

महानिर्वाणतन्त्रम् MAHĀNIRVĀṆA TANTRA

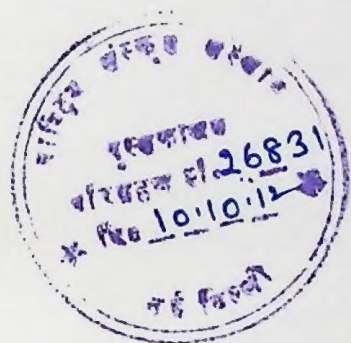
Sanskrit & Romanized text with
English Translation, Notes & Index

Pushpendra Kumar

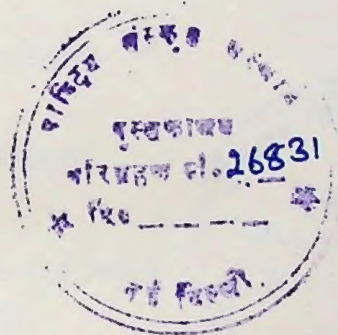

महानिर्वाणतन्त्रम्
MAHĀNIRVĀṆA TANTRA

ACADEMICALLY ADEPT

1914

महानिर्वाणतन्त्रम् MAHĀNIRVĀṆA TANTRA

(Sanskrit Text with Romanize, Commentary,
English Translation, Notes and Index)

Volume II

English Translation

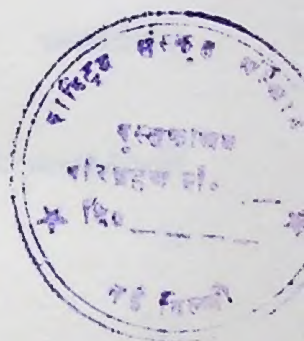
by

Arthur Avalon

Text, Introduction and Index

Edited by

Pushpendra Kumar

**Forwarded Free of Cost With
The Compliments of Rashtriya
Sanskrit Sansthan, New Delhi**

NEW BHARATIYA BOOK CORPORATION
DELHI (INDIA)

Publisher :

New Bharatiya Book Corporation

5827, New Chandrawal (Near Shiva Mandir)

Jawahar Nagar, Delhi-110007

Phone : 23851294, 65195809

E-mail newbbc@indiatimes.com

All rights reserved. No part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the copyright publisher.

© Publisher

First Edition : 2009

ISBN : 81-8315-067-5

Type Setting : Creative Graphics, Delhi

Printed at : Jain Amar Printing Press
Delhi-110007

CONTENTS

Preface	v
Introduction	xi

Volume I

1. प्रथमोल्लासः The Liberation of Beings	1
2. द्वितीयोल्लासः The Worship of Brahman	34
3. तृतीयोल्लासः The Worship of Brahman (<i>Contd.</i>)	56
4. चतुर्थोल्लासः The Worship of Śakti	121
5. पञ्चमोल्लासः The Mantras and Purification	161
6. षष्ठोल्लासः The Mantras and Rites	267
7. सप्तमोल्लासः Hymn and Amulet	357
8. अष्टमोल्लासः Caste and Āśramas	399

Volume II

9. नवमोल्लासः The Ten Sacraments	495
-------------------------------------	-----

10. दशमोल्लासः	
Rites and Initiation	600
11. एकादशोल्लासः	
Expiatory Acts	674
12. द्वादशोल्लासः	
The Eternal Dharma	736
13. त्रयोदशोल्लासः	
Installation of the Devatā	787
14. चतुर्दशोल्लासः	
Consecration and Avadhūtas	885
Index	949

नवमोल्लासः

CHAPTER IX

THE TEN SACRAMENTS

श्रीसदाशिव उवाच

वर्णाश्रमाचारधर्माः कथितास्तव सुव्रते ।
संस्कारान् सर्ववर्णानां शृणुष्व गदतो मम ॥ १ ॥
ॐ नमो ब्रह्मणे ।

श्रीश्रीनाथपदाम्भोजे नियतं मतिरस्तु मे ।

śrīsadaśiva uvāca

*varṇāśramācāradharmāḥ kathitāstava suvrate/
saṁskārān sarvavarṇānām śṛṇuṣva gadato mama//
om namo brahmaṇe/*

śrīśrīnāthapadāmbhoje niyataṁ mtirastu me/

The Adorable Sadāśiva said :

O Virtuous One!¹ I have spoken to Thee of the custom and religious duties appropriate to the different castes² and stages of life.³ Do thou now listen whilst I tell Thee of the purificatory rites⁴ of the different castes.

संस्कारेण विना देवि देहशुद्धिर्न जायते ।
नासंस्कृतोऽधिकारी स्याद् दैवे पैत्रे च कर्मणि ॥ २ ॥

-
1. Su-vrate—i.e., Thou all of Whose Vratas are good.
  2. Varṇa.
  3. Āśrama.
  4. Saṁskāra or Sacraments. See Śakti and Śākta.

*saṁskāreṇa vinā devi dehaśuddhirna jāyate/
nāsaṁskṛto'dhikārī syād daive paitre ca karmaṇi//*

Without such rites, O Devī! the body is not purified, and he who is not purified may not perform the ceremonies relating to the Devas and the Pits¹.

अतो विप्रादिभिर्वर्णैः स्वस्ववर्णोक्तसंस्क्रिया ।

कर्तव्या सर्वथा यत्नैरिहामुत्र हितेप्सुभिः ॥ ३ ॥

*ato viprādibhirvarṇaiḥ svasvavarṇoktasamskriyā/
karttavyā sarvathā yatnairihāmutra hitepsubhiḥ//*

एवमशेषान् वर्णाश्रमाचारधर्मान् कथयित्वेदानीं सर्ववर्णानामखिलान् संस्कारान् विवक्षन् श्रीसदाशिव उवाच वर्णाश्रमेत्यादि । गदतो मम कथयतो मत्तः ।

Therefore it is that men of every caste, commencing with the Vipras,² who desire their welfare in this life and hereafter, should, in all things and with care, perform the purificatory rites³ which have been ordained for their respective castes.

जीवसेकः पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा ।

जातनाम्नी निष्क्रमणमन्नाशनमतः परम् ।

चूडोपनयनोद्वाहाः संस्काराः कथिता दश ॥ ४ ॥

*jīvasekaḥ puṁsavanaṁ sīmantonnyayanaṁ tathā/
jātanāmnī niṣkramaṇamannāśanamataḥ param/
cūḍopanayanodvāhāḥ saṁskārāḥ kathitā daśa//*

ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यानां जीवसेकादय उद्वाहान्ता दश संस्काराः सन्ति शूद्राणां वर्णसङ्कराणां चोपनयनाख्यसंस्कारवर्जिता जीवसेकादयो न त्रैव संस्काराः सन्तीत्याह जीवसेक इत्यादिना सार्द्धद्वयेन ।

The ten purificatory ceremonies³ are those relating to conception,⁴ pregnancy,⁵ and birth⁶ of the child; the giving of

1. The manes of deified ancestors.
2. Brāhmaṇas is, in ordinary language, the equivalent. Strictly Vipra is one who has learnt the Vedas and Brāhmaṇa is he who knows the Brahman.
3. Saṁskāra (described in the Chapter).
4. Jīva-seka, or Garbhādhāna.
5. These are Puṁsavana and Sīmantonnyayana.
6. Jāta-karma.

its name,¹ its first view of the sun,² its first eating of rice,³ tonsure,⁴ investitures,⁵ and marriage⁶.

शूद्राणां शूद्रभिन्नानामुपवीतं न विद्यते।

तेषां नवैव संस्कारा द्विजातीनां दश स्मृताः॥५॥

*śūdrāṇāṃ śūdrabhinnānāmupavītaṃ na vidyate/
teṣāṃ navaiva saṃskārā dvijātīnāṃ daśa smṛtāḥ//*

The Śūdras and mixed⁷ castes have no sacred thread, and but nine purificatory ceremonies; for the twice-born classes there are ten.

नित्यानि सर्वकर्माणि तथा नैमित्तिकानि च।

काम्यान्यपि वरारोहे कुर्याच्छ्रम्भववर्त्मना॥६॥

*nityāni sarvakarmāṇi tathā naimittikāni ca/
kāmyānyapi varārohe kuryācchrambhavavartmanā//*

शूद्रभिन्नानां वर्णसङ्कराणां । तेषां शूद्राणां शूद्रभिन्नानाञ्च । द्विजातीनां ब्राह्मणक्षत्रिय-
वैश्यानाम् ।

O Beautiful Lady;⁸ all observances, whether they be daily,⁹ occasional,¹⁰ or voluntary,¹¹ should be performed according to the injunctions of Śambhu¹².

यानि यानि विधानानि येषु येषु च कर्मसु।

पुरैव ब्रह्मरूपेण तान्युक्तानि मया प्रिये॥७॥

-
1. Nāma-karaṇa.
  2. Niṣkrāmaṇa.
  3. Anna-prāśana or Annāśana.
  4. Cūḍā-karaṇa.
  5. Upanayana.
  6. Udvāha.
  7. Sāmānya, or Varṇa-saṅkara (Bhāratī).
  8. Varārohā—also a high-born woman.
  9. Nitya.
  10. Naimittika.
  11. Kāmya, rites performed with a specific object (Kāma). That is to give something particularly desired.
  12. Śiva.

*yāni yāni vidhānāni yeṣu yeṣu ca karmasu/
puraiva brahmarūpeṇa tānyuktāni mayā priye//*

O Dear One! I have already, in My form as Brahmā, spoken of the rules appropriate to the purificatory and other observances,

संस्कारेषु च सर्वेषु तथैवान्येषु कर्मसु।
विप्रादिवर्णभेदेन क्रमान्मन्त्राश्च दर्शिताः॥८॥

*saṁskāreṣu ca sarveṣu tathaiivānyeṣu karmasu/
viprādivarṇabhedena kramānmantrāśca darśitāḥ//*

And of the Mantras appropriate to the various purificatory and other observances, according to the differences in caste.

सत्यत्रेताद्वापरेषु तत्तत्कर्मसु कालिके।
प्रणवाद्यांस्तु तान् मन्त्रान् प्रयोगेषु नियोजयेत्॥९॥

*satyatretādvāpareṣu tattatkarmasu kālike/
praṇavādyāṁstu tān mantrān prayogeṣu niyojayet//*

विधानानि आकाङ्क्षितानीति शेषः।

In the Satya, Tretā, and Dvāpara Ages,¹ the Mantras, O Kālikā! were in their application preceded by the Praṇava²;

कलौ तु परमेशानि तैरेव मनुभिर्नराः।
मायाद्यैः सर्वकर्माणि कुर्युः शङ्करशासनात्॥१०॥

*kalau tu parameśāni taireva manubhirnarāḥ/
māyādyaiḥ sarvakarmāṇi kuryuḥ śaṅkaraśāsanāt//*

But in the Kali Age, O Supreme Devī! the decree of Śaṅkara is that man do perform all rites with the aid of the same Mantras, but preceded by the Māyā Bija³.

निगमागमतन्त्रेषु वेदेषु संहितासु च।
सर्वे मन्त्रा मयैवोक्ताः प्रयोगो युगभेदतः॥११॥

*nigamāgamatanantreṣu vedeṣu saṁhitāsu ca/
sarve mantrā mayaiivoktāḥ prayogo yugabhedataḥ//*

1. See Introduction to Tantra Śāstra, p. 36.

2. Oṁkāra (see *ibid.*).

3. Hrīm.

All Mantras in the Nigamas,¹ Āgamas,¹ Tantras,¹ Saṁhitās¹ and Vedas, have been spoken by Me. Their employment,² however, varies according to the Ages.

कलावन्नगतप्राणाः मानवा हीनतेजसः ।

तेषां हिताय कल्याणि कुलधर्मो निरूपितः ॥ १२ ॥

*kalāvannagataprāṇāḥ mānavā hīnatejasah/
teṣāṁ hitāya kalyāṇi kuladharmo nirūpitah//*

For the benefit of men of the Kali Age, men bereft of energy and dependent for existence on the food they eat, the Kula doctrine, O Auspicious One! is given.

कलिदुर्बलजीवानां प्रयासाशक्तचेतसाम् ।

संस्कारादिक्रियास्तेषां संक्षेपेणापि वच्मि ते ॥ १३ ॥

*kalidurbalajīvānāṁ prayāsāśaktacetasām/
saṁskārādikriyāsteṣāṁ saṁkṣepeṇāpi vacmi te//*

मायाद्यैः माया हीमिति बीजं आद्यं येषां मनूनाम् ते तैः ।

I will now speak to Thee in brief of the purificatory and other rites, suitable for the weak men of the Kali Age, whose minds are incapable of continued effort.

सर्वेषां शुभकार्याणामादिभूता कुशण्डिका ।

तस्मादादौ प्रवक्ष्यामि शृणु तां देववन्दिते ॥ १४ ॥

*sarveṣāṁ śubhakāryāṇāmādibhūtā kuṣaṇḍikā/
tasmādādau pravakṣyāmi śṛṇu tāṁ devavandite//*

ताम् कुशण्डिकाम् ।

Kuṣaṇḍikā³ precedes all auspicious ceremonies. I shall, therefore, O Adored of the Devas! speak firstly of it. Do Thou listen.

रम्ये परिष्कृते देशे तुषाङ्गारादिवर्जिते ।

हस्तमात्रप्रमाणेन स्थण्डिलं रचयेत् सुधीः ॥ १५ ॥

1. See *Principles of Tantra*.

2. Prayoga, or application.

3. From Kuśa+kāṇḍikā. The rite by which the Fire is purified for all the different kinds of Homa.

*ramye pariṣkṛte deśe tuṣāṅgārādivarjite/
hastamātrapramāṇena sthaṇḍilam racayet sudhīh//*

कुशण्डिकामेवाह रम्ये इत्यादिभिः। स्थण्डिलम् चत्वरम्।

In a clean and pleasant spot, free from husks and charcoal,¹ let the wise one make a Square,² the sides of which are of one cubit's length.

तिस्रो रेखा विधातव्या प्रागग्रास्तत्र मण्डले।

कूर्चेनाभ्युक्ष्य ताः सर्वा वह्निना वह्निमाहरेत्॥ १६॥

*tisro rekhā vidhātavyā prāgagrāstatra maṇḍale/
kūrcenābhyukṣya tāḥ sarvā vahninā vahnimāharet//*

तिस्र इत्यादि। तत्र मण्डले हस्तमात्रप्रमाणेन रचिते स्थण्डिले प्रागग्रास्तिस्रो रेखा विधातव्याः। ततः कूर्चेन हूमिति मन्त्रेण ता रेखा अभ्युक्ष्य जलेनाभिषिच्य वह्निना रमिति मन्त्रेण वह्निमाहरेत् आनयेत्।

Then draw in it three lines from the West to East (of the Square). Let him then sprinkle water over them, uttering meanwhile the Kūrca³—Bīja. Then Fire should be brought to the accompaniment of the Vahni Bīja⁴.

आनीय वह्निं तत्पार्श्वे स्थापयेद्वाग्भवं स्मरन्॥ १७॥

ānīya vahninī tatpārśve sthāpayedvāgbhavaṁ smaran//

आनीयेत्यादि। वह्निमानीय वाग्भवम् ऐमिति मन्त्रं स्मरन् सन् तत्पार्श्वे स्थण्डिलस्य पार्श्वे स्थापयेत्।

The Fire, when so brought, should be placed by the side of the Square, the Sādhaka mentally saying the Vāgbhava Bīja⁵.

ततस्तस्मात् ज्वलद्गुरु गृहीत्वा दक्षपाणिना।

ह्रीं क्रव्यादेभ्यो नमः स्वाहा क्रव्यादांशं परित्यजेत्॥ १८॥

*tatastasmāt jvaladdāru gṛhītvā dakṣapāṇinā/
hrīm kravyādebhyo namaḥ svāhā kravyādāṁśaṁ parityajet//*

1. So that the ground be smooth for the making of the sthaṇḍila.
2. Sthaṇḍila is a Vedī or low altar square in shape.
3. Hūm.
4. Rām.
5. Aīm.

तत इत्यादि । ततः परं तस्माद्बह्वेरेकं ज्वलदारु प्रज्वलत्काष्ठं दक्षपाणिना गृहीत्वा ह्रीं क्रव्यादेभ्यो नमः स्वाहेति मन्त्रेण क्रव्यादांशं राक्षसभागं दक्षिणस्यां दिशि परित्यजेत् ।

Then, taking up a piece of burning wood with the right hand from the Fire, he should put it aside as the share of the Rākṣasas,¹ saying :

Mantra

Hrīm̐ : Salutation to the Raw-meat eaters :² Svāhā.

इत्थं प्रतिष्ठितं वह्निं पाणिभ्यामात्मसम्मुखम् ।

उद्धृत्य तासु रेखासु मायाद्यां व्याहृतिं स्मरन् ॥ १९ ॥

*itthaṁ pratiṣṭhitam vahnim paṇibhyāmātmasammukham/
uddhṛtya tāsu rekhāsu māyādyām vyāhṛtiṁ smaran//*

The worshipper, lifting up the consecrated Fire with both hands, should place it in front of him on the three lines (above mentioned), inwardly reciting the while the Māyā-Bīja³ before the Vyāhṛtis.

संस्थाप्य तृणदारुभ्यां प्रबलीकृत्य पावकम् ।

समिधे द्वे घृताक्ते च हुत्वा तस्मिन् हुताशने ।

स्वकर्मविहितं नाम कृत्वा ध्यायेद्धनञ्जयम् ॥ २० ॥

*saṁsthāpya tṛṇadārubhyām prabalīkṛtya pāvakam/
samidhe dve ghṛtākte ca hutvā tasmin hutāśane/
svakarmavहितam nāma kṛtvā dhyāyeddhanan̄jayam//*

इत्थमित्यादि । इत्थमनेन प्रकारेण प्रतिष्ठितं संस्कृतं वह्निं पाणिभ्यामुद्धृत्योत्थाप्य मायाद्यां ह्रीं बीजाद्यां व्याहृतिं स्मरन् सन् आत्मनः सम्मुखं यथा स्यात्तथा तासु रेखासु संस्थाप्य तृणदारुभ्यां पावकमग्निं प्रबलीकृत्य च तस्मिन् हुताशनेऽनौ घृताक्ते घृतसंयुक्ते द्वे समिधौ काष्ठे हुत्वा प्रक्षिप्य वह्नेः स्वकर्मविहितं नाम च कृत्वा धनञ्जयमग्निं ध्यायेत् ।

1. The share of the Rākṣasa (Demonic beings) should be put away on the South of the Sthaṇḍila (Bhārati).
2. Hrīm̐ Kravyādebhyo Namaḥ : Svāhā.
3. That is, Hrīm̐ Bhūḥ Bhuvaḥ Svaḥ : Hrīm̐ to the terrestrial, atmospheric, and celestial worlds. As the Vaidika-Sādhaka says, "Om̐ Bhūḥ Bhuvaḥ Svaḥ" the Tāntrika here substitutes for Om̐ the Bīja of Mahāmāyā, or Hrīm̐, and contemplates Her as the manifested Active Brahman pervading the three worlds which are Its revealed form.

Grass and wood should then be thrown upon the Fire to make it blaze, and two pieces of wood should be smeared with ghee and offered as an oblation to it. Thereafter Fire¹ should be named according to the object of the rite,² and then meditated upon as follows :

बालार्कारुणसङ्काशं सप्तजिह्वं द्विमस्तकम्।

अजारूढं शक्तिधरं जटामुकुटमण्डितम्॥ २१॥

*bālārkaṛuṇasaṅkāśaṁ sapṭajihvaṁ dvimastakam/
ajārūḍhaṁ śaktidharaṁ jaṭāmukutaṁḍitam//*

वहेर्घ्यानमेवाह बालार्कारुणसङ्काशमित्यादि। बालो योऽर्कः सूर्यस्तद्वदरुणो लोहितवर्णः सङ्काशो दीप्तिर्यस्य तथाभूतम्।

Dhyāna

Ruddily effulgent like the young Sun, with seven tongues and two crowned heads of matted hair, seated on a goat, and holding, in his hand his weapon Śakti³.

ध्यात्वैवं प्राञ्जलिर्भूत्वाऽऽवाहयेद्धव्यवाहनम्॥ २२॥

dhyātvaivaṁ prāñjalirbhūtvā''vāhayeddhavyavāhanam//

ध्यात्वेत्यादि। एवं हव्यवाहनमग्निं ध्यात्वा ततः प्राञ्जलिर्भूत्वा वक्ष्यमाणमन्त्रेण हव्यवाहनमावाहयेत्।

Having so meditated upon the Carrier of oblations,⁴ He should be thus invoked with joined palms.

मायामेहोहि पदतः सर्वामर वदेत् प्रिये।

हव्यवाहपदान्ते च मुनिभिः स्वगणैः स।

अध्वरं रक्ष रक्षेति नमः स्वाहा ततो वदेत्॥ २३॥

1. Dhanañjaya.

2. The *Ṣaṭ-karma-dīpikā* says that, in Pūrṇāhuti, Fire is called Mr̥ḍa; in Śānti-kriyā, Vara-da; in Puṣṭi-kriyā, Bala-da; in Abhicāra, Krodha; in Vaśi-karaṇa, Kāma-da; in Vara-dāna, Cūḍaka : in Lakṣa-homa, Vahni; in Koṭi-homa, Hutāśana.

3. The Śakti is the name of the weapon of Agni, as Pāśa is that of Varuṇa.

4. Havya-Vāhana, or Havya-vaha—Fire. Carries the oblation to the Devas.

*māyāmehyehi padataḥ sarvāmara vadet priye/
havyavāhapadānte ca munibhiḥ svagaṇaiḥ sa/
adhvaram rakṣa rakṣeti namaḥ svāhā tato vadet//*

वह्यावाहनमन्त्रमेवाह मायामित्यादिना सार्द्धेन । हे प्रिये पूर्वं मायां ह्रीमिति बीजं वदेत् ततः परमेह्येहीत्युक्त्वा तत् पदतः परं सर्वामरेति पदं वदेत् । ततो हव्यवाहेति पदस्यान्ते मुनिभिः स्वगणैः सह अध्वरं रक्ष रक्षेति वदेत् । ततो नमः स्वाहेति वदेत् । सकलपदयोजनया ह्रीं एह्येहि सर्वामरहव्यवाह मुनिभिः स्वगणैः सह अध्वरं रक्ष रक्ष नमः स्वाहेति मन्त्रो जातः ।

Mantra¹

Hrīm : Come, O Carrier of Oblations to all the Immortals! Come with the Munis and Thy followers, and protect the sacrifice. I make obeisance to Thee : Svahā.

इत्यावाह्य हव्यवाहमयं ते योनिरुच्चरन् ।

यथोपचारैः सम्पूज्य सप्त जिह्वाः प्रपूजयेत् ॥ २४ ॥

*ityāvāhya havyavāhamayaṁ te yoniruccaran/
yathopacārāiḥ sampūjya sapta jihvāḥ prapūjayet//*

इतीति । इत्यनेन मन्त्रेण हव्यवाहनमग्निमाबाह्य वहे ते तवायं योनिरित्युच्चरन् सन् प्रणवादिनमोऽन्ते नाममन्त्रेणोपचारैः पाद्यादिभिर्विहं यथावत् सम्पूज्य प्रणवादिनमोऽन्तनाममन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिर्वहेः सप्त जिह्वाः प्रपूजयेत् ।

काली कराली च मनोजवा च

सुलोहिता चैव सुधूप्रवर्णा ।

स्फुलिङ्गिनी विश्वनिरूपिणी च

लेलायमानेति च सप्त जिह्वाः ॥ २५ ॥

kālī karālī ca manojavā ca

sulohitā caiva sudhūmravarṇā/

sphuliṅginī viśvanirūpiṇī ca

lelāyamāneti ca sapta jihvāḥ//

वहेः सप्तजिह्वा एवाह कालीत्यादिनैकेन । काल्याद्या विश्वनिरूपिण्यन्ता लेलायमाना अग्नेर्हविर्ग्रहणार्था एताः सप्तजिह्वाः ।

1. Hrīm ehi ehi sarvāmara-havya-vāha munibhiḥ sva-gaṇaiḥ adhvaram rakṣa rakṣa : Namaḥ Svāhā.

Having thus invoked Him, the worshipper should say, "O Fire! this is Thy place,"¹ and then worship Him, with appropriate offerings. He should then worship the seven licking Tongues² of Fire : Kālī,³ Karālī,⁴ Manojavā,⁵ Su-lohitā,⁶ Sudhūmra-varṇā,⁷ Sphuliṅginī,⁸ and Viśvanirūpiṇī⁹.

ततोऽग्नेः पूर्वमारभ्य सह कीलालपाणिना ।

उत्तरान्तं महेशानि त्रिधा प्रोक्षणमाचरेत् ॥ २६ ॥

*tato'gneḥ pūrvamārabhya saha kīlālapāṇinā/
uttarāntaṁ maheśāni tridhā prokṣaṇamācaret//*

तत इति । हे महेशानि ततः परं सह कीलालपाणिना सजलेन हस्तेन पूर्वमारभ्योत्तरान्तमुत्तरपर्यन्तमग्नेस्त्रिधा त्रिवारं प्रोक्षणमाचरेत् ।

Then, O Great Devī! the sides of the Fire should be thrice sprinkled with water from the hand, beginning from the East and ending at the North.

तथैव याम्यमारभ्य कौबेरान्तं हुताशितुः ।

त्रिधा पर्युक्षणं कुर्यात्ततो यज्ञीयवस्तुनः ॥ २७ ॥

*tathaiva yāmyamārabhya kauberāntaṁ hutāśituh/
tridhā paryukṣaṇaṁ kuryāttato yajñīyavastunaḥ//*

तथैवेत्यादि । ततस्तथैव सह कीलालपाणिनैव याम्यं दक्षिणमारभ्य कौबेरान्तमुत्तरपर्यन्तं हुताशितुर्वह्नेस्त्रिधा पर्युक्षणमभिषेचनं कुर्यात् । ततः परं यज्ञीयवस्तुनोऽपि त्रिधैव पर्युक्षणं कुर्यात् ।

1. Vahne ayaṁ te yoniḥ.

2. Sapta-jihvā=seven-tongued—a name of Fire.

3. "The Black One," which brings about the end at the destined time (*Mārkaṇḍeya Purāṇa*, chap. xcix, Hymn to Agni).

4. "The Dreadful One." The cause of the great Dissolution of the world (*ibid.*).

5. "Swift as thought" because of its quality of lightness (*ibid.*).

6. "The Ruddy One" (very red), which accomplishes the desires of created things (*ibid.*).

7. "Who is of a smoky colour," which destroys sickness amongst breathing things (*ibid.*).

8. "Having sparks of Fire." It is altogether shapeless. The flame which grants prosperity (*ibid.*).

9. "That which makes manifest the Universe, bestows blessings on all breathing things" (*ibid.*). The *Purāṇa* reads Viśvā or Viśva-śrī.

Then the sides of the Fire, from the South to the North, should be thrice sprinkled with water, and following that the articles of sacrifice should be thrice sprinkled.

परिस्तरेत्ततो दर्भैः पूर्वस्मादुत्तरावधि ।

उदक्संस्थैरुत्तराग्रैः प्रागग्रैरन्यदिकस्थितैः ॥ २८ ॥

*paristarettato darbhaiḥ pūrvasmāduttarāvadhi/
udaksamisthairuttarāgraiḥ prāgagrairanyadiksthitaiḥ//*

परिस्तरेदिति । ततः परं पूर्वस्मात् पूर्वमारभ्य उत्तरावधि उत्तरपर्यन्तमुदक्संस्थैरुत्तरदिकस्थितैरुत्तराग्रैरन्यदिकस्थितैः प्रागग्रैर्दर्भैः कुशैः स्थण्डिलं परिस्तरेदाच्छ्रदयेत् ।

Then spread Kuśa grass on the sides of the square, beginning with the East and ending with the North. The ends of the blades of grass on the North should be turned towards the North, and the rest of the grass should be placed with its ends towards the East.

अग्निं दक्षिणतः कृत्वा गत्वा ब्रह्मासनान्तिकम् ।

वामाङ्गुष्ठकनिष्ठाभ्यां ब्रह्मणः कल्पितासनात् ॥ २९ ॥

गृहीत्वा कुशपत्रैकं ह्रीं निरस्तः परावसुः ।

इत्युक्त्वाग्नेर्दक्षिणस्यां निक्षिपेदुत्करादिना ॥ ३० ॥

*agnim dakṣiṇataḥ kṛtvā gatvā brahmāsanāntikam/
vāmāṅguhaṣṭhakaniṣṭhābhyāṁ brahmaṇaḥ kalpitāsanāt//
grhītvā kuśapatraikam hrīm nirastaḥ parāvasuḥ/
ityuktvāgnerdakṣiṇasyāṁ nikṣipedutkarādinā//*

अग्निमित्यादि । ततोऽग्निं दक्षिणतः कृत्वा ब्रह्मासनान्तिकं गत्वा वामाङ्गुष्ठकनिष्ठाभ्यामङ्गुलिभ्यां ब्रह्मणः कल्पितादासनात् कुशपत्रैकमेकं कुशपत्रं गृहीत्वा ह्रीं निरस्तः परावसुरितिमन्त्रमुक्त्वा उत्करादिना स तदेव कुशपत्रमग्नेर्दक्षिणस्यां दिशि निक्षिपेत् ।

The worshipper should then proceed to the seat placed for the Brahmā,¹ keeping the Fire on his right, and, picking up with his left thumb and little finger a blade of Kuśa grass from the seat prepared for Brahmā, he should throw it along with the remaining blades of Kuśa grass on the South side of the Fire, after uttering the

1. A Brāhmaṇa who is the Brahmā or chief priest at the ceremony.

Mantra

Hrīm : Parāvasu be expelled!¹.

सीद यज्ञपते ब्रह्मन्निदं ते कल्पितासनम्।

सीदामीति वदन् ब्रह्मा विशेत्तत्रोत्तरामुखः॥ ३१॥

sīda yajñapate brahmānnidam te kalpitāsanam/

sīdāmīti vadan brahmā viśettatrottaramukhaḥ//

सीदेति । हे यज्ञपते ब्रह्मन् इदं ते त्वदर्थं कल्पितासनं वर्त्तते त्वं सीद अत्रोपविशेति ब्रह्माणं यज्ञकर्त्ता ब्रूयात् ततोऽहं सीदामीति वदन् ब्रह्मा उत्तरामुखो भूत्वा तत्रासने विशेत् ।

(The performer of the sacrifice should then say to the Brahmā) :

O Brahman!² Lord of Sacrifices! be thou seated here. This seat is made for thee.

The Brahmā, saying "I sit," should then sit down, with his face turned towards the North.

सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्ब्रह्माणं प्रार्थयेदिदम्॥ ३२॥

sampūjya gandhapuṣpādyairbrahmāṇam prārthayedidam//

सम्पूज्येत्यादि । ततो गन्धपुष्पादिभिर्ब्रह्माणं सम्पूज्य तमेवेदं प्रार्थयेत् ।

After worshipping the Brahmā with scent, flowers, and the other articles of worship, let him be supplicated thus :

गोपाय यज्ञं यज्ञेश यज्ञं पाहि बृहस्पते।

माञ्च यज्ञपतिं पाहि कर्मसाक्षिन्नमोऽस्तु ते॥ ३३॥

gopāya yajñam yajñeśa yajñam pāhi bṛhaspate/

māñca yajñaptim pāhi karmasākṣinnamo'stu te//

1. Nirastah Parāvasuḥ. Parāvasu is the Hotā or Sacrificial priest of the Asuras. His presence is an obstruction. See *Śatapātha Br.*, 1.5.1-23. The Bhāṣya-kāra Guṇa-viṣṇu says that this is the place near the sacrificial Fire where preside the Rākṣasas, enemies of the sacrificial rite.
2. The Priests, or Rtviks, were in Vedic times divided into four classes—Adhvaryu, Hotā, Udgātā, and Brahmā. The first and second performed the rites, the third sang the hymns, and the fourth (who was a Master of the Śāstras) superintended and rectified any errors, and averted any ill-effects. He was known as Brahmā.

इदं किं प्रार्थयेदित्यपेक्षायामाह गोपाय यज्ञमित्यादि। गोपाय रक्ष।

Mantra

O Lord of Sacrifices! protect the sacrifice. O Bṛhaspati!¹ protect this sacrifice. Protect me also, the performer of this sacrifice. O Witness of all acts!² I bow to thee.²

गोपयामि वदेत् ब्रह्मा ब्रह्माभावे स्वयं वदेत्।

तत्र दर्भमयं विप्रं कल्पयेत् यज्ञसिद्धये॥ ३४॥

*gopayāmi vadet brahmā brahmābhāve svayaṁ vadet/
tatra darbhamayaṁ vipraṁ kalpayet yajñasiddhaye//*

गोपयामीति। यज्ञकर्त्रेण प्रार्थितो ब्रह्मा गोपयामिति वदेत्। ब्रह्माभावे तु गोपयामीति स्वयमेव वदेत्। तत्र ब्रह्माभावे सति यज्ञसिद्धये दर्भमयं विप्रं कल्पयेत्।

Brahmā should then say, "I protect," and if there is no Brahmā present, then the performer of the sacrifice should, for the success of the sacrifice, make an image with Darbha grass of the Vipra,³ and himself say this.

ततो ब्रह्मन्निहागच्छगच्छेत्यावाह साधकः।

पाद्यादिभिश्च सम्पूज्य यावद् यज्ञसमापनम्।

तावद्भवद्भिः स्थातव्यमिति प्रार्थ्य नमेत्ततः॥ ३५॥

*tato brahmannihāgacchāgacchetyāvāhya sādhaḥ/
pādyādibhiḥsa sampūjya yāvad yajñasamāpanam/
tāvadbhavadbhiḥ sthātavyamiti prārthya namettataḥ//*

तत इत्यादि। ततः परं साधको यज्ञकर्ता ब्रह्मन्निहागच्छगच्छेति मन्त्रेण ब्रह्माणमावाह पाद्यादिभिः सम्पूज्य च यावद्यसमापनं भवेत्तावद्भवद्भिः स्थातव्यमिति प्रार्थ्य च ततो ब्रह्माणं नमेत्।

The worshipper should then invoke the Brahmā, saying,

1. Guru of the Devas said in praise of Brahmā.
2. Karma-sākṣin. This is a request to the Brahmā to see that the ritual be correctly performed.
3. Or Brāhmaṇa. The Darbha or Kuśa grass is used for making images on other occasions also; thus if a man is lost and not heard of for 12 years his nearest kinsmen make an image of him with this grass and then cremate it when he is taken to be dead for all purposes.

“O Brahman, come here, come here!” and, after doing honour to him by offering water for washing, his feet and the like,¹ let him supplicate him, saying, “So long as this sacrifice be not concluded, do Thou deign to remain here,” and then make obeisance to him.

सोदकेन करेणाग्नेरीशानाद् ब्रह्मणोऽन्तिकम् ।

त्रिधा पर्युक्ष्य वह्निञ्च त्रिः प्रोक्ष्य तदनन्तरम् ॥ ३६ ॥

आगत्य वर्त्मना तेन सूपविश्य निजासने ।

स्थण्डिलस्योत्तरे दर्भानुदगग्रान् परिस्तरेत् ॥ ३७ ॥

*sodakena karenāgnerīśānād brahmaṇo'ntikam/
tridhā paryukṣya vahniñca triḥ prokṣya tadanantaram//
āgatya vartmanā tena sūpaviśya nijāsane/
sthaṇḍilasyottare darbhānudagagrān paristaret//*

सोदकेनेति । ततः सोदकेन करेण सजलेन हस्तेनाग्नेरीशानादीशानकोणमारभ्य ब्रह्मणोऽन्तिकं ब्रह्मसमीपपर्यन्तं त्रिधा वारत्रयं पर्युक्ष्याभिषिच्य वह्निञ्च त्रिवारत्रयं प्रोक्ष्य तदनन्तरं येन वर्त्मना ब्रह्मासनान्तिकं गतवानासीत्तेनैव वर्त्मनाऽऽगत्य निजासने सूपविश्य च यज्ञकर्ता स्थण्डिलस्योत्तरे देशे उदगग्रान् दर्भान् कुशान् आस्तरेत् ।

He should then sprinkle the space between the North-East corner² of the fire and the seat of Brahmā three times with water taken in his hand, and should thereafter sprinkle the fire also three times, and then, returning the way he went, take his own seat. Let him then spread on the North side of the Square some Darbha grass with the ends of the blades towards the North.

तेषु यज्ञीयवस्तूनि सर्वाण्यासादयेत् सुधीः ।

सोदकं प्रोक्षणीपात्रमाज्यस्थालीसमित्कुशान् ॥ ३८ ॥

*teṣu yajñīyavastūni sarvāṇyāsādayet sudhīḥ/
sodakam prokṣaṇīpātramājyasthālīsamitkuśān//*

तेष्विति । सुधीर्यज्ञसाधकस्तेषु दर्भेषु सर्वाणि यज्ञीयवस्तून्आसादयेत् स्थापयेत् । दर्भेषु यानि यज्ञीयवस्तूनि आसादयेत्तान्याह सोदकमित्यादिना ।

1. Pādya—the first offering to the guest, water to wash his feet, arghya, etc.
2. Isāna.

आसाद्य सुक्स्तुवादीनि ह्राँ ह्रीँ ह्रूमिति मन्त्रकैः ।

दिव्यदृष्ट्या प्रोक्षणेन संस्कृत्य तदनन्तरम् ॥ ३९ ॥

*āsādyā sruksruvādīni hrām hrīm hrūmiti mantrakaiḥ/
divyadr̥ṣṭyā prokṣaṇena saṁskṛtya tadanantaram//*

He should then place thereon the articles necessary for the sacrifice, such as the vessel¹ (filled with water) for sprinkling, and the vessel² containing ghee, sacrificial fuel,³ and Kuśa grass. He should also place the sacrificial ladle⁴ and spoon⁵ on the Darbha grass, and purify them by sprinkling water over them, and then, regarding them with a celestial gaze,⁶ uttering the

Mantra

Hrām Hrīm Hrūm.

पृथिव्यां दक्षिणं जानु पातयित्वा सुवे सुचा ।

घृतामादाय मतिमाँश्चिन्तयन् हितमात्मनः ।

ह्रीँ विष्णवे द्विठान्तेन प्रदद्यादाहुतित्रयम् ॥ ४० ॥

*pr̥thivyām dakṣiṇam jānu pātayitvā sruve sruvā/
ghṛtamādāya matimāṁścintayan hitamātmanah/
hrīm viṣṇave dvithāntena pradadyādāhutitrayaṁ//*

आसाद्येति । दर्भेषु सोदकप्रोक्षणीपात्रादीनि वस्तूनि सुक्स्तुवादीनि यज्ञीयानि पात्राणि चासाद्य संस्थाप्य ह्राँ ह्रीँ ह्रूमिति मन्त्रकैर्दिव्यदृष्ट्या प्रोक्षणेन च तानि संस्कृत्य तदनन्तरं पृथिव्यां दक्षिणं जानु पातयित्वा सुचा सुवे यज्ञीये पात्रे घृतामादाय गृहीत्वा मतिमान् यज्ञसाधक आत्मनो हितं चिन्तयन् सन् द्विठान्तेन स्वाहान्तेन ह्रीँ विष्णवे इति मन्त्रेण विष्णुमुद्दिश्याहुतित्रयं प्रदद्यात् ।

Then, with his right knee touching the ground, let him put ghee into the spoon with the ladle, and, thinking of the object of his desire let him offer three oblations saying the

1. Prokṣaṇī-pātra.

2. Ājya-sthālī.

3. Samidh, or samit-wood.

4. Sruk.

5. Sruva.

6. That is, without winking or moving the eyelids. Divya-dr̥ṣṭi=Celestial gaze for the Deva's eyes are steadfast in regard, and winkless.

Mantra

Hrīm : To Viṣṇu : Svāhā¹.

तथैव घृतमादाय ध्यायन् देवं प्रजापतिम्।

वायव्यादग्निकोणान्तं जुहुयादाज्यधारया ॥ ४१ ॥

*tathaiva ghr̥tamādāya dhyāyan devaṁ prajāpatiṁ/
vāyavyādagnikoṇāntaṁ juhuyādājyadhārayā//*

तथैवेत्यादि। तथैव सुचा सुवे एव घृतमादाय ह्रीं बीजाद्येन सचतुर्थीस्वाहान्तेन नाममन्त्रेण प्रजापतिं देवं ध्यायन् सन् तमुद्दिश्य वायव्यात् वायव्यं कोणामारभ्याग्नि-कोणान्तं घृतधारया जुहुयात्।

Taking again ghee in the same way, and meditating upon Prajāpati, oblations should be offered with ghee streaked across the fire from the corner of Agni² to that of Vāyu³.

पुनराज्यं समादाय ध्यायन्देवं पुरन्दरम्।

नैऋतादीशकोणान्तं जुहुयादाज्यधारया ॥ ४२ ॥

*punarājyaṁ samādāya dhyāyandevaṁ purandaram/
nairṛtādiśakoṇāntaṁ juhuyādājyadhārayā//*

पुनरित्यादि। पुनः सुचा सुवे आज्यं घृतं समादाय पुरन्दरं देवं ध्यायन् सन् तमुद्दिश्य ह्रीं बीजाद्येन सचतुर्थीस्वाहान्तेन नाममन्त्रेण नैऋतान्नैऋतं कोणमारभ्येश-कोणान्तमीशानकोणपर्यन्तमाज्यधारया जुहुयात्।

Taking ghee again and meditating on Indra,⁴ let him offer oblations from the corner of Nairṛta⁵ to that of Isāna⁶.

ततोऽग्नेरुत्तरे याम्ये मध्ये च परमेश्वरि।

अग्निं सोमं अग्नीषोमौ समुल्लिख्य यथाक्रमात् ॥ ४३ ॥

*tato'gneruttare yāmye madhye ca parameśvari/
agniṁ somaṁ agniṣomau samullikhya yathākramāt//*

O Devī! oblations should thereafter be offered to the North,

1. Hrīm Viṣṇave Svāhā.
2. South-East.
3. North-West.
4. Purandara—a name of Indra.
5. South-West.
6. North-East.

the South, and to the middle of the fire, to Agni,¹ to Soma,² and to Agni and Soma together.

सचतुर्थीनमोऽन्तेन मायाद्येनाहुतित्रयम्।
हुत्वा विधेयकर्मोक्तं होमं कुर्याद्विचक्षणः॥ ४४॥

*sacaturthīnamo'ntena māyādyenāhutitrayaṃ/
hutvā vidheyakarmoktaṃ homaṃ kuryādvicakṣaṇaḥ//*

तत इत्यादि। हे परमेश्वरि ततः परम् अग्निरुत्तरे भागे याम्ये दक्षिणे भागे मध्ये च यथाक्रमात् क्रमेणैवाग्निं सोमम् अग्नीषोमौ च समुद्दिश्य मायाद्येन ह्रीं बीजाद्येन सचतुर्थीनमोऽन्तेन नाममन्त्रेणाहुतित्रयं हुत्वा विचक्षणः सुधीर्यज्ञसाधको विधेयकर्मोक्तं विधेये ऋतुसंस्कारादौ कर्मण्युक्तं होमे कुर्यात्।

Upon that three oblations should be offered, uttering the

Mantras

Hrīm Salutation to Agni,³

Hrīm Salutation to Sama,⁴

Hrīm Salutation to both Agni and Soma,⁵

respectively. Having performed these (preliminary) rites,⁶ the wise one should proceed to that prescribed for the Homa sacrifice which is to be performed.

आहुतित्रयदानान्तं धाराहोमं प्रचक्षते॥ ४५॥

āhutitrayaḍānāntaṃ dhārāhomaṃ pracakṣate//

आहुतीत्यादि। विष्णुद्देश्यकाहुतित्रयदानम् आरभ्य अग्न्याद्युद्देश्यकाहुतित्रयदानान्तं धाराहोमं प्रचक्षते प्रवदन्ति।

The offering of oblations (as above described, commencing

1. Fire.
2. Moon. As to Agni and Soma who share the same Haviḥ see note 8. Nārāyaṇa in his Comm. on Hangsa Up. saya Agni=Haṃ= Pumaṇ who Soma=Saḥ=prakṛti.
3. Hrīm Agnaye Namaḥ.
4. Hrīm Somāya Namaḥ.
5. Hrīm Agnī-ṣomābhyāṃ Namaḥ. These are two Vedik divinities who jointly eat one oblation. Śruti says : "Agnīṣomīyaṃ paśum-ālabheta."
6. That is, offering of Āhuti.

with the three offerings made to Viṣṇu and ending with the offering to Agni and Soma), is called Dhārā-Homa.

यदुद्दिश्याहुतिं दद्यात् देयोद्देशोऽपि तत्कृते ।

समाप्य प्रकृतं कर्म स्विष्टकृद्धोममाचरेत् ॥ ४६ ॥

*yaduddiśyāhutim dadyāt deyoddeśo'pi tatkr̥te/
samāpya prakṛtaṁ karma sviṣṭakṛddhomamācaret//*

यदित्यादि । यदैवतमुद्दिश्याहुतिं दद्यात् तत्कृते तदर्थं देयोद्देशोऽपि देयस्य वस्तुन उद्देश उल्लेखोऽपि कर्तव्यः । यथा ह्रीं विष्णवे स्वाहा हविरिदं विष्णवे एवमेवेति विधेयकर्माङ्गभूतं प्रकृतं कर्म होमकर्मैवं समाप्य स्विष्टकृद्धोमं शोभनाभीष्टकारकं होममाचरेत् ।

When making any offering, both the Deva, to whom the same is being made, and the thing offered should be mentioned, and upon the conclusion of the principal rites the priest should perform the Sviṣṭa-kṛt Homa.

प्रायश्चित्तात्मको होमः कलौ नास्ति वरानने ।

स्विष्टिकृता व्याहृतिभिः प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ ४७ ॥

*prāyaścittātmako homaḥ kalau nāsti varānane/
sviṣṭikṛtā vyāhṛtibhiḥ prāyaścittam vidhīyate//*

प्रायश्चित्तेत्यादि । कलौ युगे प्रायश्चित्तात्मकहोमाभावात् स्विष्टिकृता होमेन व्याहृतिभिर्होमेन च प्रायश्चित्तं विधीयते ।

O Beautiful One! in the Kali Age there is no Prāyaścitta-Homa.² The object thereof is attained by Sviṣṭa-kṛt and Vyāhṛti³ Homas.

पूर्ववद्धविरादाय ब्रह्माणं मनसा स्मरन् ।

अस्मिन् कर्मणि देवेश प्रमादाद्धमतोऽपि वा ॥ ४८ ॥

1. Su-isaṭ-kṛt=good-sacrifice-making, or that which makes the sacrifice good or faultless. This Homa is done to make the sacrifice Samīcīna, that is free from defect. The following is an example of the Mantra : Hrīm Viṣṇave Svāhā : havir idam Viṣṇave (Hrīm to Viṣṇu Svāhā : this offering is to Viṣṇu). The principal rite is called Prakṛta-karma.
2. Prāyaścitta-Homa is an expiatory oblation.
3. Vyāhṛti—Bhūḥ, Bhuvah, and Svah (see p. 338, note 4).

न्यूनाधिकं कृतं यच्च सर्वं स्विष्टकृतं कुरु।

मायाद्येनामुना देवि स्वाहान्तेनाहुतिं हुनेत्॥४९॥

*pūrvavaddhvirādāya brahmāṇaṁ manasā smaran/
asmin karmaṇi deveśa pramādādbhramato'pi vā//
nyūnādhikavra kṛtaṁ yacca sarvaṁ sviṣṭakṛtaṁ kuru/
māyādyenāmunā devi svāhāntenāhutiṁ hunet//*

अथ स्विष्टकृद्धोमाचरणविधिमाह पूर्ववदित्यादिभिः। पूर्ववत् सुचा सुवे हविर्घृतमादाय ब्रह्माणं प्रजापतिं मनसा स्मरन् सन् तमुद्दिश्य मायाद्येन ह्रीं बीजाद्येन स्वाहान्तेन-

अस्मिन् कर्मणि देवेश प्रमादाद्भ्रमतोऽपि वा।

न्यूनाधिकं कृतं यच्च सर्वं स्विष्टकृतं कुरु।

इत्यमुना मन्त्रेणाहुतिं हुनेत् दद्यात्।

O Devī! (for Sviṣṭa-kṛt-Homa) ghee should be taken in manner¹ above mentioned, and, whilst mentally reciting² the name of Brahmā, oblation should be offered with the following :

Mantra

Hrīm : O Deva of the Devas! do Thou make faultless any shortcomings that there may be in this rite, and anything done needlessly, whether by negligence or mistake : Svāhā.

त्वमग्ने सर्वलोकानां पावनः स्विष्टकृत् प्रभुः।

यज्ञसाक्षी क्षेमकर्त्ता सर्वान् कामान् प्रपूरय।

अनेन हवनं कुर्यात् मायया वह्निजायया॥५०॥

*tvamagne sarvalokānāṁ pāvanaḥ sviṣṭakṛt prabhuḥ/
yajñasākṣī kṣemakarttā sarvān kāmān prapūraya/
anena havanaṁ kuryāt māyayā vahnijāyayā//*

त्वमित्यादि। ततोऽग्निमुद्दिश्याऽऽदिभूतया मायया ह्रीं बीजेनान्तभूतया वह्निजायया स्वाहया च संयुक्तेन-

त्वमग्ने सर्वलोकानां पावनः स्विष्टकृत् प्रभुः।

यज्ञसाक्षी क्षेमकर्त्ता सर्वान् कामान् प्रपूरय।

इत्यनेन मन्त्रेण हवनं कुर्यात्।

1. That is, with the Sruva and Sruk (Bhārati).

2. Literally, remembering.

Then oblation should be offered to Fire, thus :

Mantra

Hrīm : O Fire! Thou art the Purificator³ of all things. Thou makest all sacrifices propitious,⁴ and art the Lord of all. Thou art the Witness of all sacrificial rites, and the Insurer of their success. Do Thou fulfil all my desires : Svāhā.

इत्थं स्विष्टकृतं होमं समाप्य क्रतुसाधकः ।
 कर्मणोऽस्य परब्रह्मन्नयुक्तं विहितञ्च यत् ॥ ५१ ॥
 तच्छ्रन्त्यै यज्ञसम्पत्त्यै व्याहृत्या हूयते विभो ।
 मायादिवह्निजायान्तैर्भूर्भुवः स्वरिति त्रिभिः ॥ ५२ ॥
 आहुतित्रितयं दद्यात् त्रितयेन तथैव च ।
 हुत्वाग्नौ यजमानेन दद्यात् पूर्णाहुतिं बुधः ॥ ५३ ॥

*ittham sviṣṭakṛtaṁ homaṁ samāpya kratusādhakaḥ/
 karmaṇo'sya parabrahmannayuktaṁ vihitañca yat//
 tacchāntyai yajñasampattyai vyāhṛtyā hūyate vibho/
 māyādivahni jāyāntairbhūrbhuvāḥ svariti tribhiḥ//
 āhutitritayaṁ dadyāt tritayena tathāiva ca/
 hutvāgnau yajamānena dadyāt pūrṇāhutiṁ budhaḥ//*

इत्थमित्यादि । इत्थमनेन प्रकारेण स्विष्टकृतं होमं समाप्य क्रतुसाधको यज्ञकर्ता ।

कर्मणोऽस्य परब्रह्मन्नयुक्तं विहितञ्च यत् ।
 तच्छ्रन्त्यै यज्ञसम्पत्त्यै व्याहृत्या हूयते विभो ॥

इति परं ब्रह्म सम्प्रार्थ्य परं ब्रह्मैवोद्दिश्य च मायादिवह्निजायान्तैः ह्रीं बीजादिभिः स्वाहान्तैर्भूर्भुवःस्वरिति त्रिभिर्मन्त्रैराहुतित्रितयं दद्यात् । तथैव ह्रीं बीजाद्येन स्वाहान्तेन भूरादित्रितयेनैकधाहुतिं दद्यात् । बुधो यज्ञसाधक एवं हुत्वा यजमानेन सह विष्णुमुद्दिश्य वक्ष्यमाणमन्त्रेणाग्नौ पूर्णाहुतिं दद्यात् ।

The sacrificing priest, having thus concluded the Sviṣṭa-kṛt-Homa, should thus (pray to the Supreme Brahman) :

Mantra

O Supreme Brahman ! O Omnipresent One! for the removal

1. Pāvana.
2. Sviṣṭa-kṛt.

of the effects of whatsoever has been improperly done in this sacrifice, and for the success of the sacrifice, I am making this Vyāhṛti Homa.

Saying this, he should offer there oblations with the three.

Mantras

Hrīm : Bhūḥ Svāhā

Hrīm : Bhuvah Svāhā,

Hrīm : Svaḥ Svāhā,¹

Thereafter offering one more oblation with the

Mantras

Hrīm : Bhūḥ, Bhuvah, Svaḥ Svāhā,²

the wise priest should, jointly with the giver of the sacrifice, offer the Complete Oblation³.

स्वयं चेत् कर्मकर्त्ता स्यात् स्वयमेवाहुतिं क्षिपेत्।

अभिषेकविधानादावेवमेव विधिः स्मृतः॥५४॥

*svayaṁ cet karmakarttā syāt svayamevāhutiṁ kṣipet/
abhiṣekavidhānādāvevameva vidhiḥ smṛtaḥ//*

स्वयञ्चेदित्यादिश्लोकस्तु स्पष्टार्थः।

If the latter has performed the sacrifice without a priest, he should offer the oblation himself. This is the rule in Abhiṣeka⁴ and other observances.

आदौ मायां समुच्चार्य ततो यज्ञपते वदेत्।

पूर्णो भवतु यज्ञो मे हृष्यन्तु यज्ञदेवताः।

फलानि सम्यक् यच्छन्तु वह्निकान्तावधिर्मनुः॥५५॥

*ādau māyāṁ samuccārya tato yajñapate vadet/
pūrṇo bhavatu yajño me hr̥ṣyantū yajñadevatāḥ/
phalāni samyak yacchantu vahnikāntāvadhirmanuḥ//*

1. Salutation is made to the terrestrial, atmospheric, and celestial planes.
2. This is to all three planes.
3. Pūrṇāhuti. The last offering (āhuti) which completes the sacrifice (Yajña).
4. Abhiṣeka—primarily means bathing, then sprinkling and initiating : here initiatory ceremonies.

येन मन्त्रेण पूर्णाहुतिं दद्यात् तमेव मन्त्रमाह आदावित्यादिना सार्द्धेन । आदौ मायां ह्रीं बीजं समुच्चार्य ततो यज्ञपते इति वदेत् ततः पूर्णो भवतु यज्ञो मे हृष्यन्तु यज्ञदेवताः फलानि सम्यग्यच्छन्तु इति वदेत् । योजनया ह्रीं यज्ञपते पूर्णो भवतु यज्ञो मे हृष्यन्तु यज्ञदेवताः फलानि सम्यग् यच्छन्तु स्वाहेति मनुर्जातः अयं मनुर्वह्निकान्तावधिः स्वाहान्तः प्रोक्तः ।

The Mantra for the Complete Oblation¹ is—

Mantra

Hrīm : O Lord of Sacrifice! may this sacrifice of mine be complete. May all the Devatās of sacrifices be pleased and grant that which is desired :² Svāhā.

मन्त्रेणानेन मतिमानुत्थाय सुसमाहितः ।

फलताम्बूलसहिताहुतिं दद्याद्भुताशने ॥ ५६ ॥

*mantreṇānena matimānutthāya susamāhitah/
phalatāmbūlasahitāhutim dadyāddhutāśane//*

मन्त्रेणेत्यादि । मतिमान् यज्ञसाधको यजमानेन सहोत्थाय सुसमाहितः अतिसावधानः सन् अनेन मन्त्रेण फलताम्बूलसहिताहुतिं हुताशनेऽग्नौ दद्यात् ।

The wise one³ should then, with the giver of the sacrifice, stand up, and, with a well-controlled mind, offer oblations with fruit and pān leaves, uttering the while the aforesaid Mantra.

दत्तपूर्णाहुतिर्विद्वान् शान्तिकर्म समाचरेत् ।

प्रोक्षणीपात्रतोयेन कुशैः सम्मार्जयेच्छिरः ॥ ५७ ॥

*dattapūrṇāhutirvidvān śāntikarma samācaret/
prokṣaṇīpātratoyena kuśaiḥ sammārjayecchiraḥ//*

दत्तेत्यादि । एवं दत्तपूर्णाहुतिः सन् विद्वान् यज्ञसाधकः शान्तिकर्म समाचरेत् । शान्तिकर्माचरणस्यैव विधिमाह प्रोक्षणीपात्रेत्यादिभिः ।

The learned one should, after offering the Complete

1. Pūrṇāhuti.

2. After having uttered Māyā Bija, say : "Yajña-pate! may my yajña be complete, may the Devatās be pleased, may they grant adequate fruits!" The Mantra ends with the Śakti of Vahni (Svāhā).

3. Matimān : by this the Yajña-sādhaka is meant (Bhārati) : the same meaning is given for learned one (Vidvān) in next verse.

Oblation, perform Śānti-karma.¹ Taking water from the sprinkling vessel, he should with Kuśa grass sprinkle it over the heads of the persons present,

आपो सुमित्रियाः सन्तु भवन्त्वोषधयो मम।

आपो रक्षन्तु मां नित्यमापो नारायणः स्वयम्॥५८॥

*āpaḥ sumitriyāḥ santu bhavantvoṣadhayo mama/
āpo rakṣantu mām nityamāpo nārāyaṇaḥ svayam//*

शिरःसम्मार्जनार्थमाप इत्यादिकं मन्त्रद्वयमाह आप इति। हे आपो भवत्यो मम सुमित्रियाः सन्तु ओषधयश्च भवन्तु इत्येवमन्वयः। सुमित्राण्येव सुमित्रियाः स्वार्थे ष्यः तस्येयादेशः।

Reciting the

Mantra

May the water be very friendly to me, may Water be like a medicament to me, may Water preserve me always : Water is Nārāyaṇa² Himself.

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातनः।

इत्याभ्यां मार्जनं कृत्वा भूमौ बिन्दून् विनिक्षिपेत्॥५९॥

*āpo hi ṣṭhā mayobhuvastā na ūrje dadhātanaḥ/
ityābhyām mārjanam kṛtvā bhūmau bindūn vinikṣipet//*

आप इत्यादेरर्थो वक्ष्यते। इत्याभ्यां मन्त्राभ्यां शिरसो मार्जनं कृत्वा भूमौ कुशैर्बिन्दून् विनिक्षिपेत्।

O Waters! as you grant happiness so do you make sure of our food.³

Having sprinkled water over the heads of those present

-
1. Śānti-karma is that which is done at the end of the rite : the sprinkling of the assembly, the Mantras, the saying of "peace," "peace," "peace" (Śānti), etc. He who recites the Śānti Mantra does so for the benefit of the persons present, over whose heads he sprinkles the water (asperges).
  2. Viṣṇu.
  3. This last portion is Vedic, and the first line of the Mantra cited in full in verse 150 : Āpo hi ṣṭhā mayobhuvastā na ūrje dadhātana.

with these two Mantras, a few drops of this water should be sprinkled on the ground.

ये द्विषन्ति च मां नित्यं यांश्च द्विष्मो नरान् वयम् ।

आपो दुर्भित्रियास्तेषां सन्तु भक्षन्तु तानपि ॥ ६० ॥

*ye dviṣanti ca mām nityaṁ yāṁśca dviṣmo narān vayam/
āpo durbhitriyāsteṣāṁ santu bhakṣantu tānapi//*

भूमौ बिन्दूनां निक्षेपणस्य मन्त्रमाह ये द्विषन्तीति ।

Mantra

To those who are ever hostile to me, and to those to whom we are ever hostile, may Water be their enemy and engulf them.

अनेनेशानदिग्भागे बिन्दून् प्रक्षिप्य तान् कुशान् ।

हित्वा कृताञ्जलिर्भूत्वा प्रार्थयेद्धव्यवाहनम् ॥ ६१ ॥

*aneneśānadigbhāge bindūn prakṣipyā tān kuśān/
hitvā kṛtāñjalirbhūtvā prārthayeddhavyavāhanam//*

अनेनेत्यादि । अनेन मन्त्रेणेशानदिग्भागे कुशैर्बिन्दून् प्रक्षिप्य तान् कुशानपि तत्रैव हित्वा त्यक्त्वा कृताञ्जलिर्भूत्वा हव्यवाहनमग्निं प्रार्थयेत् ।

Sprinkling a few drops of water in the North-East¹ corner the while repeating the above-mentioned Mantra, the Kuśa grass should be put away, and with joined plams supplication should be made to the Carrier of Oblations² as follows. :

बुद्धिं विद्यां बलं मेधां प्रज्ञां श्रद्धां यशः श्रियम् ।

आरोग्यं तेज आयुष्यं देहि मे हव्यवाहनम् ॥ ६२ ॥

*buddhiṁ vidyāṁ balaṁ medhāṁ prajñāṁ śraddhāṁ yaśaḥ śriyam/
ārogyaṁ teja āyuṣyaṁ dehi me havyavāhana//*

अग्निं किं प्रार्थयेदित्यपेक्षायामाह बुद्धिमित्यादि । बुद्धिम् शास्त्रादितत्त्वज्ञानम् । विद्याम् आत्मज्ञानम् । मेधाम् धारणावर्ती धियम् । प्रज्ञाम् सारासारविवेकनैपुण्यम् ।

Mantra

O Carrier of Oblations! do Thou grant unto me under-

1. Iśāna.

2. Fire.

standing,¹ knowledge², strength, intelligence,³ wisdom,⁴ faith, fame, fortune, health, energy, and long life⁵.

इति प्रार्थ्य वीतिहोत्रं विसृजेदमुना शिवे॥६३॥

iti prārthya vītihotram vīsṛjedamunā śive//

इतीति । हे शिवे इति वीतिहोत्रमग्निं प्रार्थ्याऽमुना वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण तमेव विसृजेत् ।

Having thus prayed to Fire,⁶ he should, O Śivā! be bidden to depart with the following :

यज्ञ यज्ञपतिं गच्छ यज्ञं गच्छ हुताशन ।

स्वां योनिं गच्छ यज्ञेश पूरयास्मन्मनोरथम्॥६४॥

*yajña yajñapatiṁ gaccha yajñaṁ gaccha hutāśana/
svām yoniṁ gaccha yajñeśa pūrayāsmannmanoratham//*

Mantra

Sacrifice! do you depart to the Lord of Sacrifice.⁷

Eater of Oblations! do thou depart to the Sacrifice itself.

Lord of Sacrifice! do Thou depart to Thine own place and fulfil my desires.

अग्ने क्षमस्व स्वाहेति मन्त्रेणाग्नेरुदग्दिशि ।

दत्त्वा दध्नाऽऽहुतिं वह्निं दक्षिणस्यां विचालयेत्॥६५॥

*agne kṣamasva svāheti mantrenāgnerudagdiśi/
datvā dadhnā 'hutiṁ vahnim dakṣiṇasyām vicālayet//*

अग्निसर्जनस्यैव मन्त्रमाह यज्ञेति । हे यज्ञ त्वं यज्ञपतिं विष्णुं गच्छ प्राप्नुहि । हे हुताशन त्वं यज्ञं गच्छ । हे यज्ञेश यज्ञकर्तृस्त्वं स्वां योनिमात्मीयस्थानं गच्छ । हे

1. Buddhis=Śāstrādi-tattva-jñāna—capacity to understand the essence of the Śāstra (Bhārati).
2. Vidyā—Ātma-jñāna, Self-knowledge.
3. Medhā=Dhāraṇāvatī dhiḥ—retentiveness of the mind.
4. Prajñā=Sārāsāra-viveka-naipunya—the power of discriminating the essential, spiritual wisdom.
5. Tejas—vigour.
6. Vīti-hotra—a name of Fire. The Eater of oblations, or the Carrier of oblations.
7. Lord of Sacrifice—i.e., Viṣṇu. Do thou reach the place of Viṣṇu.

यज्ञादिकं त्वमस्मन्मनोरथमस्माकं कामं पूरय। यज्ञयज्ञपतिमित्यादिनाऽग्ने क्षमस्व स्वाहेत्यन्तेनानेन मन्त्रेणाग्नेरुदग्दिशि दध्नाहुतिं दत्त्वा दक्षिणस्यां दिशि वह्निमनेनैव मन्त्रेण विचालयेत्।

Oh Agni, forgive me : Svāhā.

After saying this Mantra an oblation of curds should be made and the fire should be moved to the South¹.

ब्रह्मणे दक्षिणां दत्त्वा भक्त्या नत्वा विसर्जयेत्।

ततस्तु तिलकं कुर्यात् स्रुवसंलग्नभस्मना॥ ६६॥

*brahmaṇe dakṣiṇāṁ dattvā bhaktyā natvā visarjayet/
tatastu tilakaṁ kuryāt sruvasaṁlagnabhasmanā//*

ब्रह्मणे इत्यादिस्तु स्पष्टार्थः।

मायां कामं समुच्चार्य सर्वशान्तिकरो भव।

ललाटे तिलकं कुर्यात् मन्त्रेणानेन याज्ञिकः॥ ६७॥

*māyāṁ kāmam samuccārya sarvaśāntikaro bhava/
lalāṭe tilakaṁ kuryāt mantreṇānena yājñīkah//*

ननु केन मन्त्रेण ललाटे तिलकं कर्तव्यं तत्राह मायामित्यादि। मायां ह्रीं बीजं कामं क्लीं बीजं समुच्चार्य सर्वशान्तिकरो भवेति वदेत्। योजनया ह्रीं क्लीं सर्वशान्तिकरो भवेति मन्त्रो जातः। याज्ञिको यज्ञकर्ताऽनेन मन्त्रेण ललाटे तिलकं कुर्यात्।

Give a present² to the Brahmā,³ and, after bowing to him respectfully, bid him go, and, with the ashes adhering to the ladle, the officiating priest should then make a mark⁴ on his own forehead and on that of the giver of the sacrifice, uttering the Mantra "Hrīm, Klīm, Be propitious in every way"⁵.

शान्तिरस्तु शिवं चास्तु वासवाग्निप्रसादतः।

मरुतां ब्रह्मणश्चैव वसुरुद्रप्रजापतेः॥ ६८॥

1. The fire is moved by pouring curd on the North of the fire thus extinguishing the Fire on the North when there is fire on the South.
2. Dakṣiṇā.
3. That is, the Brāhmaṇa who looked after the ritual.
4. Tilaka.
5. Hrīm Klīm Sarva-śānti-karo bhava. This is addressed to the Tilaka.

*śāntirastu śivam cāstu vāsavāgniprasādataḥ/
marutām brahmaṇascaiva vasurudraprajāpateḥ//*

शान्तिरित्यादि। शिवम् कल्याणम्। मरुतामित्यादावपि प्रसादत इत्यस्य योजना कर्तव्या।

अनेन मनुना पुष्पं धारयेन्मस्तकोपरि।

स्वशक्त्या दक्षिणां दद्यात् होमप्रकृतकर्मणोः॥६९॥

*anena manunā puṣpaṁ dhārayenmastakopari/
svaśaktyā dakṣiṇām dadyāt homaprakṛtakarmaṇoḥ//*

Then a flower should be placed on the head with the

Mantra

By the grace of Indra, of Agni, of the Maruts, Brahmā, the Vasus, the Rudras and Prajāpati, may there be peace, may there be prosperity.¹

Thereafter the giver of the sacrifice should, as his means allow, offer a gift² for the success of the sacrifice³ and for the Kuśaṇḍikā rite.

इति ते कथिता देवि सर्वकर्मकुशण्डिका।

प्रयोज्या शुभकर्मादौ यत्नतः कुलसाधकैः॥७०॥

*iti te kathitā devi sarvakarmakuśaṇḍikā/
prayojyā śubhakarmādaḥ yatnataḥ kulasaadhakaiḥ//*

अनेनेति। अनेन शान्तिरस्त्वित्यादिना प्रजापतेरित्यन्तेन मनुना मस्तकोपरि पुष्पं धारयेत्। ततो होमप्रकृतकर्मणोः स्वशक्त्या दक्षिणां यज्ञसाधकाय ब्राह्मणाय दद्यात्।

I have spoken to Thee, O Devī! of Kuśaṇḍikā, which is the groundwork of all auspicious ceremonies, and which all Kula worshippers should with care perform at the commencement thereof.

प्रकृते कर्मणि शिवे चरुर्येषां कुलागमः।

सिद्ध्यर्थं कर्मणान्तेषां चरुकर्म निगद्यते॥७१॥

-
1. To be recited when placing the flower on the head (*vide* next verse).
  2. Dakṣiṇa, given to the officiating priest.
  3. That is, of the Homa and of the object (Prakṛta-karma) for which the preliminary Kuśaṇḍikā is done.

*prakṛte karmaṇi śive caruryeṣāṃ kulāgamaḥ/
siddhyartham karmaṇānteṣāṃ carukarma nigadyate//*

प्रकृत इत्यादि । प्रकृते कर्मणि ऋतुसंस्कारादौ । चरुः देवतार्थं परमान्नम् । कुले आगम आगमनं यस्य चरोः स कुलागमः ।

O Auspicious One! I will now speak to Thee of Carukarma, in order to insure that rites done in those families, in which the cooking of Caru¹ is a traditional practice in the performance of all rites, may be attended with success².

चरुस्थाली प्रकर्तव्या ताम्री वा मृत्तिकोद्धवा ॥ ७२ ॥

carusthālī prakartavyā tāmri vā mṛttikodbhavā//

चरुकर्मैवाह चरुस्थलीत्यादिभिः ।

The pot for cooking Caru should be made of either copper or mud.

कुशण्डिकोक्तविधिना द्रव्यसंस्करणावधि ।

कृत्वा कर्म चरुस्थलीमानयेदात्मसम्मुखे ॥ ७३ ॥

*kuṣaṇḍikoktavidhinā dravyasaṃskaraṇāvadhi/
kṛtvā karma carusthālīmānayedātmasammukhe//*

कुशण्डिकेत्यादि । कुशण्डिकोक्तविधिना द्रव्यसंस्करणावधि द्रव्यसंस्कारपर्यन्तं सर्वं कर्म कृत्वा चरुस्थलीमात्मसम्मुखे देशे आनयेत् ।

In the first place, the articles should be consecrated according to the rules prescribed in Kuṣaṇḍikā, and then the pot of Caru should be placed in front of the worshipper.

अक्षतामब्रणां दृष्ट्वा प्रादेशपरिमाणकम् ।

पवित्रकुशमेकञ्च स्थालीमध्ये नियोजयेत् ॥ ७४ ॥

*akṣatāmabrahṇāṃ dr̥ṣṭvā prādeśaparimāṇakam/
pavitrakuśamekañca sthālīmadye niyojayet//*

अक्षतामिति । ततोऽक्षतामभग्नमब्रणामच्छिद्रां चरुस्थालीं दृष्ट्वा प्रादेशपरिमाणक-मेकं पवित्रकुशं स्थालीमध्ये नियोजयेत् स्थापयेत् ।

1. Caru (see post). Caru=Devatārtham paramānnaṃ (Bhārati).

2. Hariharānanda-Bhārati says that this refers to Ṛtu-saṃskāra and other purificatory rites. Caru is made with milk and rice.

After careful examination to see that it is without holes and of a good surface, a blade of Kuśa grass¹ of the length of a Prādeśa² should be put in the pot.

आनीय तण्डुलांस्तत्र संस्थाप्य स्थण्डिलान्तिके।

यस्मिन् कर्मणि ये देवाः पूजनीयाः सुरार्चिते॥ ७५॥

तत्तन्नाम चतुर्थ्यन्तमुक्त्वा त्वाजुष्टमीरयन्।

गृह्णामि निर्वपामीति प्रोक्षामीति क्रमाद्वदन्॥ ७६॥

गृहीत्वा निर्वपेत् स्थाल्यां प्रोक्षयेज्जलबिन्दुना।

प्रत्येकञ्चतुरो मुष्टीन् देवमुद्दिश्य तण्डुलान्॥ ७७॥

*ānīya taṇḍulāṁstatra saṁsthāpya sthaṇḍilāntike/
yasmin karmaṇi ye devāḥ pūjanīyāḥ surārcite//
tattannāma caturthyantamuktvā tvājuṣṭamīrayan/
grhṇāmi nirvapāmīti prokṣāmīti kramādvadan//
grhītva nirvapet sthālyāṁ prokṣayejjalabindunā/
pratyekañcaturo muṣṭīn devamuddiśya taṇḍulān//*

आनीयेत्यादि। ततस्तत्र यज्ञस्थाने तण्डुलानानीय स्थण्डिलान्तिके संस्थाप्य च यस्मिन् ऋतुसंस्कारादौ कर्मणि ये देवाः पूजनीयास्तत्तन्नाम चतुर्थ्यन्तमुक्त्वा ततः परं त्वाजुष्ट- मीतीरयन् वदन् ततः परं क्रमादेव गृह्णामीति निर्वपामीति प्रोक्षामीति च वदन् सन् प्रत्येकं देवमुद्दिश्य चतुरो मुष्टीन् चतुर्मुष्टिपरिमितांस्तण्डुलान् गृहीत्वा स्थाल्यां निर्वपेत् जलबिन्दुना प्रोक्षयेच्च। अमुकदेवाय त्वाजुष्टं गृह्णामीति मन्त्रेण तण्डुलानादयामुकदेवाय त्वाजुष्टं निर्वपामीति मन्त्रेण स्थाल्यां निःक्षिपेत्। अमुकदेवाय त्वाजुष्टं प्रोक्षामीति मन्त्रेण जलबिन्दुना तानाभिषिञ्चेत्त्यर्थः। तु आजुष्टमिति छेदः। आजुष्टम् प्रीतिः। आजुष्टमिति क्रियाविशेषणम्।

The rice should be placed near the Square,³ and then, O Adored of the Devas! the names of such of the Devatās as are to be worshipped in each particular ceremony should be uttered in the dative case, followed by the words "to please Thee,"⁴

1. Pavitra, or the pure thing. Kuśa is so called because Garuḍa placed the celestial nectar (Amṛta) on blades of Kuśa grass.
2. Prādeśa is the distance between the top of the thumb and the fourth finger outstretched.
3. Sthaṇḍila.
4. Tvā juṣṭam.

and then "I take," "I place in the pot," and "I put water in,"¹ and then put four handfuls of rice in the name of each Devatā in the pot, and pour water over it.

ततो दुग्धं सिताञ्चैव दत्त्वा पाकविधानतः ।

सुपचेत् संस्कृते वह्नौ सावधानेन सुव्रते ॥ ७८ ॥

*tato dugdham sitāñcaiva datvā pākavidhānataḥ/
supacet saṁskṛte vahnau sāvadhānena suvrate//*

तत इति । हे सुव्रते ततः परं क्रमेण दुग्धं सिताञ्च स्थाल्यां दत्त्वा सावधानेन मनसा संस्कृते वह्नौ पाकविधानतश्चरुं सुपचेत् ।

O Virtuous One!² milk and sugar should be added thereto, as is done in cooking. The whole should then be well and carefully cooked over the consecrated fire.

सुपक्वं कोमलं ज्ञात्वा दद्यात् तत्र घृतस्रुवम् ॥ ७९ ॥

supakvaṁ komalaṁ jñātvā dadyāt tatra ghr̥tasruvam//

सुपक्वमिति । ततः सुपक्वं कोमलं चरुं ज्ञात्वा तत्र घृतस्रुवं घृतपूर्णस्रुवं दद्यात् ।

And when he is satisfied that it is well cooked and soft, the sacrificial ladle, filled with ghee, should be let into it.

अग्नेरुत्तरतः पात्रं विनिधाय कुशोपरि ।

पुनस्त्रिधा घृतं दत्त्वा स्थालीमाच्छदयेत् कुशैः ॥ ८० ॥

*agneruttarataḥ pātraṁ vinidhāya kuśopari/
punastridhā ghr̥taṁ dattvā sthālīmācchādayet kuśaiḥ//*

अग्नेरिति । ततश्चरुपात्रमग्नेरुत्तरार्थाग्नेरुत्तरतो देशे कुशोपरि विनिधाय संस्थाप्य च पुनस्त्रिधा त्रिवारं तत्र घृतं दत्त्वा कुशैः स्थालीमाच्छदयेत् ।

Thereafter, placing the pot on Kuśa grass on the northern side of the Fire, and adding ghee to the Caru three times, the pot should be covered with blades of Kuśa grass.

1. The meaning of this Mantra is : I take this handful of rice in the name of (the Deva); I put it in a pot in the name of (the same Deva), etc. After the name of the Devatā in dative say it is for him or his pleasure and then say the rest.
2. Su-vrate. This word is by some translated "Virtuous".

ततः सुवे चरुस्थाल्या घृताधारणपूर्वकम्।

किञ्चिच्चरुं समादाय जानुहोमं समाचरेत्॥८१॥

*tataḥ sruve carusthālyā gṛhṭādhāraṇapūrvakam/
kiñcicarum samādāya jānuhomaṁ samācaret//*

तत इति। ततः परं घृताधारणपूर्वकं घृतसेचनपूर्वकं चरुस्थाल्याः सकाशात् किञ्चिच्चरुं सुवे समादाय गृहीत्वा जानुहोमं समाचरेत् कुर्यात्। पृथिव्यां दक्षिणं जानु पातयित्वा यो होमो विधीयते स एव जानुहोमो ज्ञातव्यः।

Then, putting a little ghee into the sacrificial spoon, a little Caru should be taken from the pot. With it Jānu-Homa¹ is done.

धाराहोमं ततः कृत्वा प्रधानीभूतकर्मणि।

यत्र ये विहिता देवास्तन्मन्त्रैराहुतीर्हुनेत्॥८२॥

*dhārāhomaṁ tataḥ kṛtvā pradhānībhṛtakarmaṇi/
yatra ye vihitā devāstanmantrairāhutīrhunet//*

धारेत्यादि। ततो धाराहोमं कृत्वा यत्र यस्मिन् प्रधानीभूतकर्मणि ये देवाः पूज्या विहितास्तन्मन्त्रैस्तेषां देवानां मन्त्रैराहुतीर्हुनेद्देद्यात्।

Then after doing Dhārā Homa,² oblations should be made with the Mantras of the Devas, who are directed to be worshipped in the principal rite.

समाप्य प्रकृतं होमं स्विष्टिकृद्धोमपूर्वकम्।

प्रायश्चित्तात्मकं हुत्वा कुर्यात् कर्मसमापनम्॥८३॥

*samāpya prakṛtaṁ homaṁ sviṣṭikṛddhomapūrvakam/
prāyaścittātmakaṁ hutvā kuryāt karmasamāpanam//*

Completing the principal Homa after performance of Sviṣṭa-kṛt-Homa,³ expiatory Homa⁴ should be performed, and the rite thus completed.

1. The Homa is so called because it is performed with the right knee (jānu) touching the ground.
2. The ghee is poured from one corner of the Sthāṇḍila (the altar on which Homa is done) to the next but one—thus, from N.E. to S.W., from N.W., to S.E., from S.W. to N.E., and from S.E. to N.W.
3. See p. 512, note 1.
4. Prāyaścittāmakā—that is, the Vyāhṛti Homa, which, according to this Tantra, is the equivalent of Prāyaścitta.

and then "I take," "I place in the pot," and "I put water in,"¹ and then put four handfuls of rice in the name of each Devatā in the pot, and pour water over it.

ततो दुग्धं सिताञ्चैव दत्त्वा पाकविधानतः ।

सुपचेत् संस्कृते वह्नौ सावधानेन सुव्रते ॥ ७८ ॥

*tato dugdham sitāñcaiva datvā pākavidhānataḥ/
supacet samiskṛte vahnau sāvadhānena suvrate//*

तत इति । हे सुव्रते ततः परं क्रमेण दुग्धं सिताञ्च स्थाल्यां दत्त्वा सावधानेन मनसा संस्कृते वह्नौ पाकविधानतश्चरुं सुपचेत् ।

O Virtuous One!² milk and sugar should be added thereto, as is done in cooking. The whole should then be well and carefully cooked over the consecrated fire.

सुपक्वं कोमलं ज्ञात्वा दद्यात् तत्र घृतस्रुवम् ॥ ७९ ॥

supakvaṁ komalaṁ jñātvā dadyāt tatra ghr̥tasruvam//

सुपक्वमिति । ततः सुपक्वं कोमलं चरुं ज्ञात्वा तत्र घृतस्रुवं घृतपूर्णस्रुवं दद्यात् ।

And when he is satisfied that it is well cooked and soft, the sacrificial ladle, filled with ghee, should be let into it.

अग्नेरुत्तरतः पात्रं विनिधाय कुशोपरि ।

पुनस्त्रिधा घृतं दत्त्वा स्थालीमाच्छदयेत् कुशैः ॥ ८० ॥

*agneruttarataḥ pātraṁ vinidhāya kuśopari/
punastridhā ghr̥taṁ dattvā sthālīmācchādayet kuśaiḥ//*

अग्नेरिति । ततश्चरुपात्रमग्नेरुत्तर्याग्नेरुत्तरतो देशे कुशोपरि विनिधाय संस्थाप्य च पुनस्त्रिधा त्रिवारं तत्र घृतं दत्त्वा कुशैः स्थालीमाच्छदयेत् ।

Thereafter, placing the pot on Kuśa grass on the northern side of the Fire, and adding ghee to the Caru three times, the pot should be covered with blades of Kuśa grass.

1. The meaning of this Mantra is : I take this handful of rice in the name of (the Deva); I put it in a pot in the name of (the same Deva), etc. After the name of the Devatā in dative say it is for him or his pleasure and then say the rest.
2. Su-vrate. This word is by some translated "Virtuous".

ततः सुवे चरुस्थाल्या घृताधारणपूर्वकम्।
किञ्चिच्चरुं समादाय जानुहोमं समाचरेत्॥८१॥

*tataḥ sruve carusthālyā ghr̥tādhāraṇapūrvakam/
kiñcicarum samādāya jānuhomaṁ samācaret//*

तत इति। ततः परं घृताधारणपूर्वकं घृतसेचनपूर्वकं चरुस्थाल्याः सकाशात् किञ्चिच्चरुं सुवे समादाय गृहीत्वा जानुहोमं समाचरेत् कुर्यात्। पृथिव्यां दक्षिणं जानु पातयित्वा यो होमो विधीयते स एव जानुहोमो ज्ञातव्यः।

Then, putting a little ghee into the sacrificial spoon, a little Caru should be taken from the pot. With it Jānu-Homa¹ is done.

धाराहोमं ततः कृत्वा प्रधानीभूतकर्मणि।
यत्र ये विहिता देवास्तन्मन्त्रैराहुतीर्हुनेत्॥८२॥

*dhārāhomaṁ tataḥ kṛtvā pradhānībhṛtakarmaṇi/
yatra ye vihitā devāstanmantrairāhutīrhunet//*

धारेत्यादि। ततो धाराहोमं कृत्वा यत्र यस्मिन् प्रधानीभूतकर्मणि ये देवाः पूज्या विहितास्तन्मन्त्रैस्तेषां देवानां मन्त्रैराहुतीर्हुनेद्देद्यात्।

Then after doing Dhārā Homa,² oblations should be made with the Mantras of the Devas, who are directed to be worshipped in the principal rite.

समाप्य प्रकृतं होमं स्वष्टिकृद्धोमपूर्वकम्।
प्रायश्चित्तात्मकं हुत्वा कुर्यात् कर्मसमापनम्॥८३॥

*samāpya prakṛtaṁ homaṁ sviṣṭikṛddhomapūrvakam/
prāyaścittātmakaṁ hutvā kuryāt karmasamāpanam//*

Completing the principal Homa after performance of Sviṣṭa-kṛt-Homa,³ expiatory Homa⁴ should be performed, and the rite thus completed.

1. The Homa is so called because it is performed with the right knee (jānu) touching the ground.
2. The ghee is poured from one corner of the Sthāṇḍila (the altar on which Homa is done) to the next but one—thus, from N.E. to S.W., from N.W., to S.E., from S.W. to N.E., and from S.E. to N.W.
3. See p. 512, note 1.
4. Prāyaścittātmaka—that is, the Vyāhṛti Homa, which, according to this Tantra, is the equivalent of Prāyaścitta.

संस्कारेषु प्रतिष्ठासु विधिरेषः प्रकीर्तितः।

विधेयः शुभकर्मादौ कर्मसंसिद्धिहेतवे॥८४॥

*saṁskāreṣu pratiṣṭhāsu vidhiresaḥ prakīrttitāḥ/
vidheyāḥ śubhakarmādaḥ karmasaṁsiddhihetave//*

In the sacramental¹ and consecratory² ritual this is the method to be observed. In all auspicious ceremonies it should be followed for the complete success thereof.

अथोच्यते महामाये गर्भाधानादिकाः क्रियाः।

तत्रादावृतुसंस्कारः कथ्यते क्रमतः शृणु॥८५॥

*athocyate mahāmāye garbhādhānādikāḥ kriyāḥ/
tatrādāvṛtusaṁskāraḥ kathyate kramataḥ śṛṇu//*

समाप्येति। एवं प्रकृतहोमं समाप्य स्विष्टिकृद्धोमपूर्वकं प्रायश्चित्तात्मकं हुत्वा होमं कृत्वा कर्मसमापनं होमकर्मणः समाप्तिं कुर्यात्।

Now O Mahā-māyā³ I will speak of Garbhādhāna⁴ and other rites. I will speak of them in their order, beginning with Rtu-saṁskāra.⁵ Do Thou listen.

कृतनित्यक्रियः शुद्धः पञ्च देवान् समर्चयेत्।

ब्रह्मा दुर्गा गणेशश्च ग्रहा दिक्पतयस्तथा॥८६॥

*kṛtanityakriyāḥ śuddhaḥ pañca devān samarcayet/
brahmā durgā gaṇeśaśca grahā dikpatayastathā//*

ऋतुसंस्कारविधिमाह कृतनित्यक्रिय इत्यादिभिः। ननु कान् पञ्चदेवान् समर्चयेदित्यपेक्षायामाह ब्रह्मेत्यादि।

After performing his daily duties and purifying himself, (the priest), should worship the five Deities—Brahmā, Durgā,

1. Saṁskāra.

2. Pratiṣṭhā.

3. The Devī as the Great Māyā.

4. See next note.

5. The rite (purification of the menses) precedes the Garbhādhāna, or Puberty rite, which takes place on the fifth day after their appearance. Garbhādhāna is, literally, the placing of the seed in the womb, which is preceded by the rite of that name.

Gaṇeśa, the Grahas,¹ and the Dikpālas².

स्थण्डिलस्येन्द्रदिग्भागे घटेष्वेतान् प्रपूजयेत्।

ततस्तु मातृकाः पूज्या गौर्याद्याः षोडश क्रमात्॥ ८७॥

*sthaṇḍilasyendradigbhāge ghaṭeṣvetān prapūjayet/
tatastu mātṛkāḥ pūjyā gauryādyāḥ ṣoḍaśa kramāt//*

स्थण्डिलस्येत्यादि। स्थण्डिलस्य चत्वरस्येन्द्रदिग्भागे पूर्वभागे संस्थापितेषु पञ्चसु घटेष्वेतान् ब्रह्मादीन् देवान् गन्धपुष्पादिभिः प्रपूजयेत्।

They should be worshipped in the jars³ on the East side of the square, and then the sixteen Mātṛkās⁴—namely, Gaurī and others—should be worshipped in their order.

गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया।

देवसेना स्वधा स्वाहा शान्तिः पुष्टिर्धृतिः क्षमा।

आत्मनो देवता चैव तथैव कुलदेवता॥ ८८॥

*gaurī padmā śacī medhā sāvitrī vijayā jayā/
devasenā svadhā svāhā śāntiḥ puṣṭirdhṛtiḥ kṣamā/
ātmano devatā caiva tathaiva kuladevatā//*

पूज्या गौर्याद्याः षोडशमातृका एव दर्शयति गौरीत्यादिना सार्द्धेन।

The sixteen Mātṛkās are : Gaurī, Padmā, Śacī, Medhā, Sāvitrī, Vijayā, Jayā, Deva-senā, Svadhā, Svāhā, Śānti, Puṣṭi, Dhṛti, Kṣamā, the worshipper's own tutelary Devatā,⁵ and family Devatā⁶.

आयान्तु मातरः सर्वास्त्रिदशानन्दकारिकाः।

विवाहव्रतयज्ञानां सर्वाभीष्टं प्रकल्प्यताम्॥ ८९॥

1. The nine Planets. As to the Tattva of these see *Tantrarāja* (Tantrik Text, Vol. 12) Chs. 35 and 36.
2. See p. 376, note 2. According to the *Dharma-Saṅgraha* ("Anecdota Oxoniensia," Vol. i, part v, verses 8, 9)—a collection of Buddhist technical terms—there are four, eight, ten, or fourteen Dikpālas, or Loka-pālas, or Regents of the Quarters.
3. That is, five jars placed there for these Devas (Bhārati).
4. Some read as Puṣṭi and Dhṛti for Śānti and Kṣamā.
5. Ātma-devatā.
6. Kula-devatā.

यानशक्तिसमारूढः सौम्यमूर्तिधराः सदा ।

आयान्तु मातरः सर्वा यज्ञोत्सवसमृद्धये ॥ १० ॥

*āyāntu mātaraḥ sarvāstridaśānandakārikāḥ/
vivāhavratayajñānām sarvābhīṣṭaṁ prakalpyatām//
yānaśktisamārūḍhāḥ saumyamūrttidharāḥ sadā/
āyāntu mātaraḥ sarvā yajñotsavasamṛddhaye//*

अथ गौर्यादिषोडशमातृकावाहनार्थं मन्त्रद्वयमाह आयान्तु मातरः सर्वा इत्यादि ।

Mantra

May the Mothers that cause the joy of the Devas come and bring all success to weddings, Vratas,¹ and Yajñas.² May then come upon their respective carriers,³ and in all the fulness of their power,⁴ in their benign aspect, and add to the glory of this festival.

इत्यावाह्य मातृगणान् स्वशक्त्या परिपूज्य च ।

देहल्यां नाभिमात्रायां प्रादेशपरिमाणतः ।

सप्त वा पञ्च वा विन्दून् दद्यात् सिन्दूरचन्दनैः ॥ ११ ॥

*ityāvāhya mātṛgaṇān svaśaktyā paripūjya ca/
dehalyām nābhimātrāyām parādeśaprimāṇataḥ/
sapta vā pañca vā vindūn dadyāt sindūracandanaiḥ//*

इतीत्यादि । इत्याभ्यां मन्त्राभ्यां मातृगणानावाह्य स्वशक्त्या गन्धपुष्पादिभिः परिपूज्य च नाभिमात्रायां नाभिपरिमितायां देहल्यां प्रादेशपरिमाणतः प्रादेशपरिमिते देशे सप्त वा पञ्च वा विन्दून् सिन्दूरचन्दनैर्दद्यात् ।

Having thus invoked the Mothers and worshipped them to the best of this powers, the priest should make five or seven marks with vermilion and sandal paste on the wall, at the height of his navel, and within the space of a Prādeśa⁵.

1. Devotions.

2. Sacrifices.

3. The Vāhana, or vehicle, of the Deva, as Garuḍa of Viṣṇu, etc.

4. Yāna-śakti-samārūḍhā : This compound word may also mean "seated on their respective vehicle and attended by their respective Śaktis."

5. See p. 523, note 2.

प्रत्येकविन्दुं मतिमान् कामं मायां रमां स्मरन्।

घृतधारामविच्छिन्नां दत्त्वा तत्र वसुं यजेत्॥१२॥

*pratyekavindum matimān kāmam māyām ramām smaran/
ghṛtadhārāmaṇvichchinnām dattvā tatra vasuṁ yajet//*

प्रत्येकेत्यादि । मतिमान् कर्मसाधकः कामं क्लीमिति मायां ह्रीमिति रमां श्रीमिति च बीजं स्मरन् प्रत्येकविन्दुमविच्छिन्नां घृतधारां दत्त्वा तत्रैव वसुं देवं गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ।

The wise one should then, whilst breathing the three Bījas—Klīm, Hrīm, and Śrīm—pour an unbroken stream of ghee from each of the said marks, and there worship the Deva Vasu¹.

वसुधारां प्रकल्प्यैवं मयोक्तेनैव वर्त्मना।

विरच्य स्थण्डिलं धीरो वह्निस्थापनपूर्वकम्।

होमद्रव्याणि संस्कृत्य पचेच्चरुमनुत्तमम्॥१३॥

*vasudhārām prakalpyaivam mayoktenaiva vartmanā/
viracya sṭhaṇḍilam dhīro vahnisthāpanapūrvakam/
homadravyāṇi saṁskṛtya paceccarumanuttamam//*

वसुधारामित्यादि । मयोक्तेनैव वर्त्मनैवमनेन प्रकारेण वसुधारां प्रकल्प्य सम्पाद्य धीरो विचक्षणः कर्मसाधकः स्थण्डिलं चत्वरं विरच्य तत्र वह्निस्थापनपूर्वकं होमद्रव्याणि संस्कृत्य च अनुत्तमं न विद्यते उत्तमो यस्मादेवंभूतं चरुं पचेत् ।

The wise man, having thus made the Vasudhāra² according to the directions which I have given, and having made the Square³ and placed the Fire thereupon, and consecrated the articles requisite for Homa, should then cook the excellent Caru.

प्राजापत्यश्चरुश्चात्र वायुनामा हुताशनः।

समाप्य धाराहोमान्तं कृत्यमार्त्तवमारभेत्॥१४॥

*prājāpatyaścaruścātra vāyunāmā hutāśanaḥ/
samāpya dhārāhomāntam kṛtyamārttavamārabhet//*

1. There are eight Vasus. Cedi-rāja, or Indra, is here referred to (see Bhakta, 399).
2. That is the mark like the lower half of an ellipse, within which the five or seven marks are placed across it in a straight line, and from which the ghee is poured (see verse 92).
3. Sṭhaṇḍila.

प्राजापत्य इत्यादि। अत्र ऋतुसंस्कारकर्मणि यश्चरुः पच्यते सः प्राजापत्यः प्राजापतिदेवताको भवति। हुताशनोऽग्निश्च वायुनामा भवति। ततः पूर्वोक्तेन विधिना धाराहोमान्तं कर्म समाप्य कृत्यं कर्तव्यं आर्तवमृतुसंस्कारकर्मारभेत्।

Caru which is cooked in this (Ṛtu-saṁskāra) is called Prājāpatya, and the name of this Fire is Vāyu. After concluding Dhārā Homa,¹ the rite of Ṛtu-saṁskāra should be begun.

ह्रीं प्राजापतये स्वाहा चरुणैवाहुतित्रयम्।
प्रदायैकाहुतिं दद्यादिमं मन्त्रमुदीरयन्॥१५॥

*hrīm praajāpataye svāhā caruṇaivāhutitrāyam/
pradāyaikāhutiṁ dadyādimaṁ mantramudīrayan//*

होमित्यादि। ह्रीं प्राजापतये स्वाहेति मन्त्रेण प्राजापतिमुद्दिश्य चरुणैवाहुतित्रयं प्रदाय इमं वक्ष्यमाणं मन्त्रमुदीरयन् सन् एकाहुतिं दद्यात्।

Three oblations of Caru should be offered with the

Mantra

Hrīm, To Prajāpati : Svāhā.²

Then one oblation should be offered with the following :

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु।
आसिञ्चतु प्राजापतिर्धाता गर्भं दद्यातु ते॥१६॥

*viṣṇuryoniṁ kalpayatu tvaṣṭā rūpāṇi piṁśatu/
āsiñcatu prajāpatirdhātā garbhaṁ dadhātu te//*

एकाहुतिदानार्थं मन्त्रमाह विष्णुर्योनिमिति। पिंशतु दीपयतु।

Mantra

May Viṣṇu grant ghee power to conceive. May Tvaṣṭā give the form or limbs (of the child). May Prajāpati sprinkle³ it, and may Dhātā give thee power to bear⁴.

1. See p. 525, note 2.

2. Hrīm Prajā-pataye Svāhā.

3. i.e., with my seed.

4. Viṣṇur yoniṁ kalpayatu, Tvaṣṭā rūpāṇi piṁśatu.

Āsichatu Prajāpatir Dhātā garbhaṁ dadhātu te.

"May Viṣṇu make the Yoni capable of offspring, may Tvaṣṭā give the

आज्येन चरुणा वापि साज्येन चरुणापि वा ।

सूर्यं प्रजापतिं विष्णुं ध्यायन्नाहुतिमुत्सृजेत् ॥ १७ ॥

*ājyena caruṇā vāpi sājyena caruṇāpi vā/
sūryam prajāpatiṁ viṣṇuṁ dhyāyannāhutimutsrjet//*

This oblation should be made with either ghee or Caru, or with ghee and Caru, and should be offered meditating upon the Sun, Viṣṇu, and Prajāpati.

गर्भं धेहि शिनीवाली गर्भं धेहि सरस्वती ।

गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजौ ॥ १८ ॥

*garbham dhehi śinīvālī garbham dhehi sarasvatī/
garbham te aśvinau devāvādhattāṁ puṣkarasrajau//*

आज्येनेत्यादि । विष्णुर्योनिमित्यादिना मन्त्रेणाज्येन घृतेन वा चरुणैव वा साज्येन सघृतेन चरुणा वा सूर्यं प्रजापतिं विष्णुञ्च ध्यायन् सन् तानेवोद्दिश्यैकामाहुतिमुत्सृजेद्दद्यात् ।

Mantra

May Sinīvālī¹ give support to thy womb, may Sarasvatī² give support to thy womb, may the two Aśvins,³ who wear garlands of lotuses, give support to thy womb⁴.

---

visible shapes, may Prajāpati sprinkle, may Dhātā support thy uterus." This Mantra is in *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*, Adhyāya VI, Brāhmaṇa IV, verse 21, and the Mantra in verse 98 follows this—the two, in fact, make one Mantras. Garbhādhāna is ordinarily performed by the husband after Ṛitusnāna. The *Bhavadeva Paddhati* gives the meaning of the first Mantra as follows : O wife! may Vāsudeva make thy Yoni capable of bearing (Prasava-samarthhām karotu), may Tvaṣṭā make the forms (Rūpaṇi) manifest (Piṁśatu=Prakāśayatu). May Prajāpati sprinkle into the Yoni as much seed as will lead to conception. May Dhātā (Āditya) hold (Dadhātu-dhārayatu) thy womb (Garbham).

1. The Vedic Devatā of conception. Garbham dehi, i.e., hold the womb. Sinīvālī is the Tithi preceding Amāvasyā (new moon day) or the digit of the moon seen on the Caturdaśī day as it enters the new moon period.
2. Brāhmī, Śakti of Brahmā.
3. Celestial Physicians.
4. In the *Bṛhadāraṇyak-Upaniṣad*, from which these Mantras are taken, they are said by the husband desirous of offspring when he places

ध्यात्वा देवीं शिनीवालीं सरस्वत्यश्विनौ तथा ।

स्वाहान्तमनुनाऽनेन दद्यादाहुतिमुत्तमाम् ॥ ९९ ॥

*dhyātvā devīm śinīvālīm sarasvatyaśvinau tathā/
svāhāntamanunā'nena dadyādāhutimuttamām//*

ध्यात्वेत्यादि । अनेन गर्भं धेहि शिनीवालीत्यादिना स्वाहान्तेन मनुना शिनीवालीं देवीं तथा सरस्वत्यश्विनौ सरस्वतीसहितावश्विनौ देवौ च ध्यात्वा उत्तमामाहुतिं दद्यात् ।

Meditating upon the Devīs Sinīvālī and Sarasvatī and the two Aśvins, excellent oblations should be offered with the above Mantra, followed by Svāhā.

ततः कामं बधूं मायां रमां कूर्चं समुच्चरन् ।

अमुष्यै पुत्रकामायै गर्भमाधेहि सद्विठम् ।

उक्त्वा ध्यात्वा रविं विष्णुं जुहुयात् संस्कृतेऽनले ॥ १०० ॥

*tataḥ kāmam badhūm māyām ramām kūrcam samuccaran/
amuṣyai putrakāmāyai garbhamādhehi sadviṭham/
uktvā dhyātvā raviṁ viṣṇuṁ juhuyāt saṁskṛte'nale//*

तत इत्यादि । ततः परं कामं क्लीमिति वधूं स्त्रीमिति मायां ह्रीमिति रमां श्रीमिति कूर्चं ह्रीमिति च बीजं समुच्चरन् सद्विठं स्वाहासहितममुष्यै पुत्रकामायै गर्भमाधेहीत्युक्त्वा क्लीं स्त्रीं ह्रीं श्रीं हूं अमुष्यै पुत्रकामायै गर्भमाधेहि स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य रविं विष्णुञ्च ध्यात्वा संस्कृतेऽनले जुहुयात् ।

Then oblation should be offered to the sanctified Fire, meditating upon Sūrya¹ and Viṣṇu with the

Mantra

Klīm, Strīm, Hrīm, Śrīm Hūm : Grant conception to her,² who desires a son : Svāhā.

---

his mouth on hers. The *Bhavadeva-Paddhati* gives the meaning as follows : Oh Sinīvālī! hold the womb of this wife of mind (that is remove her barrenness) Oh Sarasvatī! hold the womb. O wife! may the two lotus-garlanded Devas, the Aśvins, impregnate thee.

1. The Sun.

2. Here the name of the wife is given in the dative case.

यथेयं पृथिवी देवी हुत्ताना गर्भमादधे।
 तथा त्वं गर्भमाधेहि दशमे मासि सूतये।
 स्वाहान्तेनाऽमुना विष्णुं ध्यायन्नाहुतिमाहरेत्॥१०१॥

*yatheyam prthivī devī hyuttānā garbhamādadhe/
 tathā tvaṁ garbhamādhehi daśame māsi sūtaye/
 svāhāntenā'munā viṣṇuṁ dhyāyannāhutimāharet//*

यथेयमिति । सूतये प्रसवाय । स्वाहान्तेनामुना यथेयं पृथिवीत्यादिना मन्त्रेण विष्णुं ध्यायन्तमेवोद्दिश्याहुतिमाहरेद्ब्रह्मै दद्यात् ।

Then, meditating upon Viṣṇu, oblations should be offered with the following :

Mantra

As this widely extended Earth¹ ever carries a full womb, do thou likewise carry for ten months until delivery. Svāhā.

पुनराज्यं समादाय ध्यात्वा विष्णुं परात्परम्।
 विष्णो ज्येष्ठेन रूपेण नार्यामस्यां वरीयसम्।
 सुतमाधेहि ठद्वन्द्वमुक्त्वा वह्नौ हविस्त्यजेत्॥१०२॥

*punarājyaṁ samādāya dhyātvā viṣṇuṁ parātparam/
 viṣṇo jyeṣṭhena rūpeṇa nāryāmasyaṁ varīyasam/
 sutamādhehi ṭhadvandvamuktva vahnau havistya jet//*

पुनरित्यादि । पुनराज्यं घृतं समादाय गृहीत्वा परादपि परं श्रेष्ठं विष्णुं ध्यात्वा तमेवोद्दिश्य विष्णो ज्येष्ठेन रूपेण नार्यामस्यां वरीयसं सुतमाधेहि स्वाहेति मन्त्रमुक्त्वा वह्नौ हविर्घृतं त्यजेदित्यन्वयः । ज्येष्ठेन श्रेष्ठेन रूपेण विशिष्टम् वरीयसमतिवरमति-श्रेष्ठमित्यर्थः । ठद्वन्द्वं स्वाहा ।

Meditating upon the Supreme Viṣṇu, let a little more ghee be thrown into the Fire with the following :

Mantra

Viṣṇu! do Thou in Thy excellent form put into this woman an excellent son : Svāhā.

1. Prthivī. She is the mother of all and always giving forth Her offspring. Be like Her.
2. Literally, let him, after reciting Māyā-Bīja, preceded and followed by Kāma, and vadhū preceded and followed by Māyā, and then Kāma and Māyā, touch her head.

ध्यात्वा देवीं शिनीवालीं सरस्वत्यश्विनौ तथा ।

स्वाहान्तमनुनाऽनेन दद्यादाहुतिमुत्तमाम् ॥ १९ ॥

*dhyātvā devīm śinīvālīm sarasvatyaśvinau tathā/
svāhāntamanunā'nenā dadyādāhutimuttamām//*

ध्यात्वेत्यादि । अनेन गर्भं धेहि शिनीवालीत्यादिना स्वाहान्तेन मनुना शिनीवालीं देवीं तथा सरस्वत्यश्विनौ सरस्वतीसहितावश्विनौ देवौ च ध्यात्वा उत्तमामाहुतिं दद्यात् ।

Meditating upon the Devīs Sinīvālī and Sarasvatī and the two Aśvins, excellent oblations should be offered with the above Mantra, followed by Svāhā.

ततः कामं बधूं मायां रमां कूर्चं समुच्चरन् ।

अमुष्यै पुत्रकामायै गर्भमाधेहि सद्विठम् ।

उक्त्वा ध्यात्वा रविं विष्णुं जुहुयात् संस्कृतेऽनले ॥ १०० ॥

*tataḥ kāmam badhūm māyām ramām kūrccam samuccaran/
amuṣyai putrakāmāyai garbhamādhehi sadviṭham/
uktvā dhyātvā raviṁ viṣṇuṁ juhuyāt saṁskṛte'nale//*

तत इत्यादि । ततः परं कामं क्लीमिति वधूं स्त्रीमिति मायां ह्रीमिति रमां श्रीमिति कूर्चं ह्रीमिति च बीजं समुच्चरन् सद्विठं स्वाहासहितममुष्यै पुत्रकामायै गर्भमाधेहीत्युक्त्वा क्लीं स्त्रीं ह्रीं श्रीं हूं अमुष्यै पुत्रकामायै गर्भमाधेहि स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य रविं विष्णुञ्च ध्यात्वा संस्कृतेऽनले जुहुयात् ।

Then oblation should be offered to the sanctified Fire, meditating upon Sūrya¹ and Viṣṇu with the

Mantra

Klīm, Strīm, Hrīm, Śrīm Hūm : Grant conception to her,² who desires a son : Svāhā.

---

his mouth on hers. The *Bhavadēva-Paddhati* gives the meaning as follows : Oh Sinīvālī! hold the womb of this wife of mind (that is remove her barrenness) Oh Sarasvatī! hold the womb. O wife! may the two lotus-garlanded Devas, the Aśvins, impregnate thee.

1. The Sun.

2. Here the name of the wife is given in the dative case.

यथेयं पृथिवी देवी ह्युत्ताना गर्भमादधे।
तथा त्वं गर्भमाधेहि दशमे मासि सूतये।
स्वाहान्तेनाऽमुना विष्णुं ध्यायन्नाहुतिमाहरेत्॥१०१॥

*yatheyaṁ prthivī devī hyuttānā garbhamādadhe/
tathā tvaṁ garbhamādhehi daśame māsi sūtayē/
svāhāntenā'munā viṣṇuṁ dhyāyannāhutimāharet//*

यथेयमिति । सूतये प्रसवाय । स्वाहान्तेनामुना यथेयं पृथिवीत्यादिना मन्त्रेण विष्णुं ध्यायन्तमेवोद्दिश्याहुतिमाहरेद्वह्नौ दद्यात् ।

Then, meditating upon Viṣṇu, oblations should be offered with the following :

Mantra

As this widely extended Earth¹ ever carries a full womb, do thou likewise carry for ten months until delivery. Svāhā.

पुनराज्यं समादाय ध्यात्वा विष्णुं परात्परम्।
विष्णो ज्येष्ठेन रूपेण नार्यामस्यां वरीयसम्।
सुतमाधेहि ठद्वन्द्वमुक्त्वा वह्नौ हविस्त्यजेत्॥१०२॥

*punarājyaṁ samādāya dhyātvā viṣṇuṁ parātparam/
viṣṇo jyeṣṭhena rūpeṇa nāryāmasyaṁ varīyasam/
sutamādhehi ṭhadvandvamuktvā vahnau havistyajet//*

पुनरित्यादि । पुनराज्यं घृतं समादाय गृहीत्वा परादपि परं श्रेष्ठं विष्णुं ध्यात्वा तमेवोद्दिश्य विष्णो ज्येष्ठेन रूपेण नार्यामस्यां वरीयसं सुतमाधेहि स्वाहेति मन्त्रमुक्त्वा वह्नौ हविर्घृतं त्यजेदित्यन्वयः । ज्येष्ठेन श्रेष्ठेन रूपेण विशिष्टम् वरीयसमतिवरमति-श्रेष्ठमित्यर्थः । ठद्वन्द्वं स्वाहा ।

Meditating upon the Supreme Viṣṇu, let a little more ghee be thrown into the Fire with the following :

Mantra

Viṣṇu! do Thou in Thy excellent form put into this woman an excellent son : Svāhā.

1. Prthivī. She is the mother of all and always giving forth Her offspring. Be like Her.
2. Literally, let him, after reciting Māyā-Bīja, preceded and followed by Kāma, and vadhū preceded and followed by Māyā, and then Kāma and Māyā, touch her head.

कामेन पुटितां मायां मायया पुटितां बधूम्।

पुनः कामञ्च मायाञ्च पठित्वाऽस्याः शिरः स्पृशेत्॥ १०३॥

*kāmena puṭitām māyām māyayā puṭitām badhūm/
punaḥ kāmāñca māyāñca paṭhitvā'syāḥ śiraḥ sprśet//*

कामेनेति । ततः कामेन क्लीमिति बीजेन पुटितामादावन्ते च संयुक्तां मायां ह्रीं बीजं तथैव मायया ह्रीं बीजेन पुटितां वधूं स्त्रीं बीजं पुनः कामं क्लीं बीजं च मायां ह्रीं बीजं च पठित्वा योजनया क्लीं ह्रीं क्लीं ह्रीं स्त्रीं ह्रीं क्लीं ह्रीमिति मन्त्रं पठित्वा अस्या भार्यायाः शिरः स्पृशेत्।

And, uttering the following :

Mantra

Klīm, Hrīm, Klīm, Hrīm, Strīm, Hrīm, Klīm, Hrīm let the husband touch his wife's head².

पतिपुत्रवतीभिश्च नारीभिः परिवेष्टितः।

शिरश्चालभ्य हस्ताभ्यां बध्वाः क्रोडाञ्चले पतिः॥ १०४॥

विष्णुं दुर्गां विधिं सूर्यं ध्यात्वा दद्यात् फलत्रयम्।

ततः स्विष्टिकृतं हुत्वा प्रायश्चित्त्वा समापयेत्॥ १०५॥

*patiputravatībhiḥca nārībhiḥ pariveṣṭitaḥ/
śiraścālabhya hastābhyām badhvāḥ kroḍāñcale patiḥ//
viṣṇum durgām vidhiṁ sūryam dhyātvā dadyāt phalatrāyam/
tataḥ sviṣṭikṛtaṁ hutvā prāyaścittiyā samāpayet//*

पतीत्यादि । पतिपुत्रवतीभिर्नारीभिः परिवेष्टितः पतिर्हस्ताभ्यां वध्वाः शिरश्चालभ्य स्पृष्ट्वा तस्या एव क्रोडाञ्चले हस्ताभ्यां विष्णुं दुर्गां विधिं प्रजापतिं सूर्यञ्च ध्यात्वा फलत्रयं दद्यात् । समापयेत् आर्तवं कर्मेति शेषः ।

Then the husband, surrounded by a few married women having sons,¹ should place both hands on the head of his wife, and, after meditating on Viṣṇu, Durgā, Vidhi,² and Sūrya,³ place three fruits on (the cloth of) her lap. Thereupon he should bring

1. Pati-putra-vatī—a woman whose husband and children are living.

2. Brahmā.

3. The Sun.

the ceremony to a close by making *Sviṣṭa-kṛt* oblations and expiatory rites¹.

यद्वा प्रदोषसमये गौरीशङ्करपूजनात्।

भास्करार्घ्यप्रदानाच्च दम्पत्योः शोधनं भवेत्॥ १०६॥

*yadvā pradoṣasamaye gaurīśaṅkarapūjanāt/
bhāskarārghyapradānācca dampatyoh śodhanam bhavet//*

Or the wife and husband may be purified by worshipping Gaurī and Śaṅkara in the evening, and by giving oblations to Sun.

आर्त्तवं कथितं कर्म गर्भाधानमथो शृणु॥ १०७॥

ārttavam kathitam karma garbhādhānamatho śṛṇu//

अथान्यदृतुसंस्कारस्य विधानमाह यद्वेत्याद्येकेन । प्रदोषसमये रात्ररम्भसमये ।

I have now spoken of *Ṛtu-saṁskāra*. Now listen to that relation to *Garbhādhāna*.

तद्वात्रावन्यरात्रौ वा युग्मायां निशि भार्यया।

सदनाभ्यन्तरं गत्वा ध्यात्वा देवं प्रजापतिम्॥ १०८॥

स्पृशन् पत्नीं पठेद्भर्ता मायाबीजपुरःसरम्।

आवयोः सुप्रजायै त्वं शय्ये शुभकरी भव॥ १०९॥

*tadrātrāvanyarātrau vā yugmāyām niśi bhāryayā/
sadanābhyantaram gatvā dhyātvā devam prajāpatim//
sprśan patnīm paṭhedbharttā māyābījapuraḥsaram/
āvayoh suprajāyai tvam śayye śubhakarī bhava//*

अथ गर्भाधानक्रियाविधिमेवाह तद्वात्रावित्यादिभिः । तद्वात्रावृतुसंस्काररात्रावन्यरात्रौ वा युग्मायामेव निशि भार्यया सह सदनाभ्यन्तरं गत्वा प्रजापतिं देवं ध्यात्वा च पत्नीं स्पृशन् भर्ता मायाबीजपुरःसरं मायाबीजं ह्रीमिति पुरःसरमग्रेसरं यत्रैवम्भूतं आवयोः सुप्रजायै त्वं शय्ये शुभकरी भवेति मन्त्रं पठेत् ।

On the same night,² or on some night having a date of an even number,³ after the ceremony, the husband should enter

1. To remedy mistake or error during the ceremony.

2. The night of the day the *Ṛtu-saṁskāra* has been done.

3. *Yugma*—that is, a “coupled night,” or a night on a date with an even

the room with his wife, and, meditating on Prajāpati, should touch his wife and say :

Mantra

Hrīm : O Bed! be thou propitious for the begetting of a good offspring of us two.

आरुह्य भार्यया शय्यां प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ।

उपविश्य स्त्रियं पश्यन् हस्तमाधाय मस्तके ।

वामेन पाणिनाऽऽलिङ्ग्य स्थाने स्थाने मनुं जपेत् ॥ ११० ॥

*āruhya bhāryayā śayyām prāṇmukho vāpyudaṇmukhaḥ/
upaviśya striyaṁ paśyan hastamādhāya mastake/
vāmena pāṇinā'liṅgya sthāne sthāne manuṁ japet//*

आरुह्येति । ततो भार्यया सह शय्यामारुह्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा भूत्वा तत्रोपविश्य च स्त्रियं पश्यन् भर्ता तस्या मस्तके दक्षिणं हस्तमाधाय वामेन पाणिना तामालिङ्ग्य च स्थाने स्थाने मनुं जपेत् ।

He should then with the wife get on the bed, and there sit with his face towards the East or the North. Then, looking at his wife, let him embrace her with his left arm, and placing his right hand over her head, let him make Japa of the Mantra on the different parts of her body (as follows) :

शीर्षे कामं शतं जप्त्वा चिबुके वाग्भवं शतम् ।

कण्ठे रमां विंशतिधा स्तनद्वन्द्वे शतं शतम् ॥ १११ ॥

*śīrṣe kāmam śataṁ japtvā cibuke vāgbhavaṁ śatam/
kaṇṭhe ramāṁ viṁśatidhā stanadvandve śataṁ śatam//*

ननु कस्मिन् कस्मिन् स्थाने कं कं मन्त्रं जपेदित्यपेक्षायामाह शीर्षे काममित्यादि । शीर्षे मस्तके कामं क्लीमिति मन्त्रं शतवारं जप्त्वा चिबुके ओष्ठाधराधोभागे च वाग्भवम् ऐमिति मन्त्रं शतवारं जप्त्वा कण्ठे च रमां श्रीमिति मन्त्रं विंशतिधा विंशतिवारं जप्त्वा स्तनद्वन्द्वे च श्रीमिति मन्त्रं शतं शतं जपेत् ।

number, such as the second or fourth of a month, as distinguished from uneven dates, such as the first or third. It is believed that union on an even date is productive of a son, and on an uneven date of a daughter. Here the even number is as counted from the day of the Rtu-saṁskāra; the second, fourth, or sixth day, and so on, counted from that day.

Let him make Japa over the head of the Kāma-Bīja¹ a hundred times; over her chin of the Vāgbhava-Bīja² a hundred times; over the throat of the Ramā-Bīja³ twenty times; and the same Bīja a hundred times over each of her two breasts.

हृदये दशधा मायां नाभौ तां पञ्चविंशतिम्।

जप्त्वा योनौ करं दत्त्वा कामेन सह वाग्भवम्॥ ११२॥

शतमष्टोत्तरं जप्त्वा लिङ्गेऽप्येवं समाचरन्।

विकाशय मायया योनिं स्त्रियं गच्छेत् सुताप्तये॥ ११३॥

*hrdaye daśadhā māyāṁ nābhau tāṁ pañcaviṁśatim/
japtvā yonau karaṁ dattvā kāmēna saha vāgbhavam//
śatamaṣṭottaraṁ japtvā liṅge'pyevaṁ samācaran/
vikāśya māyayā yonim striyaṁ gacchet sutāptaye//*

हृदये इत्यादि। ततो भार्याया हृदये मायां ह्रीमिति मन्त्रं दशधा जप्त्वा नाभौ च तां मायां ह्रीमिति मन्त्रं पञ्चविंशतिवारं जप्त्वा योनौ च करं दत्त्वा कामेन क्लीमिति बीजेन सह वाग्भवं ऐमिति मन्त्रमष्टोत्तरं शतं जप्त्वा लिङ्गेऽप्येवं क्लीं* ऐमिति मन्त्रस्य जपं समाचरन् पतिर्मायया ह्रीमिति मन्त्रेण योनिं विकाशय व्यादाय सुताप्तये पुत्रप्राप्तये स्त्रियं गच्छेत्।

He should then recite the Māyā-Bīja⁴ ten times over her heart, and twenty-five times over her navel. Next let him place his hand on her member,⁵ and recite jointly the Kāma⁶ and Vāgbhava-Bījas⁷ a hundred and eight times, and let him similarly recite the same Bījas over his own member⁸ a hundred and eight times; and then, saying the Bīja "Hrīm," let him open her member,⁹ and let him go into her with the object of begetting a child.

1. Klīm.

2. Aīm.

3. Śrīm.

4. Hrīm.

5. Yoni.

6. Klīm.

7. Aīm.

8. Liṅga.

9. Vikāśya māyayā yonim.

रेतःसम्पातसमये ध्यात्वा विश्वकृतं पतिः।

नाभेरधस्तात् चित्कुण्डे रक्तिकायां प्रपातयेत्॥ ११४॥

शुक्रसेकान्तरे विद्वानिमं मन्त्रमुदीरयेत्॥ ११५॥

*retahsāmpātasamaye dhyātvā viśvakṛtaṁ patiḥ/
nābheradhastāt citkuṇḍe raktikāyāṁ prapātayet//
śukrasekāntare vidvānimaṁ mantramudīrayet//*

रेतःसम्पातेत्यादि। रेतःसम्पातसमये बीजसम्पातनकाले पतिर्विश्वकृतं प्रजापतिं ध्यात्वा नाभेरधस्ताच्चित्कुण्डे रक्तिकायां नाड्यां बीजं प्रपातयेत्।

The husband should, at the time of the spending of his seed, meditate on Brahmā, and, discharging it below the navel into the Raktikā nāḍī in the Cit-kuṇḍa,¹ he should at the same time recite the following :

यथाऽग्निना सगर्भा भूर्द्यौर्यथा वज्रधारिणा।

वायुना दिग्गर्भवती तथा गर्भवती भव॥ ११६॥

*yathā'gninā sagarbhā bhūrdyauryathā vajradhāriṇā/
vāyunā diggarbhavatī tathā garbhavatī bhava//*

Mantra

As the Earth is pregnant of Fire, as the Heaven is pregnant of Indra, as Space is pregnant of the Air it contains, so do thou also become pregnant² (by this my seed).

जाते गर्भे ऋतौ तस्मिन्नन्यस्मिन् वा महेश्वरि।

तृतीये गर्भमासे तु चरेत् पुंसवनं गृही॥ ११७॥

*jāte garbhe ṛtau tasminnanysmin vā maheśvari/
tṛtīye garbhamāse tu caret puṁsavanam gṛhī//*

बीजसेकान्तरे यं मन्त्रं भर्ता पठेत्तमेव मन्त्रमाह यथाग्निनेति। भूः पृथ्वी। द्यौः स्वर्गः। वज्रधारिणा इन्द्रेण।

1. The Cit-kuṇḍa is described to be that part of the uterus "which is below the navel". (Bhāratī). The *Vaidyaka-ratna-mālā* speaks of the Raktikā-nāḍī as the one which is of the colour of blood.
2. Yathāgninā sagarbhā bhūr, daur, yathā Vajra-dhāriṇā, Vāyunā dig garbha-vatī, tathā garbha-vatī bhava.

If the wife then, or at a subsequent period, conceived, the householder, O Maheśvarī! should perform in the third month after conception the Puṁsavana rite.

कृतनित्यक्रियो भर्ता पञ्च देवान् समर्चयेत्।

गौर्यादिमातृकाश्चैव वसोर्धारां प्रकल्पयेत्॥११८॥

*kṛtanityakriyo bharttā pañca devān samarcayet/
gauryādimaṭṛkāścaiva vasordhārāṁ prakalpayet//*

After the performance of his daily duties, the husband should worship the five Devas¹ and the heavenly Mother, Gaurī and others,² and should make the Vasudhārā³.

वृद्धिश्राद्धं ततः कृत्वा पूर्वोक्तविधिना सुधीः।

धाराहोमान्तमापाद्य कुर्यात् पुंसवनक्रियाम्॥११९॥

*vṛddhiśrāddhaṁ tataḥ kṛtvā pūrvoktavīdhinā sudhīḥ/
dhārāhomāntamāpādyā kuryāt puṁsavankriyām//*

पुंसवनक्रियाविधिमेवाह कृतनित्यक्रिय इत्यादिभिः। कृतनित्यक्रियो भर्ता पूर्वोक्तान् ब्रह्मादीन् पञ्च देवान् समर्चयेत्।

The wise one should then perform Vṛddhi Śrāddha,⁴ and, as aforementioned, the ceremonies up to Dhārā-Homa,⁵ and then proceed to the Puṁsavana rites.

प्राजापत्यश्चरुस्तत्र चन्द्रनामा हुताशनः॥१२०॥

prājāpatyaścarustatra candranāmā hutāśanaḥ//

तत्र पुंसवनक्रियायाम्।

The Caru prepared for Puṁsavana⁶ is called "Prājāpatya," and the fire is called Candra⁷.

1. Brahmā, and the others (H. Bhārati), that is Viṣṇu, Rudra, Iśāna, Sadāśiva.
2. The Mātrkāś : see p. 527, v. 88.
3. Vide ante, p. 529 note 2.
4. Performed on all auspicious occasions, the same as Ābhyudayika-Śrāddha.
5. See p. 525, note 2.
6. See p. 496, note 3.
7. Moon.

गव्ये दधि यत्रञ्चैकं द्वौ माषावपि निक्षिपेत्।

पतिः पृच्छेत् स्त्रियं भद्रं किं त्वं पिवसि त्रिःकृतम्॥ १२१॥

*gavye dadhni yatrañcaikam dvau māṣāvapi nikṣipet/
patiḥ pṛcchet striyaṁ bhadraṁ kiṁ tvaṁ pivasi triḥkṛtam//*

गव्ये इत्यादि। गव्ये गोसम्बन्धिनि दधि एकं यवं द्वौ माषावपि निःक्षिपेत्। ततो हे भद्रे पति त्वं किं पिवसीति पतिस्त्रिःकृतं त्रिवारं स्त्रियं पृच्छेत्।

One grain of barley and two Māṣa¹ beans should be put into curd made from cow's milk, and this should be given to the wife to drink, and, whilst she is drinking it, should be asked three times : "What is that thou art drinking, O gentle one"?

ततः सीमन्तिनी ब्रूयात् मायापुंसवनं त्रिधा।

प्रसृतींस्त्रीन् पिवेन्नारी यवमाषयुतं दधि॥ १२२॥

*tataḥ sīmantiṇī brūyāt māyāpuṁsavanam tridhā/
prasṛtīmstrīn pivennārī yavamāṣayutam dadhi//*

तत इति। ततः परं मायापुंसवनं ह्रीं पुंसवनमिति सीमन्तिनी स्त्री त्रिधा त्रिवारं ब्रूयात्। ततो नारी यागस्थानादन्यत्र गत्वा त्रीन् प्रसृतीन् यवमाषयुतं दधि पिबेत्।

The wife should thrice make answer : "Hrīm : I am drinking that which will cause me to bear a son." In this manner the wife should drink three mouthfuls of the curd.

जीवत्सुताभिर्वनितां यागस्थानं समानयेत्।

संस्थाप्य वामभागे तां चरुहोमं समाचरेत्॥ १२३॥

*jīvatsutābhirvanitām yāgasthānam samānayet/
saṁsthāpya vāmabhāge tām caruhomaṁ samācaret//*

जीवदित्यादि। ततो जीवन्तः सुताः पुत्रा यासान्ता जीवत्सुतास्ताभिः स्त्रीभिः सह वनितां स्त्रियं यागस्थानं समानयेत्। तां वनितां वामभागे संस्थाप्य चरुहोमं समाचरेत्।

The wife should then be led by women whose husbands and children are living² to the place of sacrifice, and the husband

1. A kind of dāla.

2. A woman none of whose children has died is Jīvat-sutā. A blessing to a woman's Jīvat-vatsā bhava—may you never lose a child; a Mṛta-vatsā or woman who has lost a child cannot join in the rite.

should there seat her on his left and proceed to perform Caru-Homa.

पूर्ववच्चरुमादाय मायां कूर्चं समुच्चरन्।
ये गर्भविघ्नकर्तारो ये च गर्भविनाशकाः॥ १२४॥

भूताः प्रेताः पिशाचाश्च वेताला बालघातकाः।
तान् सर्वान् नाशय द्वन्द्वं गर्भरक्षां कुरु द्विठः॥ १२५॥

*pūrvavaccarumādāya māyāṃ kūrccaṃ samuccaran/
ye garbhaviḥṇnakarttāro ye ca garbhavināśakāḥ//
bhūtāḥ pretāḥ piśācāśca vetālā bālaghātakāḥ//
tān sarvān nāśaya dvandvaṃ garbharakṣāṃ kuru dviṭhaḥ//*

Taking a little Caru as aftermentioned,¹ and uttering the Māyā-Bija² and the Kūrca-Bija,³ he should offer it as oblation, with the following :

Mantra

Do Thou destroy, do Thou destroy all those Bhūtas,⁴ Pretas,⁵ Piśācas,⁶ and Vetālas,⁷ who are inimical to conception and destroyers of the child in the womb, and of the young. Do Thou protect (the child in) the womb : Svāhā.

मन्त्रेणानेन रक्षोघ्नं चिन्तयित्वा हुताशनम्।
रुद्रं प्रजापतिं ध्यायन् प्रदद्यात् द्वादशाहुतीः॥ १२६॥

*mantreṇānena rakṣoghnāṃ cintayitvā hutāśanam/
rudraṃ prajāptiṃ dhyāyan pradadyāt dvādaśāhutīḥ//*

पूर्ववदिति । पूर्ववत् सुवे चरुमादाय गृहीत्वा मायां ह्रीमिति कूर्चं ह्रीमिति च बीजं समुच्चरन् ये गर्भेत्यादि तान् सर्वानित्यन्तं वाक्यमुच्चरेत् । ततो नाशय द्वन्द्वमुच्चरेत् । ततो गर्भरक्षां कुर्विति वदेत् । ततो द्विठः स्वाहेति वदेत् । सकलपदयोजनया ह्रीँ हूँ ये

1. i.e., in a sacrificial spoon (Bhārati).

2. Hṛīm.

3. Hūm.

4. "Those who have been," the departed ghosts.

5. "Those who have gone before," technically applied to those disembodied souls whose obsequial rites have not been performed.

6. Filthy and malignant spritis.

7. Spirits occupying the corpses of the dead.

गर्भविघ्नकर्तारो ये च गर्भविनाशका भूताः प्रेताः पिशाचाश्च वेताला बालघातकास्तान् सर्वान्नाशय नाशय गर्भरक्षां कुरु स्वाहेति मन्त्रो जातः। अनेन मन्त्रेण रक्षोघ्नं रक्षोघ्ननामानं हुताशनमग्निं चिन्तयित्वा रुद्रं प्रजापतिञ्च ध्यायन् द्वादशाहुतीः प्रदद्यात्।

Whilst reciting the above Mantra, meditate upon Fire, as Rākṣoghna,¹ and meditating on Rudra and Prajāpati,² twelve oblations.

ततो माया चन्द्रमसे स्वाहेत्याहुतिपञ्चकम्।

दत्त्वा भार्याहृदि स्पृष्ट्वा मायां लक्ष्मीं शतं जपेत्॥ १२७॥

*tato māyā candramase svāhetyāhutipañcakam/
dattvā bhāryāhṛdi sprṣṭvā māyām lakṣmīm śataṁ jayet//*

तत इत्यादि। ततः परं ह्रीं चन्द्रमसे स्वाहेति मन्त्रेणाहुतिपञ्चकं दत्त्वा भार्याहृदि स्पृष्ट्वा मायां लक्ष्मीं ह्रीं श्रीमिति मन्त्रं शतवारं जपेत्।

He should then offer five oblations with the

Mantra

Hrīm : To Candra :³ Svāhā.

And then, touching his wife's heart, let him say inwardly the Bījas Hrīm and Śrīm one hundred times.

ततः स्विष्टिकृतं हुत्वा प्रायश्चित्त्या समापयेत्।

ततस्तु पञ्चमे मासि दद्यात् पञ्चामृतं स्त्रियै॥ १२८॥

*tataḥ sviṣṭikṛtaṁ hutvā prāyaścittiyā samāpayet/
tatastu pañcame māsi dadyāt pañcāmṛtaṁ striyai//*

समापयेत् पुंसवनं कर्मेति शेषः।

He should then perform Sviṣṭa-kṛt Homa⁴ and Prāyaścitta,⁵ and complete the ceremony. Pañcāmṛta¹ should be given in the fifth month of pregnancy.

शर्करा मधु दुग्धञ्च घृतं दधि समांशकम्।

पञ्चामृतमिदं प्रोक्तं देहशुद्धौ विधीयते॥ १२९॥

1. Destroyer of Rākṣasas.

2. Brahmā.

3. The Moon—a name of Fire.

4. See p. 512, n. 1.

5. See p. 512, n. 2. That is, by Vyāhṛti Homa.

*śarkarā madhu dugdhañca ghr̥taṁ dadhi samānśakam/
pañcāmṛtamidaṁ proktaṁ dehaśuddhau vidhīyate//*

ननु किन्नाम पञ्चामृतमत आह शकरित्यादि । समांशकम् तुल्यभागम् ।

Sugar, honey, milk, ghee, and curd in equal quantities make Pañcāmṛta. It is needful for the purification of the body.

वाग्भवं मदनं लक्ष्मीं मायां कूर्चं पुरन्दरम् ।

पञ्चद्रव्योपरि शिवे प्रजप्य पञ्च पञ्चधा ।

एकीकृत्याऽमृतान्यत्र प्राशयेद्यितां पतिः ॥ १३० ॥

*vāgbhavaṁ madanaṁ lakṣmīm māyāṁ kūrccaṁ purandaram/
pañcadravyopari śive prajapya pañca pañcadhā/
ekikṛtyā'mṛtānyatra prāśayeddayitām patiḥ//*

Doing Japa of the Bījas Air̥, Kl̥m̥, Śr̥m̥, Hr̥m̥, Hūm̥, and Lam̥, five times over each of the five ingredients, the husband, after mixing them together, should cause his wife to drink it².

सीमन्तोन्नयनं कुर्यान्मासि षष्ठेऽष्टमेऽपि वा ।

यावन् जायतेऽपत्यं तावत् सीमन्तनक्रिया ॥ १३१ ॥

*sīmantonnayanaṁ kuryānmāsi ṣaṣṭhe'sṭame'pi vā/
yāvanna jāyate'patyaṁ tāvat sīmantanakriyā//*

वाग्भवमित्यादि । वाग्भवं ऐमिति मदनं क्लीमिति लक्ष्मीं श्रीमिति मायां ह्रीमिति कूर्चं ह्रीमिति पुरन्दरं लमिति च बीजं शर्करादिपञ्चद्रव्योपरि पञ्च पञ्चधा पञ्च पञ्चवारान् प्रजप्य शर्करादीनि अमृतानि एकीकृत्य पतिर्दयितां भार्याम् अत्र पदमे मासि प्राशयेत् ।

Then, in the sixth or eighth month, the Sīmantonnayana³ rite should be performed. It may, however, be performed any time before the child is born.

पूर्वोक्तधाराहोमान्तं कर्म कृत्वा स्त्रिया सह ।

उपविश्याऽऽसने प्राज्ञः प्रदद्यादाहुतित्रयम् ।

विष्णवे भास्वते धात्रे वह्निजायां समुच्चरन् ॥ १३२ ॥

1. Five nectars, described in the next Śloka.

2. In the fifth month.

3. See p. 496, note 5.

*pūrvoktadhārāhomāntaṁ karma kṛtvā striyā saha/
upviśyā'sane prājñāḥ pradadyādāhutitrāyam/
viṣṇave bhāsvate dhātṛ vahnijāyāṁ samuccaran//*

The wise one should, after performing the rites as
aforementioned, do Dhārā-Homa¹ and sit with wife on a seat,
and offer three oblations to Viṣṇu, Sūrya, and Brahmā, saying :

Mantra

To Viṣṇu : Svāhā, to the Effulgent One :² Svāhā, to Brahmā :³
Svāhā.

ततश्चन्द्रमसं ध्यात्वा शिवनाग्निं हुताशने।
सप्तधा हवनं कुर्यात् सोममुद्दिश्य मानवः॥१३३॥

*tataścandramasaṁ dhyātvā śivanāgni hutāśane/
saptadhā havanaṁ kuryāt somamuddiśya mānavah//*

Then, meditating on Candra,⁴ let him offer seven oblations
to Soma⁴ into Fire under his name of Śiva.

अश्विनौ वासवं विष्णुं शिवं दुर्गा प्रजापतिम्।
ध्यात्वा प्रत्येकतो दद्यादाहुतीः पञ्चधा शिवे॥१३४॥

*aśvinau vāsavaṁ viṣṇuṁ śivaṁ durgāṁ prajāpatim/
dhyātvā pratyekato dadyādāhutīḥ pañcadhā śive//*

सीमन्तोन्नयनक्रियाविधिमेवाह पूर्वोक्तेत्यादिभिः। प्राज्ञो विद्वान् पुरुषः स्त्रिया
सहासने उपविश्य पूर्वोक्तधाराहोमान्तं कर्म कृत्वा पूर्वं विष्णवे इति भास्वते इति धात्रे
इति समुच्चरन् ततो वह्निजायां स्वाहा समुच्चरन् विष्णवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा प्रजापतये
स्वाहेति च मन्त्रं प्रकीर्तयन् सन् विष्णुं सूर्यं प्रजापतिं चोद्दिश्याहुतित्रयं प्रदद्यात्।

Then, O Śivā! he should meditate upon the two Aśvins,
Vāsava,⁵ Viṣṇu, Śiva, Durgā, Prajāpati,⁶ and offer five oblations
to each of them.

-
1. See p. 525, verse 82.
  2. Bhāsvat, or the Sun.
  3. Dhātṛ.
  4. Moon.
  5. Indra.
  6. Brahmā.

स्वर्णकङ्कतिकां भर्ता गृहीत्वा दक्षिणे करे।

सीमन्ताद्वद्धकेशान्तः केशपाशे निवेशयेत्॥ १३५॥

*svaṇṇakaṅkatikāṃ bharttā gṛhītvā dakṣiṇe kare/
sīmāntādvaddhakeśāntaḥ keśapaśe niveśayet//*

The husband should after that take a gold comb, and comb back the hair on each side of the head and tie it up with the chignon¹.

शिवं विष्णुं विधिं ध्यायन् मायाबीजं समुच्चरन्॥ १३६॥

śivaṃ viṣṇuṃ vidhiṃ dhyāyan māyābījaṃ samuccaran//

He should, whilst so combining the hair, meditate upon Śiva, Viṣṇu, and Brahmā, and pronounce the Māyā-Bīja².

भार्ये कल्याणि सुभगे दशमे मासि सुव्रते।

सुप्रसूता भव प्रीता प्रसादाद्विश्वकर्मणः॥ १३७॥

आयुष्मतो कङ्कतिका वर्चस्वी ते शुभं कुरु।

ततः समापयेत् कर्म स्विष्टिकृद्धवनादिभिः॥ १३८॥

*bhārye kalyāṇi subhage daśame māsi suvrate/
suprasūtā bhava prītā prasādādvīśvakarmaṇaḥ//
āyusmato kaṅkatikā varccasvī te śubhaṃ kuru/
tataḥ samāpayet karma sviṣṭikṛddhavanādibhiḥ//*

स्वर्णेत्यादि। ततो भर्ता दक्षिणे करे स्वर्णकङ्कतिकां सुवर्णमयीं प्रसाधनीं गृहीत्वा पूर्वं मायाबीजं हीमिति बीजं समुच्चरन् ततो।

भार्ये कल्याणि सुभगे दशमे मासि सुव्रते।

सुप्रसूता भव प्रीता प्रसादाद्विश्वकर्मणः।

आयुष्मती कङ्कतिका वर्चस्वी ते शुभं कुरु।

इति मन्त्रं समुच्चरन् शिवं विष्णुं विधिं प्रजापतिञ्च ध्यायन् सन् सीमन्तात् सकाशात् वद्धकेशान्तः केशपाशे वद्धकेशाभ्यन्तरकेशसमूहे निवेशयेत्। आयुष्मतीत्यस्य भवेत्यनेनान्वयो विधेयः। ते इत्यस्य कङ्कतिकेत्यनेनान्वयः।

1. In the old days the women used to dress the hair so as to divide it and let it sprang on each side. The hair on each side was called Cūrṇa-kuntala. The portion ties up at the back was called Baddhakeśa. During pregnancy the side hair used to be tied up with the Baddhakeśa (ed. Bhakta, p. 411).

2. Hrīm.

And the

Mantra

O Wife! thou auspicious and fortunate one, thou of auspicious vows! do thou in the tenth month, by the grace of Viśva-karma,¹ be safely delivered of a good child. May thou live long and happy. This comb, may it give ghee strength and prosperity!

Saying this Mantra, the ceremony should be completed with Sviṣṭa-kṛt-Homa² and other rites.

जातमात्रं सुतं दृष्ट्वा दत्त्वा स्वर्णं गृहान्तरे।

पूर्वोक्तविधिना धीरो धाराहोमं समापयेत्॥ १३९॥

*jātamātram sutam drṣṭvā dattvā svarṇam grhāntare/
pūrvoktavavidhinā dhīro dhārāhomaṁ samāpayet//*

Immediately after the birth of the son the wife one should look upon his face and present him with a piece of gold, and then in another room perform Dhārā Homa³ in the manner already described.

ततः पञ्चाहुतीर्दद्यात् अग्निमिन्द्रं प्रजापतिम्।

विश्वान् देवांश्च ब्रह्माणमुद्दिश्य तदनन्तरम्॥ १४०॥

*tataḥ pañcāhutīrdadyāt agnimindram prajāpatim/
viśvān devāṁśca brahmāṇamuddiśya tadanantaram//*

अथ जातकर्मविधिमाह जातमात्रमित्यादिभिः। दत्त्वा सुतायेति शेषः गृहान्तरे सूतिकागृहादन्यस्मिन् गृहे। तत इत्यादिस्तु स्पष्टार्थः।

He should then offer five oblations to Agni, Indra, Prajāpati,⁴ the Viśvadevas,⁵ and Brahmā.

1. The divine Architect, son of Brahmā.

2. See p. 512, n. 1.

3. See p. 512, n. 2.

4. Prajāpati is usually an epithet of Brahmā. It is also an epithet of Viśva-karmā, the divine Architect, also of Viṣṇu. Here Prajāpati is used for Viṣṇu.

5. Viśva-devas. According to the *Mahābhārata*, they are the following : (1) Vasu, (2) Satya, (3) Kratu, (4) Dakṣa, (5) Kāla, (6) Kāma, (7) Dhṛti,

मधुसर्पिः कांस्यपात्रे समानीयाऽसमांशकम्।

वाग्भवं शतधा जप्त्वा प्राशयेत्तनयं पिता॥ १४१॥

*madhusarpiḥ kāmśyapātre samānīyā'samānśakam/
vāgbhavaṁ śatadhā japtvā prāśayettanayaṁ pitā//*

The father should thereafter mix equal quantities of honey and ghee in a bell-metal¹ cup, and doing Japa of the Vāghbhava Bīja² over it a hundred times, make the child swallow it.

दक्षहस्तानामिकया मन्त्रमेनं समुच्चरन्।

आयुर्वर्च्चो बलं मेधा वर्द्धतां ते सदा शिशो॥ १४२॥

*dakṣahastānāmikayā mantramenaṁ samuccaran/
āyurvarcco balaṁ medhā varddhatām te sadā śiśo//*

मध्विति । तदनन्तरं पञ्चाहुतिदानानन्तरं कांस्यपात्रेऽसमांशकं मधुसर्पिश्च समानीय तदुपरि वाग्भवम् ऐमिति मन्त्रं शतधा जप्त्वा आयुर्वर्च्चो बलं मेधा वर्द्धतां ते सदा शिशो इत्येनं मन्त्रं समुच्चरन् पिता दक्षहस्तानामिकयाङ्गुल्या मधुसर्पिस्तनयं प्राशयेत् ।

It should be put into the child's mouth with the fourth finger of the right hand, with the following :

Mantra

Child, may thy life, vitality,³ strength, and intelligence ever increase.

इत्यायुर्जननं कृत्वा गुप्तं नाम प्रकल्पयेत्।

कृतोपनयने पुत्रे तेन नाम्ना समाह्वयेत्॥ १४३॥

(8) Kuru, (9) Puru-ravas, and (10) Ārdrava. The Smṛti says in Iṣṭi-śrāddha, Kratu and Dakṣā; in Nāndī-mukha, Satya and Vasu; in Naimittika, Kāla and Kāma; in Kāmaja, Dhuri and Locana; and in Pārvaṇa, Puru-ravas and Ārdrava are mentioned. From the above it will be seen that Dhuri and Locana of the Smṛti do not occur in the first list, which mentions Dhṛti and Kuru. Some say they are twelve, thus avoiding the difficulty. The Amarakośa says that the Viśva-devas are a class of Gaṇa-devatās, and the Śabda-kalpa-druma under this head quotes Jaṭā-dhara, who gives the Ādityas (12 in number), the Viśva-devas (10), the Vasus (8), the Tuṣitas (36), the Bhāsvaras (64), the Vāyus (49), the Mahārājikas (22), the Sādhyas (12), and the Rudras (11).

1. Kāmśya, from Kaṁsa.

2. Aim.

3. Varchas=Vigour, Vitality, Energy, Firmness.

*ityāyurjananaṁ kṛtvā guptaṁ nāma prakalpayet/
kṛtopanayane putre tena nāmnā samāhvayet//*

After performing this rite for the longevity of the child, the father should give him a secret name, by which at the time of the investiture with the sacred thread he should be called.

प्रायश्चित्तादिकं कृत्वा जातकर्म समापयेत्।

नालछेदं ततो धात्री कुर्यादुत्साहपूर्वकम्॥ १४४॥

*prāyaścittādikam kṛtvā jātakarma samāpayet/
nālachedaṁ tato dhātrī kuryādutsāhapūrvakam//*

The father should then finish the Jāta-karma¹ by the performance of the usual expiatory and other rites, and then the midwife should with firmness cut the umbilical cord.

यावन्न छिद्यते नालं तावच्छ्रैचं न वाधते।

प्रागेव नाडिकाछेदाद्वैवीं पैत्रीं क्रियाञ्चरेत्॥ १४५॥

*yāvanna chidyate nālaṁ tāvacchraucaṁ na vādhatē/
prāgeva nāḍikāchedādvīvīm paitrīm kriyāñcaret//*

इत्यायुर्जननमित्यादयस्तु स्पष्टार्थाः।

The period of uncleanness² commences only after the cord is cut; therefore all rites relating to the Devas and the Pitṛs³ should be performed before the cord is cut.

कुमार्याश्चापि कर्तव्यमेवमेवममन्त्रकम्।

षष्ठे वा चाष्टमे मासि नाम कुर्यात् प्रकाशतः॥ १४६॥

*kumāryāścāpi karttavamevamevamamantrakam/
ṣaṣṭhe vā cāṣṭame māsi nāma kuryāt prakāśataḥ//*

कुमार्या इत्यादि। कुमार्याश्चाप्यमन्त्रकं मन्त्रहीनमेव जातकर्मैवमेव कर्तव्यम्।

If a daughter is born, all the acts as above indicated are to

1. Birth-rite (see p. 496, note 4).

2. Āśauca. The period of uncleanness after the birth of a child, which begins after the cutting of the umbilical cord, is called Śubha Āśauca (auspicious āśauca), as opposed to the inauspicious uncleanness after a death.

3. Ancestors.

be performed, but the Mantras are not to be said. In the sixth or eighth month the boy should be given the name by which he is usually known.

स्नापयित्वा शिशुं माता परिधाप्याम्बरे शुभे।

भर्तुः पार्श्वं समागत्य प्राङ्मुखं स्थापयेत् सुतम्॥ १४७॥

*snāpayitvā śīsum mātā paridhāpyāmbare śubhe/
bharttuḥ pārśvaṁ samāgatya prāṇmukhaṁ sthāpayet sutam//*

अथ नामकरणस्य विधिमाह स्नापयित्वेत्यादिभिः। माता शिशुं स्नापयित्वा शुभे अम्बरे वस्त्रे परिधाप्य भर्तुः पार्श्वं समागत्य सुतं प्राङ्मुखं स्थापयेत्।

At the time of naming of the child the mother should, after bathing him and dressing him in two pieces of fine cloth, come to and place him by the side of her husband, with his face towards the East.

अभिषिञ्चेत् शिशोर्मूर्ध्नि सहिरण्यकुशोदकैः।

जाह्नवी यमुना रेवा सुपवित्रा सरस्वती॥ १४८॥

*abhiñcet śīśormūrdhina sahiranyakuśodakaiḥ/
jāhnavī yamunā revā supavitrā sarasvatī//*

The father should thereupon sprinkle the head of the child with water taken up upon blades of Kuśa grass and gold, saying at the time the following :

नर्मदा वरदा कुन्ती सागराश्च सरांसि च।

एते त्वामभिषिञ्चन्तु धर्मकामार्थसिद्धये॥ १४९॥

*narmadā varadā kuntī sāgarāśca sarāṁsi ca/
ete tvāmabhiñcantu dharmakāmārthasiddhaye//*

अभिषिञ्चेदित्यादि। ततः पिता जाह्नवीत्यादिभिर्मन्त्रैः सहिरण्यकुशोदकैः शिशोः मूर्ध्न्यभिषिञ्चेत्।

Mantra

May Jāhnavī, Yamunā, Revā, the holy Sarasavatī, Narmadā, Varadā, Kuntī,¹ the Oceans and Lakes—all these bathe thee for

1. Sacred Indian Rivers. Jāhnavī is a name of Gaṅgā.

*ityāyurjananam kṛtvā guptam nāma prakalpayet/
kṛtopanayane putre tena nāmnā samāhvayet//*

After performing this rite for the longevity of the child, the father should give him a secret name, by which at the time of the investiture with the sacred thread he should be called.

प्रायश्चित्तादिकं कृत्वा जातकर्म समापयेत्।

नालछेदं ततो धात्री कुर्यादुत्साहपूर्वकम्॥१४४॥

*prāyaścittādikam kṛtvā jātakarma samāpayet/
nālachedam tato dhātrī kuryādutsāhapūrvakam//*

The father should then finish the Jāta-karma¹ by the performance of the usual expiatory and other rites, and then the midwife should with firmness cut the umbilical cord.

यावन्न छिद्यते नालं तावच्छ्रौचं न वाधते।

प्रागेव नाडिकाछेदादौ पौत्रं क्रियाञ्चरेत्॥१४५॥

*yāvanna chidyate nālam tāvacchraucaṁ na vādhatē/
prāgeva nādikāchedādaivīm pautrīm kriyāñcaret//*

इत्यायुर्जननमित्यादयस्तु स्पष्टार्थाः।

The period of uncleanness² commences only after the cord is cut; therefore all rites relating to the Devas and the Pitṛs³ should be performed before the cord is cut.

कुमार्याश्चापि कर्तव्यमेवमेवममन्त्रकम्।

षष्ठे वा चाष्टमे मासि नाम कुर्यात् प्रकाशतः॥१४६॥

*kumāryāścāpi karttavymevevamevamamantrakam/
ṣaṣṭhe vā cāṣṭame māsi nāma kuryāt prakāśataḥ//*

कुमार्या इत्यादि। कुमार्याश्चाप्यमन्त्रकं मन्त्रहीनमेव जातकर्मैवमेव कर्तव्यम्।

If a daughter is born, all the acts as above indicated are to

1. Birth-rite (see p. 496, note 4).

2. Āśauca. The period of uncleanness after the birth of a child, which begins after the cutting of the umbilical cord, is called Śubha Āśauca (auspicious āśauca), as opposed to the inauspicious uncleanness after a death.

3. Ancestors.

be performed, but the Mantras are not to be said. In the sixth or eighth month the boy should be given the name by which he is usually known.

स्नापयित्वा शिशुं माता परिधाप्याम्बरे शुभे।

भर्तुः पार्श्वं समागत्य प्राङ्मुखं स्थापयेत् सुतम्॥ १४७॥

*snāpayitvā śīsurūṁ mātā paridhāpyāmbare śubhe/
bharttuḥ pārśvaṁ samāgatya prāṇmukhaṁ sthāpayet sutam//*

अथ नामकरणस्य विधिमाह स्नापयित्वेत्यादिभिः। माता शिशुं स्नापयित्वा शुभे अम्बरे वस्त्रे परिधाप्य भर्तुः पार्श्वं समागत्य सुतं प्राङ्मुखं स्थापयेत्।

At the time of naming of the child the mother should, after bathing him and dressing him in two pieces of fine cloth, come to and place him by the side of her husband, with his face towards the East.

अभिषिञ्चेत् शिशोर्मूर्ध्नि सहिरण्यकुशोदकैः।

जाह्नवी यमुना रेवा सुपवित्रा सरस्वती॥ १४८॥

*abhiṣiñcet śīśormūrdhina sahiranyakuśodakaiḥ/
jāhnavī yamunā revā supavitṛā sarasvatī//*

The father should thereupon sprinkle the head of the child with water taken up upon blades of Kuśa grass and gold, saying at the time the following :

नर्मदा वरदा कुन्ती सागराश्च सरांसि च।

एते त्वामभिषिञ्चन्तु धर्मकामार्थसिद्धये॥ १४९॥

*narmadā varadā kuntī sāgarāśca sarāṁsi ca/
ete tvāmabhiṣiñcantu dharmakāmārthasiddhaye//*

अभिषिञ्चेदित्यादि। ततः पिता जाह्नवीत्यादिभिर्मन्त्रैः सहिरण्यकुशोदकैः शिशोः मूर्ध्न्यभिषिञ्चेत्।

Mantra

May Jāhnavī, Yamunā, Revā, the holy Sarasavatī, Narmadā, Varadā, Kuntī,¹ the Oceans and Lakes—all these bathe thee for

1. Sacred Indian Rivers. Jāhnavī is a name of Gaṅgā.

the attainment of Dharma, Kāma, and Artha¹.

ह्रीं आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जं दधातन
महे रणाय चक्षुषे ॥ १५० ॥

*hrīm āpo hi ṣṭhā mayobhuvastā na ūrjje dadhātana
mahe raṇāya cakṣuṣe//*

आप इत्यादि । हे आपो हि यस्मात् यूयं मयोभुवः स्था मयः सुखं तस्य भावयित्र्यः प्रापयित्र्यो भवत । ता तस्मात् नोऽस्मान् ऊर्जेऽन्नाय दधातन स्थापयत । किञ्च महे महते रणाय रमणीयाय चक्षुषे दर्शनीयाय दधातन । अयमर्थः हे आपो यस्माद्यूयं सुखं प्रापयथ तस्मादस्मान् ऐहिकेनाऽन्नादिनाऽमुष्मिकेन च महारमणीयदर्शनीयेन ब्रह्मणा संयोजयतेति । हि ष्ठा इति अस्तेर्लोट् मध्यमपुरुषबहुवचनम् । दधातनेत्यपि दधातेर्लोट् मध्यमपुरुष-बहुवचनं छन्दसि बहुलमित्यनेन सिद्धम् । मह इति महते इति पदस्य छन्दसत्वाद-कारतकारयोर्लोपे सति महे इति भवति । रणायेति रमणीयशब्दस्य छन्दसि रणादेशः । चक्षुषे इति उस् प्रत्ययान्ताच्चतुर्थी ।

Om : O Waters! inasmuch as you are the grantors of happiness therefore do you make sure our food and do you enable us to see the Beautiful.²

ह्रीं यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह न
ऊशतीरिव मातरः ॥ १५१ ॥

*hrīm yo vaḥ śivatamo rasastasya bhājayateha na
ūśatīriva mātaraḥ//*

Om : O Waters! you are most beneficent do you make us participators therein like unto a loving Mother.³

ह्रीं तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिव्वथ
आपो जनयथा च नः ॥ १५२ ॥

1. Spiritual Merit, Fulfilment of Desire and Wealth—that is, May thou be pious and wealthy, and may all your desires be gratified.
2. Raṇāya=Ramaṇīyāya=Parabrahmaṇe. The meaning of the Mantra is—"O waters! inasmuch as you lead to happiness, do you therefore unite us with (give us) the means of sustenance in this world, and unite us with the most excellent Brahman in the next" (Bhāratī).
3. The meaning is—"O waters! as mothers, prompted by their affection, give enjoyment of good things to their children, equally so do thou grant us enjoyment of your beneficent Rasa" (Bhāratī).

*hrīm̐ tasmā arāṇi gamāma vo yasya kṣayāya jinvaṭha
āpo janayathā ca naḥ//*

यो व इत्यादि । हे आपो वो युष्माकं शिवतमोऽत्यन्तकल्याणरूपो यो रसो निर्यासो मधुरस्तस्य रसस्येह नोऽस्मान् भाजयत भागिनः कुरुत तेन रसेन सम्बद्धास्मान् कुरुतेत्यर्थः । किम्भूता यूयम् ऊशतीरिच्छवत्यः स्नेहेन मातर इव । अयमर्थः यथा स्नेहेन मातरः पुत्रान् तुल्यरसभागिनः कुर्वन्ति तथा यूयमप्यस्मान् कल्याणकारि-रससम्बन्धान् कुरुतेति । ऊशतीरिति वश कान्तौ शतृप्रत्ययः तदन्तादीप्प्रत्ययः ततो जसि कृते निपातनात् पूर्वसवर्णदीर्घः । हे आपो वो युष्माकं तस्मै तस्मिन् रसेऽरमलं पर्याप्तं गमाम गच्छामेत्यर्थः । किञ्च वः तत्र रसे नोऽस्माकं भोगं यूयं जनयथ । यस्य रसस्य क्षयाय क्षये स्थाने जिन्वथ प्रीणयथ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं जगदिति शेषः । अयमर्थः हे आपो युष्माकं यस्य रसस्य स्थाने जगद् यूयं प्रीणयथ तस्य विषये वयं तृप्तिं गच्छाम यूयञ्च नः तत्र सम्भोगं जनयथेति । तस्मै क्षयायेत्युभयत्रापि सप्तम्यर्थे चतुर्थी । गमाम इति लोटुत्तमपुरुषबहुवचनं गच्छदेशाभावश्छान्दसः । जनयथा इति छन्दसि दीर्घः । जिन्वथ इति छन्दसि सिद्धम् ।

Om, O Waters! we go to enjoy of that essence¹ fully. Do you produce enjoyment for us therein whereby all are pleased.²

अभिषिच्य त्रिभिर्मन्त्रैः पूर्ववद्वह्निसंस्क्रियाम् ।

कृत्वा सम्पाद्य धारान्तं दद्यात् पञ्चाहुतीः सुधीः ॥ १५३ ॥

*abhiṣicya tribhirmantraiḥ pūrvavadvahnisaniskriyām/
kṛtvā sampādya dhārāntaṁ dadyāt pañcāhutīḥ sudhīḥ//*

अभिषिच्येत्यादि । एतैस्त्रिभिर्मन्त्रैः शिशोर्मूर्ध्न्यभिषिच्य पूर्ववत् वह्निसंस्क्रियां कृत्वा धारान्तं धाराहोमान्तं कर्म च सम्पाद्य सुधीः पिता पञ्चाहुतीर्दद्यात् ।

The wise one should sprinkle water over the child, with the three preceding Mantras, and then, as aforesaid consecrate the fire and perform the rites leading up to Dhārā Homa in the manner already described, and then should after five oblations.

1. Rasa is the essence of the water which brings satisfaction. This may be physical but it is more than that. The feeling of pleasure produced by the water is itself a form of the Supreme Bliss of which water is a form.
2. The meaning of the Mantra is —“O waters! give us our enjoyment in that Rasa whereby you please the whole Universe, that we may get Satisfaction therein” (Bhārati).

अग्नये प्रथमां दत्त्वा वासवाय ततः परम्।

ततः प्रजानाम्पतये विश्वदेवेभ्य एव च।

ब्रह्मणे चाहुतिं दद्याद्ब्रह्मै पार्थिवसंज्ञके॥ १५४॥

*agnaye prathamām dattvā vāsavāya tataḥ param/
tataḥ prajānāmpataye viśvadevebhya eva ca/
brahmaṇe cāhutiṁ dadyādvahnau pārthivasamjñake//*

ननु कान्देवानुद्दिश्य पञ्चाहुतीर्दद्यादित्यपेक्षायामाह अग्नये इत्यादि।

He should make the oblations to Agni, then to Vāsava,¹ then to Prajāpati,² then to the Viśva-Devas,³ and then to Brāhmā, into Vahni under his name of Pārthiva.

ततोऽङ्गे पुत्रमादाय श्रावयेत् दक्षिणश्रुतौ।

स्वल्पाक्षरं सुखोच्चार्य शुभं नाम विचक्षणः॥ १५५॥

*tato'ṅke putramādāya śrāvayet dakṣiṇaśrutau/
svalpākṣaram sukhocchāryaṁ śubhaṁ nāma vicakṣaṇaḥ//*

Then, taking the son in his lap, the wise father should speak into his right ear an auspicious name⁴—one that is short, and that can easily be pronounced.

श्रावयित्वा त्रिधा नाम ब्राह्मणेभ्यो निवेद्य च।

ततः समापयेत् कर्म कृत्वा स्विष्टिकृदादिकम्॥ १५६॥

*śrāvayitvā tridhā nāma brāhmaṇebhyo nivedya ca/
tataḥ samāpayet karma kṛtvā sviṣṭikṛdādikam//*

After whispering the name three times into the son's ear, he should inform the Brāhmaṇas who are present, of it, and then conclude the ceremony with Sviṣṭa-kṛt-Homa and the other concluding rites.⁵

1. Indra.

2. Here, Viṣṇu.

3. See *Agni Purāṇa*, Gaṇabheda Adhyāya; also p. 546, note 5.

4. The names given to Indian children are names of or words denoting attributes of Deity or such names as raise in the mind of the worshipper a pious thought. Similarly amongst Catholics a saint's name is always given.

5. Taking the child outside the home to see the Sun.

कन्याया निष्क्रमो नास्ति वृद्धिश्राद्धं न विद्यते।

नामान्प्रशानं चूडां कुर्याद्धीमानमन्त्रकम्॥ १५७॥

*kanyāyā niṣkramo nāsti vṛddhiśrāddham na vidyate/
nāmānnaprāśanam cūḍāṁ kuryāddhīmanamantrakam//*

For a daughter there is no Niṣkramaṇa, nor is Vṛddhi Śrāddha necessary. The wise man performs the naming, the giving of the first rice, and tongueuse of a daughter without any Mantra.

चतुर्थे मासि षष्ठे वा कुर्यान्निष्क्रमणं शिशोः॥ १५८॥

caturthe māsī ṣaṣṭhe vā kuryānniṣkramaṇam śiśoḥ//

तत इत्यादि। ततोऽङ्के क्रोडे पुत्रमादाय गृहीत्वा विचक्षणः पिता पुत्रस्य दक्षिणश्रुतौ दक्षिणे कर्णे स्वल्पाक्षरं सुखोच्चार्य शुभं मङ्गलवाचकं नाम श्रावयेत्।

In the fourth or sixth month after birth, the Niṣkramaṇa Saṁskāra ceremony of the son should be performed.

कृतनित्यक्रियस्तातः सम्पूज्य गणनायकम्।

स्नापयित्वा तु तनयं वस्त्रालङ्कारभूषितम्।

संस्थाप्य पुरतो विद्वानिमं मन्त्रमुदीरयेत्॥ १५९॥

*kṛtanityakriyastātaḥ sampūjya gaṇanāyakam/
snāpayitvā tu tanayaṁ vastrālaṅkārabhūṣitam/
saṁsthāpya purato vidvānimaṁ mantramudīrayet//*

अथ शिशुनिष्क्रमणक्रियाविधिमाह कृतनित्यक्रिय इत्यादिभिः।

After performing his daily duties, the father should, after bathing, worship Gaṇeśa, and then bathe and adorn his son with clothes and jewels, and, placing him in front of himself, pronounce the following

ब्रह्मा विष्णुः शिवो दुर्गा गणेशो भास्करस्तथा।

इन्द्रो वायुः कुवेरश्च वरुणोऽग्निर्बृहस्पतिः।

शिशोः शुभं प्रकुर्वन्तु रक्षन्तु पथि सर्वदा॥ १६०॥

*brahmā viṣṇuḥ śivo durgā gaṇeśo bhāskarastathā/
indro vāyuḥ kuveraśca varuṇo'gnirbṛhaspatiḥ/
śiśoḥ śubham prakurvantu rakṣantu pathi sarvadā//*

यं मन्त्रमुदीरयेत्तमेव मन्त्रमाह ब्रह्मा विष्णुरिति।

Mantra

Brahmā, Viṣṇu, Śiva, Durgā, Gaṇeśa, Bhāskara¹ Indra, Vāyu, Kubera, Varuṇa, Agni, and Bṛhaspati :² May They always be propitious to this child, and may They always protect him when he goes forth (from the house).

इत्युक्त्वाऽङ्गे समादाय गीतवाद्यपुरःसरम्।

बहिर्निष्क्रामयेद्बालं सानन्दैः स्वजनैः सह॥१६१॥

*ityuktvā'ṅke samādāya gītavādyapurahsaram/
bahirniṣkrāmayedbālaṁ sānandaiḥ svajanaiḥ saha//*

इतीत्यादि। इतीमं मन्त्रमुक्त्वाऽङ्गे क्रोडे बालं समादाय गृहीत्वा सानन्दैः स्वजनैः सह गीतवाद्यपुरःसरं बालं बहिर्निष्क्रामयेत्।

Having said this, he should take the child in his arms, and, preceded by vocal and instrumental music, and surrounded by his rejoicing kinsmen, take the son out of the house.

गत्वाऽध्वनि कियदूरं शिशुं सूर्यं निरीक्षयेत्॥१६२॥

gatvā'dhvani kiyaddūraṁ śiśuṁ sūryaṁ nirīkṣayet//

गत्वेत्यादि। अध्वनि मार्गे कियदूरं गत्वा पिता शिशुं बालं सूर्यं निरीक्षयेद्दर्शयेत्।

Going a little distance, he should show the Sun to the child, with the following :

हीं तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्।

पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम्॥१६३॥

*hrīm taccakṣurdevahitaṁ purastācchukramuccarat/
paśyema śaradaḥ śataṁ jīvema śaradaḥ śatam//*

Mantra

Om : Yonder is the Eye (of Heaven) who excels even Śukra³ in his effulgence, who is beneficent even to the Devas. May we see him a hundred years. May we live a hundred years⁴.

1. i.e., Sūrya, the Sun.

2. Guru of the Devas.

3. The planet Venus.

4. This should be the average age of man in the Kali Age, though, owing

इत्यादित्यं दर्शयित्वा समागत्य निजालयम्।

अर्घ्यं दत्त्वा दिनेशाय स्वजनान् भोजयेत् पिता ॥ १६४ ॥

*ityādityaṁ darśayitvā samāgatya nijālayam/
arghyaṁ dattvā diśēśāya svajanān bhojayet pitā//*

Having shown the Sun to his child, the father should return to his own house, and, after making offering¹ to the Sun, feast his kinsmen.

षष्ठे मासि कुमारस्य मासि वाप्यष्टमे शिवे।

पितृभ्राता पिता वापि कुर्यादन्नाशनक्रियाम् ॥ १६५ ॥

*ṣaṣṭhe māsi kumārasya māsi vāpyaṣṭame śive/
pitṛbhrātā pitā vāpi kuryādannāśanakriyām//*

येन मन्त्रेण शिशुं सूर्यं दर्शयेत् मन्त्रमाह ह्रीं तच्चक्षुरिति। पुरस्तादग्रतः शुक्रमुच्चरत् शुक्रमुल्लङ्घ्य गच्छत् तत्सूर्यरूपं देवहितं चक्षुर्वर्त्तते यद्वयं शतं शरदो वर्षाणि पश्येम यच्च पश्यन्तो वयं शतं शरदो जीवेम।

O Śivā! in the sixth or eighth month either the father's brother or the father himself should give the first rice to the child².

पूर्ववद्देवपूजादि वह्निसंस्करणं तथा।

एवं धारान्तकर्माणि सम्पाद्य विधिवत् पिता ॥ १६६ ॥

*pūrvavaddevapūjādi vahnisaniskaraṇaṁ tathā/
evaṁ dhārāntakarmāṇi sampādya vidhivat pitā//*

अन्नप्राशनक्रियाविधिमाह पूर्ववदित्यादिभिः।

दद्यात् पञ्चाहुतीस्तत्र शुचिनाम्नि हुताशने।

अग्निमुद्दिश्य प्रथमां द्वितीयां वासवं स्मरन् ॥ १६७ ॥

ततः प्रजापतिं देवं विश्वान् देवान् ततः परम्।

ब्रह्माणञ्च समुद्दिश्य पञ्चमीमाहुतिं त्यजेत् ॥ १६८ ॥

to the common violation of natural laws, it is the exception rather than the rule. The text says 'one hundred autumn' (Saradaḥśataṁ). The reference seems to be to the autumnal festivities held all over India.

1. Arghya.

2. Vide ante, p. 497, note 3.

*dadyāt pañcāhutīstatra śucināmni hutāśane/
agnimuddiśya prathamāni dvitīyāni vāsavaṃ smaran//
tataḥ prajāpatiṃ devaṃ viśvān devān tataḥ param/
brahmāṇaṃca samuddiśya pañcamīmāhutiṃ tyajet//*

तत्र अन्नप्राशनक्रियायाम् । ननु कान्देवानुद्दिश्य पञ्चाहुतीर्दद्यादित्यपेक्षायामाह
अग्निमित्यादि ।

After worshipping the Devas and purifying fire as aforementioned, and duly performing the ceremonies leading to Dhārā Homa, the father should make five oblations into Fire, Under his name of Śuci, to each of the following Devas : He should make the oblations first to Agni, next to Vāsava, after him to Prajāpati,¹ then to the Viśva-devas, and then the fifth Āhuti to Brahmā.

ततोऽग्नावन्नदां ध्यात्वा दत्तपञ्चाहुतिः पिता ।

तत्राथवा गृहेऽन्यस्मिन् वस्त्रालङ्कारशोभितम् ।

क्रोडे निधाय तनयं प्राशयेत् पायसामृतम् ॥ १६९ ॥

*tato'gnāvannadāṃ dhyātvā dattapañcāhutiḥ pitā/
tatrāthavā gr̥he'nyasmin vastrālaṅkāraśobhitam/
kroḍe nidhāya tanayaṃ prāśayet pāyasāmṛtam//*

तत इत्यादि । ततः परमन्नदां देवीं ध्यात्वा तामुद्दिश्याग्नौ दत्ताः पञ्चाहुतीर्येन स
दत्तपञ्चाहुतिः पिता तत्राथवाऽन्यस्मिन् गृहे वस्त्रालङ्कारशोभितं तनयं क्रोडे निधाय
संस्थाय पायसामृतं परमान्नपममृतं प्राशयेत् भोजयेत् ।

He should then meditate upon the Devī Annadā,² and, after giving Her five oblations in Fire, place the son, adorned with clothes and jewels, in his lap, and give him Pāyasa,³ either in the same or in another room.

पञ्चप्राणाहुतेर्मन्त्रैर्भोजयित्वा तु पञ्चधा ।

ततोऽन्वयञ्जनादीनां दत्त्वा किञ्चित् शिशोर्मुखे ॥ १७० ॥

*pañcaprāṇāhutermantrairbhōjayitvā tu pañcadhā/
tato'nnavyañjanādīnāṃ dattvā kiñcit śiśormukhe//*

1. Here, Viṣṇu. See ante page 552, Verse 154.

2. A form of the Devī, as the Giver of food.

3. Rice boiled in milk, with sugar and a little ghee.

The Pāyasa should be put into the child's mouth five times, uttering the Mantras for making oblations to the five vital airs¹; and after that a little rice and curry should be put into the child's mouth.

शङ्खतूर्यादिघोषेण प्रायश्चित्त्वा समापयेत्।

इत्यन्नप्राशनं प्रोक्तं चूडाविधिमतः शृणु॥ १७१॥

*śaṅkhatūryādighōṣeṇa prāyaścittyā samāpayet/
ityannaprāśanam proktaṁ cūdāvidhimataḥ śṛṇu//*

पञ्चेत्यादि। प्राणाय स्वाहा अपानाय स्वाहा समानाय स्वाहा उदानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेत्यात्मकैः पञ्चप्राणाहुतेर्मन्त्रैः पुत्रं पायसं पञ्चधा भोजयित्वा ततोऽन्नव्यञ्जनादीनां किञ्चित् शिशोर्मुखे दत्त्वा शङ्खतूर्यादिघोषेण प्रायश्चित्त्वा चान्नप्राशनक्रियां समापयेत्।

The ceremony should be brought to a close by the blowing of conches and horns² and other music, and by performing the concluding expiatory rite.³

I have done speaking of the rice-eating ceremony. I shall now speak of the tonsure ceremony.⁴ Do Thou listen.

तृतीये पञ्चमे वर्षे कुलाचारानुसारतः।

चूडाकर्म शिशोः कुर्याद्बालसंस्कारसिद्ध्ये॥ १७२॥

*tr̥tīye pañcame varṣe kulācārānusārataḥ/
cūdākarma śiśoḥ kuryādbālasaṁskārasiddhaye//*

In the third or fifth year, according to the custom in the family, the tonsure of the boy should be performed for the success of the future sacramental rites⁵ of the boy.

देवपूजादिधारान्तं कर्म निष्पाद्य साधकः।

सत्याग्नेरुत्तरे देशे वृषणोमयपूरितम्॥ १७३॥

1. To Prāṇa, Svāhā, to Apāna, Svāhā, to Samāna, Svāhā, to Udāna Svāhā, to Vyāna, Svāhā—that is, Salutation to the five Airs or functions of vital force as to which see author's *Serpent Power and World as Power*.

2. Tūrya.

3. i.e., Vyāhṛti Homa.

4. Cūdākarāṇa.

5. Saṁskāra.

तिलगोधूमसंयुक्तं शरावं स्थापयेद् बुधः।

कवोष्णं सलिलं चापि क्षुरमेकं सुशाणितम्॥ १७४॥

devapūjādidhārāntam karma niṣpādyā sādhaḥ/
satyāgneruttare deśe vṛṣagomayapūritam//
tilagodhūmasaṇyuktam śarāvaṁ sthāpayed budhaḥ/
kavoṣṇaṁ salilaṁ cāpi kṣuramekaṁ suśāṇitam//

अथ चूडकर्मविधिमाह तृतीय इत्यादिभिः। बुधो विचक्षणः साधकः कर्मनिष्पादकः पिता पूर्ववद्देवपूजादिधारान्तं कर्म निष्पाद्य सत्याग्नेः सत्यनाम्नो बहेरुत्तरे देशे वृषगोमयपूरितं तिलगोधूमसंयुक्तं शरावं कवोष्णमीषदुष्णं सलिलं जलं सुशाणितमेकं क्षुरञ्चापि स्थापयेत्।

The wise father should, after concluding the preliminary rites beginning with the worship of the Devas and leading up to Dhārā Homa, place on the north side of the Fire, called Satya, a mud platter filled with cow-dung, tila-seeds, and wheat, also a little lukewarm water and a keen-edged razor.

आसाद्य तनयं तत्र जनकः स्वीयवामतः।

संस्थाप्य जननीक्रोडे कवोष्णसलिलैश्च तैः॥ १७५॥

वारुणं दशधा जप्त्वा सम्मार्ज्यं शिशुमूर्द्धजान्।

मायया कुशपत्राभ्यां जुष्टिमेकां प्रकल्पयेत्॥ १७६॥

āsādyā tanayaṁ tatra janakaḥ svīyavāmataḥ/
saṁsthāpya jananīkroḍe kavoṣṇasalilaiśca taiḥ//
vāruṇaṁ daśadhā japtvā sammārjya śiśumūrdhajān/
māyayā kuśapatrābhyāṁ juṣṭimekāṁ prakalpayet//

आसाद्येत्यादि। ततो जनकः पिता तनयं पुत्रं तत्र सत्यनाम्नो वह्नेः समीपे आसाद्याऽऽनीय स्वीयवामतः आत्मनो वामे देशे जननीक्रोडे संस्थाप्य तैर्वह्नैरुत्तरे देशे स्थापितैः कवोष्णसलिलैर्वारुणं वरुणसम्बन्धि वमिति बीजं दशधा जप्त्वा शिशुमूर्द्धजान् बालककेशान् सम्मार्ज्यं मायया ह्रीं बीजेन कुशपत्राभ्यामेकां जुष्टिं प्रकल्पयेत्।

The father should place the son on his mother's lap, the mother sitting on her husband's left, and, after saying the Varuṇa Bija¹ ten times over the water, rub the hair of the boy's

head with lukewarm water. He should then tie the hair with two blades of Kuśa grass into a knot, uttering meanwhile the Māyā-Bīja¹.

मायां लक्ष्मीं त्रिधा जप्त्वा गृहीत्वा लौहजं क्षुरम्।

छित्त्वा तु जुष्टिकामूलं मातृहस्ते निवेशयेत्॥ १७७॥

*māyām lakṣmīm tridhā japtvā grhītvā lauhajam kṣuram/
chittvā tu juṣṭikāmūlaṁ mātṛhaste niveśayet//*

मायामित्यादि। ततो मायां ह्रीं^{*} बीजं लक्ष्मीं श्रीं^{*} बीजञ्च त्रिधा जप्त्वा लौहजं क्षुरं गृहीत्वा जुष्टिकामूलं छित्त्वा मातृहस्ते जुष्टिकां निवेशयेत् स्थापयेत्।

Then, saying the Māyā and Lakṣmī Bījas² three times, he should cut off the knot with the steel razor and place it in the hands of the child's mother.

कुमारमाता हस्ताभ्यामादाय गोमयान्विते।

शरावे स्थापयेत् जुष्टिं नापिताय पिता वदेत्॥ १७८॥

*kumāramātā hastābhyāmādāya gomayānvite/
śarāve sthāpayet juṣṭim nāpitāya pitā vadet//*

कुमारेत्यादि। कुमारमाता हस्ताभ्यां जुष्टिकामादाय गृहीत्वा गोमयान्विते शरावे स्थापयेत्। ततो नापिताय पिता शिशुजनको वदेत्।

क्षुरमुण्डिन् शिशोः क्षौरं सुखं साधय ठद्वयम्।

पठित्वा नापितं पश्यन् सत्यनामनि पावके।

प्रजापतिं समुद्दिश्य प्रदद्यादाहुतित्रयम्॥ १७९॥

*kṣuramuṇḍin śiṣoḥ kṣauram sukham sādahaya ṭhadvayam/
paṭhitvā nāpitam paśyan satyanāmani pāvake/
prajāpatim samuddiśya pradadyādāhutitrayam//*

शिशोः पिता नापिताय किं वदेदित्यपेक्षायामाह क्षुरमुण्डिन्तित्यादि। हे क्षुरमुण्डिन्नापित शिशोः क्षौरं सुखं यथा स्यात्तथा त्वं साधय ठद्वयं स्वाहा। क्षुरमुण्डिन्तित्याद्यं साधय स्वाहेत्यन्तं मनुं पठित्वा नापितं पश्यन् शिशुजनकः प्रजापतिं समुद्दिश्य सत्यनामनि पावकेऽग्नावाहुतित्रयं प्रदद्यात्।

1. Hrīm.

2. Hrīm and Śrīm.

The boy's mother should then take it with both hands and place it in the platter containing the cowdung, and the father should then say to the barber : "Barber, do thou at thine ease proceed with the shaving of the boy's hair, Svāhā." Then, looking at the barber, he should make three oblations, into Vahni¹ who is named Satya, to Prajāpati².

नापितेन कृतक्षौरं स्नापयित्वा शिशुं ततः।

वस्त्रालङ्कारमाल्येन भूषयित्वाऽग्निसन्निधौ॥१८०॥

स्ववामभागे संस्थाप्य स्विष्टिकृद्धोममाचरेत्।

प्रायश्चित्तं ततः कृत्वा दद्यात् पूर्णाहुतिं पिता॥१८१॥

*nāpitenā kṛtakṣauram snāpayitvā śiśum tataḥ/
vastrālāṅkāramālyena bhūṣayitvā'gnisannidhau//
svavāmabhāge samsthāpya sviṣṭikṛddhomamācaret/
prāyaścittam tataḥ kṛtvā dadyāt pūrṇāhutim pitā//*

नापितेनेति। ततो नापितेन कृतं क्षौरं यस्य तथाभूतं शिशुं स्नापयित्वा ततो वस्त्रालङ्कारमाल्येन भूषयित्वाऽग्निसन्निधौ स्ववामभागे संस्थाप्य च स्विष्टिकृतं होममाचरेत् कुर्यात्।

After the boy has been shaved by the barber he should be bathed and adorned with clothes and jewels, and placed near the fire on the left of his mother, and the father should, after performance of Sviṣṭa-kṛt-Homa and the expiatory rites,³ offer the Complete Oblation⁴.

माया शिशो ते कुशलं कुरुतां विश्वकृद्विभुः।

पठित्वैनं शिशोः कर्णे स्वर्णमय्या शलाकया।

राजत्या लौहमय्या वा कर्णवेधं प्रकल्पयेत्॥१८२॥

*māyā śiśo te kuśalam kurutām viśvakṛdvibhuḥ/
paṭhitvainaṁ śiśoḥ karṇe svarṇamayyā śalākayā/
rājatyā lauhamayyā vā karṇavedham prakalpayet//*

1. Fire.

2. See p. 546, note 4. After the worship of Fire oblation is offered into it to Prajāpati.

3. Prāyaścitta by means of Vyāhṛti Homa.

4. Pūrṇāhuti followed by Śānti, Tilaka, (made of ashes mixed with ghee) and Dakṣiṇā.

Then, uttering the following :

Mantra

Hrīm : O Child! may the Omnipresent Creator of the Universe grant thee well-being,
he should pierce the ears of the boy with gold or silver needles.

आपोहिष्ठेति मन्त्रेण अभिषिच्य सुतं ततः।

शान्त्यादिदक्षिणां कृत्वा चूडाकर्म समापयेत्॥ १८३॥

*āpohiṣṭheti mantreṇa abhiṣicya sutam tatah/
śāntyādidakṣiṇāṁ kṛtvā cūḍākarma samāpayet//*

He should sprinkle the child with water, uttering the

Mantra

O Waters! As You grant, (as aforementioned)¹; and, after performing Śānti-Karma² and other rites, and making presents,³ bring the ceremony to a close.

गर्भाधानादिचूडान्तं समानं सर्वजातिषु।

शूद्रसामान्यजातीनां सर्वमेतदमन्त्रकम्॥ १८४॥

*garbhādhānādicūḍāntam samānam sarvajātiṣu/
śūdrasāmānyajātīnām sarvametaḍamantrakam//*

The sacramental rites from Garbhādhāna to Cūḍākaraṇa are common to all castes. But for Śūdras and Sāmānyas⁴ they must be performed without Mantras.

जातकर्मादिचूडान्तं कुमार्याश्चाप्यमन्त्रकम्।

कर्तव्यं पञ्चभिर्वर्णैरेकं निष्क्रमणं विना॥ १८५॥

*jātakarmādicūḍāntam kumāryāścāpyamantrakam/
karttavyaṁ pañcabhirvarṇairekaṁ niṣkramaṇaṁ vinā//*

मायेत्यादि। माया ही* बीजम्। एनं ही* शिशो इत्याद्यं विश्वकृद्विभुरित्यन्तं मन्त्रं शिशोः कर्णे पठित्वा स्वर्णमय्या सुवर्णविकारभूतया राजत्या रजतोद्भूतया लौहमय्या वा शलाकया शिशोः कर्णवेधं प्रकल्पयेत् कुर्यात्।

1. The Mantra as in verse 59.

2. Rite that produces tranquillity and averts evil.

3. Dakṣiṇā.

4. i.e., mixed castes (see Chapter VIII, verses 4-6).

In the case of the birth of a daughter, all castes are to perform the rites without Mantras. In the case of a daughter there is no Niṣkramaṇa.

अथोच्यते द्विजातीनामुपवीतक्रियाविधिः।

यस्मिन् कृते द्विजन्मानो दैवपैत्राधिकारिणः॥ १८६॥

*athocyate dvijātīnāmupavītakriyāvidhih/
yasmin kṛte dvijanmāno daivapaitrādhikāriṇaḥ//*

अथेत्यादि। द्विजातीनाम् ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यानाम्।

I will now speak of the Sacred Thread Ceremony¹ of the twice-born classes, by which the twice-born become qualified for performing rites relating to the Devas and Pitṛs.

गर्भाष्टमेऽष्टमे वाऽब्दे कुर्यादुपनयं शिशोः।

षोडशाब्दाधिको नोपनेतव्यो निष्क्रियोऽपि सः॥ १८७॥

*garbhāṣṭame'ṣṭame vā'bde kuryādupanayaṁ śiśoh/
ṣoḍaśābdādhiko nopanetaavyo niṣkriyo'pi saḥ//*

गर्भेत्यादि। गर्भादष्टमे जननाद्वाष्टमेऽब्दे वर्षे शिशोर्बालस्योपनयमुपनयनं कुर्यात्। षोडशाब्दाधिको लङ्घितषोडशवर्षो बालो नोपनेतव्यः। स बालो निष्क्रियोऽपि दैवपितृक्रियाविहीनोऽपि भवति।

In the eighth year from conception, or the eighth year after birth, the boy should be invested with the sacred thread. After the sixteenth year the son should not be invested, and one so invested is disqualified for all rites.

कृतनित्यक्रियो विद्वान् पञ्च देवान् समर्चयेत्।

गौर्यादिमातृकाश्चैव वसुधारां प्रकल्पयेत्॥ १८८॥

*kṛtanityakriyo vidvān pañca devān samarcayet/
gauryādimātrkāścaiva vasudhārāṁ prakalpayet//*

The father versed in Śāstra should, after finishing his daily duties, worship the five Devas, as also the Mātṛs, Gaurī, and others, and make the Vasudhārā².

1. Upavīta-kriyā, Upanayana.

2. See *ante*, p. 523, note 2.

वृद्धिश्राद्धं ततः कुर्यात् देवतापितृतृप्तये।

कुशण्डिकोक्तविधिना धाराहोमान्तमाचरेत्॥१८९॥

*vṛddhiśrāddhaṁ tataḥ kuryāt devatāpitṛtṛptaye/
kuśaṇḍikoktavidhinā dhārāhomāntamācaret//*

अथोपवीतक्रियाविधिमाह कृतनित्यक्रिय इत्यादिभिः। पञ्च देवान् ब्रह्मादीन्।

He should thereafter perform Vṛddhi Śrāddha¹ for the satisfaction of the Devas and Pitṛs,² and perform the rites, ending with Dhārā Homa,³ as directed in the performance of Kuśaṇḍikā⁴.

प्रातः कृताशनं बालं सुस्नातं समलङ्कृतम्।

शिखां विना कृतक्षौरं क्षौमाम्बरविभूषितम्॥१९०॥

*prātaḥ kṛtāśanaṁ bālaṁ susnātaṁ samalaṅkṛtaṁ/
śikhāṁ vinā kṛtakṣauraṁ kṣaumaṁbaravibhūṣitaṁ//*

The boy should early in the morning be given a little to eat; then his head, with the exception of the crown lock, should be shaved, and after that he should be well bathed and decked with jewels and silken clothes.

छायामण्डपमानीय समुद्रवहुताशितुः।

समीपे चात्मनो वामे संस्थाप्य विमलासने॥१९१॥

*chāyāmaṇḍapamāniya samudbhavahutāśituḥ/
samīpe cātmano vāme saṁsthāpya vimalāsane//*

The boy should then be taken to the Chāyā-maṇḍapa⁵ near Fire under his name of Samud-bhava, and there made to sit on a clean seat to the left (of his father or Guru).

शिष्यं वदेद्ब्रह्मचर्यं कुरु वत्स ततः शिशुः।

ब्रह्मचर्यं करोमीति गुरवे विनिवेदयेत्॥१९२॥

*śiṣyaṁ vadedbrahmacaryaṁ kuru vatsa tataḥ śiśuḥ/
brahmacaryaṁ karomīti gurave vinivedayet//*

1. Vide ante, p. 539, note 4. Also called Ābhyudayika-Śrāddha.

2. The manes.

3. Vide ante, p. 511, verse 45.

4. Vide ante, p. 521, verse 70.

5. i.e., a clean space with an awning over it.

प्रातरित्यादि । ततः प्रातः कृताशनं कृतमशनं भोजनं येन तथाभूतं शिखां विना कृतं क्षौरं यस्य तथाभूतं सुस्नातं सुष्ठु कृतस्नानं भूषणादिभिः समलङ्कृतं क्षौमाम्बरविभूषितं दुकूलवस्त्राभ्यामलङ्कृतं बालं छायामण्डपमानीय समुद्रवहुताशितुः समुद्रवनाम्नो वह्नेः समीपे आत्मनो वामे देशे विमलासने संस्थाप्य च ब्रह्मचर्यं कुरु वत्सेति गुरुः शिष्यं वदेत् । ततः परं शिशुः ब्रह्मचर्यं करोमीति गुरवे विनिवेदयेत् ।

The Guru should say : "My son, do thou adopt Brahmacharya."¹ The disciple should say respectfully : "I do adopt it".

ततो गुरुः प्रसन्नात्मा शिशवे शान्तचेतसे ।

काषायवाससी दद्यात् दीर्घायुष्टाय वर्चसे ॥ १९३ ॥

*tato guruh prasannātmā śiśave śāntacetase/
kāṣāyavāsasī dadyāt dīrghāyusṭvāya varcase//*

तत इत्यादि । ततः परं प्रसन्नात्मा प्रसन्नमना गुरुः शान्तचेतसे शिशवे शिष्याय दीर्घायुष्टाय दीर्घमायुर्यस्य स दीर्घायुस्तस्य भावो दीर्घायुष्टं तस्मै वर्चसे तेजसे च काषायवाससी कषायेण रक्ते वस्त्रे दद्यात् ।

The Preceptor should then with a cheerful mind give two pieces of Kāṣāya² cloth for the long life and strength of mind of the gentle boy.

मौञ्जीं कुशमयीं वापि त्रिवृतां ग्रन्थिसंयुताम् ।

तूष्णीं च मेखलां दद्यात् काषायाम्बरधारिणे ॥ १९४ ॥

*mauñjīm kuśamayīm vāpi trivṛtām granthisaṃyutām/
tūṣṇīm ca mekhalām dadyāt kāṣāyāmbadaradhāriṇe//*

मौञ्जीमिति । मौञ्जीं मुञ्जमयीं कुशमयीं वा त्रिवृतां ग्रन्थिसंयुतां मेखलामपि काषायाम्बरधारिणे शिशवे तूष्णीमेव दद्यात् ।

Then when the boy has put on the Kāṣāya cloth, he should, without speaking, give him a knotted girdle³ made of three strings of Muñja or Kuśa grass.

1. Literally, Brahman-path. Here the Āśrama so called which is that of the chaste student life. To be the Dikṣā Guru is the privilege of the father who may depute the office to another Brāhmaṇa.
2. A cotton cloth of brick-red colour, as worn by Saṃnyāsīs. One piece is for Dhotī or loin cloth and the other is Cādar or cloth for upper body.
3. Mekhalā. Muñja grass is used to make ropes.

मायामुच्चार्य सुभगा मेखलां स्यात् शुभप्रदा ।

इत्युक्त्वा मेखला बद्ध्वा मौनी तिष्ठेत् गुरोः पुरः ॥ १९५ ॥

*māyāmuccārya subhagā mekhalām syāt śubhapradā/
ityuktvā mekhalā baddhvā maunī tiṣṭhet guroḥ purah//*

On that the boy should say, "Hrīm, may this auspicious girdle prove propitious"; and, saying this, and putting it round his waist, let him sit in silence before the Guru.

यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं बृहस्पतिर्यत् सहजं पुरस्तात् ।

आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥ १९६ ॥

*yajñopavītaṁ paramaṁ pavitraṁ bṛhaspatiriyat sahajam purastāt/
āyusyamagryaṁ pratimuñca śubhraṁ yajñopavītaṁ balamastu tejah//*

मायामिति । पूर्वं मायां ह्रीमिति बीजमुच्चार्य ततः सुभगा मेखला स्याच्छुभप्रदेति मन्त्रमुक्त्वा कट्यां मेखलां बद्ध्वा मौनी सन् गुरोः पुरस्तिष्ठेत् ।

Mantra

This sacrificial thread is very sacred; Bṛhaspati of old first wore it. Do thou wear this excellent white sacrificial thread which contributes to prolong life. May it be for thee strength and courage.

मन्त्रेणानेन शिशवे दद्यात् कृष्णाजिनान्वितम् ।

यज्ञोपवीतं दण्डञ्च वैष्णवं खादिरञ्च वा ।

पालाशमथवा दद्यात् क्षीरवृक्षसमुद्भवम् ॥ १९७ ॥

*mantreṇānena śīśave dadyāt kṛṣṇājinaṁvitaṁ/
yajñopavītaṁ daṇḍañca vaiṣṇavaṁ khādirañca vā/
pālāśamathavā dadyāt kṣīravṛkṣasamudbhavam//*

मन्त्रेणेत्यादि । अनेन यज्ञोपवीतमित्यादिना बलमस्तु तेज इत्यन्तेन मन्त्रेण कृष्णाजिनान्वितं कृष्णवर्णमृगचर्मसंयुक्तं यज्ञोपवीतं शिशवे दद्यात् । वैष्णवं वेणुसमुद्भवं खादिरं खदिरसमुद्भवं पालाशं पलाशसमुद्भवं क्षीरवृक्षसमुद्भवं वा दण्डमपि शिशवे दद्यात् ।

With this Mantra the boy should be given a sacrificial thread

made of the skin of the black buck,¹ as also a staff² made of bamboo, or a branch of Khadira, Palāśa, or Kṣira tree.

आपो हि ष्ठेति मन्त्रेण मायया पुटितेन च।

त्रिरावृत्त्या कुशाम्भोभिर्धृतदण्डोपवीतिनम्।

अभिषिच्य ततस्तोयैः पूरयेद्बालकाञ्जलिम्॥१९८॥

*āpo hi ṣṭheti mantreṇa māyayā puṭitena ca/
trirāvṛtṭyā kuśāmbhobhirdhṛtadaṇḍopavītinam/
abhiṣicya tatastoyaiḥ pūrayedbālakāñjalim//*

आपोहिष्टेत्यादि। ततो मायया ह्रीं बीजेनादावन्ते च पुटितेन संयुक्तेनापो हि ष्ठेति मन्त्रेण कुशाम्भोभिर्धृतदण्डोपवीतिनं धृतदण्डमुपवीतवन्तं शिशुं त्रिरावृत्त्याऽभिषिच्य ततः परं तोयैर्जलैर्बालकाञ्जलिं पूरयेत्।

When the boy has put the sacred thread round his neck and holds the staff in his hand, the Guru should three times recite the

Mantra

“O Waters! you are,” (rest as aforementioned),³

preceded and followed by Hrīm, and should sprinkle the boy with water taken with Kuśa grass, and fill the joined palms of the latter with water.

तदञ्जलिं दिनेशाय दातारं ब्रह्मचारिणम्।

तच्चक्षुरिति मन्त्रेण दर्शयेद्भास्करं गुरुः॥१९९॥

*tadañjalim dīnēśāya dātāraṁ brahmacāriṇam/
taccakṣuriti mantreṇa darśayedbhāskaraṁ guruḥ//*

तदञ्जलिमित्यादि। दिनेशाय सूर्याय तदञ्जलिं दातारं ब्रह्मचारिणं बालकं तच्चक्षुरिति मन्त्रेण भास्करं गुरुदर्शयेत्। दातारमित्यत्र शीले तृन्प्रत्ययः। अतएव तदञ्जलिमित्यत्र कर्तृकर्मणोः कृतीत्यनेन कर्मणि प्राप्तायाः षष्ठ्या न लोकान्वयनिष्ठ खलर्थतृणमित्यनेन प्रतिषेधो जातः।

After the boy has offered the water to Sūrya, the Guru should show the boy the Sun, and recite the

1. Worn by Saṁnyāsīs until as Avadhūtas they burn the sacred thread.

2. Daṇḍa.

3. The Mantra is at verse 59.

Mantra

“Yonder is the Sun,” (as aforementioned)¹.

दृष्टभास्करमाचार्यो वदेन्माणवकं ततः ।

मम व्रते मनो धेहि मम चित्तं ददामि ते ।

जुषस्वैकमना वत्स मम वाचोऽस्तु ते शिवम् ॥ २०० ॥

*dr̥ṣṭabhāskaramācāryō vadenmāṇavakam tataḥ/
mama vrata mano dhehi mama cittam dadāmi te/
juṣasvaikamanā vatsa mama vāco'stu te śivam//*

दृष्टभास्करमित्यादि । ततः परमाचार्यो गुरुः दृष्टभास्करं दृष्ट्ये भास्करो येन तथाभूतं माणवकं शिशुं वदेत् । आचार्यो बालकं किं वदेदित्यपेक्षायामाह मम व्रते इत्यादि । जुषस्व मम व्रतं सेवस्व । शिवं कल्याणम् ।

After the boy has viewed the Sun, the Guru should address him as follows : “My Son! place thy mind on my observances. I bestow upon thee my disposition.² Do thou my child follow the observances with an undivided mind. May my word contribute to thy well-being”.

हृदि स्पृष्ट्वा पठित्वैनं किन्नामाऽसीति तं वदेत् ।

शिष्यस्त्वमुकशर्माऽहं भवन्तमभिवादये ॥ २०१ ॥

*hr̥di spr̥ṣṭvā paṭhitvainaṁ kinnāmā'sīti tam vadet/
śiṣyastvamukaśarmā'ham bhavantamabhivādaye//*

हृदीति । गुरुरेन ममव्रतमित्यादिकं शिवमित्यन्तं मन्त्रं पठित्वा शिशोर्हृदि स्पृष्ट्वा वत्स त्वं किं नामासीति तं शिष्यं वदेत् । गुरुणैवमुक्तः शिष्यस्तु अमुकदेवशर्माहं भवन्तमभिवादये इति ब्रूयात् ।

After saying this, the Guru, touching the boy's heart, should ask, “My Son! what is thy name? ” and the boy should make reply : “. . . Śarmā,³ I bow to thee”.

1. The Mantra is at verse 63.

2. Citta.

3. i.e., I am (so-and-so) Śarmā. Whenever an orthodox Brāhmaṇa is asked his name, he should give his first name, followed, by Śarmā. A Kṣatriya should say Varmā, a Vaiśya, Bhūti (gupta), and a Sūdra, Dāsa.

कस्य त्वं ब्रह्मचारीति गुरौ पृच्छति पार्वति।

शिष्यः सावहितो ब्रूयाद्भवतो ब्रह्मचार्यहम्॥ २०२॥

*kasya tvaṁ brahmacārīti gurau pṛcchati pārvati/
śiṣyaḥ sāvahito brūyādbhavato brahmacāryaham//*

कस्येत्यादि। हे वत्स त्वं कस्य ब्रह्मचार्यसीति गुरौ पृच्छति सति शिष्यः सावहितः सावधानः सन् भवतो ब्रह्मचार्यहमिति ब्रूयात्।

And to the question of the Guru, "Whose Brahmacārī¹ art thou?" the disciple will reverently answer: "I am thy Brahmacārī".

इन्द्रस्य ब्रह्मचारी त्वमाचार्यस्ते हुताशनः।

इत्युक्त्वा सद्गुरुः पश्चाद्देवेभ्यस्तं समर्पयेत्॥ २०३॥

*indrasya brahmacārī tvamācāryaste hutāśanaḥ/
ityuktvā sadguruḥ paścāddevēbhyastam samarpayet//*

इन्द्रस्येत्यादि। हे वत्स त्वमिन्द्रस्य ब्रह्मचार्यसि ते तव हुताशनोऽग्निराचार्यो गुरुर्भवति इति शिष्यमुक्त्वा सद्गुरुः पश्चात् तं शिष्यं देवेभ्यः समर्पयेत्।

The Guru should thereupon say : "Thou art the Brahmacārī of Indra, and Fire is thy Ācārya."² Saying this, the good Guru should consign him to the protection of the Devas.

त्वां प्रजापतये वत्स सवित्रे वरुणाय च।

पृथिव्यै विश्वदेवेभ्यः सर्वदेवेभ्य एव च।

समर्पयामि ते सर्वे रक्षन्तु त्वां निरन्तरम्॥ २०४॥

*tvāṁ prajāpataye vatsa savitre varuṇāya ca/
pṛthivyai viśvadevebhyaḥ sarvadevebhya eva ca/
samarpayāmi te sarve rakṣantu tvāṁ nirantaram//*

ननु केभ्यो देवेभ्यो गुरुः शिष्यं समर्पयेदित्याकाङ्क्षायामाह त्वां प्रजापतये वत्सेत्यादि।

"My Son! I give thee to Prajāpati, to Savitrī, to Varuṇa, to

1. Student disciple of the second Āśrama.

2. Ācārya is instructor. Fire is that because by doing Homa into Fire the boy makes progress in spiritual knowledge.

Pr̥thivī, to the Viśva-devas,¹ and to all the Devas. May they all ever protect thee”.

ततो माणवको वह्निं दक्षिणावर्त्तयोगतः।

गुरुं प्रदक्षिणीकृत्य स्वासने पुनराविशेत्॥ २०५॥

*tato māṇavako vahnim dakṣiṇāvarttayogataḥ/
guruṁ pradakṣiṇīkṛtya svāsane punarāviśet//*

तत इत्यादि। ततः परं माणवको बालको दक्षिणावर्त्तयोगतो वह्निं गुरुञ्च प्रदक्षिणीकृत्य पुनः स्वासने आविशेत्।

The boy should thereafter go round the sacrificial fire and the preceptor, keeping both upon his right, and then resume his own seat.

गुरुः शिष्येण संस्पृष्टः समुद्भवहुताशने।

पञ्चदेवान् समुद्दिश्य दद्यात् पञ्चाहुतीः प्रिये॥ २०६॥

*guruḥ śiṣyena saṁsprṣṭaḥ samudbhavahutāśane/
pañcadevān samuddiśya dadyāt pañcāhutīḥ priye//*

गुरुरिति। गुरुः शिष्येण संस्पृष्टः सन् समुद्भवहुताशने समुद्भवसंज्ञके अग्नौ पञ्चदेवान् समुद्दिश्य पञ्चाहुतीर्दद्यात्।

The Guru, O Beloved! should then, with his disciple touching him, offer five oblations into Fire named Samud-bhava to Five Devas—

प्रजापतिस्तथा शक्रो विष्णुर्ब्रह्मा शिवस्तथा॥ २०७॥

prajāpatistathā śakro viṣṇurbrahmā śivastathā//

ननु कान् पञ्चदेवान् समुद्दिश्य पञ्चाहुतीर्दद्यादित्यपेक्षायां तान् पञ्च देवान् दर्शयति प्रजापतिरित्याद्यर्द्धेन।

Namely, Prajāpati,² Śakra,³ Viṣṇu, Brahmā, and Śiva.

1. *Vide ante*, p. 548, note 2.

2. Prajāpati—Lord of Creatures—a epithet in the Veda originally applied to Savitr, Soma, Tvaṣṭr, Hiranya-garbha, Indra, and Agni; afterwards the name of a separate Deva presiding over procreation (Manu, xii, 121), and the bestower of progeny and cattle. Prajāpati is sometimes

(see f.n. 3 on p. 570)

मायादिवह्निजायानैर्जुह्यात् स्वस्वनामभिः।

अनुक्तमन्त्रे सर्वत्र विधिरेषः प्रकीर्तितः॥ २०८॥

*māyādivahni jāyāntairjuhuyāt svasvanāmabhiḥ/
anuktamantre sarvatra vidhiresaḥ prakīrttitaḥ//*

ननु कैर्मन्त्रैः पञ्चदेवानुद्दिश्याहुतीर्दद्यात्तत्राह मायादीत्यादि। मायादिवह्निजायानैः
ह्रीं बीजादिभिः स्वाहानैः स्वस्वनामभिः प्रजापत्यादीन् पञ्चदेवानुद्दिश्य जुह्यात्। ननु
प्रजापत्यादिपञ्चदेवोद्देश्यक एव होमो मायादिवह्निजायानैः स्वस्वनामभिर्विधातव्य-
स्तदन्यदेवोद्देश्यकोऽपि वा तत्राह अनुक्तमन्त्रे इत्यादि।

When the oblations are offered into Fire, under his name of Samud-bhava, the names of each of the Devas should be pronounced in the dative, preceded by Hrīm and followed by Svāhā. Where there is no Mantra mentioned, this method is to be followed in all cases.

ततो दुर्गा महालक्ष्मीः सुन्दरी भुवनेश्वरी।

इन्द्रादिदशदिक्पाला भास्करादिनवग्रहाः॥ २०९॥

*taṭo durgā mahālakṣmīḥ sundarī bhuvaneśvarī/
indrādidaśadikpālā bhāskarādinavagrahāḥ//*

After this, oblation should be offered to Durgā, Mahālakṣmī, Sundarī, Bhuvaneśvarī, and to Indra and the other nine regents of the quarters¹ and Bhāskara s and the eight planets.

प्रत्येकनाम्ना हुत्वैतान् वाससाऽऽच्छ्रद्य बालकम्।

पृच्छेन्माणवकं प्राज्ञो ब्रह्मचर्याभिमानिनम्।

को वाऽऽश्रमस्ते तनय ब्रूहि किं ते मनोगतम्॥ २१०॥

*pratyekanāmnā hutvaitān vāsasā''cchādya bālakam/
prcchenmāṇavakam prājño brahmacaryābhimāninam/
ko vā''śramaste tanaya brūhi kiṁ te manogatam//*

invoked as the Creator, and sometimes as one of the thirty-three Ṛṣis. It is also an epithet of the mental sons of Brahmā, who, according to Manu (i, 34), are Marīci, Atri, Aṅgiras, Pulastya, Pulaha, Kratu, Vasiṣṭha, Pracetas or Dakṣa, Bhṛgu, and Nārada. Some say that there are seven Prajāpatīs (the first seven), and others three Prajāpatīs (the last three).

3. Indra.

1. Dikpālas (See. 527, note 2).

तत इत्यादि । ततो ह्रीं बीजाद्येन स्वाहान्तेन प्रत्येकनाम्ना एतान् दुर्गामहालक्ष्म्यादी-
नुद्दिश्य हुत्वा वाससा वस्त्रेण बालकमाच्छाद्य हे तनय ते तवाश्रमः कः ते मनोगतं वा
किं वर्तते त्वं ब्रूहि इति प्राज्ञो धीमान् गुरुर्ब्रह्मचर्याभिमानिनं माणवकं बालकं पृच्छेत् ।

The name of each of these should be mentioned whilst the offering of oblations is made.¹ The wise Guru should then cover the boy with cloth, and ask him, who is desirous of attaining Brahmacharya : "What is the Āśrama² thou desirest, my son! and what is thy heart's desire?".

ततः शिष्यः सावहितो धृत्वा गुरुपदद्वयम् ।

करोतु मामाश्रमिणं ब्रह्मविद्योपदेशतः ॥ २११ ॥

*tataḥ śiṣyaḥ sāvahito dhṛtvā gurupadadvayam/
karotu māmāśramiṇaṁ brahmavidyopadeśataḥ//*

तत इत्यादि । ततः परं शिष्यः सावहितः सावधानः सन् गुरुपदद्वयं धृत्वा हे गुरो
ब्रह्मविद्योपदेशतः सावित्र्या उपदेशेन मामाश्रमिणं भवान् करोत्विति प्रार्थयेत् ।

The disciple should thereupon hold the feet of the Preceptor, and, with a reverent mind, say : "First instruct me in Brahmavidyā³ and then in that of the house-holder".

एवं प्रार्थयमानस्य दक्षकर्णे शिशोस्तदा ।

श्रावयित्वा त्रिधा तारं सर्वमन्त्रमयं शिवे ।

व्याहृतित्रयमुच्चार्य सावित्रीं श्रावयेद्गुरुः ॥ २१२ ॥

*evam prārthayamānasya dakṣakarṇe śiśostadā/
śrāvayitvā tridhā tāraṁ sarvamantramayaṁ śive/
vyāhṛtitrayamuccārya sāvitrīṁ śrāvayedguruḥ//*

एवमित्यादि । तदा तस्मिन् काले एवं प्रार्थयमानस्य शिशोर्दक्षकर्णे सर्वमन्त्रमयं
सकलमन्त्रस्वरूपं सकलमन्त्रप्रधानं वा तारं प्रणवं त्रिधा त्रिवारं श्रावयित्वा ततो
भूरादिव्याहृतित्रयमुच्चार्य गुरुः सावित्रीं गायत्रीं श्रावयेत् ।

O Śivā! when the disciple in this manner has beseeched his

1. Sūrya, the Sun. There are nine "Planets" (nava-graha), including the Sun.

2. State of life.

3. That is, the Gāyatrī Mantra.

Guru, the latter should three times whisper into his disciple's right ear the Praṇava,¹ which contains all the Mantras in itself, and should also utter the three Vyāhṛtis,² as also the Sāvitrī³.

ऋषिः सदाशिवः प्रोक्तः छन्दस्त्रिष्टुबुदाहृतम्।

अधिष्ठात्री तु सावित्री मोक्षार्थे विनियोगिता॥ २१३॥

*ṛṣiḥ sadāśivah proktaḥ chandastrīṣṭubudāhṛtam/
adhiṣṭhātrī tu sāvitrī mokṣārthe viniyogitā//*

अथ गायत्र्या ऋष्यादिकमाह ऋषिरित्यादिना। अस्या गायत्र्याः सदाशिव ऋषिस्त्रिष्टुप्छन्दः सावित्र्यधिष्ठात्री देवता मोक्षार्थे विनियोगः। शिरसि सदाशिवाय ऋषये नमः मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः हृदये सावित्र्यै अधिष्ठात्र्यै देवातायै नमः इति ऋषिन्यासं विधाय सावित्र्या जपो विधेयः।

Sadāśiva is its Ṛṣi, the metre is Triṣṭup,⁴ the presiding Deva is Sāvitrī, and its object is the attainment of final Liberation.

आदौ तत्सवितुः पश्चाद्वरेण्यं पदमुच्चरेत्।

भर्गः पदान्ते देवस्य धीमहीति पदं वदेत्॥ २१४॥

ततस्तु परमेशानि धियो यो नः प्रचोदयात्।

पुनः प्रणवमुच्चार्य सावित्र्यर्थं गुरुर्वदेत्॥ २१५॥

*ādau tatsavituh paścādvareṇyaṁ padamuccaret/
bhargah padānte devasya dhīmahīti padam vadet//
tatastu parameśāni dhiyo yo naḥ pracodayāt/
punah praṇavamuccārya sāvitrīyartham gururvadet//*

सावित्रीमेवाह आदावित्यादिना सार्द्धेन। आदौ तत्सवितुरिति वदेत्। पश्चात् वरेण्यं पदमुच्चरेदुद्धरेत्। ततो भर्ग इति पदं वदेत्। तत्पदान्ते देवस्येति पदं वदेत्। तदन्ते धीमहीति पदं वदेत्। ततस्तु धियो यो नः प्रचोदयादिति वदेत्। सकलपदयोजनया तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् इत्याकारिका सावित्री

1. Om.

2. Bhūh, Bhuvah, Svah.

3. The Gāyatrī Mantras (see *post*). The word Gāyatrī means that which save the Gāyat (singer, reciter). It is called Sāvitrī, because the world is profused from It. Sū=bring forth. See Author's *Garland of Letters*.

4. A form of metre.

जाता । सावित्र्यन्ते पुनः प्रणवमोङ्कारमुच्चार्य गुरुः सावित्र्यर्थं वदेत् । सावित्र्यर्थमिति प्रणवार्थस्य व्याहृत्यर्थस्य चाप्युपलक्षणम् ।

The Gāyatrī Mantra is :

Mantra

Om : Let us contemplate the wonderful Spirit of the Divine Creator. May He direct our understanding.¹ Om.

The Guru should then explain the meaning of the Gāyatrī.

त्र्यक्षरात्मकतारेण परेशः प्रतिपाद्यते ।

पाता हर्ता च संस्रष्टा यो देवः प्रकृतेः परः ॥ २१६ ॥

*tryakṣarātmakatāreṇa pareśaḥ pratipādyate/
pātā harttā ca saṁsraṣṭā yo devaḥ prakṛteḥ paraḥ//*

By the Tāra,² which contains three letters—i.e., A, U, and M—the Pareśa³ is meant. He is the Protector, Destroyer, and Creator. He is the Deva⁴ Who is beyond (the manifestation of) Prakṛti⁵.

-
1. Om : Tat savitur vareṇyam bhargo devasya dhīmahi
Dhiyo yo naḥ pracodayāt : Om.
Bhārati says that before doing Japa of the Gāyatrī, Ṛṣi-nyāsa should be done : on the head, to Sadāśiva Ṛṣi, obeisance; on the mouth, to the Metre Triṣṭup. obeisance; on the head, to Sāvitrī the presiding Devatā thereof obeisance. The employment (Viniyoga) is for the attainment of Liberation.
  2. Om.
  3. i.e., the Paramātmā considered as Parama Puruṣa in relation to Prakṛti (Bhārati).
  4. Deva here means He is whom are the functions of illumination (Dīpti) and the like, Who functions as Creator, Destroyer and Maintainer. Destroyer=Hartā=Samhāraka (derived from root Hri=to take). God does not destroy in our sense but He takes back the world which he has created (*ibid.*).
  5. Prakṛteḥ paraḥ : Bhārati says that Para=Dūra (distant from)=Uttama, highest. That is, though Prakṛti-svarūpa is Himself, He is beyond Her manifestation. Or as Śiva-Śakti are One and equal (in their Svarūpa) Para may mean "other aspect of or counterpart" of Śiva. The latter is one aspect and Prakṛti or Śakti another aspect of the one Brahman.

असौ देवस्त्रिलोकात्मा त्रिगुणं व्याप्य तिष्ठति ।

अतो विश्वमयं ब्रह्म वाच्यं व्याहृतिभिस्त्रिभिः ॥ २१७ ॥

*asau devastrilokātmā triguṇam vyāpya tiṣṭhti/
ato viśvamayaṁ brahma vācyaṁ vyāhṛtibhistribhiḥ//*

प्रथमतः प्रणवार्थं व्याहृत्यर्थं चाभिदधाति द्वाभ्यां त्र्यक्षरात्मकेत्यादि । पाता जगतः पालको हर्ता तस्य संहारकः संस्पृष्ट्य तस्यैवोत्पादकश्च प्रकृतेः परो दूर उत्तमो वा यः परेशः परमात्मा देवो दीप्त्यादिक्रियाश्रयोऽस्ति असौ परेशो देवः त्र्यक्षरात्मकतारेण अकारादित्रिवर्णात्मकेन प्रणवेन प्रतिपाद्यते बोध्यते । प्रणवप्रतिपाद्यो यो देवः असौ देवो यतस्त्रिलोकात्मा त्रिलोकस्वरूपो भवति त्रिगुणं सत्त्वादिकं व्याप्य तिष्ठति च अतो हेतोर्विश्वमयं विश्वस्वरूपं ब्रह्म लोकत्रयाभिधायिभिर्भूरादिभिस्त्रिभिर्व्याहृतिभिर्वाच्यं भवति ।

This Deva is the Spirit of the three worlds,¹ containing in Himself the three qualities.² By the three Vyāhṛtis,³ therefore, the all-pervading Brahman⁴ is expressed.

तारव्याहृतिवाच्यो यः सावित्र्या ज्ञेय एव सः ।

जगद्रूपस्य सवितुः संस्पृष्टर्दीव्यतो विभोः ॥ २१८ ॥

अन्तर्गतं महद्द्वर्चो वरणीयं यतात्मभिः ।

ध्यायेम् तत् परं सत्यं सर्वव्यापि सनातनम् ॥ २१९ ॥

यो भर्गः सर्वसाक्षीशो मनोबुद्धीन्द्रियाणि नः ।

धर्मार्थकाममोक्षेषु प्रेरयेद्विनियोजयेत् ॥ २२० ॥

*tāravyāhṛtivācyaḥ saṁvitryā jñeya eva saḥ/
jagadrūpasya svituh saṁsraṣṭurdīvyato vibhoḥ//
antargataṁ mahadvarco varaṇīyaṁ yatātmabhiḥ/
dhyāyem tat param satyaṁ sarvavyāpi sanātanam//
yo bhargah sarvasākṣīśo manobuddhīndriyāṇi naḥ/
dharmārthakāmamokṣeṣu prerayedvinijojayet//*

एवं प्रणवार्थं व्याहृत्यर्थं च द्वाभ्यामभिधायेदानीं तार इत्यादिभिस्त्रिभिः सावित्र्यर्थमभिधत्ते तारेत्यादि । तारव्याहृतिवाच्यो यः परमात्मा स एव सवित्र्या अपि वाच्यो ज्ञेयः ।

1. Trilokātmā. Or regions—Bhūḥ, Bhuvah, Svah.
2. The Guṇas—Sattva, Rajas, and Tamas.
3. Bhūḥ, Bhuvah, Svah.
4. Viśvamaya.

परमात्मन एव यथा सावित्रीवाच्यत्वं भवेत्तथैव व्यख्याययति जगद्रूपस्येत्यादि। सवितुरित्यस्य विवरणं जगद्रूपस्य संस्रष्टुरिति। देवस्येत्यस्य विवरणं दीव्यतो विभोरिति। भर्गपदार्थमाह अन्तर्गतं महद्वर्च इति। वरेण्यमित्यस्यार्थमाह यतात्मभिर्वरणीयमिति। धीमहीत्यस्य विवरणं ध्यायेमेति। तत्पदार्थमाह परं सत्यं सर्वव्यापि सनातनमिति। य इत्यस्य विवरणं सर्वसाक्षीश इति। धिय इत्यस्य विवरणं मनोबुद्धीन्द्रियाणिति। प्रचोदयादित्यस्य विवरणं धर्मार्थकाममोक्षेषु प्रेरयेदिति। प्रेरयेदित्यस्य च विवरणं विनियोजयेदिति। तदेवं वाक्यार्थः। सवितुर्जगद्रूपस्य वस्तुनः संस्रष्टुर्देवस्य दीव्यतो विभोवरेण्यं यतात्मभिः संयतान्तःकरणैर्वरणीयमुपासनीयं तत् परमुत्तमं सत्यं यथार्थभूतं सर्वव्यापि सकलपदार्थव्यापनशीलं सनातनमाद्यन्तशून्यम् अन्तर्गतं महद्वर्चस्तेजो वयं धीमहि ध्यायेम। यः सर्वसाक्षीशः सर्वेषां शुभाशुभकर्मणां द्रष्टा नियन्ता च भर्गो नोऽस्माकं धियो मनोबुद्धीन्द्रियाणि प्रचोदयात् धर्मार्थकाममोक्षेषु प्रेरयेत् विनियोजयेदिति। अत्र यद्यपि सवितुर्भर्ग इति सवितुर्भर्गयोर्भेदः प्रतीयते तथापि परमार्थचिन्तायामभेद एवेति बोद्धव्यम्।

He Who is indicated by the *Praṇava*¹ and the *Vyāhṛtis* is also known by the *Sāvitrī*². Let us meditate upon the great inner Light,³ of *Savitā*,⁴ the Creator of and in the form of the world,⁵ the Supreme, eternal,⁶ all pervading Truth, adored by the self-controlled. May the *Bharga*⁷ Who witnesseth all, and is the Lord of all,⁸ direct, and keep engaged our mind, intelligence, and

1. The Deva Who is indicated by the *Praṇava* is—He Who is *Trilokasvarūpa*, the Reality which is beyond and in the form of the three worlds, Who contains the three *Guṇas*. Therefore, the three *Vyāhṛtis* or three *Lokas* indicate *Him*.
2. That is, the *Gāyatrī* Mantra. The *Paramātmā* who is designated by *Tāra* and the *Vyāhṛtis* is also designated by the *Sāvitrī* (*Bhārati*).
3. *Antar=gataṁ mahad-varcaḥ*, which is the *Bharga* (Spirit of the Sun). Omnipresence and Radiance are qualities of Deva (*ibid.*).
4. Though *Savitā* and *Bharga*, might appear to be distinct, they are in reality one (*ibid.*) when rightly considered (*Paramārtha-cintāyām*).
5. *Jāgad-rūpa*, which is His form as effect.
6. *Sanātana* or that which has neither beginning nor end.
7. *Bharga* is the *Āditya* Deva in the solar circle possessed of various forms of greatness (*Māhātyam*).
8. *Sarvasākṣīśa* : that is, who sees and directs all Karma both good and evil (*Bhārati*).

senses towards and in those acts, which lead to the attainment of Dharma, Artha, Kāma and Mokṣa¹.

इत्थमर्थयुतां ब्रह्मविद्यामादिश्य सदगुरुः।

शिष्यं नियोजयेद्देवि गृहस्थाश्रमकर्मसु॥२२१॥

ityamarthayutāṁ brahmavidyāmādiśya sadguruḥ/

śiṣyaṁ niyojayeddevi grhasthāśramakarmasu//

इत्थमित्यादि। हे देवि इत्थमनेन प्रकारेणार्थयुतां ब्रह्मविद्यां गायत्रीमादिश्य भिक्षार्थमितस्ततो गमयित्वा च सदगुरुः शिष्यं गृहस्थाश्रमकर्मसु नियोजयेत् प्रवर्तयेत्।

O Devī! the excellent Guru, having thus instructed the disciple, and explained to him the Divine Wisdom,² should direct him in the duties of a householder.

ब्रह्मचर्योचितं वेशं वत्सेदानीं परित्यज।

शाम्भवोदितमार्गेण देवान् पितृन् समर्चय॥२२२॥

brahmacaryocitaṁ veśaṁ vatsedānīṁ parityaja/

śāmbhavoditamārgēṇa devān pitṛn samarcaya//

गृहस्थाश्रमकर्मसु शिष्यस्य प्रवर्तनमाह ब्रह्मचर्येत्यादिभिः। हे वत्स त्वमिदानीं ब्रह्मचर्योचितं वेशं परित्यज शाम्भवोदितमार्गेण शम्भुप्रोक्तेन वर्त्मना देवान् पितृंश्च समर्चय सम्यक् पूजय।

"My Son! do thou now discard the garments of a Brahmacārī,³ and honour the Devas and Pitṛs⁴ according to the way revealed by Śāmbhu"⁵.

1. Piety or right conduct, Wealth, Fulfilment of Desire, and Liberation. Tāra-vyāhṛti-vācyo ; अहं Sāvitrīyā jneya eva saḥ Jagad-rūpaśya savituh saṁsraṣṭur dīvyato vibhoḥ Antargataṁ mahadvarco varaṇīyaṁ yatāmabhiḥ Dhyāyema tat paraṁ satyaṁ sarvavyāpi sanātanaṁ Yo bhargah sarvasākṣīśo man-buddhīndriyāṇi naḥ Dharmārtha-kāma-mokṣeṣu prerayed viniyojayet.
2. Brahma-vidyā contained in the Gāyatrī.
3. Student. A Brahmacārī is a student who lives a celibate life with his preceptor after his initiation until he qualified to enter upon the life of a householder.
4. Forefathers.
5. Śiva.

ब्रह्मविद्योपदेशेन पवित्रं ते कलेवरम्।

प्राप्ता गृहस्थाश्रमिता तदुक्तं कर्म कल्पय ॥ २२३ ॥

*brahmavidyopadeśena pavitraṁ te kalevaram/
prāptā gr̥hasthāśramitā taduktaṁ karma kalpayā//*

ब्रह्मेत्यादि । हे वत्स ब्रह्मविद्योपदेशेन ते तव कलेवरं शरीरं पवित्रमासीत् । इदानीं प्राप्ता या गृहस्थाश्रमिता तदुक्तं कर्म कल्पय कुरु ।

Thy body is sanctified by the instructions thou hast received in Divine Wisdom. Do thou, now that thou hast reached the stage of a householder, engage thyself in thy duties appropriate to that mode of life¹.

उपवीतद्वयं दिव्यवस्त्रालङ्करणानि च।

गृहाण पादुकाछत्रं गन्धमाल्यानुलेपनम् ॥ २२४ ॥

*upavītadvayaṁ divyavastrālaṅkaraṇāni ca/
gr̥hāṇa pādukāchatraṁ gandhamālyānulepanam//*

उपवीतेत्यादि । हे वत्स त्वमिदानीमुपवीतद्वयं द्वे उपवीते दिव्यानि वस्त्रालङ्करणानि च पादुकाछत्रमुपानहं छत्रं च गन्धमाल्यानुलेपनमपि गृहाण ।

Put on two sacred threads,² two good pieces of cloth, jewels, shoes, umbrella, fragrant garland and disciple should then take off his Kāṣāya paste".

ततः काषायवसनं कृष्णाजिनसमन्वितम्।

यज्ञसूत्रं मेखलाञ्च दण्डं भिक्षाकरण्डकम् ॥ २२५ ॥

आचारादर्जितां भिक्षां समर्प्य गुरवे शिवे।

शुद्धोपवीतयुगलं परिधायाम्बरे शुभे ॥ २२६ ॥

गन्धमाल्यधरस्तूष्णीं तिष्ठेदाचार्यसन्निधौ।

ततो गृहस्थाश्रमिणं शिष्यमेतद्वदेद्गुरुः ॥ २२७ ॥

1. Āśrama.

2. i.e., two white cotton-threads. At the first part of the ceremony a thread of black-buck skin is put round the Brahma-cāri, which is afterwards removed. The cotton-thread has three strands. One is called Kāya-daṇḍa, another Vāg-daṇḍa, and the third Mano-daṇḍa—that is, controller of body, speech, and mind. They are also emblematic of the three Guṇas—Sattva, Rajas, and Tamas.

tataḥ kāṣāyavasanaṁ kṛṣṇājīnasamanvitam/
 yajñasūtraṁ mekhalāñca daṇḍaṁ bhikṣākarandakam//
 ācārādarjitāṁ bhikṣāṁ samarpya gurave śive/
 śuddhopavītayugalaṁ paridhāyāmbare śubhe//
 gandhamālyadharastūṣṇīm tiṣṭhedācāryasannidhau/
 tato gr̥hasthāśramaṇaṁ śiṣyametadvadedguruḥ//

तत इत्यादि । गुरुणैवमाज्ञापितः शिष्यः ततः परं काषायवसनं कषायेण रक्तं वस्त्रं कृष्णाजिनसमन्वितं यज्ञसूत्रं मेखलां दण्डं भिक्षाकरण्डकं भिक्षापात्रमाचारादर्जितां भिक्षाञ्च गुरवे समर्प्य दत्त्वा शुद्धोपवीतयुगलं शुभे अम्बरे वस्त्रे च परिधाय गन्धमाल्यधरः सन् तूष्णीमाचार्यसन्निधौ गुरुसमीपे तिष्ठेत् । ततो गृहस्थाश्रमिणं शिष्यं गुरुरेतद्वदेत् ।

The cloth and his sacred thread of black-buck skin and his girdle, and give them and his staff, begging-bowl, and also what has been received by him in the shape of customary¹ alms, to his Guru.

He should then put on two sacred threads and two fine cloths,² and wear a garland of fragrant flowers, and perfume himself, and thereafter sit in silence near the Guru, who should address him as follows.

जितेन्द्रियः सत्यवादी ब्रह्मज्ञानपरो भव ।

स्वाध्यायाऽऽश्रमकर्माणि यथाधर्मेण साधय ॥ २२८ ॥

jitendriyah satyavādī brahmajñānaparo bhava/
 svādhyāyā''śramakarmāṇi yathādharmeṇa sādahaya//

ननु गृहस्थाश्रमिणं शिष्यं गुरुः किं वदेदित्यपेक्षायामाह जितेन्द्रिय इत्यादि ।

"Conquer the senses, be truthful and devoted to the acquisition of Divine Knowledge and the study of the Vedas, and discharge the duties of a householder according to the rules prescribed in the Dharma Śāstras"³.

-
1. The custom is that immediately after the investiture the friends and relatives should give him money as alms.
  2. i.e., he puts on a fine dhotī, or loin-cloth, and wraps an equally fine caddur, or sheet, round the upper part of his body.
  3. The moral and legal Scriptures.

इत्यादिश्य द्विजं पश्चात् समुद्रवहुताशने।
 मायादिप्रणवान्तेन भूर्भुवःस्वस्त्रयेण च॥२२९॥
 हाययित्वा त्रिधाऽऽचार्यः स्विष्टिकृद्धोममाचरन्।
 दत्त्वा पूर्णाहुतिं भद्रे व्रतकर्म समापयेत्॥२३०॥

*ityādiśya dvijaṁ paścāt samudbhavahutāśane/
 māyādipraṇavāntena bhūrbhuvahṣvastrayeṇa ca//
 hāyayitvā tridhā''cāryaḥ sviṣṭikṛddhomamācaran/
 dattvā pūrṇāhutiṁ bhadre vratakarṇa samāpayet//*

Having thus instructed the disciple, the Guru should make him offer three oblations into Fire in the name of Samud-bhava with the

Mantra

Hrīm : Earth, Firmament, Heaven : Om.¹

He should then himself perform Sviṣṭa-kṛt Homa,² and then, O Gentle One! he should bring the investiture ceremony to a close by offering the Complete Oblation²³.

जीवसेकादिसंस्कारा व्रतान्ताः पितृतो नव।

उद्धाहः पितृतो वापि स्वतोऽपि सिध्यति प्रिये॥२३१॥

*jīvasekādisaṁskārā vratāntāḥ pitṛto nava/
 udvāhaḥ pitṛto vāpi svato'pi sidhyati priye//*

इतीत्यादि। द्विजं द्विजत्वशालिनं शिष्यमित्यादिश्य आज्ञाप्य पश्चात् समुद्रवहुताशने समुद्रवाख्ये वह्नौ मायादिप्रणवान्तेन हीं बीजादिना ओं कारान्तेन भूर्भुवः स्वस्त्रयेण मन्त्रेण त्रिधा त्रिवारं शिष्येण हावयित्वा च स्विष्टकृतं होममाचरन्नाचार्यः पूर्णाहुतिं दत्त्वा व्रतकर्म यज्ञोपवीतक्रियां समापयेत्।

Beloved! all nine ceremonies, from the Jīvaseka⁴ to Upanayana⁵ are performed by the father alone.

1. Literally, with the three Bhūh, Bhuvah, Svah, preceded by Māyā, and followed by Praṇava—that is, Hrīm, Bhūr Bhuvah, Svah, Om, or the three planes—terrestrial, atmospheric, and celestial.
2. See p. 512, verse 48 *et seq.*
3. Pūrṇāhuti.
4. Vide, v.
5. Ibid.

The ceremony relating to marriage may be performed either by the father or by the bridegroom himself.

विवाहाहि कृतस्नानः कृतनित्यक्रियः कृती ।
 पञ्चदेवान् समभ्यर्च्य गौर्यादिमातृकास्तथा ।
 वसोर्धारां कल्पयित्वा वृद्धिश्राद्धं समाचरेत् ॥ २३२ ॥

*vivāhāhni kṛtasnānaḥ kṛtanityakriyaḥ kṛtī/
 pañcadevān samabhyarcya gauryādimātṛkāstathā/
 vasordhārām kalpayitvā vṛddhiśrāddham samācaret//*

अथोद्वाहक्रियाविधिमाह विवाहाह्नीत्यादिभिः ।

The pious man should on the day of marriage perform his ablutions and finish his daily duties, and should then worship the five Devas and the Divine Mothers, Gaurī and others, and making the Vasu-dhārā,¹ do Vṛddhi-Śrāddha².

रात्रौ प्रतिश्रुतं पात्रं गीतवाद्यपुरःसरम् ।
 छयामण्डपमानीय उपवेश्य वरासने ॥ २३३ ॥

*rātrau pratiśrutam pātram gītavādyapuraḥsaram/
 chāyāmaṇḍapamānīya upaveśya varāsane//*

At night the betrothed bridegroom, preceded by vocal and instrumental music, should be brought to the Chāyā-maṇḍapa³ and seated on an excellent seat.

वासवाभिमुखं दाता पश्चिमाभिमुखो विशेत् ।
 आचम्य स्वस्तिमृद्धिञ्च कथयेद्ब्राह्मणैः सह ॥ २३४ ॥

*vāsavābhimukham dātā paścimābhimukho višet/
 ācamya svastimṛddhiñca kathayedbrāhmaṇaiḥ saha//*

रात्रावित्यादि । ततः प्रतिश्रुतमङ्गीकृतं पात्रं वरं गीतवाद्यपुरःसरं यथा स्यात्तथा रात्रौ छयामण्डपमानीय वरासने श्रेष्ठे पीठे वासवाभिमुखं पूर्वाभिमुखमुपवेश्य च कन्याया दाता पश्चिमाभिमुखो भूत्वा विशेत् । पश्चिमाभिमुख उपविष्ट्य दाता आचम्याचमनं कृत्वा कर्तव्येऽस्मिन् शुभविवाहकर्मणि स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्वित्युक्त्वा ब्राह्मणैः सह स्वस्ति

1. Vide p. 522, note 2.

2. Vide p. 539, n. 7.

3. i.e., the paṇḍāl (see ante).

न इन्द्रो बृद्धश्रवा इत्यादि स्वस्तिं कथयेत्। ततः कर्तव्येऽस्मिन् शुभविवाहकर्मणि ऋद्धिं भवन्तोऽधिबुवन्तिवत्युक्त्वा तैरेव सह ऋध्यताम् ऋध्यताम् ऋध्यताम् इत्यृद्धिञ्च कथयेत् वाचयेत्।

The bridegroom should sit¹ facing the East,² and the giver of the bride should face the west, and the latter, after rinsing his mouth, should, with the assisting Brāhmaṇas, ask for the words "Svasti" and "Ṛddhi"³.

साधुप्रश्नं वरं पृच्छेदर्चनाप्रश्नमेव च।

वरात् प्रश्नोत्तरं नीत्वा पाद्याद्यैर्वरमर्चयेत्॥ २३५॥

*sādhupraśnaṁ varaṁ pṛcchedarcanāpraśnameva ca/
varāt praśnottaraṁ nītvā pādyaḍyairvaramarçayet//*

साध्वित्यादि। ततो दाता साधु भवानास्तामिति साधुप्रश्नं भवन्तमर्चयिष्याम इत्यर्चनाप्रश्नञ्च वरं पृच्छेत्। ततो वरात् साध्वहमासे इति ओमर्चयेति च प्रश्नोत्तरं नीत्वा समादाय पाद्याद्यैर्वरमर्चयेत् पूजयेत् पाद्यादीनि वराय समर्पयेदित्यर्थः।

The giver of the bride should ask after the bridegroom's welfare, and ask also his permission to honour him, and upon receiving his answer should honour him by the offer of water for his feet and the like⁴,

1. At the time of the actual ceremony.
2. Ordinarily a giver sits with face to East, and the person to whom the gift is given sits with his face to the North. But in the case of the gift of the bride in marriage the rule is as in the text.
3. i.e., one party says, Svasti-vācana ("Be it well"), to which the others reply Ṛdhyatām ("May it be well done") : words of benediction and prosperity. The giver of the bride first asks for Puṇyāha-vācana—that is, he calls upon those present to declare that the time is auspicious. Upon their so declaring, the given then asks for Ṛddhi-vācana—that is, he calls upon them to express their wish that the marriage may prove prosperous. On their saying, "May it be prosperous," the giver lastly asks them to say the word of benediction (Svasti-vācana, "Be it well"). The following Mantra is then recited : "May Indra who listens to the wise, bless us. May Pūṣā the all-knowing bless us. May Tārṣya (Aruṇa), the fellow of whose chariot-wheel is ever unbroken, bless us. May Bṛhaspati bless us; Om Svasti, Om Svasti, Om Svasti."
4. Pādya, etc.

समर्पयामि वाक्येन देयद्रव्यं समर्पयेत्।
पादयोरर्पयेत् पाद्यं शिरस्यर्घ्यं निवेदयेत्॥ २३६॥

*samarpayāmi vākyena deyadravyaṁ samarpayet/
pādayorarpayet pādyaṁ śirasyarghyaṁ nivedayet//*

And saying, "I give this to you,"¹ let him give bridegroom the gifts. The water² should be given at the feet and the oblation³ at the head.

आचम्यं वदने दद्यात् गन्धं माल्यं सुवाससी।
दिव्याभरणरत्नानि यज्ञसूत्रं समर्पयेत्॥ २३७॥

*ācamyaṁ vadane dadyāt gandhaṁ mālyaṁ suvāsasī/
divyābharaṇaratnāni yajñasūtraṁ samarpayet//*

ननु केन वाक्येन कुल कुत्र वा अङ्गे पाद्यादिकं समर्पयेदित्याकाङ्क्षायामाह समर्पयामीत्यादि। तुभ्यमिदं समर्पयामीति वाक्येन पाद्यादिदेयद्रव्यं वराय समर्पयेत्।

Articles for the rinsing of the mouth should be offered at the mouth, and then scents, garlands, two pieces of good cloth, beautiful ornaments and gems, and a sacred thread should be given to the bridegroom.

ततस्तु भाजने कांस्ये कृत्वा दधि घृतं मधु।
समर्पयामि वाक्येन मधुपर्कं करेऽर्पयेत्॥ २३८॥

*tatastu bhājane kāṁsye kṛtvā dadhi ghr̥taṁ madhu/
samarpayāmi vākyena madhuparkaṁ kare'rpayet//*

ततस्त्वित्यादि। ततस्तु कांस्ये भाजने दधि घृतं मधु च कृत्वा तुभ्यं समर्पयामीति वाक्येन मधुपर्कं वरस्य करे दक्षिणे हस्ते समर्पयेत्।

The giver should make Madhuparka by mixing together curd, ghee, and honey in a bell-metal cup, and place it in the hand of the bridegroom with the words, "I give you".

वरोऽपि पात्रमादाय वामे पाणौ निधाय च।
दक्षाङ्गुष्ठानामिकाभ्यां प्राणाहुत्युक्तमन्त्रकैः॥ २३९॥

1. This is said with each gift.
2. Pādyā:
3. Arghya.

पञ्चधाघ्राय तत्पात्रमुदीच्यां दिशि धारयेत्।

मधुपर्कं समर्प्यैवं पुनराचामयेद्वरम्॥ २४०॥

*varo'pi pātramādāya vāme pāṇau nidhāya ca/
dakṣāṅguṣṭhānāmikābhyām prāṇāhutyuktamantrakaiḥ//
pañcadhāghrāya tatpātramudīcyām diśi dhārayet/
madhuparkaṁ samarpyaivam punarācāmayedvaram//*

वरोऽपीत्यादि। वरोऽपि मधुपर्कपात्रमादाय गृहीत्वा वामे पाणौ निधाय संस्थाप्य च दक्षाङ्गुष्ठानामिकाभ्यामङ्गुलिभ्यां प्राणाय स्वाहेत्यादिकैः प्राणाहुत्युक्तमन्त्रैः पञ्चधा पञ्चवारं मधुपर्कमाघ्राय तत्पात्रं मधुपर्कपात्रमुदीच्यामुत्तरस्यां दिशि धारयेत्। एवं वराय मधुपर्कं समर्प्य पुनर्वरमाचामयेत्।

The bridegroom, after raking it, should place the cup in his left hand, and, dipping the thumb and ring fingers of his right hand into the Madhuparka, should smell it five times, reciting meanwhile the Prāṇāhuti Mantra,¹ and then place the cup on his north. Having offered the Madhuparka, the bridegroom should be made to rinse his mouth.

दूर्वाक्षताभ्यां जामातुर्विधृत्य जानु दक्षिणम्।

स्मृत्वा विष्णुं तत्सदिति मासपक्षतिथीस्ततः॥ २४१॥

समुल्लिख्य निमित्तानि वृणुयाद्वरमुत्तमम्।

गोत्रप्रवरनामानि प्रत्येकं प्रपितामहात्॥ २४२॥

षष्ठ्यन्तानि समुच्चार्य वरस्य जनकावधि।

द्वितीयान्तं वरं ब्रूयात् गोत्रप्रवरनामभिः॥ २४३॥

तथैव कन्यामुल्लिख्य ब्राह्मोद्वाहेन पण्डितः।

दातुं भवन्तमित्युक्त्वा वृणेऽहमिति कीर्तयेत्॥ २४४॥

*dūrvākṣatābhyām jāmāturvidhṛtya jānu dakṣiṇam/
smṛtvā viṣṇuṁ tatsaditi māsapakṣatithīstataḥ//
samullikhya nimittāni vṛṇuyādvaramuttamam/
gotrapravaranaṁnāni pratyekaṁ prapitāmahāt//
ṣaṣṭhyantāni samuccārya varasya janakāvadhi/
dvitīyāntaṁ varaṁ brūyāt gotrapravaranaṁnabhiḥ//*

1. i.e., Prāṇāya Svāhā, Apānāya Svāhā, Samānāya Svāhā, Udānāya Svāhā, Vyānāya Svāhā (see p. 379, note 3).

*tathaiva kanyāmullikhya brāhmodvāhena paṇḍitaḥ/
dātumī bhavantamityuktvā vṛṇe'hmiti kīrttayet//*

दूर्वेत्यादि । ततो जामातुर्वरस्य दक्षिणं जानु विधृत्य प्रथमतो विष्णुं स्मृत्वा ततस्तत्सदिति समुल्लिख्योच्चार्य ततो मासप्रभृतीनि निमित्तानि समुल्लिख्य ततो वरस्य प्रपितामहात् प्रपितामहमारभ्य जनकावधेर्जनकपर्यन्तस्य त्रिपुरुषस्य प्रत्येकं षष्ठ्यन्तानि गोत्रप्रवरनामानि समुच्चार्य ततो गोत्रप्रवरनामभिर्विशिष्टं द्वितीयान्तं वरं ब्रूयात् । ततस्तथैव कन्यायाः प्रपितामहादेर्जनकपर्यन्तस्य त्रिपुरुषस्य षष्ठ्यन्तानि गोत्रप्रवरनामान्युल्लिख्य ततो गोत्रप्रवरनामभिर्विशिष्टं द्वितीयान्तां कन्यामुल्लिख्य ततो ब्राह्मोद्वाहेन दातुं भवन्तमित्युक्त्वा पण्डितः सम्प्रदाता वृणेऽहमिति कीर्तयेत् । योजनया विष्णुरोँ तत्सत् ओँ अद्यामुकमास्यमुकपक्षेऽमुकतिथावमुकराशिस्थिते भास्करेऽमुकगोत्रः श्रीमदमुक-देवशर्मा अमुक गोत्रस्य अमुकप्रवरस्य श्रीमतो अमुकदेवशर्मणः प्रपौत्रम् अमुकगोत्रस्य अमुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः पौत्रम् अमुकगोत्रस्यामुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेव-शर्मणः पुत्रम् अमुकगोत्रममुकप्रवरं श्रीमन्तममुकदेवशर्मणं वरम् अमुकगोत्रस्यामुक-प्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः प्रपौत्रीम् अमुकगोत्रस्यामुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणं पौत्रीममुकगोत्रस्यामुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः पुत्रीम् अमुकगोत्रममुकप्रवराममुकीं देवीं कन्यां ब्राह्मोद्वाहेन दातुं भवन्तमहं वृणे इति वाक्यं जातम् । अनेन वाक्येन दूर्वाक्षताभ्यामुत्तमं वृणुयात् ।

The giver of the daughter should then, holding Dūrvā and Akṣata,¹ touch the right knee of the bridegroom with his hand, and then, first meditating on Viṣṇu and saying "Tat Sat,"² he should mention the name of the month, the Pakṣa,³ and Tithi,⁴ motive⁵ and then the Gotra⁶ and Pravara⁷ of the bridegroom

1. Dūrvā Grass and sun-dried rice.

2. See p. 52, note 3.

3. The lunar month is divided into two Pakṣas (which literally means turn or wing)—the Śukla (= white or light) and the Kṛṣṇa (=black or dark).

4. Each half of a lunar month is divided into fifteen Tithis, or lunar days.

5. Nimittāni; i.e., the motive or object with which the gift is made. The giving away of a girl in marriage is an act of merit and usually the giver of the bride says "For the attainment of imperishable heaven" or like pious wish.

6-7. Gotra means lineage, descent, family. The Gotra of each family is derived from its founder (Ādi-puruṣa). Manu speaks of eight Gotras,

and the names of his ancestors in the possessive case one by one, from the great-grandfather, beginning with the last, and ending with the father.¹ The bridegroom's name should be said in the objective case along with his Gotra and Pravara. Then he says the bride's name and the names of her ancestors, their Gotra, and so forth; and he should then say : "I honour thee with the object of giving her to thee in Brāhma marriage".²

वृतोऽस्मीति वरो ब्रूयात् ततो दाता वदेद्वरम्।

यथाविहितमित्युक्त्वा विवाहकर्म कुर्विति।

वरो ब्रूयात् यथाज्ञानं करवाणि तदुत्तरम्॥ २४५॥

*vrto'smīti varo brūyāt tato dātā vadedvaram/
yathāvihitamityuktvā vivāhakarma kurviti/
varo brūyāt yathājñānam karavāṇi taduttaram//*

वृत इत्यादि। ततो वृतोऽस्मीति वरो ब्रूयात्। ततो दाता यथाविहितमित्युक्त्वा विवाहकर्म कुरु इति वरं वदेत् यथाविहितं विवाहकर्म कुर्विति जामन्तरं ब्रूयादित्यर्थः। ततो यथाज्ञानं विवाहकर्म करवाणीति तदुत्तरं वरो ब्रूयात्।

The bridegroom should then say : "I am honoured." The giver upon this should say, "Perform the ordained marriage

---

and the *Dharma-pradīpa* of forth-two Gotras. Castes other than Brāhmaṇas derive their Gotra and Pravara from their Gurus. Pravara means well-known, excellent, illustrious. Thus, in Jamadagni-Gotra, the Pravaras the Jamadagni, Aurva, and Vasiṣṭha. In Bhāradvāja Gotra they are Bhāradvāja, Aṅgiras, and Bārhaspatya. In each Gotra there are usually three or five Pravara Puruṣas (illustrious men). Pravara is, therefore, the branch of a Gotra names after a distinguished member of it. A person, therefore, has both a Gotra and a Pravara from which he is descended.

1. As follows : The great-grandson of A, the grandson of B, the son of C, D, him I honour. The Gotra and Pravara should be mentioned.
2. Thus : I, A (the giver), give to thee, B (the bridegroom), the great-grandson of C of W Gotra and X Pravara, the grandson of D of W Gotra and X Pravara, the son of E of W gotra and X Pravara, F. I give to thee, (name of bride) of Y Gotra and Z Pravara, the great-granddaughter of G of Y Gotra and Z Pravara, the granddaughter of N of Y Gotra and Z Pravara, the daughter of I of Y Gotra and Z Pravara in Brāhma marriage.

rites," and the bridegroom should then say : "I will do it to the best of my knowledge".

ततः कन्यां समानीय वस्त्रालङ्कारभूषिताम्।

वस्त्रान्तरेण संच्छद्य स्थापयेद्वरसम्मुखम्॥ २४६॥

*tataḥ kanyāṁ samānīya vastrālaṅkārabhūṣitām/
vastrāntareṇa saṁcchādyā sthāpayedvarasammukham//*

तत इत्यादि। ततः परं वस्त्रालङ्कारभूषितां कन्यां वस्त्रान्तरेण संच्छद्य गृहात् समानीय वरसम्मुखं स्थापयेत्।

The bride, adorned with beautiful clothes and jewels, and covered with another piece of cloth, should then be brought and placed in front of the bridegroom.

पुनर्वरं समभ्यर्च्य वासोऽलङ्कारणादिभिः।

वरस्य दक्षिणे पाणौ कन्यापाणिं नियोजयेत्॥ २४७॥

*punarvaram samabhyarcya vāso'laṅkāraṇādibhiḥ/
varasya dakṣiṇe pāṇau kanyāpāṇiṁ niyojayet//*

पुनरित्यादि। ततो दाता वासोऽलङ्कारणादिभिर्वरं पुनः समभ्यर्च्य वरस्य दक्षिणे पाणौ कन्यापाणिं कन्यायां दक्षिणं हस्तं नियोजयेत् स्थापयेत्।

The giver of the bride should once again show his respect to the bridegroom by the present of clothes and ornaments, and join the right hand of the bridegroom with that of the bride.

तन्मध्ये पञ्चरत्नानि फलताम्बूलमेव वा।

दत्त्वाऽर्चयित्वा तनयां वराय विदुषेऽर्पयेत्॥ २४८॥

*tanmadhye pañcaratnāni phalatāmbūlameva vā/
dattvā'rcayitvā tanayāṁ varāya viduṣe'rpayet//*

तन्मध्ये इत्यादि। ततस्तन्मध्ये पञ्चरत्नानि फलताम्बूलमेव वा दत्त्वा तनयां पुत्रीमर्चयित्वा विदुषे धीमते वरायर्पयेत् दद्यात्।

He should place in their joined hands five gems or a fruit and a pān-leaf, and having saluted the bride, should consign her to his hands.

प्राग्वत्त्रिपुरुषाख्यानं निमित्ताख्यानमेव च।

आत्मनः काममुद्दिश्य चतुर्थ्यनतं वरं वदेत्॥ २४९॥

कन्याभिधां द्वितीयान्तामर्चितां समलङ्कृताम् ।
 साच्छ्रदनां प्रजापतिदेवताकामुदीरयन् ॥ २५० ॥
 तुभ्यमहमिति प्रोच्य दद्यात् सम्प्रददे वदन् ।
 वरः स्वस्तीति स्वीकुर्यात् सम्प्रदाता वरं वदेत् ॥ २५१ ॥

*prāgvattripuruṣākhyānaṁ nimittākhyānameva ca/
 ātmanaḥ kāmamuddiśya caturthyanataṁ varaṁ vadet//
 kanyābhidhānṁ dvitīyāntāmarcitāṁ samalaṅkṛtām/
 saccchādanānṁ prajāpatidevatākāmudīrayan//
 tubhyamahamiti procyā dadyāt sampradade vadan/
 varaḥ svastīti svīkuryāt sampradātā varaṁ vadet//*

ननु केन वाक्येन वराय कन्या समर्पयितव्येत्याकाङ्क्षायामाह प्राग्वदित्यादि । प्राग्वत् पूर्ववत् त्रिपुरुषाख्यानं निमित्ताख्यानञ्च कृत्वाऽऽत्मनः काममप्युद्दिश्य ततश्चतुर्थ्यन्तं वरं वदेत् । ततो द्वितीयान्तामर्चितां समलङ्कृतां साच्छ्रदनां प्रजापतिदेवताकां कन्याभिधामुदीरयन्स्तुभ्यमहमिति प्रोच्य ततः सम्प्रददे इति वदंस्तनयां दद्यात् । योजनया विष्णुरो^१ तत्सत् ओ^२ अद्यामुकमास्यमुकपक्षेऽमुकतिथावमुकराशिस्थिते भास्करेऽमुका-भीष्टासिद्धिकामोऽमुकगोत्रः श्रीमदमुकशर्माऽमुकगोत्रस्याऽमुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेव-शर्मणः प्रपौत्राय अमुकगोत्रस्याऽमुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः पौत्राय अमुकगोत्रस्या-मुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः पुत्राया अमुकगोत्रायाऽमुकप्रवराय श्रीमतेऽमुकदेव-शर्मणे वराय अमुकगोत्रस्याऽमुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः प्रपौत्रीममुकगोत्रस्या-मुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः पौत्रीममुकगोत्रस्यामुकप्रवरस्य श्रीमदमुकदेवशर्मणः पुत्रीममुकगोत्राममुकप्रवरामर्चितां समलङ्कृतां साच्छ्रदनां प्रजापतिदेवताकाममुकीं देवीमेनां कन्यां तुभ्यमहं सम्प्रददे इति वाक्येन विदुषे वराय तनयां समर्पयेदित्यर्थः । वरः स्वस्तीत्युक्त्वा भार्या स्वीकुर्यात् । ततः सम्प्रदाता वरं वदेत् ।

At the time of giving the bride the giver should, as before, mention his name in the nominative case, and should state his wish,¹ and should also mention the names of the three ancestors of the bridegroom, with their Gotras, all in the possessive case, as before.

He should then mention the name of the bridegroom in the dative singular, and then the names of the three ancestors of the bride, with their Gotras, etc., in the possessive case. At the time of mentioning the bride's name in the objective singular

1. Kāma, viz., that this is done for the attainment of the three Puruṣārthas—Dharma, Kāma, Artha.

he should say after that, "The honoured, adorned, clothed, and Prajāpati-devatāka,"¹ and saying, "to thee I give," he should give away the bride. The bridegroom should, by saying "Svasti,"² agree to take her as his wife.

धर्मे चार्थे च कामे च भवता भार्यया सह।

वर्तितव्यं वरो बाढमुक्त्वा कामस्तुतिं पठेत्॥ २५२॥

*dharme cārthe ca kāme ca bhavatā bhāryayā saha/
vartitavyaṃ varo bāḍhamuktva kāmastutiṃ paṭhet//*

सम्प्रदाता वरं प्रति किं वदेदित्यपेक्षायामाह धर्मे चेत्यादि। हे जामातः धर्मे चार्थे च कामे च भार्यया सह भवता वर्तितव्यम्। ततो वरो बाढमित्युक्त्वा कामस्तुतिं पठेत्। बाढमङ्गीकरणम्। भृशप्रतिज्ञयोर्बाढमित्यमरः।

Let the giver then say, "In Dharma,³ in Artha,⁴ in Kāma,⁵ thou should be with thy wife"; and the bridegroom should reply, saying, "So I shall," and then recite the praise of Kāma⁶.

दाता कामो गृहीताऽपि कामायाऽदाच्च कामिनीम्।

कामेन त्वां प्रगृह्णामि कामः पूर्णोऽस्तु चावयोः॥ २५३॥

*dātā kāmō grhītā'pi kāmāyā'dācca kāmīnīm/
kāmena tvāṃ pragrñhāmi kamaḥ pūrṇo'stu cāvayoh//*

कामस्तुतिमेवाह दाता काम इति। कामो दाता भवति काम एव गृहीता भवति कामः कामाय कामिनीमदात् हे भार्ये कामेन त्वामहं प्रगृह्णामि आवयोः कामः पूर्णोऽस्तु।

Mantra

It is Kāma who gives and Kāma who accepts. It is Kāma who has taken the Kāminī⁷ for the satisfaction of Kāma. Prompted by Kāma, I take thee. May both our Kāma⁸ be fulfilled⁹.

1. As adjective of her name, meaning She who is dedicated or belongs to Prajāpati (the Lord of Procreation).
2. Su+asti=it is well. See p. 581, note 3.
3. Religious observances.
4. Worldly affairs.
5. Enjoyment.
6. The God of Love. Kāma means also desire.
7. Woman.
8. Desire of Bride the Bridegroom.
9. That is, the giver has expressed his desire or wish (Kāma). The

ततो वदेत् सम्प्रदाता कन्यां जामातरं प्रति।

प्रजापतिप्रसादेन युवयोरभिवाञ्छितम्।

पूर्णमस्तु शिवञ्चास्तु धर्मं पालयतं युवाम्॥ २५४॥

*tato vadet sampradātā kanyāṁ jāmātaraṁ prati/
prajāpatiprasādena yuvayorabhivāñchitam/
pūrṇamastu śivañcāstu dharmaṁ pālayataṁ yuvām//*

तत इत्यादि। ततः कामस्तुतिपठनादनन्तरं सम्प्रदाता कन्यां जामातरं वरञ्च प्रति वदेत्। किं वदेदित्यपेक्षायामाह प्रजापतिप्रसादेनेत्यादि।

The giver should then, addressing the son-in-law and the daughter, say : "May, by the grace of Prajāpati, the desire of you both be accomplished. May you two fare well. Do you two together perform the religious observances"¹.

तत आच्छद्य वस्त्रेण सम्प्रदाता सुमङ्गलैः।

परस्परशुभालोकं कारयेद्वरकन्ययोः॥ २५५॥

*tata ācchādya vastreṇa sampradātā sumaṅgalaiḥ/
parasparaśubhālokaṁ kārayedvarakanyayoh//*

तत इत्यादि। ततः सम्प्रदाता वस्त्रेण वरकन्ये आच्छद्य सुमङ्गलैर्गीतवाद्यादि-भिर्वरकन्ययोः परस्परशुभालोकं कारयेत्।

Then both the bride and bridegroom, to the accompaniment of music and blowing of conch-shells, should be covered with the cloth, so that they may have their first auspicious glance at one another.

ततो हिरण्यरत्नानि यथाशक्त्यनुसारतः।

जामात्रे दक्षिणां दद्यादच्छिद्रमवधारयेत्॥ २५६॥

*tato hiraṇyaratnāni yathāśaktyanusārataḥ/
jāmātre dakṣiṇāṁ dadyādacchidramavadhārayet//*

bridegroom desires and, prompted by desire for Dharma and Artha, takes the Kāminī, which literally means a passionate, and then any, woman. It is the Kāma or wish of the father to give and the Kāma of the bridegroom is to accept.

1. Literally, "Protect the Dharma," by which is meant "Perform pious and religious acts".

तत इत्यादि। तत ओँ अद्येत्यादि कृतस्यास्य शुभविवाहकर्मणः साङ्गत्वार्थं हिरण्यादिदक्षिणाममुकगोत्रायामुकदेवशर्मणे वराय तुभ्यमहं सम्प्रददे इति वाक्येन सम्प्रदाता जामात्रे यथाशक्त्यनुसारतो हिरण्यरत्नानि दक्षिणां दद्यात्। ततः कृतमिदं शुभविवाहकर्माऽच्छिद्रमस्तु इत्यवधारयेत्।

Then gold and jewels, according to the giver's means, should be offered to the son-in-law as presents. The giver should then think to himself that the ceremony has been faultlessly done¹.

वरस्तु भार्यया सार्द्धं तद्रात्रौ दिवसेऽपि वा।

कुशण्डिकोक्तविधिना वह्निस्थापनमाचरेत् ॥ २५७॥

*varastu bhāryayā sārddham tadrātrau divase'pi vā/
kuśaṇḍikoktavividhinā vahnisthāpanamācaret//*

The bridegroom either, on the same night or the day following, should establish fire, according to the rules of Kuśaṇḍikā².

योजकाख्यः पावकोऽत्र प्राजापत्यश्चरुः स्मृतः।

धारान्तं कर्म सम्पाद्य दद्यात् पञ्चाहुतीर्वरः ॥ २५८॥

*yojakākhyah pāvako'tra prajāpatyaścaruḥ smṛtaḥ/
dhārāntaṁ karma sampādya dadyāt pañcāhutīroarah//*

वरस्त्वित्यादि। तदनन्तरमिति शेषः। दिवसेऽपि वा तस्या एव रात्रेः परस्मिन् दिने वा। अत्र विवाहकर्मणि।

The fire that is made in this Kuśaṇḍikā is called Yojaka,³ and the Caru⁴ which is cooked is called Prajāpatya.⁵ After performing Dhārā Homa⁶ in the fire, the bridegroom should offer five oblations.

1. As should be done in every ceremony for the Tṛpti (satisfaction) of the Parama-puruṣa; for, if the worshipper is satisfied, the Brahman in him is satisfied.
2. Vide p. 521, verse 70.
3. The Uniter.
4. See p. 521, verse 71.
5. Relating to, or dedicated to, Prajāpati (the Lord of Procreation).
6. See p. 511, verse 45.

शिवं दुर्गा तथा विष्णुं ब्रह्माणं वज्रधारिणम्।

ध्यात्वैकैकं समुद्दिश्य जुहुयात् संस्कृतेऽनले॥ २५९॥

*śivam durgām tathā viṣṇum brahmāṇam vajradhāriṇam/
dhyātvaiikaikam samuddiśya juhuyāt saṁskṛte'nale//*

ननु कान्देवानुद्दिश्य सभार्यो वरः पञ्चाहुतीर्दद्यादित्यपेक्षायामाह शिवमित्यादि।

The oblation should, after meditation upon Śiva, Durgā, Brahmā, Viṣṇu, and the Carrier of Thunder,¹ be made to them one after the other, singly, in the sanctified fire.

भार्यायाः पाणियुगलं गृहीयादित्युदीरयन्।

पाणिं गृह्णामि सुभगे गुरुदेवरता भव।

गार्हस्थ्यं कर्म धर्मेण यथावदनुशीलय॥ २६०॥

*bhāryāyāḥ pāṇiyugalam gṛhṇīyādityudīrayan/
pāṇiṁ gṛhṇāmi subhage gurudevratā bhava/
gārhasṭhyam karma dharmeṇa yathāvadanuśīlaya//*

भार्याया इति। ततो वर इति वक्ष्यमाणं मन्त्रमुदीरयन् कीर्तयन् भार्यायाः पाणियुगलं गृहीयात्। तमेव मन्त्रमाह पाणिं गृह्णामि सुभगे इत्यादि।

Taking both his wife's hands, the husband should say : "I take thy hands O fortunate one!² Do thou be devoted to the Guru and the Devatās, and duly perform thy household duties according to the religious precepts".

घृतेन स्वामिदत्तेन लाजैर्भ्रात्राहतैः शिवे।

प्रजापतिं समुद्दिश्य दद्यात् वेदाहुतीर्वधूः॥ २६१॥

*ghṛtena svāmidattena lājairbhrātrāhṛtaiḥ śive/
prajāpatiṁ samuddiśya dadyāt vedāhutīrvadhūḥ//*

घृतेनेत्यादि। हे शिवे ततो वधूर्भार्या स्वामिदत्तेन घृतेन भ्रात्राहतैर्दत्तैर्लाजैश्च प्रजापतिं समुद्दिश्य वेदाहुतीश्चतस्र आहुतीर्दद्यात्।

1. Vajradhārī, that is, Indra.

2. She is so addressed not because She is fortunate in having him as a husband but because her good fortune will make him fortunate. The wife is called Gṛhalakṣmī or Devī of prosperity in the husband's house (Gṛha). Cf., Gṛheśvarī in v. 266, post.

The wife should then, with ghee given by the husband, and fried paddy¹ given by her brother, make four oblations in the name of Prajāpati.

प्रदक्षिणीकृत्य वह्निमुत्थाय भार्यया सह।

दुर्गा शिवं रमां विष्णुं ब्राह्मीं ब्रह्माणमेव च।

युग्मं युग्मं समुद्दिश्य त्रिस्त्रिधा हवनं चरेत्॥ २६२॥

*pradakṣiṇīkṛtya vahnimutthāya bhāryayā saha/
durgām śivaṁ ramāṁ viṣṇuṁ brāhmīṁ brahmāṇameva ca/
yugmaṁ yugmaṁ samuddiśya tristrīdhā havanam caret//*

प्रदक्षिणीकृत्येत्यादि। ततो वरो भार्यया सहोत्थाय वह्निं प्रदक्षिणीकृत्य दुर्गा शिवञ्च रमां विष्णुञ्च ब्राह्मीं ब्रह्माणमेव च युग्मं युग्मं समुच्चार्य त्रिस्त्रिधा त्रिवारं त्रिवारं हवनं चरेत् कुर्यात्।

The husband should then rise from his seat with his wife and go round the Fire with her and offer oblation to Durgā and Śiva, Ramā and Viṣṇu, Brahmī and Brahmā, three times to each couple.

अश्ममण्डलिकासप्तारोहौ कुर्यादमन्त्रकम्।

निशायां चेत् तदा स्त्रीभिः पश्येद् ध्रुवमरुन्धतीम्॥ २६३॥

*aśmamaṇḍalikāsaptārohau kuryādamantrakam/
niśāyām cet tadā strībhiḥ paśyed dhruvamarundhatīm//*

अश्ममण्डलिकेत्यादि। ततः सभार्यो वरोऽमन्त्रकं मन्त्रवर्जितमेवाश्ममण्डलिका-सप्तारोहौ पाषाणरोहणं सप्तमण्डलिकारोहञ्च कुर्यात्। चेत् यदि निशायां तदारोहौ कुर्यात्तदा स्त्रीभिः परिवृतः सभार्यो वरो ध्रुवमरुन्धतीञ्च पश्येत्।

Then, without reciting any Mantra, the bride should step on a stone,² and, standing thereon, the bride should take seven steps. If the Kuśaṇḍikā³ ceremony is performed at night, the

1. Lāja.

2. This is called the Aśmārohaṇa or Śilārohaṇa and Saptamaṇḍala-gamana or Sapta-padī-gamana. Until these seven steps are taken, the marriage is not complete. At each step a Mantra is uttered.

3. See p. 521, verse 70.

bride and bridegroom, surrounded by the ladies present, should gaze upon the stars Dhruva and Arundhati¹.

प्रत्यावृत्त्यावसने सम्यगुपविश्य वरस्तदा ।

स्विष्टिकृद्धोमतः पूर्णाहुत्यन्तेन समापयेत् ॥ २६४ ॥

*pratyāvṛtyāvasane samyagupaviśya varastadā/
sviṣṭikṛddhomataḥ pūrṇāhutyantena samāpayet//*

Returning to their seats and seated thereon, the bridegroom should bring the ceremony to a close by performing Sviṣṭa-kṛt Homa and offering Complete Oblation².

ब्राह्मो विवाहो विहितो दोषहीनः सवर्णया ।

कुलधर्मानुसारेण गोत्रभिन्नासपिण्डया ॥ २६५ ॥

*brāhmo vivāho vihito doṣahīnaḥ savarṇayā/
kuladharmānusāreṇa gotrabhinnāsapiṇḍayā//*

The Brāhma marriage, according to Kula-dharma, in order to be faultless, should take place with a girl of the same caste as the husband, but she should not be of the same Gotra,³ nor should she be a Sapiṇḍa⁴.

ब्राह्मोद्वाहेन या ग्राह्या सैव पत्नी गृहेश्वरी ।

तदनुज्ञां विना ब्राह्मविवाहं नाचरेत् पुनः ॥ २६६ ॥

*brāhmodvāhena yā grāhyā saiva patnī gṛheśvarī/
tadanujñāṁ vinā brāhmapvivāhaṁ nācaret punaḥ//*

समापयेत् विवाहकर्मणि शेषः ।

-
1. Dhruva was a son of King Uttāna-pāda. The King having slighted him to please a favourite wife—Dhruva though a mere child went into the forest vowing that he would get what his father never got and by his devotion and austerities became by the grace of Viṣṇu the fixed star named after him and which is the Polar Star, emblem of fixity (or devotion). Arundhati was the wife, celebrated for her devotion to her husband, of Vasiṣṭha. The morning star or according to some one of the Pleiades personifies her.
  2. Pūrṇāhuti, and as to the Homa see p. 434, verse 48.
  3. As the husband's father and mother.
  4. See post.

The wife married according to Brāhma rites is the Queen of the house, and without her permission another wife should not be married according to those rites.

तस्या अपत्ये तद्वंशे विद्यमाने कुलेश्वरि।

शैवोद्भवान्यपत्यानि दायार्हाणि भवन्ति न॥ २६७॥

*tasyā apatyē tadvaṁśe vidyamāne kuleśvari/
śaivodbhāvānyapatyāni dāyārhaṇi bhavanti na//*

तस्या इत्यादि। तस्या ब्राह्मोद्वाहेन गृहीतायाः पत्न्याः अपत्ये आत्मजे आत्मजायां वा।

O Kuleśvarī! if the children of the Brāhma wife are living or any of her descendants be living, then the children I of the Śaiva¹ wife shall not inherit.

शैवा तदन्वयाश्चैव लभेरन् धनभाजिनः।

यथाविभवमाच्छ्रदं ग्रासञ्च परमेश्वरि॥ २६८॥

*śaivā tadanvayāścaiva labheran dhanabhājinaḥ/
yathāvivhavamācchādāṁ grāsañca paramēśvari//*

O Parameśvarī! the Śaiva wife and her children are entitled to food and clothing from the heir of her Śaiva husband in proportion to the property of the latter.

शैवो विवाहो द्विविधः कुलचक्रे विधीयते।

चक्रस्य नियमेनैको द्वितीयो जीवनावधि॥ २६९॥

*śaivo vivāho dvividhaḥ kulacakre vidhīyate/
cakrasya niyamenaiako dvitīyo jīvanāvadhi//*

धनभाजिनो जनात्।

Śaiva-marriage² celebrated in the Cakra³ is of two kinds. One kind is terminated with the Cakra and the other is lifelong.

चक्रानुष्ठानसमये स्वर्गणैः शक्तिसाधकैः।

परस्परेच्छ्योद्वाहं कुर्याद्वीरः समाहितः॥ २७०॥

1. See post (see Chapter VIII, verse 178)

2. Śaiva Marriage is referred to in verse 178, Chapter VIII. The following verses give the Rules of Śaiva Marriage.

3. The Circle of Worship (see Śakti and Śākta).

*cakrānuṣṭhānasamaye svagaṇaiḥ śaktisādhakaiḥ/
parasparecchayodvāhaṁ kuryādvīraḥ samāhitah//*

At the time of the formation of the Cakra the Vīra,¹ surrounded by his friends, relatives, and fellow-worshippers, should, with a well-controlled mind, by mutual consent, perform the marriage ceremony.

भैरवीवीरवृन्देषु स्वाभिप्रायं निवेदयेत्।

आवयोः शाम्भवोद्वाहे भवद्भिरनुमन्यताम्॥ २७१॥

*bhairavīvīravṛndeṣu svābhiprāyaṁ nivedayet/
āvayoh śāmbhavodvāhe bhavadbhiranumanyatām//*

अथ शाम्भवोद्वाहविधिमाह चक्रानुष्ठानेत्यादिभिः। स्वगणैः शक्तिसाधकैः सह चक्रानुष्ठानसमये परस्परच्छया परस्परस्य भैरव्या वीरस्य चाकाङ्क्षया समाहितः सावधानः सन् वीर उद्वाहं कुर्यात्।

He should first of all submit their wishes, saying to the Bhairavis² and Vīras there assembled, "Approve our marriage according to Śaiva form".

तेषामनुज्ञामादाय जप्त्वा सप्ताक्षरं मनुम्।

अष्टोत्तरशतावृत्त्या प्रणमेत् कालिकां पराम्॥ २७२॥

*teṣāmanujñāmādāya japtvā saptākṣaram manum/
aṣṭottaraśatāvṛtṭyā praṇamet kālīkām parām//*

तेषामित्यादि। तेषां भैरवीवीरवृन्दानामनुज्ञामनुमतिमादाय गृहीत्वा सप्ताक्षरं परमेश्वरि स्वाहेति मनुमष्टोत्तरशतावृत्त्या जप्त्वा वीरः परमामुत्तमां कालिकां प्रणमेत्।

The Vīra should, after obtaining their permission, bow to the Supreme Kālīkā, repeating the Mantra of seven letters (Kālīkā Mantra)³ one hundred and eight times.

ततो वदेत् तां रमणीं कौलानां सन्निधौ शिवे।

अकैतवेन चित्तेन पतिभावेन मां वृणु॥ २७३॥

*tato vadet tām ramaṇīm kaulānām sannidhau śive/
akaitavena cittena patibhāvena mām vṛṇu//*

1. Hero (see *ibid.*).

2. The Śaktis or Women worshippers of the circle.

3. Parameśvarī Svāhā.

तत इत्यादि। हे शिवे पार्वती ततो वीरः कौलानां सन्निधौ समीपे हे रमणि त्वमकैतवेन व्याजशून्येन चित्तेन पतिभावेन मां वृण्विति तां रमणीं वदेत्।

O Śivā! he should then say to the woman : "O Devī! accept me as thy husband with a guileless heart."

गन्धपुष्पाक्षतैर्वृत्वां सा कौला दयितं ततः।

सुश्रद्धाना देवेशि करौ दद्यात् करोपरि॥ २७४॥

*gandhapuṣpākṣatairvṛtvām sā kaulā dayitaṁ tataḥ/
suśraddadhānā deveśi karau dadyāt karopari//*

गन्धेत्यादि। हे देवेशि ततः सा कौला सुश्रद्धाना सती गन्धपुष्पाक्षतैर्दयितं प्रियं वृत्वा तस्य करोपरि स्वीकीयौ करौ दद्यात्।

O Queen of the Devas ! the Kaula bride should then honour her beloved with scents, flowers, and sundried rice,¹ and with trust place her own hands on his.

ततोऽभिषिञ्चेत् चक्रेशो मन्त्रेणानेन दम्पती।

तदा चक्रस्थिताः कौला ब्रूयुः स्वस्तीति सादरम्॥ २७५॥

*tato'bhiṣiñcet cakreśo mantreṇānena dāmpatī/
tadā cakrasthitāḥ kaulā brūyuh svastīti sādaram//*

तत इत्यादि। ततः परं चक्रेशोऽनेन वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण तौ दम्पती जायापती अभिषिञ्चेत्। तदा तस्मिन् काले चक्रस्थिताः कौलाः सादरं यथा स्यात्तथा स्वस्तीति ब्रूयुर्वदेयुः।

The Lord of the Cakra should then sprinkle them with the following Mantra, and the Kaulas, seated in, the Cakra, should approve and say : "It is well"².

राजराजेश्वरी काली तारिणी भुवनेश्वरी।

वगला कमला नित्या युवां रक्षन्तु भैरवी॥ २७६॥

*rājarājeśvarī kālī tāriṇī bhuvaneśvarī/
vagalā kamalā nityā yuvām rakṣantu bhairavī//*

ननु केन मन्त्रेण चक्रेशो दम्पती अभिषिञ्चेदित्यपेक्षायामाह राजराजेश्वरीत्यादि।

1. Akṣata. Ordinarily paddy is half boiled, and then husked. Akṣata is husked without boiling.

2. Svasti.

Mantra

May Rāja-rājesvarī, Kalī, Tārīnī, Bhuvaneśvarī, Bagalā, Kamalā, Nityā, Bhairavī,¹ ever protect ye both.

अभिषिञ्चेत् द्वादशधा मधुना वाऽर्घ्यपाथसा ।

ततस्तौ प्रणतौ विद्वान् श्रावयेद्वाग्भवं रमाम् ॥ २७७ ॥

*abhiṣiñcet dvādaśadhā madhunā vā'rghyapāthasā/
tatastau praṇatau vidvān śrāvayedvāgbhavaṁ ramām//*

अभिषिञ्चेत्यादि । चकेशोऽनेनैव मन्त्रेण मधुना मद्येन वाऽर्घ्यपाथसाऽर्घ्यजलेन वा द्वादशधा द्वादशवारं दम्पती अभिषिञ्चेत् । ततः प्रणतौ दम्पती प्रति विद्वांश्चकेशो वाग्भवं ऐमिति रमां श्रीमिति च बीजं श्रावयेत् ।

The Lord of the Cakra should sprinkle them twelve times with wine or water of oblation,² reciting the above Mantra. The two should then bow to him, and he should upon that repeat to them the Bījas of Vāgbhavā and Ramā³.

यद्यदङ्गीकृतं तत्र ताभ्यां पाल्यं प्रयत्नतः ।

शाम्भवोक्तविधानेन कुलीनाभ्यां कुलेश्वरि ॥ २७८ ॥

*yadyadaṅgīkṛtaṁ tatra tābhyāṁ pālyam prayatnataḥ/
śāmbhavoktavīdhānena kulīnābhyāṁ kuleśvari//*

O Kuleśvarī! the Kulīna husband and wife, who are married according to the injunctions of Śāmbhu, should very carefully carry out whatever they have promised.

वयोवर्णविचारोऽत्र शैवोद्वाहे न विद्यते ।

असपिण्डां भर्तृहीनामुद्वाहेच्छाम्भुशासनात् ॥ २७९ ॥

*vayovarṇavicāro'tra śaivodvāhe na vidyate/
asapiṇḍāṁ bhartṛhīnāmudvāhecchambhuśāsanāt//*

तत्र शाम्भवोद्वाहकर्मणि । ताभ्यां जायापतिभ्यां ।

There is no restriction of caste or age in Śaiva marriage. By

-
1. That is, Eight of the Daśa (ten) Mahāvidyās.
  2. Arghya.
  3. Airī, Śrīrī. Ramā is Lakṣmī.

the command of Śaṁbhu, any woman who is not a Sapiṇḍa,¹ and has not already a husband, may be married².

परिणीता शैवधर्मे चक्रनिर्धारणेन या।

अपत्यार्थी ऋतुं दृष्ट्वा चक्रातीते तु तां त्यजेत्॥ २८०॥

*pariṇītā śaivadharme cakranirdhāraṇena yā/
apatyārthī ṛtuṁ dr̥ṣṭvā cakrātīte tu tāṁ tyajet//*

परिणीतेत्यादि। चक्रनिर्धारणेन चक्रनियमेन शैवधर्मे या स्त्री परिणीता उद्बुद्धा आसीत्तां स्त्रियं चक्रातीते सति अपत्यार्थी वीरः द्वितीयमृतुं दृष्ट्वा त्यजेत्।

If a woman is married according to Śaiva-Dharma and the rules of Cakra to a man who desires to have a son by her, then such a man may leave her if, after the Cakra is over, she has her flowers.³

शैवभार्योद्भवापत्यमनुलोमेन मातृवत्।

समाचरेद्विलोमेन तत्तु सामान्यजातिवत्॥ २८१॥

*śaivabhāryodbhavāpatyamanulomena mātṛvat/
samācaredvilomena tatttu sāmānyajātivat//*

The offspring of the Śaiva-marriage is of the same caste as the mother if it be an Anuloma marriage, and a Sāmānya if the marriage is Viloma⁴.

एषां सङ्करजातीनां सर्वत्र पितृकर्मसु।

भोज्यप्रदानं कौलानां भोजनं विहितं भवेत्॥ २८२॥

*eṣāṁ saṅkarajātīnāṁ sarvatra pitr̥karmasu/
bhojyapradānaṁ kaulānāṁ bhojanaṁ vihitam bhavet//*

1. Blood relation within six degrees, together with the wives of the males. Among them are Sapiṇḍa relations to each other.
2. There are some additional rules observed by the Viṣṇu-krāntā School of Tāntrikas (*vide* Bhakta ed., p. 457).
3. That is, as the begetting of a child is the object of the union, it no longer exists, when the purpose for which it was entered into is not achieved.
4. Anuloma is where the man is of the same or a higher caste than the woman, and Viloma is where the man is of a lower caste than the woman.

These mixed castes should, at the time of their fathers' Śrāddha and other ceremonies give presents of edibles to, and feast the Kaulas¹ only.

नृणां स्वभावजं देवि प्रियं भोजनमैशुनम्।

सङ्क्षेपाय हितार्थाय शैवधर्मे निरूपितम्॥ २८३॥

*nṛṇāṃ svabhāvajam devi priyam bhojanamaithunam/
saṅkṣepāya hitārthāya śaivadharme nirūpitam//*

Eating and sexual union, O Devī! are desired by, and natural to, men, and their use is regulated for their benefit in the ordinances of Śiva².

अत एव महेशानि शैवधर्मनिषेवणात्।

धर्मार्थकाममोक्षाणां प्रभुर्भवति नान्यथा॥ २८४॥

*ata eva maheśāni śaivadharmanīṣevanāt/
dharmārthakāmamokṣāṇāṃ prabhurbhavati nānyathā//*

॥ इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे सर्वधर्मनिर्णयसारे

श्रीमदाद्यासदाशिवसंवादे कुशण्डिकादशविधसंस्कारविधिर्नाम

नवमोल्लासः॥ ९॥

*// iti śrīmahānirvāṇatantre sarvatantrōttamōttame sarvadharmnirṇayasāre
śrīmadādyāsadaśivasanivāde kuṣaṇḍikādaśavidhasaṁskāravidhīrṇāma
navamollāsaḥ//*

शैवभार्येत्यादि। अनुलोमेन वर्णेन शैवभार्योद्भवापत्यं मातृवत् कर्म समाचरेत् कुर्यात्। यथा ब्राह्मणात् क्षत्रियायां शैव्यां भार्यायां जातमपत्यं क्षत्रियावत् कर्म समाचरेदित्येवम् विलोमेन वर्णेन यत् शैवभार्योद्भवापत्यं तत् सामान्यजातिवत् पञ्चमवर्णवत् कर्म समाचरेत्।

इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रटीकायां नवमोल्लासः।

Therefore, O Maheśāni! he who follows the ordinances of Śiva undoubtedly acquires, Dharma, Artha, Kāma and Mokṣa³.

*End of the Ninth Chapter, entitled "The Ten Kinds of
Purificatory Rites (Saṁskāra)".*

1. Tāntrikas who know and observe injunctions of Kula-dharma.
2. Nṛṇāṃ svabhāva-jam devi priyam bhojana-maithunam. Saṅkṣepāya hitārthāya śaiva-dharme nirūpitam.
3. Religious Merit, Piety, Wealth, Fulfilment of Desire, and Liberation.

दशमोल्लासः

CHAPTER X

rites and initiation

श्रीदेव्युवाच

कुशण्डिकाविधिर्नाथ संस्काराश्च दश श्रुताः ।
वृद्धिश्राद्धविधिं देव कृपया मे प्रकाशय ॥ १ ॥

śrīdevyuvāca

*kuṣaṇḍikāvidhirnātha saṁskārāśca daśa śrutāḥ/
vṛddhiśrāddhavidhiṁ deva kṛpayā me prakāśaya//*

Śrī Devī said :

I have now learned from Thee, O Lord! of the ordinances relating to Kuṣaṇḍikā¹ and the ten Saṁskāras.² Do Thou now, O Deva! reveal to Me the ordinances relating to Vṛddhi-Śrāddha³.

कस्मिन् कस्मिंश्च संस्कारे प्रतिष्ठासु च कास्वपि ।
कुशण्डिकाविधानञ्च वृद्धिश्राद्धञ्च शङ्कर ॥ २ ॥
कर्तव्यं वा न कर्तव्यं तन्ममाचक्ष्व तत्त्वतः ।
मत्प्रीतये महेशान जीवानां मङ्गलाय च ॥ ३ ॥
ओ३ नमो ब्रह्मणे

1. Vide p. 521, verse 70.

2. The ten "Sacraments" or purificatory ceremonies of the Hindus (see *Śakti and Śākti*).

3. See verse 11 *et seq.* to verse 63, *post*.

*kasmin kasminśca saṁskāre pratiṣṭhāsu ca kāsuvapi/
kuśaṇḍikāvidhānañca vṛddhiśrāddhañca śaṅkara//
kartavyaṁ vā na kartavyaṁ tanmamācakṣva tatvataḥ/
matprīṭhaye maheśāna jīvanāṁ maṅgalāya ca//
om namo brahmaṇe*

कुशण्डिकाया जीवसेकादिविवाहान्तानां दशविधसंस्काराणाञ्च विधिं श्रुत्वेदानीं
वृद्धिश्राद्धविधिं कुशण्डिकाया वृद्धिश्राद्धस्य च कस्मिन् कस्मिन् कर्मणि कार्यत्वमकार्यत्वं
वा वर्तते तदपि श्रोतुमिच्छन्ती श्रीदेव्युवाच कुशण्डिकाविधिरित्यादि । आचक्ष्व ब्रूहि ।

O Śaṅkara ! tell Me in detail, both for My pleasure and the
benefit of all beings, in which of the sacramental¹ and
dedicatory² ceremonies Kuśaṇḍikā and Vṛddhi Śrāddha³
should be, or be not, performed. Say this, O Maheśāna.

श्रीसदाशिव उवाच

जीवसेकाद्विवाहान्तदशसंस्कारकर्मसु ।
यत्र यद्विहितं भद्रे सविशेषं प्रकीर्तितम् ॥ ४ ॥

śrīsadaśiva uvāca

*jīvasekādvivāhāntadaśasaṁskāra-karmasu /
yatra yadvihitam bhadre saviśeṣaṁ prakīrtitam//*

Śrī Sadāśiva said :

O Gentle One! I have already, in detail spoken of all that
should be done in the ten Śaṁskāras⁴ commencing from Jīva-
seka and ending in marriage,

तदेव कार्यं मनुजैस्तत्त्वज्ञैर्हितमिच्छुभिः ।
अन्यत्र यद्विधातव्यं तच्छृणुष्व वरानने ॥ ५ ॥

*tadeva kāryaṁ manujaistatvajñairhitamicchubhiḥ/
anyatra yadvidhātavyaṁ tacchr̥ṇuṣva varānane//*

श्रीदेव्यैव प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच जीवसेकादित्यादि । जीवसेकाज्जीव-
सेकमारभ्य ।

1. Saṁskāra.
2. Commemorative offering to the Pitṛs done on all auspicious occasions.
3. Pratiṣṭhā.
4. Vide ante, Chapter VII.

And of all that which should be performed by wise men who desire their own weal.¹ O Beauteous One! I will now speak of what should be done in other rites. Do Thou listen to it.

वापीकूपतडागानां देवप्रतिकृतेस्तथा ।
गृहारामव्रतादीनां प्रतिष्ठाकर्मसु प्रिये ॥ ६ ॥

*vāpikūpatadāgānām devapratikṛtestathā/
gṛhārāmavratādīnām pratiṣṭhākarmasu priye//*

वापीत्यादि । देवप्रतिकृतेः देवताप्रतिमायाः ।

सर्वत्र पञ्चदेवानां मातृणामपि पूजनम् ।
वासोर्धारा च कर्त्तव्या वृद्धिश्राद्धकुशण्डिके ॥ ७ ॥

*sarvatra pañcadevānām mātṛṇāmapi pūjanam/
vasordhārā ca karttavayā vṛddhiśrāddhakuśaṇḍike//*

पञ्चदेवानां ब्रह्मादीनां । मातृणां गौर्यादीनाम् ।

My Beloved! in consecrating tanks, wells, and ponds, images of Devatās, houses, gardens and in Vrata,² the five Devas³ and the celestial Mothers⁴ should be worshipped, and the Vasu-dhārā⁵ should be made and Vṛddhi-Śrāddha⁶ and Kuśaṇḍikās⁷ should be performed.

स्त्रीणां विधेयकृत्येषु वृद्धिश्राद्धं न विद्यते ।
देवतापितृतृप्त्यर्थं भोज्यमेकं समुत्सृजेत् ॥ ८ ॥

*strīṇām vidheyakṛtyeṣu vṛddhiśrāddham na vidyate/
devatāpitṛtṛptyartham bhojyamekaṁ samutsṛjet//*

स्त्रीणामित्यादि । स्त्रीणामिति कृत्यानां कर्त्तरि वेत्यनेन कर्त्तरि षष्ठी । समुत्सृजेत् स्त्रीति शेषः ।

In ceremonies which may be, and are, performed by women

1. May also mean "The well-being of all".
2. See "Śakti and Śakta."
3. Brahmā and others up to Sadāśiva.
4. The Mātṛs—Gaurī and others.
5. Vide p. 529, note 4.
6. Vide p. 539, note 2.
7. Vide p. 521, verse 70.

alone there is no Vṛddhi-Śrāddha, but (in lieu thereof) a present of edibles¹ should be made for the satisfaction of the Devatās and the Pitr̥s.

देवमात्रार्चनं तत्र वसुधारा कुशण्डिका।

भक्त्या स्त्रिया विधातव्या ऋत्विजा कमलानने॥ १॥

*devamātrārcaṇam tatra vasudhārā kuśaṇḍikā/
bhaktyā striyā vidhātavyā ṛtvijā kamalānane//*

तत्र स्त्रीभिर्विधेयेषु कर्मसु। ऋत्विजा आत्मप्रतिनिधिना पुरोहितेन।

O Lotus-faced One! in such ceremonies the worship of the Deva, Vasu-dhārā, and Kuśaṇḍikā should be devoutly performed by the women through the aid of priests.

पुत्रश्च पौत्रो दौहित्रो ज्ञातयो भगिनीसुतः।

जामातर्त्विगदैवपित्रे शस्ताः प्रतिनिधौ शिवे॥ १०॥

*putraśca pautro dauhitro jñātayo bahginīsutaḥ/
jāmātartvīgdaivpitre śastāḥ pratinidhau śive//*

If a man cannot perform a rite himself, then his son, the son's son, the daughter's son, agnate relatives, sister's son and son-in-law and the priest, are, O Śivā! good substitutes.

वृद्धिश्राद्धं प्रवक्ष्यामि तत्त्वतः शृणु कालिके॥ ११॥

vṛddhiśrāddham pravakṣyāmi tattvataḥ śṛṇu kālīke//

ननु पुरोहित एव प्रतिनिधिः प्रशस्तो भवति तदन्योऽपि वा कश्चित् तत्राह पुत्र इत्यादि।

I will, O Kālīkā! now in detail speak of Vṛddhi-Śrāddha. Do Thou listen to it.

कृत्वा नित्योदितं कर्म मानवः सुसमाहितः।

गङ्गा यज्ञेश्वरं विष्णुं वास्त्वीशं भूपतिं यजेत्॥ १२॥

*kṛtvā nityoditam karma mānavaḥ susamāhitah/
gaṅgā yajñeśvaram viṣṇum vāstvīśam bhūptim yajet//*

अथ वृद्धिश्राद्धविधिमाह कृत्वेत्यादिभिः। नित्योदितं कर्म कृत्वा पूर्वाभिमुखो

1. Bhojya.

मानवः सुसमाहितोऽतिसावधानः सन् प्रणवादिनमोऽन्तेन नाममन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिर्गङ्गां यज्ञेश्वरं विष्णुं वास्त्वोश भूपतिं भूमिस्वामिनं पुरुषञ्च क्रमतो यजेत् पूजयेत्।

After performing the daily duties, a man should, with mind intent, worship Gaṅgā, Viṣṇu—the Lord of Sacrifice,¹ the Divinity² of the homestead, and the King³;

ततो दर्भमयान् विप्रान् कल्पयेत् प्रणवं स्मरन्।

पञ्चभिर्नवभिर्वाऽपि सप्तभिस्त्रिभिरेव वा॥१३॥

*tato darbhamayān viprān kalpayet praṇavaṁ smaran/
pañcabhirnavabhirvā'pi saptabhistribhireva vā//*

And inwardly reciting the Praṇava, he should make nine, seven, five, or three Brāhmaṇas of Darbha grass⁴.

निर्गर्भैश्च कुशैः साग्रैर्दक्षिणावर्तयोगतः।

सार्द्धद्वयावर्तनेन ऊर्ध्वाग्रैरचयेद् द्विजान्॥१४॥

*nirgarbhaisca kuśaiḥ sāgrairdakṣiṇāvarttayogataḥ/
sārdhadvayāvarttanena ūrdhvāgrairacayed dvijān//*

तत इत्यादि। ततः परं प्रणवमोङ्कारं स्मरन् सन् मानवो दर्भमयान् विप्रान् कल्पयेत् रचयेत्। दर्भमयब्राह्मणनिर्माणविधानमाह पञ्चभिरित्यादिना सार्द्धेन। निर्गर्भैर्भशून्यैः साग्रैरग्रसहितैरूर्ध्वाग्रैर्नवभिः सप्तभिः पञ्चभिस्त्रिभिरेव वा कुशैर्दक्षिणावर्तयोगतः सार्द्धद्वयावर्तनेन द्विजान् विप्रान् रचयेत्।

The Brāhmaṇas should be made with ends of the grass which have no knots in them,⁵ by twisting the upper ends of the blades from right to left two and a half times.

वृद्धिश्राद्धे पार्वणादौ षड्विप्राः परिकीर्त्तिताः।

एकोद्दिष्टे तु कथित एक एव द्विजः शिवे॥१५॥

*vṛddhiśrāddhe pārvanādau ṣaḍviprah parikīrttitāḥ/
ekoddiṣṭe tu kathita eka eva dvijaḥ śive//*

1. Bhūpati as Lord of the soil.

2. Viṣṇu Yajñeśvara.

3. Vāstviśa, or Vāstu-devatā.

4. Little bundles of Kuśa Grass are tied up in a particular way to represent Brāhmaṇas.

5. Nirgarbha.

ननु कति दर्भमया ब्राह्मणाः कल्पयितव्या इत्यपेक्षायामाह वृद्धिश्राद्धे इत्यादि ।

In Vṛddhi-Śrāddha and Pārvaṇa Śrāddha¹ there should be six Brāhmaṇas, but, O Śivā ! in Ekoddiṣṭa Śrāddha there should be only one.

ततो विप्रान् कुशमयानेकस्मिन्नेव भाजने ।

कौबेराभिमुखान् कृत्वा स्नापयेदमुना सुधीः ॥ १६ ॥

*tato viprān kuśamayānekaśminneva bhājane/
kauberābhimukhān kṛtvā snāpayedamunā sudhīh//*

तत इत्यादि । ततः परं सुधीर्वृद्धिश्राद्धकर्ता एकस्मिन्नेव भाजने पात्रे कुशमयान् विप्रान् कौबेराभिमुखान्तुत्तरमुखान् कृत्वाऽमुना वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण स्नापयेत् ।

The wise one should place the Brāhmaṇas made of Kuśa grass all in one receptacle, with their faces to the north, and bathe them with the following.

ह्रीं शन्नो देवीरभीष्टये शन्नो भवन्तु पीतये ।

शंयोरभिस्रवन्तु नः ॥ १७ ॥

*hrīm śanno devīrabhīṣṭaye śanno bhavantu pītaye/
śamyorbhisravantu naḥ //*

कुशमयब्राह्मणस्नापनार्थं मन्त्रमेवाह । ह्रीं शन्न इत्याद्यम् ।

Mantra

Hrīm :³ May the Divinity of water, be propitious for the attainment of our desire. May She be propitious in that which we drink. May She be propitious for our good⁴.

ततस्तु गन्धपुष्पाभ्यां पूजयेत् कुशभूसुरान् ॥ १८ ॥

tatastu gandhapuṣpābhyāṁ pūjayet kuśabhūsurān//

1. The Śrāddha performed on the new moon day, called Mahālayā, preceding the Durgā Pūjā. Water and sesamum-seed (Til seed) are daily offered to the Pitr̥s during the half month preceding Mahālayā; on the last day the Śrāddha is performed.
2. Śrāddha in name of one person only, and performed only once. The first Śrāddha (see verses 70, 71, and 73 *post*).
3. Māyā bīja—the Svarūpa of the Jaladevatā (Tarkālaṅkāra).
4. The Mantra is Vaidika, and the Bīja in it Tāntrika. The meaning is that the Devatā of Water is identical with the Devī Māyā. The Ādyā is invoked as such that She may be beneficent.

ततस्त्वित्यादि । ततस्तु प्रणवादिनमोऽन्तेन नाममन्त्रेण गन्धपुष्पाभ्यां कुशभूसुरान् कुशमयब्राह्मणान् पूजयेत् ।

Then with scents and flowers the Brāhmaṇas¹ made with Kuśa grass should be worshipped.

पश्चिमे दक्षिणे चैव युग्मयुग्मक्रमात् सुधीः ।

षट्पात्राणि सदर्भाणि स्थापयेत्तुलसीतिलैः ॥ १९ ॥

*paścime dakṣiṇe caiva yugmayugmakramāt sudhīḥ/
ṣaṭpātrāṇi sadarbhaṇi sthāpayettulasītilaiḥ//*

पश्चिमे इत्यादि । ततस्तु सुधीः कर्मसाधकः पश्चिमे दक्षिणे चैव युग्म युग्मक्रमात् सनर्भणि कुशसहितानि तुलसीतिलैश्च युक्तानि षट्पात्राणि स्थापयेत् ।

The wise one should then place on the west and the south six vessels in pairs with Kuśa, sesamum-seed, and Tulasī,¹

पात्रद्वये पश्चिमायां याम्ये पात्रचतुष्टये ।

पूर्वास्यावुत्तरमुखान् षड्विप्रानुपवेशयेत् ॥ २० ॥

*pātradvaye paścimāyām yāmye pātracatuṣṭaye/
pūrvāsyāvuttaramukhān ṣaḍviprānupaveśayet//*

पात्रद्वये इत्यादि । ततः पश्चिमायां दिशि स्थापिते पात्रद्वये याम्ये दक्षिणे स्थापिते पात्रचतुष्टये च क्रमतः पूर्वास्यौ पूर्वमुखौ उत्तरमुखां कुशमयान् षड्विप्रानुपवेशयेत् ।

On the two vessels placed on the west two of the Brāhmaṇas should be seated facing east, and on the four seats on the south the four Brāhmaṇas should be seated facing north.

दैवपक्षं पश्चिमायां दक्षिणे वामयाम्ययोः ।

पितुर्मातामहस्यापि पक्षौ द्वौ विद्धि पार्वति ॥ २१ ॥

*daivapakṣam paścimāyām dakṣiṇe vāmayāmyayoh/
piturmātāmahasyāpi pakṣau dvau viddhi pārvati//*

दैवपक्षमित्यादि । हे पार्वति पश्चिमायां दिशि चैव पक्षं त्वं विद्धि जानीहि । दक्षिणे तु वामयाम्ययोर्वामभागे दक्षिणभागे च क्रमतः पितुर्मातामहस्यापि द्वौ पक्षौ विद्धि ।

The Divinities should be imagined to be in the two seated on the west and the paternal Ancestors in the two seated on

1. Bhū+sura=Devas on earth, or Brāhmaṇas.

2. The Tulasī plant (*Ocimum sanctum*), which is sacred to Viṣṇu.

the left of those on the south and the maternal ancestors on the right. Know this, O Pārvatī.

नान्दीमुखाश्च पितरो नान्दीमुख्यश्च मातरः।

मातामहादयोऽप्येवं मातामहादयोऽपि च।

श्राद्धे नाम्न्याभ्युदयिके समुल्लेख्या वरानने॥ २२॥

*nāndīmukhāśca pitaro nāndīmukhyaśca mātaraḥ/
mātāmahādayo'pyevaṁ mātāmahyādayo'pi ca/
śrāddhe nāmnyābhyudayike samullekhyā varānane//*

नान्दीमुखाश्चेत्यादि। हे वरानने देवि आभ्युदयिके नाम्नि श्राद्धे पितरः पित्रादयो नान्दीमुखा मातरो मात्रादयश्च नान्दीमुख्यः समुल्लेख्याः समुच्चार्याः। एवं मातामहादयोऽपि नान्दीमुखाः मातामहादयोऽपि नान्दीमुख्यः समल्लेख्याः।

दक्षावर्त्तेनोत्तरास्यो दैवं कर्म समाचरेत्।

वामावर्त्तेन दक्षास्यः पितृकर्माणि साधयेत्॥ २३॥

*dakṣāvarttenottarāsyō daivaṁ karma samācaret/
vāmāvarttena dakṣāsyah pitṛkarmāṇi sādhayet//*

दक्षावर्त्तेनेत्यादि। दक्षिणावर्त्तेनोत्तरास्य उत्तरमुखः सन् दैवं कर्म समाचरेत् कुर्यात्। वामावर्त्तेन दक्षास्यो दक्षिणमुखः सन् पितृकर्माणि साधयेत्।

In Ābhyudayika¹ Śrāddha the Nāndīmukha fathers and the Nāndīmukhi² mothers, as also the maternal Ancestors in the male line and in the female line, should be mentioned by name. Before this, however, one should turn to his right and face the north, and after the performance of the requisite ceremonies for the worship of the Devas he should turn to his left and face the south and perform the rites necessary for the offering of the Piṇḍas³.

सर्वं कर्म प्रकुर्वीत दैवादिक्रमतः शिवे।

लङ्घनान्मातृमातृणां श्राद्धं तद्विफलं भवेत्॥ २४॥

*sarvaṁ karma prakurvīta daivādikramataḥ śive/
laṅghanānāmātrīmātrīṇāṁ śrāddhaṁ tadviphalam bhavet//*

सर्वमित्यादि। हे शिवे दैवादिक्रमत एव सर्वं कर्म प्रकुर्वीत। ननु पितृकर्मसाधनाय

1. Also called Nāndīmukha Śrāddha.

2. See p. 608, note 1.

3. Funeral cakes.

दक्षिणावर्त्तेनैव दक्षिणामुखभवने को दोषस्तत्राह लङ्घनादित्यादि। मातृमातृणां मातुर्मात्रादीनां लङ्घनात्तच्छ्रद्धं विफलं भवेत्। मातृमातृणामिति मातुः पित्रादीनामप्युप-लक्षणम्।

In this Ābhyudayika Śrāddha, O Śivā! all the rites should be performed in their order, beginning with the rites relating to the Devas, and if there be any deviation the Śrāddha fails in its object¹.

कौबेराभिमुखोऽनुज्ञावाक्यं दैवे प्रकल्पयेत्।

याम्यास्यः कल्पयेद्वाक्यं पित्र्ये मातामहेऽपि च।

तत्रादौ दैवपक्षे तु वाक्यं शृणु शुचिस्मिते॥ २५॥

*kauberābhimukho'nujñāvākyaṁ daive prakalpayet/
yāmyāsyah kalpayedvākyaṁ pitrye mātāmahe'pi ca/
tatrādau daivapakṣe tu vākyaṁ śṛṇu śucismite//*

कौबेरेत्यादि। कौबेराभिमुखो उत्तराभिमुखो भूत्वा दैवपक्षेऽनुज्ञावाक्यं कल्पयेत् रचयेत्। याम्यास्यो दक्षिणमुखो भूत्वा पित्र्ये पक्षे मातामहे अपि पक्षे अनुज्ञावाक्यं कल्पयेत्।

The word of supplication addressed to the Devas should be said whilst facing the north, and when the same is addressed to the paternal or maternal Ancestors it should be said whilst facing south. And now, O Thou of pure Smile! I will first state the words of entreaty² which should be addressed to the Devas.

कालादीनि निमित्तानि समुल्लिख्य ततः परम्।

तत्तत्कर्माभ्युदयार्थमुक्त्वा साधकसत्तमः॥ २६॥

1. This Śrāddha is performed on all joyful occasions, such a marriage. The word Ābhyudayika is derived from Abhyudaya, which means prosperity, happiness, festival. It is also called Nāndīmukha Śrāddha. The word Nāndīmukha means the prelude (Mukha=face) of any auspicious rite (Nāndī being derived from Nand=to please). In this rite the name of each of the Ancestors is preceded by the word Nāndīmukha in the case of a male, and Nāndīmukhī is a female. It is Śrāddha or commemorative offering to the Pitṛs preliminary to any joyous occasion, initiation, marriage, to the father, grandfather, great-grandfather, maternal grandfather, etc.
2. Anujñā=Assent, Permission, Command, Entreaty (see *post*, verses 26-29)

पित्रादीनां त्रयाणां तु मात्रादीनां तथैव च ।
 मातामहानां च मातामह्यादीनामपि प्रिये ॥ २७ ॥
 षष्ठ्यन्तं कीर्तयेन्नाम गोत्रोच्चारणपूर्वकम् ।
 विश्वेषाञ्चैव देवानां श्राद्धं पदमुदीरयेत् ॥ २८ ॥
 कुशनिर्मितयोः पश्चात् विप्रयोरहमित्यपि ।
 करिष्ये परमेशानीत्यनुज्ञावाक्यमीरितम् ॥ २९ ॥

*kālādīni nimittāni samullikhya tataḥ param/
 tattatkarmābhyudayārthamuktvā sādhakasattamaḥ//
 pitrādīnāṁ trayāṇāṁ tu mātṛādīnāṁ tathaiḥ ca/
 mātāmahanāṁ ca mātāmahyādīnāmpi priye//
 ṣaṣṭhyantaṁ kīrttayennāma gotroccāraṇapūrvakam/
 viśveṣāñcaiva devānāṁ śrāddhaṁ padamudīrayet//
 kuśnīrmitayoḥ paścāt viprayorahamityapi/
 kariṣye parameśānītyanujñāvākyaṁīritam//*

दैवपक्षे प्रकल्पनीयं यदनुज्ञावाक्यं तदेवाह कालादीनीत्यादिभिः । प्रथमतः कालादीनि निमित्तानि समुल्लिख्य ततः परं तत्तत्कर्माभ्युदयार्थमुक्त्वा साधकसत्तमो गोत्रनामोच्चारणपूर्वकं पित्रादीनां त्रयाणां मात्रादीनामपि तिसृणां तथैव मातामह्यादीनां त्रयाणां मातामह्यादीनामपि तिसृणां षष्ठ्यन्तं नाम कीर्तयेत् । ततो विश्वेषां देवानां चेति पदमुदीरयेदुच्चारयेत् । ततः श्राद्धपदमुदीरयेत् । पश्चात् कुशनिर्मितयोर्विप्रयोरहमित्यप्युदीरयेत् । ततः करिष्ये इत्युदीरयेत् । सकलपदयोजनया विष्णुरो^१ तत्सत् ओ^२ अद्यामुकमास्यमुकपक्षेऽमुकतिथावमुककर्माभ्युदयार्थममुकगोत्राणां नान्दीमुखानां पितृ-पितामहप्रपितामहानाममुकामुकामुकदेवशर्मणाममुकगोत्राणां नान्दीमुखानां मातृपितृमहीप्रपितामहीनाममुक्यमुक्यमुकीनां देवीनां च अमुकगोत्राणां नान्दीमुखानां मातामह-प्रमातामहवृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकदेवशर्मणां च अमुकगोत्राणां नान्दीमुखानां मातामहीप्रमातामहीवृद्धप्रमातामहीनाममुक्यमुकीनां देवीनां च विश्वेषां देवानामाभ्युदिकं श्राद्धं कुशनिर्मितयोर्विप्रयोरहं करिष्ये इति वाक्यं जातम् । हे परमेशानि दैवपक्षे इत्येतदेवानुज्ञावाक्यमीरितं कथितम् ।

After mentioning the name of the month and Pakṣa,¹ the Tithi² and the occasion, the excellent worshipper should say

1. Divisions of the lunar month, of which there are two—the light and dark half.
2. A lunar day, which may be less than twenty-four hours.

"for the prosperous result of the ceremony."¹ Then he should repeat the names and Gotras² of the three fathers³ and of the three mothers,⁴ and of the three maternal grandfathers⁵ and of the three maternal grandmothers,⁶ in the possessive case, and he should thereafter say : "I am performing the Śrāddha of the Viśva-Devas⁷ represented by the image of the two Brāhmaṇas made Kuśa grass." These, O Great Devī ! are the words of entreaty.⁸

1. Karmābhyudayārtham.

2. Lineage.

3. Father, Grandfather, Great-grandfather.

4. Mother, Grandmother, Great-grandmother.

5. Maternal Male Ancestors.

6. Maternal Female Ancestors.

7. That is, Vasu, Satya, Kratu, Dakṣa, Kāla, Kāma, Dhṛti, Kuru.

8. The words of the ritual are as follows : Viṣṇur Om Tat Sat : to-day —, in the month of —, when the Sun is in Rāśi—, in Pakṣa—, the Tithi—, I, — Deva Sarmā, — for the prosperity of this —, ceremony, of my father, Nāndīmukha, whose Gotra is —, and name is —; of my grandfather, the Nāndīmukha, whose Gotra is — and name is —; of my great-grandfather, the Nāndīmukha, whose Gotra is — and name is —; of my great-grandfather, the Nāndīmukha, whose Gotra is — and name is —; of my paternal grandmother, the Nāndīmukhī, whose Gotra is — and name is —; of my paternal great-grandmother, the Nāndīmukhī, whose Gotra is — and name is —; of my maternal grandfather, the Nāndīmukha, whose Gotra is — and name is —; of my maternal great-grandfather, the Nāndīmukha, whose Gotra is — and name is —; of my maternal grandmother, the Nāndīmukhī, whose Gotra is — and name is —; of my maternal great-grandmother, the Nāndīmukhī, whose Gotra is — and name is —; of my maternal great-grandmother, the Nāndīmukhī, whose Gotra is — and name is —; and of the Viśva-Deva—, beg leave to perform the Ābhyudaya Śrāddha with the Brāhmaṇas made of Kuśa grass. The Śrāddha is performed of —(1) On father's side : Father, Mother Grandfather, Grandmother, Great-grandfather, Great-grandmother (2) on mother's side : Grandfather, Grandmother, Great-grandfather, Great-grandmother, Great-great-grandfather, Great-great-grandmother; and (3) the Viśva-devas. It may be noted that the Gotra of the father and his Ancestors and the mother in the same, and the Gotra of the maternal Ancestors is the same. A woman's Gotra changes, some say, after marriage, others after her death and Sapiṇḍikaraṇa Śrāddha ceremony, and becomes that of her husband.

विश्वान् देवान् परित्यज्य पितृपक्षे तु पार्वति ।

तथा मातामहस्यापि पक्षेऽनुज्ञा प्रकीर्तिता ॥ ३० ॥

*viśvān devān prityajya pitṛpakṣe tu pārvaṭi/
tathā mātāmahasyāpi pakṣe'nujñā prakīrttitā//*

पितृपक्षे मातामहपक्षे च यदनुज्ञावाक्यं प्रकल्पनीयं तदाह विश्वानित्यादिना । हे पार्वति पितृपक्षे तथा मातामहस्यापि पक्षे विश्वान् देवान् परित्यज्यानुज्ञा प्रकीर्तिता-
ऽनुज्ञावाक्यं कथितम् । पितृपक्षेऽनुज्ञावाक्यं यथा ओँ अद्य अमुकेमास्यमुकपक्षे-
ऽमुकतिथामुककर्माभ्युदयार्थममुकगोत्राणां नान्दीमुखानां पितृपितामहप्रपितामहानाम-
मुकामुकामुकदेवशर्मणां अमुकगोत्राणां नान्दीमुखीनां मातृपितामहीप्रपितामहीनामुक्य-
मुख्यमुकीनां देवीनां चाप्याभ्युदयिकं श्राद्धं कुशनिर्मितयोर्विप्रयोरहं करिष्यते इति ।
मातामहपक्षेऽप्येवमेवानुज्ञावाक्यं प्रकल्पनीयम् ।

O Pārvaṭi! when the Anujñā-vākya¹ is either for paternal or maternal Ancestors, the same words should, with the necessary alterations, be said for the paternal and maternal Ancestors,² and the Viśva-Devas left out.

ततो जपेद्ब्रह्मविद्यां गायत्रीं दशधा शिवे ॥ ३१ ॥

tato japedbrahmavidyām gāyatrīm daśadhā śive//

Then, O Śivā! the worshipper should recite the Brahma-Vidyā Gāyatrī³ ten times.

देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च ।

नमोऽस्तु पुष्ट्यै स्वाहायै नित्यमेव भवन्त्विति ॥ ३२ ॥

*devatābhyah pitṛbhyaśca mahāyogibhya eva ca/
namo'stu puṣṭyai svāhāyai nityameva bhavantviti//*

ततः अनज्ञावाक्यकल्पनादनन्तरम् ।

He should next say the following

Mantra

I salute the Divinities, the Fathers—i.e., the Fathers and

1. See p. 608, n. 2.

2. If any of the Ancestors be living, he or she should be presented with food, drink etc.

3. See pp. 103-104, v. 109-111.

Mothers—the great Yogīs; I salute Puṣṭi¹ and Svāhā²; may we have such auspicious occasions over and over again.

पठित्वैनं त्रिधा हस्ते जलमादाय सत्तमः।

वँ हूँ फडिति मन्त्रेण श्राद्धद्रव्याणि शोधयेत्॥ ३३॥

*pṭhitvainam tridhā haste jalamādāya sattamaḥ/
vaṁ hūm phaḍiti mantreṇa śrāddhadravyaṇi śodhayet//*

पठित्वैनमित्यादि। एनं देवताभ्य इत्याद्यं भवन्वितीत्यन्तं मन्त्रं त्रिधा त्रिवारं पठित्वा ततः सत्तमः श्राद्धकर्त्ता हस्ते जलमादाय वँ हूँ फडिति मन्त्रेण श्राद्धद्रव्याणि शोधयेत्।

The excellent worshipper, having repeated the above Mantra three times, and taking water in his hand, should wash the Śrāddha articles with the

Mantra

Varṁ, Hūm, Phaḍ.

आग्नेय्यां पात्रमेकन्तु संस्थाप्य कुलनायिके।

रक्षोघ्नममृतं प्रोच्य यज्ञरक्षां कुरुष्व मे।

इत्युक्त्वा भाजने तस्मिस्तुलसीदलसंयुतम्॥ ३४॥

निधाय सलिलं देवि देवादिक्रमतः सुधीः।

विप्रेभ्यो जलगण्डूषं दत्त्वा दद्यात् कुशासनम्॥ ३५॥

*āgneyyāṁ pātramekantu saṁsthāpya kulānāyikarū/
rakṣoghnānamamṛtaṁ procya yajñarakṣāṁ kuruṣva me/
ityuktvā bhājane tasminstulasīdalasaṁyutam//
nidhāya salilaṁ devi devādikramataḥ sudhīḥ/
viprebhyo jalagaṇḍūṣaṁ datvā dadyāt kuśāsanam//*

आग्नेय्यामित्यादि। तत आग्नेय्यां दिश्येकं पात्रं संस्थाप्य प्रथमतो रक्षोघ्नममृतं प्रोच्य ततो मे यज्ञरक्षां कुरुष्वेति वदेत्। योजनया रक्षोघ्नममृतमसि मम यज्ञरक्षां कुरुष्वेति मन्त्रो जातः। इतीमं मन्त्रमुक्त्वा तस्मिन्नाग्नेय्यां दिशि संस्थापिते भाजने तुलसीयवसंयुतं सलिलं जलं निधाय संस्थाप्य ततः सुधीः श्राद्धकर्त्ता दैवादिक्रमतः कुशमयेभ्यो विप्रेभ्यो जलगण्डूषं दत्त्वा विश्वेदेवा इदमासनं वो नम इति वाक्येन विश्वेभ्यो

1. Vedic Devī—also called Pūṣan, who nourishes living beings—wife of Gaṇapati. She is also a Mātrkā (*Mārkaṇḍeya Purāṇa*, xxii, 13). Puṣṭi is also a title of the Devī (see *Lalitā-Sahasra-Nāma*, verse 94).
2. The consort of Agni (Fire).

देवेभ्योऽमुकगोत्र नान्दीमुख पितरमुकदेवशर्मन् अमुकगोत्र नान्दीमुख पितामहामुक-
देवशर्मन्मुकगोत्र नान्दीमुख प्रपितामहामुकदेवशर्मन्निदमासनं वः स्वधेति वाक्येन
पित्रादिभ्योऽमुकगोत्रे नान्दीमुखि मातरमुकि देवि अमुकगोत्रे नान्दीमुखि पितामहि अमुकि
देवि अमुकगोत्रे नान्दीमुखि प्रपितामहि अमुकि देवि इदमासनं वः स्वधेति वाक्येन
मात्रादिभ्योऽमुकगोत्र नान्दीमुख मातामहामुकदेवशर्मन्मुकगोत्र नान्दीमुख
प्रमातामहामुकदेवशर्मन्मुकगोत्र नान्दीमुख वृद्धप्रमातामहामुकदेवशर्मन्निदमासनं वः
स्वधेति वाक्येन मातामहादिभ्योऽमुकगोत्रे नान्दीमुखि मातामहामुकि देवि अमुकगोत्रे
नान्दीमुखि प्रमातामहामुकि देवि अमुकगोत्रे नान्दीमुखि वृद्धप्रमातामहामुकि देवि
इदमासनं वः स्वधेति वाक्येन मातामहादिभ्योऽपि कुशासनं दद्यात्।

O Mistress of the Kula! a vessel should next be placed in the corner of Agni.¹ Then utter the

Mantra

O Water! Thou art the nectar which killest the Rākṣasas, protect this sacrifice of mine.

Water with Tulasī-leaves and barley should next be put into it; and the wise one should, after first offering handfuls of water to the Devas and then to the Vipras,² give them seats of Kuśa grass.

तत आवाहयेद्विद्वान् विश्वान् देवान् पितृस्तथा ।

मातृर्मातामहांश्चापि तथा मातामहीः शिवे ॥ ३६ ॥

*tata āvāhayedbidvān viśvān devān pitṛīnstathā/
mātṛīrmātāmahāṁścāpi tathā mātāmahiḥ śive//*

तत इत्यादि । ततो विद्वान् श्राद्धकर्ता विश्वेदेवा इहागच्छेतेह तिष्ठतेह सन्निधत्त मम पूजां गृहीतेति वाक्येन विश्वान् देवान् अमुकगोत्रा नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपितामहा अमुकामुकामुकदेवशर्माणः इहागच्छेतेह तिष्ठतेह सन्निधत्त मम पूजां गृहीतेति वाक्येन पितृन् पित्रादीन् तथा अमुकगोत्रा नान्दीमुख्यो मातृपितामहीप्रपितामहोऽमुक्यमुक्यमुक्यो देव्य इहागच्छेतेह तिष्ठतेह सन्निधत्त मम पूजां गृहीतेति वाक्येन मातृर्मात्रादीरपि अमुकगोत्रा नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहा अमुकामुकामुकदेवशर्माण इहागच्छेतेह तिष्ठतेह सन्निधत्त मम पूजां गृहीतेति वाक्येन मातामहान् मातामहादीनपि

1. South-East.

2. Brāhmaṇas made of Kuśa grass.

अमुकगोत्रा नान्दीमुख्यो मातामहीप्रमातामहीवृद्धप्रमातामहोऽमुक्यमुक्यमुक्यो देव्य
इहागच्छतेह तिष्ठतेह सन्निधत्त मम पूजां गृहीतेति वाक्येन मातामहीर्मातामह्यादीश्चापि
कुशासने आवाह्येत् ।

The learned man, O Śivā! should, then invoke the Viśva-Devas,¹ the fathers, the mothers, the maternal grandfathers, and the maternal grandmothers.

आवाह्य पूजयेदादौ विश्वान् देवांस्ततो यजेत् ।

पितृत्रयं तथा मातृत्रयं मातामहत्रयम् ॥ ३७ ॥

मातामहीत्रयं चापि पाद्यार्घ्याचमनादिभिः ।

धूपैर्दीपैश्च वासोभिः पूजयित्वा वरानने ।

पात्राणां पातनप्रश्नं कुर्यादैवक्रमात् शिवे ॥ ३८ ॥

*āvāhya pūjayedādau viśvān devāṁstato yajet/
pitṛtrayaṁ tathā mātṛtrayaṁ mātāmahatrayam//
mātāmahītrayaṁ cāpi pādyārghyācamanādibhiḥ/
dhūpairdīpaiśca vāsobhiḥ pūjayitvā varānane/
pātrāṇāṁ pātanapraśnaṁ kuryāddaiṣvakramāt śive//*

आवाह्येत्यादि । एवं विश्वदेवादीनावाह्य विश्वदेवा एतानि पाद्यार्घ्याचमनादीनि वो
नम इति वाक्येन पाद्यार्घ्याचमनादिभिर्धूपैर्दीपैर्वासोभिश्चाप्यादौ विश्वान् देवान् पूजयेत् ।
ततः ओँ अद्यामुकगोत्रा नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपितामहा अमुकामुकामुकदेवशर्माण
एतानि गन्धपुष्पधूपदीपादीनि वः स्वधेति वाक्येन पितृत्रयं तथैवामुकगोत्रा नान्दीमुख्यो
मातृपितामहीप्रपितामहोऽमुक्यमुक्यमुक्यो देव्य एतानि पाद्यादीनि वः स्वधेति वाक्येन
मातृत्रयं तथैव प्रकल्पितेन वाक्येन मातामहत्रयं तथैव कल्पितवाक्येन मातामहीत्रयं
चापि क्रमतः पाद्यादिभिर्यजेत् पूजयेत् । हे वरानने शिवे एवं विश्वदेवादीन् पूजयित्वा
ततो दैवक्रमात् देवपक्षादिक्रमतः पात्राणि पातयिष्ये इति पात्राणां पातनप्रश्नं ब्राह्मणं
प्रति कुर्यात् ।

Having so invoked them, the Viśva-Devas should first be worshipped; and then the three fathers, the three mothers, the three maternal grandfathers, and the three maternal grandmothers should be worshipped, with offers of Pādyā, Arghya, Ācamanīya,² incense, lights, cloths. Then, O Beauteous

1. Vide ante, p. 546, note 5.

2. Water for the feet, offering, sipping water, etc.

One! permission should be asked in the first place of the Devas for the spreading of the leaves¹.

मण्डलं रचयेदेकं मायया चतुरस्रकम्।

द्वे द्वे च मण्डले कुर्यात् तद्वत्पक्षद्वयोरपि॥ ३९॥

*maṇḍalam racayedekam māyayā caturasrakam/
dve dve ca maṇḍale kuryāt tadvatpakṣadvayorapi//*

मण्डलमित्यादि। ततः ओ॑ पातयेति ब्राह्मणात्तदुत्तरं प्राप्य दैवपक्षे मायया ही॑ बीजेन चतुरस्रकं चतुष्कोणमेकं मण्डलं रचयेत्। पक्षद्वयोरपि पितृपक्षमातामहापक्षयोरपि तद्वत् ही॑ बीजेन चतुष्कोणे द्वे द्वे मण्डले कुर्यात्।

Then a four-sided figure² should be drawn uttering the Māyā-Bīja³ and then in a similar way for the paternal and maternal sides two figures each should be drawn.

वारुणप्रोक्षितेष्वेषु पात्राण्यासाद्य साधकः।

तेन क्षालितपात्रेषु सर्वोपकरणैः सह।

पानार्थपाथसान्नानि क्रमेण परिवेशयेत्॥ ४०॥

*vāruṇaprokṣiteṣveṣu pātrāṇyāsādyā sādhakah/
tena kṣālitapātreṣu sarvopakaraṇaiḥ saha/
pānārthapāthasānnāni krameṇa pariveśayet//*

वारुणेत्यादि। ततः साधको जनो वारुणप्रोक्षितेषु वमिति बीजेनाभिषिक्तेष्वेषु मण्डलेषु क्रमतः पात्राण्यासाद्य संस्थाप्य तेन वमिति बीजेन क्षालितेषु पात्रेषु सर्वैरुपकरणैः पानार्थपाथसा पानार्थेन जलेन च सहान्नानि क्रमेण दैवादिक्रमतः परिवेशयेत्।

After these have been sprinkled with the Vāruṇa Bīja,⁴ leaves should be spread over the figures. These leaves should be sprinkled with the Vāruṇa Bīja, and then drinking-water and different kinds of edibles should be distributed in their order⁵.

ततो मधुयवान् दत्त्वा हाँ हूँ फडिति मन्त्रकैः।

संप्रोक्ष्यान्नानि सर्वाणि विश्वान् देवांस्तथा पितॄन्॥ ४१॥

1. Plantain leaves are spread to place the Piṇḍas thereon.

2. Maṇḍala.

3. Hrīm.

4. Vam.

5. That is, beginning with the Devas.

मातृर्मातामहान् मातामहीरुल्लिख्य तत्त्ववित्।

निवेद्य देवीं गायत्रीं देवताभ्यस्त्रिधा पठेत्॥ ४२॥

शेषान्पिण्डयोः प्रश्नौ कुर्यादाद्ये ततः परम्॥ ४३॥

*tato madhuyavān datvā hrām hrūm phaditi mantrakaiḥ/
saniprokṣyānnāni sarvāṇi viśvān devānistathā pitṛn//
mātṛmātāmahān mātāmahīrullikhya tattvavit/
nivedya devīm gāyatrīm devatābhystridhā paṭhet//
śeṣānnapinḍayoḥ praśnau kuryādādye tataḥ param//*

तत इत्यादि । ततः परमन्नेषु मधुयवान् दत्त्वा ह्रौं ह्रूं फडिति मन्त्रकैः सर्वाण्यन्नानि संप्रोक्ष्याभिषिच्य तत्त्ववित् जनो विश्वान् देवान् तथा पितॄन् पित्रादीन् तथा मातृर्मात्रादींस्तथा मातामहान्मातामहादीन् तथा मातामहीर्मातामह्यादीरप्युल्लिख्योच्चार्य विश्वदेवादिभ्यः सर्वाण्यन्नानि निवेद्य विश्वेदेवाः पानार्थोदकमधुयवसर्वोपकरणसहितमेतदन्नं वो नम इति वाक्येन विश्वेभ्यो देवेभ्योऽमुकगोत्रा नान्दीमुखाः पितृपितामहप्रपितामहा अमुका-मुकामुकदेवशर्माणः पानार्थोदकमधुयवसर्वोपकरणान्वितमेतदन्नं वःस्वधेति वाक्येन पित्रादिभ्योऽमुकगोत्रा नान्दीमुख्यो मातृपितामहीप्रपितामहोऽमुक्यमुक्यमुक्यो देव्यः पानार्थोदकमधुयवसर्वोपकरणान्वितमेतदन्नं वःस्वधेति वाक्येन मात्रादिभ्योऽमुकगोत्रा नान्दीमुखा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहा अमुकामुकामुकदेवशर्माण एतत् पानार्थोदकमधुयासर्वोपकरणान्वितमन्नं वःस्वधेति वाक्येन मात्रादिभ्योऽमुकगोत्रा नान्दीमुख्यो मातामहीप्रमातामहीवृद्धप्रमातामहोऽमुक्यमुक्यमुक्यो देव्यः पानार्थोदक-मधुयवसर्वोपकरणान्वितमेतदन्नं वःस्वधेति वाक्येन मातामह्यादिभ्योऽपिसोप-करणान्यन्नानि क्रमेण दत्त्वा गायत्रीं देवीं दशधा पठेत् । ततो देवताभ्य इत्याद्यं भवन्त्वित्यतः मन्त्रं त्रिधा पठेत् हे आद्ये ततः परं शेषान्नमस्ति क्व देयमिति पिण्डदानं करिष्ये इति च शेषान्पिण्डयोः प्रश्नौ विप्रं प्रति कुर्यात् ।

After giving honey and grains of barley and sprinkling the offerings with water, accompanied by the

Mantra

Hrām, Hrūm, Phaṭ,

the worshipper should dedicate the edibles uttering the names of the Viśva-Devas,¹ the fathers, the mothers, the

1. See p. 546, note 5.

maternal grandfathers and the maternal grandmothers, and thereafter repeat the Gāyatrī ten¹ times and thrice repeat the

Mantra

"I salute the Divinities," as aforesaid.²

After this, O Ādyā³ he should take the directions (of the officiating Brāhmaṇa) relating to the disposal of the remnants of edibles⁴ and of the Piṇḍas.

दत्तशेषैरक्षताद्यैर्मालूरफलसन्निभान् ।

द्विजात् प्राप्तोत्तरः पिण्डान् रचयेद्द्वादश प्रिये ॥ ४४ ॥

dattaśeṣairakṣatādyairmālūraphalasannibhān /
dvijāt prāptottaraḥ piṇḍān racayeddvādaśa priye//

दत्तशेषैरित्यादि । ततः परं द्विजात् इष्टेभ्यो दीयतामिति ओँ कुरुष्वेति प्राप्तोत्तरः सन् दत्तशेषैर्दत्तेभ्योऽवशिष्टैरक्षताद्यैर्मालूरफलसन्निभान् बिल्वफलतुल्यान् द्वादश पिण्डान् रचयेत् ।

Upon receiving the directions of the Brāhmaṇa, he should, O Beloved! make twelve Piṇḍas of the size of bael fruits with the remnants of the Akṣata⁵ and other things.

अन्यं तु कल्पयेदेकं पिण्डं तत्सममम्बिके ।

आस्तरेनैर्ऋते दर्भान् मण्डले यवसंयुतान् ॥ ४५ ॥

anyam tu kalpayedekam piṇḍam tatsamāmambike/
āstarennairrte darbhān maṇḍale yavasamyutān//

अन्यन्वित्यादि । ततस्तेभ्योऽन्यमपि तत्समं बिल्वफलतुल्यमेकं पिण्डं कल्पयेत् । ततो नैर्ऋते कोणे कल्पिते चतुष्कोणमण्डले यवसंयुतान् दर्भान् कुशानास्तरेदाच्छादयेत् ।

-
1. Bhārati says this. The text contains no direction as to how often it has to be repeated.
  2. i.e., the Mantra "Devatābhyaḥ", etc., verse 32.
  3. Primordial One.
  4. Thus :
Question : "Om. There is some edible left over; to whom should it be given?"
Answer : "Om. Give it to the honoured ones."
Question : "Om. I wish to give Piṇḍas."
Answer : "Om. Do so."
  5. See p. 596, note 1.

He should make one more Piṇḍa equal in size with the others, and then, O Āmbikā!¹ he should spread some Kuśa grass and barley on the Nairṛta corner² of the Maṇḍala³.

ये मे कुले लुप्तपिण्डाः पुत्रदारविवर्जिताः ।

अग्निदग्धाश्च ये केऽपि व्यालव्यसाघ्रहताश्च ये ॥ ४६ ॥

ये बान्धबान्धवा वा येऽन्यजन्मनि बान्धवाः ।

मद्दत्तपिण्डतोयाभ्यां ते यान्तु तृप्तिमक्षयाम् ॥ ४७ ॥

*ye me kule luptapiṇḍāḥ putradāravivarjitāḥ/
agnidagdāśca ye ke'pi vyālavysāghrahatāśca ye//
ye bāndhabāndhavā vā ye'nyajanmani bāndhavāḥ/
maddattapiṇḍatoyābhyāṁ te yāntu tṛptimakṣayām//*

Mantra

Such of my family as have none to offer Piṇḍas to them whom neither son nor wife survive, who were burnt to death or were killed by tigers or other beasts of prey, such kinsmen⁴ of mine as themselves are without kinsmen,⁵ all such as were my kinsmen in previous births, may they all obtain imperishable satisfaction by the Piṇḍa and water hereby given by me.

दत्त्वा पिण्डमपिण्डेभ्यो मन्त्राभ्यां सुरवन्दिते ।

प्रक्षाल्य हस्तावाचान्तः सावित्रीं प्रजपन्ततः ।

देवताभ्यस्त्रिधा जप्त्वा मण्डलानि प्रकल्पयेत् ॥ ४८ ॥

*dattvā piṇḍamapiṇḍebhyo mantrābhyāṁ suravandite/
prakṣālya hastāvācāntaḥ sāvitrīm prajapaṁstataḥ/
devatābhyastridhā japtvā maṇḍalāni prakalpayet//*

दत्त्वेत्यादि । हे सुखवन्दिते ये मे कुले इत्यादिभ्यां ते यान्तु तृप्तिमक्षयामित्यन्ताभ्यां द्वाभ्यां मन्त्राभ्यामपिण्डेभ्यः पिण्डहीनेभ्यो नैर्ऋतकोणे कल्पिते चतुष्कोणे मण्डले आच्छादितेषु दर्भेषु पूर्वचित्तद्वादशपिण्डातिरिक्तं पश्चाद्रचितं त्रयोदशं पिण्डं दत्त्वा हस्तौ

1. A title of Devī. Āmbikā=Mother.

2. That is, the South-West corner.

3. See verse 39, ante.

4. Bāndhavas.

5. Without anyone of offer Piṇḍas to them.

प्रक्षाल्य तत आचान्तः कृताचमनः सन् सावित्रीं गायत्रीं द्वादशधा प्रजपन् देवताभ्य इति मन्त्रं त्रिधा जप्त्वा मण्डलानि प्रकल्पयेत् ।

O Adored of the Devas ! having with the above Mantra offered the Piṇḍa to those who have no one to offer them Piṇḍas, he should wash his hands and inwardly recite the Gāyatrī, and repeat the

Mantra¹

"I salute the Divinities,"² and so forth,
three times, and then make some Maṇḍalas³.

उच्छिष्टपात्रपुरतः पूर्वोक्तविधिना बुधः ।

द्वे द्वे च मण्डले देवि रचयेत् पितृतः क्रमात् ॥ ४९ ॥

*ucchiṣṭapātrapurataḥ pūrvoktavavidhinā budhaḥ/
dve dve ca maṇḍale devī racayet pitṛtaḥ kramāt//*

ननु केन विधिना कुत्र स्थाने कियन्ति वा मण्डलानि कल्पयितव्यानीत्या-
काङ्क्षायामाह उच्छिष्टेत्यादि । हे देवि बुधः प्राज्ञः श्राद्धकर्ता पूर्वोक्तेन विधिना पितृतः
क्रमादुच्छिष्टपात्राणां पुरतो द्वे द्वे चतुष्कोणे मण्डले रचयेत् ।

O Devī! the wise man should in front of the vessels
containing the remnants of the offerings make such squares in
twos (for his Ancestors), beginning with the paternal Ancestors.

पूर्वमन्त्रेण संप्रोक्ष्य कुशांस्तेष्वास्तरेत् कृती ।

अभ्युक्ष्य वायुना दर्भान् पितृदर्भक्रमात् शिवे ।

ऊर्द्ध्वे मूले च मध्ये च त्रींस्त्रीन् पिण्डान्निवेदयेत् ॥ ५० ॥

*pūrvamantreṇa saṁprokṣya kuśāṁsteṣvāstaret kṛtī/
abhyukṣya vāyunā darbhān pitṛdarbhakramāt śive/
ūrdhve mūle ca madhye ca trīṁstrīn piṇḍānnivedayet//*

पूर्वमन्त्रेणेत्यादि । हे शिवे ततो यमिति बीजरूपेण पूर्वमन्त्रेण मण्डलानि
सम्प्रोक्ष्याऽभिषिच्य कृती विचक्षणः श्राद्धकर्ता तेषु मण्डलेषु कुशानास्तरेत् । ततो वायुना
यमिति बीजेन दर्भान् अभ्युक्ष्याऽभिषिच्य पितृदर्भक्रमात् दर्भाणां मूले मध्ये चोर्द्ध्वे च

1. See Garland of Letters.

2. i.e., the Mantra "Devatābhyah, etc. (in verse 32).

3. Maṇḍalas which in this case are to be square in shape.

पित्रादिभ्यो मात्रादिभ्यो मातामहादिभ्यो मातामहादिभ्यश्च क्रमेणैव त्रींस्त्रीन् पिण्डान्निवेद-
येत् दद्यात् ।

O Śivā ! he should then sprinkle the squares with water with the Mantra already prescribed,¹ and then spread Kuśa grass over them and sprinkle them with the Vāyu-Bīja², beginning with the Kuśa spread on the square for the paternal (male) Ancestors, and then offer three Piṇḍas, one at the top, another at the bottom, and one in the middle, in each of the squares³.

आमन्त्रणेन प्रत्येकं नामोच्चार्य महेश्वरि ।

स्वधया वितरेत् पिण्डं यवमाध्वीकसंयुतम् ॥ ५१ ॥

*āmantraṇena pratyekaṁ nāmoccārya maheśvari/
svadhayā vitaret piṇḍaṁ yavamādhvīkasamyutam//*

ननु केन केन वाक्येन पित्रादिभ्यः पिण्डा निवेदयितव्या इत्यपेक्षायामाह आमन्त्रणेनेत्यादि । हे महेश्वरि आमन्त्रणेन सम्बोधनविभक्त्या विशिष्टं पित्रादीनां प्रत्येकं नामोच्चार्य स्वधया यवमाध्वीकसंयुतं मधुयवाभ्यां संयुक्तं पिण्डं वितरेत् । अमुकगोत्र नान्दीमुख पितरमुकदेशवर्शर्मन्नेष मधुयवयुतः पिण्डस्ते स्वधेति वाक्येन दर्भमूले पित्रे अमुकगोत्र नान्दीमुख पितामह अमुकदेवशर्मन्नेष मधुयवयुतः पिण्डस्ते स्वधेति वाक्येन दर्भमध्ये पितामहाय अमुकगोत्र नान्दीमुख प्रपितामह अमुकदेवशर्मन्नेष मधुयवयुतः पिण्डस्ते स्वधेति वाक्येन दर्भोद्धर्वे भागे प्रपितामहायाऽमुक गोत्रे नान्दीमुखि मातरमुकि देवि मधुयवयुत एष पिण्डस्ते स्वधेति वाक्येन दर्भमूले मात्रे अमुकगोत्रे नान्दीमुखि पितामहामुकि देवि मधुयवयुत एष पिण्डस्ते स्वधेति वाक्ये दर्भमध्ये पितामहौ अमुकगोत्रे नान्दीमुखि प्रपितामहामुकि देवि मधुयवयुत एष पिण्डस्ते स्वधेति वाक्येन दर्भाग्रे

1. i.e., the Varuṇa Bīja, Varṇ.

2. Yaṁ.

3. The Maṇḍala is drawn with water, and four Maṇḍalas are so drawn. The first Maṇḍala is for the paternal male Ancestors—father, father's father, and father's father's father. The second Maṇḍala is for the female Ancestors—mother, father's mother, father's father's mother. These two Maṇḍalas are for the paternal side. The third Maṇḍala is for the maternal male Ancestors—mother's father, mother's father's mother, and the father of the last. The fourth Maṇḍala is for the maternal female Ancestors—mother's mother, mother's father's mother, mother's father's father's mother. The last two Maṇḍalas are for the female Ancestry.

प्रपितामहौ अमुकगोत्र नान्दीमुख मातामहामुकदेवशर्मनेष मधुयवयुतः पिण्डस्ते स्वधेत्यनेन वाक्येन दर्भमूले मातामहाय अमुकगोत्र नान्दीमुख प्रमातामह अमुकदेव-शर्मनेष मधुयवयुतः पिण्डस्ते स्वधेत्यनेन वाक्येन दर्भमध्ये प्रमातामहाय अमुकगोत्र नान्दीमुख वृद्धप्रमातामह अमुकदेवशर्मनेष मधुयवयुतः पिण्डस्ते स्वधेत्यनेन दर्भाग्रे वृद्धप्रमातामहाय अमुकगोत्रे नान्दीमुखि मातामहामुकि देवि मधुयवयुत एष पिण्डस्ते स्वधेत्यनेन दर्भमूले मातामहौ अमुकगोत्रे नान्दीमुखि प्रमातामहामुकि देवि मधुयवयुत एष पिण्डस्ते स्वधेत्यनेन दर्भमध्ये प्रमातामहौ अमुकगोत्रे नान्दीमुखि वृद्धप्रमातामहामुकि देवि मधुयवयुत एष पिण्डस्ते स्वधेति वाक्येन दर्भाग्रे वृद्धप्रमातामहौ च पिण्डं दद्यादित्यर्थः।

O Maheśvarī ! the names of each of the Ancestors should be mentioned, inviting him or her, and then the Piṇḍa should be given with honey and barley,¹ concluding with Svadhā.

पिण्डान्ते पिण्डशेषञ्च विकीर्य लेपभाजिनः।

प्रीणयेत् करलेपेन नैकोद्दिष्टेष्वयं विधिः॥५२॥

*piṇḍānte piṇḍaśeṣaṅca vikīrya lepabhājinaḥ/
prīṇayet karalepena naikoddīṣṭeṣvayaṁ vidhiḥ//*

पिण्डान्ते इत्यादि। पिण्डान्ते पिण्डप्रदानान्ते पिण्डानभितः पिण्डशेषं विकीर्य विक्षिप्य ओ^० लेपभुजः पितरः प्रीयन्तामिति वाक्येन करलेपेन हस्तलग्नेनानेन लेपभाजिन-श्चतुर्थाद्यान् पितॄन् प्रीणयेत्। एकोद्दिष्टेष्वयं विधिर्लेपभाजिपितृप्रीणनविधिर्नास्ति।

After the Piṇḍas are given (in manner aforesaid) the Lepa-bhojī² Ancestors should be satisfied by the offer to them of the remnants which remain on the hand. These should be scattered on all sides with the

Mantra

Om : May the Lepa-bhojī Ancestors be pleased.

In Ekoddīṣṭa-Śrāddha³ the offering to the Lepa-bhojī Ancestors is not made.

1. The Piṇḍas are offered as follows : I offer thee (of such and such Gotra), highly praiseworthy (Nāndīmukha) and well known this Piṇḍa with honey and barley. It is thine : Svadhā.
2. Lepa-bhojī Ancestors are the fourth, fifth, and sixth Ancestors. From the seventh upwards there are no Piṇḍas to be offered.
3. Śrāddha for one particular Ancestor only.

देवतापितृतृप्त्यर्थं सावित्रीं दशधा जपेत्।

देवताभ्यस्त्रिधा जप्त्वा पिण्डान् सम्पूजयेत्ततः॥५३॥

*devatāpitṛtṛptyartham sāvitṛīm daśadhā japet/
devatābhyastridhā japtvā piṇḍān sampūjayettataḥ//*

देवतेत्यादि। ततो देवतापितृतृप्त्यर्थं सावित्रीं गायत्रीं दशधा जपेत्। ततो देवताभ्य इति मन्त्रं त्रिधा जप्त्वा ततो गन्धपुष्पाभ्यां पिण्डान् सम्पूजयेत्।

Then for the satisfaction of the Devas and Pitṛs the Gāyatrī¹ a should be inwardly recited ten, times, and the Mantra, "I salute the Divinities"² as aforesaid should be similarly recited three times, and then the Piṇḍas should be worshipped³.

प्रज्वाल्य धूपं दीपं च निमील्य नयनद्वयम्।

दिव्यदेहधरान् पितृनश्नतः कव्यमध्वरे।

विभाव्य प्रणमेद्धीमानिमं मन्त्रमुदीरयन्॥५४॥

*prajvālya dhūpaṁ dīpaṁ ca nimīlya nayanadvayam/
divyadehadharān pitṛnaśnataḥ kavyamadhvare/
vibhāvya praṇameddhīmānimaṁ mantramudīrayan//*

प्रज्वालयेत्यादि। ततो धूपं दीपं च प्रज्वाल्य नयनद्वयं निमील्य दिव्यदेहधरान् अध्वरे यज्ञो कव्यं पित्र्यमन्नं अश्नतः खादतः पितृन् विभाव्य विचिन्त्येमं वक्ष्यमाणं मन्त्रमुदीरयन् कीर्तयन् धीमान् जनस्तान् प्रणमेत्।

Lighting an incense-stick and a light, the wise one should, with closed eyes, think of the Pitṛs in their celestial forms partaking of their allotted Piṇḍas, each his own, and should then bow to them, uttering the following.

पिता मे परमो धर्मः पिता मे परमं तपः।

स्वर्गः पिता मे तत्तृप्तौ तृप्तमस्त्यखिलं जगत्॥५५॥

*pitā me paramo dharmah pitā me paramaṁ tapaḥ/
svargah pitā me tattṛptaṁ tṛptamastyakhilam jagat//*

तमेव मन्त्रमाह पिता मे इत्याद्यम्।

1. Vide Garland of Letters.

2. "Devatābhyah", etc. (verse 32).

3. The commentator adds : "With scents and flowers."

4. Pitā. Here collectively used for all the Pitṛs. My duty to him and them is my highest duty.

Mantra

My father is my highest Dharma.¹ My father is my highest Tapas.² My father is my Heaven. On my father being satisfied, the whole Universe is satisfied.

ततो निर्माल्यमादाय प्रार्थयेदाशिषः पितॄन्॥५६॥

tato nirmālyamādāya prārthayedāśiṣaḥ pitṛn//

Taking up some flowers⁶ from the remnants, the Pitṛs should be asked for their blessings, with the following.

आशिषो मे प्रदीयन्तां पितरः करुणामयाः।

वेदाः सन्ततयो नित्यं वर्द्धन्तां बान्धवा मम॥५७॥

पातारो मे विवर्द्धन्तां बहुन्यन्नानि सन्तु मे।

याचितारः सदा सन्तु मा च याचामि कञ्चन॥५८॥

*āśiṣo me pradīyantām pitarah karuṇāmayāḥ/
vedāḥ santatayo nityam varddhantām bāndhavā mama//
pātāro me vivarddhantām bahūnyannāni santu me/
yācitārah sadā santu mā ca yācāmi kañcana//*

तत इत्यादि। ततः परं निर्माल्यं पुष्पाद्यादाय गृहीत्वा आशिषो मे प्रदीयन्तामित्याद्यं मा च याचामि कञ्चनेत्यन्तं मन्त्रद्वयमुदीरयन् कर्मसाधकः पितृनाशिषः कामान् प्रार्थयेत् याचेत्।

Mantra

Give me your blessings, O Merciful Pitṛs. May my knowledge, progeny, and Kinsmen always increase. May my benefactors prosper. May I have food in profusion. May many always beg of me, and may I not have to beg of any.

दैवादितो द्विजान् पिण्डान् विसृजेत्तदनन्तरम्।

तथैव दक्षिणां कुर्यात् पक्षेषु त्रिषु तत्त्ववित्॥५९॥

*daivādito dvijān piṇḍān visṛjettadanantaram/
tathaiva dakṣiṇām kuryāt pakṣeṣu triṣu tattvavit//*

1. Here=object of devotion.

2. Nirmālya—Flowers left over after the Śrāddha. Bhāratī says flowers and the like (Puṣpādi).

दैवादित इत्यादि । तदनन्तरं दैवादितो दैवपक्षादिक्रमतो ब्रह्मन् क्षमस्वेति पिण्ड गयां गच्छेति च वाक्यमुच्चरन् तत्त्वचित् साधको दर्भमयान् द्विजान् पिण्डांश्च विसृजेत् । तथैव दैवादिक्रमेणैव त्रिष्वपि पक्षेषु ओँ तत्सत् अद्येत्यादि कृतैतदाभ्युदयिक-श्राद्धप्रतिष्ठार्थं हिरण्यादिकममुकगोत्रायामुकदेवशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे इति वाक्येन यथाशक्ति हिरण्यादिकं दक्षिणां कुर्यात् ।

Then he should remove the Devas and Brāhmaṇas made of Kuśa grass, as also the Piṇḍas, commencing with the Devas. The wise one should then make presents for all three¹.

गायत्रीं दशधा जप्त्वा देवताभ्योऽपि पञ्चधा ।

दृष्ट्वा वह्निं रविं विप्रमिदं पृच्छेत् कृताञ्जलिः ॥ ६० ॥

*gāyatrīm daśadhā japtvā devatābhyo'pi pañcadhā/
dr̥ṣṭvā vahniṁ raviṁ vipramidaṁ pṛcchet kṛtāñjaliḥ//*

गायत्रीमित्यादि । ततो गायत्रीं दशधा जप्त्वा देवताभ्य इति मन्त्रमपि पञ्चधा जप्त्वा वह्निं रविं च दृष्ट्वा कृताञ्जलिः सन् विप्रमिदं पृच्छेत् ।

He should then make Japa of the Gāyatrī ten times, and the Mantra, "I salute the Divinities,"² a five times, and, after looking at the fire and the Sun, should, with folded palms, ask the Vipra³ the following question. :

इदं श्राद्धं समुच्चार्य साङ्गं जातमुदीरयेत् ।

द्विजो वदेत् सम्यगेव साङ्गं जातं विधानतः ॥ ६१ ॥

*idaṁ śrāddhaṁ samuccārya sāṅgaṁ jātamudīrayet/
dviḥjo vadet samyageva sāṅgaṁ jātam vidhānataḥ//*

विप्रं प्रति किं पृच्छेदित्यपेक्षायामाह इदमित्यादि । इदं श्राद्धं समुच्चार्य साङ्गं जातमित्युदीरयेत् । योजनया इदं श्राद्धं साङ्गं जातमित्येव विप्रं पृच्छेत् । ततो विधानतः सम्यगेव साङ्गं जातमिति द्विजो वदेत् ।

"Is the Śrāddha complete?"⁴

and the Brāhmaṇas should make reply :

1. i.e., the Devas and the paternal and maternal Ancestors. The present is made with the prescribed Mantra to the Brāhmaṇa.
2. The Mantra "Devatābhyah", etc. (verse 32).
3. The Brāhmaṇa who is always present to assist at these ceremonies.
4. i.e., Faultlessly done.

"It has been completed according to the injunctions "1.

अङ्गवैगुण्यशान्त्यर्थं प्रणवं दशधा जपन्।

अच्छिद्राभिविधानेन कुर्यात् कर्मसमापनम्।

पात्रीयान्नानि पिण्डांश्च ब्राह्मणाय निवेदयेत्॥६२॥

*aṅgavaigunyaśāntyartham praṇavam daśadhā japan/
acchidrābhivīdhānena kuryāt karmasamāpanam/
pātrīyānnāni piṇḍāṁśca brāhmaṇāya nivedayet//*

Then, for the removal of the effects of any error or omission, the Praṇava² should be inwardly recited ten times, and the ceremony should be brought to a close uttering the following

Mantra

"May the Śrāddha rite be faultless³";

and then the food and drink in the vessels as also the Piṇḍas should be offered to the officiating Brāhmaṇa.

विप्राभावे गवाजेभ्यः सलिले वा विनिःक्षिपेत्।

वृद्धिश्राद्धमिदं प्रोक्तं नित्यसंस्कारकर्मणि॥६३॥

*viprābhāve gavājebhyaḥ salile vā viniḥkṣipet/
vṛddhiśrāddhamidaṁ proktaṁ nityasaṁskāra karmaṇi//*

अच्छिद्राभिविधानेन कृतमेतच्छ्राद्धकर्माऽच्छिद्रमस्त्विति वाक्येन।

In the absence of a Vipra, it should be given to cows and goats, or should be thrown into water. This is called "Vṛddhi Śrāddha," enjoined for all obligatory sacramental⁴ rites.

श्राद्धे पर्वणि कर्तव्ये पार्वणत्वेन कीर्तयेत्॥६४॥

śrāddhe parvaṇi karttavye pārvanātvena kīrttayet//

एवमाभ्युदयिकश्राद्धविधिमुक्तवेदानीं सविशेषेण तेनैव विधिना पार्वणादिकमपि श्राद्धं विधातव्यमित्याह श्राद्धे इत्यादिभिः। पर्वण्यमावास्यादौ कर्तव्ये श्राद्धे कल्पनीयेष्वनुज्ञावाक्येषु पार्वणत्वेन श्राद्धं कीर्तयेदुच्चारयेत्।

1. Vidhāna.

2. Omkāra.

3. This is called Acchidrābhivīdhāna.

4. Saṁskāra.

Śrāddha performed on the occasion of any Parvan¹ is called "Pārvaṇa Śrāddha"².

देवतादिप्रतिष्ठासु तीर्थयात्राप्रवेशयोः ।
पार्वणेन विधानेन श्राद्धमेतदुदीरयेत् ॥ ६५ ॥

*devatādiratiṣṭhāsu tīrthayātrāpraveśayoh/
pārvaṇena vidhānena śrāddhametadudīrayet//*

देवतादीत्यादि । देवतादिप्रतिष्ठासु तीर्थयात्राप्रवेशयोश्च कर्तव्ये श्राद्धे कल्पनीयेष्व-
नुज्ञावाक्येषु पार्वणेन विधानेनैतच्छ्राद्धमित्युदीरयेत् ।

In ceremonies relating to the consecration of emblems or images of Devas, or while starting for, or returning from, pilgrimage, the Śrāddha should be according to the injunctions laid down for Pārvaṇa Śrāddha.

नैतेषु श्राद्धकृत्येषु पितृन्नान्दीमुखान् वदेत् ।
नमोऽन्तपुष्ट्यायित्यत्र स्वधायै पदमुच्चरेत् ॥ ६६ ॥

*naiteṣu śrāddhakṛtyeṣu pitṛnnāndīmukhān vadet/
namo'ntapuṣṭyāyityatra svadhāyai padamuccaret//*

नैतेष्वित्यादि । एतेषु श्राद्धकृत्येषु पितृन्नान्दीमुखान् वदेत् किं च देवताभ्यः
पितृभ्यश्चेति मन्त्रेण नमोऽन्ते पुष्ट्यै इत्यत्र स्वधायै इति पदमुच्चरेत् । अन्यत् सर्वं
पूर्ववदेव विधेयम् ।

On the occasion of Pārvaṇa Śrāddha the Pitṛs should not be addressed with the prefix. "Nāndmukha," and for the words "Salutation to Puṣṭi"³ should be substituted the words "Salutation to Svadhā"⁴.

पित्रादित्रयमध्ये तु यो जीवति वरानने ।
तस्योद्धर्ध्वतनमुल्लिख्य श्राद्धे कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६७ ॥

1. Name given to certain days of the lunar month, such as Amāvasyā (New Moon), Pūrṇimā (Full Moon), Aṣṭamī (Eighth Day). A festival.
2. Pārvaṇa-Śrāddha is Śrāddha performed on the occasions last mentioned—not only on Mahālayā Day—the New Moon preceding the Durgā Pūjā.
3. Namō'stu Puṣṭyai. See v. 32 ante.
4. Namō'stu Svadhāyai, (ibid.).

*pitṛāditrayamadhye tu yo jīvoti varānane/
tasyorddhvatanamullikhya śrāddhe kuryādvicakṣaṇaḥ//*

O Beautiful One! if any of the three Ancestors be alive, then the wise one should make the offerings to another Ancestor of higher degree.

जनकादिषु जीवत्सु त्रिषु श्राद्धं विवर्जयेत्।

तेषु प्रीतेषु देवेशि श्राद्धयज्ञफलं लभेत्॥ ६८॥

*janakādiṣu jīvatsu triṣu śrāddhaṁ vivarjjayet/
teṣu prīteṣu deveśi śrāddhayaajñaphalaṁ labhet//*

ऊर्ध्वतनम् ऊर्ध्वभवम्।

If the father, grandfather, and great-grandfather¹ be alive, then, O Queen of the Devas! no Śrāddha need be performed. If they are pleased, then the object of the funeral rite and sacrifice² is attained.

जीवत्पितरि कल्याणि नान्यश्राद्धाधिकारिता।

मातुः श्राद्धं विना पत्यास्तथा नान्दीमुखं विना॥ ६९॥

*jīvatpitari kalyāṇi nānyaśrāddhādhikāritā/
mātuḥ śrāddhaṁ vinā patnyāstathā nāndīmukhaṁ vinā//*

जीवदित्यादि। हे कल्याणि पितरि जीवति सति पुत्रस्य मातुः पत्याश्च श्राद्धं विना तथा नान्दीमुखमाभ्युदयिकमपि श्राद्धं विना अन्यश्राद्धाधिकारिता नास्तीत्यन्वयः।

If his father be living, then a man may perform his mother's Śrāddha, his wife's Śrāddha, and Nāndīmukha Śrāddha; but he is not entitled to perform the Śrāddha of anyone else.

एकोद्दिष्टे तु कौलेशि विश्वदेवान्न पूजयेत्।

एकमेव समुद्दिष्याऽनुज्ञावाक्यं प्रकल्पयेत्॥ ७०॥

*ekoddiṣṭe tu kauleśi viśvadevānna pūjayet/
ekameva samuddiṣyā'nujñāvākyaṁ prakalpayet//*

O Queen of Kula!³ at the time of Ekoddiṣṭa Śrāddha⁴ the

1. Literally, three Ancestors, beginning with father.

2. Śrāddha and Yajña. If all the three Ancestors are alive, they are feasted instead of Piṇḍas being offered to them.

3. Kuleśvarī.

4. See p. 621, note 3.

Viśva-Devas¹ are not to be worshipped. The word of entreaty² should be addressed to one Ancestor only³.

दक्षिणाभिमुखो दद्यादन्नं पिण्डं च मानवः ।

यवस्थाने तिला देयाः सर्वमन्यच्च पूर्ववत् ॥ ७१ ॥

*dakṣiṇābhimukho dadyādannam piṇḍam ca mānavah/
yavasthāne tilā deyāḥ sarvamanyacca pūrvavat//*

एकोद्दिष्टे श्राद्धे ।

At the time of Ekoddiṣṭa-Śrāddha⁴ cooked rice and Piṇḍa should be given whilst facing south. The rest of the ceremony is the same as that which has been already described, with the exception that sesamum should be substituted for barley.

प्रेतश्राद्धे विशेषोऽयं गङ्गाद्यर्चा विवर्जयेत् ।

मृतं समुल्लिखेत् प्रेतं वाक्ये दानेऽन्नपिण्डयोः ॥ ७२ ॥

*pretaśrāddhe viśeṣo'yaṁ gaṅgādyarcāṁ vivarjayet/
mṛtaṁ samullikhet pretaṁ vākyaḥ dāne'nnapiṇḍayoḥ//*

प्रेतश्राद्ध इत्यादि । प्रेतश्राद्धे गङ्गाद्यर्चा विवर्जयेत् न कुर्यात् । अनुज्ञावाक्ये-
ऽन्नपिण्डयोर्दाने च मृतं जनं प्रेतं समुल्लिखेदुच्चारयेत् । प्रेतश्राद्धेऽयं विशेषो विज्ञेयः ।

The peculiarity in Preta-Śrāddha⁵ is that the worships⁶ of Gaṅgā⁷ and others is omitted, and in the framing of the Mantra the deceased should be spoken of as Preta⁸ whilst rice and Piṇḍas are offered to him.

एकमुद्दिश्य यत् श्राद्धमेकोद्दिष्टं तदुच्यते ।

प्रेतस्यान्ने च पिण्डे च मत्स्यं मांसं नियोजयेत् ॥ ७३ ॥

*ekamuddiśya yat śrāddhamekoddiṣṭam taducyate/
pretasyānne ca piṇḍe ca matsyaṁ māṁsaṁ niyojayet//*

1. See p. 546, note 5.

2. Anujñā-vākya.

3. i.e., the person whose Ekoddiṣṭa Śrāddha is being performed.

4. i.e., the first of Ekoddiṣṭa Śrāddha.

5. See p. 629, note 2.

6. Arcana.

7. The Devī of the Ganges.

8. i.e., the spirit before obsequial rites.

ननु किन्नाम एकोद्दिष्टं श्राद्धं तत्राह एकमुद्दिश्येत्यादि । नियोजयेत् समर्पयेत् ।

The Śrāddha performed for one particular dead ancestor is called "Ekoddiṣṭa". In offering Piṇḍa to the Preta, fish and meat should be added.

अशौचान्तात् द्वितीयेऽहि श्राद्धं यत् कुरुते नरः ।

प्रेतश्राद्धं विजानीहि तदेव कुलनायिके ॥ ७४ ॥

*aśaucāntāt dvitīye'hni śrāddham yat kurute narah/
pretaśrāddham vijānīhi tadeva kulānāyike//*

ननु प्रेतश्राद्धं किन्नाम तत्राह अशौचान्तादित्यादि । अशौचान्तात् अशौचस्यान्तो यत्रास्ति तदशौचान्तं तस्मात् ।

O Mistress of the Kula !¹ know this, that the Śrāddha which is performed on the day following the end of the period of uncleanness² is Preta Śrāddha.

गर्भस्त्रावाज्जातमृतादन्यत्र मृतजातयोः ।

कुलाचारानुसारेण मानवोऽशौचमाचरेत् ॥ ७५ ॥

*garbhasrāvājātāmṛtādanyatra mṛtajātayoḥ/
kulācārānusāreṇa mānavo'saucamācaret//*

अथ प्रसङ्गादशौचादिव्यवस्थामाह गर्भस्त्रावादित्यादिभिः । गर्भस्त्रावाद्गर्भपातात् जातमृतात् जातः सन्नेव मृतो जातमृतस्तस्माच्चान्यत्रान्ययोर्मृतजातयोः सतोर्मानवः स्वस्वकुलाचारानुसारेणाशौचमुशचिक्रियामाचरेत् कुर्यात् ।

If there is a miscarriage, or if the child dies immediately on birth, or if a child is born or dies, then the period of uncleanness is to be reckoned according to the custom of the family.

द्विजातीनां दशाहेन द्वादशाहेन पक्षतः ।

शूद्रसामान्ययोर्देवि मासेनाशौचकल्पना ॥ ७६ ॥

*dvijātīnām daśāhena dvādaśāheṇa pakṣataḥ/
śūdrasāmānyayordevi māsenāśaucakalpanā//*

द्विजातीनामित्यादि । उपनीतसपिण्डमरणे शिशुजनने च द्विजातीनां ब्राह्मणक्षत्रिय-

1. Kaula Tāntrikas.

2. Āśauca : Erroneously called period of mourning.

वैश्यानां क्रमतो दशाहेन द्वादशाहेन पक्षतः पक्षेणाशौचकल्पना विज्ञेया । शूद्रसामान्ययोस्तु मासेनाशौचकल्पना विज्ञेया । शूद्रसामान्यवर्णयोरुपयनस्थाने विवाहो ज्ञेयः ।

The period of uncleanness in the case of the twice-born is ten days (for Brāhmaṇas), twelve (for Kṣatriyas), and a fortnight (for Vaiśyas); for Śūdras and Sāmānyas the period is one month (thirty days).

असपिण्डमृतज्ञातौ त्रिरात्राशौचमिष्यते ।

शृण्वतोऽपि गताशौचे सपिण्डस्य मृतिं शिवे ॥ ७७ ॥

*asapiṇḍamṛtajñātau trirātrāśaucamiṣyate/
śṛṇvato'pi gatāśauce sapiṇḍasya mṛtiṃ śive//*

असपिण्डेत्यादि । असपिण्डमृतज्ञातौ सपिण्डभिन्ने गोत्रजे मृते सति त्रिरात्रमशौचमिष्यते । गताशौचेऽशौचे गते सति सपिण्डस्य मृतिं मरणं शृण्वतोऽपि जनस्य त्रिरात्राशौचमिष्यते ।

On the death of an Agnate¹ who is not a Sapiṇḍa,² the period of uncleanness is three days, and on the death of a Sapiṇḍa,³ should information of it arrive after the period prescribed, one becomes unclean for three days.

अशुचिर्नाधिकारी स्यादैवे पितृये च कर्मणि ।

ऋते कुलार्चनादाद्ये तथा प्रारब्धकर्मणः ॥ ७८ ॥

*aśucirnādhikārī syāddaive pitṛye ca karmani/
ṛte kulārcanādādye tathā prārabdhakarmanah//*

अशुचिरित्यादि । हे आद्ये कुलार्चनात्तथा प्रारब्धकर्मणश्च ऋतु कुलार्चन प्रारब्धकर्मभ्यामन्यस्मिन् दैवे पितृये च कर्मण्यशुचिर्जनोऽधिकारी न स्यात् ।

The unclean man, O Primordial One! is not entitled to perform any rite relating to the Devas and the Pitṛs, excepting Kula worship⁴ and that which has been already commenced.

पञ्चवर्षाधिकान् मर्त्यान् दाहयेत् पितृकानने ।

भर्त्रा सह कुलेशानि न दहेत् कुलकामिनीम् ॥ ७९ ॥

1. Jñāti.

2. i.e., having the same Piṇḍa, or funeral rice-ball offering. A kins-man connected by the offering of the Piṇḍa.

3. Kula-Pūjā.

4. Kula-Pūjā.

*pañcavarṣādihikān marttyān dāhayet pitṛkānane/
bhartrā saha kuleśāni na dahet kulakāminīm//*

Persons over five years of age should be burnt in the burning-ground, but, O Kuleśāni! a wife should not be burnt with her dead husband¹.

तव स्वरूपा रमणी जगत्याच्छन्नविग्रहा ।
मोहाद्भर्तृश्चितारोहात् भवेन्नरकगामिनी ॥ ८० ॥

*tava svarūpā ramaṇī jagatyācchannvighrahā/
mohādbharttuścitārohāt bhavennarakagāminī//*

Every woman is Thy image—Thou residest concealed in the forms of all women in this world.² That woman, who in her delusion³ ascends the funeral pyre of her lord, shall go to hell.

ब्रह्ममन्त्रोपासकांस्तु तेषामाज्ञानुसारतः ।
प्रवाहयेद्वा निखनेद्वाहयेद्वापि कालिके ॥ ८१ ॥

*brahmamantropāsakāṁstu teṣāmājñānusārataḥ/
pravāhayedvā nikhaneddāhayedvāpi kālīke//*

Kālikā ! the corpses of worshippers of the Brahma Mantra should be either buried, thrown into running water, or burnt, according as they may direct.

पुण्यक्षेत्रे च तीर्थे वा देव्याः पार्श्वे विशेषतः ।
कुलीनानां समीपे वा मरणं शस्तमम्बिके ॥ ८२ ॥

*puṇyakṣetre ca tīrthe vā devyāḥ pārśve viśeṣataḥ/
kulīnānāṁ samīpe vā maraṇaṁ śastamambike//*

पितृकानेन श्मशाने ।

Āmbikā!⁴ death in a holy place or a place of pilgrimage, or near the Devī, or near the Kaulikas,⁵ is a happy one.

-
1. This passage condemns the practice of Satī.
  2. Tava svarūpā ramaṇī, jagatyācchanna-vighrahā.
  3. Moha is ignorance of right and wrong due to excess of grief, desire and the like.
  4. See p. 617, note 1.
  5. Followers of Kulācāra.

विभावयन् सत्यमेकं विस्मरन् जगतां त्रयम् ।
परित्यजति यः प्राणान् स स्वरूपे प्रतिष्ठति ॥ ८३ ॥

*vibhāvayan satyamekaṁ vismaran jagatāṁ trayam/
parityajti yaḥ prāṇān sa svarūpe pratiṣṭhati//*

विभावयन्निति । विभावयन् विचिन्तयन् । स्वरूपे परमात्मनि ।

He who at the time of his death meditates on the one Truth, forgetful of the three worlds becomes one with the Paramātmā¹.

प्रेतभूमौ शवं नीत्वा स्नापयित्वा घृतोक्षितम् ।
उत्तराभिमुखं कृत्वा शाययेत्तं चितोपरि ॥ ८४ ॥

*pretabhūmau śavaṁ nītvā snāpayitvā ghr̥tokṣitam/
uttarābhimukhaṁ kṛtvā śāyayettaṁ citopari//*

प्रेतभूमावित्यादि । प्रेतभूमौ शवं नीत्वा घृतोक्षितं घृताभ्यक्तं तं स्नापयित्वा उत्तराभिमुखं कृत्वा चितोपरि तं शवं शाययेत् ।

After death the corpse should be taken to the burning ground, and when it has been washed it should be smeared with ghee and placed on the pyre, with the face to the north².

सम्बोधनान्तं तद्गोत्रं प्रेताख्यानं समुच्चरन् ।
दत्त्वा पिण्डं प्रेतमुखे दहेद्वह्निमुं स्मरन् ॥ ८५ ॥

*sambodhanāntaṁ tadgotraṁ pretākhyānaṁ samuccaran/
dattvā piṇḍaṁ pretamukhe dahedvahnimanuṁ smaran//*

The deceased should be addressed by his name, and Gotra and as Preta.³ Giving the Piṇḍa to the mouth of the corpse, the pyre should be lighted by applying the torch to the mouth of the corpse, the while inwardly reciting the Vahni Bija⁴.

पिण्डन्तु रचयेत्तत्र सिद्धान्नैस्तण्डुलैश्च वा ।
यवगोधूमचूर्णैर्वा धात्रीफलसमं प्रिये ॥ ८६ ॥

*piṇḍantu racayettatra siddhānnaiṣṭaṇḍulaiśca vā/
yavagodhūmacūrnairvā dhātrīphalasamaṁ priye//*

1. Svarūpe pratiṣṭhati—literally, "stays in his own Essential Being". Svarūpa is here the equivalent of Paramātmā (Bhārati).
2. Uttarābhimukha.
3. See p. 628 note 8.
4. Raṁ—the Bija of Fire.

Beloved! the Piṇḍa should be made of boiled or unboiled rice, or crushed barley, or wheat, and should be of the size of an emblic myrobalam¹.

स्थितेषु प्रेतपुत्रेषु ज्येष्ठे श्राद्धाधिकारिता।

तदभावेऽन्यपुत्रादौ ज्येष्ठानुक्रमतो भवेत्॥८७॥

*sthiteṣu pretaputreṣu jyeṣṭhe śrāddhādhikāritā/
tadabhāve'nyaputrādaū jyeṣṭhānukramato bhavet//*

सम्बोधनान्तमित्यादि। सम्बोधनान्तं सम्बोधनविभक्त्यन्तं प्रेताख्यानं प्रेतनाम तद्गोत्रञ्च समुच्चरन् ओँ अद्यामुकगोत्र प्रेत पितरमुकदेवशर्मनेष पिण्डस्ते स्वधेति वाक्यमुदीरयन् प्रेतमुखे पिण्डं दत्त्वा वह्निमनुं रमिति मन्त्रं स्मरन् सन् शवं दहेत्। ज्येष्ठे पुत्रे।

To the eldest son of the Preta is given the privilege of performing the Śrāddha; in his absence to the other sons, according to the order of their seniority.

अशौचान्तान्तदिवसे कृतस्नानो नरः शुचिः।

मृतप्रेतत्वमुक्त्यर्थमुत्सृजेत्तिलकाञ्चनम् ॥८८॥

*aśaucāntāntadivase kṛtasnāno naraḥ śuciḥ/
mṛtapretatvamuktyarthamutsrjettilakāñcanam//*

अशौचान्तेत्यादि। अशौचान्तान्तदिवसे अशौचान्ताद्वासरात् परस्मि वासरे। कृतस्नानः शुचिश्च सन्नरः ओँ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्य प्रेतस्य पितुरमुकदेवशर्मणः प्रेतत्वविमुक्त्यर्थममुकगोत्रायामुकदेवशर्मणे ब्राह्मणाय दातुं काञ्चनसहितांस्तिलानहमुत्सृजे इति वाक्येन मृतप्रेतत्वविमुक्त्यर्थं तिलकाञ्चनमुत्सृजेत्।

The day after the day upon which the period of uncleanness expires, the mourner should bathe and purify himself, and give away gold and sesamum for the Liberation of the Preta².

1. Harītakī.

2. The Mantra said whilst giving away is : "Om : to-day (here mention month, Pakṣa, Tithi, etc.), for the Liberation of my father, whose Gotra is — and whose name is —, I give away gold, etc., to the Brāhmaṇa, whose name is — and whose Gotra is—."

गां भूमिं वसनं यानं पात्रं धातुविनिर्मितम्।

भोज्यं बहुविधं दद्यात् प्रेतस्वर्गाय सत्सुतः॥८९॥

*gām bhūmim vasanam yānam pātram dhātuvinirmitam/
bhojyam bahuvidham dadyāt pretaśvargāya satsutah//*

The son of the Preta should give away cattle, lands, clothes, carriages, vessels made of metals, and various kinds of edibles, in order that the Preta may attain Heaven.

गन्धं माल्यं फलं तोयं शय्यां प्रियकरिं तथा।

यद् यत् प्रेतप्रियं द्रव्यं तत् स्वर्गाय समुत्सृजेत्॥९०॥

*gandham mālāyam phalam toyam śayyām priyakarim tathā/
yad yat pretapriyam dravyam tat svargāya samutsrjet//*

गामित्यादि। ओ० अद्यामुकगोत्रस्य प्रेतस्य पितुरमुकदेवशर्मणः स्वर्गार्थममुक-
गोत्रायामुकदेवशर्मणे ब्राह्मणाय गामिमामहं सम्प्रददे इति वाक्येन सत्सुतः प्रेतस्वर्गाय
गां दद्यात्। इत्थमेव कल्पितेन तत्तद्वाक्येन भूम्यादिकमपि प्रेतस्वर्गाय दद्यात्।

He should also give away scents, garlands, fruits, water, beautiful bed, and everything which the Preta himself liked to insure his passage to Heaven.

ततस्तु वृषभञ्चैकं त्रिशूलाङ्केन लाञ्छितम्।

स्वर्णेनलङ्कृतं कृत्वा त्यजेत् तत्स्वरवाप्तये॥९१॥

*tatastu vṛṣabhañcaikam triśūlāṅkena lāñchitam/
svarṇenālāṅkṛtam kṛtvā tyajet tatsvaravāptaye//*

Then a bull should be branded with the mark of a trident, and decorated with gold and ornaments, and then let loose, with the object that the deceased may attain Heaven.

प्रेतश्राद्धोक्तविधिना श्राद्धं कृत्वाऽतिभक्तितः।

ब्रह्मज्ञान् ब्राह्मणान् कौलान् क्षुधितानपि भोजयेत्॥९२॥

*pretaśrāddhoktavīdhinā śrāddham kṛtvā'tibhaktitah/
brahmajñān brāhmaṇān kaulān kṣudhitānapī bhojayet//*

तत्स्वरवाप्तये प्रेतस्वर्गावाप्तये।

He should then with a devout spirit perform the Śrāddha, according to the injunctions laid down for the performance of

Preta Śrāddha,¹ arid then feed Brāhmaṇas and Kaula knowers of the Brahman² and the hungry.

दानेष्वशक्तो मनुजः कुर्वन् श्राद्धं स्वशक्तिः ।

बुभुक्षितान् भोजयित्वा प्रेतत्वं मोचयेत् पितुः ॥ ९३ ॥

*dāneṣvaśakto manujah kurvan śrāddham svaśaktiḥ/
bubhukṣitān bhojayitvā pretatvaṁ mocayet pituḥ//*

बुभुक्षितान् क्षुधितान् ।

The man who is unable to make gifts should perform the Śrāddha to the best of his ability, and feed the hungry, and thus liberate his father from the state of existence of a Preta³.

आद्यैकोद्दिष्टमेतत्तु प्रेतत्वान्मुक्तिकारणम् ।

वर्षे वर्षे मृततिथौ दद्यादन्नं गतासवे ॥ ९४ ॥

*ādyaikoddiṣṭametattu pretatvānmuktikāraṇam/
varṣe varṣe mṛtatithau dadyādannaṁ gatāsave//*

This Preta Śrāddha is known as Ādyā Ekoddiṣṭa Śrāddha,⁴ and it liberates the deceased from the state of Preta. After this every, year on the Tithi⁵ of his death edibles⁶ should be given to the deceased.

बहुभिर्विधिभिः किं वा कर्मभिर्बहुभिश्च किम् ।

सर्वसिद्धिमवाप्नोति मानवः कौलिकार्चनात् ॥ ९५ ॥

*bahubhirvidhibhiḥ kiṁ vā karmabhirbahubhiḥśca kim/
sarvasiddhimavāpnōti mānavaḥ kaulikārcanāt//*

There is no necessity for a multitude of injunctions nor for

1. See p. 629, verse 74.

2. Brahman.

3. The impure earth-bound state after Sapindikarāṇa he joins the other Pits and then reaps the result of his karma.

4. This is the first (Ādyā) Śrāddha done immediately after (verse 88) the expiry of the period of uncleanness for the liberation from the state of a Preta of the person who is dead. Ekoddiṣṭa means directed (Uddiṣṭa) towards one (Eka).

5. A lunar day, which may be less than twenty-four hours.

6. The offering of Piṇḍas on the anniversary of his death is called Vātsarika (annual) Śrāddha.

a multitude of rituals. Man may attain all Siddhi¹ by honouring a Kaulika.

विना होमाज्जपात् श्राद्धात् संस्कारेषु च कर्मसु ।

सम्पूर्णकार्यसिद्धिः स्यादेकया कौलिकार्चया ॥ १६ ॥

*vinā homājjapāt śrāddhāt saṁskāreṣu ca karmasu/
sampūrṇakāryasiddhiḥ syādekayā kaulikārcayā//*

आद्येत्यादि । एतदाद्यमेकोद्दिष्टं तु मृतस्य प्रेतत्वान्मुक्तेः कारणं भवति । अतः परं वर्षे वर्षे मृततिथौ करिष्यमाणे एकोद्दिष्टश्राद्धे मृतं प्रेतं नोच्चारयेदित्यवगन्तव्यम् । गतासवे विगतप्राणाय ।

The object of all Saṁskāras² is completely attained if, in lieu of the prescribed Homa, Japa, and Śrāddha,³ even a single Kaulika⁴ is (at the time of the rite) duly honoured.

शुक्लां चतुर्थीमारभ्य शुभकर्माणि साधयेत् ।

असितां पञ्चमीं यावत् विधिरेषु शिवोदितः ॥ १७ ॥

*śuklāṁ caturthīmārabhya śubhakarmāṇi sādhayet/
asitāṁ pañcamīm yāvat vidhīreṣu śivoditaḥ//*

The injunction of Śiva is that all auspicious ceremonies should be performed between the period beginning with the fourth day of the light half of the lunar half-month, and ending on the fifth of the dark half-month.

अन्यत्रापि विरुद्धेऽहिं गुर्वत्विक्कौलिकाज्ञया ।

कर्माण्यपरिहार्याणि कर्मार्थी कर्तुमर्हति ॥ १८ ॥

*anyatrāpi viruddhe'hni gurvartvikkaulikājñayā/
karmāṇyaparihāryāṇi karmārthī kartumarhati//*

He, however, who is desirous of performing any rite which must be performed may perform it even on an inauspicious

1. Sarva-siddhi—Success in all things.

2. "Sacraments" described in Ch. IX.

3. That is, the burnt sacrifice, recitation, of Mantra, or obsequial rites.

4. Follower of Kulācāra who has realised the One underlying the diversity of the world.

day,¹ provided he be so directed by his Guru, by a R̥tvik,² or a Kaulika.

गृहारम्भः प्रवेशश्च यात्रा रत्नादिधारणम्।

सम्पूज्याऽऽद्यां पञ्चतत्त्वैः कुर्यादेतानि कौलिकः॥ १९॥

*grhārambhaḥ praveśaśca yātrā ratnādihāraṇam/
sampūjyā''dyāṁ pañcatattvaih kuryādetāni kaulikaḥ//*

A Kaulika should commence the building of a house, should first enter a house, start on a journey, wear new jewels, and the like, only after worshipping the Primordial One with the five Elements³.

संक्षेपयात्रामथवा कुर्यात् साधकसत्तमः।

ध्यायन् देवीं स्मरन्मन्त्रं नत्वा गच्छेद् यथामति॥ १००॥

*saṁkṣepayātrāmathavā kuryāt sādhasattamaḥ/
dhyāyan devīm smaranmantram natvā gacched yathāmati//*

Or the excellent worshipper may shorten the rite. He may, after meditating on the Devī, and inwardly reciting the Mantra and bowing to the Devī, go wherever he may desire.

सर्वासु देवतार्चसु शारदीयोत्सवादिषु।

तत्तत्कल्पोक्तविधिना ध्यानपूजां समाचरेत्॥ १०१॥

*sarvāsu devatārcasu śārādīyotsavādiṣu/
tattatkalpoktavividhinā dhyānapūjāṁ samācaret//*

In the worship of all Devatās, such as the Autumnal Festival⁴ and others, Dhyāna and Pūjā⁵ should be performed according to the ordinances laid down in the Śāstras relating to such worship.

आद्यापूजोक्तविधिना बलिहोमं प्रयोजयेत्।

कौलार्चनं दक्षिणाञ्च कृत्वा कर्म समापयेत्॥ १०२॥

1. Viruddhe'hni.

2. Priest.

3. Pañca-tattva—Wine, meat, etc. (see Śakti and Śākta).

4. Śārādīyotsava. The Durgā Pūjā is so called because it is celebrated in Autumn. Durgā Pūjā is also celebrated in Spring, and is then called Vāsantī, or Vernal Festival.

5. Meditation and worship.

*ādyāpūjoktavidhinā balihomaṃ prayojayet/
kaulārcanaṃ dakṣiṇāṅca kṛtvā karma samāpayet//*

According to the ordinances relating to the worship of the Primordial Kālī, animal sacrifice¹ and Homa² should be performed, and the rite should be brought to an end by the honouring of Kaulikas³ and making of presents⁴.

गङ्गां विष्णुं शिवं सूर्यं ब्रह्माणं परिपूज्य च।

उद्देश्यमर्चयेद्देवं सामान्यो विधिरीरितः॥ १०३॥

*gaṅgāṃ viṣṇuṃ śivaṃ sūryaṃ brahmāṇaṃ paripūjya ca/
uddeśyamarcayeddevaṃ sāmānyo vidhirīritaḥ//*

The general rule is that Gaṅgā, Viṣṇu, Śiva, Sūrya, and Brahmā should first be worshipped, and then the Deva the special object of worship.

कौलिकः परमो धर्मः कौलिकः परदेवता।

कौलिकः परमं तीर्थं तस्मात् कौलं सदाचर्येत्॥ १०४॥

*kaulikaḥ paramo dharmah kaulikaḥ paradevatā/
kaulikaḥ paramaṃ tīrthaṃ tasmāt kaulaṃ sadārcayet//*

The Kaulika is the most excellent Dharma,⁵ the Kaulika is the most excellent Deva, the Kaulika is the most excellent pilgrimage,⁶ therefore should the Kaula be always worshipped⁷.

सार्द्धत्रिकोटितीर्थानि ब्रह्माद्याः सर्वदेवताः।

वसन्ति कौलिके देहे किन् स्यात् कौलिकार्चनात्॥ १०५॥

पूर्णाभिषिक्तः सत्कौलो यस्मिन् देशे विराजते।

धन्यो मान्यः पुण्यतमः स देशः प्रार्थते सुरैः॥ १०६॥

1. Vali.

2. Sacrifice in fire.

3. Followers of Kulācāra, who see the Brahman in all and in the Brahman. *Vide ante.*

4. Dakṣiṇā.

5. i.e., embodiment of righteousness.

6. i.e., he is the embodiment of all the Holy Places. A visit to him is the equivalent of the visit to all Holy shines.

7. Arñcayet.

*sārdhdhatrikotītīrthāni brahmādyāḥ sarvadevatāḥ/
vasanti kaulike dehe kinna syāt kaulikārcanāt//
pūrṇābhiṣiktaḥ satkaulo yasmin deśe virājate/
dhanyo mānyaḥ puṇyatamaḥ sa deśaḥ prārthate suraiḥ//*

The three and a half Koṭis¹ of Places of Pilgrimage, all the Devas beginning with Brahmā Himself, reside in the body of the Kaula. What, therefore, is there which is not attained by worshipping him? The land in which the good and Fully initiated² Kaula resides is blessed and deserving of honour. It is most holy, and is coveted even by the Devas.

कृतपूर्णाभिषेकस्य साधकस्य शिवात्मनः ।

पुण्यपापविहीनस्य प्रभावं वेत्ति को भुवि ॥ १०७ ॥

*kṛtapūrṇābhiṣekasya sādhakasya śivātmanah/
puṇyapāpavihīnasya prabhāvaṁ vetti ko bhuvi//*

Who can, in this world, understand the majesty of the "Fully initiated" Sādhaka,³ who is Śiva⁴ Himself, and to whom there is nothing either holy or sinful?

केवलं नररूपेण तारयन्नखिलं जगत् ।

शिक्षयन् लोकयात्राञ्च कौलो विहरति क्षितौ ॥ १०८ ॥

*kevalaṁ nararūpeṇa tārayannakhilaṁ jagat/
śikṣayan lokayātrāñca kaulo viharati kṣitau//*

शुक्लामित्यादि । असितां कृष्णाम् । यावदित्यवधौ ।

Such a Kaula, possessing merely the form of man, moves about this earth for the salvation of the entire world and the instruction of men in the conduct of life.

श्रीदेव्युवाच

पूर्णाभिषिक्तकौलस्य माहात्म्यं कथितं प्रभो ।

विधानमभिषेकस्य कृपया श्रावयस्व माम् ॥ १०९ ॥

1. A Koṭi is a crore or ten million—i.e., all the multitude.

2. Pūrṇābhiṣikta=lit. Fully sprinkled. Pūrṇābhiṣeka follows initiation.

3. One who is intently striving to attain Siddhi.

4. Śivātmā that is, he is the embodiment of goodness and beneficence.

śrīdevyuvāca

*pūrṇābhiṣiktakaulasya māhātmyaṁ kathitaṁ prabho/
vidhānamabhiṣekasya kṛpayā śrāvayasva mām//*

पूर्णाभिषेकविधिं श्रोतुमिच्छन्ती श्रीदेव्युवाच । पूर्णाभिषिक्तकौलस्येत्यादि ।

Śrī Devī said :

Thou hast, O Lord! spoken of the Greatness¹ of the fully initiated Kaula. Do Thou in Thy mercy speak to Me of the ordinances relating to such initiation².

श्रीसदाशिव उवाच

विधानमेतत् परमं गुप्तमासीद् युगत्रये ।

गुप्तभावेन कुर्वन्तो नरा मोक्षं ययुः पुरा ॥ ११० ॥

śrīsadaśiva uvāca

*vidhānametat paramaṁ guptamāsīd yugatraye/
guptabhāvena kurvanto narā mokṣaṁ yayuḥ purā//*

एवं प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच । विधानमित्यादि ।

Śrī Sadāśiva said :

In the three Ages³ this rite was a great secret; men then used to perform it in all secrecy, and thus attain Liberation.

प्रबले कलिकाले तु प्रकाशे कुलवर्त्मनः ।

नक्तं वा दिवसे कुर्यात् सप्रकाशाभिषेचनम् ॥ १११ ॥

*prabale kalikāle tu prakāśe kulavartmanah/
naktam vā divase kuryāt saprakāśābhiṣecanam//*

When the Kali Age prevails, the followers of Kula rite should declare themselves as such, and, whether in the night or the day, should openly be initiated⁴.

नाऽभिषेकं विना कौलः केवलं मद्यसेवनात् ।

पूर्णाभिषेकात् कौलः स्यात् चक्राधीशः कुलार्चकः ॥ ११२ ॥

*nā'bhiṣekaṁ vinā kaulaḥ kevalaṁ madyasevanāt/
pūrṇābhiṣekāt kaulaḥ syāt cakrādhiśaḥ kulārcakaḥ//*

1. Māhātmya=Prabhāva=Power, goodness, sanctity.

2. Pūrṇābhiṣeka.

3. Yuga—that is, Satya, Tretā, and Dvāpara, the three past Ages.

4. See Ch. IV, verse 78.

नक्तं रात्रौ ।

By the mere drinking of wine,¹ without initiation,² a man does not become a Kaula. The Kula worshipper becomes the Lord of the Kula-Cakra only after "full initiation"³.

तत्राभिषेकपूर्वेऽह्नि सर्वविघ्नोपशान्तये ।

यथाशक्त्युपचारेण विघ्नेशं पूजयेद्गुरुः ॥ ११३ ॥

*tatrābhiṣekapūrvē'hñi sarvaviḡhnopaśāntaye/
yathāśaktyupacāreṇa viḡhneśaṁ pūjayedguruḥ//*

अथ पूर्णाभिषेकस्य विधानमाह तत्रेत्यादिभिः । विघ्नेशम् गणपतिम् ।

The Guru should, the day before the initiation, worship the Deva of Obstacles⁴ with offerings, according to his ability for the removal of all obstacles.

गुरुश्चेन्नाधिकारी स्यात् शुभपूर्णाभिषेचने ।

तदाऽभिषिक्तकौलेन संस्कारं साधयेत् प्रिये ॥ ११४ ॥

*guruścennādhikārī syāt śubhapūrṇābhiṣecane/
tadā'bhiṣiktakauleṇa saṁskāraṁ sādhayet priye//*

गुरुरित्यादि । चेत् यद्यभिषिक्तत्वात् शुभपूर्णाभिषेचने गुरुधिकारी न स्यात्तदाभिषिक्तकौलेन पूर्णाभिषेचनं संस्कारं नरः साधयेत् ।

If the Guru is not qualified to officiate at a "Full initiation"⁵ ceremony, then it should, O Beloved! be performed by a duly initiated Kaula⁶.

1. Kevalam madhya-sevanāt.

2. Abhiṣeka.

3. Pūrṇābhiṣeka.

4. Gaṇeśa.

5. Pūrṇābhiṣeka.

6. Vide p. 638, note 3. Changing one's Guru is not allowed unless the latter is not qualified when the services of a qualified preceptor may be sought. It is however said "the disciple thirsting for knowledge may go from one Guru to another in the same way that a bee longing for honey goes from flower to flower."

Tarkālaṅkāra says : At the time of Mantragrahaṇa (reception of Mantra) the person imparting it becomes Guru; at the time of Abhiṣeka the quality of Guru is transferred to him who performed it. Tantrasāra says that by renouncing the Guru man incurs death, by giving up

खान्तार्णं बिन्दुसंयुक्तं बीजमस्य प्रकीर्तितम् ॥ ११५ ॥

khāntārṇaṁ bindusaṁyuktam bījamasya prakīrttitam//

अथ गणपतिपूजाया विधानमेवाह खान्तार्णमित्यादिभिः । बिन्दुसंयुक्तमनुस्वारसहितं खान्तार्णं खस्यान्तिमं गकाररूपमक्षरम् अस्य विघ्नेशस्य बीजं प्रकीर्तितम् ।

Gaṁ is the Bīja of Gaṇapati (Gaṇeśa).

गणकोऽस्य ऋषिश्छन्दो निवृत् विघ्नस्तु देवता ।

कर्त्तव्यकर्मणो विघ्नशान्त्यर्थे विनियोगिता ॥ ११६ ॥

gaṇako'sya ṛṣiśchando nivṛt vighnastu devatā/

karttavyakarmaṇo vighnaśāntyarthē viniyogitā//

अथ ऋषिन्यासं विधातुं गणपतिबीजमन्त्रस्य ऋष्यादिकमाह गणक इत्यादिना । अस्य गणपतिबीजमन्त्रस्य गणक ऋषिनिवृच्छन्दो विघ्नो देवता कर्त्तव्यस्य शुभपूर्णा-भिषेककर्मणो विघ्नशान्त्यर्थे विनियोगः । शिरसि गणकाय ऋषये नमः । मुखे निवृच्छन्दसे नमः । हृदये विघ्नाय देवतायै नमः । इति ऋषिन्यासं विदध्यात् ।

Gaṇaka is the Ṛṣi, the Caṇḍa is Nivṛt,¹ the Lord of Obstacles² is the Devatā, and the Mantra is applicable for the removal of obstacles to the performance of the rite³.

षड्दीर्घयुक्तमूलेन षडङ्गानि समाचरेत् ।

प्राणायामं ततः कृत्वा ध्यायेद् गणपतिं शिवे ॥ ११७ ॥

ṣaḍdīrghayuktamūlena ṣaḍaṅgāni samācaret/

prāṇāyāmaṁ tataḥ kṛtvā dhyāyed gaṇapatiṁ śive//

षडित्यादि । ततः षड्दीर्घयुक्तेन मूलेन गणपतिबीजेनाङ्गुष्ठादीनि हृदयदीनि च

Mantra poverty comes, and by giving up both, goes to Raurava hell. The sense of this is that there is no fault in giving up the Guru is the disciple desires to be initiated in the Śaṁskāra in which the person who gave him Mantra is not initiated and for which he is not qualified. If however the Guru is initiated and qualified the disciple cannot leave him. The intention of Śiva is that the disciple who wishes to be initiated in Śāktābhiṣeka, Pūrṇābhiṣeka, Kramadīkṣā and the like, may leave the Guru who gave the Mantra and go to another who can fulfil his desires.

1. A form of metre.
2. Vighna—that is, Gaṇeśa.
3. i.e., initiatory rite.

षडङ्गानि प्रति न्यासं समाचरेत्। गां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः। गौं तर्जनीभ्यां स्वाहा। गूं मध्याभ्यां वषट्। गैं अनामिकाभ्यां हुँ। गौं कनिष्ठाभ्यां वौषट्। गः करतलपृष्ठाभ्यां फट्। इत्युङ्गुष्ठादिषडङ्गन्यासम्। गां हृदयाय नमः। गौं शिरसे स्वाहा। गूं शिखायै वषट्। गौ कवचाय हुँ। गौं नेत्रत्रयाय वौषट्। गः करतलपृष्ठाभ्यां फट्। इति हृदयादिषडङ्गन्यासं च विदध्यादित्यर्थः। ततो गमिति मन्त्रेण प्राणायामं कृत्वा गणपतिं ध्यायेत्।

Adding successively six long vowels to the Mūla Mantra,¹ Ṣaḍaṅga-nyāsa² should be performed, and O Śivā! after doing Prāṇāyāma³ let Gaṇapati be meditated upon.

सिन्दूराभं त्रिनेत्रं पृथुतरजठरं हस्तपद्मैर्दधानं
खड्गं पाशाङ्कुशेष्टान्युरुकरविलसद्गारुणीपूर्णकुम्भम्।
बालेन्दुद्दीप्तमौलिं करिपतिवदनं बीजपूरार्द्रगण्डं
भोगीन्द्राबद्धभूषं भजत गणपतिं रक्तवस्त्राङ्गरागम्॥ ११८॥

*sindūrābham trinetraṁ pr̥thutarajatharam hastapadmairdadhānam
khaḍgam pāśāṅkuṣeṣṭānyurukaravilasadvārūṇīpūrṇakumbham/
bālendūddīptamaulim karipativadānam bījapūrārdragandam/
bhogīन्द्रābaddhabhūṣam bhajata gaṇapatiṁ raktavastrāṅgarāgam//*

गणपतिध्यानमेवाहैकेन सिन्दूराभमित्यादि। हे भक्ता गणपतिं गणेशानं यूयं भजतेत्यन्वयः। कथम्भूतं गणपतिम् सिन्दूराभम् सिन्दूरेणाभा दीप्तिर्यस्य यस्मिन् वा

1. Gaṁ.

2. Ṣaḍaṅga-nyāsa proper is also called Hṛdayādi-ṣaḍaṅga-nyāsa—i.e., of the six part of the body, beginning with the Heart: (1) heart, (2) the Head, (3) the Crown-lock, (4) the Thorax, (5) the three Eyes, (6) the palm and back of the Hand. Kara-nyāsa is called Aṅguṣṭhādi-Ṣaḍaṅga-nyāsa—i.e., Nyāsa of six parts, beginning with the Aṅguṣṭha, or thumb; (1) Thumb, (2) Index finger, (3) Middle finger, (4) Ring finger, (5) Little finger, and (6) the palm and back of the Hand.

3. For the details of this practice, see ed., Bhakta, p. 497. Commence inhalation with the left nostril, making Japa of the Bīja Gaṁ sixteen times; retain the breath, making Japa sixty-four times; lastly, exhale through right nostril, making Japa thirty-two times. Then the order is reversed by commencing with right nostril, and lastly with the left nostril. These three actions make one Prāṇāyāma. This Tantra speaks of two ways of Prāṇāyāma—the *Gheraṇḍa Saṁhitā* of seven and the *Hat̥ha-yoga-pradīpikā* of three.

तथाभूतम्। पुनः कीदृशम् त्रिनेत्रम् त्रिलोचनम्। पुनः कीदृशम् पृथुतरजठरम्
 अतिविशालकुक्षिम्। पुनः कीदृशम् हस्तपद्मैः पाणिकमलैः खड्गं पाशाङ्कुशेष्यनि
 पाशमङ्कुशं वरं च दधानं दधतम्। पुनः कीदृशम् उरुकरविल सद्धारुणीपूर्णकुम्भम् उरौ
 विशाले करे शुण्डयां विलसन् भासमानो वारुण्यां मदिरया पूर्णः कुम्भो यस्य तथाभूतम्।
 पुनः कीदृशम् करिपतिवदनम् करिपतेर्गजरास्येव वदनं मुखं यस्य तथाभूतम्। पुनः
 कीदृशम् बीजपूराद्र्गण्डम् बीजपूरेण मदप्रवाहेणाद्रौ गण्डौ कपोलौ यस्य तथाभूतम्।
 पुनः कीदृशम् भोगीन्द्राबद्धभूषम् भोगीन्द्रेण सर्पराजेन बद्धा भूषा यस्य येन वा तथाभूतम्।
 पुनः कीदृशम् रक्तवस्त्राङ्गरागम् रक्तवस्त्रेणाङ्गे रागो रक्तत्वं यस्य तथाभूतम्।

Dhyāna

Meditate on Gaṇa-pati as of the colour of vermilion, having three eyes, a large belly, holding in His lotus-hands the conch,¹ the noose,² the elephant-goad,³ and the sign of blessing.⁴ His great trunk is adorned with the jar of wine which it holds. On His forehead shines the young Moons.⁵ He has the head of the King of elephants; His cheeks are constantly bathed in wine. His body is adorned with the coils of the King of serpents. He is dressed in red raiment,⁶ and His body is smeared with scented ointments.

ध्यात्वैवं मानसैरिष्टा पीठशक्तीः प्रपूजयेत्।

तीव्रा च ज्वालिनी नन्दा भोगदा कामरूपिणी॥ १११॥

उग्र तेजस्वती सत्या मध्ये विघ्नविनाशिनी।

पूर्वादितोऽर्चयित्वैताः पूजयेत् कमलासनम्॥ १२०॥

*dhyātvaivaṃ mānasairiṣṭvā pīṭhaśaktiḥ prapūjayet/
 tīvrā ca jvālīnī nandā bhogadā kāmārūpiṇī//*

1. Śamkha.

2. Pāśa.

3. Aṅkuśa—the hook for driving elephants.

4. The text has Iṣṭa. Vara Mudrā=Sign of Blessing. This is done by merely turning in the thumb, its end touching the palm below the ring finger, all the fingers being held straight out.

5. Bhārati explains his passage to mean—"His diadem shining with the young Moon." For another Dhyāna of Gaṇeśa see ch. XIII. 144.

6. Bhārati interprets his passage to mean—"His body aglow with His red raiment." It is of the colour or vermilion.

*ugra tejasvatī satyā madhye vighnavināśinī/
pūrvādito'rcayitvaitāḥ pūjayet kamalāsanam//*

ध्यात्वैवमित्यादि। एवं गणपतिं ध्यात्वा मानसैरुपचारैरिष्टा पूजयित्वा च प्रणवादिनमोऽन्तेन नाममन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिः पीठशक्तीः प्रपूजयेत्। याः पीठशक्तीः प्रपूजयेत्ता आह तीव्रा चेत्यादिनैकेन। पूर्वोदितः क्रमेणैतास्तीव्राद्या अर्चयित्वा प्रणवादिनमोऽन्तेन नाममन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिः कमलासनं पूजयेत्।

Having thus meditated upon Gaṇapati, he should be worshipped with mental offerings,¹ and then the protecting powers of the seat² should be worshipped.³ These are. Tivrā, Jvālīnī, Nandā, Bhoga-dā, Kāma-rūpiṇī, Ugrā, Tejasvatī, Satyā, and Vighna-vināśinī.⁴ The (first eight) should be worshipped in their order, beginning from the east, and the last should be worshipped in the middle of the Maṇḍala.

Having thus worshipped them all, the Lotus-seat itself should be worshipped.

पुनर्ध्यात्वा गणेशानं पञ्चतत्त्वोपचारकैः।

अभ्यर्च्य तच्चतुर्दिक्षु गणेशं गणनायकम्॥१२१॥

गणनाथं गणक्रीडं यजेत् कौलिकसत्तमः।

एकदन्तं रक्ततुण्डं लम्बोदरगजाननौ॥१२२॥

महोदरञ्च विकटं धूम्राभं विघ्ननाशनम्॥१२३॥

*punardhyātvā gaṇeśānam pañcatattvopacārakaiḥ/
abhyarcya taccaturdikṣu gaṇeśam gaṇanāyakam//
gaṇanātham gaṇakrīḍaṁ yajet kaulikasattamaḥ/
ekadantaṁ raktatuṇḍaṁ lambodaragajānanau//
mahodaraṁ vikaṭaṁ dhūmrābhaṁ vighnanāśanam//*

पुनरित्यादि। कौलिकसत्तमः पुनर्गणेशानं ध्यात्वा पञ्चतत्त्वोपचारकैः पूर्वोक्तमन्त्र-शोधितैर्मद्यादिभिः पञ्चतत्त्वैरन्यैश्च पाद्यार्घ्यामचनीयादिभिरुपचारैरभ्यर्च्य च तच्चतुर्दिक्षु नमोऽन्तनाममन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिर्गणेशादीन् क्रमतो यजेत्।

1. See Ch. V, verses 142 *et seq.*

2. Pīṭha-śakti (see Ādhāra-śakti, *ante*).

3. Bhārati adds—"With Mantras made up of the Praṇava, the name of the Devatā and Namaḥ."

4. The first eight are to be worshipped on the eight sides, and the last—the "Destructress of Obstacles"—in the middle.

Meditating on Gaṇeśa once again, He should be worshipped with offerings of the five elements.¹ On each of His four sides the excellent Kaulika should worship Gaṇeśa, Gaṇa-nāyaka, Gaṇa-nātha, Gaṇa-krḍa, Eka-danta, Raktatunḍa, Lambodara, Gajānana, Mahodara, Vikāṭa, Dhūmrābha and Vighna-nāśana².

ततो ब्राह्मीमुखाः शक्तीर्दिकपालांश्च प्रपूजयन् ।

तेषामस्त्राणि सम्पूज्य विघ्नराजं विसर्जयेत् ॥ १२४ ॥

*tato brāhmīmukhāḥ śaktīrdikpālāṁśca prapūjayan/
teṣāmastrāṇi sampūjya vighnarājāṁ visarjjayet//*

तत इत्यादि । ततः परं प्रणवादिनमोऽन्तनाममन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिर्ब्राह्मीमुखा ब्राह्मीप्रभृतीरष्टकीरिन्द्रादीन् दिकपालांश्च प्रपूजयन् तेषां दिकपालानामस्त्राणि च सम्पूज्य विघ्नराज क्षमस्वेति वाक्येन विघ्नराजं विसर्जयेत् ।

Then the eight Śaktis, Brāhmī,³ and others, and the ten Dikpālas⁴ and their weapons, should be worshipped, and after that Vighna-rāja⁵ should be bidden to depart⁶.

एवं सम्पूज्य विघ्नेशमधिवासनमाचरेत् ।

भोजयेच्च पञ्चतत्त्वैर्ब्रह्मज्ञान् कुलसाधकान् ॥ १२५ ॥

*evāṁ sampūjya vighneśamadhivāsanamācaret/
bhojayecca pañcatattvairbrahmajñān kulasādhakān//*

एवमित्यादि । एवं विघ्नेशं सम्पूज्य वक्ष्यमाणेन विधिना अधिवासनमाचरेत् कुर्यात् ।

Having thus worshipped the King of Obstacles, the worshipper should perform the preliminary⁷ ceremony, and then entertain the Kaulas versed in divine knowledge with the five elements⁸.

1. Pañca-tattva—i.e., wine, meat, fish, parched food, and woman.
2. These are called the surrounding (Avaraṇa) Deities. They are forms of Gaṇa-pati, Who is called by these names Himself.
3. Brāhmī, Nārāyaṇī, Maheśvarī, Cāmuṇḍā, Kumārī, Aparājitā, Vārāhī, Nārasimhī (cf. Chapter V, verse 134; and Chapter VI, verse 100).
4. Indra, etc. (see Chapter VI, verse 103).
5. King of Obstacles—Gaṇeśa.
6. "Lord of Obstacles! Pardon me," is the Mantra of dismissal.
7. Adhivāsana. The worshipper here is the Guru.
8. Pañca-tattva.

ततः परदिने स्नातः कृतनित्योदितक्रियः।

आजन्मकृतपापानां क्षयार्थं तिलकाञ्चनम्।

उत्सृजेत् कौलतृप्त्यर्थं भोज्यञ्चैकमपि प्रिये॥ १२६॥

*tataḥ paradine snātaḥ kṛtanityoditakriyaḥ/
ājanmakṛtapāpānām kṣayārthaṁ tilakāñcanam/
utsrjet kaulatrṛptyarthaṁ bhojyañcaikamapi priye//*

The next day, having bathed¹ and performed his ordinary daily duties as already enjoined, he should, O Beloved! give away sesamum-seed and gold for the destruction of all sins from his birth, and a Bhojya² for the satisfaction of the Kaulas.

अर्घ्यं दत्त्वा दिनेशाय ब्रह्मविष्णुशिवग्रहान्।

अर्चयित्वा मातृगणान् वसुधारां प्रकल्पयेत्॥ १२७॥

*arghyaṁ dattvā dīnēśāya brahmaviṣṇuśivagrāhān/
arcayitvā mātṛgaṇān vasudhārāṁ prakalpayet//*

Then, giving Arghya³ to Sūrya, and having worshipped Brahmā, Viṣṇu, Śiva, and the nine Planets, as also the sixteen divine Mothers, he should make a Vasudhārā⁴.

कर्मणोऽभ्युदयार्थाय वृद्धिश्राद्धं समाचरेत्।

ततो गत्वा गुरोः पार्श्वं प्रणम्य प्रार्थयेदिदम्॥ १२८॥

*karmaṇo'bhyudayārthāya vṛddhiśrāddhaṁ samācaret/
tato gatvā guroḥ pārśvaṁ praṇamya prārthayedidam//*

तत इत्यादि। ततो दिनात् परदिने स्नातः कृतनित्योदितक्रियश्च *सन् ओ* अद्यामुकगोत्रः श्रीमदमुकदेवशर्मा आजन्मकृताशेषदुष्कृतक्षयकामोऽमुकगोत्रायामुकदेव-शर्मणे ब्राह्मणाय दातुं काञ्चनसहितांस्तिलानहमुत्सृजे इति वाक्येनाजन्मकृतपापानां क्षयार्थं तिलकाञ्चनमुत्सृजेत्। तथैव कल्पितेन वाक्येन कौलतृप्त्यर्थमेकं भोज्यमप्युत्सृजेत्।

He should then perform Vṛddhi-Śrāddha for the good result

1. Bhakta adds—"With Sarvauṣadhi or Āmalakī (a king of Myrabolam) water."
2. i.e., uncooked rice, vegetables, ghee, sugar, salt—what, in short, is given uncooked for the purpose of making a meal.
3. Offering.
4. See p. 529, note 2.

of the rite, and, going up to the Guru, bow to him, and pray to him as follows :

त्राहि नाथ कुलाचारनलिनीकुलवल्लभ ।

त्वत्पादाम्भोरुहछायां देहि मूर्द्ध्नि कृपानिधे ॥ १२९ ॥

*trāhi nātha kulācāranalinīkulavallabha/
tvatpādāmbhoruhachāyāṁ dehi mūrdhni kṛpānidhe//*

(Prayer to The Guru)

Save me, O Lord! Thou that art the Sun of the Kaulas. Protect my head, O Ocean of Mercy! with the shade of thy lotus-foot.

आज्ञां देहि महाभाग शुभपूर्णाभिषेचने ।

निर्विघ्नं कर्मणः सिद्धिमुपैमि त्वत्प्रसादतः ॥ १३० ॥

*ājñāṁ dehi mahābhāga śubhapūrṇābhiṣecane/
nirviḡhnaṁ karmaṇaḥ siddhimupaimi tvatprasādataḥ//*

Grant us leave, O Exalted One! in this auspicious Pūrṇābhiṣeka that by thy grace I may attain the success of my undertaking without any hindrance.

शिवशक्त्याज्ञया वत्स कुरु पूर्णाभिषेचनम् ।

मनोरथमयी सिद्धिर्जायतां शिवशासनात् ॥ १३१ ॥

*śivaśaktyājñayā vatsa kuru pūrṇābhiṣecanam/
manorathamayī siddhirjāyatāṁ śivaśāsanāt//*

यत् प्रार्थयेत्तदाह त्राहि नाथेत्यादिभ्यां द्वाभ्याम् ।

(The Guru should then reply :)

My son! be thou, by the permission of Śiva-Śakti,¹ initiated with the "full initiation". May thou attain the object of thy desire by the command of Śiva.

इत्थमाज्ञां गुरोः प्राप्य सर्वोपद्रवशान्तये ।

आयुर्लक्ष्मीवलारोग्यावाप्त्यै सङ्कल्पमाचरेत् ॥ १३२ ॥

*itthamājñāṁ guroḥ prāpya sarvopadravaśāntaye/
āyurlakṣmīvalārogyāvāptyai saṅkalpamācaret//*

इत्थमित्यादि । इत्थं गुरोराज्ञां प्राप्य सर्वोपद्रवशान्तये आयुर्लक्ष्मीवलारोग्यप्राप्त्यै

1. Śiva and Śakti—the Two in One.

च ओँ अद्यामुकगोत्रः श्रीमदमुकदेवशर्मा निःशेषोपद्रवध्वंसकाम आयुर्लक्ष्मीवलारोग्य-
कामश्च शुभपूर्णाभिषेचनमहं करिष्ये इति सङ्कल्पमाचरेत् कुर्यात् ।

Having thus obtained the permission of the spiritual Preceptor, he should make the Saṅkalpa¹ for the removal of all obstacles and for the attainment of long life, prosperity, strength, and good health.

ततस्तु कृतसङ्कल्पो वस्त्रालङ्कारभूषणैः ।

कारणैः शुद्धिसहितैरभ्यर्च्य वृणुयाद् गुरुम् ॥ १३३ ॥

*tatastu kṛtasaṅkalpo vastrālaṅkārabhūṣaṇaiḥ/
kāraṇaiḥ śuddhisahitairabhyarcya vṛṇuyād gurum//*

ततस्त्वित्यादि । ततस्तु कृतसङ्कल्पः शिष्यो वस्त्रालङ्कारभूषणैः शुद्धिसहितैर्मासादि-
सहितैः कारणैर्मद्यैश्च गुरुमभ्यर्च्य ओँ अद्यामुकगोत्रः श्री अमुकदेवशर्मा अमुकगोत्रं
श्रीमन्तममुकानन्दनाथं गुरुत्वेन भवन्तं वस्त्रादिभिरहं वृणे इति वाक्येन गुरुं वस्त्रादि-
भिवर्तुण्यात् ।

The Sādhaka, having solemnly formed his resolve, should do honour to the Guru, by presenting him with clothes and jewels, and Kāraṇa² with Śuddhi,³ and invite him to perform the rite.

गुरुर्मनोहरे गेहे गैरिकादिविचित्रिते ।

चित्रध्वजपताकाभिः फलपल्लवशोभिते ॥ १३४ ॥

*gururmanohare gehe gairikādivicitrite/
citradhvajapatākābhīḥ phalapallavaśobhite//*

गुरुरित्यादि । ततो गुरुर्गेहे गृहे सार्धहस्तमितामुच्चकैरुच्चत्वे चतुरङ्गुलां
चतुरङ्गुलिपरिमितां मृण्मयीं वेदीं रचयेत् कल्पयेत् इति चतुर्थश्लोकगतैः पदैरन्वयः ।
मनोहरेः इत्यादीनि सप्तम्यन्तानि पदानि गेहस्य विशेषणानि भवन्तीति ज्ञेयम् ।
चित्रध्वजपताकाभिश्च शोभिते ।

किङ्किणीजालामालाभिश्चन्द्रातपविभूषिते ।

घृतप्रदीपावलिभिस्तमोलेशविवर्जिते ॥ १३५ ॥

1. "Solemnly declare his purpose." See ed, Bhakta, p. 503, for details.

2. A symbolic name for wine. See Ch. VII, vv. 22, 23.

3. See Ch. VI, verse 11. The invitation is done with a Mantra. See ed. Bhakta, p. 504.

कर्पूरसहितैर्धूपैर्यक्षधूपैः सुवासिते ।

व्यजनैश्चामरैर्बर्हिर्दर्पणाद्यैरलङ्कृते ॥ १३६ ॥

kinkīṇijālāmālābhiścandrātapa vibhūṣite /

ghṛtapradīpāvalibhistamoleśavivarjite //

karpūrasahitairdhūpairyaksadhūpaiḥ suvāsīte/

vyajanaiścāmarairbarhairdarpaṇādyeralāṅkṛte //

किङ्किणीजालमालाभिः क्षुद्रघण्टिकासमूहमालाभिश्च भूषिते यक्षधूपैः शालवृक्षरसैः ।

बर्हिः मयूरपक्षैः ।

सार्धहस्तमितां वेदीमुच्चकैश्चतुरङ्गुलाम् ।

रचयेन्मृण्मयीं तत्र चूर्णैरक्षतसम्भवैः ॥ १३७ ॥

पीतरक्तासितश्चेतश्यामलैः सुमनोहरम् ।

मण्डलं सर्वतोभद्रं विदध्यात् श्रीगुरुस्ततः ॥ १३८ ॥

sārdhahastamitāṃ vedīmuccakaiścaturaṅgulām/

racayenmṛṇmayīm tatra cūṇarirakṣatasambhavaḥ//

pītaraktāsitaśvetaśyāmalaiḥ sumanoharam/

maṇḍalaṃ sarvatobhadraṃ vidadhyāt śrīgurustataḥ//

ततः परं श्रीगुरुस्तत्र रचितायां वेद्यां पीतरक्ता-सितश्चेतश्यामलैरक्षतसम्भवैश्चूर्णैः
सुमनोहरं सर्वतोभद्रं मण्डलं विदध्यात् कुर्यात् । असितैर्नीलवर्णैः । श्यामलैर्हरिद्वर्णैः ।

The Guru should then make with earth an altar four fingers in height and measuring one and a half cubit either way in a beautiful room painted with red earth, etc., decorated with pictures, flags, fruits, and leaves, and strings of small bells.

The room should have a beautiful ceiling-cloth,¹ lighted with lines of lamps fed with ghee to dispel all traces of darkness, and should be scented with burning camphor, incense-sticks, and incense, and ornamented with fans,² fly-whisks,³ the tail feathers of the peacock, and mirrors, etc., and then he should with rice, powdered and coloured yellow, red, black, white,

1. Candrātapa is an awning with various designs thereon.

2. Vyajana.

3. Made of the tuft of the tail of yak.

and dark blue draw the Maṇḍala¹ called Sarvatobhadra,² beautiful and auspicious in every way.

स्वस्वकल्पोक्तविधिना मानसार्चावधिक्रियाम्।

कृत्वा पूर्वोक्तमन्त्रेण पञ्चतत्त्वानि शोधयेत्॥ १३९॥

*svasvakalpoktavavidhinā mānasārcāvadhikriyām/
krtvā pūrvoktamantrena pañcatattvāni śodhayet//*

स्वस्वेत्यादि। ततः स्वस्वकल्पोक्तविधिना मानसार्चावधिक्रियां मानसपूजापर्यन्तां क्रियां कृत्वा पूर्वोक्तमन्त्रेण मद्यादीनि पञ्चतत्त्वानि शोधयेत्।

Then each person should perform the rite preparatory to mental worship, according to his own Kalpa,³ and then, having made mental worship, should purify the five elements with the Mantra previously mentioned.

संशोध्य पञ्चतत्त्वानि पुरःकल्पितमण्डले।

स्वार्णं वा राजतं ताम्रं मृण्मयं घटमेव वा॥ १४०॥

क्षालितञ्चाऽऽस्त्रबीजेन दध्यक्षतविचर्चितम्।

स्थापयेद्ब्रह्मबीजेन सिन्दूरेणाऽङ्कयेत् श्रिया॥ १४१॥

*saṁśodhya pañcatattvāni purahkalpitamaṇḍale/
svārṇaṁ vā rājataṁ tāmraṁ mṛṇmayam ghāṭameva vā//
kṣālitañcā''strabījena dadhyakṣatavicarcitam/
sthāpayedbrahmabījena sindūreṇā'ṅkayet śriyā//*

संशोध्येत्यादि। पूर्वोक्तेन मन्त्रेण पञ्चतत्त्वानि संशोध्य पुरःकल्पिते सर्वतोभद्र-मण्डलेऽस्त्रबीजेन फट् मन्त्रेण क्षालितं धौतं दध्यक्षतविचर्चितं दध्यक्षतैर्विलिप्तं स्वार्णं सुवर्णं भवं राजतं रजतोद्भवं ताम्रोद्भवं मृण्मयमेव वा घटं ब्रह्मबीजेन प्रणवेन स्थापयेत्। श्रिया श्रीं बीजेन सिन्दूरेणाऽङ्कयेच्च।

After the Pañca-tattvas⁴ have been purified, the jar, which must be either of gold or silver or copper or earth, should be

1. Diagram.

2. Name of a Yantra—Sarvato-bhadra Maṇḍala.

3. Sva-sva-kalpokta-vidhinā. Kalpa=Body of Ritualistic rules. Different Saṁpradāyas have different Kalpas.

4. i.e., the wine, meat, fish, Mudrā and woman.

placed with the Brahma Bija¹ on the Maṇḍala.² It should be washed with the Weapon Mantra³ and smeared with curd, Akṣata,⁴ and then a vermillion mark should be placed on it with the Mantra "Śrīm".

क्षकाराद्यैरकारान्तैर्वर्णैर्बिन्दुविभूषितैः ।

मूलमन्त्रत्रिजापेन पूरयेत् कारणेन तम् ॥ १४२ ॥

अथवा तीर्थतोयेन शुद्धेन पाथसाऽपि वा ।

नवरत्नं सुवर्णं वा घटमध्ये विनिःक्षिपेत् ॥ १४३ ॥

kṣakārādyairakārāntairvarṇairbinduvibhūṣitaiḥ /
mūlamāntratrijāpena pūrayet kāraṇena tam//
athavā tīrthatoyena śuddhena pathasā'pi vā/
navaratnaṁ suvarṇaṁ vā ghaṭamādhye viniḥkṣipet//

क्षकाराद्यैरित्यादि । ततो बिन्दुविभूषितैरनुस्वारालङ्कृतैः क्षकाराद्यैरकारान्तैर्वर्णैः सह मूलमन्त्रस्य त्रिजापेन कारणेन मद्येनाऽथवा तीर्थतोयेन शुद्धेन पवित्रेणाऽन्येन पाथसा जलेनापि वा तं घटं पूरयेत् । ततो घटमध्ये नवरत्नं सुवर्णं वा विनिःक्षिपेत् ।

He should then recite three times the letters of the alphabet, with the Bindu superposed from Kṣa to A,⁵ and recite inwardly the Mūla-Mantra, and fill the jar with wine⁶ or water from some holy place, or with, ordinary pure water, and then throw into the jar nine gems or a piece of gold⁷.

पनसोडुम्बराश्चत्थवकुलाम्रसमुद्भवम् ।

पल्लवं तन्मुखे दद्यात् वाग्भवेन कृपानिधिः ॥ १४४ ॥

panasodumbarāśvatthavakulāmrāsamudbhavam /
pallavaṁ tanmukhe dadyāt vāgbhavana kṛpānidhiḥ//

तन्मुखे घटमुखे । वाग्भवेन ऐमिति मन्त्रेण ।

1. Om.
2. Square—the Sarvato-bhadra Maṇḍala.
3. Phaṭ.
4. See p. 596, note 1.
5. i.e., the Mātṛkā Bija in the reversed (Viloma) form.
6. Kāraṇa.
7. Diamond, sappher, emerald, coral, pearl, moonstone, gomedā, topaz, ruby. A piece of gold is used weighing one tola, or a gold mohur.

The merciful Guru should then place over the mouth of the jar a leafy branch of a Jack-tree, a Fig-tree,¹ an Aśvatha-tree,² and of a Vakula and Mango-tree, with the Vāgbhava Bīja³.

शरावं मार्त्तिकं वापि फलाक्षतसमन्वितम्।

रमां मायां समुच्चार्य स्थापयेत् पल्लवोपरि॥ १४५॥

*śarāvaṃ mārṭṭikaṃ vāpi phalākṣatasamanvitam/
rāmāṃ māyāṃ samuccārya sthāpayet pallavopari//*

शरावमित्यादि। ततः फलाक्षतसमन्वितं सुवर्णादिभवं मार्त्तिकं मृत्तिकोद्भवं वापि शरावं रमां श्रीमिति मायां ह्रीमिति च बीजं समुच्चार्य पल्लवोपरि स्थापयेत्।

He should then place on the leafy branches a gold, silver, copper, or earthen platter with fruits and sundried rice, uttering the Ramā-Bīja⁴ and Māyā-Bīja⁵.

बध्नीयाद्वस्त्रयुग्मेन ग्रीवां तस्य वरानने।

शक्तौ रक्तं शिवे विष्णौ श्वेतवासः प्रकीर्तितम्॥ १४६॥

*badhniyādvastrayugmena grīvāṃ tasya varānane/
śaktau raktam śive viṣṇau śvetavāsaḥ prakīrttitam//*

तस्य घटस्य। ननु किं वर्णेन वस्त्रयुग्मेन घटस्य ग्रीवां बध्नीयादित्यपेक्षायामाह शक्तौ रक्तमित्यादि।

Then, O Beauteous One! two pieces of cloth should be tied to the neck of the jar. When worshipping Śakti the cloth should be of a red colour, and in the worship of Śiva and Viṣṇu it should be white.

स्थां स्थीं मायां रमां स्मृत्वा स्थिरीकृत्य घटान्तरे।

निःक्षिप्य पञ्चतत्त्वानि नवपात्राणि विन्यसेत्॥ १४७॥

*sthāṃ sthīṃ māyāṃ rāmāṃ smṛtvā sthirīkṛtya ghaṭāntare/
niḥkṣipyā pañcatattvāni navapātrāṇi vinyaset//*

1. *Ficus glonuiata* rox. Kaulikārcana-dīpikā substitutes Vaṭa, or *Ficus Indica*.
2. *Ficus religiosa*.
3. Aim.
4. Śrīm.
5. Kṛīm.

स्थां स्थीमित्यादि । ततः स्थां स्थीं मायां रमां स्मृत्वा स्थां स्थीं ह्रीं श्रीं स्थिरीभवेति मन्त्रं पठित्वा स्थिरीकृतघटन्तरे पञ्चतत्त्वानि निःक्षिप्य पूर्वोक्तविधिना नवपात्राणि विन्यसेत् स्थापयेत् ।

Inwardly reciting the

Mantra

Sthām, Sthīm, Hrīm, Śrīm,
the jar should be put in its place, and after putting into it the Pañca-tattvas¹ the nine cups should be placed in their order.

राजतं शक्तिमात्रं स्यात् गुरुपात्रं हिरण्मयम् ।

श्रीपात्रन्तु महाशङ्खं ताम्राण्यन्यानि कल्पयेत् ॥ १४८ ॥

*rājataṁ śaktimātraṁ syāt gurupātraṁ hiraṇmayam/
śrīpātrantu mahāśaṅkhaṁ tāmrāṇyanyāni kalpayet//*

The Śakti Pātra should be of silver, the Guru-Pātra of gold, the Śrī Pātra² should be made of the human skull,³ the rest of copper.

पाषाणदारुलौहानां पात्राणि परिवर्जयेत् ।

शक्त्या प्रकल्पयेत् पात्रं महादेव्याः प्रपूजने ॥ १४९ ॥

*pāṣāṇadārulauhānāṁ pātrāṇi parivarjayet/
śaktyā prakalpayet pātraṁ mahādevyāḥ prapūjane//*

ननु किं द्रव्योद्भवानि नवपात्राणि विन्यसेत्तत्राह राजतमित्यादि । महाशङ्खं नरकपालम् ।

Cups made of stone, wood, and iron should be rejected; the material of the cups in the worship of the Mahā-devī should be according to the means of the worshipper.

पात्राणां स्थापनं कृत्वा गुरुन् देवीं प्रतर्पयेत् ।

ततस्त्वमृतसम्पूर्णघटमभ्यर्चयेत् सुधीः ॥ १५० ॥

1. Wine, meat, etc., not actually but by saying the Mantra "I here place meat" and so forth.
2. Śrī-pātra is the cup from which liquid is taken for sprinkling, etc., and which is not used for drinking. In some schools the drinking-cup is made of a skull.
3. Mahā-śaṅkha (the great Conch-shell)—that is, human skull.

*pātrāṇāṃ sthāpanaṃ kṛtvā gurūn devīm pratarpayet/
tatastvamṛtasampūrṇaghaṭamabhyarcayet sudhīḥ//*

गुरून् देवीमिति आनन्दभैरवादीनामप्युपलक्षणम् । प्रतर्पयेत् पूर्वोक्तेन तत्तन्मन्त्रेण ।

After placing the cups, libations should be offered to the four Gurus¹ and the Devī, and the wise one should then worship the jar filled with nectar.

दर्शयित्वा धूपदीपौ सर्वभूतबलिं हरेत् ।
पीठदेवान् पूजयित्वा षडङ्गन्यासमाचरेत् ॥ १५१ ॥

*darśayitvā dhūpadīpau sarvabhūtabaliṃ haret/
pīṭhadevān pūjayitvā ṣaḍaṅganyāsamācaret//*

Lights and incense should then be waved² and sacrifices made to all beings,³ and after worshipping the divinities of the Pīṭhas⁴ he should perform Ṣaḍaṅga-nyāsa⁵.

प्राणायामं ततः कृत्वा ध्यात्वाऽऽवाह्य महेश्वरीम् ।
स्वशक्त्या पूजयेदिष्टां वित्तशाठ्यं विवर्जयेत् ॥ १५२ ॥

*prāṇāyāmaṃ tataḥ kṛtvā dhyātvā''vāhya maheśvarīm/
svaśaktyā pūjayediṣṭāṃ vittaśāṭhyaṃ vivarjayet//*

दर्शयित्वेत्यादि । ततो घटं प्रति धूपदीपौ दर्शयित्वा पूर्वोक्तमन्त्रेण सर्वभूतबलिं हरेत् दद्यात् ।

He should then do Prāṇāyāma and, meditating on the Great Devī, invoke Her, and thereafter worship Her, the Object of his worship, to the best of his ability and without niggardliness.

होमान्तकृत्यं निष्पाद्य कुमारीशक्तिसाधकान् ।
पुष्पचन्दनवासाभिरर्चयेत् सद्गुरुः शिवे ॥ १५३ ॥

*homāntakṛtyaṃ niṣpādyā kumārīśaktisādhakān/
puṣpacandanavāsābhirarcayet sadguruḥ śive//*

1. See Chapter VI, verse 50.

2. i.e., Ārati.

3. Sarva-bhūta-bali.

4. Or seat (see p. 238, note 2).

5. See *ante* under verse 117.

The excellent Guru, O Śivā! should perform all the rites ending with Homa, and then honour the Kumārīs¹ and worshippers of Śakti by presenting them with flowers, sandal-paste, and clothes.

अनुगृह्णन्तु कौला मे शिष्यं प्रति कुलव्रताः ।

पूर्णाभिषेकसंस्कारे भवद्भिरनुमन्यताम् ॥ १५४ ॥

*anugrhaṇantu kaulā me śiṣyaṁ prti kulavratāḥ/
pūrṇābhiṣekasaṁskāre bhavadbhiranumanyatām//*

होमान्तकृत्यं होमपर्यन्तं कर्तव्यं कर्म निष्पाद्य साधयित्वा । ।

The Guru should then ask the permission of those present with the following words :

O you Kaulas! who are vowed to Kula-worship, be kind to my disciple. Do you give your permission to his Saṁskāra of Pūrṇābhiṣeka.

एवं पृच्छति चक्रेशे तं ब्रूयुर्गुरुमादरात् ।

महामायाप्रसादेन प्रभावात् परमात्मनः ।

शिष्यो भवतु पूर्णस्ते परतत्त्वपरायणः ॥ १५५ ॥

*evaṁ prcchati cakreśe taṁ brūyurgurumādarāt/
mahāmāyāprasādena prabhāvāt paramātmanah/
śiṣyo bhavatu pūrṇaste paratattvaparāyaṇaḥ//*

परतत्त्वपरायणः परंब्रह्मतत्परः ।

The Lord of the Cakra having thus asked, those present should respectfully say : "By the grace of Mahā-māyā² and the glory of the Supreme Spirit,³ may thy disciple be perfect and devoted to the Supreme Tattva"⁴.

शिष्येण च गुरुर्देवीमर्चयित्वाऽर्चिते घटे ।

कामं मायां रमां जप्त्वा चालयेद्विमलं घटम् ॥ १५६ ॥

*śiṣyeṇa ca gurunirdevīmarchayitvā'rcite ghaṭe/
kāmaṁ māyāṁ ramāṁ japtvā cālayedvimalaṁ ghaṭam//*

1. Unmarried girls.

2. The Devī.

3. Paramātmā.

4. Para-tattva-parāyaṇa, that is, a seeker of the Brahman.

शिष्येणेत्यादि । ततो गुरुः शिष्येण देवीमर्चयित्वाऽर्चिते पूजिते घटे कामं मायां
रमां क्लीं ह्रीं श्रीमिति मन्त्रं जप्त्वा वक्ष्यमाणमन्त्रेण विमलं घटं चालयेत् ।

उत्तिष्ठ ब्रह्मकलशं देवतात्मकं सिद्धिदम् ।

त्वत्तोयपल्लवैः सिक्तः शिष्यो ब्रह्मरतोऽस्तु मे ॥ १५७ ॥

*uttiṣṭha brahmakalaśa devatātmaka siddhida/
tavattoyapallavaiḥ siktaḥ śiṣyo brahmarato'stu me//*

घटचालनमन्त्रमेवाह उत्तिष्ठेत्याद्यम् ।

The Guru should then make the disciple worship the Devī in the jar, which has been worshipped by himself, and then, mentally repeating the

Mantra

*Klīm, Hrīm, Śrīm*¹

over it, move the pure jar, with the following

Mantra

Rise, O Brahma-kalaśa,² thou art the Devatā³ and grantest all success. May my disciple, being bathed with thy water and leaves, be devoted to Brahman.⁴

इत्थं सञ्चाल्य कलशमुत्तराभिमुखं गुरुः ।

मन्त्रैरेतैर्वक्ष्यमाणैरभिषिञ्चेत् कृपान्वितः ॥ १५८ ॥

*ittham sañcālya kalaśamuttarābhimukhaṁ guruḥ/
mantrairetairvakṣyamāṇairabhiṣiñcet kṛpānvitaḥ//*

इत्थमित्यादि । इत्थं कलशं घटं सञ्चाल्य कृपान्वितो गुरुर्उत्तराभिमुखं शिष्यं वक्ष्यमाणैरेतैर्मन्त्रैरभिषिञ्चेत् ।

Having moved⁵ the jar in this manner, the Guru should mercifully sprinkle the disciple seated with his face to the North with the Mantras about to be spoken.

1. That is, the bījas of Kāma, Māyā, and Ramā, or Lakṣmī.

2. Jar—which is the Brahman.

3. Devatāmaka, that is, in which are all the Devatās.

4. That is, by the Mantra.

5. That is, by the Mantra.

शुभपूर्णाभिषेकस्य सदाशिव ऋषिः स्मृतः ।

छन्दोऽनुष्टुब्देवताऽऽद्या प्रणवं बीजमीरितम् ।

शुभपूर्णाभिषेकार्थे विनियोगः प्रकीर्तितः ॥ १५९ ॥

*śubhapūrṇābhiṣekasya sadāśiva ṛṣiḥ smṛtaḥ/
chando'nuṣṭubdevatā''dyā prañavaṁ bījamīritam/
śubhapūrṇābhiṣekārthe viniyogaḥ prakīrttitatḥ//*

अथ शुभपूर्णाभिषेकमन्त्राणामृष्यादिकमाह शुभपूर्णाभिषेकस्येत्यादिना सार्धेन । एषां शुभपूर्णाभिषेकमन्त्राणां सदाशिव ऋषिरनुष्टुप्छन्दः आद्या काली देवता प्रणवो बीजं शुभपूर्णाभिषेकार्थे विनियोगः । शिरसि सदाशिवाय ऋषये नमः । मुखेऽनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये आद्यायै कालिकायै देवतायै नमः । गुह्ये प्रणवाय बीजाय नमः । शुभपूर्णाभिषेकार्थे विनियोगः इति ऋषिन्यासो विधातव्यः ।

The Ṛṣi of the Mantra of this auspicious Pūrṇābhiṣeka rite is Sadāśiva, the metre is Anuṣṭup, the presiding Devatā is the Ādyā-Kālī, the Bija is "Om," and its applicability is for the auspicious sprinkling¹ on the occasion of the Pūrṇābhiṣeka ceremony.

गुरवस्त्वाऽभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।

दुर्गालक्ष्मीभवान्यस्त्वामभिषिञ्चन्तु मातरः ॥ १६० ॥

षोडशी तारिणी नित्या स्वाहा महिषमर्दिनी ।

एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु मन्त्रपूतेन वारिणा ॥ १६१ ॥

जयदुर्गा विशालाक्षी ब्रह्माणी च सरस्वती ।

एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु वगला वरदा शिवा ॥ १६२ ॥

*guravastvā'bhiṣiñcantu brahmaviṣṇumahēśvarāḥ/
durgālakṣmībhavānyastvāmbhiṣiñcantu mātaraḥ//
ṣoḍaśī tāriṇī nityā svāhā mahiṣamardini/
etāstvāmabhiṣiñcantu mantrapūtena vāriṇā//
jayadurgā viśālākṣī brahmāṇī ca sarasvatī/
etāstvāmabhiṣiñcantu vagalā varadā śivā//*

अथ गुरवस्त्वाभिषिञ्चन्त्वित्यादीनभिषेकमन्त्रानेवाह त्वा त्वाम् ।

नारसिंही च वाराही वैष्णवी वनमालिनी ।

इन्द्राणी वारुणी रौद्री त्वाऽभिषिञ्चन्तु शक्तयः ॥ १६३ ॥

1. That is, Consecration.

*nārasimhī ca vārāhī vaiṣṇavī vanamālīnī/
indrāṇī vāruṇī raudrī tvā'bhiṣiṅcantu śaktayah//*

त्वा त्वाम्।

भैरवी भद्रकाली च तुष्टिः पुष्टिरुमा क्षमा।

श्रद्धा कान्तिर्दया शान्तिरभिषिञ्चन्तु ते सदा॥ १६४॥

महाकाली महालक्ष्मीर्महानीलसरस्वती।

उग्रचण्डा प्रचण्डा त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वदा॥ १६५॥

मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नृसिंहो वामनस्तथा।

रामो भार्गवरामस्त्वामभिषिञ्चन्तु वारिणा॥ १६६॥

असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोधोन्मत्तो भयङ्करः।

कपाली भीषणश्च त्वामभिषिञ्चन्तु वारिणा॥ १६७॥

काली कपालिनी कुल्ला कुरुकुल्ला विरोधिनी।

विप्रचित्ता महोग्रा त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वदा॥ १६८॥

इन्द्रोऽग्निः शमनो रक्षो वरुणः पवनस्तथा।

धनदश्च महेशानः सिञ्चन्तु त्वां दिगीश्वराः॥ १६९॥

*bhairavī bhadrakālī ca tuṣṭiḥ puṣṭirumā kṣamā/
śraddhā kāntirdayā śāntirbhiṣiṅcantu te sadā//
mahākālī mahālakṣmīrmahānīlasarasvatī/
ugracandā pracaṇḍā tvāmabhiṣiṅcantu sarvadā//
matsyaḥ kūrmo varāhaśca nṛsiṃho vāmanastathā/
rāmo bhārgavarāmastvāmabhiṣiṅcantu vāriṇā//
asitāṅgo ruruścaṇḍaḥ krodhonmatto bhayaṅkaraḥ/
kapālī bhīṣaṇaśca tvāmabhiṣiṅcantu vāriṇā//
kālī kapālīnī kullā kurukullā virodhinī/
viprcittā mahogrā tvāmabhiṣiṅcantu sarvadā//
indro'gniḥ śamano rakṣo varuṇaḥ pavanastathā/
dhanadaśca maheśānaḥ siṅcantu tvāṁ digīśvarāḥ//*

ते इति कर्मणः शेषत्वेन विवक्षितत्वात् षष्ठी।

रविः सोमो मङ्गलश्च बुधो जीवः सितः शनिः।

राहुः केतुः सनक्षत्रा अभिषिञ्चन्तु ते ग्रहाः॥ १७०॥

नक्षत्रं करणं योगो वाराः पक्षौ दिनानि च ।

ऋतुर्मासो हायनस्त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वदा ॥ १७१ ॥

लवणेश्वसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलान्तकाः ।

समुद्रास्त्वाऽभिषिञ्चन्तु मन्त्रपूतेन वारिणा ॥ १७२ ॥

raviḥ somo maṅgalaśca budho jīvaḥ sitaḥ śaniḥ/
rāhuḥ ketuḥ sanakṣatrā abhiṣiñcantu te grahāḥ//
nakṣatram karanāni yogo vārāḥ pakṣau dināni ca/
ṛturmāso hāyanastvāmabhiṣiñcantu sarvadā//
lavaṇeṣusurāsarṣirdadhidugdhajalāntakāḥ /
samudrāstvā'bhiṣiñcantu mantrapūtena vāriṇā//

जीवो बृहस्पतिः । सितः शुक्रः ।

गङ्गा सूर्यसुता रेवा चन्द्रभागा सरस्वती ।

सरयुर्गण्डकी कुन्ती श्वेतगङ्गा च कौशिकी ।

एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु मन्त्रपूतेन वारिणा ॥ १७३ ॥

gaṅgā sūryasutā revā candrabhāgā sarasvatī/
sarayurgandakī kuntī śvetagāṅgā ca kauśikī/
etāstvāmabhiṣiñcantu mantrapūtena vāriṇā//

सूर्यसुता सूर्यपुत्री यमुना ।

अनन्ताद्या महानागाः सुपर्णाद्याः पतत्रिणः ।

तरवः कल्पवृक्षाद्याः सिञ्चन्तु त्वां महीधराः ॥ १७४ ॥

पातालभूतलव्योमचारिणः क्षेमकारिणः ।

पूर्णाभिषेकसन्तुष्टास्त्वाऽभिषिञ्चन्त पाथसा ॥ १७५ ॥

anantādyā mahānāgāḥ suparṇādyāḥ patatrināḥ/
taravāḥ kalpavṛkṣādyāḥ siñcantu tvāṁ mahīdharāḥ//
pātālabhūtalavyomacāriṇāḥ kṣemakāriṇāḥ/
pūrṇābhiṣekasantuṣṭāstvā'bhiṣiñcanta pāthasā//

अनन्ताद्याः शेषप्रभृतयः । सुपर्णाद्याः गरुडदयः । पतत्रिणः पक्षिणः ।

Mantra

May the Gurus sprinkle¹ thee. May Brahmā, Viṣṇu, and

1. Or Consecrate (Abhiṣiñcantu).

Maheśvara¹ sprinkle thee; may the Mothers Durgā, Lakṣmī, Bhavānī, sprinkle thee²; may Śoḍaśī, Tāriṇī,³ Nityā,⁴ Svāhā,⁵ Mahiṣa-mardinī,⁶ all These sprinkle thee with the water that has been sanctified by the Mantra; may Jayadurgā, Viśālākṣī, Brahmānī, Sarasvatī,⁷ may all These sprinkle thee; may Bagalā, Varadā, and Śiva⁸ sprinkle thee; may the Śaktis, Nārasimhī, Vārāhī, Vaiṣṇavī,⁹ Vana-mālinī, Indrānī, Vāruṇī, Raudrī,¹⁰ sprinkle thee; may Bhairavī,¹¹ Bhadrakālī,¹² Tuṣṭi, Puṣṭi, Umā, Kṣamā, Śraddhā, Kānti, Dayā, Śānti,¹³ always sprinkle thee; may Mahā-kālī, Mahā-lakṣmī, Mahānīla-sarasvatī,¹⁴ Ugra-Canḍā, Pracanḍā,¹⁵ constantly sprinkle thee; may Matsya, Kūrma, Varāha, Nṛsimha, Vāmana, Rāma, Bhṛgu-Rāma,¹⁶ sprinkle thee with water; may Asitāṅga, Ruru, Canḍa, Krodhonmatta, Bhayaṅkara, Kapālī, Bhīṣaṇa,¹⁷ sprinkle thee; may Kālī,

-
1. Śiva.
  2. Pārvatī, Śakti of Viṣṇu, Śakti of Śiva as Bhava. These and the other Devatās are aspects of the one Ādyā.
  3. Two of the ten Mahāvidyās.
  4. A name of Tripurasundarī as Aṅgīnityā and of the fifteen Aṅga-devatās of Hers.
  5. Śakti of Agni.
  6. A name of the Devī as destructress of the demon of Anger in buffalo form. See Introduction to *Kulaçūḍāmaṇī Nigama* and *Hymn to Kālī*.
  7. Durgā, Vāsali, and Śaktis of Brahmā.
  8. One of the Mahā-vidyās, Devī as giver of boons, Śakti of Śiva.
  9. Three of the eight Mātṛkās.
  10. Śaktis of Viṣṇu, Indra, Varuṇa and Rudra.
  11. Śakti of Bhairava. Bhairava=Udyama (effort), the inner Parispanda which is the sense of complete I-ness (Pūrṇāhaṁbhāva); with him all Śaktis are in Sāmarasa. (Bhāskararāya Comm. on v. 2, ch. 6, Nityāśoḍaśikā). Popularly a Raudrī Mūrti.
  12. An aspect of Durgā.
  13. The eight names beginning with Tuṣṭi are different Kalās of the Devī personifying different qualities.
  14. Kālī, Lakṣmī and Tārā. Mahālakṣmī is also a name of one of the Mātṛkās.
  15. Raudrī Mūrtis of the Devī.
  16. Avatāras of Viṣṇu.
  17. Bhairavas. See p. 3

Kapālīni, Kullā, Kuru-kullā, Virodhinī Vipracitta, Mahogrā,¹ ever sprinkle thee; may Indra, Agni, Śamana,² Rakṣaḥ, Varuṇa, Pavana, Dhana-dā, Maheśāna,³ who are the eight Dikpālas,⁴ sprinkle thee; may Ravi, Soma, Maṅgala,⁵ Budha, Jīva,⁶ Sita,⁷ Śani,⁸ Rāhu, Ketu,⁹ with all their Satellites, sprinkle thee; may the Nakṣatras, the Karaṇas,¹⁰ the Yogas,¹¹ the Days of the Week, and the two Divisions of the Month,¹² the Days, Seasons, Months, and the Year anoint thee always; may the Salt Ocean, the Sweet Ocean, the Ocean of Wine,¹³ the Ocean of Ghee, the Ocean of Curd, the Ocean of Milk, the Ocean of Sweet Water sprinkle thee with their consecrated waters; may Gaṅgā, Yamunā, Revā, Candrabhāgā, Sarasvatī, Sarayū, Gaṇḍakī, Kuntī, Śvetagaṅgā, Kauśikī,¹⁴ may all These sprinkle thee with their consecrated waters; may the great Nāgas¹⁵ beginning with

-
1. Bhairavas. As to Kurukullā mātṛī-rūpā, see *Introduction, Tantrarāja*, vol. 8, Tantrik Texts, Ed. A. Avalon.
  2. Lord of the celestials, Lord of Fire, and epithet of Yama.
  3. Nairṛt, protector of S.E. Corner, the direction of Yama, Lord of Ocean, Lord of Air, Kubera, Lord of Wealth, another Dikpāla.
  4. Protectors of the Quarters.
  5. Sun, Moon and Mars.
  6. Mercury, Bṛhaspati or Jupiter.
  7. Śukra, the planet Venus.
  8. Saturn.
  9. Ketu is the descending node, considered as the ninth planet, and the body or trunk of the demon Saimhikeya. Rāhu is the ascending node—a demon with head and without body, swallowing the Sun and Moon in eclipse. The name of Rāhu means Bhu-chāyā or earth-shadow.
  10. These are also divisions of time and are eleven in number : Bava, Bālava, Kaulava, Taitila, Vaṇija, Viṣṭi, Śakuni, Catuspada, Kimstughna, and Nāga-Gara. The Nakṣatras are the constellations. Time is divided according to their respective positions day after day.
  11. Astrological divisions of time numbering twentyseven according to conjunctions of Planets or Stars.
  12. The Pakṣas, which are Śukla and Kṛṣṇa—light and dark.
  13. Surā.
  14. Names of sacred Rivers.
  15. Serpent-divinities, with human head and tail of serpent, said to inhabit the Nether Worlds (Pātāla).

Ananta, the birds beginning with Garuḍa,¹ the trees beginning with the Kalpa tree,² and the great Mountains sprinkle thee! may the beneficent Beings³ residing in Pātāla,⁴ on the earth, and in the air, pleased at this hour of thy Pūrṇābhiṣeka, sprinkle thee with water.

दौर्भाग्यं दुर्यशो रोगा दौर्मनस्यं तथा शुचः ।

विनश्यन्त्वभिषेकेन

परमब्रह्मतेजसा ॥ १७६ ॥

*daurbhāgyam duryaśo rogā daurmanasyam tathā śucaḥ/
vinaśyantvabhiṣekena paramabrahmatejasā//*

May thy ill-luck, bad name, illness, melancholy and sorrows be destroyed by the Pūrṇābhiṣeka, and by the glory of the Supreme Brahman.

अलक्ष्मीः कालकर्णी च डाकिन्यो योगिनीगणाः ।

विनश्यन्त्वभिषेकेण कालीबीजेन ताडिताः ॥ १७७ ॥

*alakṣmīḥ kālakarṇī ca ḍākinyo yoginīgaṇāḥ/
vinaśyantvabhiṣekena kālibījēna tāḍitāḥ//*

शुचः शोकाः ।

May Alakṣmī,⁵ Kālakarṇī,⁶ the Ḍākinīs, and the Yoginīs,⁸ being driven away by the Kālī Bīja, be destroyed by the Abhiṣeka.

भूताः प्रेताः पिशाचाश्च ग्रहा येऽरिष्टकारकाः ।

विद्रुतास्ते विनश्यन्तु रमाबीजेन ताडिताः ॥ १७८ ॥

अभिचारकृता दोषा वैरिमन्त्रोद्भवाश्च ये ।

मनोवाक्कायजा दोषाः विनश्यन्त्वभिषेचनात् ॥ १७९ ॥

1. The Vāhana of Viṣṇu.

2. Three in Indra's heaven that yields all that is desired.

3. Kṣemakāriṇaḥ.

4. The Nether World.

5. Devī of Adversity as regards loss of wealth.

6. Devī of Misfortune.

7. Here Bad Female Spirits. Yoginī is a name given to the Supreme Devī Herself and Yoginīs are Her various powers some of which are great and beneficent. The Ḍākinīs and Yoginīs here are evil spirits. Ḍākinī is also the name of Devī in the Mūlādhāra.

नश्यन्तु विपदः सर्वाः सम्पदः सन्तु सुस्थिराः ।

अभिषेकेण पूर्णेन पूर्णाः सन्तु मनोरथाः ॥ १८० ॥

*bhūtāḥ pretāḥ piśācāśca grahā ye'riṣṭakāraḥ/
vidrutāste vinaśyantu ramābījena tāḍitāḥ//
abhicāraḥ doṣā vairimantrodभवāśca ye/
manovākkāyajā doṣāḥ vinaśyantvabhiṣecanāt//
naśyantu vipadaḥ sarvāḥ sampadaḥ santu susthirāḥ/
abhiṣekena pūrṇena pūrṇāḥ santu manorathāḥ//*

May the Bhūtas,¹ Pretas,² Piśācas,³ and the maleficent Planets be driven out; put to flight, and destroyed by the Ramā-Bija;⁴ may all misfortune caused thee by magic and by the incantations of thy enemies, may all thy transgressions of mind, word, and body be destroyed as the result of this initiation; may all thy adversities be destroyed, may thy prosperity be undisturbed, may all thy desires be fulfilled as the result of this Pūrṇābhiṣeka.

इत्येकाधिकविंशत्या मन्त्रैः संसिक्तसाधकम् ।

पशोर्मुखाल्लब्धमन्त्रं पुनः संश्रावयेद् गुरुः ॥ १८१ ॥

*ityekādhikaviṁśatyā mantraiḥ saṁsiktasādhakam/
paśormukhāllabdhamantram punaḥ saṁśrāvayed guruḥ//*

अरिष्टकारकाः अशुभोत्पादकाः ।

With these twenty-one Mantras the disciple should be sprinkled with water; and if he has obtained already the Mantra from the mouth of a Paśu,⁵ the Guru should make him hear it again⁶.

पूर्वोक्तनाम्ना सम्बोध्य ज्ञापयन् शक्तिसाधकान् ।

दद्यादानन्दनाथान्तमाख्यानं कौलिको गुरुः ॥ १८२ ॥

1. Spirits, Ghosts primarily means the Elements.

2. Spirits before performance of Śrāddha.

3. Bad and filthy disembodied souls who are invoked by those who are Piśāca-siddha.

4. Śrīm.

5. See Śakti and Śakta.

6. From his own mouth.

*pūrvoktanāmnā sambodhya jñāpayan śaktisādhakān/
dadyādānandanāthāntamākhyānam kauliko guruh//*

The Kaulika Guru should, having informed the worshippers of Śakti, call his disciple by his name and give him a name ending with Ānandanātha.

श्रुतमन्त्रो गुरोर्यन्त्रे सम्पूज्य निजदेवताम्।

पञ्चतत्त्वोपचारेण गुरुमभ्यर्चयेत्ततः॥ १८३॥

*śrutamanthro guroryantre sampūjya nijadevatām/
pañcatattvopacāreṇa gurumabhyarcayettataḥ//*

पूर्वोक्तेत्यादि। ततः कौलिको गुरुः शक्तिसाधकान् ज्ञापयन् सन् पूर्वोक्तनाम्ना शिष्यं सम्बोध्य तस्याऽऽनन्दनाथान्तमाख्यानं नाम दद्यात्। यथा अमुकदेवशर्मन् त्वमेतद्दिनमारम्याऽमुकानन्दनाथाख्योऽसीति।

Being thus initiated in the Mantra by the Guru, the disciple should worship his Iṣṭa-devatā¹ in the Yantra² and then honour the Guru by offering him the Pañca-tattva³.

गोभूहिरण्यवासांसि पानालङ्करणानि च।

गुरवे दक्षिणां दत्त्वा यजेत् कौलान् शिवात्मकान्॥ १८४॥

*gobhūhiranyavāsānsi pānālāṅkaraṇāni ca/
gurave dakṣiṇāṁ dattvā yajet kaulān śivātmakān//*

गोभूहिरण्येत्यादि। ओ^४ अद्येत्यादि कृतैतच्छुभपूर्णाभिषेककर्मणः साङ्गत्वार्थं। गोभूहिरण्यादिदक्षिणाममुकगोत्रायामुकानन्दनाथाय गुरुवे तुभ्यमहं सप्रददे इति वाक्येन यथाशक्ति गोभूहिरण्यादीनि दक्षिणां गुरवे दत्त्वा शिवात्मकान् शिवस्वरूपान् कौलान् यजेत्।

The disciple should also give as Dakṣiṇā⁴ cows, land, gold, clothes, drinks, and jewels to the Guru, and then honour the Kaulas,⁵ who are the very embodiments of Śiva⁶.

1. The Divinity of his worship.
2. Diagram.
3. Wine, meat, etc.
4. Present.
5. Who are present.
6. Śivātmaka.

कृतकौलार्चनो धीरः शान्तोऽतिविनयान्वितः ।

श्रीगुरोश्चरणौ स्पृष्ट्वा भक्त्या नत्वेदमर्थयेत् ॥ १८५ ॥

*kṛtakaulārcano dhīraḥ śānto'tivinayānvitaḥ/
śrīguroścaraṇau sprṣṭvā bhaktyā natvedamarthayet//*
अर्थयेत् याचेत् ।

The self-possessed, purified, and humble disciple, having honoured the Kaulas, should touch the sacred feet of the Guru with veneration, and, bowing to him, pray to him as follows :

श्रीनाथ जगतां नाथ मन्नाथ करुणानिधे ।

परामृतप्रदानेन पूरयाऽस्मन्मनोरथम् ॥ १८६ ॥

*śrīnātha jagatām nātha mannātha karuṇānidhe/
parāmṛtapradānena pūrayā'smanmanoratham//*

Prayer to Guru

Holy Lord! Thou art the Lord of the world. Lord! Thou art my Lord. O Ocean of, Mercy! do Thou gratify my heart's desire by the gift of the excellent nectar.

आज्ञां मे दीयतां कौलाः प्रत्यक्षशिवरूपिणः ।

सच्छिष्याय विनीताय ददामि परमामृतम् ॥ १८७ ॥

*ājñāṁ me dīyatām kaulāḥ pratyakṣaśivarūpiṇaḥ/
sacchiṣyāya vinītāya dadāmi paramāmṛtam//*

The Guru should then say :

"Give me leave, O Kaulas! you who are the visible images of Śiva Himself, that I may give to my good and humble disciple the excellent nectar".

चक्रेश परमेशान कौलपङ्कजभास्कर ।

कृतार्थं कुरु सच्छिष्यं देहामुष्मै कुलामृतम् ॥ १८८ ॥

*cakreśa parameśāna kaulapaṅkajabhāskara/
kṛtārthaṁ kuru sacchiṣyaṁ dehyamuṣmai kulāmṛtam//*

The, Kaulas will then say :

"Lord of the Cakra! Thou art the Supreme Lord Himself, Thou art the Sun of the Kaula lotus. Do Thou gratify this good disciple, and give him the Kula nectar".

आज्ञामादाय कौलानां परमामृतपूरितम्।

सशुद्धिकं पानपात्रं शिष्यहस्ते समर्पयेत्॥१८९॥

*ājñāmādāya kaulānām paramāmṛtapūritam/
saśuddhikam pānapātram śiṣyahaste samarpayet//*

The Guru, having obtained the leave of the Kaulas, should place in the hand of the disciple the drinking-cup filled with the excellent nectar, as also tire Śuddhi.

हृद्याकृष्य गुरुदेवीं स्रुवसंलग्नभस्मना।

स्वस्य शिष्यस्य कौलानां कूर्चे च तिलकं न्यसेत्॥१९०॥

*hrdyākṛṣya gururdevīm sruvasamlagnabhasmanā/
svasya śiṣyasya kaulānām kūrce ca tilakam nyaset//*

यत् प्रार्थयेत्तदाह श्रीनाथेत्याद्येकेन।

The Guru should then, devoutly meditating on the Devī in his heart, place the Tilaka¹ on the forehead of the disciple, as also of the Kaulas, with the ashes adhering to the sacrificial spoon.

ततः प्रसादतत्त्वानि कौलेभ्यः परिवेशयन्।

चक्रानुष्ठानविधिना विदध्यात् पानभोजनम्॥१९१॥

*tataḥ prasādatattvāni kaulebhyah pariveśayan/
cakrānuṣṭhānavidhinā vidadhyāt pānabhojanam//*

Let the Guru then distribute the Tattvas offered² to the Devī, and partake of the food and drink as directed in the injunctions relating to the formation of Cakra³.

इति ते कथितं देवि शुभपूर्णाभिषेचनम्।

ब्रह्मज्ञानैकजननं शिवत्वफलसाधनम्॥१९२॥

*iti te kathitam devi śubhapūrṇābhiṣecanam/
brahmajñānaikajananaṁ śivatvaphalasāadhanam//*

O Devī! I have spoken to Thee of the auspicious rites relating

1. Sectarian mark.

2. Prasāda-tattva=Prasāda is food offered to a Deva or Guru, and is deemed holy food.

3. See Chapter VI, verse 189 *et seq.*

to Pūrṇābhiṣeka. By this one attains divine knowledge and becomes Śiva Himself.

नवरात्रं सप्तरात्रं पञ्चरात्रं त्रिरात्रकम्।

अथ वाप्येकरात्रञ्च कुर्यात् पूर्णाभिषेचनम्॥ १९३॥

navarātram saptarātram pañcarātram trirātrakam/

atha vāpyekarātrañca kuryāt pūrṇābhiṣecanam//

The Pūrṇābhiṣeka should be performed for nine or seven or five or three or one night.

संस्कारेऽस्मिन् कुलेशानि पञ्चकल्पाः प्रकीर्त्तिताः।

नवरात्रे विधातव्यं सर्वतोभद्रमण्डलम्॥ १९४॥

saṁskāre'smin kuleśāni pañcakalpāḥ prakīrttitāḥ/

navarātre vidhātavyaṁ sarvatobhadramaṇḍalam//

There are, O Kuleśānī! five different forms¹ in this purificatory rite. In the rite which lasts nine nights the Maṇḍala² known as Sarvato-bhadra³ should be made.

नवनाभं सप्तरात्रे पञ्चाब्जं पञ्चरात्रके।

त्रिरात्रे चैकरात्रे च पद्ममष्टदलं प्रिये॥ १९५॥

navanābhaṁ saptarātre pañcābjaṁ pañcarātrake/

trirātre caikarātre ca padmamaṣṭadalaṁ priye//

Beloved! in the rite which lasts seven nights the Maṇḍala Nava-nābha, in the rite which lasts five nights the Maṇḍala Pañcābja, in the rite which lasts three nights and in the rite which lasts one night the Maṇḍala of eight-petalled lotus should be respectively made.

मण्डले सर्वतोभद्रे नवनाभेऽपि साधकैः।

स्थापनीया नव घटाः पञ्चाब्जे पञ्चसङ्ख्यकाः॥ १९६॥

maṇḍale sarvatobhadre navanābhe'pi sādhakaiḥ/

sthāpanīyā nava ghāṭāḥ pañcābje pañcasaṁkhyakāḥ//

1. Kalpa which varies according to the Devatā, the Sampradāya and competency (Adhikāra).
2. Yantra. For these Maṇḍalas, see *Tantra-sāra*, pp. 124-129, and p. 169.
3. All-propitious.
4. Ghaṭas.

तत इति । विदध्यात् कुर्यात् ।

नलिनेऽष्टदले देवि घटस्त्वेकः प्रकीर्तितः ।

अङ्गावरणदेवांश्च केसरादिषु पूजयेत् ॥ १९७ ॥

*naline'sṭadale devi ghaṭastvekaḥ prakīrttitāḥ/
aṅgāvaraṇadevāṁśca kesarādiṣu pūjayet//*

O Devī! the injunction is that on the Sarvato-bhadra and Nava-nābha Maṇḍalas nine jars⁴ should be placed on Pañcābja-Maṇḍala five, and on Aṣṭa-dalābja-Maṇḍala one jar, and the Aṅga Devatās¹ and the Āvaraṇa Devatās² should be worshipped in the filaments and other parts of the lotuses.

पूर्णाभिषेकसिद्धानां कौलानां निर्मलात्मनाम् ।

दर्शनात् स्पर्शनाद् घ्राणाद् द्रव्यशुद्धिर्विधीयते ॥ १९८ ॥

*pūrṇābhiṣekasiddhānāṁ kaulānāṁ nirmalātmanām/
darśanāt sparśanād ghrāṇād dravyaśuddhirvidhīyate//*

The Kaulas who have been Fully Initiated are pure of soul. All things are purified by their look, touch, and when smelt by them.

शाक्तैर्वा वैष्णवैः शैवैः सौरैर्गाणपतैरपि ।

कौलधर्माश्रितः साधुः पूजनीयोऽतियत्नतः ॥ १९९ ॥

*śāktairvā vaiṣṇavaiḥ śaivaiḥ saurairgāṇapatairapi/
kauladharmāśritāḥ sādhuḥ pūjanīyo'tiyatnataḥ//*

All men, whether they are Śāktas, Śaivas, Vaiṣṇavas, Gāṇapatas, or Sauras,³ should worship the Kaula-Sādhū⁴ with devotion.

शाक्ते शाक्तो गुरुः शस्तः शैवे शैवो गुरुर्मतः ।

वैष्णवे वैष्णवः सौरे सौरो गुरुमुदाहृतः ॥ २०० ॥

*śākte śākto guruḥ śastaḥ śaive śaivo gururmataḥ/
vaiṣṇave vaiṣṇavaḥ saure sauro gururudāhṛtaḥ//*

नलिने पद्मे ।

1. The limbs or part of the chief Devatā which are considered as Devatās.
2. The attendant Devatās.
3. These are the five classes of worshippers—(Pañcopāsaka).
4. Ho y man, or Sage.

गाणपे गाणपश्चैव कौलः सर्वत्र सदगुरुः।

अतः सर्वात्मना धीमान् कौलाद् दीक्षां समाचरेत्॥ २०१॥

*gāṇape gāṇapaścaiva kaulaḥ sarvatra sadguruḥ/
ataḥ sarvātmanā dhīmān kaulād dīkṣāṁ samācaret//*

It is good for a Śākta to have a Guru who is a Śākta, for a Śaiva a Śaiva-Guru is commendable, and for a Vaiṣṇava a Vaiṣṇava, for a Saura a Saura as Guru is advised, and a Gāṇapata is the proper Guru for a Gāṇapata, but a Kaula is excellent as Guru in the case of all; therefore the wise one should with all his soul be initiated by a Kaula.

पञ्चतत्त्वेन यत्नेत भक्त्या कौलान् यजन्ति ये।

उद्धृत्य पुरुषान् सर्वास्ते यान्ति परमां गतिम्॥ २०२॥

*pañcatattvena yatneta bhaktyā kaulān yajanti ye/
uddhṛtya puruṣān sarvāṁste yānti paramāṁ gatim//*

Those who with devotion worship the Kaulas with Pañcatattva,¹ cause the salvation² of their Ancestors, and themselves attain the highest end.

पशोर्वक्त्राल्लब्धमन्त्रः पशुरेव न संशयः।

वीराल्लब्धमनुर्वीरः कौलाद्भवति ब्रह्मवित्॥ २०३॥

*paśorvaktrāllabdhamantraḥ paśureva na saṁśayaḥ/
vīrāllabdhamanurovīraḥ kaulādbhavati brahmavit//*

The man who has obtained the Mantra from the mouth of a Paśu³ is of a certainty a Paśu, and he who has obtained the Mantra from a Vīra is a Vīra, and he who obtains it from a Kaula knows the Brahman.

शाक्ताभिषेको वीरः स्यात् पञ्च तत्त्वानि शोधयेत्।

स्वेष्टपूजाविधावेव न तु चक्रेश्वरो भवेत्॥ २०४॥

*śāktābhiṣekī vīraḥ syāt pañca tattvāni śodhayet/
sveṣṭapūjāvidhāveva na tu cakreśvaro bhavet//*

सर्वात्मना सर्वप्रयत्नेन।

1. Wine, etc.

2. Uddhṛtya=lifting up, rescuing, etc.

3. As to the meaning of these classes of men, see Śakti and Śākta.

One who has been initiated according to Śākta rites¹ is a Vīra; he may purify the Pañca-tattvas only in the worship of his own Iṣṭa-devatā,² he may never be the Cakreśvara³.

वीरघाती वृथापायी वीराणां स्त्रीगमस्तथा ।

स्तेयी महापातकिनस्तत्संसर्गी च पञ्चमः ॥ २०५ ॥

*vīraghātī vṛthāpāyī vīrāṇāṃ strīgamastathā/
steyī mahāpātakinastatsaṁsargī ca pañcamah//*

He who kills a Vīra, he who drinks wine which has riot been consecrated,⁴ he who seduces the wife of or steals the property of a Vīra, these four are great sinners, and the man who associates with any of these is the fifth sinner.

कुलवर्त्म कुलद्रव्यं कुलसाधकमेव च ।

ये निन्दन्ति दुरात्मानस्ते गच्छन्त्यधमां गतिम् ॥ २०६ ॥

*kulavartma kuladravyam kulasādhakameva ca/
ye nindanti durātmānaste gacchantyadhamāṁ gatim//*

Those evil-natured men who disparage the Kula Way,⁵ Kula articles, and the Kula worshipper go down the low and vile path.

नृत्यन्ति रुद्रडाकिन्यो नृत्यन्ति रुद्रभैरवाः ।

मांसास्थिचर्वणानन्दाः सुराकौलद्विषां नृणाम् ॥ २०७ ॥

*nṛtyanti rudrādākinyo nṛtyanti rudrabhairavāḥ/
māṁsāsthicarvaṇānandāḥ surākauladvīṣāṁ nṛṇām//*

अथ पञ्चमहापातकिन आह वीरघातीत्याद्येकेन ।

The Rudrā-Dākinīs and Rudra-Bhairavīs⁶ dance in joy (at

-
1. i.e., Śāktābhiṣeka as distinct from the higher initiation called Pūrṇābhiṣeka.
  2. Special tutelary Devatā.
  3. Lord of the Cakra, who alone can pour out wine from the jar, and drink and distribute as he thinks right. The others are prohibited from doing so.
  4. Vṛthā-pāyi=Vain=drinker. These are Mahāpātakīs.
  5. Kula Worship, etc.
  6. Fierce Spirits of that name, attendant on Śiva and Kālī.

the thought of) chewing the bones and flesh of men who disparage wine and the Kaulas.

दयालवः सत्यशीलाः सदा परहितैषिणः।

तान् गर्हयन्तो नरकान्निष्कृतिं यान्ति न क्वचित्॥ २०८॥

*dayālavah satyaśīlāḥ sadā parahitaiṣiṇaḥ/
tān garhayanto narakānniṣkṛtiṁ yānti na kvacit//*

They (the Kaulas) are merciful and truthful, and ever desire the good of others. For such as insult them there is no escape from Hell.

उक्ता प्रयोगा बहवः कर्माणि विविधानि च।

ब्रह्मैकनिष्ठकौलस्य त्यागानुष्ठानयोः समम्॥ २०९॥

*uktā prayogā bahavaḥ karmāṇi vividhāni ca/
brahmaikaniṣṭhakaulasya tyāgānuṣṭhānayoḥ samam//*

गर्हयन्तः निन्दन्तः।

I have (in various Tantras) spoken of many and various methods and rites¹; but in the case of a Kaula who is devoted to the Brahman alone, the performance or non-performance of such rites is one and the same².

एकमेव परं ब्रह्म जगदावृत्य तिष्ठति।

विश्वार्चया तदर्चा स्यात् यतः सर्वं तदन्वितम्॥ २१०॥

*ekameva param brahma jagadāvṛtya tiṣṭhati/
viśvārcayā tadarcā syāt yataḥ sarvaṁ tadanvitam//*

एकेति। तदर्चा परब्रह्मार्चनम्। तदन्वितम् परब्रह्मान्वितम्।

There is one Supreme Brahman Who is spread throughout the Universe. He is worshipped by the worship of the Universe,³ because everything exists in Him.

1. Prayoga and Karma : the former including the meanings, application, method, object. The latter is ritual action.
2. Because he is free from Rāga and Dveṣa in whatever he does (Tarkālāṅkāra).
3. Viśvārcayā : that is, worship of anything in the universe. Everything is the form of the Brahman and provided what is worshipped is so worshipped with this knowledge it is worship of Brahman.

फलासक्ताः कामपराः कर्मजालरताः प्रिये।

पृथक्त्वेन यजन्तोऽपि तत् प्रयान्ति विशन्ति च॥ २११॥

*phalāsaktāḥ kāmāparāḥ karmajālaratāḥ priye/
prthaktvena yajanto'pi tat prayānti viśanti ca//*

Beloved! even those who look to the fruit of action and are governed by their desires and by the worship of different Devas, and addicted to various rituals worshipping the Devatās as other than themselves¹ go to and enter That.

सर्वं ब्रह्मणि सर्वत्र ब्रह्मैव परिपश्यति।

ज्ञेयः स एव सत्कौलो जीवन्मुक्तो न संशयः॥ २१२॥

*sarvaṁ brahmaṇi sarvatra brahmaiva paripaśyati/
jñeyah sa eva satkaulo jīvanmukto na saṁśayah//*

॥ इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे सर्वधर्मनिर्णयसारे
श्रीमदाद्यासदाशिवसंवादे वृद्धिश्राद्धादिमृतक्रियापूर्णाभिषेककथनं

दशमोल्लासः॥ १०॥

*// iti śrīmahānirvāṇatantre sarvatantrottamottame sarvadharmmanirṇayasāre
śrīmadādyāsadāśivasanivāde vṛddhiśrāddhādimṛtakriyāpūrṇābhiṣekakathanam
daśamollāsaḥ//*

फलासक्ता इत्यादि। अत इति शेषः। कर्मजालरताः कर्मसमूहानुरक्ताः। तत् परं
ब्रह्म।

इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रटीकायां दशमोल्लासः।

He who sees everything in Brahman, and who sees Brahman everywhere, is undoubtedly known as a true Kaula, who has attained Liberation while yet living².

*End of the Tenth Chapter, entitled "Rites relating to Vṛddhi
Śrāddha, Funeral Rites, and Pūrṇābhiṣeka."*

-
1. Prthāktvena yajantaḥ. The reference is to dualists who think God is wholly separate from themselves and not, as the Advaitins hold, their own essential self. by 'That' the Niṣkala-Brahman is meant.
  2. Jīvanmukha.

एकादशोल्लासः

CHAPTER XI

EXPIATORY ACTS

श्रुत्वा शाम्भवधर्माणि वर्णाश्रमविभेदतः।
अपर्णा परया प्रीत्या पप्रच्छ शङ्करं प्रति॥१॥
ओं नमो ब्रह्मणे।

*śrutvā śāmbhavadharmāṇi varṇāśramavibhedataḥ/
aparnā parayā prītyā ppraccha śaṅkaraṁ prati//
om namo brahmaṇe/*

कलौ लोकानां प्रायशो नास्तिकत्वात् संशयापन्नमानसत्वात् कामक्रोधाद्यभिभूत-
त्वात् सर्वदेन्द्रियसुखाकांक्षित्वाच्च सदाशिवप्रोक्तसन्मार्गाननुष्ठानात्तन्निषिद्धदुर्वर्त्मनः
सेवनाच्चानेकविधं पापमुत्पद्यते। ततश्च तेषां कथं विमुक्तिरित्याशयवती पार्वती शङ्करं
पृच्छति स्मेत्याह श्रुत्वेत्यादिना। वर्णा ब्राह्मणादयश्चाश्रमौ गार्हस्थ्यभैक्षुकौ च तेषां विभेदतः
शाम्भवधर्माणि शम्भुप्रोक्तधर्माणि श्रुत्वा अपर्णा व्रतत्यक्तपत्रा पार्वती परयोत्तमया प्रीत्या
शङ्करं कल्याणकर्तारं महादेवं प्रतिपप्रच्छ।

Listening to the Rules¹ of Śaṁbhu relating to the different Castes and Stages of Life, Aparṇā² was greatly pleased, and questioned Śaṅkara thus :

श्रीदेव्युवाच

वर्णाश्रमाचारधर्माः संस्कारा लोकसिद्धये।

कथिताः कृपया मह्यं सर्वज्ञेन त्वया प्रभो॥२॥

1. Dharma.

2. Devī—so called because during the time She was doing penance She would not so much as eat a leaf to appease Her hunger.

śrīdevyuvāca

*varṇāśramācāradharmāḥ saṁskārā lokasiddhaye/
kathitāḥ kṛpayā mahyaṁ sarvajñena tvayā prabho//*

किं प्रप्रच्छेत्याकाङ्क्षायां प्रष्टव्यमेवाभिधातुमुपक्रमते वर्णाश्रमेत्यादि वक्तुमर्हसी-
त्यन्तं श्लोकत्रयम्। प्रभो हे स्वामिन् यद्यपि लोकसिद्धये लोकनिर्वाहनिष्पत्तये
वर्णानामाश्रमाणां चाचारा धर्माः संस्काराश्च सर्वज्ञेन सर्वं जानता त्वया कृपया मह्यं
मामुद्दिश्य कथिता उक्ताः।

Śrī Devī said :

Thou hast, O Lord! out of Thy kindness for Me and in Thy
omniscience, spoken of the customs and the rules of religious
conduct and sacraments¹ for the well-being of the world.

कलौ दुर्वृत्तयो लोकाः कामक्रोधान्धचेतसः।

नास्तिकाः संशयात्मानः सदेन्द्रियसुखैषिणः॥ ३॥

*kalau durvṛttayo lokāḥ kāmakrodhāndhacetasaḥ/
nāstikāḥ saṁśayātmānaḥ sadendriyasukhaiṣiṇaḥ//*

तथापि कलौ लोका जना भवन्निगदितं भवता कथितं वर्त्म मार्गं नानुष्ठास्यन्ति
नानुचरिष्यन्तीति द्वितीयेनान्वयः। शिवोक्तवर्त्माननुष्ठाने हेतुं दर्शयन् लोकान् विशिनष्टि
कलौ दुर्वृत्तय इत्यादिना। कथम्भूताः लोकाः दुर्वृत्तयः दुष्टे कर्मणि वृत्तिर्दृष्ट्य वा
वृत्तिर्येषां ते। दुष्टे कर्मणि वर्तमाना इत्यर्थः। पुनः कामक्रोधान्धचेतसः कामक्रोधा-
भ्यामन्धञ्चेतो तेषां तथाभूताः। नास्तिका परलोकादिकं नास्तीति बुद्धिशालिनः।
संशयात्मानः परलोकादिकमस्ति नास्ति वेति सन्देहापन्नमानसाः। सदेन्द्रियसुखैषिणः
सर्वदा रसनादीन्द्रियसुखाकाङ्क्षिणः।

भवन्निगदितं वर्त्म नानुष्ठास्यन्ति दुर्धियः।

तेषां का गतिरीशान विशेषाद्वक्तुमर्हसि॥ ४॥

*bhavannigaditam vartma nānuṣṭhāsyanti durdhiyah/
teṣāṁ kā gatiṛīśāna viśeṣādvaktumarhasi//*

दुर्धियः दुर्बुद्धयः। ईशान हे ऐश्वर्यशालिन् तेषां लोकानां का गतिः को विमुक्तेरुपायः
स्यादिति विशेषाद्वक्तुं कथयितुमर्हसि त्व योग्यो भवसि। गतिज्ञाने दशायां च मार्गे
यात्राभ्युपाययोरिति कोषः।

But the men of the Kali Age, being wicked, and blinded by anger and lust, atheists,¹ of wavering minds and addicted to the gratification of their senses, will not in their ignorance and folly, follow the way laid down by Thee; it behoves Thee, O Isāna! to say what will be the means of their Liberation.

श्रीसदाशिव उवाच

साधु पृष्ठं त्वया देवि लोकानां हितकारिणि ।

त्वं जगज्जननी दुर्गा जन्मसंसारमोचनी ॥ ५ ॥

śrīsadāśiva uvāca

sādhū prṣṭam tvayā devi lokānām hitakāriṇi/

tvaṁ jagajjananī durgā janmasamsāramocanī//

शम्भुरिदानीमपर्णाप्रश्नं स्तौति साधु पृष्ठमित्यदिना । देवि हे द्युतिमति त्वया साधु मनोरमं पृष्ठम् । साधुप्रश्ने हेतुं दर्शयन्नाह लोकानामिति । कीदृशि देवि लोकानां हितकारिणि जनानामभीष्टेत्पादयित्री । लोकानां हितकारिणीत्वे बीजं दर्शयन्नाह त्वमित्यादि । त्वं जगज्जननी जगतां जनयित्री जगज्जननीत्वाल्लोकानां हितकारिणी लोकानां हितकारिणीत्वाच्च साधु पृष्ठमिति योज्यम् । जन्मसंसारमोचनी जन्मनः उत्पत्तेः संसारात् पुनः पुनर्यातायातकर्तुः कलत्रपुत्रादेश्च मुक्तिकर्त्री त्वम् । अत एव दुःखेन गम्यते ज्ञायते या सा दुर्गा दुर्ज्ञेया च त्वम् ।

Śrī Sadāśiva said :

Thou hast asked well, O Devī! Thou who art the Benefactress of the world, the Mother of the world, Thou art Durgā,² Thou dost liberate people from the bonds of birth and the toils of this world.

त्वमाद्या जगतां धात्री पालयित्री परात्परा ।

त्वयैव धार्यते देवि विश्वमेतच्चराचरम् ॥ ६ ॥

tvamādyā jagatām dhātrī pālayitrī parātparā/

tvayaiva dhāryate devi viśvame taccharācaram//

त्वमिति । त्वं जगतामाद्या आदिभूताऽसि । जगतां धात्री पोष्ट्री च त्वम् । पालयित्री जगतां रक्षिका च त्वमेव । परात् श्रेष्ठादपि परा श्रेष्ठा च त्वम् । हे देवि कान्तिमति चराचरं जङ्गमस्थावरमेतद्विश्वं त्वयैव धार्यते ।

1. Nāstika—Unbeliever in the Vedas and in a Future Life.

2. "Mother" (Jananī), which Bhāratī interprets as equivalent of Janayitrī. Durgā="Difficult to understand and attain."

Thou art the Primordial One, Thou fosterest and guardest this world, Thou art beyond the most excellent; Thou, O Devī! dost support the moving and the motionless Universe.

त्वमेव पृथ्वी त्वं वारि त्वं वायुस्त्वं हुताशनः ।

त्वं वियत्त्वमहङ्कारस्त्वं महत्तत्त्वरूपिणी ॥ ७ ॥

*tvameva pṛthvī tvam vāri tvam vāyustvam hutāśanaḥ/
tvam viyattvamahaṅkāraśtvam mahattattvarūpiṇī//*

त्वमेवेति । त्वमेव पृथ्वी भूमिः त्वं वारि जलं त्वमेव वायुः पवनः त्वं च हुताशनोऽग्निः त्वं वियदाकाशं त्वं चाहङ्कारः । महत्तत्त्वरूपिणी च त्वमेव ।

Thou art Earth,¹ Thou art Water, Thou art Fire, Thou art Air, Thou art the Ether,² Thou art Ahaṅkāra,³ Thou art Mahat-tattva⁴.

त्वमेव जीवो लोकेऽस्मिस्त्वं विद्या परदेवता ।

इन्द्रियाणि मनोबुद्धिर्विशेषां त्वं गतिः स्थितिः ॥ ८ ॥

*tvameva jīvo loke'sminastvam vidyā paradevatā/
indriyāṇi manobuddhirviśveṣāṃ tvam gatiḥ sthitiḥ//*

त्वमेवेति । अस्मिंल्लोके यो जीवस्तद्रूपा च त्वमेव । विद्या आत्मज्ञानरूपा च त्वमेव । परदेवता श्रेष्ठदेवता च त्वमेवासि । इन्द्रियाणि नेत्रादीनि मनो हृदयं बुद्धिः शास्त्रादितत्त्वज्ञानम् तत्तद्रूपा च त्वमेवासि । विश्वेषां या गतिः स्थितिश्च तद्रूपा च त्वमेव ।

Thou art Life in this world; Thou art the Knowledge⁵ of Self, and Thou art the Supreme Divinity. Thou art the Senses; Thou art Manas, Thou art Buddhi; Thou art the motion and existence of the Universe⁶.

1. Pṛthivī.

2. Void=Viyat=Ākāśa=Ether of Space.

3. As to Ahaṅkāra, the I-makinig faculty of mind, see Woodroffe's "World as Power : Mind."

4. The Sāṅkhya category of that name : the cosmic Buddhi. See *ibid*.

5. Knowledge=Vidyā—here Ātma-jñāna.

6. By the sense are meant the eyes, ears, etc. Manas is the faculty of attention and buddhi the faculty of determination. Bhāratī says that mind (Manas) means heart (Hṛdaya), and understanding (Buddhi) means Śāstrādi-tattva-jñāna (knowledge of the essence of the Śāstras, etc.).

त्वमेव वेदाः प्रणवः स्मृतयस्त्वं हि संहिताः ।

निगमागमतन्त्राणि सर्वशास्त्रमयी शिवा ॥ १॥

*tvameva vedāḥ praṇavaḥ smṛtayastvaṁ hi saṁhitāḥ/
nigamāgamatantrāṇi sarvaśāstramayī śivā//*

त्वमेवेति । वेदा यजुरादयः तद्रूपा च त्वमेवासि । प्रणव ओङ्काररूपा च त्वम् । स्मृतयो मन्वादिकथितधर्मशास्त्राणि तद्रूपा च त्वम् । संहिता महाभारतादयस्तद्रूपा च त्वमेवासि । निगमः शम्भुप्रश्नतः पार्वतीमुखजातः पद्यरूपो ग्रन्थविशेषः । आगमश्च शिवमुखागतगिरिजाननयातवासुदेवमतपद्यरूपग्रन्थविशेष एव । तन्त्रं चाऽम्बिकामुद्दिश्य शिवोक्तो गणेशलिखितो ग्रन्थविशेष एव । तत्तद्रूपा च त्वमेव । सर्वशास्त्रमयी वेदान्तादि-सकलशास्त्ररूपा च त्वम् । शिवा कल्याणैकनिलयभूता च त्वमसि ।

Thou art the Vedas, Thou art the Praṇava,¹ Thou art the Smṛtis, the Saṁhitās, the Nigamas, the Āgamas, and the Tantras,² Thou pervadest all the Śāstras, and art the Abode of all that is good.

महाकाली महालक्ष्मीर्महानीलसरस्वती ।

महोदरी महामाया महारौद्री महेश्वरी ॥ १० ॥

*mahākālī mahālakṣmīrmahānīlasarasvatī/
mahodarī mahāmāyā mahāraudrī maheśvarī//*

महेति । जगत्संहर्त्रीत्वान्महाकाली त्वम् । सम्पत्तिवृद्धिहेतुत्वान्महालक्ष्मीश्च त्वमेव । विद्याप्रदात्रीत्वान्महानीलसरस्वती च त्वमेवासि । प्रलये अशेषजगत्कुक्षित्वान्महोदरी त्वम् । जगन्मोहयित्रीत्वान्महामाया च त्वम् । महारौद्री अत्युग्रा च त्वम् । महेश्वरी महैश्वर्यविशिष्टा च त्वम् ।

सर्वज्ञा त्वं ज्ञानमयी नास्त्यवेद्यं तवाऽन्तिके ।

तथापि पृच्छसि प्राज्ञे प्रीतये कथयामि ते ॥ ११ ॥

*sarvajñā tvam jñānamayī nāstyavedyaṁ tavā'ntike/
tathāpi prcchasi prājñe prītaye kathayāmi te//*

सर्वज्ञेति । सर्वज्ञा अशेषपदार्थज्ञात्री ज्ञानमयी मोक्षविषयप्रज्ञास्वरूपा च त्वमसि । अतस्तवाऽन्तिके त्वन्निकटे अवेद्यमप्रज्ञेयं किञ्चिदपि नास्ति । ननु किञ्चिदपि ममावेद्यं

1. Oṁkāra.

2. Smṛtis are the Dharma-Śāstras of Manu and others and the Saṁhitās refer to the Mahā-bhārata and other similar writings (Bhārati).

नास्ति चेत् कथं पृच्छामीत्याशङ्कमानां प्रत्याह तथापीति । यद्यप्येवं तथापि प्राज्ञे हे प्रकृष्टज्ञानवति प्रीतये पृच्छसि ममेति शेषः अहमपि ते तव प्रीतये कथयामि । ते तवाग्रतः ते तुभ्यमिति वा । काकाक्षिगोलकन्यायेन प्रीतये इति पूर्वोत्तराभ्यां क्रियाभ्यां सम्बध्यते ।

Thou art Mahā-kālī,¹ Mahā-lakṣmī,² Mahā-nīla-sarasvatī,³ Mahodarī,⁴ Mahā-māyā,⁵ Mahāraudrī,⁶ and Maheśvarī⁷; Thou art Omniscient⁸ and Knowledge itself,⁹ there is nothing which Thou knowest not; yet, O Wise One! since Thou askest Me, I will speak of it for Thy pleasure.

सत्यमुक्तं त्वया देवि मनुजानां विचेष्टितम् ।

जानन्तोऽपि हितं मत्ताः पापैराशु सुखप्रदैः ॥ १२ ॥

नाऽऽचरिष्यन्ति सद्वर्त्म हिताहितबहिष्कृताः ।

तेषां निःश्रेयसार्थाय कर्त्तव्यं यत्तदुच्यते ॥ १३ ॥

*satyamuktam tvayā devi manujānām viceṣṭitam/
jānanto'pi hitam mattāḥ pāpairāśu sukhapradaiḥ//
nā''carīṣyanti sadvartma hitāhitabahiṣkṛtāḥ/
teṣāṃ niḥśreyasārthāya karttavyaṃ yattaducyate//*

अधुना पूर्वोक्तमेवानुवदन्नुत्तरं दातुं प्रक्रमते सत्यमुक्तमित्यादि । हे देवि मनुजानां मानवानां विचेष्टितं विरुद्धं चेष्टितं त्वया सत्यमुक्तम् । विचेष्टितमेवाह जानन्त इत्यादिना । आत्मनो हितं जानन्तोऽपि मनुजाः सद्वर्त्म साधुमार्गं नाचरिष्यन्ति नानुष्ठास्यन्ति । सद्वर्त्मनाचरणे हेतुं वदन्मनुजान् विशिनष्टि । कथम्भूता मनुजाः आशु सुखप्रदैर्ज्ञेयैति सुखप्रापकैरवैधस्त्रीगमनसुरापानादिभिः पापैः कर्मभिर्मत्ताः अत एव हिताहिताभ्यां

1. As the devourer of Time and who is therefore Desctrutress of the Universe, which is Brahman in time and space.
2. As the Cause of all prosperity and intelligence.
3. As the Source of all learning.
4. For She holds the Universe in Her womb.
5. She Who is one with Brahman, Who holds the Universe under Her spell.
6. She Who is the great Destructress withdrawing all to Herself.
7. As She dominates and is the Lord of all.
8. Sarvajñā.
9. Jñānamayī=Mokṣa-viṣaya-prajñā-svarūpā=illuminating and liberating knowledge (Bhārati).

बहिष्कृताः अतो नाचरिष्यन्तीति भावः। तेषां मनुजानां निःश्रेयसार्थाय मुक्तये यत् कर्तव्यं विधेयं तदुच्यते।

Thou hast truly spoken, O Devī! of the evil ways of men, who, knowing what is for their welfare, yet, maddened by sinful desire for things which bring immediate enjoyment, are devoid of the sense of right and wrong, and desert the True Path. I speak now of that which will contribute to their Liberation.

अनुष्ठानं निषिद्धस्य त्यागो विहितकर्मणः।

नृणां जनयतः पापं क्लेशशोकामयप्रदम्॥ १४॥

*anuṣṭhānam niṣiddhasya tyāgo vihitakarmanah/
nṛṇāṃ janayataḥ pāpaṃ kleśaśokāmayapradam//*

प्रथमतो निषिद्धकर्मानुष्ठानविहितकर्मानुष्ठानाभ्यां पापोत्पत्तिरिति ब्रूते अनुष्ठान-
मित्यादिना। निषिद्धस्य कर्मणोऽनुष्ठानमाचरणं विहितस्य कर्मणस्त्यागोऽनाचरणं नृणां
क्लेशशोकामयप्रदं दुःखशोकव्याधिप्रदायकं पापं जनयतः उत्पादयतः।

In the doing of what is forbidden and in the omitting of what is enjoined men sin, and sins lead to pain, sorrow, and disease.

स्वानिष्टमात्रजननात् परानिष्टोपपादनात्।

तदेव पापं द्विविधं जानीहि कुलनायिके॥ १५॥

*svāniṣṭamātrajananaṭ parāniṣṭopapādanāt/
tadeva pāpaṃ dvividham jānīhi kulanāyike//*

अथ पूर्वोक्तपापस्य सहेतुकं द्वैविध्यं सम्पादयति स्वानिष्टेत्यादिना। कुलनायिके
हे कुलेश्वरि स्वानिष्टमात्रजननात् आत्मन् एवानीप्सितस्योत्पादनात् तथा परानिष्टोपपाद-
नादन्यानाकांक्षितस्यापि जननात् तदेव पूर्वोक्तं पापं द्विविधं द्विप्रकारकं जानीहि प्रतीहि।

O Kula-nāyikā!¹ know, that there are two kinds of sin—
that which contributes merely to the injury of one's own Self,
and that which causes injury to others.

परानिष्टकरात् पापात् मुच्यते राजशासनात्।

अन्यस्मान्मुच्यते मर्त्यः प्रायश्चित्त्यास समाधिना॥ १६॥

1. The Devī as sovereign mistress of the Kaulas.

*parāṇiṣṭakarāt pāpāt mucyate rājaśāsanāt/
anyasmānmucyate martyaḥ prāyaścittyāsa samādhinā//*

एवं द्विविधपापोत्पत्तिं प्रदर्शयदानी तस्माद्विमुक्तेरुपायं वदति परानिष्टेत्यादिना । परानिष्टकरादन्यस्याप्यनाकांक्षितोत्पादकात् पापात् राजशासनात् राजदण्डात् मर्त्यो जनो मुच्यते मुक्तो भवति । कर्मकर्तरि लट् । अन्यस्मात् स्वानिष्टमात्रजनकात् तु पापात् प्रायश्चित्त्वा प्रायश्चित्तेन समाधिना चित्तवृत्तिनिरोधेन च मुच्यते ।

Man is released of the sin of injuring others by the punishment inflicted by the King, and from other sins by expiatory rites¹ with self-restraint².

प्रायश्चित्त्वाऽथवा दण्डैर्न पूता ये कृतांहसः ।

नरकान्न निवर्तन्ते इहामुत्र विगर्हिताः ॥ १७ ॥

*prāyaścittyā'thavā daṇḍairna pūtā ye kṛtāṁhasaḥ/
narakānna nivarttante ihāmutra vigarhitāḥ//*

जातद्विविधपापानां प्रायश्चित्तदण्डाभ्यां पूतत्वाभावे सर्वदा नरकस्थायित्वं दर्शयितुमाह प्रायश्चित्त्येति । ये कृतांहसः कृतपापा जनाः प्रायश्चित्त्वा दण्डैवा पूताः पवित्रा न बभूवुः इह लोके परलोके च विगर्हिता विनिन्दिताः सन्तस्ते नरकान्न निवर्तन्ते तत्रैव तिष्ठन्तीत्यर्थः ।

Those sinful men who are not purified by either punishment or expiation cannot but go to hell, and are despised both in this world and the next.

तत्रादौ कथयाम्याद्ये नृपशासननिर्णयम् ।

यल्लङ्घनान्महेशानि राजा यात्यधमां गतिम् ॥ १८ ॥

*tatrādau kathayāmyādye nṛpaśāsanānirṇayam/
yallaṅghanānmaheśāni rājā yātyadhamāni gatim//*

अथ राजशासननिर्णयं वदंस्तमुल्लङ्घयतो भूपतेर्नरगामित्वमाह तत्रादावित्यादिना । हे आद्ये हे महेशानि तत्र प्रायश्चित्तनृपशासनयोर्मध्ये आदौ प्रथमतो नृपशासननिर्णयं कथयामि । यस्य लङ्घनात् राजाऽधमां गतिं याति ।

O Ādyā ! I shall first of all speak of the Rules relating to

1. Prāyaścitta.

2. Samādhī—Citta-vṛtti-nirodha, or Yoga. But here it means ordinary restraint of the inclinations of the Citta; that is, practising acts of self-restraint or doing Prāyaścitta with self-restraint (Bhāratī).

punishment by the King. O Maheśānī! The King who deviates from these, himself goes upon the downward path.

भृत्यान् पुत्रानुदासीनान् प्रियानपि तथाऽप्रियान् ।

शासने च तथा न्याये समदृष्ट्याऽवलोकयेत् ॥ १९ ॥

*bhṛtyān putrān udāsīnān priyānapi tathā'priyān/
śāsane ca tathā nyāye samadr̥ṣṭyā'valokayet//*

नृपशासननिर्णयमेवाह भृत्यानित्यादिना । भृत्यान् भर्तव्यानमात्यादीन् पुत्रानात्मजान् उदासीनान् शत्रुमित्रभिन्नान् प्रियान् हितान् तथा अप्रियान् अहितांश्च शासने तथा न्याये च राजा समदृष्ट्या तुल्यदृष्ट्याऽवलोकयेत् पश्येत् ।

In the administration of justice, servants, sons, strangers,¹ friends and foes should all be treated alike.

स्वयं चेत् कृतपापः स्यात् पीडयेदकृतांहसः ।

उपवासैश्च दानैस्तान् परितोष्य विशुध्यति ॥ २० ॥

*svayaṁ cet kṛtapāpaḥ syāt pīḍayedakṛtāṁhasaḥ/
upavāsaiśca dānaistān paritoṣya viśudhyati//*

नन्वकृतकिल्बिषान् पुरुषान् दण्डयतः स्वयं कृतकल्मषस्य नृपस्य कथं शुद्धिस्तत्राह स्वयं चेदित्यादिना । चेद्यदि राजा स्वयं कृतपापः स्यात् तदा उपवासैर्दानैश्च विशुध्यति । चेद्यदि अकृतांहसोऽकृतपापान् अन्यान् पीडयेद्दण्डयेत् तदा दानैस्तान्कृतांहसः परितोष्य उपवासैर्दानैश्च विशुध्यति । अत्र पापतारतम्यादुपवासदानयोस्तारतम्यं बोद्धव्यम् ।

If the King is guilty of any sin himself, or if he should have punished one who is not guilty, then he shall purify himself by fasting and by placating those he has wronged by gifts.

वधार्हं मन्यमानः स्वं कृतपापो नराधिपः ।

त्यक्त्वा राज्यं वनं प्राप्य तपसाऽऽत्मानमुद्धरेत् ॥ २१ ॥

*vadhārhaṁ manyamānaḥ svaṁ kṛtapāpo narādhipaḥ/
tyaktvā rājyaṁ vanaṁ prāpya tapasā'ātmanamuddharet//*

अथात्मानं वधार्हं मन्यमानस्य कृतदुष्कृतस्य भूपतेः प्रायश्चित्तमाह वधार्हमित्यादिना । स्वमात्मानं वधार्हं वधयोग्यं मन्यमानः कृतपापो नराधिपो राज्यं त्यक्त्वा वनं प्राप्य तपसाऽऽत्मानमुद्धरेत् शोधयेत् ।

1. Udāsīna—Detached Persons who are neither friends nor foes (Bhārati).

If the King should consider that he is guilty of any sin which is punishable by death, he should then abdicate his kingdom and go to a forest, and there labour for his purification by penances.

गुरुदण्डं नैव राजा विदध्याल्लघुपापिषु।

न लघुं गुरुपापेषु विना हेतुं विपर्यये॥ २२॥

*gurudaṇḍam naiva rājā vidadhyāllaghupāpiṣu/
na laghum gurupāpeṣu vinā hetum viparyaye//*

अथ दण्डवैपरीत्ये हेतावसति लघुपापे गुरुदण्डं गुरुपापे च लघुदण्डं निषेधति गुर्वित्यादिना। विपर्यये दण्डवैपरीत्ये हेतुं विना लघुपापिषु जनेषु गुरुदण्डं राजा नैव विदध्यान् कुर्यात्। गुरुपापेषु जनेषु लघुदण्डं न विदध्यात्।

The King should not, without sufficient reason, inflict heavy punishment on persons guilty of a light offence, nor should he inflict light punishment on persons guilty of a great offence.

तस्मिन् यच्छ्रसने शास्या अनेकोन्मार्गवर्तिनः।

पापेभ्यो निर्भये शरतो लघुपापे गुरुदमः॥ २३॥

*tasmin yacchāsane śāsyā anekonmārgavarttinaḥ/
pāpebhyo nirbhaye śarato laghupāpe gururdamaḥ//*

विना हेतुं विपर्यये इत्यनेन वैपरीत्ये कारणसत्त्वे विपरीतदण्डं विदध्यादेवेति ध्वनितमतो हेतुदर्शनपूर्वकं विपरीतदण्डं विदधाति तस्मिन्नित्यादिना श्लोकद्वयेन। यच्छ्रसने यस्योन्मार्गवर्तिनो जनस्य शासनेऽनेकोन्मार्गवर्तिनो बहवोऽसद्वर्तमाना जनाः शास्या भवन्ति तस्मिन् पापेभ्यो बहुभ्योऽपि दुरितेभ्यो निर्भये भयहीनेऽपि जने लघुपापेऽपि गुरुदमः शस्तः।

But the punishment by which many offenders may be deterred from ill-doing, and (punishment) in the case of an offender who is fearless¹ of crimes, should be heavy, although the offence be a light one.

सकृत्कृतापराधेन सत्रपे बहुमानिनि।

पापाद्भीरौ प्रशस्तः स्याद् गुरुपापे लघुदमः॥ २४॥

*sakṛtkṛtāparādheṇa satrape bahumānini/
pāpādbhīrau praśastaḥ syād gurupāpe laghurdamaḥ//*

1. i.e., in the cause of hardened criminals.

सकृदिति । सकृत्कृतापराधेन सत्रपे सलज्जे बहुमानिनि सबहुमाने पापादेकस्मादपि भीरौ भयशीले जने गुरुपापेऽपि लघुदमः प्रशस्तः ।

In the case of one who has committed the offence but once only and is ashamed of his ill-deed, or of one who fears crime and is a respectable man, a light punishment should be inflicted, even if the offence be a grave one.

स्वल्पापराधी कौलश्चेत् ब्राह्मणो लघुपापकृत् ।

बहुमान्योऽपि दण्ड्यः स्याद्वचोभिरवनीभृता ॥ २५ ॥

*svalpāparādhī kaulaścet brāhmaṇo laghupāpakṛt/
bahumānyo'pi daṇḍyaḥ syādvacobhiravanībhr̥tā//*

अथ कृताल्पापराधयोर्बहुमान्ययोरपि कौलब्राह्मणयोर्दण्डमाह स्वल्पापराधी-
त्यादिना । बहुमान्योऽपि कौलः स्वल्पापराधी चेत् स्यात् तादृग् ब्राह्मणोऽपि लघुपाप-
कृच्चेतदाऽवनीभृता राज्ञा वचोभिर्दण्ड्यः स्यात् ।

If a Kaula or a Brāhmaṇa is guilty of a slight offence, they should, even though otherwise worthy of respect, be punished by the King by a rebuke.

न्यायं दण्डं प्रसादं च विचार्य सचिवैः सह ।

यो न कुर्यान्महीपालः स महापातकी भवेत् ॥ २६ ॥

*nyāyaṁ daṇḍaṁ prasādaṁ ca vicārya sacivaiḥ saha/
yo na kuryānmahīpālāḥ sa mahāpātakī bhavet//*

अथ सहामात्यैर्विचारमकृत्वैव दण्डादिकं विदधतो महीपालस्य महापातकित्वमाह
न्यायमित्यादिना । सचिवैर्मन्त्रिभिः सह विचार्य न्यायं दण्डं प्रसादं च यो महीपालो न
कुर्यात् स महापातकी भवेत् ।

The King who does not bestow adequate rewards and punishments after consultation with his ministers is a great sinner.

न त्यजेत् पितरौ पुत्रो न त्यजेयुर्नृपं प्रजाः ।

न त्यजेत् स्वामिनं भार्या विना तानतिपापिनः ॥ २७ ॥

*na tyajet pitarau putro na tyajeyurnṛpaṁ prajāḥ/
na tyajet svāminam bhāryā vinā tānatipāpinaḥ//*

अथ स्त्रीपुत्रप्रजानां धर्ममाह न त्यजेत्त्यादिना । पुत्रः पितरौ मातापितरौ न त्यजेत् ।

प्रजाः नृपं राजानं न त्यजेयुः। भार्या स्वामिनं पतिं न त्यजेत्। नन्वतिपातकिनोऽपि पित्रादयो न हातव्यास्तत्राह विनेति। अतिपापिनस्तान् पित्रादीन्विना। अतिपातकिनस्ते त्याज्या एवेत्यर्थः।

A son should not leave his mother and father, the subjects should not leave their King, nor the wife her husband, if they are in trouble or in disgrace, unless they are greatly guilty¹.

राज्यं धनं जीवनं च धार्मिकस्य महीपतेः।

संरक्षेयुः प्रजा यत्नैरन्यथा यान्त्यधोगतिम्॥ २८॥

*rājyaṁ dhanam jīvanam ca dhārmikasya mahīpateḥ/
sāṁśrākṣeyuḥ prajā yatnairanyathā yāntyadhogatim//*

धार्मिकभूपते राज्यादिकमरक्षन्तीनां प्रजानां दोषमाह राज्यमित्यादिना। धार्मिकस्य महीपते राज्यं धनं जीवनं च प्रजा यत्नैः संरक्षेयुः। अन्यथा राज्यादिकमरक्षन्त्यस्ता अधोगतिं यान्ति।

The subjects should actively protect the kingdom, property, and life of the just King; otherwise they will go upon the downward path.

मातरं भगिनीञ्चापि तथा दुहितरं शिवे।

गन्तारो ज्ञानतो ये च महागुरुनिघातकाः॥ २९॥

कुलधर्मं समाश्रित्य पुनस्त्यक्तकुलक्रियाः।

विश्वासघातिनो लोका अतिपातकिनः स्मृताः॥ ३०॥

*mātaram bhaginīñcāpi tathā duhitaram śive/
gantāro jñānato ye ca mahāgurunighātakāḥ//
kuladharmam samāśritya punastyaktakulakriyāḥ/
viśvāsaghātino lokā atipātkinaḥ smṛtāḥ//*

पित्रादयोऽतिपातकिनश्चेत्याज्या इत्युक्तं ते च के इत्याकाङ्क्षायामतिपातकिनो निरूपयति मातरमित्यादिना श्लोकद्वयेन। हे शिवे मातरं जननीं भगिनीं स्वसारं तथा दुहितरं पुत्रीं चापि ज्ञानतो ये गन्तारो भवन्ति तथा ज्ञानतो महागुरुणां मात्रादीनां निघातकाः हन्तारो ये। कुलधर्मं समाश्रित्य पुनस्त्यक्तकुलक्रिया ये। ये च विश्वासघातिनो लोकाः तेऽतिपातकिनः स्मृताः।

1. The text is read according to Ram Mohun Roy.

Śivā! those who knowingly go with their mother,¹ daughter, or sister, those who have killed their Mahā-gurus,² those who have, after having taken refuge in the Kula Faith, abandoned it, and those who have broken the trust placed in them, are very great sinners.

मातरं भगिनीं कन्यां गच्छतो निधनं दमः ।

तासामपि सकामानां तदेव विहितं शिवे ॥ ३१ ॥

*mātaram bhaginīm kanyām gacchato nidhanam damah/
tāsāmapī sakāmānām tadeva vihitam śive//*

अथ मात्रादिगामिनः पुरुषस्य सकामानां तासां च दण्डमाह मातरमिति । हे शिवे मातरं जनयित्रीं तथा भगिनीं तथा कन्यां पुत्रीं च गच्छतः पुंसो निधनं मरणमेव दमो दण्डः । सकामानां तासामपि तदेव मरणमेव दमनं विहितम् ।

Śiva! the punishment of those that go with their mother, sister, and daughter is death, and if the latter are wilful participants the same punishment should be inflicted upon them.

मातापितृस्वसुस्तल्यं स्नुषां श्वश्रूं गुरुस्त्रियम् ।

पितामहस्य वनितां तथा मातामहस्य च ॥ ३२ ॥

पित्रोर्भ्रातुः सुतां जायां भ्रातुः पत्नीं सुतामपि ।

भागिनेयीं प्रभोः पत्नीं तनयाञ्च कुमारिकाम् ॥ ३३ ॥

गच्छतां पापिनां लिङ्गच्छेदो दण्डो विधीयते ।

आसामपि सकामानां दमो नासानिकृन्तनम् ।

गृहान्निर्यापणं चैव पापादस्माद्विमुक्तये ॥ ३४ ॥

*mātāpitṛsvasustalpaṁ snuṣām śvaśrūṁ gurustriyam/
pitāmahasya vanitām tathā mātāmahasya ca//
pitrorbhrātuḥ sutām jāyām bhrātuḥ patnīm sutāmpi/
bhāgineyīm prabhoḥ patnīm tanayāñca kumārikām//
gacchatām pāpinām liṅgacchedo daṇḍo vidhīyate/
āsāmapī sakāmānām damo nāsānikṛntanam/
grhānniryāpaṇam caiva pāpādasmdvimuktaye//*

1. Each of these terms is suggestive of a class. Thus, Mother would include her sister, her sister-in-law, etc.
2. i.e., Father and Mother, and Husband in the case of married women. Here are Ati-pātakīs named.

अथ मातृस्वस्त्रादिगामिनां पुंसां तासामपि सकामानां दण्डमाह मातापित्रित्यादिना पापादस्माद्विमुक्तय इत्यन्तेन सार्धत्रयेण । मातापित्रोः स्वसुस्तल्पं शय्यां मैथुनेच्छया गच्छतां तथा स्नुषां पुत्रवधूं तथा श्वश्रूं श्वशुरपत्नीं तथा गुरुस्त्रियं तथा पितामहस्य च वनितां स्त्रियं तथा पित्रोर्भ्रातुः सुतां मातुलपितृव्ययोः पुत्रीम् तयोरेव जायां भार्या च तथा भ्रातुः पत्नीं तस्यैव सुतामपि तथा भागिनेयीं स्वसृतनयाम् तथा प्रभोः पत्नीं तस्यैव तनयां पुत्रीं च तथा कुमारिकामविवाहितां स्त्रियं गच्छतां पापिनां लिङ्गच्छेदः शिश्नकर्तनं दण्डो विधीयते । सकामानामासामप्यस्मात् पापात् विमुक्तये नासानिकृन्तनं नासिकाच्छेदनं गृहान्नार्यापणं च दमो दण्डो विधीयते ।

The sinful man, who with a lustful mind goes to the bed of his mother's or father's sister, or to his daughter-in-law, or mother-in-law (wife's mother), the wife of his preceptor, the wife of his maternal or paternal grandfather, the daughter or wife of his mother's or father's brother, the wife or daughter of his brother, the sister's daughter, the master's wife or daughter, or with an unmarried girl, should be punished by castration,¹ and these women also if they are wilful participants in the offence should be punished by the cutting of their noses and turning them out of the house that they may be released from sin.

सपिण्डदारतनयाः स्त्रियं विश्वासिनामपि ।

सर्वस्वहरणं केशवपनं गच्छतो दमः ॥ ३५ ॥

*sapiṇḍadāratanayāḥ striyaṁ viśvāsināmapī/
sarvasvaharaṇaṁ keśavapanaṁ gacchato damaḥ ॥*

अथ सपिण्डपत्नीतनयागामिनो विश्वसितस्त्रीगामिनश्च दण्डमाह सपिण्डेत्यादिना । सपिण्डानां दारास्तनयाश्च विश्वासिनामपि स्त्रियं गच्छतो जनस्य सर्वस्वहरणं सर्वधनादानं केशवपनं केशमुण्डनं च दमो भवेत् ।

The punishment of the man who goes with the wife or daughter of a Sapiṇḍa,² or with the wife of a man who has trusted him, is to be deprived of all his property and to have his head shaved.

1. Liṅga-ccheda=Cutting off the genitals.

2. Kinsman.

स्त्रीभिरेताभिरज्ञानाद् भवेत् परिणयो यदि ।

ब्राह्मेण वापि शैवेन ज्ञात्वा तास्तत्क्षणं त्यजेत् ॥ ३६ ॥

*strībhiretābhirajñānād bhavet pariṇayo yadi/
brāhmaṇa vāpi śaivena jñātvā tāstatkṣaṇam tyajet//*

अथाज्ञानतो वेदोक्तशिवोक्तविधिभ्यां सपिण्डादितनयादिभिर्जातविवाहस्य यद्विधेयं तदाह स्त्रीभिरित्यादिना । एताभिः सपिण्डादितनयादिभिः स्त्रीभिर्ब्राह्मेण वेदोक्तविधिना शैवेन शिवोक्तविधिना वा यद्यज्ञानात् परिणयो विवाहो भवेत् तदा ज्ञात्वा ताः स्त्रीस्तत्क्षणमेव त्यजेत् ।

If through mistake (by ignorance) one should happen to marry any of these,¹ either in Brāhma or Śaiva form, then she should be left at once.

सवर्णदारान् यो गच्छेत् अनुलोमपरस्त्रियम् ।

दमस्तस्य धनादानं मासैकं कणभोजनम् ॥ ३७ ॥

*savarṇadārān yo gacchet anulomaparastriyam/
damastasya dhanādānaṁ māsaikaṁ kaṇabhōjanam//*

ननु सवर्णदारान् सवर्णान्तरवर्णदारांश्च गच्छतः कथं विशुद्धिस्तत्राह सवर्णेत्यादिना । यः पुमान् सवर्णदारान् गच्छेत् तथाऽनुलोमपरस्त्रियं च यो गच्छेत् । यथा ब्राह्मणः क्षत्रियां क्षत्रियो वैश्यामेवम् । तस्य धनादानं मासैकं कणभोजनं च दमो ज्ञेयः ।

A man who goes with the wife of another man of the same caste as himself, or of a caste inferior to his own, should be punished by the imposition of a fine and by being kept on a diet of grains² for one month.

राजन्यवैश्यशूद्राणां सामान्यानां वरानने ।

ब्राह्मणीं गच्छतां ज्ञानाल्लिङ्गच्छेदो दमः स्मृतः ॥ ३८ ॥

*rājanyavaiśyaśūdrāṇāṁ sāmānyānāṁ varānane/
brāhmaṇīṁ gacchatāṁ jñānāllīṅgacchedo damaḥ smṛtaḥ//*

अथ ज्ञानपूर्वकब्राह्मणीगमने क्षत्रियादीनां सकामायास्तस्याश्च दण्डमाह राजन्ये-
त्यादिना । वरानने श्रेष्ठवदने ज्ञानाद्ब्राह्मणीं गच्छतां राजन्यवैश्यशूद्राणां सामान्याना-
मन्त्यजानां च लिङ्गच्छेदो दमो दण्डः स्मृतः ।

1. i.e., one of the prohibited degree.

2. Kaṇa=grains, broken rice, etc.

ब्राह्मणीं विकृतां कृत्वा देशान्निर्यापयेन्नृपः।

वीरस्त्रीगामिनां तासामेवमेव दमो विधिः॥ ३९॥

*brāhmaṇīm vikṛtām kṛtvā deśānniryāpayennrpaḥ/
vīrastrīgāmināṁ tāsāmevameva damo vidhiḥ//*

सकामां ब्राह्मणीमपि विकृतां एकाङ्गहीनां कृत्वा नृपो देशान्निर्यापयेन्निःसारयेत्। अथ वीरस्त्रियो गच्छतां तासां च दण्डमाह वीरेति। वीरस्त्रीगामिनां सकामानां तासां चैवमेव पूर्ववदेव दमो विधिर्विधातव्य इत्यर्थः। विधिरिति वि-पूर्वकाद्वाजः उपसर्गे धोः किरिति कर्मणि किः।

If a Kṣatriya, Vaiśya, Śūdra, or Sāmānya, O Thou of Beauteous Face! goes with a Brāhmaṇa woman knowing her to be such, then his punishment is castration, and the Brāhmaṇa woman should be disfigured and banished from his kingdom by the King. For such as go with the wives of Vīras, and, for such wives, the punishment should be the same.

दुरात्मा यस्तु रमते प्रतिलोमपरस्त्रिया।

दण्डस्तस्य धनादानं त्रिमासं कणभोजनम्॥ ४०॥

*durātmā yastu ramate pratilomaparastriyā/
daṇḍastasya dhanādānaṁ trimāsaṁ kaṇabhojanam//*

अथ सवर्णोत्तमवर्णस्त्रीगामिनां पुंसां तस्याश्च सकामाया दण्डमाह दुरात्मेत्यादिना। यो दुरात्मा दुष्टचित्तो दुर्बुद्धिर्दुस्वभावो वा प्रतिलोमपरस्त्रिया सह रमते। यथा शूद्रो वैश्ययेत्येवम्। तस्य पुंसो धनादानं त्रिमासं कणभोजनं च दण्डो भवति।

The wicked man who enjoys the wife of one of a higher caste should be heavily fined, and kept on a diet of grains for three months.

सकामायाः स्त्रियाश्चापि दण्डस्तद्विधीयते।

बलात्कारगता भार्या त्याज्या पाल्या भवेत् शिवे॥ ४१॥

*sakāmāyāḥ striyāścāpi daṇḍastadvaidhīyate/
balātkāragatā bhāryā tyājyā pālyā bhavet śive//*

सकामायाः स्त्रियाश्च तद्वत् पूर्ववद्दण्डो विधीयते। अथ बलात्कारेण परपुरुषरमिताया अबलायास्त्यागः पालनं च पुंसा विधेयमित्याह बलादित्यादिना। हे शिवे बलात्कारेण परपुंसा गता या भार्या सा त्याज्या ग्रासादिभिः सा पाल्या च भवेत्।

And if the woman is a wilful party, she should be similarly punished. If the wife is the victim of a rape, then she should be separated from but maintained by, her husband.

ब्राह्मी भार्याऽथवा शैवी कामतो वाप्यकामतः ।

सर्वथा हि परित्याज्या स्याच्चेत् परगता सकृत् ॥ ४२ ॥

*brāhmī bhāryā'thavā śaivī kāmato vāpyakāmataḥ/
sarvathā hi parityājyā syāccet paragatā sakṛt//*

अथ कामाकामाभ्यां परगतयोर्ब्राह्मीशैव्योर्भार्ययोस्त्याग एवोचित इत्याह ब्राह्मीत्यादिना । ब्राह्मी वेदोक्तविधिना परिणीता अथवा शैवी शिवोक्तविधानेन परिणीता भार्या सकृदेकवारमपि परगता चेत्तदा सर्वथा सर्वप्रकारेण परित्याज्या स्यात् ।

A wife, whether married according to Brāhma or Śaiva form, should in all cases be renounced if she has gone with another man even if it be only once, and then whether of her own desire or against it.

गच्छतां वारनारीषु गवादिपशुयोनिषु ।

शुद्धिर्भवति देवेशि त्रिरात्रं कणभोजनात् ॥ ४३ ॥

*gacchatām vāranārīṣu gavādipaśuyoniṣu/
śuddhirbhavati deveśi trirātram kaṇabhojanāt//*

अथ वेश्यागामिनां पशुयोनिगामिनां च प्रायश्चित्तमाह गच्छतामित्यादिना । हे देवेशि वारनारीषु वेश्यासु तथा गवादिपशुयोनिषु गच्छतां जनानां त्रिरात्रं कणभोजनाच्छुद्धिर्भवति ।

Those who have intercourse with public women, or with cows or other animals, should, O Deveśi! be purified by being kept on a diet of grains for three nights.

गच्छतां कामतः पुंसः स्त्रियाः पायुं दुरात्मनाम् ।

वध एव विधातव्यो भूभृता शम्भुशासनात् ॥ ४४ ॥

*gacchatām kāmataḥ puṁsaḥ striyāḥ pāyuṁ durātmanām/
vadha eva vidhātavyo bhūbhṛtā śambhuśāsanāt//*

अथ स्त्रीपुंसयोः पायुं गच्छतां प्रायश्चित्तमाह गच्छतामित्यादिना । पुंसः पुरुषस्य स्त्रियाश्च पायुं गुदं कामतो गच्छतां दुरात्मनां भूभृता राज्ञा शम्भुशासनाद्वध एव विधातव्यः ।

The punishment of those wicked men who have unnatural

intercourse¹ with a woman is death; this is the injunction of Śambhu.

बलात्कारेण यो गच्छेदपि चाण्डालयोषितम्।

वधस्तस्य विधातव्यो न क्षन्तव्यः कदापि सः ॥ ४५ ॥

*balātkāreṇa yo gacchedapi cāṇḍālayoṣitam/
vadhastasya vidhātavyo na kṣantavyaḥ kadāpi saḥ//*

बलात्कारेण परस्त्रीगामिनामपि वध एव दण्ड इत्याह बलादित्यादिना । बलात्कारेण चाण्डालयोषितमपि यो गच्छेत्तस्यापि वधो विधातव्यः । कदापि स न क्षन्तव्यः । अपि शब्देन ब्राह्मण्यादिगामिनां तु सुतरामेव वधो विधातव्य इति ध्वनितम् ।

A man who ravishes a woman, even if she be the wife of a Caṇḍāla should be punished by death, and should never be pardoned.

परिणीतास्तु या नार्यो ब्राह्मैर्वा शैववर्त्मभिः ।

ता एव दारा विज्ञेया अन्याः सर्वाः परस्त्रियः ॥ ४६ ॥

*pariṇītāstu yā nāryo brāhmairvā śaivavartmabhiḥ/
tā eva dārā vijñeyā anyāḥ sarvāḥ parastrīyaḥ//*

अथोक्तवक्ष्यमाणेषु तत्तच्छ्लोकेष्वाकाङ्क्षितत्वात् स्वस्त्रीः परस्त्रीश्च निरूपयति परिणीता इत्यादिना । ब्राह्मैर्वैदोक्तवर्त्मभिः शिवोक्तवर्त्मभिर्वा यास्तु नार्यः परिणीता उद्वाहितास्ता एव दाराः स्वस्त्रियो विज्ञेया अन्यास्तद्भिन्नाः सर्वाः परस्त्रियो विज्ञेयाः ।

A man should consider as wife only that woman who has been married to him according to Brāhma or Śaiva form. All other women are the wives of others².

कामात् परस्त्रियं पश्यन् रहः सम्भाषयन् स्पृशन् ।

परिष्वज्योपवासेन विशुध्येद् द्विगुणक्रमात् ॥ ४७ ॥

*kāmāt parstrīyaṁ paśyan rahaḥ sambhāṣayan sprśan/
pariṣvajyopavāsena viśudhyed dviguṇakramāt//*

अथ कामतः परस्त्रीदर्शनादिकं कुर्वतः प्रायश्चित्तमाह कामादित्यादिना । कामात् परस्त्रियं पश्यन् तथा रह एकान्ते सम्भाषयन् तथा सहाऽऽलापं कुर्वन् तथा स्पृशंश्च परिष्वज्य तामालिङ्ग्य च द्विगुणक्रमादुपवासेन जनो विशुध्येत् । यथा कामतः परस्त्रीदर्शने

1. Pāyuraṁ gacchatām.

2. Para-strī.

एकोपवासेन सम्भाषणे उपवासद्वयेन स्पर्शने उपवासचतुष्टयेन आलिङ्गने अष्टभिस्तैः शुद्धिः।

A man who with lust looks at another man's wife should fast for a day to purify himself. He who has converse with¹ her in a secret place should fast for two days. He who touches her should fast for four days; and he who embraces² her should fast for eight days to purify himself.

कुर्वत्येवं सकामा या परपुंसा कुलाङ्गना।

उक्तोपवासविधिना स्वात्मानं परिशोधयेत्॥ ४८॥

*kurvatyevam sakāmā yā parapuṃsā kulāṅganā/
uktopavāśvidhinā svātmānaṃ pariśodhayet//*

अथ सह परपुंसा सम्भाषणादिकं कुर्वत्याः सकामायाः स्त्रिया अपि तदेव प्रायश्चित्तमित्याह कुर्वतीत्यादिना। या कुलाङ्गना कुलपालिका स्त्री सकामा सती परपुंसा सह एवं सम्भाषणादिकं कुर्वती बभूव सा पूर्वोक्तोपवासविधिना आत्मानं परिशोधयेत्।

And the woman who with a lustful mind behaves in the same manner should purify herself by following the same rules of fasting.

ब्रुवन्निन्द्यं वचः स्त्रीषु पश्यन् गुह्यं परस्त्रियाः।

हसन् गुरुतरं मर्त्यः शुध्येद् द्विरुपवासतः॥ ४९॥

*bruvannindyaṃ vacaḥ strīṣu paśyan guhyaṃ parastriyāḥ/
hasan gurutaraṃ martyaḥ śudhyed dvirupavāsataḥ//*

ननु स्त्रीषु दुर्वचो वदतः परस्त्रीगुह्यं पश्यतो गुरुतरान् हसतश्च कथं शुद्धिस्तत्राह ब्रुवन्निन्द्यादिना। स्त्रीषु निन्द्यमव्यक्तं वचो ब्रुवन् तथा परस्त्रिया गुह्यं गोप्यप्रदेशं पश्यन् तथा गुरुतरं हसन्मर्त्यो द्विरुपवासतः शुध्येत्।

The man who uses offensive language towards a woman, who sees the private parts of a woman who is the wife of another³ and laughs mockingly at her, should fast for two days to purify himself.

1. Sambhāṣya, lewd talk, etc.

2. Pariṣvajya.

3. Para-strī.

दर्शयन्नग्नमात्मानं कुर्वन्नग्नं तथा परम्।

त्रिरात्रमशनं त्यक्त्वा शुद्धो भवति मानवः॥५०॥

*darśayannagnamātmānaṁ kurvannagnaṁ tathā param/
trirātramaśanaṁ tyaktvā śuddho bhavati mānavah//*

नन्वात्मानं नग्नं दर्शयतः परञ्च कुर्वतः कथं शुद्धिस्तत्राह दर्शयन्नित्यादिना । आत्मानं नग्नं दर्शयन् तथा परं नग्नं कुर्वन्मानवो द्विरात्रमशनं भोजनं त्यक्त्वा शुद्धो भवति ।
“आत्मा देहमनोब्रह्मस्वभावधृतिबुद्धिष्वि”ति कोषः।

A man who shows his naked body to another, or who makes another person naked, should cease eating for three days to purify himself.

पत्न्याः पराभिगमनं प्रमाणयति चेत् पतिः।

नृपस्तदा तां तज्जारं शास्यात् शास्त्रानुसारतः॥५१॥

*patnyāḥ parābhigamanam pramāṇayati cet patiḥ/
nrpastadā tāṁ tadjāraṁ śāsyāt śāstrānusārataḥ//*

अथ स्वपतिप्रमाणितान्यपुरुषगमनायाः स्त्रियाः तज्जारस्य च दण्डमाह पत्न्या इत्यादिना । पतिश्चेद्यदि पत्न्याः पराभिगमनं प्रमाणयति तदा नृपस्तां तस्या जारं च शास्त्रानुसारतः पूर्वोक्तविधानतः शास्यात् ।

If the husband proves that his wife has had intercourse with another, then the King should punish her and her paramour according to the injunction laid down.

प्रमाणे यद्यशक्तः स्यात् दयितोपपतेः पतिः।

त्यक्त्वा तां पोषयेद् ग्रासैस्तिष्ठेच्चेत् पतिशासने॥५२॥

*pramāṇe yadyaśaktaḥ syāt dayitopapateḥ patiḥ/
tyaktvā tāṁ poṣayed grāsaistiṣṭheccet patiśāsane//*

अथोपपतिप्रमाणाशक्तपतिकायाः शङ्कितव्यभिचारायाः स्त्रियास्त्यागपोषणे विधातव्ये इत्याह प्रमाणेत्यादिना । दयितोपपतेः पत्न्या जारस्य प्रमाणे यदि पतिरशक्तः स्यात्तर्हि तां दयितां त्यक्त्वा चेद् यदि पतिशासने तिष्ठेत् भर्तुराज्ञां न लङ्घेत तदा ग्रासैः कवलैः पोषयेत् ।

If the husband (has good cause to believe and yet) is unable to prove the faithlessness of his wife, then he should separate from her, but he should maintain her if she remains under his control.

रममाणामुपपतौ पश्यन् पत्नीं पतिस्तदा ।

निघ्नन् वनितया जारं वधार्हो नैव भूभृतः ॥ ५३ ॥

*ramamāṇāmupapatau paśyan patnīm patistadā/
nighnan vanitayā jāraṁ vadhārho naiva bhūbhṛtaḥ//*

ननु सहोपपतिना रममाणां पत्नीमवलोक्य सजारां तां घ्नतस्तद्धर्तुर्वधार्हत्वं स्यान्न वेति सन्दिहानां गिरिजां प्रति ब्रूते रममाणामित्यादिना । पतिर्भर्ता यदोपपतौ रममाणां पत्नीं पश्यन्नासीत्तदा वनितया सह जारं निघ्नन् पतिर्भूभृतो राज्ञो वधार्हो नैव भवेत् । तदा निघ्नन्नित्यनेनाऽन्यकाले निघ्नतो बधार्हत्वं स्यादेवेति ध्वनितम् ।

If the husband, on seeing his wife enjoying with her paramour, kills her with her paramour, then the King should not punish him with death.

भर्तुर्निवारणं यत्र गमने येन भाषणे ।

प्रयाणाद्भाषणात्तत्र त्यागार्हा स्यात् कुलाङ्गना ॥ ५४ ॥

*bhartturnivāraṇaṁ yatra gamane yena bhāṣaṇe/
prayāṇādbhāṣaṇāttatra tyāgārha syāt kulāṅganā//*

अथ भर्तुर्निषिद्धस्थाने गच्छन्त्यास्तन्निषिद्धमन्यपुरुषेण सह भाषणं च कुर्वत्याः स्त्रियास्त्यसागार्हत्वं विदधाति भर्तुरित्यादिना । यत्र स्थाने गमने येन पुंसा सह भाषणे च भर्तुर्निवारणं जातं तत्र प्रयाणाद्भाषणाच्च कुलाङ्गनापि त्यागार्हा स्यात् ।

If the husband prohibits the wife to go to any place or to talk with anyone, then the wife should neither go to that place nor talk with that person.

मृते पत्यौ स्वधर्मेण पतिबन्धुवशे स्थिता ।

अभावे पितृबन्धूनां तिष्ठन्ती दायमर्हति ॥ ५५ ॥

*mṛte patyau svadharmeṇa patibandhuvaśe sthitā/
abhāve pitṛbandhūnāṁ tiṣṭhantī dāyamarhati//*

अथ प्रसङ्गात् पतिबान्धवादिवशे स्वधर्मेण तिष्ठन्त्या मृतपतिकाया दायभाक्त्वमाह मृत इत्यादिना । पत्यौ मृते सति पतिबन्धुवशे स्वधर्मेण स्थिता पतिबन्धूनामभावे पितृबन्धूना वशे तिष्ठन्ती सती स्त्री दायमर्हति ।

If, on the death of the husband, the widow lives with the relatives of the husband under their control, following the

customs¹ of a widow's life, or in their absence she lives with the relatives of her father, then she is entitled to inherit her husband's property.

द्विर्भोजनं परान्नं च मैथुनामिषभूषणम्।

पर्यङ्कं रक्तवासश्च विधवा परिवर्जयेत्॥५६॥

*dvirbhojanam parānnam ca maithunāmiṣabhūṣaṇam/
paryāṅgaṁ raktavāsaśca vidhavā parivarjayet//*

अनन्तरोक्तश्लोके विधवा धर्माणामाकाङ्क्षितत्वात्तान्निरूपयति द्विर्भोजनमित्यादि-
श्लोकद्वयेन। विधवा स्त्री द्विर्भोजनं परस्यान्नं मैथुनं रतिम् आमिषं मांसादिकं
भूषणमलङ्कारं पर्यङ्कं खट्वां रक्तवासो रक्तं वस्त्रं च परिवर्जयेत्।

The widow should not eat twice a day, nor should she eat food cooked by one who is not her husband's Agnate; she should renounce sexual enjoyment, animal food, jewels, sleeping on soft beds,² and coloured clothes³.

नाङ्गमुद्वर्तयेद्वासैर्ग्राम्यालापमपि त्यजेत्।

देवव्रता नयेत् कालं वैधव्यं धर्ममाश्रिता॥५७॥

*nāṅgamudvartayedvāsairgrāmyālāpamapi tyajet/
devavratā nayet kālaṁ vaidhavyaṁ dharmamāśritā//*

नाङ्गमिति। वैधव्यं धर्ममाश्रिता विधवा वासैः पिष्टैर्धृष्टैर्वा सुगन्धिद्रव्यैः अङ्गं
नोद्वर्तयेत् नोत्सादयेत्। वास्यते यैस्ते वासाः करणेऽच। ग्राम्यमालापमपि त्यजेत्। ननु
ग्राम्यालापाभावे कथं कालं क्षिपेत्तत्राह देवेत्यादिना। देवव्रता सती कालं नयेत्
स्वेष्टनामादिकीर्तनादिना कालं क्षिपेदित्यर्थः।

The widow faithful to her Dharma should not anoint herself with fragrant ointment, she should avoid village gossip,⁴ and should spend her time in the worship of the Devatās and in the performance of Vratas⁵.

न विद्यते पिता यस्य शिशोर्माता पितामहः।

नियतं पालने तस्य मातृबन्धुः प्रशस्यते॥५८॥

1. See post.

2. Paryāṅka—that is, with matted (gadi) and the like.

3. Rakta—literally, red. The widow should dress in white.

4. Grāmyālāpa, i.e., vulgar and obscene talk.

5. Vows.

*na vidyate pitā yasya śisormātā pitāmahaḥ/
niyatani pālāne tasya mātṛbandhuḥ praśasyate//*

ननु मृतमातापितृपितामहस्य शिशोः पालने पितृबन्धुमातृबन्ध्वोर्मध्ये कतरस्य प्राशस्त्यमिति पृच्छन्तीं देवीं प्रत्याह न विद्यत इत्यादिना । यस्य शिशोः पिता माता पितामहश्च न विद्यते तस्य पालने नियतं निश्चितं मातृबन्धुः प्रशस्यते ।

In the case of the boy who has neither father, mother, nor paternal grandfather, the mother's relatives¹ are the best guardians.

मातुर्माता पिता भ्राता मातुर्भ्रातुः सुतास्तथा ।

मातुः पितुः सोदराश्च विज्ञेयाः मातृबान्धवाः ॥ ५९ ॥

*māturmātā pitā bhrātā māturbhrātuhḥ sutāstathā/
mātuhḥ pituhḥ sodarāśca vijñeyāḥ mātṛbāndhavāḥ//*

ननु के ते मातृबन्धवादय इत्याह मातुरित्यादिना । मातुर्माता मातामही मातुः पिता मातामहः मातुर्भ्राता मातुलः तथा मातुर्भ्रातुः सुताः मातुलपुत्राः मातुः पितुर्मातामहस्य सोदराश्च मातृबान्धवा विज्ञेयाः ।

The mother's mother, mother's father, mother's brother, mother's brother's son, mother's father's brother, these are the relatives on the mother's side.

पितुर्माता पिता भ्राता पितुर्भ्रातुः स्वसुः सुताः ।

पितुः पितुः सोदराश्च विज्ञेयाः पितृबान्धवाः ॥ ६० ॥

*piturmātā pitā bhrātā piturbhrātuhḥ svasuḥ sutāḥ/
pituhḥ pituhḥ sodarāśca vijñeyāḥ pitṛbāndhavāḥ//*

अथ पितृबान्धवानाह पितुरित्यादिना । पितुर्माता पितामही पितुःपिता पितामहः पितुर्भ्राता पितृव्यः पितुर्भ्रातुः सोरस्य सुताः पितुःस्वसुर्भगिन्याश्च सुताः पितुःपितुः पितामहस्य सोदराश्च पितृबान्धवा विज्ञेयाः ।

Father's mother, father, brother, father's brother's and sister's sons, father's father's brother, are known as paternal relatives².

1. Mātṛ-bāndhavas.

2. Pitṛ-bāndhavas.

पत्युर्माता पिता भ्राता पत्युर्भ्रातुः स्वसुः सुताः ।

पत्युः पितुः सोदराश्च विज्ञेयाः पतिबान्धवाः ॥ ६१ ॥

*patyurmātā pitā bhrātā patyurbhrātuḥ svasuḥ sutāḥ/
patyu pituḥ sodarāśca vijñeyāḥ patibāndhavāḥ//*

अथ पतिबान्धवानाह पत्युरित्यादिना । पत्युर्माता श्वश्रूः पत्युः पिता श्वशुरः पत्युर्भ्राता सोदरः पत्युर्भ्रातुः सुताः पुत्राः पत्युः स्वसुर्भगिन्याश्च सुताः पत्युः पितुः श्वशुरस्य सोदराश्च पतिबान्धवा विज्ञेयाः ।

The husband's mother, father, brother, the husband's brother's and sister's sons, and the husband's father's brothers, all these are known as the relatives of the husband¹.

पित्रे मात्रे पितुः पित्रे पितामहौ तथा स्त्रियै ।

अयोग्यसूनवे पुत्रहीनमातामहाय च ॥ ६२ ॥

मातामहौ दरिद्रेभ्य एभ्यो वासस्तथाऽशनम् ।

दापयेन्नृपतिः पुंसा यथाविभवमम्बिके ॥ ६३ ॥

*pitre māt্রে pituḥ pitre pitāmahyai tathā striyai/
ayogyasūnave putrahīnamātāmahāya ca//
mātāmahyai daridrebhya ebhya vāsastathā'sanam/
dāpayennrpatiḥ puṁsā yathāvibhavamambike//*

अथ दरिद्रेभ्यः पित्रादिभ्यो भोजनादिकं पुरुषेण नरपतिर्दापयदित्याह पित्रे इत्यादिद्वयेन । हे अम्बिके जगज्जननि पित्रे तथा मात्रे तथा पितुः पित्रे पितामहाय पितामहौ च तथा अयोग्यसूनवे अयोग्यपुत्रायै स्त्रियै पुत्रहीनमातामहाय च तादृश्यै मातामहौ च दरिद्रेभ्य एभ्यः पित्रादिभ्यो यथाविभवं विभवमनतिक्रम्य वासो वस्त्रं तथाऽशनं भोज्यं नृपतिः पुंसा दापयेत् ।

Āmbikā ! the King should compel a man, according to his means, to give food and clothes to his father, mother, father's father, father's mother, the wife whose son cannot support her, and to the maternal grandfather and grandmother, who are poor and have no son.

दुर्वाच्यं कथयन् पत्नीमेकाहमशनं त्यजेत् ।

त्र्यहं सन्ताडयन् रक्तं पातयन् सप्त वासरां ॥ ६४ ॥

1. Pati-bāndhavas.

*durvācyam kathayan patnīmekāhamaśanam tyajet/
tryaham santāḍayan raktam pātayan sapta vāsarān//*

अथ पत्न्यै दुर्वाच्यं कथयतस्तां ताडयतस्तस्या रक्तं च पातयतः क्रमतः प्रायश्चित्तमाह दुर्वाच्यमित्यादिना । पत्नीं प्रति दुर्वाच्यमवक्तव्यं वचः कथयन् जन एकाहमशनं भोजनं त्यजेत् तां सन्ताडयन्स्त्रयहमशनं त्यजेत् । तस्या रक्तं पातयन् सप्त वासरानशनं त्यजेत् ।

If a man speaks rudely¹ to his wife he must fast for a day, if he beats her he must go without food for three days, and if he causes her bloodshed then he must fast for seven days.

क्रोधाद्वा मोहतो भार्या मातरं भगिनीं सुताम् ।

वदन्मुपोष्य सप्ताहं विशुध्येच्छिवशासनात् ॥ ६५ ॥

*krodhādvā mohato bhāryām mātaram bhaginīm sutām/
vadannupoṣya saptāhaṁ viśudhyecchivaśāsanāt//*

अथ क्रोधादितः स्वभार्यायां मातृत्वादि वदतः प्रायश्चित्तमाह क्रोधादित्यादिना । क्रोधादमर्षान्मोहतोऽविवेकाद्वा भार्या मातरं भगिनीं सुतां पुत्रीं वा वदन् पुमान् शिवशासनात् सप्ताहमुपोष्य विशुध्येत् ।

If a man in his anger or folly calls² his wife his mother, his sister, or daughter, then he should purify himself by fasting seven days.

शण्डेनोद्वाहिता कन्यां कालातीतेऽपि पार्थिवः ।

जानन्नुद्वाहयेत् भूयो विधिरेषः शिवोदितः ॥ ६६ ॥

*śaṇḍhenodvāhitā kanyām kālātīte'pi pārthivah/
jānannudvāhayet bhūyo vidhīreṣaḥ śivoditah//*

नपुंसकपरिणीताया नार्याः पुनरुद्वाहो राज्ञा विधापयितव्य इत्याह शण्डेनेत्यादिना । कालेऽतीतेऽपि जानन् पार्थिवो भूपः शण्डेन नपुंसकेनोद्वाहितां कन्यां भूयः पुनरुद्वाहयेत् । ननु वेदाद्यसम्मतत्वान्नेदं मान्यं तत आह विधिरिति । एषः शिवोदितः शिवभाषितो विधिः । शण्ड इति शमेर्द इति ढः ।

If a girl be married to an impotent man, then the King should cause her to be married again, even if the fact is discovered after the lapse of some time. This is Śiva's injunction.

1. Durvācyam kathayan.

2. i.e., if a man says to his wife, "You are my mother," meaning that she was not his wife.

परिणीता न रमिता कन्यका विधवा भवेत्।

साप्युद्वाह्या पुनः पित्रा शैवधर्मेष्वयं विधिः॥६७॥

*pariṇītā na ramitā kanyakā vidhavā bhavet/
sāpyudvāhyā punaḥ pitrā śaivadharmeṣvayaṁ vidhiḥ//*

अथ पत्यरमिताया मृतभर्तृकायाः कन्यायाः पुनरुद्वाहः पित्रा कार्यं इत्याह परिणीतेत्यादिना । या परिणीता विवाहिता कन्या भर्ता न रमिता सती विधवा भवेत् सा परिणीतापि कन्या पित्रा पुनरुद्वाह्या भवेत् । अत्र प्रमाणं दर्शयति शैवेति । विधिरयं शैवधर्मेषु निरूपितः ।

If a girl becomes a widow before consummation of marriage, she also ought to be remarried by her father. This also is the command of Śiva.

उद्वाहाद् द्वादशे पक्षे पत्यन्तात् गतहायने ।

प्रसूते तनयं योग्यं न सा पत्नी न सः सुतः॥६८॥

*udvāhād dvādaśe pakṣe patyantāt gatahāyane/
prasūte tanayaṁ योग्याṁ na sā patnī na saḥ sutah//*

अथोद्वाहात् षष्ठे मासि प्रसूतपुष्टतनयाया भर्तृमरणात् वर्षे याते प्रसूततनयायाश्च स्त्रियास्तत्पत्नीत्वं बालस्य तत्सुतत्वञ्च व्यावर्त्तयति उद्वाहादित्यादिना । उद्वाहाद् द्वादशे पक्षे षष्ठे मासि योग्यं पुष्टं यं तनयं या प्रसूते उत्पादयति पत्यन्तात् गतहायने पतिमरणात् याते वर्षे यं तनयं या प्रसूते सा पत्नी न स्यात् स च सुतो न स्यात् । तां पुंश्चलीन्तं च जारजातं विदित्वा तयोस्त्यागं कुर्यादिति भावः ।

The woman who is delivered of a child within six months of her marriage, or after the lapse of a year following her husband's death, is not a wife, nor is the child legitimate.

आगर्भात् पञ्चमासान्तर्गर्भं या स्त्रावयेद्धिया ।

तदुपायकृतं ताञ्च यातयेत्तीव्रताडनैः॥६९॥

*āgarbhāt pañcamāsāntargarbhāṁ yā srāvayedddhiyā/
tadupāyakṛtaṁ tāñca yātayettīvratādanaiḥ//*

अथ गर्भाशयमारभ्य पञ्चमासाभ्यन्तर एव गर्भं स्त्रावयन्त्याः स्त्रियास्तदुपायकर्तुश्च दण्डमाह आगर्भादित्यादिना । आगर्भाद्गर्भमारभ्य पञ्चमासान्तः पञ्चमासाभ्यन्तरे गर्भं धिया बुद्ध्या या स्त्रावयेत्ताम् तदुपायकृतं गर्भस्त्रावोपायकर्तारं च तीव्रताडनैर्भूपो यातयेत् पीडयेत् ।

The woman who causes a miscarriage before the completion of the fifth month, as well as the person who helps her thereto, should be heavily punished.

पञ्चमात् परतो मासात् या स्त्री भ्रूणं प्रपातयेत् ।

तत्प्रयोक्तुश्च तस्याश्च पातकं स्यादबधोद्धवम् ॥ ७० ॥

*pañcamāt parato māsāt yā strī bhrūṇaṁ prapātayet/
tatprayoktuśca tasyāśca pātakaṁ syādbadhodbhavam//*

अथ पञ्चममासादूर्ध्वं गर्भं स्त्रियास्तत्प्रयोक्तुश्च नृवधजन्यं पातकमाह पञ्चमादित्यादिना । पञ्चमान्मासात् परतो या स्त्री भ्रूणं गर्भं प्रपातयेत् तस्यास्तत्प्रयोक्तुर्जनस्य च वधोद्धवं मनुष्यवधजन्यं पातकं स्यात् ।

The woman who after the fifth month destroys the child in her womb, and the person who helps her thereto, are guilty of killing a human being.

यो हन्ति ज्ञानतो मर्त्यं मानवः क्रूरचेष्टितः ।

वधस्तस्य विधातव्यः सर्वथा धरणीभृता ॥ ७१ ॥

*yo hanti jñānato martyaṁ mānavaḥ krūraceṣṭitaḥ/
vadhastasya vidhātavyaḥ sarvathā dharaṇībhṛtā//*

ततश्च कथं विमुक्तिः स्यादिति पृच्छन्तीं पार्वती प्रत्याह य इत्यादिना । यः क्रूरचेष्टितो मानवो ज्ञानतो मर्त्यं मनुष्यं हन्ति तस्य सर्वथा सर्वप्रकारेण धरणीभृता राज्ञा वधो विधातव्यः । तत एव तस्य शुद्धिर्नान्यथेति भावः ।

The cruel man who wilfully kills another man should always be sentenced to death by the King.

प्रमादाद् भ्रमतोऽज्ञानात् घ्नन्तन्नरमरिन्दमः ।

द्रविणादानतस्तीव्रताडनैस्तं विशोधयेत् ॥ ७२ ॥

*pramādād bhramato'jñānāt ghnantannaramarindamaḥ/
draviṇādānatastīvratāḍanaistam viśodhayet//*

अथ प्रमादादिभिर्मानवं मारयतो विशुद्धिं दर्शयति प्रमादादित्यादिना । प्रमादादनवधानतया भ्रमतोऽज्ञानाद्वा यो नरं हन्ति तं घ्नन्तं जनमरिन्दमो विपक्षदमनकर्ता राजा द्रविणादानतो द्रव्यहरणतस्तीव्रताडनैश्च विशोधयेत् ।

The King should correct the man who kills another man

through negligence,¹ or mistake,² or by ignorance, either by taking his property³ from him or by giving him a severe beating⁴.

स्वतो वा परतो वापि वधोपायं प्रकुर्वतः।

अज्ञानवधिनां दण्डो विहितस्तस्य पापिनः॥७३॥

*svato vā parato vāpi vadhopāyaṁ prakurvataḥ/
ajñānavadhināṁ daṇḍo vihitastasya pāpinaḥ॥*

अथ स्वतः परतो वा नरवधोपायं कुर्वतो दण्डमाह स्वत इत्यादिना । स्वतः परतो वा यो वधोपायं करोति तस्य वधोपायं प्रकुर्वतः पापिनः अज्ञानवधिनामज्ञानतो नरहन्तृणां यो दण्डः स विहितः।

The man who tries to compass his own death, whether by himself or by the aid of another, should be awarded the same punishment as the man who kills another through ignorance.

मिथः संग्रामयोद्धारमाततायिनमागतम्।

निहत्य परमेशानि न पापार्हो भवेन्नरः॥७४॥

*mithaḥ saṅgrāmayoddhāramātatayinaṁāgatam/
nihatya paramēśāni na pāpārho bhavennaraḥ॥*

ननु संग्रामहतयोद्भक्तस्य निहतागताततायिनश्च वधार्हत्वं स्यान्न वेत्याशङ्कयामाह मिथ इत्यादिना । हे परमेशानि मिथः परस्परं संग्रामे योद्धारं निहत्य तथाऽऽगतमाततायिनं च निहत्य नरः पापार्हः पापभाक् न भवेत् । आततायिनो यथा—

अग्निदो गरदश्चैव शस्त्रपाणिर्धनापहः।

क्षेत्रदारापहारी च षडेते आततायिनः। इति ।

The man who kills another in a duel, or kills an enemy who attempts to kill him, is not guilty of any offence.

अङ्गच्छेदे विधातव्यं भूभृताऽङ्गनिकृन्तनम्।

प्रहारे च प्रहरणं नृषु पापं चिकीर्षुः॥७५॥

*aṅgacchede vidhātavyaṁ bhūbhṛtā'ṅganikṛntanam/
prahāre ca praharaṇaṁ nṛṣu pāpaṁ cikīrṣuḥ॥*

1. Pramāda.

2. Bhrama.

3. Draviṇādānataḥ, i.e., by imposing a fine on the offender.

4. Tivra-tāḍana.

अथाङ्गच्छेदादिकं कुर्वतो दण्डमाह अङ्गेत्यादिना । पापं चिकीर्षुषु कर्तुमिच्छुषु
नृषु भूभृता भूषेनाऽङ्गच्छेदे सत्यङ्गनिकृन्तनमङ्गच्छेदनं प्रहारे च प्रहरणं विधातव्यम् ।

The King should punish the man who has maimed another by maiming him, and the man who has beaten another by having him beaten.

विप्रान् गुरूनवगुरेत् प्रहरेद् यो दुरासदः ।

धनादानाद्दस्तदाहात् क्रमतस्तं विशोधयेत् ॥ ७६ ॥

*viprān gurūnavaguret prahared yo durāsadaḥ/
dhanādānāddhastadāhāt kramatastaṁ viśodhayet//*

अथ ब्राह्मणगुरुहननार्थं दण्डादिकमुद्यच्छतस्तान् प्रहरतश्च क्रमतः प्रायश्चित्तमाह
विप्रानित्यादिना । यो दुरासदो दुष्टो जनो विप्रान् गुरूंश्च हन्तुमिति शेषः । अवगुरेत्
दण्डादिकमुत्क्षिपेत् तान् प्रहरेद्वा तं क्रमतो धनादानात् हस्तदाहाद्राजा विशोधयेत् ।

The wicked man who flings any missile, or lifts his hand to strike a Vipra,¹ or one who should be honoured, or who strikes either of them, should be punished by a pecuniary fine for the first offence, and by the burning of his hand for a second offence.

शस्त्रादिक्षतकायस्य षण्मासात् परतो मृतौ ।

प्रहर्ता दण्डनीयः स्याद् वधाहो न हि भूभृतः ॥ ७७ ॥

*śastrādikṣatakāyasya ṣaṇmāsāt parato mṛtau/
prahartā daṇḍanīyaḥ syād vadhāho na hi bhūbhṛtaḥ//*

अथ शस्त्रादिक्षतशरीरस्य षण्मासात् परतो मरणे सति प्रहर्तुर्दण्डनीयत्वं बधानर्हत्वं
चाह शस्त्रादीत्यादिना । शस्त्रादिना क्षतः कायो यस्य तस्य पुंसः षण्मासात् परतो मृतौ
सत्यां प्रहर्ता भूमृतो राज्ञो दण्डनीयः स्यात् वधाहो नैव स्यात् ।

If a man dies consequent upon a wound inflicted by any weapon or otherwise after six months, then the offender should be punished for the assault, and shall not be punished with death by the King.

राष्ट्रविप्लाविनो राज्यं जिहीर्षून्पवैरिणाम् ।

रहो हितैषिणो भृत्यान् भेदकान्पसैन्ययोः ॥ ७८ ॥

योद्धुमिच्छूः प्रजा राज्ञा शस्त्रिणः पान्थपीडकान्।

हत्वा नरपतिस्त्वेतान् नैव किल्बिषभाग् भवेत्॥ ७९॥

*rāṣṭraviplāvino rājyaṃ jihūrṣūnīrpavairiṇām/
raho hitaiṣiṇo bhr̥tyān bhedakānnīrpasainyayoh//
yoddhumicchūḥ prajā rājñā śastrīṇaḥ pānthapīḍakān/
hatvā narapatistvetān naiva kilviṣabhāḡ bhavet//*

अथ देशोपद्राविणः राज्यहरणेच्छून् नृपतिविपक्षाणां रहो हिताकाङ्क्षिणो नृपसैन्यभेदकभृत्यान् राज्ञा सह योद्धुमिच्छूः प्रजाः पान्थपीडकशस्त्रिणश्च घ्नतो महीपतेः पातकभागित्वं नेत्याह राष्ट्रेत्यादिश्लोकद्वयेन। राष्ट्रविप्लाविनो देशोपद्रावकान् राज्यं जिहीषून् राज्यहरणेच्छून् नृपवैरिणां राज्ञः शत्रूणां रहो हितैषिणो रहसि हितकाङ्क्षिणो नृपसैन्ययोर्भेदकान् नृपस्य सैन्यस्य च भेदं कुर्वतो भृत्यान् अमात्यादीन् तथा राज्ञा सह योद्धुमिच्छूः प्रजाः तथा पान्थपीडकान् शस्त्रिणश्चैतान् हत्वा नरपतिः किल्बिषभाक् नैव भवेत्।

If the King kills subverters of his government, men who plot to usurp his kingdom, servants secretly befriending the King's enemies, men creating dissatisfaction against the King among the troops, subjects who wish to wage war against the King, or armed highway robbers, he shall not be guilty of any sin.

यो हन्यान्मानवं भर्तुराज्ञयापरिहार्यया।

भर्तुरिव वधस्तत्र प्रहर्तुर्न शिवाज्ञया॥ ८०॥

*yo hanyānmānavam bharṭturājñāyāparihāryayā/
bharṭtureva vadhastatra prahartturna śivājñāyā//*

अथाऽपरिहार्यप्रभ्राजालङ्घनाशक्तेन भृत्येन मानुषं घातयतो भर्तुरिव वधो विधातव्यो न भृत्यस्येत्याह य इत्यादिना। भर्तुरपरिहार्ययाऽनुल्लङ्घनीययाऽऽज्ञया यो मानवं हन्यात् तस्य प्रहर्तुस्तत्र हनने न वधः किन्तु शिवाज्ञया भर्तुरिव वधो विहितः। अपरिहार्ययेत्यनेन भर्त्राजालङ्घनशक्ते भृत्यो यदि मानवं हन्यात् तदा तस्यैव वध इति सूचितम्।

The man who kills another, compelled by his master's order,¹ is not himself guilty of the killing, for it is the master's killing. This is the command of Śiva.

अयत्तपुंसः पशुना शस्त्रैर्वा प्रियते नरः।

धनदण्डेन वा कायदमेनाऽस्य विशोधम्॥ ८१॥

*ayatnapuṁsaḥ paśunā śāstrairvā mriyate naraḥ/
dhanadaṇḍena vā kāyadamenā'sya viśodham//*

नन्वनवधानस्य यस्य पुंसः शस्त्रादिभिर्मनुष्यो म्रियते तस्य विशुद्धिः कथं स्यात्तत्राह
अयत्नेत्यादिना । अयत्नपुंसो यत्नहीनस्य यस्य पुरुषस्य पशुना गवाश्वादिना शस्त्रैः
खड्गादिभिर्वा नरो म्रियते अस्य पुंसो धनदण्डेन कायदण्डेन वा विशोधनं भवेत् ।

If a man's death is caused by a beast belonging to, or
weapons in the hand of a careless man, then the latter should
be corrected by a pecuniary or bodily punishment.

बहिर्मुखान्नृपाज्ञासु नृपाग्रे प्रौढवादिनः ।

दूषकान् कुलधर्माणां शास्याद्राजा विगर्हितान् ॥ ८२ ॥

*bhirmukhānnrṣājñāsu nrpāgre prauḍhavādinah/
dūṣakān kuladharmāṇām śāsyādrājā vīgārhitān//*

अथ राजाज्ञालङ्घिनस्तदग्रे प्रौढवादिनः कुलधर्मदूषकांश्च राजा दण्डयेदित्याह
बहिरित्यादिना । नृपाज्ञासु बहिर्मुखान् राजाज्ञालङ्घिनो नृपाग्रे प्रौढवादिनः प्रौढं वदतः
तथा कुलधर्माणां दूषकांश्च विगर्हितान्निन्दितानेतान् राजा शास्यात् ।

Those wicked men who disobey the King's command, who
are arrogant in their speech in the King's presence, or who decry
the Kula faith, should be punished by the King.

स्थाप्यापहारिणं क्रूरं वञ्चकं भेदकारिणम् ।

विवादयन्तं लोकांश्च देशान्निर्यापयेन्नृपः ॥ ८३ ॥

*sthāpyāpahāriṇam krūram vañcakam bhedakāriṇam/
vivādayantam lokāṁśca deśānniryāpayennrpah//*

अथ न्यासापहारकादिकान्निजदेशतो नृपो निष्काशयेदित्याह स्थापयेत्यादिना ।
स्थाप्यापहारिणं न्यासस्याऽपहर्तारं क्रूरं कठिनं निर्दयं वा तथा वञ्चकं तथा भेदकारिणं
तथा लोकान् विवादयन्तं च जनं नृपो देशान्निर्यापयेन्निष्काशयेत् ।

He who misappropriates property entrusted to him, the
malicious man, the cheat, he who creates ill-feeling between
men, or who makes people quarrel with one another, should
be banished from the kingdom by the King.

1. Aparihāryayā ājñayā, i.e., by order he is unable to disobey.

शुल्केन कन्यां दातृंश्च पुत्रं शण्डे प्रयच्छतः।

देशान्निर्यापयेद्राजा पतितान् दुष्कृतात्मनः॥८४॥

*śulkena kanyām dātṛmśca putram śaṇḍhe prayacchataḥ/
deśānniryāpayedrajā patitān duṣkṛtātmanah//*

अथ शुल्कग्रहणपूर्वकं कन्यां पुत्रं च ददतो जनान् भूपो देशान्निःसारयेदित्याज्ञापयति शुल्केनेत्यादिना । शुल्केन दाननिमित्तकधनेन हेतुना कस्मैचिज्जनाय विशेषतः शण्डे क्लीबे कन्यां दातृन् तथा शुल्केनैव कस्मिन् विशेषतः शण्डे पुत्रं च प्रयच्छतो ददतो दुष्कृतात्मनः पापहृदयान् पापबुद्धीन् वा पतितान् जनान् राजा देशान्निर्यापयेत् । शण्डे इति सम्प्रदानस्याधिकरणत्वेन विवक्षितत्वात् सप्तम्यधिकरणे चेति सप्तमी ।

The King should banish from his kingdom those abandoned¹ and wicked-minded men who give away their sons and daughters in marriage for money, and who give their daughters (in marriage) to impotent husbands.

मिथ्यापवादव्याजेन परानिष्टं चिकीर्षवः।

यथापवादं ते शास्या धर्मज्ञेन महीभृता॥८५॥

*mithyāpavādavyājena parāniṣṭam cikīrṣavaḥ/
yathāpavādam te śāsyā dharmajñena mahābhṛtā//*

अथा मिथ्यापवादच्छलेन परानिष्टजननाकाङ्क्षिणां दण्डमाह मिथ्येत्यादिना । मिथ्यापवादव्याजेन असत्यापवादच्छलेन परानिष्टमन्याकाङ्क्षितं चिकीर्षवो ये मानवास्ते धर्मज्ञेन धर्मं जानता महीभृता राज्ञा यथापवादं शास्याः । गुर्वपवादे गुरुशासनं लघ्वपवादे च लघुशासनं विधेयमित्यर्थः ।

Persons who attempt to harm others by the spreading of baseless calumnies should be punished by the just King in accordance with their offence².

यो यत्परिमितानिष्टं कुर्यात्तत्सम्मितं धनम्।

नृपतिर्दापयेत्तेन जनायाऽनिष्टभागिने॥८६॥

*yo yatparimitāniṣṭim kuryāttatsammitam dhanam/
nr̥ptirdāpayetena janāyā'niṣṭabhāgine//*

1. Patita=Fallen. This verse literally means who gives away for money his son or daughter to a sexless person etc.
2. "According to the gravity of the calumny :—" according to a variation in the Text.

ननु विनैवापराधं परानिष्टं कुर्वतः पुंसः को दण्डो विधातव्यस्तत्राह य इत्यादिना । यो नरो यस्य यत् परिमितमनिष्टं कुर्यात्तेन तस्मै अनिष्टभागिने जनाय तत्सम्मितं धनं नृपतिर्दापयेत् ।

The King should compel the caluminator to pay the sufferer money commensurate with the harm done.

मणिमुक्ताहिरण्यादिधातूनां स्तेयकारिणः ।

करस्य बाह्वोश्छेदो वा कार्यो मूल्यं विचारयन् ॥ ८७ ॥

*maṇimuktāhiraṇyādīdhātūnāṃ steyakāriṇaḥ/
karasya bāhvośchedo vā kāryo mūlyam vicārayan//*

अथ मणिमुक्तादिधातुस्तेयिनां दण्डमाह मणीत्यादिना । मणिमुक्ताहिरण्यादीनां धातूनां स्तेयकारिणो नरस्य करस्य बाह्वोर्वा छेदं मण्यादीनां मूल्यं विचारयन् नृपः कुर्यात् । अल्पमूल्यकमण्यादिस्तेये करच्छेदो बहुमूल्यकमण्यादिस्तेये बाह्वोश्छेदः कार्य इत्यर्थः ।

For such persons as steal gems, pearls, gold and other metals, the punishment should be either the cutting off of the hand or the entire arm, according to the value of the stolen property.

महिषाश्वगवादीनां रत्नादीनां तथा शिशोः ।

बलेनाऽपहृतां नृणां स्तेयिवद्विहितो दमः ॥ ८८ ॥

*mahiṣāśvagavādīnāṃ ratnādīnāṃ tathā śiśoḥ/
balenā'pahṛtāṃ nṛṇāṃ steyivadvihito damah//*

अथ बलात्कारेण महिषाश्वादीनामपहारकस्य दण्डमाह महिषेत्यादिना । महिषाश्व-गवादीनां पशूनां तथा रत्नादीनां तथा शिशोश्च बलेनाऽपहृतामपहरतां नृणां स्तेयिवदमो विहितः ।

Those who steal buffaloes, horses, cattle, jewels, etc., and children, should be punished by the King as thieves.

अन्नानामल्पमूल्यस्य वस्तुनस्तेयिनं नृपः ।

विशोधयेत्तं पक्षैकं सप्ताहं वाऽऽशयन् कणम् ॥ ८९ ॥

*annānāmalpamūlyasya vastunasteyinam nṛpaḥ/
viśodhayettam pakṣaikam saptaḥam vā''śayan kaṇam//*

अथान्नस्य मण्यादिभिन्नाल्पमूल्यवस्तुनश्च स्तेयिनो विशुद्धिमाह अन्नानामि-

त्यादिना । अन्नानां तथाऽल्पमूल्यस्य वस्तुनश्च स्तेयी यो नरस्तं पक्षैकं सप्ताहं वा कणमाशयन् भोजयन्नुपो विशोधयेत् ।

Thieves who steal food and articles of small value should be corrected by being kept on a diet of grains for a week or a fortnight.

विश्वासघातके पुंसि कृतघ्ने सुखवन्दिते ।

यज्ञैर्व्रतैस्तपोदानैः प्रायश्चित्तैर्न निष्कृतिः ॥ ९० ॥

*viśvāsaghātakarū puṁsi kṛtaghne sukhavandite/
yajñairvrataistapodānaiḥ prāyścittairna niṣkṛtiḥ//*

अथाऽनेकयज्ञव्रतादिकं कुर्वतोरपि विश्वासघातककृतघ्नयोरनिष्कृतित्क्माह विश्वासेत्यादिना । हे सुखवन्दिते विश्वासघातके तथा कृतघ्ने उपकृतविनाशके च पुंसि यज्ञैरश्वमेधादिभिव्रतैः कृच्छ्रचान्द्रायणादिभिस्तपोभिर्दानैश्च प्रायश्चित्तैः पापविनाशकै-
रेतैर्निष्कृतिर्दुष्कृतान् सुक्तिर्न स्यात् ।

O Adored of the Devas! the faithless and the ingrate can never attain Liberation by sacrifices, votive observances, penances, acts of charity, and other expiatory rites.

ये कूटसाक्षिणो मर्त्या मध्यस्था पक्षपातिनः ।

शास्यात्तांस्तीव्रदण्डेन देशान्निर्यापयेन्नृपः ॥ ९१ ॥

*ye kūṭasākṣiṇo martyā madhyasthā pakṣapātinah/
śāsyāttāmstīvradaṇḍena deśānniryāpayennṛpaḥ//*

अथ साक्षित्वे मिथ्याभिधायिनां पक्षपातिमध्यस्थानां च दण्डमाह ये इत्यादिना । कूटसाक्षिणः साक्ष्ये मृषाभिधायिनो ये मर्त्यास्तथा पक्षपातिनो मध्यस्थाश्च ये तान् नृपस्तीव्रदण्डेन शास्यात्तथा देशान्निर्यापयेत् ।

The King should, after severely punishing them, exile from his dominion men who give false evidence, or who are partial as arbitrators.

षट् साक्षिणः प्रमाणं स्युश्चत्वारस्त्रय एव वा ।

अभावे द्वावपि शिवे प्रसिद्धौ यदि धार्मिकौ ॥ ९२ ॥

*ṣaṭ sākṣiṇaḥ pramāṇam syuṣcatvārastraya eva vā/
abhāve dvāvapi śive prsiddhau yadi dhārmikau//*

ननु कति साक्षिणः प्रमाणं भवेयुरित्यपेक्षायामाह षडित्यादिना । षट्चत्वारस्त्रयो

वा साक्षिणः प्रमाणं स्युः। हे शिवे अभावे त्रिचतुरादिसाक्ष्यसत्त्वे यदि प्रसिद्धौ धार्मिकौ भवेतां तदा द्वावपि साक्षिणौ प्रमाणं स्याताम्।

The testimony of six, four, or even three witnesses is sufficient to prove a fact; but, O Śivā! the testimony of two witnesses of well-known piety is enough.

देशतः कालतो वापि तथा विषयतः प्रिये।

परस्परमयुक्तञ्चेद् अग्राह्यं साक्षिणां वचः॥१३॥

*deśataḥ kālato vāpi tathā viṣayataḥ priye/
parasparamayuktañced agrāhyaṁ sākṣiṇāṁ vacaḥ//*

स्थानादिभेदतः परस्परमसङ्गतं साक्षिणां वचो न प्रमाणमित्याह देशत इत्यादिना। हे प्रिये देशतः स्थानतः दिनप्रहरादितस्तथा विषयतो वस्तुतो वा चेद यदि परस्परमयुक्तमसम्बन्धं साक्षिणां वचस्तदाऽग्राह्यं स्यात्।

Beloved! if witnesses contradict one another on questions of place, time, and other details of fact, then their testimony should be rejected.

अन्धानां वाक् प्रमाणं स्याद्वधिराणां तथा प्रिये।

मूकानामेडमूकानां शिरसाऽङ्गीकृतिर्लिपिः॥१४॥

*andhānāṁ vāk pramāṇaṁ syādbadhirāṇāṁ tathā priye/
mūkānāmedamūkānāṁ śīrasā'ṅgīkṛtirlipiḥ//*

ननु दर्शनाद्यशक्ता अन्धादयः साक्षिणो भवितुमर्हन्ति न वेत्याशङ्कयामाह अन्धानामित्यादिना। हे प्रिये अन्धानामचक्षुषां तथा बधिराणां श्रोत्रहीनानां वाक् प्रमाणं स्यात् मूकानामवाचां तथा एडमूकानां श्रोत्रवचोरहितानां शिरसाऽङ्गीकृतिः स्वीकारो लिपिरक्षरं च प्रमाणं स्यात्।

O Beloved! the word of the blind and the deaf should be accepted as evidence, and the signs and writing of a dumb man and of one who is both deaf and dumb should also be accepted.

लिपिः प्रमाणं सर्वेषां सर्वत्रैव प्रशस्यते।

विशेषाद्व्यवहारेषु न विनश्येच्चिरं यतः॥१५॥

*lipiḥ pramāṇaṁ sarveṣāṁ sarvatraiva praśasyate/
viśeṣādvyavahāreṣu na vinaśyecciraṁ yataḥ//*

अथाऽन्यप्रमाणां लिपिप्रमाणस्य बहुकालस्थायित्वात् प्राशस्त्यमाह

लिपिरित्यादिना । सर्वत्रैव कर्मणि विशेषात् क्रयविक्रयादिरूपव्यवहारेषु सर्वेषां लिपिः प्रमाणं प्रशस्यते । प्राशस्ये हेतुं दर्शयन्नाह न विनश्येदित्यादिना । यतश्चिरं बहुकालं लिपिर्न विनश्येच्चिरं तिष्ठेदित्यर्थः ।

Of all evidence and in all cases, and particularly in litigation, documentary evidence is the best, as it does not perish and always endures.

स्वीयार्थमपरार्थञ्चेत् कुर्वतः कल्पितां लिपिम् ।

दण्डस्तस्य विधातव्यो द्विपाद्यं कूटसाक्षिणः ॥ १६ ॥

*svīyārthamaparārthañcet kurvataḥ kalpitāṁ lipim/
daṇḍastasya vidhātavyo dvipādyam kūṭasākṣiṇaḥ//*

अथाऽक्षरं कल्पयतो दण्डमाह स्वीयार्थमित्यादिना । स्वीयार्थमपरार्थं वा कल्पितां लिपिं यः करोति तस्य तादृशीं लिपिं कुर्वतो जनस्य कूटसाक्षिणः साक्ष्येऽनृतं वदतो द्विपाद्यं द्विगुणो दण्डो राज्ञा विधातव्यः ।

The man who fabricates a writing for his own use or for the use of another should be punished with double the punishment of a false witness.

अभ्रमस्याऽप्रमत्तस्य यदङ्गीकरणं सकृत् ।

स्वीयार्थे तत्प्रमाणं स्याद्वचसो बहुसाक्षिणाम् ॥ १७ ॥

*abhramasyā'pramattasya yadaṅgīkaraṇam sakṛt/
svīyārthe tatpramāṇam syādvacaso bahusākṣiṇām//*

बहुसाक्षिवचोभ्योऽप्रमत्ताभ्रान्तजनः स्वयं कृतैकवारस्वीकाररूपप्रमाणस्याऽति-प्राशस्त्यं दर्शयितुमाह अभ्रमस्येत्यादिना । अभ्रमस्य भ्रान्तिरहितस्याप्रमत्तस्य सावधानस्य यत् सकृदेकवारमपि अङ्गीकरणं स्वीकारस्तत् स्वीयार्थे बहुसाक्षिणामपि वचसो भाषणादधिकं प्रमाणं स्यात् ।

The statement on oath, on his own behalf, of a careful and reliable man is of a higher probative value than the word of many witnesses.

यथा तिष्ठन्ति पुण्यानि सत्यमाश्रित्य पार्वति ।

तथाऽनृतं समाश्रित्य पातकान्यखिलान्यपि ॥ १८ ॥

*yathā tiṣṭhanti puṇyāni satyamāśritya pārvati/
tathā'nṛtaṁ samāśritya pātakānyakhilānyapi//*

O Pārvatī! as all virtues find their support in Truth, so do all vices find their support in untruth.¹

अतः सत्यविहीनस्य सर्वपापाश्रयस्य च।

ताडनादमनाद्राजा न पापार्हः शिवाज्ञया॥१९॥

*ataḥ satyavihīnasya sarvapāpāśrayasya ca/
tāḍnāddamanādrājā na pāpārhaḥ śivājñayā//*

अथाऽसत्यस्याऽखिलपातकाश्रयत्वं व्याहरंस्तदाश्रयान्मानवान् दण्डयतो राज्ञः पापानर्हत्वमाह यथेत्यादिना शिवाज्ञयेत्यन्तेन श्लोकद्वयेन । हे पार्वति यथा सत्यमाश्रित्य पुण्यानि तिष्ठन्ति तथाऽनृतमसत्यं समाश्रित्याऽखिलान्यपि पातकान्यपि तिष्ठन्ति । अतः सत्यविहीनस्य सर्वपापाश्रयस्य च जनस्य ताडनादमनाद्धनदण्डाच्च राजा शिवाज्ञया पापार्हः पापभाक् न स्यात् ।

Therefore, the King shall incur no blame by chastising those who are devoid of Truth and are the receptacle of all vices. This is the command of Śiva.

सत्यं ब्रवीमि सङ्कल्प्य स्पृष्ट्वा कौलं गुरुं द्विजम्।

गङ्गातोयं देवमूर्तिं कुलशास्त्रं कुलामृतम्॥१००॥

देवीनिर्माल्यमथवा कथनं शपथो भवेत्।

तत्राऽनृतं वदन् मर्त्यः कल्पान्तं नरकं व्रजेत्॥१०१॥

*satyaṁ bravīmi saṅkalpya sprṣṭvā kaulaṁ guruṁ dvijam/
gaṅgātōyaṁ devamūrttiṁ kulaśāstraṁ kulāmṛtam//
devīnirmālyamathavā kathanam śapatho bhavet/
tatrā'nṛtaṁ vadan martyaḥ kalpāntaṁ narakaṁ vrajat//*

अथ शपथस्वरूपं निरूपयंस्तत्राऽनृतं ब्रुवतो मर्त्यस्य नरकगामित्वं विदधाति सत्यमित्यादिना श्लोकद्वयेन । सत्यमहं ब्रवीमिति सङ्कल्प्य कौलं कुलीनं गुरुं निषेकादिकं द्विजं ब्राह्मणं गङ्गातोयं गङ्गाजलं देवमूर्तिं देवताप्रतिमां कुलशास्त्रं तन्त्रादिकं कुलामृतमासवम् देवीनिर्माल्यं वा स्पृष्ट्वा कथनं शपथो भवेत् तत्र शपथेऽनृतं मिथ्या वदन् मर्त्यः कल्पान्तं कल्पपर्यन्तं नरकं व्रजेत् नरकान्नरकान्तरं गच्छेत् ।

Devī! if a man says, "I tell the truth," at the same time touching any of the following—a Kaula, the Guru, a Brāhmaṇa,

1. Yathā tiṣṭanti puṇyāni satyaṁ āśṛitya Pārvatī.
Tathā nṛtaṁ samāśṛitya pātakānyakhilānyapi.

water of Gaṅgā, an image of a Devatā, a Kula religious Book, Kulāmṛta,¹ or the offerings made to a Devatā, he has taken an oath. If after that he speaks an untruth, then he will go to hell for one Kalpa².

अपापजनिकार्याणां त्यागे वा ग्रहणेऽपि वा ।

तत् कार्यं सर्वथा मर्त्यैः स्वीकृतं शपथेन यत् ॥ १०२ ॥

*apāpajanikāryāṇāṃ tyāge vā grahaṇe'pi vā/
tat kāryaṃ sarvathā matryaiḥ svīkṛtaṃ śapathena yat//*

अथ शपथपूर्वस्वीकृतापापजनककार्याणामवश्यकृत्यत्वमाह अपापेत्यादिना । न पापस्य जनिरुत्पत्तिर्येभ्यस्तेषां कार्याणां त्यागे वा ग्रहणेऽपि वा शपथेन मर्त्यैर्यत् स्वीकृतं तत् सर्वथा कार्यं न लङ्घनीयमित्यर्थः । ग्रहणेऽपि वेत्यनेन पापजनककर्मणां त्यागे एव यत् स्वीकृतं तस्यैवाऽवश्यकृत्यत्वमिति ध्वनितम् ।

An oath that an act which is not sinful will be or will not be done, should always be kept by men.

स्वीकारोल्लङ्घनाच्छुध्येत् पक्षमेकमभोजनैः ।

भ्रमेणापि तमुल्लङ्घ्य द्वादशाहं कणाशनैः ॥ १०३ ॥

*svīkārollaṅghanācchudhyet pakṣamekamabhojanaiḥ/
bhramenāpi tamullaṅghya dvādaśāhaṃ kaṇāśanaiḥ//*

नूल्लङ्घितशपथपूर्वकस्वीकृतापापजनककार्यो मनुष्यः कथं शुध्येत् तत्राह स्वीकारेत्यादि । स्वीकारोल्लङ्घनादेकं पक्षमभोजनैर्जनः शुध्येत् । भ्रमेणापि तं स्वीकार-मुल्लङ्घ्य द्वादशाहं कणाशनैः शुध्येत् ।

The man who has broken his oath should purify himself by a fortnight's fast; and one who has broken it by mistake should live on grains for twelve days.

कुलधर्मोऽपि सत्येन विधिना चेन्न सेवितः ।

मोक्षाय श्रेयसे न स्यात् कौले पापाय केवलम् ॥ १०४ ॥

*kuladharma'pi satyena vidhinā cenna sevitaḥ/
mokṣāya śreyāse na syāt kaule pāpāya kevalam//*

अथाऽविधिसेवितस्य कुलधर्मस्यापि पापजनकत्वमाह कुलेत्यादिना । सत्येन

1. i.e., Consecrated Wine.

2. 4,320,000 years of mortals—till the end of creation.

विधिना चेद् यदि सेवितो न स्यात् तदा कुलधर्मोऽपि कौले कुलीने मोक्षाय अपवर्गाय तथा श्रेयसे भद्राय च न स्यात् केवलं पापायैव भवति । अतो विधिनैव सेव्यः कुलधर्म इति भावः ।

Even the Kula-dharma, if not followed according to Truth and the injunctions, not only fails to secure final Liberation and Beatitude, but leads to sin.

सुरा द्रवमयी तारा जीवनिस्तारकारिणी ।

जननी भोगमोक्षाणां नाशिनी विपदां रुजाम् ॥ १०५ ॥

*surā dravamayī tārā jīvanistārakārīṇī/
jananī bhogamokṣāṇāṃ nāśinī vipadāṃ rujām//*

अथ सुरेत्यादिभिस्त्रिभिः पद्यैर्मद्यं स्तौति । सुरा द्रवमयी द्रवरूपा तारा भवति । या जीवनिस्तारकारिणी जीवानां निस्तारकर्त्री या भोगमोक्षाणां जननी उत्पादयित्री या विपदां विपत्तीनां रुजां रोगाणां च नाशिनी ।

दाहिनी पापसङ्घानां पावनी जगतां प्रिये ।

सर्वसिद्धिप्रदा ज्ञानबुद्धिविद्याविवर्धिनी ॥ १०६ ॥

मुक्तैर्मुमुक्षुभिः सिद्धैः साधकैः क्षितिपालकैः ।

सेव्यते सर्वदा देवैराद्ये स्वाभीष्टसिद्धये ॥ १०७ ॥

*dāhinī pāpasan̄ghānām pāvanī jagatām priye/
sarvasiddhipradā jñānabuddhividyāvivardhinī//
muktairmumukṣubhiḥ siddhaiḥ sādhakaiḥ kṣitipālakaiḥ/
sevyate sarvadā devairādye svābhīṣṭasiddhaye//*

या पापसङ्घानां पापसमूहानां दाहिनी दग्धी । हे प्रिये या जगतां पावनी शुद्धिकर्त्री या सर्वसिद्धिप्रदा सर्वासां सिद्धीनां प्रदात्री या ज्ञानबुद्धिविद्याविवर्धिनी । मोक्षे धीर्ज्ञानम् शास्त्रादितत्त्वज्ञानं बुद्धिः आत्मज्ञानं विद्या तेषां विवर्धयित्री । हे आद्ये मुक्तैर्मुक्तिशालिभिः मुमुक्षुभिर्मोक्षेप्सुभिः सिद्धैः साधकैः क्षितिपालकैः राजभिर्देवैश्च स्वाभीष्टसिद्धये सर्वदा या सेव्यते सा सुरा द्रवमयी तारा बोद्धव्येति पूर्वेणाव्यः । या सेत्यध्याहारलभ्ये ।

Wine is Tārā Herself in liquid form,¹ Who is the Saviour of

1. Surā drava-mayī Tārā-nistāra-kārīṇī.
Jananī bhoga-mokṣāṇām nāśinī vipadām rujām.
Dāhinī pāpa-saṅghānām pāvinī jagatām, Priye!
Sarva-siddhi-pradā jñāna-budhi-vidyā vivardhinī.

beings, the Mother of Enjoyment and Liberation, Who destroys danger and diseases, burns up the heaps of sins, and purifies the worlds. O Beloved! She grants all success, and increases knowledge, intellect, and learning, and, O Ādyā ! She (wine) is ever taken by those who have attained final Liberation and those who are desirous of attaining final Liberation, by those that have become and those striving to be adepts,¹ and by Kings and Devas for the attainment of their desires.

सम्यग्विधिविधानेन सुसमाहितचेतसा ।

पिबन्ति मदिरां मर्त्या अमर्त्या एव ते क्षितौ ॥ १०८ ॥

*samyagvidhividhānena susamāhitacetasā/
pibanti madirām martyā amartyā eva te kṣitau//*

सुरेत्यादिश्लोकत्रयेण मदिरां स्तुत्वेदानीं विधिपूर्वकतत्पानकर्तुः साक्षाद्देवत्वं प्रतिपादयति सम्यगित्यादिना । ये मर्त्याः सम्यग्विधिविधानेन सुसमाहितचेतसा-
ऽतिसावधानमसा मदिरां पिबन्ति ते क्षितौ पृथिव्याममर्त्या देवा एव भवन्ति ।

Mortals who drink wine with their minds well under control² and according to the injunctions (of Śiva) are, verily, Immortals³ on Earth.

प्रत्येकतत्त्वस्वीकाराद्विधिना स्याच्छिवो नरः ।

न जाने पञ्चतत्त्वानां सेवनात् किं फलं भवेत् ॥ १०९ ॥

*pratyekatatvasvīkārādvīdhinā syācchivo narah/
na jāne pañcatattvānām sevanāt kiṁ phalaṁ bhavet//*

अथ विधिसेवितमद्यादिपञ्चतत्त्वानामनिर्वचनीयफलत्वं दर्शयति प्रत्येकेत्यादिना । विधिना प्रत्येकतत्त्वस्वीकारात् मद्याद्येकैकतत्त्वाङ्गीकारान्नरः शिवः स्यात् पञ्चानामपि तत्त्वानां मद्यादीनां सेवनात् किं फलं भवेदिति तु न जाने ।

By partaking, in accordance to the injunctions, of any of the Tattvas,⁴ man becomes like unto Śiva. What, then, is the result of partaking of all the five Tattvas?

Muktair mumakṣubhiḥ siddhaiḥ sādhakaiḥ kṣiti-pālakaiḥ.
Sevyate sarvadā devair, Ādye! svābhīṣṭa-siddhaye.

1. Siddhas.
2. Susamāhitacetasā.
3. Amartya, Amara—i.e., the Devas who do not die.
4. Wine, meat, etc.

इयञ्चेत् वारुणी देवी निपीता विधिवर्जिता ।

नृणां विनाशयेत् सर्वं बुद्धिमायुर्यशो धनम् ॥ ११० ॥

*iyañcet vāruṇī devī nipītā vidhirvajitā/
nṛṇāṃ vināśayet sarvaṃ buddhimāyuryaśo dhanam//*

अथ विधिवर्जितसुरापानस्य बुद्ध्यायुरादिसकलपदार्थविनाशकत्यमाह इयमित्यादिना । चेद् यदि विधिवर्जितेयं वारुणी मदिरा देवी निपीता स्यात्तदा नृणां बुद्धिमायुर्यशोधनमित्यादि सर्वं विनाशयेत् ।

But the drinking of this Devī Vāruṇī¹ in disregard of the injunctions destroys the intellect, life, fame, and wealth of men.

अत्यन्तपानान्मद्यस्य चतुर्वर्गप्रसाधनी ।

बुद्धिर्विनश्यति प्रायो लोकानां मत्तचेतसाम् ॥ १११ ॥

*atyantapānānmdyasya caturvargaprasādhani/
buddhivinaśyati prāyo lokānāṃ mattacetasām//*

सुरात्यन्तपानस्य बुद्धिविनाशकत्वेऽतिपीतमद्यानां स्वपरानिष्टेत्पादकत्वस्य हेतुत्वात्तदत्यासक्तचेतसः पुमांसो नरेशचक्रेशाभ्यां दण्ड्या इत्याह अत्यन्तेत्यादिना शोधयेदित्यन्तेन श्लोकत्रयेण । मद्यस्याऽत्यन्तपानान्मत्तचेतसां लोकानां चतुर्वर्गप्रसाधनी धर्मार्थकाममोक्षाणां साधयित्री बुद्धि प्रायो विनश्यति ।

By the excessive drinking of wine the drunkard destroys the understanding,² which is the means for the attainment of the Fourfold End³ of human existence.

विभ्रान्तबुद्धेर्मनुजात् कार्याकार्यजानतः ।

स्वानिष्टं च परानिष्टं जायतेऽस्मात् पदे पदे ॥ ११२ ॥

*vibhrāntabuddhermanujāt kāryākāryajānataḥ/
svāniṣṭaṃ ca parāniṣṭaṃ jāyate'smāt pade pade//*

Only harm at every step, both to himself and to others, results for a man whose mind is distracted and who knows not what should and what should not be done.

अतो नृपो वा चक्रेशो मद्ये मादकवस्तुषु ।

अत्यासक्तजनान् कायधनदण्डेन शोधयेत् ॥ ११३ ॥

1. Wine here spoken of as a manifestation of the Devī.
2. Buddhi.
3. Dharma, Artha, Kāma, Mokṣa.

*ato nrpo vā cakreśo madye mādakavastuṣu/
atyāsaktajanān kāyadhanadaṇḍena śodhayet//*

कार्याकार्यमजानतोऽस्माद्विभ्रान्तबुद्धेर्मनुजात् स्वानिष्टं परानिष्टं च पदे पदे जायते ।
अतो मद्ये मादकवस्तुषु चाऽत्यासक्तान् जनान् नृपश्चक्रेशो वा कायधनदण्डेन शोधयेत् ।

Therefore, the King or the Lord of the Cakra should correct by bodily and pecuniary punishments those who are over-addicted to wine and intoxicating drugs.¹

सुराभेदात् व्यक्तिभेदात् न्यूनेनाऽप्यधिकेन वा ।

देशकालविभेदेन बुद्धिभ्रंशो भवेन्नृणाम् ॥ ११४ ॥

*surābhedāt vyaktibhedāt nyūnenā'pyadhikena vā/
deśakālavibhedena buddhibhramśo bhavennṛṇām//*

The understanding of men is clouded by the drinking of wine, whether in small or large quantities, according to the difference in the quality of the wine, to the temperament of the individual, to the place where and the time when it is taken.

अतएव सुरामानादतिपानं न लक्ष्यते ।

स्खलद्वाक्पाणिपाददृग्भिरतिपानं विचारयेत् ॥ ११५ ॥

*ataeva surāmānādatipānaṁ na lakṣyate/
skhaladvākpaṇipāddṛgbhiratipānaṁ vicārayet//*

मद्यादिविभेदतो न्यूनस्याऽधिकस्य च तस्य बुद्धिभ्रंशजनकत्वात्तन्मानादत्यन्तपानस्य ज्ञातुमशक्यत्वात् स्खलद्वागादिभिस्तल्लक्षणीयमित्याह सुरेत्यादिना विचारयेदित्यन्तेन श्लोकद्वयेन । सुराभेदात् व्यक्तिभेदाज्जनविशेषादेशकालयोर्विभेदेन च न्यूनेनापि अधिकेन वा मद्येन नृणां बुद्धिभ्रंशो भवेत् । अतएव सुराया मानादतिपानं न लक्ष्यते किन्तु

1. Iyaṁ ced vāruṇī devī nipītā vidhivarjitā.

Nṛṇāṁ vināśayet sarvaṁ buddhiṁ āyur yaśo dhanam. (110)

Atyantapānān madyasya caturvarga-prasādhanī.

Buddhir vinaśyati prāyo lokānām mattacetasaṁ. (111)

Vi-bhrānta-buddher manujāt kāryākāryam-ajānataḥ.

Svāniṣṭaṁ ca parāniṣṭaṁ jāyate smāt pade pade. (112)

Ato nrpo vā cakreśo madye mādaka-vastuṣu.

Atyāsaktajanān kāya-dhana-daṇḍena śodhayet. (113)

Bhārati says the excessive drinking of wine leads to the destruction of one's intellect and to evil both for the self and others. The King should therefore punish such men as stated in v. 113.

स्खलद्वाक्पाणिपददृग्भरितस्ततो विचलद्भिर्वचोहस्तपादनेत्रैरतिपानं विचारयेत् विलक्षयेत्।

Therefore, excessive drinking is to be judged, not from the quantity drunk, but from the result as shown in difficulty of speech and from the unsteadiness of hands, feet, and sight.

नेन्द्रियाणि वशे यस्य मदविह्वलचेतसः।

देवतागुरुमर्यादोल्लङ्घिनो भयरूपिणः॥ ११६॥

निखिलानर्थयोग्यस्य पापिनः शिवघातिनः।

दहेज्जिह्वां हरेदर्थान् ताडयेत्तं च पार्थिवः॥ ११७॥

*nendriyāṇi vaśe yasya madavihvalacetasah/
devatāgurumaryādollaṅghino bhayarūpiṇaḥ//
nikhilānarthayogyasya pāpinaḥ śivaghātinah/
dahejjihvām haredarthān tāḍayettam ca pārthivaḥ//*

अथोल्लङ्घितदेवतागुरुमर्यादावशेन्द्रियमदिरामत्तस्य दण्डमाह नेन्द्रियाणीत्यादि-
श्लोकद्वयेन। यस्येन्द्रियाणि वशे न सन्ति तस्य मदविह्वलचेतसो मदिराविक्लवचित्तस्य
देवतागुरुमर्यादोल्लङ्घिनो लङ्घितदेवनिषेकादिगुरुमर्यादस्य भयरूपिणो भीतिस्वरूप-
स्य निखिलानर्थयोग्यस्याऽशेषानर्थार्हस्य पापिनः पातकाश्रयस्य शिवघातिनः शिवाज्ञा-
लङ्घनात्तद्धन्तुर्निजभद्रहन्तुर्वा नरस्य जिह्वां पार्थिवो दहेत् अर्थान् हरेत् च ताडयेत्।

The King should burn the tongues and confiscate the money of, and inflict corporal punishments on, men who hold not their senses under control, whose minds are distracted by drink, who deviate from the duty they owe to Devas and Gurus, who are fearful to behold, who are the source of all folly, who are sinful, and transgressors of the injunctions of Śiva, and bring ruin on themselves.

विचलत्पादवाक्पाणिं भ्रान्तमुन्मत्तमुद्धतम्।

तमुग्रं यातयेद्राजा द्रविणं चाहरेत्ततः॥ ११८॥

*vicalatpādavākpāṇim bhrāntamunmattamuddhatam/
tamugraṁ yātayedrājā draviṇam cāharettataḥ//*

अथ विचलत्पादादिकस्य मद्यमत्तस्य दण्डमाह विचलदित्यादिना। विचलत्पाद-
वाक्पाणिं स्खलच्चरणवचोहस्तं भ्रान्तं भ्रमयुतमुन्मत्तमुन्मादवन्तमुद्धतमविनीतं तमुग्रं
रौद्रं राजा यातयेत् ततो द्रविणं च आहरेत्।

The King should severely chastise and fine the man who is unsteady in hands, feet, or in speech, who is bewildered, maddened, and beyond himself with drink.

अपवाग्वादिनं मत्तं लज्जाभयविवर्जितम्।

धनादानेन तं शास्यात् प्रजाप्रीतिकरो नृपः॥११९॥

*apavāgvādinam mattam lajjābhayavivarjitam/
dhanādānena taṁ śāsyāt prajāprītikaro nṛpaḥ//*

अथाऽवाच्यवादिनो मत्तस्य दण्डमाह अपवागित्यादिना । अपवाग्वादिनं अवक्तव्यं वचो वदन्तं लज्जाभयविवर्जितं तं मत्तं प्रजाप्रीतिकरो नृपो धनादानेन शास्यात् ।

The King, who labours for the happiness of his subjects; should inflict pecuniary punishment on the drunkard who is guilty of evil language and is devoid of fear and shame¹.

शताभिषिक्तः कौलश्चेत् अतिपानात् कुलेश्वरि ।

पशुरेव स मन्तव्यः कुलधर्मबहिष्कृतः॥१२०॥

*śatābhiṣiktaḥ kaulaścet atipānāt kuleśvari/
paśureva sa mantavyaḥ kuladharmabahiṣkṛtaḥ//*

शताभिषिक्तकौलस्याऽप्यत्यन्तमद्यपानेन कुलधर्मबहिष्कृतत्वात् पशुत्वशालित्वमाह शतेत्यादिना । चेच्छब्दोऽप्यर्थः । हे कुलेश्वरि । शताभिषिक्तः कौलोऽप्यतिपानात् पशुरेव मन्तव्यः यतः स कुलधर्माद्विहिष्कृतः ।

O Kuleśvari! a Kaula, even if he has been initiated² a hundred times, should be regarded as a Paśu, for he has fallen from the Kula Dharma³, if he drinks to excess.

पिबन्तिशयं मद्यं शोधितं वाऽप्यशोधितम् ।

त्याज्यो भवति कौलानां दण्डनीयोऽपि भूभृतः॥१२१॥

*pibannatiśayanṁ madyaṁ śodhitam vā'pyaśodhitam/
tyājyō bhavti kaulānām daṇḍanīyo'pi bhūbhṛtaḥ//*

अथ संस्कृतासंस्कृतातिशयितमद्यपायिनो नरस्य राज्ञा दण्डनीयत्वं कौलहेयत्वं चाह पिबन्तित्यादिना । शोधितमशोधितं वाऽतिशयं बहुलं मद्यं पिबन्मर्त्यः कौलानां त्याज्यो भूभृतो दण्डनीयोऽपि भवति ।

1. i.e., a confirmed and shameless drunkard.

2. i.e., let him be ever so initiated.

3. Duty of a Kaula.

The Kaula who drinks excessively of wine, be it consecrated or not, should be renounced by all Kaulas and punished by the King.

ब्राह्मी भार्या सुरां मत्ताः पाययन्तो द्विजातयः ।

शुध्येयुर्भार्यया सार्धं पञ्चाहं कणभोजनात् ॥ १२२ ॥

*brāhmīṃ bhāryāṃ surāṃ mattāḥ pāyayanto dvijātayaḥ/
śudhyeyurbhāryayā sārddham pañcāhaṃ kaṇabhojanāt//*

ननु ब्राह्मी भार्या मद्यं पाययन्तो द्विजाः कथं शुध्येयुस्तत्राह ब्राह्मीमित्यादिना ।
ब्राह्मी वेदोक्तविधिना परिणीतां भार्यां सुरां पाययन्तो मत्ताः द्विजातयो भार्यया सार्धं
पञ्चाहं कणभोजनाच्छुध्येयुः ।

The drunken twice-born man who makes his Brāhmī wife¹ drink wine should purify both himself and his wife by living on a diet of grains² for five days.

असंस्कृतसुरापानात् शुध्येदुपवसंस्त्रयहम् ।

भुक्त्वाऽप्यशोधितं मांसमुपवासद्वयं चरेत् ॥ १२३ ॥

*asaṃskṛtasurāpānāt śudhyedupavasamstryaham/
bhuktvā'pyaśodhitam māṃsamupavāsadvayam caret//*

नन्वशोधितमद्यपानात् तादृङ्मांसभक्षणच्च कथं शुध्येत्तत्राह असंस्कृतेत्यादिना ।
असंस्कृतसुरापानात् त्र्यहं त्रिदिनमुपवसन् शुध्येत् । अशोधितं मांसमपि भुक्त्वा उपवासद्वयं
चरेत् कुर्यात् ।

The man, who has drunk wine which has not been sanctified, should purify himself by fasting for three days, and who has eaten meat which has not been sanctified should fast for two days.

असंस्कृते मीनमुद्रे खादन्नुपवसेदहः ।

अवैद्यं पञ्चमं कुर्वन् राज्ञो दण्डेन शुध्यति ॥ १२४ ॥

*asaṃskṛte mīnamudre khādannupavasedaḥ/
avaidham pañcamam kurvan rājño daṇḍena śudhyati//*

अथाशोधितमत्स्यमुद्रयोर्भोक्तुर्वैधसुरतकर्तुश्च प्रायश्चित्तमाह असंस्कृत इत्यादिना ।

1. Wife married in Brāhma form.

2. Kaṇa—that is, the broken grain left on husking; or the text may mean—a spare diet.

असंस्कृते अशोधिते मीनमुद्रे खादन्नरोऽहर्दिनमेकमुपवसेत् । अवैधं विधिवर्जितं पञ्चमं
सुरतं कुर्वन्नरो राज्ञो दण्डेन शुध्यति ।

If a man partakes of fish and parched food¹ which have not been sanctified, he should fast for a day, but he who participates in the fifth Tattva² without conforming to the rites should be corrected by the King's punishment.³

भुञ्जानो मानवं मांसं गोमांसं ज्ञानतः शिवे ।

उपोष्य पक्षं शुद्धः स्यात् प्रायश्चित्तमिदं स्मृतम् ॥ १२५ ॥

*bhuñjāno mānavam māmśam gomāmśam jñānataḥ śive/
upoṣya pakṣam śuddhaḥ syāt prāyaścittamidam smṛtam//*

ननु ज्ञानतो नरमांसं गोमांसञ्च खादतः पुंसः कथं शुद्धिस्तत्राह भुञ्जान इत्यादिना ।
हे शिवे ज्ञानतो मानवं मानवसम्बन्धिमांसं गोमांसञ्च भुञ्जानो नरः पक्षमेकमुपोष्य
शुद्धः स्यात् । इदं तयोर्भक्षणे प्रायश्चित्तं स्मृतम् ।

He who knowingly eats human flesh or beef should purify himself by a fortnight's⁴ fast. This is the expiation for this sin.

नराकृतिपशोर्मांसं मांसं मांसादनस्य च ।

अत्त्वा शुध्येन्नरः पापादुपवासैस्त्रिभिः प्रिये ॥ १२६ ॥

*narākṛtipaśormāmśam māmśam māmśādanasya ca/
attvā śudhyennaraḥ pāpādupavāsaistribhiḥ priye//*

ननु भुक्तमनुष्याकृतिपशुमांसो मांसादमांसकभक्षकश्च पुमान् कथं शुध्येत्तत्राह
नरेत्यादिना । हे प्रिये नराकृतिपशोर्वानरादेर्मांसादनस्य मांसभक्षकस्य व्याघ्रादेश्च मांसमत्त्वा
भुक्त्वा नरस्त्रिभिरुपवासैः पापात् शुध्येत् ।

Beloved! a man who has eaten the flesh of animals of human shape, or of carnivorous animals, should purify himself by a three day's fast.

म्लेच्छानां श्वपचानां च पशूनां कुलवैरिणाम् ।

खादन्नन्नं विशुद्धः स्यात् पक्षमेकमुपोषितः ॥ १२७ ॥

*mlecchānām śvapacānām ca paśūnām kulavairiṇām/
khādannannam viśuddhaḥ syāt pakṣamekamupoṣitaḥ//*

1. Mudrā.

2. Coition (Surata or Maithuna).

3. Avaidham pañcamam kurvan rājño daṇḍena tuddhyati.

4. Pakṣa.

अथ भुक्तम्लेच्छाद्यन्नस्य पुंसः प्रायश्चित्तमाह म्लेच्छानामित्यादिना । म्लेच्छानां यवनानां श्वपचानां चाण्डालानां कुलवैरिणां पशूनां चाऽन्नं खादन् जनः पक्षमेकमुपोषितः सन् विशुद्धः स्यात् ।

The man who partakes of food cooked by Mlecchas, Caṇḍālas, and Paśus, and enemies of Kula, is purified by a fortnight's¹ fast.

उच्छिष्टं यदि भुञ्जीत ज्ञानादेषां कुलेश्वरि ।

शुध्येन्मासोपवासेनाऽज्ञानात् पक्षोपवासतः ॥ १२८ ॥

*ucchiṣṭam yadi bhuñjīta jñānādeṣāṃ kuleśvari/
śudhyenmāsopavāsenā'jñānāt pakṣopavāsataḥ//*

ननु ज्ञानाज्ञानाभ्यां म्लेच्छाद्युच्छिष्टमन्नादिकं भुञ्जानः कथं शुध्येत्तत्राह उच्छिष्ट-मित्यादिना । हे कुलेश्वरि ज्ञानादेषां म्लेच्छादीनामुच्छिष्टमन्नादिकं यदि भुञ्जीत तदा मासोपवासेन नरः शुध्येत् । अज्ञानाद्यदि भुञ्जीत तदा पक्षोपवासतः शुध्येत् ।

And, O Kuleśvari! if anyone knowingly partakes of the leavings² of these,³ then he should fast for a month to purify himself, and if he has done so unknowingly he should fast for a fortnight.

अनुलोमेन वर्णानामन्नं भुक्त्वा सकृत् प्रिये ।

दिनत्रयोपवासेन विशुद्धः स्यान्ममाज्ञया ॥ १२९ ॥

*anulomena varṇānāmannam bhuktvā sakṛt priye/
dinatrayopavāsenā viśuddhaḥ syānmamājñayā//*

अथ क्रमतः क्षत्रियाद्यन्नमश्नतां ब्राह्मणादीनां प्रायश्चित्तमाह अनुलोमेनेत्यादिना । हे प्रिये अनुलोमेन क्रमेण वर्णानां सकृदन्नं भुक्त्वा ब्राह्मणादिर्दिनत्रयोपवासेन ममाज्ञया विशुद्धः स्यात् । यथा ब्राह्मणः क्षत्रियान्नमेवम् ।

My injunction is that if a man partake of food cooked by a man of a caste inferior to his own, he should, to purify himself, fast for three days.

पशुश्वपचम्लेच्छनामन्नं चक्रार्पितं यदि ।

वीरहस्तार्पितं वापि तदश्नन्नैव पापभाक् ॥ १३० ॥

1. Pakṣa.

2. Ucchiṣṭa.

3. Mlecchas, etc.

*paśuśvapacamlecchānāmannāṃ cakrārpitaṃ yadi/
vīrahastārpitaṃ vāpi tadaśnannaiva pāpabhāk//*

अथ चक्रार्पितस्य वीरहस्तार्पितस्य च पशुश्वपचम्लेच्छान्नस्य भोक्तुरपातकित्वमाह पश्चित्यादिना । पशुश्वपचम्लेच्छान्नमन्नं यदि चक्रार्पितं चक्रदत्तं वीरहस्तार्पितं वा स्यात्तदा तदन्नमशनं खादन् नरः पापभाक् नैव भवेत् ।

By the partaking of food of a Paśu, Caṇḍala, and Mleccha, which has been placed in the Cakra or in the hands of a Vīra, no sin is incurred.

अन्नाभावे च दौर्भिक्ष्ये विपदि प्राणसङ्कटे ।

निषिद्धेनाऽदनेनापि रक्षन् प्राणान् पातकी ॥ १३१ ॥

*annābhāve ca daurbhikṣye vipadi prāṇasaṅkate/
niṣiddhenā'danenāpi rakṣan prāṇānna pātakī//*

ननु दुर्भिक्षादौ निषिद्धवस्तुभोजनेन प्राणान् रक्षतो जनस्य पातकं भवेन्नवेत्याशङ्कमानां प्रत्याह अन्नेत्यादिना । दुर्लभा भिक्षा यत्र तत्र दुर्भिक्षे समये विपदि च देशोपद्रवपलायनादौ अन्नाभावे प्राणसङ्कटे सति निषिद्धेनाऽप्यदनेनाभोज्यस्यापि भोजनेन प्राणान् रक्षन् पातकी न भवेत् ।

One who partakes of forbidden food at a time when food is scarce, in times of famine and danger, or when life is at stake, is guiltless of any transgression.

करिपृष्ठे तथाऽनेकोद्वाह्यपाषाणदारुषु ।

अलक्षितेऽपि दुष्याणां भक्ष्यदोषो न विद्यते ॥ १३२ ॥

*karipṛṣṭhe tathā'nekodvāhyapāṣāṇadāruṣu/
alakṣite'pi duṣyāṇāṃ bhakṣyadoṣo na vidyate//*

नौकादावन्नादिकमशनतां न दोष इत्याह करीत्यादिना । करिपृष्ठे हस्तिनः पृष्ठे तथाऽनेकैरुद्वाह्येषु पाषाणेषु दारुषु च तथा दुष्याणां यवनादीनामलक्षितेऽपि यवनादीनामिदं भवति यवनादयोऽत्र वर्तन्ते एवमविज्ञानेऽपि स्थाने यद्वा दुष्याणां मलमूत्रादीनामलक्षितेऽपि सत्स्वपि तेषु तेषामविज्ञानेऽपि भक्ष्यदोषो न विद्यते ।

If food is eaten on the back of an elephant, or on a large block of stone, or on a piece of wood, which can be carried only by several men, or in places where nothing objectionable is actually perceived, there is no fault¹.

1. Bhakṣya-doṣa. Bhakṣya=Food, Doṣa=Fault, Defect. The term is used,

पशूनभक्ष्यमांसांश्च व्याधियुक्तानपि प्रिये ।

न हन्यादेवतार्थेऽपि हत्वा च पातकी भवेत् ॥ १३३ ॥

*paśūnabhakṣyamāṁsāṁśca vyādhiyuktānapi priye/
na hanyāddevatārthe'pi hatvā ca pātakī bhavet//*

अथ देवतार्थमभक्ष्यमांसान् व्याधियुतांश्च पशून्निघ्नतः पातकित्वमाह पशून्तित्यादिना । हे प्रिये अभक्ष्यमांसान् व्याधियुक्तांश्च पशून् देवतार्थे न हन्यात् । अपीति निश्चितम् । ननु हनने को दोषस्तत्राह हत्वेति । हत्वा च जनः पातकी भवेत् ।

Animals the flesh of which is forbidden, as also diseased animals, should not be killed even for the purpose of sacrifice to the Devas. By killing such animals sin is incurred.

कृच्छ्रव्रतं नरः कुर्याद् गोवधे बुद्धिपूर्वके ।

अज्ञानादाचरेदर्धं व्रतं शङ्करशासनात् ॥ १३४ ॥

*kṛcchūvratam narah kuryād govadhe buddhipūrvake/
ajñānādācaredardham vratam śaṅkaraśāsanāt//*

अथ ज्ञानाज्ञानाकृतगोवधप्रायश्चित्तमाह कृच्छ्रेत्यादिना प्रिये इत्यन्तेन । ज्ञानपूर्वके गोवधे सति नरः कृच्छ्रव्रतं कुर्यात् । अज्ञानाद्गोवधे सति शङ्करशासनादर्धं व्रतमाचरेत् कुर्यात् ।

If anyone knowingly kills a bull, then he shall do penance (as described below), and if he does so unknowingly he shall do half of such penance. This is the command of Śaṅkara.

न केशवपनं कुर्यात् न नखच्छेदनं तथा ।

न क्षारयोगं वसने यावन्न व्रतमाचरेत् ॥ १३५ ॥

*na keśavapanam kuryāt na nakhacchedanam tathā/
na kṣārayogaṁ vasane yāvanna vratamācaret//*

न केशेति । यावद व्रतं नाचरेत् तावत् केशवपनं केशानां मुण्डनं न कुर्यात् तथा नखच्छेदनं न कुर्यात् वसने वस्त्रे क्षारयोगं च न कुर्यात् ।

not as regards the quality of food so much as the place where it is eaten, with whom it is eaten, and in whose presence it is eaten. Some consider that their food is polluted if another looks at it (Dṛṣṭi-doṣa); others deem their food to be polluted by being taken out of the *cauka*, or enclosed space, where it is cooked, and so forth. In the cases given there is no such Doṣa. Thus a Brāhmaṇa and Caṇḍāla going by the same boat may eat in it.

So long as the penance is not performed he shall not shave or pare his nails nor wear clean¹ raiments.

उपवासैर्नयेत् मासं मासमेकं कणाशनैः।

मासं भैक्षानमशनीयात् कृच्छ्रव्रतमिदं शिवे॥ १३६॥

*upavāsairnayet māsam māsamekaṁ kaṇāśanaiḥ/
māsam bhaikṣānnamaśnīyāt kṛcchūvratmidam śive//*

ननु किं नाम कृच्छ्रव्रतमतस्तन्निरूपयति उपवासैरित्यादिना। हे शिवे उपवासैर्मासमेकं नयेत् यापयेत्। मासमेकं कणाशनैर्नयेत्। मासमेकं च भैक्षानं भिक्षासम्पन्नमन्नमशनीयात्। इदं कृच्छ्रव्रतं ज्ञेयम्।

Sivā! he should fast for a month, and should live on grains for another month, and should live eating food which he has begged during the third month. This is called Kṛcchra-Vrata².

व्रतान्ते वापितशिराः कौलान् ज्ञातींश्च बान्धवान्।

भोजयित्वा विमुक्तः स्याद् ज्ञानगोवधपातकात्॥ १३७॥

*vratānte vāpitsirāḥ kaulān jñātīṁśca bāndhavān/
bhojayitvā vimuktaḥ syād jñānagovadhapatākāt//*

व्रतान्ते इति। व्रतान्ते व्रतसमाप्तौ वापितशिराः मुण्डितमस्तकः सन् कौलान् ज्ञातीन् सगोत्रांश्च भोजयित्वा ज्ञानगोवधपातकाज्जनो विमुक्तः स्यात्।

At the end of the penance,³ he should shave his head and free himself from the sin of wilful killing of the bull by feasting Kaulas, relatives (Agnates), and Bāndhavas⁴.

अपालनवधादगोश्च शुध्येदष्टोपवासतः।

बाहुजाद्या विशुध्येयुः पादन्यूनक्रमात् प्रिये॥ १३८॥

*apālanavadhādgōśca śudhyedaṣṭopavāsataḥ/
bāhujādyā viśudhyeyuḥ pādanyūnakramāt priye//*

अपालनेति। गोरपालनवधादरक्षणतो वधादष्टोपवासेन शुध्येत्। हे प्रिये बाहुजाद्याः क्षत्रियादयः पादन्यूनक्रमाद्विशुध्येयुः। क्षत्रियादिभिः क्रमतः पादपादन्यूनं व्रतं करणीयमिति भावः।

1. i.e., washed by any alkaline preparation (Kṣāra).

2. i.e., expiatory rite, penance. Kṛcchra=attended with pain, painful and humiliating.

3. Vrata.

4. Cognates and connections.

If the death of a cow or bull is caused by want of care, the expiation is an eight days' fast for a Brāhmaṇas, and for a Kṣatriya and the (two other) inferior castes fasting for six, four, and two days respectively.

गजोष्ट्रमहिषाश्वांश्च हत्वा कौलिनि कामतः ।

उपवासैस्त्रिभिः शुध्येन्मानवः कृतकिल्बिषः ॥ १३९ ॥

*gajoṣṭramahiṣāśvāṁśca hatvā kaulini kāmataḥ/
upavāsaistribhiḥ śudhyenmānavaḥ kṛtakilviṣaḥ//*

अथ गजोष्ट्रदिबधप्रायश्चित्तमाह गजोष्ट्रेत्यादिना । हे कौलिनि गजोष्ट्रमहिषाश्वां बृहत्कायान् कामतो हत्वा कृतकिल्बिषो मानवस्त्रिभिरुपवासैः शुध्येत् ।

O Kaulinī! the sin of wilfully slaughtering an elephant or a camel, or a buffalo, or a horse is expiated by a three days' fast.

मृगमेषाजमार्जारान् निघ्नन्पवसेदहः ।

मयूरशुकहंसांश्च सज्योतिरशनं त्यजेत् ॥ १४० ॥

*mṛgameṣājamārjārān nighnannupavasedaḥ/
mayūraśukahaṁsāṁśca sajyotiraśanam tyajet//*

अथ मृगमेषादिवधप्रायश्चित्तमाह मृगेत्यादिना । मृगमेषाजमार्जारान् हरिणाविच्छाग-विडालान् निघ्नन्नरोऽहरेकदिनमुपवसेत् । मयूरशुकहंसांश्च निघ्नन्नरो ज्योतिषा सूर्येण सह वर्तमानं सज्योतिर्दिनमशनं त्यजेत् । दिवसेऽशनं त्यजन्नस्तं याते सूर्ये भुञ्जीतेत्यर्थः । “ज्योतिर्ना भास्करेऽग्नौ च क्लीबं भद्योत दृष्टिष्विति” रुद्रः ।

Expiation for killing a deer, sheep, goat, or a cat, is a fast for one whole day and a night, and one who has killed a peacock, a parrot, or a gander should abstain from food till sunset of the day on which the sin is committed.

निहत्य सास्थिजन्तूंश्च नक्तमद्यात् निरामिषम् ।

निरस्थिजीविनो हत्वा मनस्तापेन शुद्ध्यति ॥ १४१ ॥

*nihatya sāsthijantūṁśca naktamadyāt nirāmiṣam/
nirasthijīvino hatvā manastāpena śuddhyati//*

अथ कृकलासाद्यस्थिमत्क्षुद्रजन्तूनिरस्थितजन्तूंश्च निघ्नतो नरस्य प्रायश्चित्तमाह निहत्येत्यादिना । निरस्थिसाहचर्यात् सास्थिजन्तूनिरस्थिमतः कृकलासादीन् क्षुद्रान् शरीरिणो निहत्य नक्तं रात्रौ निरामिषमामिषवर्जितमद्यात् भुञ्जीत । मयूरादिहननापेक्षया कृकला-

सादिहनने प्रवृत्तेराधिव्यात्तद्धनननिमित्तकदण्डतः कृकलासादिहनननिमित्तकदण्डस्य गुरुत्वमवगन्तव्यम्। निरस्थिजीविनोऽस्थिरहितजन्तून् हत्वा मनस्तापेन शुध्यति।

If anyone kills any other inferior animal which possesses bones, he should live on vegetable food for a night. The killing of a boneless animal is expiated by repentance.

पशुमीनाण्डजान्निघ्नन् मृगयायां महीपतिः।

न पापार्हो भवेद्देवि राज्ञो धर्मः सनातनः॥ १४२॥

*paśumīnāṇḍajānnighnan mṛgayāyām mahīpatiḥ/
na pāpārho bhaveddevi rājño dharmah sanātanaḥ//*

ननु मृगयायां मृगमीनादीन्निघ्नतो महीपालस्य मृगादिवधहेतुकं पापं भवेन्न वेति पृच्छन्तीं प्रत्याह पश्वित्यादिना। हे देवि पशुमीनाण्डजान् मृगव्याघ्रादिमत्स्यपक्षिणो मृगयायां निघ्नन् महीपतिः पापार्हो न भवेत्। यतोऽयं राज्ञः सनातनो नित्यो धर्मो भवति।

There is no blame upon Kings who kill beasts, fish, and oviparous creatures when hunting; for hunting, O Devī! is an immemorial practice¹ among Kings.

देवोद्देशं विना भद्रे हिंसां सर्वत्र वर्जयेत्।

कृतायां वैधहिंसायां नरः पापैर्न लिप्यते॥ १४३॥

*devoddeśaṁ vinā bhadre hiṁsāṁ sarvatra varjayet/
kṛtāyāṁ vaidhahiṁsāyām naraḥ pāpairna lipyate//*

अथाऽवैधहिंसायाः पापजनकत्वादकर्तव्यत्वमाह देवेत्यर्धेन। हे भद्रे भद्रकारिणि देवोद्देश्यं कर्म विना सर्वत्र हिंसां वर्जयेत्। वैधहिंसायाः पापाजनकत्वात् कर्तव्यतामाह कृतायामित्याद्यर्धेन। वैधहिंसायां कृतायां सत्यां नरः पापैर्न लिप्यते।

Killing should always be avoided, O Gentle One! except if it be for the purpose of sacrifice to a Deva. The man who kills according to the injunctions sins not².

संकल्पितव्रतापूतो देवनिर्माल्यलङ्घने।

अशुचौ देवतास्पर्शे गायत्रीजपमाचरेत्॥ १४४॥

*saṅkalpitavratāpūttaru devanirmālyalaṅghāne/
aśucau devatāsparśe gāyatrījapamācaret//*

1. Sanātana-dharma.

2. That is, killing for the purpose of sacrifice is not sinful killing.

ननु सङ्कल्पितं व्रतमसमापयतो देवनिर्माल्यं लङ्घयतोऽशौचानपगमे देवताः स्पृशतश्च पुंसः कथं शुद्धिस्तत्राह सङ्कल्पितेत्यादिना । सङ्कल्पितव्रतापूर्तो सङ्कल्पितस्य व्रतस्या-
ऽसमाप्तौ देवनिर्माल्यलङ्घने सति अशुचावशौचे देवतास्पर्शे च गायत्रीजपमाचरेत् ।

Should a man be unable to complete a religious devotion¹ which he has undertaken, if he walks across the remnants after the worship of any Devatā, or if he touches an image of a Deva when he is unclean, then in all such cases he should recite the Gāyatrī.

माता पिता ब्रह्मदाता महान्तो गुरवः स्मृताः ।

निन्दन्नेतान् वदन् क्रूरं शुध्येत् पञ्चोपवासतः ॥ १४५ ॥

*mātā pitā brahmadātā mahānto guravaḥ smṛtāḥ/
nindannetān vadan krūram śudhyet pañcopavāsataḥ//*

अथ महतो गुरुनिरूपयंस्तान्निन्दतः क्रूरं ब्रुवतश्च पुंसः प्रायश्चित्तमाह मातेत्यादिना ।
माता जननी पिता जनको ब्रह्मदाता वेदाध्यापकश्चैते महान्तो गुरवः स्मृताः । एतान्
महागुरुन्निन्दन् क्रूरं वदंश्च नरः पञ्चोपवासतः शुध्येत् ।

The father, the mother, and the giver² of the Brahma-mantra are the Mahā-gurus. He who speaks ill of, or towards, them, should, in order to purify himself, fast for five days.

एवमन्यान् गुरुन् कौलान् विप्रान् गर्हन्पि प्रिये ।

सार्धद्वयोपवासेन मुक्तो भवति पातकात् ॥ १४६ ॥

*evamanyān gurūn kaulān viprān garhannapi priye/
sārdhadvayopavāsena mukto bhavti pātakāt//*

अथ मात्राद्यन्यगुरुकौलब्राह्मणनिन्दकानां प्रायश्चित्तमाह एवमित्यादिना । हे प्रिये
एवमन्यान् मात्रादिभिन्नान् गुरुन् कौलान् विप्रांश्च गर्हन्निन्दन् अपि वा क्रूरं वदंश्च नरः
सार्धद्वयोपवासेन पातकात् मुक्तो भवति ।

Similarly, O Beloved! if anyone speaks ill of other persons entitled to respect, Kaulas and Vipras, then he should purify himself by fasting two days and a half.

वित्तार्थी मानवो देशानखिलान् गन्तुमर्हति ।

निषिद्धकौलिकाचारं देशं शास्त्रमपि त्यजेत् ॥ १४७ ॥

1. Vrata.

2. i.e., the Preceptor who initiates one in the Brahma-Mantra.

*vittārthī mānavo deśānakhilān gantumarhati/
niṣiddhakaulikācāraṁ deśaṁ śāstramapi tyajet//*

अथ वित्तोद्देश्यकसर्वदेशगमनार्हस्यापि मानवस्य कौलाचाररहितदेशाटनानर्हत्वमाह वित्तार्थीत्यादिना । वित्तार्थी मानवोऽखिलान् सर्वान् देशान् गन्तुमर्हति । निषिद्धः कौलिकानामाचारो यत्र तं देशं तादृशं शास्त्रमपि मानवस्त्यजेत् ।

A man may for the acquisition of wealth go to any country, but he should avoid such countries and Śāstras as prohibit Kaulika rites.

गच्छंस्तु स्वेच्छया देशे निषिद्धकुलवर्त्मनि ।

कुलधर्मात्पतेद्भूयः शुध्येत् पूर्णाभिषेकतः ॥ १४८ ॥

*gacchamstu svecchayā deśe niṣiddhakulavartmani/
kuladharmātpatedbhūyaḥ śudhyet pūrṇābhiṣekataḥ//*

अथ धनलोभेन निषिद्धकौलिकाचारं देशं गच्छतो नरस्य कुलधर्मात् पतितत्वं पुनः पूर्णाभिषेकतः पूतत्वञ्चाह गच्छन्नित्यादिना । निषिद्धकुलवर्त्मनि देशे स्वेच्छया गच्छंस्तु नरः कुलधर्मात् पतेत् भूः पुनः पूर्णाभिषेकतः शुध्येत् ।

The man who of his own free-will goes to a country where the Kaula-dharma is prohibited falls from his status, and should be purified by Pūrṇābhiṣeka¹.

तपनोदयमारभ्य यामाष्टकमभोजनम् ।

उपवासः स विज्ञेयः प्रायश्चित्ते विधीयते ॥ १४९ ॥

*tapanodayamārabhya yāmāṣṭakamabhojanam/
upavāsaḥ sa vijñeyaḥ prāyaścitte vidhīyate//*

अथोक्ततत्तच्छ्लोकेष्वाकाङ्क्षितत्वादुपवासं निरूपयति तपनोदयमित्यादिना । तपनोदयं सूर्योदयमारभ्य यामाष्टकं प्रहराष्टकं यदभोजनं स उपवासो विज्ञेयः । प्रायश्चित्ते स विधीयते क्रियते ।

In expiatory penance, that which is recognized as a fast is going without food for eight Yāmas² from sunrise.

पिबंस्तोयाञ्जलिञ्चैकं भक्षन्नपि समीरणम् ।

मानवः प्राणरक्षार्थं न भ्रश्येदुपवासतः ॥ १५० ॥

1. Initiatory rite of a higher degree than Dikṣā. The word literally means 'complete ablution'.

2. Yāma—eighth part of a day.

*pibanistoyāñjaliṇcaikaṁ bhakṣannapi samīraṇam/
mānavaḥ prāṇarakṣārtham na bhraśyedupavāsataḥ//*

अथ एकाञ्जलितोयपानेनोपवासस्याऽविनाशित्वं कथयन्नाह पिबन्निति । प्राणरक्षणार्थमेकं तोयाञ्जलिं पिबन् समीरणं वायुं चापि भक्षन्मानवः उपवासतो न भ्रश्येत् पतेत् । एकाञ्जलि तोयपानादुपवासो न विनश्येदिति तत्त्वम् ।

The fast is, however, not broken should one drink a handful of water or enjoy the air¹ for the preservation of his life.

उपवासासमर्थश्चेदुजा वा जरसाऽपि वा ।

तदा प्रत्युपवासञ्च भोजयेद्द्वादश द्विजान् ॥ १५१ ॥

*upavāsāsamarthaścedrujā vā jarasā'pi vā/
tadā pratyupavāsañca bhojayeddvādaśa dvijān//*

अथ रोगादिनोपवासं कर्तुमशक्नुवता जनेन प्रत्युपवासं द्वादशब्राह्मणा भोजयितव्या इत्याह उपवासेत्यादिना । रुजा रोगेण वा जरसा जीर्णत्वेन वा चेद्यदि उपवासासमर्थो नरः स्यात् तदा प्रत्युपवासमुपवासं प्रति द्वादश द्विजान् ब्राह्मणान् भोजयेत् ।

If one is unable, by reason of old age or disease, to fast, then, in lieu of each. day of fast, he should feast twelve Brāhmaṇas.

परनिन्दां निजोत्कर्षं व्यसनायुक्तभाषणम् ।

अयुक्तं कर्म कुर्वाणो मनस्तापैर्विशुध्यति ॥ १५२ ॥

*paranindāṁ nijotkarṣaṁ vyasanāyuktabhāṣaṇam/
ayuktaṁ karma kurvāṇo manastāpairviśudhyati//*

अथ परनिन्दानिजोत्कर्षादिकं कुर्वतः प्रायश्चित्तमाह परनिन्दा मित्यादिना । परस्यान्यस्य निन्दां निजोत्कर्षमात्मोत्कृष्टतां व्यसनायुक्तभाषणं परीवादादिसम्बद्धकथनम् अनुक्तमनुचितं कर्म च कुर्वाणो नरो मनस्तापैर्विशुध्यति ।

The sins of speaking ill of others, self-laudation, evil habits,² impropriety in speech or action, should be expiated by repentance³.

1. i.e., enjoy fresh air. During the fast, the person fasting should not leave the house.

2. Vyāsana.

3. Manu says that this repentance should be accompanied by determination not to repeat the sin.

अन्यानि यानि पापानि ज्ञानाज्ञानकृतान्यपि।

नश्यन्ति जपनादेव्याः सावित्र्याः कौलभोजनात्॥ १५३॥

*anyāni yāni pāpāni jñānājñānakṛtānyapi/
naśyanti japanāddevyāḥ sāvitryāḥ kaulabhajanāt//*

अथ ज्ञानाज्ञानकृतावशिष्टपापानां गायत्रीजपात् कौलानामशनाच्च विनाश इत्याह अन्यानीत्यादिना। ज्ञानाननाभ्यां कृतान्यन्यान्यपि यानि पापानि तानि सावित्र्याः सवितृदेवताकाया गायत्र्या देव्या जपनात् कौलानां भोजनाच्च नश्यन्ति।

All other sins, whether committed knowingly or unknowingly, are destroyed by repeating the Gāyatrī of the Devī and feeding the Kaulas.

सामान्यनियमान् पुंसां स्त्रीषु षण्डेषु योजयेत्।

योषितां तु विशेषोऽयं पतिरेको महागुरुः॥ १५४॥

*sāmānyaniyamān puṁsām strīṣu ṣaṇḍeṣu yojayet/
yoṣitām tu viśeṣo'yaṁ patireko mahāguruh//*

अथ पुरुषाणां साधारणनियमाः स्त्रीषु नपुंसकेष्वपि योजयितव्या इत्याह सामान्येत्यादिना। पुंसां पुरुषाणां सामान्यनियमान् स्त्रीषु षण्डेषु नपुंसकेषु च योजयेत्। योषितां स्त्रीणान्तु पतिरेको महागुरुः स्मृतोऽयं विशेषः।

These general rules are applicable to men, women, and the sexless; the only difference is that in the case of the women the husband is their Mahā-guru.

महारोगान्विता ये च ये नराश्चिररोगिणः।

स्वर्णदानेन पूताः स्युर्देवे पैत्र्येऽधिकारिणः॥ १५५॥

*mahārogānvitā ye ca ye narāścīrarogīṇaḥ/
svaṛṇadānena pūtāḥ syurdaive paitrye'dhikāriṇaḥ//*

अथ कुष्ठादिमहारोगान्वितचिररोगिणोरपि सुवर्णदानेन पूतत्वसत्त्वादेवपितृ-कर्माधिकारित्वमाह महारोगेत्यादिना। ये नरा महारोगान्विता ये च चिररोगिणस्ते स्वर्णदानेन पूताः सन्तो दैवे पैत्र्ये च कर्मणि अधिकारिणः स्युः।

Men who are suffering from very great disease and those who are always ailing become purified and entitled to perform rites relating to the Devas and the Pitṛs by giving away gold.

अपघातमृतेनापि दूषितं विद्बुदग्निना।

गृहं विशोधयेद्भोमैर्व्याहृत्या शतसंख्यकैः॥ १५६॥

*apaghātamṛtenāpi dūṣitam vidyudagninā/
gṛham viśodhayeddhomairvyāhṛtyā śatasāṅkhyakaili//*

नन्वपघातमृतेन विद्युदग्निना च दूषितस्य वेश्मनः कथं शुद्धिस्तत्राह अपघाते-
त्यादिना । अपघातमृतेनापघातप्राप्तमृत्युना सर्पव्याघ्रोद्धन्धनादिमृतेनेति यावत् । विद्युदग्निना
चापि दूषितं गृहं व्याहृत्या भूराद्यैः शतसंख्यकैर्होमैर्विशोधयेत् ।

A house which has been defiled by unnatural death, or
which has been struck by lightning; should be purified by one
hundred Vyāhṛti Homas.

वापीकूपतडागेषु सास्थनां शवनिरीक्षणात् ।

उद्धृत्य कुणपं तेभ्यस्ततस्तान् परिशोधयेत् ॥ १५७ ॥

*vāpīkūpatadāgeṣu sāsthnāṁ śavanirīkṣaṇāt/
uddhṛtya kuṇapam tebhyastatastān pariśodhayet//*

अथास्थिमज्जन्तुशवदूषितवापीकूपादीनां सामान्यतः शोधनमाह वापीत्यादिना ।
वापीकूपतडागेषु सास्थनामस्थिमतां शवनिरीक्षणात् कुणपदर्शनात्तेभ्यो वाप्यादिभ्यः कुणपं
शवमुद्धृत्य ततस्तान् वाप्यादीन् परिशोधयेत् ।

If the dead body of an animal possessing bones be found in
a lake, tank, or well, then it should be at once taken out, and
the same should be purified.

पूर्णाभिषेकमनुभिर्मन्त्रितैः शुद्धवारिभिः ।

पूर्णैस्त्रिसप्तकुम्भैस्तान् प्लावयेदिति शोधनम् ॥ १५८ ॥

*pūrṇābhiṣekamanubhirmantritaiḥ śuddhavāribhiḥ/
pūrṇaistrisaptakumbhaistān plāvayediti śodhanam//*

कथं शोधयेदित्याकाङ्क्षायां शोधनप्रकारमाह पूर्णेत्यादि । पूर्णाभिषेकमनुभिः
पूर्णाभिषेकस्य मन्त्रैर्मन्त्रितैः शुद्धवारिभिः पवित्रजलैः पूर्णैस्त्रिसप्तकुम्भैरेकविंशतिघटैस्तान्
वाप्यादीन् प्लावयेत् इति शोधनं अयं शोधनप्रकारः ।

The method of purifying such places is as follows : Twenty-
one jars of pure water should, after being consecrated with
Pūrṇābhiṣeka Mantra, be poured into it.

यदि स्वल्पजलास्ते स्युः शवदुर्गन्धिदूषिताः ।

सपङ्कं सलिलं सर्वमुद्धृत्याप्लावयेत्तु तान् ॥ १५९ ॥

*yadi svalpajalāste syuḥ śavadūrgandhidūṣitāḥ/
sapaṅkaṁ slilam sarvamuddhṛtyāplāvayettu tān//*

अथाल्पजलत्वगजमितबहुजलत्वाभ्यां वाप्यादीनां भेदवत्त्वाच्छेधनविशेषमाह यदीत्यादिना श्लोकद्वयेन । शवदुर्गन्धदूषितास्ते वाप्यादयो यदि स्वल्पजलाः स्युस्तदा तेभ्यः सपङ्कं सर्वं सलिलं जलमुद्धृत्योक्तप्रकारेण तानाप्लावयेत् ।

If such places contain but a small quantity of water, and this has been polluted by the stench of the dead body, then they should be dewatered and the loose mud removed therefrom, and when this has been done, water should be poured in the manner described.

सन्ति भूरीणि तोयानि गजदघ्नानि तेष च ।

शतकुम्भजलोद्धारैरभिषेकेण शोधयेत् ॥ १६० ॥

*santi bhūrīṇi toyāni gajadadhnāni teṣa ca/
śatakumbhajaloddhārairabhiṣekeṇa śodhayet//*

सन्तीति । तेषु वाप्यादिषु चेत् यदि गजदघ्नानि हस्तिपरिमाणानि भूरीणि बहूनि तोयानि जलानि सन्ति तदा शतकुम्भजलोद्धारैरेकविंशतिकुम्भजलैरभिषेकेण च तान् शोधयेत् ।

If they contain water of sufficient quantity to drown an elephant, then a hundred jars of water should be removed, and then consecrated water should be poured into them.

यद्येवं शोधिता न स्युर्मृतस्पृष्टजलाशयाः ।

अपेयसलिलास्तेषां प्रतिष्ठामपि नाचरेत् ॥ १६१ ॥

*yadyevam śodhitā na syurmṛtasprṣṭajalāśayāḥ/
apeyasalilāsteṣāṁ pratiṣṭhāmapi nācaret//*

अथाशोधितवाप्यादीनामपेयजलत्वं प्रतिष्ठानर्हत्वञ्चाह यदीत्यादिना । मृतस्पृष्ट-जलशयाः शवस्पृष्टवाप्यादयो यद्येवं शोधिता न स्युस्तदा तेऽपेयसलिला भवन्ति । तेषामशोधितवाप्यादीनां प्रतिष्ठामपि नाऽऽचरेत् ।

If not so purified, then the waters of the reservoirs polluted by the touch of the dead body become undrinkable, and the reservoir cannot be consecrated.

स्नानमेषु जलैरेषां कुर्वन् कर्म वृथा भवेत् ।

दिनमेकं निराहारः शुध्येत् पञ्चामृताशनात् ॥ १६२ ॥

*snānameṣu jalaiṣāṃ kurvan karma vṛthā bhavet/
dinamekaṃ nirāhāraḥ śudhyet pañcāmṛtāśanāt//*

अथाशोधितवाप्यादिजलैः स्नानादिकं कुर्वतो नरस्य प्रायश्चित्तं क्रियमाणस्य कर्मणो निष्फलत्वञ्चाह स्नानमित्यादिना । एष्वशोधितवाप्यादिषु स्नानं कुर्वन् तेषां च जलैरन्यच्च कर्म कुर्वन् नरो दिनमेकं निराहारः सन् पञ्चामृताशनात् शुध्येत् । क्रियमाणं च कर्म वृथा भवेत् ।

Bathing in these reservoirs is useless,¹ and any rite performed with their waters becomes fruitless, and any person using the water for any purpose whatever should remain without food for a day and take Pañcāmṛta² to purify himself.

याचकं धनिं दृष्ट्वा वीरं युद्धपराङ्मुखम् ।

दूषकं कुलधर्माणां मद्यपाञ्च कुलस्त्रियम् ॥ १६३ ॥

मित्रद्रोहकरं मर्त्यं स्वयं पापरतं बुधम् ।

पश्यन् सूर्यं स्मरन् विष्णुं सचेलः स्नानमाचरेत् ॥ १६४ ॥

*yācakaṃ dhaninaṃ drṣṭvā vīraṃ yuddhaparāṇmukham/
dūṣakaṃ kuladharmāṇāṃ madyapāñca kulastrīyam//
mitradrohakaraṃ martyaṃ svayaṃ pāparataṃ budham/
paśyan sūryaṃ smaran viṣṇuṃ sacelaḥ snānamācaret//*

अथ दृष्टधनिकायाचकयुद्धपराङ्मुखवीरादिकस्य पुंसः प्रायश्चित्तमाह याचक-मित्यादिश्लोकद्वयेन । याचकं भिक्षुकं धनिं दृष्ट्वा तथा युद्धपराङ्मुखं रणविमुखं वीरं शूरं कुलधर्माणां दूषकं जनं कुलस्त्रियञ्च मद्यपां मित्रद्रोहकरं मर्त्यं स्वयं पापरतं बुधं पण्डितं च दृष्ट्वा सूर्यं पश्यन् विष्णुं स्मरन् नरः सचेलः सवस्त्रः स्नानमाचरेत् ।

Should anyone perchance see a wealthy, man who begs, a warrior averse to battle, a detractor of the Kula-dharma, a lady³ of the family who drinks wine, a faithless friend, or a learned man addicted to sin,⁴ then in any of these cases he should view the Sun, utter the name of Viṣṇu, and bathe in the clothes which he is wearing at the time.

1. i.e., does not purify.

2. The five nectars (see p. 543, note 1).

3. Kula-strī=the Brāhmī wives and their daughters.

4. Pāpa-rata.

खरकुक्कुटकोलांश्च विक्रीणन्तो द्विजातयः।

नीचवृत्तिं चरन्तोऽपि शुध्येयुस्त्रिदिनव्रतात्॥ १६५॥

*kharakukkuṭakolāṁśca vikrīṇanto dvijātayaḥ/
nīcavṛttim caranto'pi śudhyeyustridinaṇvratāt//*

ननु गर्दभादीन् विक्रीणतां नीचवृत्तिं च कुर्वतां द्विजानां कथं शुद्धिस्तत्राह खरेत्यादिना । खरकुक्कुटकोलान् गर्दभचरणायुधशूकरान् विक्रीणन्तो नीचवृत्तिश्चापि चरन्तः कुर्वन्तो द्विजातयो ब्राह्मणास्त्रिदिनव्रतात् शुध्येयुः ।

Men of the twice-born classes should, if they sell donkeys, fowls, or swine, or if they engage in any low pursuits, purify themselves by observing the three days' Vrata¹.

दिनमेकं निराहारो द्वितीयं कणभोजनः।

अपरन्तु नयेदद्भिस्त्रिदिनव्रतमम्बिके॥ १६६॥

*dinamekaṁ nirāhāro dvitīyaṁ kaṇabhōjanaḥ/
aparantu nayedadbhistridinaṇvratamambike//*

ननु किं त्रिदिनव्रतमत आह दिनमित्यादि । निराहारः सन् दिनमेकं नयेत् यापयेत् । कणभोजनः सन् द्वितीयं दिनं नयेत् । अपरन्तु तृतीयं दिनन्तु अद्भिर्जलैर्नयेत् । हे अम्बिके त्रिदिनव्रतमिदं स्मृतम् ।

The Tri-dina-vrata, O Ambikā! is thus performed : the first day is to be spent in fasting, the second day is to be spent in eating grain meals only, and the third in drinking water only.

गृहेऽनुद्धाटितद्वारेऽनाहूतः प्रविशन्नरः।

वारितार्थप्रवक्ताऽपि पञ्चाहमशनं त्यजेत्॥ १६७॥

*gr̥he'nudghāṭitadvāre'nāhūtaḥ praviśannaraḥ/
vāritārthapravaktā'pi pañcāhamaśanam tyajet//*

अथ पिहितद्वारागारेऽनाहूतस्यैव प्रविशतो वारितार्थं कथयतश्च प्रायश्चित्तमाह गृह इत्यादिना । अनुद्धाटितद्वारे रुद्धद्वारे गृहे अनाहूत एव प्रविशन्नरो वारितार्थप्रवक्ताऽपि वारितस्यार्थस्य प्रकथयितापि नरः पञ्चाहमशनं त्यजेत् ।

The man who, without being asked, enters a room the door of which is closed, and one who speaks of things which he has

1. Tri-dina-vrata.

been asked to keep secret, should go without food for five days.

आगच्छतो गुरुन् दृष्ट्वा नोत्तिष्ठेद्यो मदान्वितः ।

तथैव कुलशास्त्राणि शुध्येदेकोपवासतः ॥ १६८ ॥

*āgacchato gurūn dr̥ṣṭvā nottiṣṭhedyo madānvitah/
tathaiva kulaśāstrāṇi śudhyedekopavāsataḥ//*

अथागच्छतः पित्रादीन् कुलशास्त्राणि च समीक्ष्याऽनुत्तिष्ठतः पुंसः प्रायश्चित्तमाह आगच्छत इत्यादिना । आगच्छतो गुरुन् पित्रादीन् तथैवागच्छन्ति कुलशास्त्राणि च दृष्ट्वा यो मदान्वितो नोत्तिष्ठेत् स एकोपवासतः शुध्येत् । मदान्वित इत्यनेन रोगादिनिमित्तक-याऽशक्त्याऽनुत्तिष्ठतस्तु न दोषभागित्वमिति ध्वनितम् ।

The man who from pride fails to rise when he sees anyone worthy of veneration coming towards him,¹ or when he sees the Kula Scriptures being brought in, should go without food for a day in order to purify himself.

एतस्मिन् शाम्भवे शास्त्रे व्यक्तार्थपदबृंहिते ।

कूटेनार्थं कल्पयन्तः पतिता यान्त्यधोगतिम् ॥ १६९ ॥

*etasmin śāmbhave śāstre vyaktārthapadabṛ̥hite/
kūṭenārtham kalpayantaḥ patitā yāntyadhogatiṃ//*

अधुना शम्भुप्रोक्तेऽस्मिन् शास्त्रे शब्दव्याजेनाऽर्थान्तरं कल्पयतां पतितत्वमधोगा-मित्वञ्चाह एतस्मिन् इत्यादिना । व्यक्तार्थपदबृंहिते विस्पष्टार्थपदवर्धिते शाम्भवे शम्भुप्रोक्ते एतस्मिन् शास्त्रे कूटेन शब्दव्याजेनार्थं कल्पयन्तो नराः पतिताः सन्तोऽधोगतिं यान्ति ।

मायानिश्चलयन्त्रेषु कैतवानृतराशिषु ।

अयोधने शैलशृङ्गे सीराङ्गे कूटमस्त्रियाम् । इत्यमरः ।

In this Śāstra spoken by Śiva the meanings of the words used are plain; those who put far-fetched meanings upon them go the downward path.

इदं ते कथितं देवि सारात्सारं परात्परम् ।

इहामुत्रार्थदं धर्म्यं पावनं हितकारकम् ॥ १७० ॥

*idaṃ te kathitaṃ devi sārātsāraṃ parātparam/
ihāmutrārthadaṃ dharmyaṃ pāvanaṃ hitakārakam//*

1. Such as the father and the like.

॥ इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे सर्वधर्मनिर्णयसारे
श्रीमदाद्यासदाशिवसंवादे स्वपरानिष्टजनकपापप्रायश्चित्तकथनं नाम

एकादशोल्लासः ॥ ११ ॥

// iti śrīmahānirvāṇatantre sarvatantrottamottame sarvadharmmanirṇayasāre
śrīmadādyāsadāśivasanivāde svaparāniṣṭajanakapāpaprāyaścittakathanam nāma
ekādaśollāsaḥ//

प्रकरणार्थमुपसंहरन्नाह इदमित्यादिना । हे देवि सारात्सारं न्याय्यादपि न्याय्यं
परात्परमुत्तमादप्युत्तमं इहामुत्रार्थदमिहलोके परलोके च फलदं धर्म्यं धर्मादनपेतं पावनं
पावित्र्यकारकं हितकारणमिदं ते तुभ्यं कथितम् । “सारो बले स्थिरांशे च न्याय्ये
क्लीबं वरे त्रिष्वित्यमरः” । “अर्थोऽभिधेयरैवस्तु प्रयोजननिवृत्तिष्वित्यमरः” ।

इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रटीकायाम् एकादशोल्लासः ।

I have spoken to Thee, O Devī! of that which is the Essence
of essences,¹ of that which is above the most excellent, of that
which conduces to the well-being (of men), in this world and
the next, as also of that which is both purifying and beneficent
and according to Dharma.

*End of the Eleventh Chapter, entitled “
The Account of Expiatory Rites”.*

1. Which as Bhāratī says is “more reasonable than what is reasonable”
that is very reasonable or the essence of all reason.

द्वादशोल्लासः

CHAPTER XII

THE ETERNAL DHARMA

श्रीसदाशिव उवाच

भूयस्ते कथयाम्याद्ये व्यवहारान् सनातनान्।
यान् रक्षन् प्रविदत्राजा स्वच्छन्दं पालयेत् प्रजाः ॥ १ ॥

ओं नमो ब्रह्मणे

śrīsadaśiva uvāca

*bhūyaste kathayāmyādye vyavahārān sanātanān/
yān rakṣan pravidanrājā svacchandam pālayet prajāḥ//
om namo brahmaṇe*

इदानीं लोकशुभाकाङ्क्षया परमकारुणिको महादेवः सनातनव्यवहारान् पार्वतीं प्रति पुनः कथयितुमारभते भूय इत्यादिना । हे आद्ये ते तुभ्यं तवाग्रे वा तान् सनातनान् शाश्वतान् व्यवहारान् भूयः पुनरहं कथयामि यान् व्यवहारान् रक्षन् पालयन् प्रविदन् प्रजान् राजा स्वच्छन्दं स्वैरं प्रजाः पालयेद्रक्षेत् ।

Śrī Sadāśiva said :

O Primordial One! I am speaking to Thee again of the everlasting laws, the which if a wise King follows he may easily rule his subjects.

नियमेन विना राज्ञो मानवा धनलोलुपाः ।

मिथस्ते विवदिष्यन्ति गुरुस्वजनबन्धुभिः ॥ २ ॥

*niyamena vinā rājño mānavā dhanalolupāḥ/
mithaste vivadiṣyanti gurusvajanabandhubhiḥ//*

If Kings did not establish rules,¹ men in their covetousness would quarrel among themselves, even with their friends, relatives, and their superiors.

व्यतिघ्नन्ति तदा देवि स्वार्थिनो वित्तहेतवे।

पापाश्रया भविष्यन्ति हिंसया च जिहीर्षया॥३॥

*vyatighnanti tadā devi svārthino vittahetave/
pāpāśrayā bhaviṣyanti himsayā ca jihīrṣayā//*

These self-seeking men, O Devī! would for the sake of wealth kill one another, and be full of sin by reason of their maliciousness and desire to thieve.

अतस्तेषां हितार्थाय नियमो धर्मसम्मतः।

नियोज्यते यमाश्रित्य न भ्रश्येयुः शुभान्नराः॥४॥

*atasteṣāṃ hitārthāya niyamo dharmasammataḥ/
niyojyate yamāśritya na bhraśyeyuḥ śubhānnarāḥ//*

महीपतेर्नियमस्याऽभावाद् द्रव्याभिलाषिणो मनुजाः पित्रादिभिः सार्धं मिथो विवादादिकं करिष्यन्ति तन्निराकरणाय लोकहिताकाङ्क्षः सदाशिवो नियमं विदधातीत्येवाह नियमेनेत्यादिना शुभान्नराः इत्यन्तेन श्लोकत्रयेण । हे देवि यतो राज्ञो नृपस्य नियमेन विना धनलोलुपाः वित्तविषयकलालसावन्तस्ते मानवा मनुष्या गुरुस्वजनबन्धुभिः साकं मिथो विवदष्यन्ति तथा नियमाभावे स्वार्थिनो धनार्थिनस्ते वित्तहेतवे धनार्थं व्यतिघ्नन्ति परस्परं हनिष्यन्ति जिहीर्षया वित्तहरणेच्छया हिंसया च पापाश्रया भविष्यन्ति । अतस्तेषां मानवानां हितार्थाय धर्मसम्मतः स नियमो मया नियोज्यते प्रवर्त्यते यं नियममाश्रित्य नराः शुभाद्भद्रात्र भ्रश्येयुर्न पतेयुः । व्यतिघ्नन्तीत्यत्र वर्तमानसमीप्ये वर्तमानवद्वेति भविष्यति लट् ।

It is therefore for their good that I am laying down the rules in accordance with Dharma,² by following which men will not swerve from the right (path).

दण्डयेत् पापिनो राजा यथा पापापनुत्तये।

तथैव विभजेद्दायान् नृणां सम्बन्धभेदतः॥५॥

*daṇḍayet pāpino rājā yathā pāpāpanuttaye/
tathaiva vibhajeddāyān nṛṇāṃ sambandhabhedataḥ//*

1. Niyama.

2. Dharma-sammata—in accordance with righteousness.

ननु यन्नियमाश्रयणान्मनुष्या भद्रान्नं भ्रश्येयुः कोऽसौ नियमस्तत्राह दण्डयेदित्या-
दिना । यथा राजा नराधिपः पापापनुक्त्ये किल्बिषनाशाय पापिनो जनान् दण्डयेत्तथैव
नृणां मनुष्याणां सम्बन्धभेदतो दायान् विभवान् विभजेत् विभक्तान् कुर्यात् । “दायो
दाने धने पुंसि वाच्यलिङ्गस्तु दातरि” ।

As the King should punish the wicked for the removal of their sins, so should he also divide the inheritance according to the relationship.

सम्बन्धो द्विविधो ज्ञेयो विवाहाज्जन्मनस्तथा ।

तत्रौद्वाहिकसम्बन्धादपरो बलवत्तरः ॥ ६ ॥

*sambandho dvividho jñeyo vivāhājjanmanastathā/
tatraudvāhikasambandhādaparo balavattarah//*

अथोद्वाहजननाभ्यां दायविभागोपयोगिनः सम्बन्धस्य द्वैविध्यं भाषमाणो महादेवस्तत्र
वैवाहिकसम्बन्धतो जननसम्बन्धस्य प्राबल्यं प्रतिपादयति सम्बन्ध इत्यादिना ।
विवाहात्तथा जन्मनः उत्पत्तेः सम्बन्धो द्विविधो द्विप्रकारको ज्ञेयो बोद्धव्यः । तत्र तयोः
सम्बन्धयोरौद्वाहिकसम्बन्धादपरो जन्मसम्बन्धो बलवत्तरो ज्ञेयः ।

Relationship is of two kinds—by marriage and by birth; of these, relationship by birth is stronger than relationship by marriage.

दाये तूर्ध्वतनाज्यायान् सम्बन्धोऽधस्तनः शिवे ।

अथ ऊर्ध्वक्रमादत्र पुमान् मुख्यतरः स्मृतः ॥ ७ ॥

*dāye tūrdhvatanājyāyān sambandho'dhastanaḥ śive/
adha ūrdhvakramādatra pumān mukhyatarah smṛtaḥ//*

दायहरणे उर्ध्वतनसम्बन्धतोऽधोभवस्यैव सम्बन्धस्य ज्येष्ठत्वमधऊर्ध्वक्रमतो
योषिर्द्वयः पुरुषस्यैव प्रधानतरत्वं चाह दाये त्वित्यादिना । हे शिवे दाये तु धने
तूर्ध्वतनादूर्ध्वभवात् सम्बन्धादधस्तनोऽधोभवः सम्बन्धो ज्यायान् श्रेष्ठः स्मृतः ।
तुशब्देनाऽभिवदनादावधस्तनात् सम्बन्धादूर्ध्वतनस्यैव सम्बन्धस्य ज्यायस्त्वमिति
ध्वनितम् । अत्र दायहरणेऽधऊर्ध्वक्रमात् स्त्रीतः पुमान् पुरुषो मुख्यतरः प्रधानतरः स्मृतः ।

In inheritance, O Śivā! descendants have a stronger claim than ascendants, and in this order of descendants and ascendants the males are better qualified for inheritance than females.

तत्रापि सन्निकर्षेण सम्बन्धी दायमर्हति।

अनेन विधिना धीरा विभजेयुः क्रमाद्धनम्॥८॥

*tatrāpi sannikarṣeṇa sambandhī dāyamarhati/
anena vidhinā dhīrā vibhajeyuḥ kramāddhanam//*

नन्वासन्नानासन्नयोर्मध्यं कतरस्य दायार्हत्वं स्यात् तत्राह तत्रापीति। तत्रापि मुख्यतरेषु पुंसि सन्निकर्षेण सान्निध्येन सम्बन्धी दायमर्हति धनार्हो भवति। अनेन पूर्वोक्तेन विधिना धीरा मनीषिणो धनं क्रमाद्विभजेयुर्वण्टयेयुः।

But among these, again, the proximate relation is entitled to the inheritance; the wise ones should divide the property according to this rule and in this order.

मृतस्य पुत्रे पौत्रे च कन्यासु पितरि स्थिते।

भार्यायामपि दायार्हः पुत्र एव न चापरः॥९॥

*mṛtasya putre pautre ca kanyāsu pitari sthite/
bhāryāyāmapi dāyārhaḥ putra eva na cāparaḥ//*

ननु प्राप्तपञ्चत्वस्य पुंसो विद्यमानानां पत्नीकन्यानां ताततनयपौत्राणाञ्च मध्ये कतमस्य तद्धनग्राहकत्वमत आह मृतस्येत्यादिना। मृतस्य मानवस्य पुत्रे पौत्रे पितरि च स्थिते कन्यास्वात्मजासु च स्थितासु भार्यायां पत्न्यामपि स्थितायां सन्निकृष्टत्वात् पुंस्त्वेन मुख्यतरत्वादधोभवत्वेन ज्यायस्वाच्च पुत्र एव दायार्हः स्यान्न चापरस्तद्धनः पौत्रादिर्दायार्हः। पौत्रस्य पुत्रतो विप्रकृष्टत्वात् भार्यायाः कन्यानां च स्त्रीत्वेनाऽप्रधानत्वात् पितृश्रोर्ध्वभवत्वेनाऽज्यायस्त्वाददायार्हत्वं नेत्यर्थः।

If the deceased leaves son, son's son, daughters, father and wife, then the son is entitled to the whole of the inheritance, and not any of the others.

बहवस्तनया यत्र सर्वे तत्र समांशिनः।

ज्येष्ठे राज्याधिकारित्वं तत्तु वंशानुसारतः॥१०॥

*bahavastanayā yatra sarve tatra samāṁśinaḥ/
jyeṣṭhe rājyādhikāritvaṁ tatttu vaṁśānusārataḥ//*

ननु बहुपुत्रस्य प्रमीतस्य पृथ्वीपतेः स्थावरस्थावरेतरद्रव्येषु सर्वेषामात्मजानां समांशहारित्वं न्यूनाधिकांशहारित्वं वेत्यत आह बहव इत्यादिना। राज्ञो यत्र स्थावरे जङ्गमे वापि द्रव्ये बहवः तनयाः पुत्रा भार्गहास्तत्र सर्वे समांशिनस्तुल्यभागिनः स्युः ननु न्यूनाधिकांशिन इत्यर्थः। ननु महीपतेर्ज्येष्ठ एवाऽऽत्मजे प्रायशो राज्याधिकारित्वं

श्रूयते दृश्यते च तत् कथमुच्यते सर्वे तत्र समांशिन इत्यत आह ज्येष्ठ इत्यादि । ज्येष्ठे राज्ञः पुत्रे यद्राज्याधिकारित्वं तत्तु वंशानुसारतो ज्ञेयम् । वंशे यदि ज्येष्ठ एव राजपुत्रो राज्यं लभमानो भवेत्तदा तस्मिन्नेव राज्याधिकारित्वम् । अन्येषां ग्रासाच्छादनभाजनत्वम् । अन्यथा तु पृथ्व्यादिकं सकलं द्रविणं विभज्य सर्वे गृहीयुरिति भावः ।

If there are several sons, they are all entitled to equal shares. (In the case of a King) the kingdom goes to the eldest son, but that is in accordance to the custom of the family¹.

ऋणं यत् पैतृकं तच्च शोधयेत् पैतृकैर्धनैः ।

तस्मिन् स्थिते विभागार्हं न भवेत् पैतृकं वसु ॥ ११ ॥

*ṛṇam yat paitṛkaṁ tacca śodhayet paitṛkairdhanaiḥ/
tasmin sthite vibhāgārhaṁ na bhavet paitṛkaṁ vasu//*

पैतृकमृणं दत्त्वाऽवशिष्टं पितृद्रव्यं भ्रातृभिर्विक्तव्यमित्याह ऋणमित्यादिना । पैतृकं पितृसम्बन्धि यदृणं तत् पैतृकैः पितृसम्बन्धिभिर्धनैः शोधयेत् । तस्मिन्नृणे स्थिते सति पैतृकं वसु धनं विभागार्हं वण्टनयोग्यं न भवेत् ।

If there be any paternal debt which should be paid out of the paternal property, such property should not be divided².

विभज्य यदि गृहीयुर्विभवं पैतृकं नराः ।

तेभ्यस्तद्धनमाहृत्य पितृणं दापयेन्नृपः ॥ १२ ॥

*vibhajya ydi grhīyurvibhavaṁ paitṛkaṁ narāḥ/
tebhyastaddhanamāhṛtya pitṛṇaṁ dāpayennṛpaḥ//*

पैतृकमृणमशोधयित्वैव विभज्य गृहीतातद्रव्यैर्मर्त्यैर्नराधिपस्तदृणं दापयेदित्याह विभज्येत्यादिना । पैतृकं विभवं धनं विभज्य नरा यदि गृहीयुस्तदा तेभ्यो नरेभ्यस्तत् पैतृकं धनमाहृत्य गृहीत्वा नृपो राजा पितृणं तातसम्बन्धि ऋणं तैर्दापयेत् ।

If men should divide and take paternal property, then the King should take it from them, and discharge the paternal debt.

यथा स्वकृतपापेन निरयं यान्ति मानवाः ।

ऋणेनापि तथा बद्धः स्वयमेव न चापरः ॥ १३ ॥

*yathā svakṛtapāpena nirayaṁ yānti mānavāḥ/
ṛṇenāpi tathā baddhaḥ svayameva na cāparaḥ//*

1. Primogeniture is a family custom. (Bhārati).

2. i.e., until the debt is paid.

ऋणानपयने ऋणग्रहीतुरेव सदृष्ट्यन्तं तद्दोषभागित्वमाह यथेत्यादिना । यथा स्वकृतपापेन मानवा नरा निरयं नरकं यान्ति तथा ऋणेनापि स्वयमेव बद्धो भवति न चापरस्तदन्यः कश्चन बद्धो भवेत् ।

As men go to hell by reason of their own sins, so they are bound by their individually incurred debts, and others are not.

साधारणं धनं यच्च स्थावरं स्थावरेतरम् ।

अंशिनः प्राप्तुमर्हन्ति स्वं स्वमंशं विभागतः ॥ १४ ॥

*sādhāraṇaṁ dhanam yacca sthāvaram sthāvaretaram/
amśinaḥ prāptumarhanti svaṁ svamaṁśam vibhāgataḥ//*

सामान्ये स्थावरे जङ्गमे च द्रव्ये सर्वेषामेव दायादानां तुल्यांशग्राहकत्वमित्याह साधारणमित्यादिना । स्थावरं स्थवरेतरं जङ्गमं च यत् साधारणं सामान्यं धनं तत्र विभागतः सर्वे अंशिनः स्वं स्वमंशं प्राप्तुं लब्धुमर्हन्ति योग्या भवन्ति ।

Whatever general property there may be, either immovable or of other kinds, sharers shall get the same according to their respective shares.

अंशिनां सम्मतावेव विभागः परिसिध्यति ।

तेषामसम्मतौ राजा समदृष्ट्यांशमाचरेत् ॥ १५ ॥

*amśināṁ sammatāveva vibhāgaḥ parisidhyati/
teṣāmasammatau rājā samadrṣṭyāṁśamācaret//*

सर्वेषामंशिकानां मिथः सम्मतौ सत्यामेव विभागस्य संसिद्धिः स्यादित्याह अंशिनामित्याद्यर्थेन । अंशिनां भागग्राहकाणां सम्मतावेव सत्यां विभागः परिसिध्यति । निष्पद्यते न त्वन्यथा । ननु पैतृकद्रव्यविभागे सर्वेषां दायादानां सम्मतेरभावे कथं विभागो भवेत्तत्राह तेषामित्यादिना । तेषामंशिनामसम्मतौ सत्यां राजा समदृष्ट्या तुल्यदृष्ट्या अंशं विभागमाचरेत् कुर्यात् ।

The division is complete on the co-partners agreeing to it. If they do not agree, then the King should divide it impartially.

स्थावरस्य चरस्यापि विभागानर्हवस्तुनः ।

मूल्यं वा तदुपस्वत्वमंशिनां विभजेन्नृपः ॥ १६ ॥

*sthāvarasya carasyāpi vibhāgānarhavastunaḥ/
mūlyam vā tadupasvatvamamśināṁ vibhajennṛpaḥ//*

ननु विभागायोग्यस्य स्थावरादेर्वस्तुनः कथं विभागः स्यादत आह स्थावरस्ये-

त्यादिना । स्थावरस्य चरस्य जङ्गमस्यापि विभागानर्हवस्तुनो विभाजनायोग्यस्य पदार्थस्य मूल्यमथवा तदुपस्वत्वं तदतिरिक्तं तत्र एवोपजातं द्रव्यं नृपो राजा अंशानां दायादानां विभजेत् तेभ्यो दापयितं विभक्तं कुर्यात् । अंशिनामिति “सम्प्रदानस्य शेषत्वेन विवक्षितत्वात् षष्ठी शेषे” इति षष्ठी ।

The King should divide the value or profits of property which is incapable of division, whether the same be immovable or movable.

विभक्तेऽपि धने यस्तु स्वीयांशं प्रतिपादयेत् ।

पुनर्विभज्य तद्द्रव्यमप्राप्तांशाय दापयेत् ॥ १७ ॥

*vibhakte'pi dhane yastu svīyāṁśaṁ pratipādayet/
punarvibhajya tad-dravyamaprapṭāṁśāya dāpayet//*

अथांशिभिर्विभज्य गृहीतेष्वपि द्रव्येषु स्वकीयं भागं साक्षिभिर्नृपस्याग्रे ज्ञापयते मानवाय राजा पुनस्तानि द्रव्याणि विभज्य तैर्दापयेदित्याह विभक्तेऽपीत्यादिना । विभक्तेऽपि वण्टितेऽपि धने यस्तु मनुष्यः स्वीयांशमात्मीयं भागं प्रतिपादयेन्नृपस्याग्रे साक्षिभिर्बोधयेत् तस्मै अप्राप्तांशाय मनुष्याय पुनस्तत् द्रव्यं विभज्य नृपो दायादैर्दापयेत् ।

If a man proves his right to a share after the property is divided, then the King should divide the property over again, and give the person entitled his share.

कृते विभागे द्रव्याणामंशानां सम्मतौ शिवे ।

पुनर्विवादयस्तत्र शास्यो भवति भूभृतः ॥ १८ ॥

*kṛte vibhāge dravyāṇāmaṁśināṁ sammatau śive/
punarvivādayamstatra śāsyo bhavati bhūbhṛtaḥ//*

सर्वेषां दायादानां सम्मतौ सत्यां द्रव्यविभागे जाते पुनस्तत्र विवादं कुर्वन्नरो महीपालेन शासनीयो भवेदित्याह कृत इत्यादिना । हे शिवे अंशानां सम्मतौ सत्यां द्रव्याणां विभागे कृते सति पुनस्तत्र द्रव्यविभागे विवादयन् विवादं कुर्वन्नरो भूभृतो राज्ञः शास्यः शासनीयो भवति ।

O Śivā! the King should punish the man who, after property is once divided by the consent of the co-partners, quarrels again with respect to it.

स्थिते प्रेतस्य पौत्रे च भार्यायाञ्च पितर्यपि ।

पौत्र एव धनार्हः स्यादधस्ताज्जन्मगौरवात् ॥ १९ ॥

*sthite pretasya pautre ca bhāryāyāñca pitaryapi/
pautra eva dhanārhaḥ syādadhastājjanmagauravāt//*

ननु प्रमीतस्य मानवस्य विद्यमानां तातभार्यापौत्राणां मध्ये कस्य तद्धनभागित्वमत आह स्थिते इत्यादिना । प्रेतस्य मृतस्य मनुष्यस्य पौत्रे पितरि चापि स्थिते भार्यायां च स्थितायामधस्ताज्जन्मं येषां तेषां गौरवाद्गुरुत्वाद्धेतोः पौत्र एव धनार्हो धनयोग्यः स्यात् ।

If the deceased dies leaving behind him son's son, wife, and father, then the son's son is entitled to the property by reason of his being a descendant¹.

अपुत्रस्य स्थिते ताते सोदरे च पितामहे ।

जन्मतः सन्निकर्षेण पितैवाऽस्य धनं हरेत् ॥ २० ॥

*aputrasya sthite tāte sodare ca pitāmahe/
janmataḥ sannikarṣeṇa pitaivā'sya dhanam haret//*

नन्वपुत्रस्य मृतस्य पुंसो वर्तमानानां जनकपितामहसमानोदर्याणां मध्ये कतमस्य तद्वित्तहारित्वमत आह अपुत्रस्येत्यादिना । अपुत्रस्य मृतस्य जनस्य ताते पितरि सोदरे भ्रातरि पितामहे च स्थिते सति जन्मनः सन्निकर्षेण सान्निध्येन हेतुनाऽस्याऽपुत्रस्य धनं पितैव हरेत् गृहीयात् ।

If the childless man leaves (surviving him) father, brother, and father's father, then the father inherits the property by reason of the closeness of consanguinity.

विद्यमानासु कन्यासु सन्निकृष्टास्वपि प्रिये ।

मृतस्य पौत्रो धनभाक् यतो मुख्यतरः पुमान् ॥ २१ ॥

*vidyamānāsu kanyāsu sannikṛṣṭāsvapi priye/
mṛtasya pautro dhanabhāk yato mukhyatarah pumān//*

स्वर्थातुरपुत्रस्यासन्नतरास्वपि कन्यासु स्थितासु पुंसः प्रधानतरत्वात् पौत्रस्यैव धनभागित्वमित्याह विद्यमानास्वित्यादिना । हे प्रिये मृतस्य पुरुषस्य विद्यमानासु सन्निकृष्टास्वासनास्वपि कन्यासु यतः पुमान् पुरुषो मुख्यतरः प्रधानतरो भवेदतः पौत्र एव धनभाग् भवेत् ।

Beloved! if the deceased leaves daughters (surviving him),

1. Adhastāt janma-gauravāt. Adhaḥ=lower, Janma-gaurava=gravity, weight, or pride of birth. Literally, by the weight of his posterior birth—that is, property primarily descends.

although they are closer to him, yet the grandsons (sons' sons) are entitled to his property, because the rights of the male are prior¹.

धन मृतेन पुत्रेण पौत्रं याति पितामहात्।

अतोऽत्र गीयते लोकैः पुत्ररूपः स्वयं पिता ॥ २२ ॥

*dhana mṛtena putreṇa pautraṁ yāti pitāmahāt/
ato'tra gīyate lokaiḥ putrarūpaḥ svayaṁ pitā//*

अधुना पितुरेव सहेतुकं पुत्ररूपत्वं व्याहरन् पुत्रहीनस्य मृतस्य पुंसः पोत्रस्यैव धनाधिकारित्वमनुवदति धनमित्यादिना । यतो धनं पितामहात् सकाशन्मृतेन पुत्रेण पौत्रं याति गच्छति अतोऽत्र संसारे लोकैर्जनैः पिता स्वयं पुत्ररूप इति गीयते शब्दयते ।

From the grandfather the property goes to the grandson by the deceased son, and thus it is that men proclaim that the father's self is in the image of the son.

औद्वाहिकेऽपि सम्बन्धे ब्राह्मी भार्या वरीयसी ।

अपुत्रस्य हरेद्रिक्थं पत्युर्देहार्धहारिणी ॥ २३ ॥

*audvāhike'pi sambandhe brāhmī bhāryā varīyasī/
aputrasya haredriktham patyurdehārdhahārīṇī//*

इदानीं ब्राह्मीशैव्योभार्ययोर्मध्ये ब्राह्म्येवातिश्रेष्ठा पुत्ररहितस्य मृतस्य पत्युर्वित्तस्य ग्राहिका चेत्याह औद्वाहिकेऽपीत्यादिना । औद्वाहिकेऽपि विवाहनिमित्तकेऽपि सम्बन्धे ब्राह्मी वेदोक्तविधिना परिणीता भार्या शैवीभार्याया वरीयस्यतिवरा भवेत् । पत्युः स्वामिनो यतो देहार्धहारिणी स्यादतो ब्राह्म्येव भार्याऽपुत्रस्य पुत्रहीनस्य मृतस्य पत्युः रिक्थं धनं हरेत् । अपुत्रस्येत्युपलक्षणं पुत्रपौत्रादिरहितस्य । “वरीयांस्तूरुवरयोरित्यमरः” । “रिक्थमृक्थं धनं वस्वित्यमरः” ।

In marital relationship, the Brāhmī wife is the superior, and the sonless man's property should go to the wife, who is half his body².

पतिपुत्रविहीना तु सम्प्राप्य स्वामिनो धनम् ।

नैव दातुं न विक्रेतुं समर्था स्वधनं विना ॥ २४ ॥

*patiputravihīnā tu samprāpya svāmino dhanam/
naiva dātum na vikretum samarthā svadhanam vinā//*

1. Mukhya-tara.

2. Dehādha-dhāriṇī, Ardhāṅginī.

अथ स्वामिपुत्राभ्यां रहिता स्त्री लब्धभर्तृविभवा सती तद्दानविक्रयौ कर्तुं न शक्नोतीत्याह पतिपुत्रेत्यादिना । पतिपुत्रविहीना स्त्री स्वामिनो धनं सम्प्राप्य लब्ध्वा नैव तद्दातुं न च विक्रेतुं समर्था शक्ता भवेत् परन्तु स्वधनं विना । स्वकीयं तु धनं दातुं विक्रेतुं शक्नोतीत्यर्थः ।

The sonless widow, however, is not competent to sell or give away property inherited from her husband, except what is her own¹ by her own right.

पितृभिः श्वशुरैर्वापि दत्तं यद्धर्मसम्मतम् ।
स्वकृत्योपार्जितं यच्च स्त्रीधनं तत् प्रकीर्तितम् ॥ २५ ॥

*pitṛbhiḥ śvaśurairvāpi dattaṁ yaddharmasammataṁ/
svakṛtyopārjitaṁ yacca strīdhanam tat prakīrtitaṁ//*

ननु किं नाम स्त्रीधनमत आह पितृभिरित्यादिना । बहुवचनस्य बहुपलक्षकत्वात् पितृभिर्जनकादिभिः श्वशुरैः पतिपित्रादिभिर्वा धर्मसम्मतं यद्धनं दत्तं यच्च स्वकृत्या स्वीयया शिल्पादिक्रिययोपार्जितं तत् स्त्रीधनं प्रकीर्तितं कथितम् ।

Anything given by the fathers and fathers-in-law approved by Dharma, whatever is earned by her personal efforts, is to be recognised as Woman's Property².

तस्यां मृतायां रिक्थं तत् पुनः स्वामिपदं ब्रजेत् ।
तदासन्नतरो रिक्थमथ ऊर्ध्वक्रमाद्धरेत् ॥ २६ ॥

*tasyāṁ mṛtāyāṁ rikthaṁ tat punaḥ svāmipadaṁ vrajet/
tadāsannataro rikthamadha ūrdhvakramāddharet//*

ननु सम्प्राप्तस्वामिवित्ताया योषितो मृतौ सत्यां कस्य तद्वित्तहारितेत्यत आह तस्यामित्यादिना । तस्यां सम्प्राप्तस्वामिधनायां स्त्रियां मृतायां सत्यां तद्विक्थं धनं पुनः स्वामिपदं ब्रजेद्गच्छेत् । स्वामिपदगतं च तद्विक्थमथ-ऊर्ध्वक्रमात्तदासन्नतरः स्वामिनो-ऽतिसन्निवृष्टे जनो हरेत् । एतत् सामान्यत उक्तं विशेषतस्त्वग्रे वक्ष्यते ।

On her death it goes to the husband, and to his heirs according to the grades of descendants and ancestors.

मृते पत्यौ स्वधर्मेण पतिबन्धुवशे स्थिता ।
तदभावे पितृबन्धोस्तिष्ठन्ती दायमर्हति ॥ २७ ॥

1. Sva-dhana.

2. Strī-dhana : Earned by artistic skill and the like.

*mrte patyau svadharmeṇa patibandhuvaśe sthitā/
tadabhāve pitṛbandhostiṣṭhantī dāyamarhati//*

भर्तृमरणे सति भर्तादिबान्धववशे स्वधर्मेण तिष्ठन्त्येव स्त्री स्वामिनो दायमर्हतीत्याह मृते इत्यादिना । पत्यौ स्वामिनि मृते सति पतिबन्धुवशे स्वधर्मेण स्थिता तदभावे पतिबन्धुभावे पितृबन्धोर्वशे तिष्ठन्ती स्त्री दायं पत्युर्धनमर्हति ।

If the woman remains faithful to her Dharma, and lives under the control of the relations of her husband, and in their absence under the control of her father's relations, then only is she entitled to inherit.

शङ्कितव्यभिचाराऽपि न पत्युर्दायभागिनी ।

लभते जीवनं मात्रं भर्तृर्विभवहारिणः ॥ २८ ॥

*śaṅkitavyabhicārā'pi na patyurdāyabhāginī/
labhate jīvanam mātram bhartṛvibhavahārīṇaḥ//*

शङ्कितव्यभिचारा नारी तु ग्रासाच्छदनमात्रभागिनी न तु स्वामिधनभागिनीत्याह शङ्कितेत्यादिना । शङ्कितव्यभिचाराऽपि स्त्री पत्युर्दायभागिनी न भवति किन्तु भर्तृर्विभवहारिणः पुरुषाज्जीवनं मात्रं जीवनमेव लभते प्राप्नोति । अपीति वदता सदाशिवेन प्रकटितव्यभिचाराया नार्या नितरामेव भर्तृदायभाजनत्वं नेति सूचितम् । जीव्यते येनाऽन्नादिना तज्जीवनम् “करणाधिकरणयोश्चेति” करणे ल्युट् । “मात्रं कात्स्न्ये-
ऽवधारणे” इत्यमरः ।

If a woman be even suspected of irregular conduct¹ she is not entitled to inherit the husband's property. She is merely entitled to a living allowance from the heirs of her husband.

बह्व्यश्चेद्वनितास्तस्य स्वर्यातुर्धर्मतत्पराः ।

भजेरन् स्वामिनो वित्तं समांशेन शुचिस्मिते ॥ २९ ॥

*bahvyaścedvanitāstasya svaryāturdharmatatparāḥ/
bhajeran svāmīno vittaṁ samāṁśena śucismite//*

प्रेतस्य धर्मपरायणा बह्व्यो भार्याश्चेत् सर्वाः स्वामिनो द्रव्यं विभज्य गृह्णीयुरित्याह बह्व्य इत्यादिना । हे शुचिस्मिते शुभ्रेषद्धासे पवित्रेषद्धासे वा । तस्य स्वर्यातुः स्वर्गगामिनः

1. Apparently refers to the case of a woman who has a bad general reputation though wrong conduct may not in any particular case be proved against her.

पुंसो धर्मतत्पराः पुण्यपरायणाश्चेद्यदि बह्व्यो वनिताः स्त्रियः स्युस्तदा सर्वास्ताः स्वामिनो वित्तं समांशेन तुल्यभागेन भजेरन् सेवेरन् ।

If the man who has died¹ has many wives, all of whom are pious, then, O Thou of pure Smiles! they are entitled to the husband's property in equal shares.

पत्युर्धनहरायाश्च मृतौ भर्तृसुतास्थितौ ।

पुनः स्वामिपदं गत्वा धनं दुहितरं व्रजेत् ॥ ३० ॥

*patyurdhanaharāyāśca mṛtau bhartṛsutāsthitau/
punah svāmipadam gatvā dhanam duhitaram vrajet//*

लब्धभर्तृविक्ताया वनिताया मरणे सति तद्वित्तं पुनस्तत्स्वामिनं प्राप्य ततश्च तत्तनयां गच्छेदित्याह पत्युरित्यादिना । पत्युर्धनहरायाः स्वामिनो वित्तहारिण्याः स्त्रियाः मृतौ भर्तृः सुतायाः स्थितौ च सत्यां धनं पुनस्तत्स्वामिपदं गत्वा दुहितरं तत्सुतां व्रजेद्गच्छेत् । भर्तृसुतेतिव्याहरन्महादेवः क्रीतादिसुतां तद्धनं न गच्छेदिति सूचयाञ्चक्रे ।

If the woman who inherits her husband's property dies leaving daughters, then the property is taken to have gone back to the husband² and from him to the daughter.

एवं स्थितायां कन्यायां रिक्थं पुत्रवधूगतम् ।

तन्मृतौ स्वामिनं प्राप्यं श्वशुरात्तत्सुतामियात् ॥ ३१ ॥

*evam sthitāyām kanyāyām riktham putravadhūgatam/
tanmṛtau svāminam prāpyam śvaśurāttatsutāmiyāt//*

गृहीतपतिद्रव्याया नार्या मृतौ सत्यां तद्द्रव्यं भर्तृगतं ततः श्वशुरगतं च सत् श्वशुरकन्यां यायादित्याह एवमित्यादिना । एवमनेन प्रकारेण कन्यायां स्थितायां सत्यां पुत्रवधूगतं रिक्थं धनं तन्मृते पुत्रवधूमरणे सति स्वामिनं तद्भर्तारं प्राप्य पुनः श्वशुरं प्राप्य श्वशुराच्च तत्सुतां श्वशुरतनयामियाद्गच्छेत् । तन्मृते इत्यत्र "नपुंसके भावे क्त" इति सूत्रेण भावे क्त प्रत्ययः । एतच्च भर्तृदुहित्रादिभ्रात्रीयपर्यन्ताभावे बोद्धव्यम् ।

In this way if there is a daughter and the property goes to the son's widow, then, on the death of the latter, it will go back to the husband, and from the father-in-law descend to the daughter of the latter.

1. Literally, who has gone to heaven.

2. Literally, "goes back to the husband"—i.e., the daughters take as heirs of their father, and not of their mother.

तथा पितामहे सत्त्वे वित्तं मातृगतं शिवे।

तस्यां मृतायां पुत्रेण भर्त्रा श्वशुरगम्भवेत्॥ ३२॥

*tathā pitāmahe sattve vittam mātṛgataṁ śive/
tasyāṁ mṛtāyāṁ putreṇa bhartrā śvaśuragambhavet//*

ननु प्राप्तपुत्रवित्ताया मातुर्भरणे सति कस्य तद्वित्तभागितेत्यत आह तथेत्यादिना । हे शिवे तथा तेनैव प्रकारेण पितामहे सत्त्वे वर्तमाने मातृगतं जननीप्राप्तं वित्तं धनं तस्यां मातरि मृतायां सत्यां पुत्रेणाऽऽत्मजेन भर्त्रा पत्या च श्वशुरगं भवेत् श्वशुरं गच्छेदित्यर्थः । सन्नेव सत्त्वमिति स्वार्थिकस्त्वः । इदं पुत्रस्य सोदराणां तत्पुत्राणाञ्चाऽसत्त्वे बोद्धव्यम् ।

Similarly, O Śivā! if property goes to the mother in the lifetime of the paternal grandfather, then, on her death, it goes to her father-in-law through her son and husband.

मृतस्योर्ध्वगतं वित्तं यथा प्राप्नोति तत्पिता ।

जनन्यपि तथाऽऽप्नोति पतिहीना भवेद्यदि॥ ३३॥

*mṛtasyordhvagatam vittam yathā prāpnoti tatpitā/
jananyapi tathā''pnoti patihīnā bhavedyadi//*

पुत्रादिपितृपर्यन्तरहितस्य प्राप्तपञ्चत्वस्य पुंसो जनकस्य जनन्या अपि तद्वित्तहर्त्रीवं तन्मृतौ च तस्य विभातुरपीत्याह मृतस्येत्यादिद्वयेन । मृतस्य जनस्योर्ध्वगतमूर्ध्वं प्राप्तं वित्तं तत्पिता मृतस्य जनको यथाऽऽप्नोति लभते तथैव यदि पतिहीना स्वामिरहिता भवेत् तदा तज्जनन्यप्याप्नोति ।

As the property of the deceased ascends to the father, so it also ascends to the mother if she is a widow.

अतः सत्यां जनन्यां त विमाता न धनं हरेत् ।

मृतौ जनन्यास्तं प्राप्य पित्रा गच्छेद्विमातरम्॥ ३४॥

*ataḥ satyāṁ jananyāṁ ta vimātā na dhanam haret/
mṛtau jananyāstam prāpya pitrā gacchedvimātaram//*

अत इति । अतो जनन्यान्तु सत्यां विमाता तस्य धनं न हरेत् किन्तु मातैव हरेत् । जनन्या मृतौ मरणे तु तद्धनं तं पुत्रं प्राप्य पित्रा विमातरं गच्छेत् ।

But the stepmother shall not inherit if the mother is living, but on the death of the mother it goes to the stepmother through the father.

अधस्तनानां विरहाद्यथा रिक्थं न यात्यधः।

येनैवाऽधस्तनं प्राप्तं तेनैवोर्ध्वं तदा व्रजेत्॥ ३५॥

*adhastanānāṃ virahādyathā riktham na yātyadhah/
yenaivā'dhastanam prāptam tenaivordhvam tadā vrajat//*

अधोभवानां रिक्थग्राहकाणामभावादधस्तागच्छतो वित्तस्योर्ध्वगामित्वेनाऽपत्य-
हीनाया लब्धभ्रातृवितायाः पतिवत्याः स्वसुर्मृतौ सत्यां तद्गतस्य वित्तस्य पितृव्याश्रयत्वं
स्यादित्येवाह अधस्तनानामित्यादिद्वयेन। अधस्तनानामधोभवानां जनानां विरहादभावा-
द्यथा यदा रिक्थं धनं अधो न याति गच्छति तदा येनैव जनेन अधस्तनमधोभवं जनं धनं
प्राप्तं तेनैव जनेनोर्ध्वं व्रजेद्गच्छेत्।

Where, in the absence of descendants, the inheritance cannot descend, it will ascend the same way by which it descends.

अतः स्थितौ पितृव्यस्य धनं स्वसृगतञ्च सत्।

पत्यौ स्थितेऽनपत्याया मृतौ पितृव्यमाश्रयेत्॥ ३६॥

*ataḥ sthitau pitṛvyasya dhanam svasṛgatañca sat/
patyau sthite'napatyāyā mṛtau pitṛvyamāśrayet//*

अत इत्यादि। अतोऽधस्तनानां विरहाद्विक्थस्योर्ध्वगामित्वादेव पितृव्यस्थितावन-
पत्यायाः पुत्रेण पुत्र्या च रहितायाः स्वसुर्मृतौ सत्यां पत्यौ भगिनीभर्तरि स्थितेऽपि
स्वसृगतं च सत् धनं पितृव्यमाश्रयेत् तस्या भ्रात्रा पित्रादिना च पितृभ्रातरं भजेत्।
अनपत्याया इति विशेषणेनाऽपत्यवत्याः स्वसुः मृतौ तद्गतस्य धनस्य तदपत्यगामितै-
वेत्यसूचत्।

Therefore, even when the father's brother is alive, the sister inherits the property, and if she dies childless then such property goes to the father's brother.

ऊर्ध्वाद्वित्तमधः प्राप्य पुमांसमवलम्बते।

अतः सत्यां सोदरायां वैमात्रेयो धनं हरेत्॥ ३७॥

*ūrdhvādvittamadhah prāpya pumāṃsamavalambate/
ataḥ satyām sodarāyām vaimātreyo dhanam haret//*

ऊर्ध्वादधःप्राप्तस्य धस्य पुरुषावलम्बित्वात् सोदरायां विद्यमानायामपि वैमात्रेय-
गामितैव स्यादित्याह ऊर्ध्वदित्यादिना। यतो वित्तं धनमूर्ध्वादधः प्राप्य पुमांसं पुरुषवम-
लम्बते आश्रयति अतः सोदरायां भगिन्यां सत्यामपि वैमात्रेयो विमातृजो धनं हरेत्।

As inheritance descends in the male line, the stepbrother inherits even when there is a uterine sister.

स्थितायां सोदरायाञ्च विमातुः पुत्रसन्तौ ।

वैमात्रेयगतं वित्तं वैमात्रेयान्वयो भजेत् ॥ ३८ ॥

*sthitāyām sodarāyāñca vimātuḥ putrasantatau/
vaimātreyagatam vittaṁ vaimātreyaṅvayo bhajet//*

ननु सोदरायां वैमात्रेयसन्तौ च विद्यमानायां वैमात्रेयमरणे सति तद्गतं वित्तं का प्राप्नुयात्तत्राह स्थितामित्यादिना । सोदरायां भगिन्यां विमातुः पुत्रसन्तौ च स्थितायां सत्यां वैमात्रेयगतं वित्तं तन्मरणे सति वैमात्रेयान्वयो विमातृजसन्ततिर्भजेत् सेवेत ।

And when there is a uterine sister and sons of stepbrother, it is the latter who inherit the property.

मृतस्य सोदरो भ्राता वैमात्रेयस्तथा शिवे ।

धनं पितृगतत्वेन विभजेतां समांशिनौ ॥ ३९ ॥

*mṛtasya sodaro bhrātā vaimātreyastathā śive/
dhanam pitṛgatatvena vibhajetaṁ samāṁśinau//*

पुत्रादिमातृपर्यन्तरहितस्य प्रमीतस्य पुंसः सोदरवैमात्रेययोरुभयोरपि तद्धने समभागित्वमित्याह मृतस्येत्यादिना । हे शिवे मृतस्य जनस्य सोदरो भ्राता तथा वैमात्रेयश्च उभौ तद्धनस्य पितृगतत्वेन हेतुना तत्र समांशिनौ सन्तौ तद्धनं विभजेतां विभज्य गृहीयातामित्यर्थः ।

If the deceased leaves (surviving him) both uterine and stepbrother, then, by reason of the property descending through the father, they are entitled to inherit in equal shares.

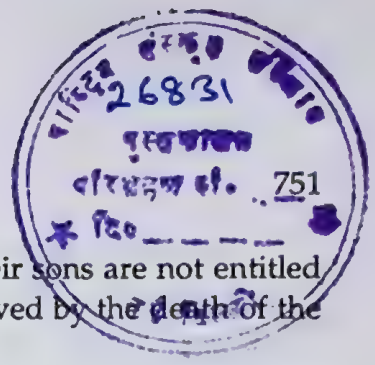
कन्यायां जीवितायाञ्च तदपत्यं न दायभाक् ।

यत्र यद्बाधितं वित्तं तन्मृतावपरं व्रजेत् ॥ ४० ॥

*kanyāyām jīvitāyāñca tadapatyam na dāyabhāk/
yatra yadbādhita vittaṁ tanmṛtāvaparam vrajat//*

जीवन्त्यां कन्यायां तदपत्यस्य दायभागित्वं नेत्याह कन्यायामित्यादिना । कन्यायां जीवितासां सत्यां तदपत्यं दायभाग् न भवेत् किन्तु कन्यैव दायभागिनी स्यादित्यर्थः । यत्र जने यद्वित्तं धनं यद्बाधितं भवेत् तन्मृतौ तस्य बाधकजनस्य मरणे सति तद्वित्तं तमपरं जनं व्रजेत् गच्छेत् ।

In the lifetime of the daughters their sons are not entitled to inherit until the obstruction is removed by the death of the daughters.

विभजेयुर्दुहितरः पुत्राभावे पितुर्वसु।
उद्वाहयन्त्योऽनूढां तु पितुः साधारणैर्धनैः॥४१॥

*vibhajeyurduhitaraḥ putrābhāve piturvasu/
udvāhayantyo'nūḍhāṁ tu pituḥ sādharanairdhanaiḥ//*

अपरिणीतां भगिनीं सामान्यैस्तातद्रव्यैरुद्वाहयन्त्यो दुहितरो मृतस्याऽपुत्रस्य पितुर्द्रविणं सर्वा विभज्य गृहीयुरित्याह विभजेयुरित्यादिना । पितुः पुत्राभावे सति पितुः साधारणैः सामान्यैर्धनैरनूढामपरिणीतां पितुः पुत्रीमुद्वाहयन्त्यो दुहितरः पुत्र्यः पितुर्वसु द्रव्यं विभजेयुः । तुशब्देन विवाह्यमानाऽपि पितृद्रव्यं विभजेत् ।

In the absence of sons, the daughters divide among themselves the paternal property, after deducting the marriage expenses of an unmarried daughter (if any) out of the general estate¹.

असन्तत्या मृतायाश्च स्त्रीधनं स्वामिनं भजेत्।
अन्यत्तु द्रविणं यस्मादाप्तं तत्पदमाश्रयेत्॥४२॥

*asantatyā mṛtāyāśca strīdhanam svāminam bhajet/
anyattu draviṇam yasmādāptam tatpadamāśrayet//*

अनपत्यायाः प्रमीताया नार्याः स्त्रीधस्य तत्स्वामिगामित्वमपरस्य तु तल्लब्धद्रव्यस्य यतः प्राप्तिरासीत्तपदाश्रयित्वमित्याह असन्तत्या इत्यादिना । असन्तत्याः सन्ततिरहिताया मृताया नार्याः स्त्रीधनं स्वामिनं तद्भर्तारं भजेत् सेवेत । अन्यत्तु तद्भिन्नन्तु द्रविणं द्रव्यं यस्माज्जनादाप्तं लब्धं तत्पदमाश्रयेद्भजेत् ।

On the death of a childless woman the Strī-dhana² goes to her husband, and the property which she inherited from anyone else goes back to the line of the person from whom she inherited.

प्रेतलब्धधनैर्नारी विदध्यादात्मपोषणम्।
पुण्यन्तु तदुपस्वत्वैर्न शक्ता दानविक्रये॥४३॥

1. That is, the unmarried daughter is entitled to these expenses in addition to a share equal to her sisters.
2. See pp. 744-745, vv. 24 and 25, ante.

*pretalabdhadhanairnārī vidadhyādātmapoṣaṇam/
punyantu tadupasvatvairna śaktā dānavikraye//*

प्रेतप्राप्तानि वित्तानि दातुं विक्रेतुं चाऽशक्नुवती नारी मरणपर्यन्तं भुञ्जीत तदुपस्वत्वैस्तु धर्ममपि कुर्वीतेत्याह प्रेतेत्यादिना । प्रेतलब्धधनैर्मृतप्राप्तैर्वित्तैर्नारी योषिदात्मपोषणमात्मनो भरणं विदध्यात् कुर्यात् । पुण्यं धर्मं तु तदुपस्वत्वैस्तदतिरिक्तैस्तत एवोपजातैर्धनैर्विदध्यात् । तेषां दाने विक्रये च शक्ता समर्था न भवेत् ।

The woman may spend property inherited by her on her own maintenance, and she may spend profits of it on acts of religious merit, but she is not entitled to sell or make gifts of it.

पितामहस्नुषायाञ्च सत्यां तातविमातरि ।

पितामहगतं रिक्थं तत्पुत्रेण स्नुषां व्रजेत् ॥ ४४ ॥

*pitāmahasnuṣāyāñca satyāṁ tātavimātri/
pitāmahagataṁ riktham tatputreṇa snuṣāṁ vrajat//*

ननु पुत्रादिपितृव्यपर्यन्तरहितस्य मृतस्य पुंसो द्रविणस्य तत्पितृव्यपत्नीगामित्वं तातविमातृगामित्वं वेत्याशङ्कयामाह पितामहेत्यादिना । पितामहस्नुषायां पितामहपुत्र-भार्यायां तातविमातरि च सत्यां विद्यमानां पितामहगतं रिक्थं धनं तत्पुत्रेण पितामहस्यात्मजेन स्नुषां पुत्रपत्नीं व्रजेत् ।

Where the daughter-in-law of the grandfather (father's father) is living, and the stepmother of the father is living, the inheritance goes to the grandfather, and through his son to the (grandfather's) daughter-in-law.

पितामहे पितृव्ये च तथा भ्रातरि जीवति ।

अधोभवानां मुख्यत्वात् भ्रातैव धनभाग भवेत् ॥ ४५ ॥

*pitāmahe pitṛvyē ca tathā bhrātari jīvati/
adhobhavanām mukhyatvāt bhrātaiva dhanabhāg bhavet//*

ननु पुत्रादिमातृपर्यन्तरहितस्य प्रेतस्य पुंसो विद्यमानानां पितामहपितृव्यभ्रातृणां मध्ये कतमस्य तद्धनभागित्वं तत्राह पितामह इत्यादिना श्लोकद्वयेन । पितामहे पितृव्ये तथा भ्रातरि च जीवति सति अधोभवानां जनानां मुख्यत्वात् प्रधानत्वाद्धेतोर्भ्रातैव धनभाग भवेत् । मृतात् पुत्रात् पितृगतं धनं मृतस्य भ्रातैव भजेदित्यर्थः ।

Where the grandfather, the father's brother, and the brother are living, the brother succeeds by reason of the priority in claim of the descendant.

पितृव्यात् सन्निकर्षेऽत्र तुल्यौ भ्रातृपितामहौ ।

धनं पितृपदं गत्वा प्रयातुर्भ्रातरं भजेत् ॥ ४६ ॥

*pitṛvyāt sannikarṣe'tra tulyau bhrātrpitāmahau/
dhanam pitṛpadam gatvā prayāturbhrātaram bhajet//*

पितृव्यादिति । अत्र लोके पितृव्यात् सन्निकर्षे सामीप्ये यद्यपि भ्रातृपितामहौ तुल्यौ समानौ भवतः तथाप्यधोभवानां मुख्यत्वात् स्वःप्रयातुर्जनस्य धनं पितृपदं गत्वा भ्रातरं भजेत् ।

If a man dies leaving (surviving him) his grandfather, brother, and uncle, both of the former are nearer in degree than the last, and the property descends through the father to the deceased's brother.

स्थितेऽप्यपत्ये दुहितुः प्रेतस्य पितरि स्थिते ।

दुहितृपत्यं धनभाग् धनं यस्मादधोमुखम् ॥ ४७ ॥

*sthite'pyapatye duhituḥ pretasya pitari sthite/
duhitrapatyan dhanabhāg dhanam yasmadadhomukham//*

ननु पुत्रादिपुत्रीपर्यन्तहीनस्य मृतस्य पुंसो विद्यमानयोस्तादुहितृपत्ययोर्मध्ये कतरस्य तद्धनग्राहकत्वमत आह स्थित इत्यादिना । प्रेतस्य मृतस्य जनस्य पितरि स्थिते दुहितृपत्येऽपि स्थिते सति यस्माद्धनमधोमुखं स्यादतो दुहितृपत्यमेव धनभाग् भवेत् ।

If the deceased leaves a daughter's son and father (surviving him), then the daughter's son inherits, because property (in the first place) descends.

स्वःप्रयातुः स्थिते ताते तथा मातरि कालिके ।

पुंसो मुख्यतरत्वेन धनहारी भवेत् पिता ॥ ४८ ॥

*svahprayātuḥ sthite tāte tathā mātari kālike/
puṁso mukhyataratvena dhanahārī bhavet pitā//*

प्रेतस्य पुंसो जीवतोर्मातापित्रोर्मध्ये पुरुषस्य प्रधानत्वात् पितुरेव तद्धनहारित्वमित्याह स्वःप्रयातुरित्यादिना । हे कालिके स्वःप्रयातुर्मृतस्य जनस्य ताते पितरि स्थिते सति तथा मातरि स्थितायां सत्यां पुंसो मुख्यतरत्वेन हेतुना पिता धनहारी स्यात् ।

If both the father and the mother of the deceased be living (at his death), then, O Kālikā! by reason of the superior claim of the male, the father takes his property.

स्थितः स्वपितृसापिण्डो वर्त्तमानेऽपि मातुले।

प्रेतस्य धनहारी स्यात् पितुः सम्बन्धगौरवात्॥ ४९॥

*sthitah svapitrśāpiṇḍo varttamāne'pi mātule/
pretasya dhanahārī syāt pituḥ sambandhagauravāt//*

ननु मृतस्य पुंसो विद्यमानयोर्मातुलपितृसपिण्डयोर्मध्ये कतरस्य तद्वित्तभागित्वमत आह स्थित इत्यादि। मातुले वर्त्तमानेऽपि पितुः सम्बन्धस्य गौरवाद्धेतो स्थितः स्वपितृसापिण्डः प्रेतस्य धनहारी स्यात्। सपिण्ड एव सापिण्डः “प्रज्ञादिभ्यश्चेति” स्वार्थेऽण्।

If the mother's brother is living, the Sapiṇḍas of the father take the property of the deceased by reason of the superior claim of the paternal relationship.

अधस्ताद्गमनाभावे धनमूर्ध्वभवं गतम्।

तत्रापि पुंसां मुख्यत्वादितं पितृकुलं शिवे।

अतोऽत्र सन्निकृष्टोऽपि मातुलो नाप्नुयाद्धनम्॥ ५०॥

*adhastādgamanābhāve dhanamūrdhvaabhavaṁ gatam/
tatrāpi puṁsāṁ mukhyatvāditam pitṛkulaṁ śive/
ato'tra sannikṛṣṭo'pi mātulo nāpnuyāddhanam//*

ननु पितः सपिण्डात् सन्निकृष्टस्य मातुलस्यैव प्रेतधनहर्तृत्वं सम्भवति न तु विप्रकृष्टस्य पितुः सपिण्डस्येतीमामाशङ्कां परिहरनाह अधस्तादित्यादिधनमित्यन्तं सार्धम्। हे शिवे अधस्ताद्गमनाभावे सति प्रेतस्य धनमूर्ध्वभवं जनं गतं प्राप्तं भवेत्। तत्राप्यूर्ध्वभवेष्वापि पुंसां मुख्यत्वाद्धनं पितृकुलमितं प्राप्तं स्यात्। अतो हेतोरत्र लोके सन्निकृष्टोऽप्यासन्नोऽपि मातुलः प्रेतस्य धनं नाप्नुयान्न लभेत्।

Property failing to go downwards has (here) gone upwards, but, O Śiva ! by reason of the superior claim of the male line it has gone to the father's family. The mother's brother, in spite of the nearness of his relationship, does not inherit.

अजीवत्पितृकः पौत्रः पितृव्यैः सह पार्वति।

पितामहस्य द्रविणात् स्वपितुर्दायमर्हति॥ ५१॥

*ajīvotpitrkaḥ pautraḥ pitṛvyaiḥ saha pārvaṭi/
pitāmahasya draviṇāt svapiturdāyamarhati//*

भ्रातृभ्योऽविभक्तस्य पुरुषस्य मृतौ सत्यां तत्पुत्रः पितृव्यैः सार्धं पैतामहकद्रव्यात्

पैतृकमंशं प्राप्तुयादित्याह अजीवदित्यादिना । हे पार्वति अजीवत्पितृको मृतजनकः पौत्रः पितृव्यैः पितृभ्रातृभिः सह पितामहस्य द्रविणात् द्रव्यात् स्वपितुर्दायं प्राप्तुमर्हति ।

The grandson by a deceased son inherits from his grandfather's estate the share which his father would have inherited along with his (the father's) brothers.

भ्रातृहीना तथा पौत्री पितृव्यैः समभागिनी ।

पितामहधनं सौम्या हरेच्चेन्मृतमातृका ॥ ५२ ॥

*bhrātṛhīnā tathā pautrī pitṛvyaiḥ samabhāginī/
pitāmahadhanam saumyā hareccenmṛtamātrkā//*

अजीवन्मातृका भ्रातृरहिता पौत्र्यपि पितामहद्रव्यात् प्रमीतस्य पितुरंशं प्राप्तुमर्हती-
त्याह भ्रातृहीनेत्यादिना । चेद्यदि मृतमातृका भ्रातृहीना सोदरवैमात्रयेरहिता सौम्या
व्यभिचाराख्यदोषहीना च भवेत् तदा तथा तेन प्रकारेण पौत्री पुत्रदुहिता पितृव्यैः
समभागिनी सती पितामहधनं हरेत् गृहीयात् ।

Similarly, the son's daughter who has no brother and whose parents are dead, inherits, if she be well conducted, her grandfather's (father's father) property with her father's brothers.

सत्यां पौत्र्याः पितामह्यां पौत्र्याः पितृष्वस्यपि ।

वित्ते पितृगते देवि पौत्री तत्राऽधिकारिणी ॥ ५३ ॥

*satyām pautryāḥ pitāmahyām pautryāḥ pitṛṣvasaryapi/
vitte pitṛgate devi pautrī tatrā'dhikāriṇī//*

ननु प्राप्तपञ्चत्वस्य पुंसो विद्यमानानां जननीभगिनीपुत्रीणां मध्ये तद्वित्ते का
धनाधिकारिणी स्यात् तत्राह सत्यामित्यादिना । हे देवि पौत्र्याः पितामह्यां तथा पौत्र्याः
पितृष्वस्यपि सत्यां विद्यमानायाम् अधस्ताज्जन्मगौरवात् पौत्री तत्र पितृगते
वित्तेऽधिकारिणी स्यात् ।

On the death of the grandfather leaving (surviving him) his wife, his daughter, and granddaughter,¹ the last, O Devī! is the heiress of the property, since she takes it through her father.

अधोगामिषु वित्तेषु पुमान् ज्यायानधस्तनः ।

ऊर्ध्वगामिधने श्रेष्ठः पुमानूर्ध्वोद्भवो भवेत् ॥ ५४ ॥

1. Son's daughter.

*adhogāmiṣu vittaṣu pumān jyāyānadhastanaḥ/
ūrdhvagāmīdhane śreṣṭhaḥ pumānūrdhvaodbhavo bhavet//*

ननु प्रेतस्य स्नुषाया दुहितृतः पौत्र्याश्च तज्जनकस्य पुंस्त्वेन श्रेष्ठत्वाद्विद्यमानस्य तस्यैव तद्धनहारित्वं सङ्घट्यते नतु तत्स्नुषादीनामितीमं सन्देहं दूरीकुर्वन्नाह अधोगामिष्वित्यादितात्पितेत्यन्तं श्लोकद्वयम् । अधोगामिषु वित्तेषु धनेष्वधस्तनोऽधोभवः पुमान् ज्यायान् श्रेष्ठो भवेत् न तूर्ध्वोद्भवः । ऊर्ध्वगामिधने तूर्ध्वोद्भवः पुमान् श्रेष्ठो भवेत् ।

In property which descends, the male among the descendants, and in property which ascends, the male among the ascendants, are pre-eminently qualified (to inherit).

अतः स्नुषायां पौत्र्याञ्च सत्यां दुहितरि प्रिये ।

प्रेतस्य विभवं हर्तुं नैव शक्नोति तत्पिता ॥ ५५ ॥

*ataḥ snuṣāyāṁ pautryāñca satyāṁ duhitri priye/
pretasya vibhavaṁ hartum naiva śaknoti tatpitā//*

अत इति । हे प्रिये अतोऽधोगामिधने ऊर्ध्वोद्भवस्याऽश्रेष्ठत्वाद्धेतोः प्रेतस्य स्नुषायां पुत्रभार्यायां पौत्र्यां दुहितरि च सत्यां वर्तमानायां प्रेतस्य विभवं धनं हर्तुं गृहीतुं तत्पिता नैव शक्नोति किन्तु यथाक्रमं ता एव प्रेतधनं हर्तुं शक्नुवन्तीत्यर्थः ।

Therefore, O Beloved! if the deceased has daughter-in-law, granddaughter,¹ and daughter surviving him then his father cannot take the property.

यदा पितृकुले न स्यान्मृतस्य धनभाजनम् ।

पूर्वोक्तविधिना रिक्थं मातामहकुलं भजेत् ॥ ५६ ॥

*yadā pitṛkule na syānmṛtasya dhanabhājanam/
pūrvoktavidhinā riktham mātāmahakulam bhajet//*

ननु प्रेतपुरुषस्य पितुर्वंशे धनग्राहकासत्त्वे तदद्रव्यस्य किं कुलगामित्वं स्यादत आह यदेत्यादि । यदा मृतस्य जनस्य पितृकुले धनभाजनं धनस्य पात्रं न स्यात्तदा पूर्वोक्तविधिना पूर्वकथितविधानेन रिक्थं प्रेतस्य धनं मातामहकुलं भजेत् सेवेत् ।

If there is no one in the family of the father of the deceased entitled to inherit his property, then in manner above indicated it goes to the family of his mother's father.

1. Pautrī—son's daughter.

मातामहगतं वित्तं मातुलैस्तत्सुतादिभिः ।

अध-ऊर्ध्वक्रमेणैवं पुमांसं स्त्रियमाश्रयेत् ॥ ५७ ॥

*mātāmahagatam vittaṁ mātulaistatsutādibhiḥ/
adha-ūrdhvakrameṇaivam pumāṁsam striyamāśrayet//*

मातामहकुलयातस्य द्रव्यस्याध-ऊर्ध्वक्रमेणैव पुरुषाश्रयत्वं तदसत्त्वे नार्याश्रयत्वं च स्यादित्याह मातामहेत्यादिना । मातामहगतं मातामहं प्राप्तं वित्तं धनं मातुलैस्तत्सुतादि-भिर्मातुलपुत्रादिभिश्च अधऊर्ध्वक्रमेण एवं पितृकुले इव पुमांसं पुरुषं तदभावे स्त्रियमाश्रयेत् सेवेत ।

Property which has gone to the maternal grandfather shall ascend and descend, and go both to males and females in the same way as in the father's family through the maternal uncle and his sons and others.

ब्राह्म्यन्वये विद्यमाने पित्रोः सापिण्डने स्थिते ।

मृतस्य शैवीतनयो न पितुर्दायभाग् भवेत् ॥ ५८ ॥

*brāhmyanvaye vidyamāne pitroḥ sāpiṇḍane sthite/
mṛtasya śaivītanayo na piturdāyabhāg bhavet//*

अथ प्रेतपुरुषस्य ब्राह्मीभार्याया अन्वये मातापित्रोः सपिण्डे वा स्थिते शैवीपुत्रस्य तद्विभवभागित्वं नेत्याह ब्राह्म्यन्वये इत्यादिना । ब्राह्म्यन्वये ब्राह्म्या भार्याया वंशे विद्यमाने पित्रोर्मातुः पितुश्च सापिण्डने सपिण्डे वा स्थिते सति शैवीतनयः शैव्या भार्यायाः पुत्रो मृतस्य पितुर्दायभाग् न भवेत् किन्तु विद्यमानयोस्तयोरेव क्रमतः तद्दायभागित्वमित्यर्थः । एतेन ब्राह्म्यन्वयस्य मातापित्रोः सपिण्डस्य चाभावे शैवीतनयस्यैव मृतजनकदाय-भागित्वमिति ध्वनितम् ।

If the line of Brāhmī marriage or if the Sapiṇḍas of the father or of mother, be in existence, then the issue of the Śaiva-marriage¹ are not entitled to inherit the father's property.²

शैवी पत्नी च तत्पुत्रा लभेरन् धनभागिनः ।

ग्रासमाच्छ्रदनं भद्रे स्वःप्रयातुर्यथा धनम् ॥ ५९ ॥

*śaivī patnī ca tatputrā labheran dhanabhāginah/
grāsamācchādanam bhadre svah̐prayāturyathā dhanam//*

1. See p. 594, Ch. ix, v. 267 et seq.

2. Bhārati says that in their absence they are entitled to inherit.

नु ब्राह्मण्यन्वस्य पित्रोः सपिण्डस्य वा वर्तमानत्वे शैवीपुत्राणां मृतपितृदायभागित्वा-
भावे कथमुदरभरणादिनिर्वाहस्तत्राह शैवीत्यादिना । हे भद्रे स्वः प्रयातुः स्वर्गतस्य पुंसः
शैवी पत्नी तत्पुत्राः शैव्यास्तनयाश्च तस्य धनभागिनः पुरुषात् यथाधनं यथाविभवं
ग्रासमाच्छदनं च लभेरन् प्राप्नुयुः ।

The wife and children of the Śaiva marriage, O Gentle One, are entitled to receive, from the person who inherits the property of the deceased, their food and clothes in proportion to the property left.

शैवोद्वाहं प्रकुर्वन्तीं शैवभर्तैव पालयेत् ।

सौम्याञ्जेनाधिकारोऽस्याः पित्रादीनां धने प्रिये ॥ ६० ॥

*śaivodvāhaṁ prakurvantīm śaivabhattachariva pālayet/
saumyāñcennādhikāro'syāḥ pitrādīnāṁ dhane priye//*

ननु शैवमुद्वाहं कुर्वती नारी पित्रादिभिः पालनीया भवेच्छैवेन भर्ता वेत्याशङ्कयामाह
शैवोद्वाहमित्यादिना । हे प्रिये यतोऽस्याः शैव्याः स्त्रियाः पित्रादीनां धनेऽधिकारो नास्त्यतः
शैवोद्वाहं प्रकुर्वन्तीं तां चेद्यदि सौम्यामव्यभिचारिणीं जानीयात्तदा शैवभर्तैव पालयेत्
रक्षेत् । जानीयादिति त्वध्याहारलभ्यम् । प्रकुर्वन्तीमित्यत्र नुमागमश्छान्दसः ।

Beloved! the Śaiva wife, if well conducted, is entitled to be maintained by the Śaiva husband alone. She has no claim to the property of her father and others.

अतः सत्कुलजां कन्यां शैवैरुद्वाहयन् पिता ।

क्रोधाद्वा लोभतो वापि स भवेल्लोकगर्हितः ॥ ६१ ॥

*ataḥ satkulajām kanyām śaivairudvāhayan pitā/
krodhādvā lobhato vāpi sa bhavellokagarhitah//*

अथ शैवेन विधिना सत्कुलजां कन्यामुद्वाहयतो जनकस्य लोकनिन्द्यत्वं दर्शयितुमाह
अत इत्यादिना । अतो ब्राह्मण्यन्वये मातापित्रोः सपिण्डे वा स्थिते भर्तृद्रव्ये स्वपित्रादिद्रव्ये
चाधिकारस्याऽभावाद्धेतोः क्रोधाद्वा लोभतो वापि शैवैर्विधिभिः सत्कुलजां सद्गंजातां
कन्यामुद्वाहयन् यः स पिता लोकगर्हितो लोकनिन्दितो भवेत् ।

Therefore, the father who marries his well-born daughter according to Śaiva rites by reason of anger or covetousness will be despised of men.

शैवीतदन्वयाभावो सोदको ब्रह्मदो नृपः ।

हरेयुः क्रमतो वित्तं मृतस्य शिवशासनात् ॥ ६२ ॥

*śaivītadanvayābhāvo sodako brahmado nṛpaḥ/
hareyuh kramato vittam mṛtasya śivaśāsanāt//*

पुत्रादिशैवीसन्ततिपर्यन्तरहिस्य प्राप्तपञ्चत्वस्य पुरुषस्य स्थावरादिसकलद्रव्येषु सोदकस्य वेदाध्यापकगुरोर्नरपतेश्च क्रमतोऽधिकारित्वमस्तीत्याह शैवीत्यादिना। शैवीतदन्वयाभावे सति सोदको ब्रह्मदो वेदाध्यापकः गुरुः नृपो राजा च मृतस्य वित्तं धनं शिवशासनात् शिवाज्ञातः क्रमतो हरेयुः। यथा शैवीतदन्वयासत्त्वे प्रथमतः सोदको मृतस्य वित्तं हरेत्। तदभावे वेदाध्यापकः तदसत्त्वे तु राजा चेति।

In the absence of issue of the Śaiva-marriage, the Sodaka,¹ the Guru, and the King shall, by the injunctions of Śiva, take the property of the deceased.

पिण्डदात् सप्तपुरुषाः सपिण्डाः कथिताः प्रिये।

सोदका दशमान्ताः स्युस्ततः केवलगोत्रजाः॥ ६३॥

*piṇḍadāt saptapuruṣāḥ sapaṇḍāḥ kathitāḥ priye/
sodakā daśamāntāḥ syustataḥ kevalagotrajaḥ//*

ननु केषां सपिण्डत्वं केषां सोदकत्वं केवलगोत्रजत्वं च केषामत आह पिण्डदादित्यादिना। हे प्रिये पिण्डदात् पिण्डदातारं पुरुषमारभ्य सप्तपुरुषाः सपिण्डाः कथिताः तत ऊर्ध्वं दशमान्ताः दशमपुरुषान्ताः सोदकाः स्युः ततः परं केवलगोत्रजा भवेयुः। पिण्डदादिति “ल्यब्लोपे कर्मण्यधिकरणे चेति” कर्मणि पञ्चमी।

Beloved! ancestors within the seventh degree are Sapiṇḍas and beyond them to the tenth degree are Sodakas, and beyond them are Gotra jas merely.

विभक्तं द्रविणं यच्च संसृष्टं स्वेच्छया तु चेत्।

अविभक्तविधानेन भजेरंस्तद्धनं पुनः॥ ६४॥

*vibhaktam draviṇam yacca saṁsṛṣṭam sveccayā tu cet/
avibhaktavidhānena bhajeraṁstaddhanam punaḥ//*

विभक्तस्य पश्चात् स्वेच्छया संसृष्टस्य द्रव्यस्याऽविभक्तविधानेनैव पुनर्विभागमाह विभक्तमित्यादिना। चेद्यदि विभक्तं यत् द्रविणं द्रव्यं स्वेच्छया संसृष्टं मिश्रीकृतं स्यात्तदा तद्धनं पुनरविभक्तविधानेन दायादा भजेरन्।

Where property which has been divided is again wilfully

1. Samānodaka (see verse 63). The Sodaka has preference over the Guru and the latter over the King.

mixed together, it should be divided again as if it had not been divided.

अविभक्ते विभक्ते वा यस्य यादृग्विभागिता ।

मृतेऽपि तस्य दायादास्तादृग्विभवभागिनः ॥ ६५ ॥

*avibhakte vibhakte vā yasya yādr̥gvibhāgitā/
mr̥te'pi tasya dāyādāstādr̥gvibhavabhāginah//*

जीवतो यस्य पुरुषस्य विभक्ताविभक्ताखिलद्रव्येषु येषां यादृग्विभागित्वं तस्य मरणेऽपि तत्र तेषां तादृग्विभागित्वं स्यादेवेत्याह अविभक्ते इत्यादिना । यस्य पुरुषस्याऽविभक्ते विभक्ते वा द्रव्ये येषां दायादानां यादृग्विभागिता स्यात्तस्य पुंसो मृतेऽपि मरणेऽपि ते दायादास्तादृग्विभवभागिनो भवेयुः ।

The heirs of a deceased are on his death entitled to such share of property, whether partitioned or not partitioned; as the deceased himself was entitled to.

ये यस्य धनहर्तारो भवेयुर्जीवनावधि ।

दद्युः पिण्डं त एवाऽस्य शैवभार्यासुतं विना ॥ ६६ ॥

*ye yasya dhanaharttāro bhaveyurjīvanāvadhi/
dadyuḥ piṇḍaṁ ta evā'sya śaivabhāryāsutaṁ vinā//*

प्रमीतस्य यस्य पुंसो द्रविणं ये लभेरंस्तस्मै यावज्जीवनं त एव पिण्डं ददेरन्तित्याह ये इत्यादिना । ये पुमांसो यस्य पुंसो धनहर्तारो भवेयुस्त एव जीवनावधि जीवनपर्यन्तस्य पुरुषस्य पिण्डं दद्युः । परन्तु शैवभार्यासुतं विना । तस्य तत्पिण्डदानेऽधिकारित्वं नास्तीत्यर्थः । शैवभार्यासुतमिति शैव्यास्तदुद्दिष्टादीनां चोपलक्षणम् ।

Those who inherit the property of another should offer him Piṇḍas as long as they live; it is otherwise in the case of a son by Śaiva-marriage¹.

लोकेऽस्मिन् जन्मसम्बन्धाद् यथाऽशौचं विधीयते ।

धनभागित्वसम्बन्धात् त्रिरात्रं विहितं तथा ॥ ६७ ॥

1. Bhārati reads this as meaning that the Śaiva son is not competent to give Piṇḍa (Tatpiṇḍa-dāne adhikāro nāsti). But is this so? The general rule is that inheritance cannot be taken without giving Piṇḍa and under certain circumstances the Śaiva son may inherit (see v. 58). The verse may therefore mean that the Śaiva son is to offer Piṇḍa to his father whether he inherits or not as a pious duty.

*loke'smin janmasambandhād yathā'saucam vidhiyate/
dhanabhāgitvasambandhāt trirātram vihitam tathā//*

यथा जन्मसम्बन्धात् सर्वेषां बान्धवानां मरणजनननिमित्तकशौचं जायते एवं धनभागित्वसम्बन्धाद्धनहारिणामपि त्रिरात्रमशौचं स्यादित्याह लोके इत्यादिना । जन्म-सम्बन्धाद्यथाऽस्मिंल्लोके जने मरणजनननिमित्तकमशौचं विधीयते तथा धनभागित्व-सम्बन्धाद्धनहर्तर्यपि त्रिरात्रमशौचं विहितम् । “लोकः स्याद्भुवने जने” इत्यमरः ।

Just as the rules relating to Uncleanliness should, in this world, be observed by reason of birth-connection, so they should be observed for three nights by reason of connection by heirship.

पूर्णेऽशौचेऽथवाऽपूर्णे तत्कालाभ्यन्तरे श्रुते ।

श्रवणाच्छेषदिवसैर्विशुद्धयेयुर्द्विजादयः ॥ ६८ ॥

*pūrṇe'sauce'thavā'pūrṇe tatkālābhyantare śrute/
śraṇaṇāccheṣadivasairviśuddhyeyurdvijādayaḥ //*

नन्वशौचकालाभ्यन्तर एव पूर्णं खण्डं वाऽशौचं शृण्वतामपरदेशस्थानां ब्राह्मणादी-
नामशौचश्रवणवासरादवशिष्टैरवाशौचवासरैर्विशुद्धिः स्यात् तद्वासरमारभ्याऽपैरर्वा
दशाहादिभिरित्याशङ्कयामाह पूर्णे इत्यादिना । पूर्णेऽशौचेऽथवाऽपूर्णे खण्डेऽशौचे
तत्कालाभ्यन्तरेऽशौचकालमध्ये श्रुते सति श्रवणादशौचश्रवणदिवसाच्छेषदिवसैर-
वशिष्टैरहोरात्रैर्द्विजादयो ब्राह्मणादयो विशुध्येयुः । श्रूयतेऽस्मिन्निति श्रवणं तस्मात् ।
“करणाधिकरयोश्च” इत्यधिकरणे ल्युट् ।

The twice-born and other classes shall purify themselves by observing the rules as to Uncleanliness from the day they hear (the cause) of it until the end of the period prescribed; this is so both in the case of Pūrṇāśauca¹ and of Khaṇḍāśauca².

कालातीते तु विज्ञाते खण्डेऽशौचं न विद्यते ।

पूर्णे त्रिरात्रं विहितं न चेत् संवत्सरात् परम् ॥ ६९ ॥

*kālātīte tu vijñāte khaṇḍe'saucam na vidyate/
pūrṇe trirātram vihitam na cet saṁvatsarāt param//*

1. The period of Āśauca or Uncleanliness to be observed by Agnates within the seventh degree.
2. The period of Āśauca observed by Agnates not within the seventh degree.

नन्वशौचकालव्यपगमे सति संवत्सराभ्यन्तर एव ज्ञातिमरणं शृण्वन्तो ब्राह्मणादयः
 कियद्भिरहोरात्रैर्विशुध्येयुरत आह कालातीते इत्यादिना । कालातीते त्वशौचकालातिक्रमणे
 तु खण्डेऽशौचे विज्ञाते सत्यशौचं न विद्यते । चेद्यदि संवत्सराद्वर्षात् परमूर्ध्व
 दिनादिकमतीतं न भवेत्तदा अतीतेऽप्यशौचकाले पूर्णेऽशौचे विज्ञाते सति त्रिरात्रमशौचं
 विहितम् । कालस्यातीतं कालातीतमिति “षष्ठीति” सूत्रेण षष्ठीतत्पुरुषः ।
 अतीतमित्यतिपूर्वादिणो भावेक्तः । “नाशौचं प्रसवस्यास्ति व्यतीतेषु दिनेष्वपि” इति
 देवलवचनात् मरणविषयकमिदं वचनम् ।

If the period has expired when one hears (the cause) of it, then there is no Khaṇḍāśauca. And as regards Pūrṇāśauca, it should be observed for only three days, but if one hears of the cause of the uncleanness after the lapse of a year there is no period of Uncleanliness to be observed.

वर्षातीतेऽपि चेन्मातुः पितुर्वा मरणश्रुतौ ।

त्रिरात्रमशुचिः पुत्रस्तथा भर्तुः पतिव्रता ॥ ७० ॥

*varṣātīte'pi cenmātuḥ piturvā maraṇaśrutau/
 trirātramaśuciḥ putrastathā bhartuḥ pativratā//*

संवत्सरे व्यतीतेऽपि मातापित्रोर्मरणं शृण्वतः पुत्रस्य स्वामिनो मरणं शृण्वत्याः
 पतिव्रतायाश्च त्रिरात्रमशौचं स्यादित्याह वर्षातीतेऽपीत्यादिना वर्षातीतेऽपि
 संवत्सरातिक्रमणेऽपि चेद्यदि मातुः पितुर्वा मरणश्रुतिः स्यात्तदा तयोर्मरणश्रुतौ सत्यां
 पुत्रः त्रिरात्रमशुचिः स्यात् तथा भर्तुः स्वामिनो मरणश्रुतौ पतिव्रता स्त्री त्रिरात्रमशुचिः
 स्यात् ।

If a son hears of his father's or mother's death, or if the faithful wife hears of her husband's death after one year, then the son or the widow shall observe the period of Uncleanliness for three nights.

अशौचाभ्यन्तरे यस्मिन्नशौचान्तरमापतेत् ।

गुर्वशौचेन मर्त्यानां शुद्धिस्तत्र विधीयते ॥ ७१ ॥

*aśaucābhyantare yasminnaśaucāntaramāpatet/
 gurvaśaucena martyānāṃ śuddhistatra vidhīyate//*

एकस्मिन्नशौचे सति तच्छेषवासराऽसमाप्तावेव विषमकालव्यापकाशौचान्तरनिपाते
 सत्यधिकदिनव्यापकेनाऽशौचेन मर्त्यानां शुद्धिः स्यादित्याह अशौचाभ्यन्तर इत्यादिना ।

यस्मिन्नशौच सत्यशौचाभ्यन्तरेऽशौचमध्येऽशौचान्तरं विषमकालव्यापकम् अपरमशौचम् आपतेदागच्छतेस्मिन्नशौचे जाते सति गुरुशौचेनाऽधिकदिनव्यापकेनाऽशौचेनाऽपगतेन मर्त्यानां शुद्धिर्विधीयते ।

If during the continuance of a period of Uncleanliness another new period begins, then the period comes to an end with the end of the Garu-āśauca¹.

अशौचानां गुरुत्वञ्च कालव्यापित्वगौरवात् ।

व्याप्यव्यापकयोर्मध्ये गरीयो व्यापकं स्मृतम् ॥ ७२ ॥

*aśaucānāṃ gurutvañca kālavyāpitvagauravāt/
vyāpyavyāpakayormadhye garīyo vyāpakam smṛtam//*

अथाशौचानां गुरुत्वं निरूपयति अशौचानामित्यादिना । कालव्यापित्वगौरवात् कालव्यापकत्वे गुरुत्वाद्धेतोरशौचानां गुरुत्वं भवेत् । अधिककालव्यापकत्वादशौचानां गुरुत्वमल्पकालव्यापकत्वाच्च लघुत्वमित्यर्थः । व्याप्यव्यापकयोरशौचयोर्मध्ये व्यापकमशौचं गरीयो गुरुतरं स्मृतम् ।

The degree² of different kinds of Uncleanliness depends on the greater or lesser length of the period which should be observed. Of the various kinds of Uncleanliness, that which is extensive in point of time is greater than that which is less extensive.

यद्यशौचान्तदिवसे पतेदपरसूतकम् ।

पूर्वाशौचेन शुद्धिः स्यादघवृद्ध्या दिनद्वयम् ॥ ७३ ॥

*yadyaśaucāntadivase patedaparasūtakam/
pūrvāśaucena śuddhiḥ syādaghavṛddhyā dinadvayam//*

नन्वशौचान्तदिनेऽपरस्मिन्नशौचे पतिते सति पूर्वाशौचेनैव शुद्धिः स्यात् पराशौचेन वेत्याशङ्क्यामाह यदीत्यादिना । अशौचान्तदिवसे जननाशौचस्यान्तिमेऽहोरात्रे यद्यपर-सूतकं तदन्यजनननिमित्तकखण्डाशौचं पतेत्तदापूर्वाशौचेनैव व्यतीतेन शुद्धिः स्यात् । यदि त्वशौचान्तदिवसे पूर्वाशौचान्तरोपनिपाते सत्यघवृद्धिर्भवेत् तदाऽघवृद्ध्या पूर्वाशौचान्तदिवसावधिकं दिनद्वयमशौचं स्यात् । सूतकमिति तु मृतकस्याऽप्युलक्षणम् । तत्राप्येवमेवागन्तव्यम् ।

1. i.e., the Pūrṇāśauca.

2. Gurutva=weight.

If on the last day of a period of Uncleanliness another period commences, then the Uncleanliness is removed on the last day of the first period of Uncleanliness; but if the cause of Uncleanliness be such as to necessitate the observance of the full period, then the pre-existing period should be extended by two days¹.

तावत् पितृकुलाशौचं यावन्नोद्धनं स्त्रियाः ।

जाते परिणये पित्रोर्मृतौ त्र्यहमुदाहृतम् ॥ ७४ ॥

*tāvat pitṛkulāśaucam yāvannodvahanam striyāḥ/
jāte pariṇaye pitroṃmṛtau tryahamudāhṛtam//*

ननु स्त्रीणां तातकुल एवाऽशौचे सत्यशौचं भवेद्धर्तृकुल एव वा किमुभयत्रापीत्या-
शङ्कयामाह तावदित्यादिना । यावदुद्धनमुद्वाहो न भवेत्तावत् कालपर्यन्तं स्त्रियाः
पितृकुलाशौचं पितृकुलसम्बन्धशौचं स्यात् । एतेन विवाहात् परतो भर्तृकुलसम्बन्धेव
स्त्रिया अशौचं भवेदिति सूचितम् । ननु उद्वाहादूर्ध्वमुत्पादकयोर्मतापित्रोरपि मृतौ नार्या
अशौचं न स्यादित्यत आह जाते इत्यादिना । परिणये विवाहे जाते सत्यपि पित्रोर्मृतौ
मातुः पितुश्च मरणे सति स्त्रियाः त्र्यहं त्रिदिनमशौचमुदाहृतम् ।

The unmarried female shall observe the period of Uncleanliness of the father's family, but after she is married she is to observe impurity for three days on the death of her parents.

विवाहानन्तरं नारी पतिगोत्रेण गोत्रिणी ।

तथा गृहीतृगोत्रेण दत्तपुत्रस्य गोत्रिता ॥ ७५ ॥

*vivāhānantaram nārī patigotrena gotriṇī/
tathā grhīṭṛgotrena dattaputrasya gotritā//*

ननु वैवाहिकसम्बन्धाज्जननसम्बन्धस्य बलवत्तरत्वस्योक्तवान्नार्याः पितृकुल
एवाशौचे सत्यशौचं युक्तं नतु पतिकुलाशौचे सतीत्यत आह विवाहान्तरमित्यादिना ।
विवाहानन्तरमुद्वाहात् परतो नारी स्त्री पतिगोत्रेण गोत्रिणी स्यात् । विवाहादूर्ध्वं

1. i.e., if a Khaṇḍāśauca commences on the last day of a Pūrṇāśauca, then both expire at the same time on expiration of the Pūrṇāśauca ; but if another Pūrṇāśauca occurs on the last day, then the period of the first Pūrṇāśauca is extended two days, and both expire on the same day.

पितृगोत्राद्बहिर्भूतत्वात् तत्राशौचे सति स्त्रिया अशौचं न स्यादिति भावः । ननु दत्तकपुत्रस्य जनकगोत्रेण गोत्रवत्त्वमादातुर्गोत्रेण वेति सन्देहं निराकुर्वन्नाह तथेत्यादिना । तथा तेन प्रकारेण दत्तपुत्रस्य गृहीतृगोत्रेण गोत्रिता गोत्रवत्ता स्यात् ।

After her marriage the wife becomes of the same Gotra¹ as her husband; the adopted son similarly becomes of the same Gotra as the person who adopts him.

सुतमादाय सम्मत्या जनन्या जनकस्य च ।

स्वगोत्रनामान्युल्लिख्य संस्क्र्यात् स्वजनैः सह ॥ ७६ ॥

*sutamādāya sammatyā jananyā janakasya ca/
svagotranāmānyullikhya saṁskuryāt svajanaiḥ saha//*

इदानीं मातापित्रोः सम्मत्या पुत्रमादाय गृहीत्रा स्वगोत्रनामान्युच्चार्य तत्संस्कारो विधेय इत्याह सुतमित्यादिना । जनन्या जनयित्र्या जनकस्योत्पादकस्य च सम्मत्या सुतं तत्पुत्रमादाय गृहीत्वा स्वगोत्रनामान्युल्लिख्याऽऽत्मनो गोत्रनामधेयान्युच्चार्य गृहीता स्वजनैर्बान्धवैः सह संस्कारं कुर्यात् ।

A son should be adopted with consent of his father and mother, and at the time of adoption the adopter should, with his kinsmen, perform the sacramental rites,² mentioning his own Gotra and name.

औरसेऽपि यथा पित्रोर्धने पिण्डेऽधिकारिता ।

आदात्रोर्दत्तके तद्वद्यतोऽस्य पितरौ हि तौ ॥ ७७ ॥

*aurase'pi yathā pitrordhane piṇḍe'dhikāritā/
ādātrordattake tadvadyato'sya pitarau hi tau//*

आदात्रोर्मातापित्रोर्धने पिण्डे च दत्तकपुत्रकस्य सदृष्टान्तमधिकारित्वमाह औरसेऽपीत्यादिना । अपिशब्दः पिण्डेन योजनीयः । पित्रोर्धने पिण्डेऽपि यथौरसे पुत्रेऽधिकारिता वर्तते तद्वदादात्रोरपि धने पिण्डे च दत्तकेऽधिकारिता स्यात् । दत्तकस्याऽऽदात्रो पिण्डादावधिकारित्वे हेतुं दर्शयन्नाह यत इत्यादिना । यतोऽस्य दत्तकस्य तौ आदातारौ हीति निश्चितौ पितरौ स्यातामतस्तद्धनपिण्डयोस्तस्याऽधिकारितेत्यर्थः ।

The adopted son shall have the same right to the property of his adoptive mother and father, and the same rights to offer

1. Family, line of descent.

2. Saṁskāra.

Piṇḍas to them as the natural-born son has, since they are his mother and father.

आपञ्चाब्दं शिशुं गृह्णन् सवर्णात् परिपालयेत् ।

पञ्चवर्षाधिको बालो दत्तको न प्रशस्यते ॥ ७८ ॥

*āpañcābdaṁ śiśuṁ grhṇan savarnāt paripālayet/
pañcavarṣādhiko bālo dattako na praśasyate//*

ननु कियद्भायनो बालो दत्तकः प्रशस्तोऽत आह आपञ्चाब्दमित्यादिना । सवर्णात् समानवर्णादापञ्चाब्दं पञ्चाब्दपर्यन्तं शिशुं बालं गृह्णन् ब्राह्मणादिः परिपालयेद्रक्षेत् । पञ्च जब्दा वर्षाणि यस्य स पञ्चाब्दस्तस्मादा इत्यापञ्चाब्दम् । “आङ्मर्यादाभिविध्योरित्यव्ययीभावः” । पञ्चवर्षाधिको या बालोः असौ दत्तको न प्रशस्यते ।

A boy of less than five years of age of one's own caste should be adopted and brought up; a boy of over five years of age is riot eligible.

भ्रातृपुत्रोऽपि दत्तश्चेद्गृहीतैव भवेत् पिता ।

उत्पादकः पितृव्यः स्यात् सर्वकर्मसु कालिके ॥ ७९ ॥

*bhrātr̥putro'pi dattaścedgrhītaiva bhavet pitā/
utpādakaḥ pitṛvyaḥ syāt sarvakarmasu kālikarū//*

दत्तस्य भ्रातृपुत्रस्याप्यादाता तत्पितृव्य एव पिता स्यात् तज्जनकस्तु तत्पितृव्यः स्यादित्याह भ्रातृपुत्रोऽपीत्यादिना । हे कालिके चेद्यदि भ्रातृपुत्रोऽपि दत्तो भवेत्तदा सर्वेषु कर्मसु गृहीतैव तस्य पिता भवेत् उत्पादको जनकस्तु तस्य पितृव्यः स्यात् ।

O Kālikā! if a brother adopts his brother's son, then the brother adopting becomes the father, and the natural father becomes the uncle of the boys so adopted.

यो यस्य धनहर्ता स्यात् स तद्धर्माणि पालयेत् ।

संरक्षेन्नियमांस्तस्य तद्वन्धून् परितोषयेत् ॥ ८० ॥

*yo yasya dhanahartā syāt sa taddharmāṇi pālayet/
saṁrakṣenniyamāṁstasya tadbandhūn paritoṣayet//*

धनहारिणा पुरुषेण धनस्वामिनो धर्मा नियमाश्च संरक्षणीयास्तदबान्धवाश्च सन्तोषणीया इत्याह य इत्यादिना । यः पुमान् यस्य पुंसो धनहर्ता स्यात् स तस्य धर्माणि पालयेत् तस्य नियमांश्च संरक्षेत् तस्य बन्धून्पि परितोषयेत् ।

He who inherits the property of another should observe

the Dharma of the person he inherits;¹ he should also follow his family custom and please his kinsmen.

कानीना गोलकाः कुण्डा अतिपातकिनश्च ये ।

नाऽशौचं मरणे तेषां नैव दायाधिकारिता ॥ ८१ ॥

*kānīnā golakāḥ kuṇḍā atipātkinaśca ye/
nā'saucam maraṇe teṣāṁ naiva dāyādhikāritā//*

कानीनगोलकादीनां दायाधिकारित्वं तेषां मरणेऽशौचं च नेत्याह कानीना इत्यादिना । ये कानीनाः पितुर्वैश्वमन्यप्रकाशं कन्ययोत्पादिताः ये च गोलका मृते भर्तरि जारज्जाताः ये च कुण्डा जीवत्येव पत्यौ जारजाः ये चोक्तलक्षणा अतिपातकिनस्तेषां मरणेऽशौचं न स्यात् तेषां दायाधिकारिता च नैव स्यात् । “अमृते जारजः कुण्डो मृते भर्तरि गोलकः” इत्यमरः ।

In the case of the death of Kānīnas,² Golakas,³ Kuṇḍas,⁴ and persons guilty of very, great sins,⁵ there is no Uncleanliness to be observed, and they are not qualified to inherit.

लिङ्गच्छेदो दमो येषां यासां नासानिकृन्तनम् ।

महापातकिनाञ्चापि मृतौ नाऽशौचमाचरेत् ॥ ८२ ॥

*liṅgacchedo damo yeṣāṁ yāsaṁ nāsānikṛntanam/
mahāpātakināñcāpi mṛtau nā'saucamācaret//*

नासाकर्तनदण्डकापराधकर्त्रीणां स्त्रीणां लिङ्गच्छेदनदण्डकापराधकारिणां महापातकिनाञ्च पुंसामपि मृतावशौचं नाऽऽचरणीयमित्याह लिङ्गच्छेद इत्यादिना । येषां पुरुषाणां लिङ्गच्छेदः शिश्नकर्तनं दमो दण्डो विहितस्तेषां यासां नासानिकृन्तनं नासिकाकर्तनं दण्डस्तासां स्त्रीणां महापातकिना ब्रह्मघातकादीनाञ्चापि मृतौ मरणेऽशौचं नाचरेन् कुर्यात् ।

In the case of the death of a man who has been punished by castration, or of a woman who has been punished by the cutting

-
1. By this is meant—Should carry out religious worship of the deceased, as where a Śākteya inherits property of a Vaiṣṇava, he need not change his own mode or worship, but should simply maintain the service of the Devatā in the way the deceased used to.
  2. Child of unmarried woman.
  3. Son of a widow.
  4. Bastard born in the lifetime of husband.
  5. Ati-pātakī. Such as incest. See *ante* XI, 29, 30.

of her nose, or of persons guilty of great sins,¹ there is no period of Uncleanliness to be observed.

नृणामुद्देशहीनानां परिवारान् धनान्यपि ।

पालयेद्रक्षयेद्राजा यावद्द्वादशवत्सरम् ॥ ८३ ॥

*nṛṇāmuddēśahīnānām prīvārān dhanānyapi/
pālayedrakṣayedrajā yāvaddvādaśavatsaram//*

अनुद्दिष्टानां मनुष्याणां परिवारान् धनानि च द्वादशवर्षपर्यन्तं राज्ञा रक्षितव्यानीत्याह नृणामित्यादिना । उद्देशहीनानामनुद्दिष्टानां नृणां मनुष्याणां परिवारान् यावद् द्वादशवत्सरं द्वादशवर्षपर्यन्तं राजा पालयेत् । तेषां धनान्यपि स एव रक्षयेत् ।

The King should for twelve years protect the family and property of those of whom no news is known, and who have disappeared without any trace of their whereabouts.

द्वादशाब्दे गते तेषां दर्भदेहान् विदाहयेत् ।

त्रिरात्रान्ते तत्सुताद्यैः प्रेतत्वं परिमोचयेत् ॥ ८४ ॥

*dvādaśābde gate teṣām darbhadehān vidāhayet/
trirātrānte tatsutādyaiḥ pretatvaṁ parimocayet//*

द्वादशवर्षादूर्ध्वमनुद्दिष्टानां पुंसां कुशमयानि शरीराणि राज्ञा तत्पुत्रादिभिर्दाहयितव्यानि त्रिरात्रान्ते तेषां प्रेतत्वञ्च मोचयितव्यमित्याह द्वादशाब्द इत्यादिना । द्वादशाब्दे द्वादशवर्षे गते याते सति तेषामुद्देशहीनानां नृणां दर्भदेहान् कुशमयशरीराणि राजा तत्सुताद्यैरनुद्दिष्टानां पुत्रादिभिर्विदाहयेत् । त्रिरात्रान्ते तेषां प्रेतत्वञ्च तैरेव परिमोचयेत् ।

On the expiration of twelve years the image of such a person should be made with Kuśa grass and cremated. His children and others should observe a period of uncleanliness for three days, and liberate him from the condition of a Preta².

ततस्तत्परिवारेभ्यः पुत्रादिक्रमतो धनम् ।

विभज्य नृपतिर्दद्यादन्यथा पातकी भवेत् ॥ ८५ ॥

*tatastatparivārebhyaḥ putrādikramato dhanam/
vibhajya nṛpatirdadyādanyathā pātakī bhavet//*

1. Mahā-pātakī. Such as drinking unconsecrated wine, killing a Vīra and others as in Ch. X, 205, ante.

2. See p. 628, note 5, ante.

ततः परमुद्देशरहितजनस्वामिकं द्रव्यं विभज्य पुत्रादिक्रमतस्तत्परिवारेभ्यो नृपेण देयमित्याह तत इत्यादिना । ततस्तद्वाहानन्तरं तदीयं धनं विभज्य पुत्रादिक्रमतस्तत्परिवारेभ्यो नृपतिर्दद्यात् । नन्वेवमकुर्वतो नरपतेः को दोषोऽत आह अन्यथेति । अन्यथा एतदकुर्वन् नृपतिः पातकी भवेत् ।

The King should then divide his property among the members of his family in their order, beginning with the son; otherwise he (the King) incurs sin.

न कोऽपि रक्षिता यस्य दीनस्याऽऽपदगतस्य च ।

तस्यैव नृपतिः पाता यतो भूपः प्रजाप्रभुः ॥ ८६ ॥

*na ko'pi rakṣitā yasya dīnasyā'padgatasya ca/
tasyaiva nr̥ptiḥ pātā yato bhūpaḥ prajāprabhuḥ//*

विपत्तिं प्राप्तोऽनन्यरक्षको मर्त्यो राज्ञैव पालीनय इत्याह न कोऽपीत्यादिना । आपदगतस्य विपत्तिं प्राप्तस्य दीनस्य दरिद्रस्य यस्य पुंसः कोऽपि रक्षिता न विद्यते तस्य नृपतिरेव पाता रक्षकः स्यात् । यतो भूप एव प्रजानां प्रभुः स्वामी भवेत् । “निस्रस्त्वु दुर्विधो दीनो दरिद्रो दुर्गतोऽपि सः” इत्यमरः ।

The King should protect the man who has no protector, who is powerless, who is in the midst of adversity, because the King is the Lord of his subjects.

यद्यागच्छेदनुद्दिष्टो विभागान्तेऽपि कालिके ।

तस्यैव दाराः पुत्राश्च धनं तस्यैव नान्यथा ॥ ८७ ॥

*yadyāgacchedanuddiṣṭo vibhāgānte'pi kālike/
tasyaiva dārāḥ putrāśca dhanam tasyaiva nānyathā//*

द्रव्यविभागान्तेऽप्यागतस्याऽनुद्दिष्टस्यैव पत्न्यादयो भवेयुरित्याह यदीत्यादिना । हे कालिके विभागान्तेऽप्यनुद्दिष्ट्यै जनो यद्यागच्छेत् तदा तस्यैव दारा भार्या पुत्राश्च तस्यैव धनमपि तस्यैव एतत्सर्वमन्यथा न भवेत् ।

Kālikā! if the man who has disappeared returns after the lapse of twelve years, then he shall recover his wife, children, and property; there is no doubt of that.

न समर्थः पुमान् दातुं पैतृकं स्थावरञ्च यत् :

स्वजनायाऽथवाऽन्यस्मै दायादानुमतिं विना ॥ ८८ ॥

*na samarthaḥ pumān dātum paitṛkaṁ sthāvaraṁ ca yāt/
svajanāyā'thavā'nyasmai dāyādānumatiṁ vinā//*

अंशिकानामनुमतौ पितृस्वामिकस्थावरद्रव्यं कस्मैचिदपि दातुं न कोऽपि शक्नुयादित्याह न समर्थ इत्यादिना । स्थावरं चेत्यत्राऽवधारणार्थकश्चशब्दः पैतृक-स्थावराभ्यां द्वाभ्यामपि सम्बध्यते । तदाऽयमर्थः । दायादानुमतिं विना अंशिकानामनुमतेर-भावे पैतृकमेव स्थावरमेव यत् द्रव्यं तत्स्वजनायान्यस्मै वा दातुं पुमान् समर्थः शक्तो न भवेत् ।

“अन्वाचयसमाहारेतरेतरसमुच्चये ।

विनियोगे तुल्ययोगितावधारणहेतुषु ।

पादस्य पूरणेऽप्युक्तं नवस्वर्थेषु चाव्ययम्” ।

Even a man is not competent to give away ancestral, immovable property, either to his own people or to strangers, without the consent of his heirs.

यत्तु स्वोपार्जितं रिक्तं स्थावरं स्थावरेतरम् ।

अस्थावरं पैतृकं च स्वेच्छया दातुमर्हति ॥ ८९ ॥

yattu svopārjitaṁ rikthaṁ sthāvaraṁ sthāvaretaram/
asthāvaraṁ paitṛkaṁ ca svecchayā dātumarhati//

पैतृकं स्थावरञ्च यदित्यनेन स्वोपार्जितस्थावराद्यखिलद्रव्यस्य लब्धस्य पैतृकस्य च जङ्गमद्रव्यस्य स्वच्छन्दं दानं कुर्यादिति सूचितं तदेव पुनर्विस्पष्टयितुमाह यत्त्वित्यादिना । यत्तु स्वोपार्जितं स्थावरं स्थावरेतरं जङ्गमं च रिक्तं धनं यच्च लब्धं पैतृकं पितृसम्बन्धि अस्थावरं जङ्गमं धनं तत्तु स्वेच्छया दातुमर्हति ।

A man may, at his pleasure, give away self-acquired property, be it movable or immovable, and may also give away ancestral movable property.

स्थिते पुत्रेऽथवा पत्न्यां कन्यायां तत्सुतेऽपि वा ।

जनके च जनन्यां वा भ्रातर्येवं स्वसर्षपि ॥ ९० ॥

स्वार्जितं स्थावरधनमस्थावरधनञ्च यत् ।

अस्थावरं पैतृकञ्च दातुं सर्वं क्षमो भवेत् ॥ ९१ ॥

sthite putre'thavā patnyām kanyāyām tatsute'pi vā/
janake ca jananyām vā bhrātaryevam svasaryapi//
svārjitaṁ sthāvaradhanamasthāvaradhanāñca yat/
asthāvaraṁ paitṛkāñca dātum sarvaṁ kṣamo bhavet//

अतिसन्निवृष्टतरपुत्राद्यननुमतावपि आत्मोपार्जितस्थावरादिसकलद्रव्यं पैतृकञ्चा-
ऽस्थावरधनं दातुं पुमान् समर्थो भवेदित्याह स्थित इत्यादिनाक्षमो भवेदित्यन्तेन
श्लोकद्वयेन। पुत्रे आत्मजेऽपि स्थिते सति पत्न्यां भार्यायामथवा कन्यायां दुहितरि
स्थितायां तत्सुते कन्यापुत्रे वा जनके पितरि वा स्थिते जनन्यां मातरि वा स्थितायामेवं
भ्रातरि सोदरे स्थिते स्वसूर्यपि भगिन्यामपि स्थितायां स्वार्जितमात्मोपार्जितं यत् स्थावरं
धनं यच्चाऽस्थावरधनं जङ्गम-द्रव्यं यच्च पैतृकमप्यस्थावरं धनं तत् सर्वं दातुं पुमान्
क्षमः समर्थो भवेत्।

If there be a son or wife living, or daughter or daughter's son, or father or mother, or brother or sister, even then one may give away self-acquired property, both movable and immovable, and inherited movable property.

धनमेवं विधानेन दत्तं वा धर्मसात्कृतम्।

पुंसा तदन्यथा कर्तुं पुत्राद्यैर्नैव शक्यते॥९२॥

*dhanamevaṁ vidhānena dattaṁ vā dharmasātkṛtam/
puṁsā tadanyathā kartuṁ putrādyairnaiva śakyate//*

शङ्करोक्तेन विधानेन पुरुषेण दत्तं धर्मार्थं च स्थापितं द्रव्यं तत् पुत्रादिभिर्नैवान्यथा
कर्तुं शक्यमित्याह धनमित्यादिना। पुंसा पुरुषेणैवं विधानेन शिवोक्तेनैतादृशेन विधिना
यत् धनं दत्तं यद्वा धनं धर्मसात्कृतं धर्माधीनं कृतं धर्मार्थं स्थापितमिति यावत्। तत् धनं
पुत्राद्यैरन्यथाकर्तुं नैव शक्यते।

If a man gives away or dedicates such property to any religious object, then his sons and others cannot annul such gift or dedication.

धर्मार्थं स्थापितं रिक्थं दाता रक्षितुमर्हति।

न प्रभुः पुनरादातुं धर्मो ह्यस्य यतः प्रभुः॥९३॥

*dharmārthanā sthāpitam riktham dātā rakṣitumarhati/
na prabhuḥ punarādātuṁ dharmo hyasya yataḥ prabhuḥ//*

धर्मार्थस्थापितद्रव्यस्य धर्मस्वामिकत्वात् दातुः पुनरादातुं तद्रक्षित्वञ्चाह धर्मार्थ-
मित्यादिना। धर्मार्थं स्थापितं यद्रिक्थं धनं तद्रक्षितं दाताऽर्हति। तत् धनं पुनरादातुं
गृहीतुं दाता न प्रभुरधिपः। यतोऽस्य धनस्य। हीति निश्चितौ। धर्मः प्रभुः स्वामी।

Property dedicated to any religious object should be looked after by the giver. The latter is, however, not competent to

take it back, because the ownership of such property is in Dharma¹.

मूलं वा तदुपस्वत्वं यथासङ्कल्पमम्बिके।

स्वयं वा तत्प्रतिनिधिर्धर्मार्थं विनियोजयेत्॥१४॥

*mūlaṁ vā tadupasvatvaṁ yathāsaṅkalpamambike/
svayaṁ vā tatpratiniidhirdharmārthaṁ viniyojayet//*

मूलधनं तदुपस्वत्वं वाऽऽत्माऽऽत्मप्रतिनिधिना वा यथासङ्कल्पं धर्मार्थं विनियोज-
यितव्यमित्याह मूलमित्यादिना। हे अम्बिके यथासङ्कल्पं सङ्कल्पमनतिक्रम्य मूलं वा
धनं तदुपस्वत्वं वा स्वयमात्मैव वा तत्प्रतिनिधिरात्मनः प्रतिनिधिर्वा धर्मार्थं विनियोजयेत्।
मुख्यस्याभावे तत्सदृशो य उपादीयते स प्रतिनिधिः।

Āmbikā!² the property or the profits thereof should be
employed by the dedicator himself, or his agent, for the religious
object³ to which it was dedicated.

स्वोपार्जितधनस्यार्धं दायादायाऽपि चेत् धनी।

दद्यात् स्नेहेन तच्चान्यो नान्यथा कर्तुमर्हति॥१५॥

*svopārjitadhanasyārdhaṁ dāyādāyā'pi cet dhanī/
dadyāt snehena taccānyo nānyathā kartumarhati//*

ननूपार्जकनेन प्रेमतो दायहारिणेऽपि दत्तं स्वोपार्जितद्रव्यस्यार्धमन्यः पुमानन्यथा
कर्तुमर्हति न वेत्यत आह स्वोपार्जितधनस्येत्यादिना। धनी पुमांश्चेद्यदि स्नेहेन प्रेम्णा
स्वोपार्जितधनस्यार्धं दायादायाऽपि धनहारिणेऽपि दद्यात्तदाऽन्यो जनस्तत्स्नेहेन दत्तं
स्वोपार्जितधनार्धमन्यथा कर्तुं नार्हति न योग्यो भवति। इतोऽनन्तरं वक्ष्यमाणस्य वचनस्य
बह्वंशिविषयत्वात् द्वयंशिविषयकमिदं वचनम्।

If the proprietor out of affection gives away half his self-
acquired property to any of his heirs, then his other heirs shall
not be able to annul the gift⁴.

यदि स्वोपार्जितस्यार्धमेकस्मै धनहारिणाम्।

ददात्यन्यैश्च दायादैः प्रतिरोद्धुं न शक्यते॥१६॥

1. i.e., the property belongs to the purpose for which it has been dedicated.
2. Mother. An epithet of the Devī—as the Universe is from Her.
3. Dharmārtham.
4. Bhāratī says that this applies to cases where one of several heirs is preferentially treated.

*yadi svopārjitasyārdhamekasmai dhanahāriṇām/
dadātyanyaiśca dāyādaiḥ pratiroddhum na śakyate//*

ननु बहूनां दायादनामेकस्मै दीयमानं स्वोपार्जितधनस्यार्धं अन्ये दायादाः प्रतिरोद्धुं शक्नुवन्ति न वेत्यत आह यदीत्यादिना । यद्यर्जको धनहारिणां दायादानां मध्ये एकस्मै धनहारिणे स्वोपार्जितस्य द्रव्यस्यार्धं ददाति तदाऽन्यैर्दायादैः प्रतिरोद्धुं वारयितुं न शक्यते ।

If the proprietor gives half his self-acquired wealth to any of his heirs, in such a case the other heirs shall not be able to avoid such gift.

एकेन पितृवित्तेन यत्र वित्तमुपार्जितम् ।

पित्र्ये समांशा दायादा न लाभार्हा विनाऽर्जकम् ॥ १७ ॥

*ekena pitrvittena yatra vittamupārjitam/
pitrye samāṇiśā dāyādā na lābhārḥā vinā'rjakam//*

ननु पैतृकद्रविणेनैवोपार्जिते वित्ते सर्वे दायादा भागार्हा भवेयुर्न वेत्याशङ्कयामाह एकेनेत्यादिना । यत्रा येषु दायादेषु मध्ये येनैकेन दायादेन येन पितृवित्तेन पैतृकेण धनेन वित्तं धनमुपार्जितं ते सर्वे दायादास्तस्मिन् पित्र्ये पैतृके वित्ते समांशाः समभागिनः स्युः । तमर्जकं विना लाभार्हास्तु न स्युः । किन्त्वर्जक एवैको लाभार्ह इत्यर्थः ।

If one of several brothers earns money with the help of the paternal property, then, while the other brothers are entitled to proportionate shares of the paternal property, no one but the acquirer is entitled to the profits.

पैतृकाणि च वित्तानि नष्टेऽप्युद्धारयेत्तु यः ।

दायादानां तद्धनेभ्य उद्धर्त्ता द्वयंशमर्हति ॥ १८ ॥

*paitṛkāṇi ca vittāni naṣṭe'pyuddhārayettu yaḥ/
dāyādānāṁ taddhanebhya uddharttā dvyaṇiśamarhati//*

विनष्टानि पैतृकद्रव्यण्युद्धरतो जनस्य तत्र भागद्वयहारित्वमन्येषां तु समभागित्वमित्याह पैतृकाणीत्यादिना । दायादानां मध्ये यस्तु दायादो नष्टेऽपि नाशेऽपि सति पैतृकाणि वित्तान्युद्धरेत् स उद्धर्त्ता तद्धनेभ्यो द्वयंशं भागद्वयमर्हति अन्ये तु सममंशं लभन्त इत्यर्थः ।

If one brother acquires ancestral property which was lost, then he shall receive two shares, and the other brothers shall each receive one share.

पुण्यं वित्तं च विद्या च नाश्रयेदशरीरिणम् ।

शरीरन्तु पितुर्यस्मात् किन्न स्यात् पैतृकं वसु ॥ १९ ॥

*punyaṃ vittaṃ ca vidyā ca nāśrayedaśarīriṇam/
śarīrantu pituryasmāt kinna syāt paitṛkaṃ vasu//*

वपुषः पैतृकत्वेन वपुष्मदाश्रितानां विद्यावित्तादीनामपि पैतृकत्वसत्त्वात् पृथगन्मद्रव्यैरपि मनुष्यैस्तैरेवोपार्जितानां सर्वेषां धनानां पितृसम्बन्धत्वात् न पायात् स्वोपार्जितत्वं न सिद्ध्येदतो निजायासैरर्जितानां सकलद्रव्याणां स्वोपार्जितत्वमर्जकमात्र-स्वामिकत्वञ्च ज्ञातव्यमित्येतदेवाह पुण्यमित्यादिना न चापरः इत्यन्तेन श्लोकत्रयेण । यस्माद्धेतोः पुण्यं धर्मं वित्तं धनं च विद्या शास्त्रादितत्त्वज्ञानं चाशरीरिणमदेहिनं नाश्रयेन्नावलम्बेत किन्तु शरीरिणमेवाऽऽश्रयेत् शरीरन्तु पितुः पितृसम्बन्धि भवति अतः किं वसु धनं पैतृकं पितृसम्बन्धि न भवेदपि तु सर्वं वसु पैतृकमेव भवेत् ।

Religious merit, wealth, and learning are all dependent on the body, and inasmuch as this body comes from the father, then (in such sense) what is there which is not paternal property?

पृथगनैः पृथग्वित्तैर्मनुजैर्यदुपार्जितम् ।

सर्वं तत् पितृसंक्रान्तं तदा स्वोपार्जितं कुतः ॥ १०० ॥

*prthagannaiḥ prthagvittairmanujairyadupārjitam/
sarvaṃ tat pitṛsaṅkrāntaṃ tadā svopārjitaṃ kutah//*

पृथगनैरिति । अतः पृथगनैर्विभिन्नभक्तैः पृथग्वित्तैर्विभक्तधनैरपि मनुजैर्मनुष्यैर्यदुपार्जितं तत्सर्वं पितृसंक्रान्तं पितृसम्बद्धं जातं तदा स्वोपार्जितं धनं कुतो भवेत् धनस्य स्वोपार्जितत्वं न सिद्ध्येदित्यर्थः ।

If whatever men earn, even when separate in mess and separate in property, is to be considered paternal property then what is there that is self-acquired?

अतो महेशि स्वायासैर्येन यद्धनमर्जितम् ।

स्वोपार्जितं तदेव स्यात् स तत्त्वामी न चापरः ॥ १०१ ॥

*ato maheśi svāyāsairyena yaddhanamarjitam/
svopārjitaṃ tadeva syāt sa tatsvāmī na cāparaḥ//*

अत इति । हे महेशि अतो हेतोः स्वायासैरात्मपरिश्रमैर्येन पृथगन्नादिनाऽपृथगन्नादिना वा पुंसा यत् धनमर्जितं तदेव धनं स्वोपार्जितं स्यात् । सोऽर्जकं एव तत्त्वामी स्वोपार्जितस्य धनस्य प्रभुर्न चापरोऽर्जकभिन्नः वामी ।

Therefore, O Great Devī!¹ whatever money is earned by one's own individual labour shall be self-acquired; the person acquiring it shall be the owner thereof, and no one else.

मातरं पितरं देवि गुरुं चैव पितामहान्।

मातामहान् करेणापि प्रहरन् नैव दायभाक्॥ १०२॥

*mātaraṁ pitaraṁ devi guruṁ caiva pitāmahān/
mātāmahān kareṇāpi praharannaiva dāyabhāk//*

मात्रादीन् पाणिनाऽपि प्रहरतो मानवस्य दायभागित्वं नैव स्यादित्याह मातरमित्यादिना। हे देवि मातरं जननीं पितरं जनकं गुरुं मन्त्रोपदेष्टारम् बहुवचनस्य बहूपलक्षकत्वात् पितामहान् पितामहादीन् मातामहांश्चापि मातामहादीनपि करेण पाणिनाऽपि प्रहरन्नरो दायभाक् नैव भवेत्। अपि शब्देन दण्डादिना मात्रादीन् प्रहरतस्तु सुतरामेव दायभागित्वं न भवेदिति सूचितम्।

O Devī! the man who even lifts his hand against his mother, father, Guru, paternal and maternal grandfathers,² shall not inherit.

निघ्नन्नन्यानपि प्राणैर्न तेषां धनमाप्नुयात्।

हतानामन्यदायादा भवेयुर्धनभागिनः॥ १०३॥

*nighnannanyānapi prāṇairna teṣāṁ dhanaṁ āpnuyāt/
hatānāmanyadāyādā bhaveyurdhanabhāginah//*

भ्रात्रादीनपि धनार्थं मारयतः पुरुषस्य हतस्वामिकद्रव्ये निरंशकत्वमपरदायादानां समांशकत्वं स्यादित्याह निघ्नन्नित्यादिना। अन्यानपि मात्रादिभिन्नानपि जनान् प्राणैर्निघ्नन्मारयन्नरस्तेषां हतानां धनं नाप्नुयान्न लभेत्। किन्तु हतानामन्ये हन्तुर्भिन्ना दायादा धनभागिनो भवेयुः।

The man who kills another shall not inherit his property; but the other heirs of the person killed shall inherit his property.

नपुंसकाः पुङ्गवश्च ग्रासाच्छ्रदनमम्बिके।

यावज्जीवनमर्हन्ति न ते स्युर्दायभागिनः॥ १०४॥

*napuṁsakāḥ puṁgavaśca grāsācchādanamambike/
yāvajjīvanamarhanti na te syurdāyabhāginah//*

1. Maheśī.

2. By this other ancestors are also meant.

अथाऽनंशानां पङ्गुक्लीबानां यावज्जीवनं ग्रासाच्छदनभागित्वं स्यादित्याह नपुंसका इत्यादिना । हे अम्बिके जगज्जननि नपुंसका पङ्गवश्च यावज्जीवनं जीवनपर्यन्तं केवलं ग्रासाच्छदनमर्हन्ति । ते दायभागिनो न स्युः ।

Ambikā! eunuchs and persons who are crippled are entitled to food and clothes so long as they live, but they are not entitled to inherit property.

सस्वामिकं प्राप्तधनं पथि वा यत्र कुत्रचित् ।

नृपस्तत्स्वामिने प्राप्त्वा दापयेत् सुविचारयन् ॥ १०५ ॥

*sasvāmikaṁ prāptadhanam pathi vā yatra kutrcit/
nṛpastatsvāmīne prāptrā dāpayet suvicārayan//*

नन्वध्वादौ लब्धस्य सस्वामिकद्रव्यस्य प्राप्तृजनगामित्वं स्यादात्मस्वामिगामित्वं वेत्यत आह सस्वामिकमित्यादिना । पथि मार्गे यत्र कुत्रचिद्वा स्थाने सस्वामिकं प्राप्तं धनं सुविचवारयन्नृपः तत्स्वामिने प्राप्तधनस्यापि पतये प्राप्त्वा पुंसा दापयेन् ।

If a man finds property which belongs to another, on the road or anywhere else, then the King shall, after due deliberation, make the finder restore it to the owner.

अस्वामिकानां जीवानामस्वामिकधनस्य च ।

प्राप्ता तत्र भवेत् स्वामी दशमांशं नृपेऽर्पयेत् ॥ १०६ ॥

*asvāmikānāṁ jīvānāmasvāmikadhanasya ca/
prāptā tatra bhavet svāmī daśamāṁśam nṛpe'rpayet//*

नन्वस्वामिकाः प्राप्ता गवाश्वादयो जीवास्तादृशानि प्राप्तानि धनानि च प्राप्तारं पुमांसं गच्छेयुर्वसुधाधिपं वेत्याशङ्कयामाह अस्वामिकानामित्यादिना । अस्वामिकानां स्वामिरहितानां जीवानां गवाश्वादीनामस्वामिकस्य धनस्य च प्राप्ता जनस्तत्र तेषु प्राप्तुषे स्वामी भवेत् । तत्र च दशममंशं प्राप्ता नृपेऽर्पयेद्दद्यात् । जीवानामति धनस्येति च "कर्तृकर्मणोः कृतीति" कर्मणि षष्ठी ।

If a man finds property, or a beast of which there is no owner, then the finder becomes the owner of the same, but should give the King a tenth share of such property or beast (or of the value thereof).

स्थावरं धनमन्यस्मै स्थिते सान्निध्यवर्तिनि ।

योग्ये क्रेतरि विक्रेतुं न शक्तः स्थावराधिपः ॥ १०७ ॥

*sthāvarāṃ dhanamanyasmai sthite sānnidhyavartini/
yogye kretri vikretuṃ na śaktaḥ sthāvarādhīpaḥ//*

ननु स्थावरद्रव्यस्वामिना दूरस्थयोग्यसमीपस्थयोः क्रायकयोर्मध्ये कतरस्मै स्थावरं धनं विक्रेतुं शक्येत तत्राह स्थावरमित्यादिना । सान्निध्यवर्तिनि समीपस्थायिनि योग्ये क्रयार्हे क्रेतरि क्रायके स्थिते सत्यन्यस्मै दूरवर्तिने पुंसे स्थावरं धनं विक्रेतुं स्थावराधिपो जनः शक्तो न भवेत् किन्तु सान्निध्यवर्तिने एव विक्रेतुं शक्नुयादित्यर्थः । सन्निधिरेव सान्निध्यम् । “चतुर्वर्णादीनां स्वार्थे उपसंख्यानमिति” स्वार्थे ष्यञ् ।

If there be a competent buyer for immovable property, who is a near neighbour,¹ then it is not competent for the owner of the immovable property to sell the same to another².

सान्निध्यवर्तिनां ज्ञातिः सवर्णो वा विशिष्यते ।

तयोरभावे सुहृदो विक्रेत्रिच्छ गरीयसी ॥ १०८ ॥

*sānnidhyavartināṃ jñātiḥ savarṇo vā viśiṣyate/
tayorabhāve suhr̥do vikretricchā garīyasī//*

नन्वेकेषां सन्निधिवर्तिनां मध्ये कतमस्य स्थावरद्रव्यक्रयणे वैशिष्ट्यमत आह सान्निध्येत्यादिना । सान्निध्यवर्तिनां मध्ये ज्ञातिर्गोत्रजो विशिष्यते सवर्णः समानवर्णो वा विशिष्यते तयोर्ज्ञातिसवर्णयोरभावे सुहृदो मित्राणि विशिष्यन्ते । ननु बहूनां गोत्रजानां सवर्णानां सुहृदाश्च मध्ये कतमस्मै स्थावरं द्रव्यं तत्स्वामी विक्रीणीतेत्यत आह विक्रेत्रिच्छेति । विक्रेतुर्विक्रयकर्तुर्निच्छ गरीयसी गुरुतरा भवेत् । क्रमत एव तेषां मध्ये यस्मै विक्रेतुमिच्छेत्तस्मै एव विक्रीणीतेति भावः ।

Among buyers who are near, the agnate³ and one of the same caste⁴ are specially qualified, and in their absence friends, but the desire of the seller should prevail⁵.

निर्णीतमूल्येऽप्यन्येन स्थावरस्य क्रयोद्यमे ।

तन्मूल्यं चेत् समीपस्थो रति क्रेता न चापरः ॥ १०९ ॥

-
1. Sānnidhyavartī. Tarkālaṅkāra renders “relation.”
  2. This and the following verses deal with the right of pre-emption.
  3. Jñāti—i.e., a person within the same Gotra.
  4. Savarṇa.
  5. Bhārati adds—If there be several buyers belonging to any of these classes, the person to whom the seller wishes to sell the property will have a predominant claim.

*nirṇītamūlye'pyanyena sthāvarasya krayodyame/
tanmūlyam cet samīpastho rāti kretā na cāparaḥ//*

नन्वन्यनिर्णीतमूल्यं स्थावरं वित्तं तन्मूल्यं ददता समीपस्थायिना क्रीयेत निर्णीतमूल्येनाऽन्येन वेत्याशङ्कयामाह निर्णीतेत्यादि । स्थावरस्य वित्तस्य क्रयोद्यमे सति अन्येन समीपस्थभिन्नेन पुंसा निर्णीतमूल्येऽपि मूल्ये निर्णीतेऽपि सति तन्मूल्यम् अन्यनिर्णीतमूल्यकस्थावरद्रव्यमूल्यं चेद्यदि समीपस्थो जनो राति ददाति तदाऽपरः समीपस्थभिन्नो जनः क्रेता क्रायको न भवेत् किन्तु समीपस्थ एव मूल्यं दत्त्वा क्रीणीयादित्यर्थः ।

If immovable property is about to be sold at a price fixed, and a neighbour pays the same price, then the latter is entitled to purchase it and no other.

मूल्यं दातुमशक्तश्चेत् सम्मतो विक्रयेऽपि वा ।

सन्निधिस्थस्तदाऽन्यस्मै गृही शक्तोऽतिविक्रये ॥ ११० ॥

*mūlyam dātumaśaktaścet sammato vikraye'pi vā/
sannidhisthastadā'nyasmai grhī śakto'tivikraye//*

स्थावरधनस्य मूल्यं दातुमशक्नुवति तद्विक्रये सम्मतिं वापि कुर्वति समीपस्थायिनि जने दूरस्थाय तद्विक्रेतुं तत्स्वामि शक्नोतीत्यत आह मूल्यमित्यादिना । सन्निधिस्थः समीपस्थायी जनश्चेद्यदि स्थावरस्य मूल्यं दातुमशक्तो भवेत् तस्य विक्रयेऽपि वा सम्मतः सम्मतिमान् भवेत् तदा गृही गृहस्थोऽन्यस्मै सन्निधिस्थभिन्नाय विक्रये शक्नोति शक्तो भवति ।

If the neighbour is unable to pay the price and consents to the sale (to another), then only may the house-holder sell the property to another.

क्रीतं चेत् स्थावरं देवि परोक्षे प्रतिवासिनः ।

श्रवणादेव तन्मूल्यं दत्त्वाऽसौ प्राप्तुमर्हति ॥ १११ ॥

*krītam cet sthāvaram devi parokṣe prativāsinaḥ/
śravaṇādeva tanmūlyam dattvā'sau prāptumarhati//*

ननु समीपस्थायिनः परोक्ष एवान्येन क्रीतं स्थावरं वित्तं क्रेतैव प्राप्तुमर्हति तत् श्रुत्वैव तन्मूल्यं ददत् समीपस्थायी वेत्याशङ्कयामाह क्रीतश्चेदित्यादिना । हे देवि चेद्यदि प्रतिवासिनः सन्निधिस्थायिनो जनस्य परोक्षे स्थावरं द्रव्यमन्येन क्रीतं भवेत् तदा

श्रवणादेव तन्मूल्यम् अन्यक्रीतस्थावरद्रव्यमूल्यं दत्त्वाऽसौ प्रतिवासी प्राप्तम् अर्हति ।
श्रवणादेवेत्यनेन कालान्तरे तन्मूल्यं दत्त्वाऽपि स्थावरद्रव्यं प्राप्तुं नार्हतीति सूचितम् ।

O Devī! if immovable property be brought without the knowledge of the neighbour, the latter is entitled to have it upon the condition of his paying the price immediately he hears of such sale.

क्रेता तत्र गृहारामान् विनिर्माति भनक्ति वा ।

मूल्यं दत्त्वापि नाप्नोति स्थावरं सन्निधिस्थितः ॥ ११२ ॥

*kretā tatra gṛhārāmān vinirmāti bhanakti vā/
mūlyam dattvāpi nāpnoti sthāvaram sannidhisthitah//*

क्रायकजनविनिर्मितमन्दिरारामं तद्भग्नमन्दिरोपवनं वा क्रीतं स्थावरधनं मूल्यं दत्त्वापि समीपस्थायी नाप्तुमर्हतीत्याह क्रेतेत्यादिना । क्रेता जनस्तत्र क्रीते स्थावरे यदि गृहारामान् गृहाण्युपवनानि च विनिर्माति करोति तत्र विनिर्मितानेव तान् भनक्ति आमर्दयति वा तदा सन्निस्थितोऽपि जनो मूल्यं दत्त्वापि स्थावरधनं नाप्नोति न लभते ।

Should, however, the buyer, after purchasing it, have converted the place into a garden, or built a house thereon, or if he has pulled down any building, the neighbour is not entitled in such a case to obtain the immovable property by the payment of its price.

करहीनाऽप्रतिहता वन्यारण्यातिदुर्गमा ।

अनादिष्टोऽपि तां भूमिं सम्पन्नां कर्तुमर्हति ॥ ११३ ॥

*karahīnā'pratihatā vanyāranyātidurgamā/
anādiṣṭo'pi tāṁ bhūmim sampannāṁ kartumarhati//*

भूमिपालेनाऽनाज्ञापितेनापि पुंसा जलोद्भवा काननोद्भवा च करहीना खिला भूमिः सम्पन्ना कर्तव्येत्याह करहीनेत्यादिना । वन्या जलोद्भवाऽऽरण्या काननोद्भवा चातिदुर्गमाऽतएवाऽप्रतिहता खिलाऽतएव करहीना राजग्राह्यभागरहिता या भूमिस्तां भूमिमनादिष्टोऽपि भूषेनाऽनाज्ञप्तोऽपि पुरुषः सम्पन्नां शस्याद्यां कर्तुमर्हति । वने जले भवा वन्या । दिगादिभ्यो यदिति यत् । “पयः कीलालममृतं जीवनं भुवनं वनम्” इत्यमरः । अरण्ये भवा आरण्या अरण्याण्ण इति णः ।

A man may, without permission, without payment, and without obstruction, bring under cultivation any land which

risers from the water,¹ which is in the middle of a forest, or otherwise difficult of access.

बहुप्रयाससाध्यायास्तस्या भूमिर्महीभृते ।

दत्त्वा दशांशं भुञ्जीयात् भूमिस्वामी यतो नृपः ॥ ११४ ॥

*bahuprayāsasādhyāyāstasyā bhūmirmahībhr̥te/
dattvā daśāṁśaṁ bhuñjīyāt bhūmisvāmī yato nṛpaḥ//*

अनेकायाससाध्यवन्धारण्यक्षितिजातवस्तुनो दशमांशं भूमिस्वामित्वाद्वाज्ञे समर्प्या-
वशिष्टं सर्वं स्वयं भोक्तव्यमित्याह बह्वित्यादिना । यतो नृपो राजा भूमिस्वामी अतो
बहुप्रयाससाध्याया अनेकपरिश्रमनिष्पाद्यायास्तस्या कन्याया आरण्यायाश्च भूमेर्जातस्य
वस्तुनो दशांशं दशमांशं महीभृते राज्ञे दत्त्वाऽवशिष्टं स्वयं भुञ्जीत ।

Where land has been brought under cultivation by considerable labour, the King, since he is the Lord of the soil, should be given a tenth of the profits of the land, and the rest should be enjoyed by him who has reclaimed it.

वापीकूपतडागानां खननं वृक्षरोपणम् ।

परानिष्टकरे देशे न गृहं कर्तुमर्हति ॥ ११५ ॥

*vāpīkūpatadāgānāṁ khaṇanaṁ vṛkṣaropaṇam/
parāniṣṭakare deśe na gṛhaṁ kartumarhati//*

अन्यानाकाङ्क्षितोत्पादके स्थाने वाप्यादीनां खननं वृक्षाणामारोपणं गेहस्य निर्माणं
च न विधेयमित्याह वापीत्यादिना । वाप्यादिखननवृक्षरोपणगृहकरणसत्त्वात् परानिष्टकरे-
ऽन्यानीणितोत्पादके देशे वापीकूपतडागानां खननं तथा वृक्षरोपणं तथा गृहमपि कर्तुं
जनो नार्हति ।

One should not excavate tanks, reservoirs, or wells, nor plant trees, nor build houses in places where they are likely to injure other people.

देवार्थं दत्तकूपादौ तथा स्रोतस्वतीजले ।

पानाधिकारिणः सर्वे सेचनेऽन्तिकवासिनः ॥ ११६ ॥

*devārthaṁ dattakūpādaū tathā srotasvatījale/
pānādihikāriṇaḥ sarve secane'ntikavāsinaḥ//*

देवार्थदत्तकूपादिजले नदीजले च सर्वेषां पानाधिकारिता सेकाधिकारिता तु

1. Chur, or alluvial land.

तन्निकटस्थायिनामेवेत्याह देवार्थमित्यादिना । देवार्थं दत्तकूपादौ तथा स्रोतस्वतीजले नदीवारिणी सर्वे पानाधिकारिणः सेचने त्वन्तिकवासिनो निकटस्थायिन एवाधिकारिणो भवेयुः । “स्रोतस्वती द्वीपवती स्रवन्ती निम्नगापगा” इत्यमरः ।

All have the right to drink the water of tanks and wells dedicated to Devas, as also the water of rivers, but the neighbours alone have the right to bale¹ it out.

यत्तोयसेचनाल्लोका भवेयुर्जलकातराः ।

न सिञ्चेयुर्जलं तस्मादपि सन्निधिवर्तिनः ॥ ११७ ॥

*yatttoyasecanāllokā bhaveyurjalakātarāḥ/
na siñceyurjalam tasmādapi sannidhivartinah//*

ननु यत् पानीयसेचनतस्तत्समीपस्थायिनो लोका जना व्याकुला भवेयुस्तज्जलं सेचनीयं न वेत्यत आह यत्तोयेत्यादिना । यत्तोयसेचनाद्यस्य कूपादेर्वारिणः सेकाल्लोका जना जलकातराः पानीयव्याकुला भवेयुस्तस्माज्जलं सन्निधिवर्तिनोऽपि न सिञ्चेयुः दूरवर्तिनान्तु का वार्ता ।

The water should not be baled out of tanks and so forth, even by neighbours, if to do so would cause a water famine.

धनानामविभक्तानामंशिनां सम्पत्तिं विना ।

तथाऽनिर्णीतवित्तानामसिद्धौ न्यासविक्रयौ ॥ ११८ ॥

*dhanānāmavibhaktanāmāṁśināṁ sammatinī vinā/
tathā'nirṇītavittānāmasiddhau nyāsavikrayau//*

दायादासम्मतयोरविभक्तद्रव्यन्यासविक्रययोर्निर्णयरहितद्रव्यन्यासविक्रययोश्च सिद्धत्वं न भवेदित्याह धनानामित्यादिना । अंशिनां दायादानां सम्पत्तिं विना अविभक्तानां धनानां न्यासविक्रयावसिद्धौ सिद्धौ न भवेताम् । तथाऽनिर्णीतवित्तानां वित्तानि इमानि अस्यैवेति वित्तानि इमानि इयन्ति वेति निर्णयरहितद्रव्याणां स्थापनविक्रयौ सिद्धौ न स्याताम् ।

The mortgage² and sale of property which is undivided, without the consent of the co-sharers, as also when the right of the parties therein is not determined, is invalid.

1. Secana—for irrigation purposes.

2. Nyāsa.

rises from the water,¹ which is in the middle of a forest, or otherwise difficult of access.

बहुप्रयाससाध्यायास्तस्या भूमिर्महीभृते।

दत्त्वा दशांशं भुञ्जीयात् भूमिस्वामी यतो नृपः॥ ११४॥

*bahuprayāśasādhyāyāstasyā bhūmirmahābhṛte/
dattvā daśāṁśaṁ bhuñjīyāt bhūmisvāmī yato nṛpaḥ//*

अनेकायाससाध्यवन्यारण्यक्षितिजातवस्तुनो दशमांशं भूमिस्वामित्वाद्वाज्ञे समर्प्या-
वशिष्टं सर्वं स्वयं भोक्तव्यमित्याह बह्वित्यादिना । यतो नृपो राजा भूमिस्वामी अतो
बहुप्रयाससाध्याया अनेकपरिश्रमनिष्पाद्यायास्तस्या कन्याया आरण्यायाश्च भूमेर्जातस्य
वस्तुनो दशांशं दशमांशं महीभृते राज्ञे दत्त्वाऽवशिष्टं स्वयं भुञ्जीत ।

Where land has been brought under cultivation by considerable labour, the King, since he is the Lord of the soil, should be given a tenth of the profits of the land, and the rest should be enjoyed by him who has reclaimed it.

वापीकूपतडागानां खननं वृक्षरोपणम्।

परानिष्टकरे देशे न गृहं कर्तुमर्हति॥ ११५॥

*vāpīkūpataḍāgānāṁ khaṇanam vṛkṣaropaṇam/
parāniṣṭakare deśe na gṛhaṁ kartumarhati//*

अन्यानाकाङ्क्षितोत्पादके स्थाने वाप्यादीनां खननं वृक्षाणामारोपणं गेहस्य निर्माणं
च न विधेयमित्याह वापीत्यादिना । वाप्यादिखननवृक्षरोपणगृहकरणसत्त्वात् परानिष्टकरे-
ऽन्यानीणितोत्पादके देशे वापीकूपतडागानां खननं तथा वृक्षरोपणं तथा गृहमपि कर्तुं
जनो नार्हति ।

One should not excavate tanks, reservoirs, or wells, nor plant trees, nor build houses in places where they are likely to injure other people.

देवार्थं दत्तकूपादौ तथा स्रोतस्वतीजले।

पानाधिकारिणः सर्वे सेचनेऽन्तिकवासिनः॥ ११६॥

*devārthanāṁ dattakūpāḍau tathā srotasvatījale/
pānādhikāriṇaḥ sarve secane'ntikavāsinaḥ//*

देवार्थदत्तकूपादिजले नदीजले च सर्वेषां पानाधिकारिता सेकाधिकारिता तु

1. Chur, or alluvial land.

तन्निकटस्थायिनामेवेत्याह देवार्थमित्यादिना । देवार्थं दत्तकूपादौ तथा स्रोतस्वतीजले नदीवारिणी सर्वे पानाधिकारिणः सेचने त्वन्तिकवासिनो निकटस्थायिन एवाधिकारिणो भवेयुः । “स्रोतस्वती द्वीपवती स्रवन्ती निम्नगापगा” इत्यमरः ।

All have the right to drink the water of tanks and wells dedicated to Devas, as also the water of rivers, but the neighbours alone have the right to bale¹ it out.

यत्तोयसेचनाल्लोका भवेयुर्जलकातराः ।

न सिञ्चेयुर्जलं तस्मादपि सन्निधिवर्तिनः ॥ ११७ ॥

*yattoyasecanāllokā bhaveyurjalakātarāḥ/
na siñceyurjalarāṇ tasmādapi sannidhivartinaḥ//*

ननु यत् पानीयसेचनतस्तत्समीपस्थायिनो लोका जना व्याकुला भवेयुस्तज्जलं सेचनीयं न वेत्यत आह यत्तोयेत्यादिना । यत्तोयसेचनाद्यस्य कूपादेवारिणः सेकाल्लोका जना जलकातराः पानीयव्याकुला भवेयुस्तस्माज्जलं सन्निधिवर्तिनोऽपि न सिञ्चेयुः दूरवर्तिनान्नु का वार्ता ।

The water should not be baled out of tanks and so forth, even by neighbours, if to do so would cause a water famine.

धनानामविभक्तानामंशिनां सम्पत्तिं विना ।

तथाऽनिर्णीतवित्तानामसिद्धौ न्यासविक्रयौ ॥ ११८ ॥

*dhanānāmavibhaktanāmāṇśināṇi sammatiniṇi vinā/
tathā'nirṇītavittānāmasiddhau nyāsavikrayau//*

दायादासम्मतयोरविभक्तद्रव्यन्यासविक्रययोर्निर्णयरहितद्रव्यन्यासविक्रययोश्च सिद्धत्वं न भवेदित्याह धनानामित्यादिना । अंशिनां दायादानां सम्पत्तिं विना अविभक्तानां धनानां न्यासविक्रयावसिद्धौ सिद्धौ न भवेताम् । तथाऽनिर्णीतवित्तानां वित्तानि इमानि अस्यैवेति वित्तानि इमानि इयन्ति वेति निर्णयरहितद्रव्याणां स्थापनविक्रयौ सिद्धौ न स्याताम् ।

The mortgage² and sale of property which is undivided, without the consent of the co-sharers, as also when the right of the parties therein is not determined, is invalid.

1. Secana—for irrigation purposes.

2. Nyāsa.

स्थाप्यानां बद्धवित्तानां ज्ञानान्नष्टेऽप्ययत्नतः ।

तन्मूल्यं दापयेत्तेन स्वामिने सर्वथा नृपः ॥ ११९ ॥

*sthāpyānāṃ baddhvittānāṃ jñānānnaṣṭe'pyayatnataḥ/
tanmūlyam dāpayettena svāmine sarvathā nṛpaḥ//*

यस्यालये न्यस्तद्रव्याणां बद्धद्रव्याणाञ्च ज्ञानपूर्वकादयत्नान्नाशो भवेत् तेन पुंसा तन्मूल्यं तत्स्वामिने नृपतिना दापयितव्यमित्याह स्थाप्यानामित्यादिना । ज्ञानादयत्नतो ज्ञानपूर्वकादयत्नात् स्थाप्यानां न्यासवित्तानां बद्धवित्तानाञ्च नष्टेऽपि नाशेऽपि सति यद्गेहे स्थापितानि बद्धानि च वित्तानि नष्टानि तेन पुंसा तन्मूल्यं स्थापितबद्धवित्तमूल्यं स्वामिने तद्वित्ताधिपतये नृपो राजा सर्वथा सर्वप्रकारेण दापयेत् । ज्ञानान्नष्टेऽप्ययत्नत इति वदता सदाशिवेन तद्रक्षायै यत्नसत्त्वेऽपि कथञ्चित्तन्नाशे सति तन्मूल्यं नृपेण न दापयितव्यमिति सूचयामास ।

If property mortgaged or deposited with another is destroyed wilfully or by negligence, then the King should make the mortgagee or depositor restore the value thereof to the owner.

अभिमत्या स्थापकस्य पश्चादिन्यस्तवस्तुनाम् ।

व्यवहारे कृते तत्र धार्ता सम्पोषयेत् पशून् ॥ १२० ॥

*abhimatyā sthāpakasya paśvādinyastavastunām/
vyavahāre kṛte tatra dhārtā sampoṣayet paśūn//*

स्थापकसम्पत्त्या कृतन्यस्तपश्चादिवस्तुव्यवहारेणैव पुंसा स्थापिताः पशवः सम्पोषयितव्या इत्याह अभिमत्येत्यादिना । स्थापकस्य द्रव्यन्यासकस्याऽभिमत्या सम्पत्त्या । पश्चादिन्यस्तवस्तुनां व्यवहारे कृते सति तत्र तेषु न्यस्तवस्तुषु मध्ये पशून् धार्ता धारकः पुरुषः सम्पोषयेत् । संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वात् पश्चादिन्यस्तवस्तुनामित्यत्र नामीति न दीर्घत्वम् । आगमजस्याप्यनित्यत्वात् धार्तैत्यत्रार्धधातुकस्येडूलादेरिति नेडागमः ।

If any animal or any other thing is used with the consent of the depositor by the person with whom they are placed, then the depositor should bear the expense of food and keep.

लाभे नियोजयेद्यत्र स्थावरादीनि मानवः ।

नियमेन विना काललाभयोरन्यथा भवेत् ॥ १२१ ॥

*lābhe niyojayedyaatra sthāvarādīni mānavah/
niyamena vinā kālalābhayoranyathā bhavet//*

काललाभयोर्नियममकृत्वैव यस्मिंल्लाभे स्थावरादिद्रव्याणि प्रयोज्यन्ते तस्य अन्यथात्वं भवेदित्याह लाभे इत्यादिना । काललाभयोर्नियमेन विना यत्र लाभे फले स्थावरादीनि वस्तूनि मानवो नियोजयेत् । स लाभोऽन्यथा भवेत् । “नीवीपरिपणं मूलधनं लोभोऽधिकं फलम्” इत्यमरः ।

Where immovable or movable property is made over to another for profit, such transaction will be invalid if it be not for a definite time, or if the amount of profits is indeterminate.

साधारणानि वस्तूनि लाभार्थं नैव योजयेत् ।

मृते पितरि सर्वेषामंशिनां सम्पत्तिं विना ॥ १२२ ॥

*sādhāraṇāni vastūni lābhārtham naiva yojayet/
mrte pitari sarveṣāmaṁśināṁ sammatim vinā//*

पितुर्मरणादूर्ध्वं सर्वभ्रातृणां सम्पत्तेरभावे सामान्यद्रव्याणि लाभार्थं नैव प्रयोक्तव्यानीत्याह साधारणानीत्यादिना । पितरि मृते सति सर्वेषामंशिनां सम्पत्तिं विना साधारणानि सामान्यानि वस्तूनि लाभार्थं फलार्थं नैव योजयेत् ।

Common (joint) property should not, on the father's death, be employed for profit without the consent of all the co-sharers.

क्रमव्यत्ययमूल्येन द्रव्याणां विक्रये सति ।

नृपस्तदन्यथा कर्तुं क्षमो भवति पार्वति ॥ १२३ ॥

*kramavyatyayamūlyena dravyāṇāṁ vikraye sati/
nrpastadanyathā kartum kṣamo bhavati pārvati//*

विपरीतक्रमकेण मूल्येन स्थावरादिद्रव्याणां जातं विक्रयणमन्यथा कर्तुं नृपेण शक्यत इत्याह क्रमेत्यादिना । हे पार्वति क्रमस्य व्यत्ययो विपर्ययो यत्र तथाभूतेन मूल्येन द्रव्याणां विक्रये सति स्वल्पमूल्येन भूयिष्ठमूल्यानां भूयिष्ठमूल्येन च स्वल्पमूल्यानां द्रव्याणां विक्रयणे सति तद्विक्रयणमन्यथा कर्तुं नृपो नराधिपः क्षमो भवति ।

If articles are sold at improper prices,¹ then the King may set aside such sale.

जननञ्चापि मरणं शरीराणां यथा सकृत् ।

दानं तथैव कन्याया ब्राह्मोद्वाहः सकृत् सकृत् ॥ १२४ ॥

1. Krama-vyatyaya-mūlya—i.e., articles of less value at a higher price or of greater value at a less price.

*jananañcāpi maraṇaṁ śarīrāṇāṁ yathā sakṛt/
dānaṁ tathaiva kanyāyā brāh্মohvāhaḥ sakṛt sakṛt//*

ननु वेदोक्तविधिभिरैकेनोद्वाहिता कन्या जीवत्येव तस्मिन्मृते वा पुनस्तैरेव विधिभिरन्येनोद्वाह्या भवेन्न वेत्यत आह जननमित्यादिना । यथा शरीराणां जननमुत्पत्तिर्भरणं मृतिश्चापि सकृदेकवारमेव भवति । तथैव दानं कन्याया ब्राह्मोद्वाहश्च सकृत् सकृदेव भवति । ब्राह्मोद्वाह इति व्याहरता महादेवेनैकेनोद्वाहिताया अपि कन्यायाः शैवविधिभिस्तु पुनरुद्वाहो भवत्येवेति सूचयाम्बभूवे ।

As a body is born and dies only once, and property can be given away only once, so there can be but one Brāhma marriage of the daughter¹.

नैकपुत्रः सुतं दद्यान्नैकस्त्रीकस्तथा स्त्रियम् ।

नैककन्यः सुतां शैवोद्वाहे पितृहितः पुमान् ॥ १२५ ॥

*naikaputraḥ sutam dadyānnaikastrīkastathā striyam/
naikakanyaḥ sutām śaivodvāhe pitṛhitaḥ pumān//*

एकपुत्रेणैकस्त्रीकेणैकपुत्रीकेण च पितृहितेन पुंसा पुत्रदानं स्त्रीदानं शैवोद्वाहे कन्यादानञ्च नैव कार्यमित्याह नैकपुत्र इत्यादिना । एकपुत्रः पुमान् सुतं पुत्रं कस्मैचिन्न दद्यात् । तथैकस्त्रीकः स्त्रियं न दद्यात् । एककन्यश्च शैवोद्वाहे सुतां कन्यां न दद्यात् । पुत्रादीनामदाने हेतुं दर्शयन् पुमांसं विशिनष्टि कथम्भूतः पुमान् पितृहितः यतः पितृभ्यो हितोऽतो न दद्यादित्यर्थः ।

The man, devoted to his ancestors, who has an only son, should not give him away (in adoption), and, similarly, he should not give away an only wife or an only daughter in Śaiva marriage.

दैवे पित्र्ये च वाणिज्ये राजद्वारे विशेषतः ।

यद्विदध्यात् प्रतिनिधिस्तन्नियन्तुः कृतिर्भवेत् ॥ १२६ ॥

*daive pitrye ca vāṇijye rājadvāre viśeṣataḥ/
yadvidadhyāt pratinidhistanniyaṁ tuḥ kṛtirbhavet//*

प्रतिनिधिना विहितं यद्यदैवादिकं कर्म तत् सर्वमात्मनैव विहितं भवेदित्याह दैव इत्यादिना । दैवे पित्र्ये वाणिज्ये च कर्मणि विशेषतो राजद्वारे च प्रतिनिधिर्यद्विद-

1. This verse is against remarriage in Brāhma form, but as regards Śaiva Wife, see next verse.

ध्यातन्नियन्तुः प्रवर्तयितुः कृतिर्भवेत्। दैवे पित्र्ये वाणिज्ये इति निर्धारणे सप्तमी।
क्रियते इति कृतिः। स्त्रियां क्तिन्निति कर्मणि क्तिन्।

In rites relating to the Devas and the Pitṛs, in mercantile transactions, and in Courts of Law,¹ whatever the Substitute (Agent) does is the act of the employer.

न दण्डार्हः प्रतिनिधिस्तथा दूतोऽपि सुव्रते।

नियोक्तृकृतदोषेण विधिरेष सनातनः॥ १२७॥

*na daṇḍārhaḥ pratinidhistathā dūto'pi suvrate/
niyokṭṛkṛtadoṣeṇa vidhīreṣa sanātanaḥ//*

ननु नियन्त्रा कृतेनापराधेन प्रतिनिधিদूतौ दण्डनीयौ भवेतां न वेत्यत आह नेत्यादिना हे सुव्रते शोभनव्रतशालिनि नियोक्तृकृतदोषेण नियन्तृविहितापराधेन प्रतिनिधिः तथा दूतश्चरोऽपि दण्डार्हो न भवेत्। एष सनातनो नित्यो विधिर्विधानम्।

The immutable rule is that the Agent² should not be punished for the guilt of the employer.

ऋणे कृषौ च वाणिज्ये तथा सर्वेषु कर्मसु।

यद्यदङ्गीकृतं लोकैस्तत्कार्यं धर्मसम्मतम्॥ १२८॥

*ṛṇe kṛṣau ca vāṇijye tathā sarveṣu karmasu/
yadyadaṅgīkṛtaṁ lokaistatkāryaṁ dharmasammataṁ//*

ऋणकृष्यादावान्येषु च सकलकर्मसु निखिलस्याऽङ्गीकृतस्याऽवश्यकरणीयतामाह ऋण इत्यादिना। ऋणे कृषौ वाणिज्ये वणिक्कर्मणि च तथाऽन्येषु सर्वेषु कर्मसु लोकैर्जनैर्धर्मसम्मतं यद्यदङ्गीकृतं तत् सर्वं कार्यं विधातव्यम्। धर्मसम्मतमित्यनेन पापसम्मतं स्वीकृतं सर्वथा लोकानामकरणीयमिति ध्वनितम्।

In monetary dealings, in agriculture, in mercantile transactions, as also in all other dealings, whatever is undertaken, the same should be performed if in agreement with Dharma³.

अधीशेनावितं विश्वं नाशं यान्ति निनक्षवः।

तत्पातृन् पाति विश्वेशस्तस्माल्लोकहितो भवेत्॥ १२९॥

1. Rājadvāra=(lit.). King's door.

2. Dūta—Emissary.

3. Dharma-sammata.

*adhīśenāvitam viśvam nāśam yānti ninamkṣavaḥ/
tatpātṛṇ pāti viśveśastasmālokaḥito bhavet//*

॥ इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे सर्वधर्मनिर्णयसारे
श्रीमदाद्यासदाशिवसंवादे सनातनव्यवहारकथनं द्वादशोल्लासः ॥ १२ ॥

*// iti śrīmahānirvāṇatantr̥ sarvatantrottamottame sarvadharmnīrṇayasāre
śrīmadādyāsadāśivasanivāde sanātanavyavahārakathanam dvādaśollāsaḥ//*

आत्मनो भद्रमभिलष्यद्भिर्मानवैर्लोकहितैरेव भवितव्यमित्याह अधीशेनेत्यादिना ।
यतोऽधीशेन जगदीश्वरेणावितं रक्षितं विश्वं संसारं निनक्ष्वो नाशयितुमिच्छ्वो जनाः
स्वयं नाशं यान्ति प्राप्नुवन्ति तत्पातृन् विश्वपालकांस्तु विश्वेशः पाति रक्षति
तस्माद्धेतोर्लोकहितो जनो भवेत् । नश्यत्यत्रान्तर्भावितोऽप्यर्थः ।

इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रटीकायां द्वादशोल्लासः ।

The Lord protects this universe. Whoever wish to destroy it will be themselves destroyed, and whosoever protect it, them the Lord of the Universe Himself protects. Therefore should one act for the good of the world.

*End of Twelfth Chapter, entitled, "An Account of the Eternal
and Immutable Vyavahāra."*

त्रयोदशोल्लासः

CHAPTER XIII

INSTALLATION OF THE DEVATĀ

इति निगदितवन्तं देवदेवं महेशं
निखिलनिगमसारं स्वर्गमोक्षैकबीजम्।
कलिमलकलितानां पावनैकान्तचित्ता
त्रिभुवनजनमाता पार्वती प्राद् भक्त्या ॥ १ ॥
ओ३ नमो ब्रह्मणे।

*iti nigaditavantam devadevam maheśam
nikhilanigamasāraṁ svargamokṣaikabījam/
kalimalakalitānām pāvanaikāntacittā
tribhuvanajanamātā pārvatī prādda bhaktyā//
om namo brahmaṇe/*

इतीत्यादि। निगदितवन्तम् कथितवन्तम्। कलिमलकलितानां पावनैकान्तचित्ता
कलिमलैः संयुक्तानां जनानां पावने दृढमानसा।

Pārvatī, the Mother of the three worlds, Her mind engrossed with thoughts for the purification of men polluted with the impurities of the Kali Age, humbly questioned Maheśa, the Deva of Devas, who had thus spoken of the essence of all the Nigamas, which is the Seed of heaven¹ and final Liberation² (as follows).

---

1. Svarga.

2. Mokṣa.

देव्युवाच

महद्योनेरादिशक्तेर्महाकाल्या महाद्युतेः ।
सूक्ष्मातिसूक्ष्मभूतायाः कथं रूपनिरूपणम् ॥ २ ॥

devyuvāca

*mahadyonerādīśaktermahākālyā mahādyuteḥ/
sūkṣmātisūkṣmabhūtāyāḥ katham rūpanirūpaṇam//*

पार्वती महेशं प्रति किमाहेत्यपेक्षामाह महद्योनेरित्यादिना । महद्योनेः महत्तत्त्वोत्पत्ति-
स्थानभूतायाः ।

Śrī Devī said :

How can Mahākālī be endowed of form, She who is the Great Cause,¹ the Primordial Power,² the Great Light, more subtle than the subtlest Elements?

रूपं प्रकृतिकार्याणां सा तु साक्षात् परात्परा ।
एतन्मे संशयं देव विशेषाच्छेत्तुमर्हसि ॥ ३ ॥

*rūpaṁ prakṛtikāryāṇāṁ sā tu sākṣāt parātparā/
etanme saṁśayaṁ deva viśeṣācchettumarhasi//*

सा महाकाली । एतत् एतम् ।

It is only that which is the Effect of Prakṛti which has form.³ How should She have form? She is above the most high. It behoves Thee, O Deva! to completely remove this doubt of Mine.

उपासकानां कार्याय पुरैव कथितं प्रिये ।
गुणक्रियानुसारेण रूपं देव्याः प्रकल्पितम् ॥ ४ ॥

*upāsakānāṁ kāryāya puraiva kathitaṁ priye/
guṇakriyānusāreṇa rūpaṁ devyāḥ prakalpitaṁ//*

अत्रोत्तरं श्रीसदाशिव उवाच उपासकानामित्यादिभिर्दशभिः । हे प्रिये उपासकानां जनानां कार्याय गुणक्रियानुसारेण देव्या महाकाल्या रूपं प्रकल्पितं न तु वास्तवमिति पुरैव कथितम् ।

1. Mahad-yoni or Great Womb. Bhārati says the reference is to Mahat Tattva. From the Devī originated Mahat.
2. Ādi-Śakti.
3. Rūpaṁ prakṛteḥ kāryāṇāṁ, that is, Vikṛti.

Śrī Sadāśiva said :

Beloved! I have already said that to meet the needs¹ of the worshippers the image of the Devī is formed according to Her qualities and actions.

श्वेतपीतादिको वर्णो यथा कृष्णे विलीयते।

प्रविशन्ति तथा काल्यां सर्वभूतानि शैलजे॥५॥

*śvetapītādiko varṇo yathā kṛṣṇe vilīyate/
praviśanti tathā kālyāṁ sarvabhūtāni śailaje//*

As white, yellow, and other colours all disappear in black, in the same way, O Śailajā² all beings enter Kālī.

अतस्तस्याः कालशक्तेर्निर्गुणाया निराकृतेः।

हितायाः प्राप्तयोगानां वर्णः कृष्णो निरूपितः॥६॥

*atastasyāḥ kālaśakternirguṇāyā nirākṛteḥ/
hitāyāḥ prāptayogānāṁ varṇaḥ kṛṣṇo nirūpitah//*

श्वेतेत्यादि। हे शैलजे पार्वति यथा कृष्णे वर्णे श्वेतपीतादिको वर्णो विलीयते विशेषेण लीनो भवति तथैव काल्यामपि सर्वभूतानि प्रविशन्ति प्रलीयन्ते। अतो हेतोस्तस्याः काल्या वर्णः कृष्णो निरूपितः कथित इत्यन्वयः। प्राप्तयोगानाम् लब्धज्ञानरूपमोक्षोपायानाम्।

Therefore it is, that by those who have attained the Knowledge³ of the means of final Liberation, the attributeless, formless, and beneficent Kālaśakti⁴ is endowed with the colour of blackness.

नित्यायाः कालरूपाया अव्ययायाः शिवात्मनः।

अमृतत्वाल्ललाटेऽस्याः शशिचिह्नं निरूपितम्॥७॥

*nityāyāḥ kālarūpāyā avyayāyāḥ śivātmanah/
amṛtatvāllalāṭe'syāḥ śaśicihnaṁ nirūpitam//*

1. So it has been said—Upāsakānāṁ kāryārtham Brahmaṇo rūpa-kalpanā. The Supreme Brahman takes on various forms for the benefit of the worshipper. See *Śāktānanda-taraṅgiṇī* Ch. III, where the necessity of an image is dealt with.

2. Śailajā—Born of the Mountain. So She is also called Girijā.

3. Yoga=Jñāna here means Brahmajñāna.

4. i.e., Kālī.

नित्याया इत्यादिना । नित्याया वृद्धिशून्याया अव्ययाया अपक्षयरहि तायाः शिवात्मनः कल्याणस्वरूपायाः कालरूपाया अस्याः काल्या अमृतत्वात् हेतोर्ललाटे शशिचिह्नं निरूपितं कथितम् ।

As the eternal and changeless and beneficent One in the form of Kāla¹ is nectar itself, therefore the sign of the Moon is placed on Her forehead².

शशिसूर्याग्निभिर्नित्यैरखिलं कालिकं जगत् ।

सम्पश्यति यतस्तस्मात् कल्पितं नयनत्रयम् ॥ ८ ॥

*śaśisūryāgnibhirnityairkhilam kālikam jagat/
sampaśyati yatastasmāt kalpitam nayanatrayam//*

कालिकम् कालसम्भवम् ।

As She surveys the entire, universe, which is the product of Time,¹ with Her three eyes—the Moon, Sun and Fire³—therefore She is endowed with three eyes.

ग्रसनात् सर्वसत्त्वानां कालदन्तेन चर्वणात् ।

तद्रक्तसङ्घो देवेश्याः वासोरूपेण भाषितम् ॥ ९ ॥

*grasanāt sarvasattvānām kāladantena carvaṇāt/
tadraktasaṅgho deveśyāḥ vāsorūpeṇa bhāṣitam//*

सर्वसत्त्वानाम् अशेषजन्तूनाम् । कालदन्तेन कालरूपेण दन्तेन । तद्रक्तसङ्घः सर्वसत्त्वरुधिरसमूहः ।

As (at the final Dissolution) She devours⁴ all existence,⁵ as She chews all things existing with Her fierce⁶ teeth, therefore a mass of blood⁷ is said to be the apparel of the Queen of the Devas.

1. Kāla-rūpa. Kāla is Time (see p. 362, notes 2 and By Kālaśakti in v. 6, Kālī is meant without Her Time ceases to be.
2. The Universe is Brahman seen under the forms of Time and Space that is Māyā.
3. That is the white, red and mixed Bindus which form the Kāmakaḷā. See "Garland of Letters" and Kāma-kalā-vilāsa, Ed. A. Avalon.
4. Grasana. See ante, Ch. V, 141.
5. Sarva-sattva.
6. Kāla-danta or teeth which is Time (Kāla).
7. Bhārati adds —of all beings.

समये समये जीवरक्षणं विपदः शिवे।

प्रेरणं स्वस्वकार्येषु वरश्चाभयमीरितम्॥१०॥

*samaye samaye jīvarakṣaṇam vipadaḥ śive/
preraṇam svasvakāryeṣu varaścābhayaṁīritam//*

समये इत्यादि। हे शिवे समये समये काले काले विपदः सकाशात् जीवानां रक्षणं स्वस्वकार्येषु प्रेरणं च कालिकाया वरश्चाभयमीरितम्। विपत्तितो जीवानां रक्षणमभयं कथितं स्वस्वकार्येषु प्रेरणं वरः कथित इत्यर्थः।

As time after time She protects all beings from danger, and O Śivā, as She directs them in the paths of duty, Her hands are lifted up to dispel fear¹ and grant blessings².

रजोजनितविश्वानि विष्टभ्य परितिष्ठति।

अतो हि कथितं भद्रे रक्तपद्मासनस्थिता॥११॥

*rajojanitaviśvāni viṣṭabhya paritiṣṭhati/
ato hi kathitaṁ bhadre raktapadmāsansthitā//*

विष्टभ्य अवलम्ब्य।

क्रीडन्तं कालिकं कालं पीत्वा मोहमयीं सुराम्।

पश्यन्ती चिन्मयी देवी सर्वसाक्षिस्वरूपिणी॥१२॥

*krīḍantaṁ kālikaṁ kālaṁ pītvā mohamayīṁ surām/
paśyantī cinmayī devī sarvasākṣisvarūpiṇī//*

As She encompasses the worlds, which are the product of Rajoguṇa,³ She is spoken of, O Gentle One! as the Devī who is seated on a red lotus. The Devī, Who as Consciousness itself⁴ witnesseth all things⁵ is gazing at Kāla elated with the wine of ignorance and playing⁶ with the universe⁷.

1. Abhaya.

2. Vara.

3. i.e., the active quality.

4. Cinmayī=Jñānasvarūpā, for She is one with the Supreme Brahma who is Cit.

5. Sarva-sākṣi-sva-rūpiṇī. "Sva-rūpiṇī," because, thought it is the Puruṣa who is the witness, She is Herself the Brahman, and therefore also a witness, just as She, too is also Cinmayī.

6. i.e., the restless play of Time with the universe is seen in the never-ceasing changes it effects.

7. Universe—Kālika (because it is originated from Kāla, or Time). In

एवं गुणानुसारेण रूपाणि विविधानि च।

कल्पितानि हितार्थाय भक्तानामल्पमेधसाम्॥१३॥

*evam guṇānusāreṇa rūpāṇi vividhāni ca/
kalpitāni hitārthāya bhaktānāmalpamedhasām//*

कालिकम् कालसम्भवं जगत्। चिन्मयी ज्ञानस्वरूपा।

It is for the benefit of such worshippers as are of little understanding that the different forms¹ are imagined² according to the attributes (of the Divinity).

श्रीदेव्युवाच

ध्यानं यत् कथितं काल्या जीवनिस्तारहेतवे।

तस्यानुरूपतो मूर्तिं मृण्मयीं वा शिलामयीम्॥१४॥

दारुधातुमयीं वापि निर्माय यदि साधकः।

विचित्रभवनं कृत्वा वस्त्रालङ्कारभूषिताम्।

स्थापयेत्तत्र देवेशीं किं फलं तस्य जायते॥१५॥

śrīdevyuvāca

*dhyānam yat kathitam kālyā jīvanistārahetave/
tasyānurūpato mūrtim mṛṇmayīm vā śilamayīm//
dārudhātumayīm vāpi nirmāya yadi sādhaḥ/
vicitrabhavanam kṛtvā vastrālaṅkārabhūṣitām/
sthāpayettatra deveśīm kiṁ phalam tasya jāyate//*

Śrī Devī said :

What merit does the worshipper gain who makes an image of the Great Devī of mud, stone, wood, or metal, in accordance

---

the Dhyāna in verse 141, Chapter V, Kāla is described as dancing before the Devī. The "wine" is Moha or Avidyā, ignorance. Pītvā mohamayīm surām.

1. Rūpa.
2. Kalpita—that is, imagined by the Devī who assumes such forms to meet the needs of the ordinary man, who in such matters is generally weak of intelligence.

Evam guṇānusāreṇa rūpāṇi vividhāni ca.

Kalpitāni hitārthāya bhaktānām alpa-medhasām.

(Se as to this "Principles of Tantra," by Sir John Woodroffe).

with the representation¹ described by Thee for the salvation of humanity, and who decks the same with clothes and jewels, and who, in a beautifully decorated house, consecrates it?

प्रतिष्ठा केन विधिना तस्याः प्रतिकृतेः प्रभो ।

कर्तव्या तदशेषेण कृपया मे प्रकाशयताम् ॥ १६ ॥

*pratiṣṭhā kena vidhinā tasyāḥ pratikṛteḥ prabho/
kartavyā tadaśeṣeṇa kṛpayā me prakāśyatām//*

O Lord! out of Thy kindness for Me, reveal this also, with all the particular rules according to which the image of the Devī should be consecrated.

वापीकूपगृहारामदेवप्रतिकृतेस्तथा ।

प्रतिष्ठा सूचिता पूर्वं गदिता न विशेषतः ॥ १७ ॥

*vāpīkūpagr̥hārāmadevapratikṛtestathā /
pratiṣṭhā sūcitā pūrvam gaditā na viśeṣataḥ//*

आद्यायाः कालिकायास्तद्धिन्नानां च देवतानां प्रतिमाया गृहादीनाञ्च प्रतिष्ठया विधानं फलं गृहादिप्रदानफलञ्च श्रोतुमिच्छन्ती देव्युवाच-ध्यानमित्यादि। हे प्रभो जीवनिस्तारहेतवे काल्या यद्ध्यानं कथितं तस्य ध्यानस्यानुरूपतो मृण्मयीं मृत्तिकाविकारभूतां शिलामयीं दारुधातुमीयं वा मूर्तिं निर्माय विचित्रं भवनं च कृत्वा तत्र भवने वस्त्रालङ्कारभूषितां देवेशीं कालीं साधको यदि स्थापयेत्तदा तस्य साधकस्य किं फलं जायते इत्यन्वयः। प्रतिकृते प्रतिमायाः।

Thou halt already spoken of the consecration of Tanks, Wells, Houses, Gardens, and the images of Devas, but Thou didst not speak in detail.

तद्विधानमपि श्रोतुमिच्छामि त्वन्मुखाम्बुजात् ।

कथ्यतां परमेशान कृपया यदि रोचते ॥ १८ ॥

*tadvidhānamapi śrotumicchāmi tvanmukhāmbujāt/
kathyatāṁ parameśāna kṛpayā yadi rocate//*

अपिना फलम् ।

I wish to hear the injunctions relating to them from Thy lotus-mouth. Out of Thy kindness, speak, O Parameśāna ! if it pleases Thee.

1. Dhyāna, or representation which is the subject of it.

श्रीसदाशिव उवाच

गुह्यमेतत् परं तत्त्वं यत् पृष्ठं परमेश्वरि।
कथयामि तव स्नेहात् समाहितमनाः शृणु॥ १९॥

śrīsadāśiva uvāca

*guhyametat param tattvaṁ yat prṣṭaṁ parameśvari/
kathayāmi tava snehāt samāhitamanāḥ śṛṇu//*

Śrī Sadāśiva said :

O Parameśvarī! this is a very secret and weighty Question¹ which Thou halt asked. Do thou, therefore, listen attentively.

सकामाश्चैव निष्कामा द्विविधा भुवि मानवाः।
अकामानां पदं मोक्षः कामिनां फलमुच्यते॥ २०॥

*sakāmāścaiva niṣkāmā dvividhā bhuvi mānavāḥ/
akāmānām padam mokṣaḥ kāmīnām phalamucyate//*

There are two classes of men-those who act with,² and without,³ a view to the fruits of action. The latter attain final Liberation. I am now speaking of the former.

यो यदेवप्रतिकृतिं प्रतिष्ठापयति प्रिये।
स तल्लोकमवाप्नोति भोगानपि तदुद्भवान्॥ २१॥

*yo yaddevapratikṛtiṁ pratiṣṭhāpayati priye/
sa tallokamavāpnōti bhogānapi tadudbhavān//*

श्रीदेव्यैवं प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच गुह्यमेतदित्यादि।

Beloved! the man who consecrates the image of a Deva goes to the region of such Deva, and enjoys that which⁴ is there attainable.

मृण्मये प्रतिबिम्बे तु वसेत् कल्पायुतं दिवि।
दारुपाषाणधातूनां क्रमाद्दशगुणाधिकम्॥ २२॥

*mṛṇmaye pratibimbe tu vaset kalpāyutaṁ divi/
dārupāṣāṇadhātūnām kramāddaśaguṇādhikam//*

प्रतिबिम्बे प्रतिमायाम्। अत्र प्रतिष्ठापिते सति इत्यध्याहार्यम्।

1. Tattva.
2. Sakāma, or Kāmī.
3. Niṣkāma, or Akāma.
4. Bhogān tadudbhavān, i.e., the pleasures produced there.

He who consecrates an image of mud stays in such region for ten thousand Kalpas. He who consecrates an image of wood stays there ten times that period. In the case of the consecration of a stone image the length of stay is ten times the latter period, and in the case of the consecration of a metal image, it is ten times the last-mentioned period.

तृणकाष्ठादिरचितं ध्वजवाहनसंयुतम् ।
मन्दिरं देवमुद्दिश्य काममुद्दिश्य वा नरः ।
संस्कुर्यादुत्सृजेद्वापि तस्य पुण्यं निशामय ॥ २३ ॥

*trṇakāṣṭhādiracitaṁ dhvajavāhanasaṁyutam/
mandiraṁ devamuddiśya kāmamuddiśya vā narah/
saṁskuryādutsrjedvāpi tasya puṇyaṁ niśāmaya//*

Listen to the merit¹ which is acquired by the man who, in the name of any Deva, or for the attainment of any desire builds and consecrates and gives away a temple made of timber and thatch and other materials, or renovates such a temple, decorated with flags and images of the carriers² of the Deva.

तृणादिनिर्मितं गेहं यो दद्यात् परमेश्वरि ।
वर्षकोटिसहस्राणि स वसेद्देववेश्मनि ॥ २४ ॥

*trṇādinirmitaṁ gehaṁ yo dadyāt parameśvari/
varṣakoṭisahasrāṇi sa vaseddevaveśmani//*

He who gives away a thatched temple shall live in the region of the Devas for one thousand Koṭi³ years.

इष्टकागृहदाने तु तस्माच्छतगुणं फलम् ।
ततोऽयुतगुणं पुण्यं शिलागेहप्रदानतः ॥ २५ ॥

*iṣṭakāgṛhadāne tu tasmācchataguṇaṁ phalam/
tato'ayutaguṇaṁ puṇyaṁ śilāgehapradānataḥ//*

He who gives away a brick-built temple shall live a hundred times that period, and he who gives away a stone-built temple, ten thousand times the last-mentioned period.

1. Puṇya.

2. i.e., the Vāhanas or carriers of the Devas—e.g., the peacock of Kārtikeya (see post).

3. Koṭi=Crore=100 lacs—i.e., 10,000,000.

सेतुसङ्क्रमदाताऽऽद्ये यमलोकं न पश्यति ।

सुखं सुरालयं प्राप्य मोदते स्वर्निवासिभिः ॥ २६ ॥

*setusaṅkramadātā''dye yamalokaṁ na paśyati/
sukhaṁ surālayaṁ prāpya modate svarnivāsibhiḥ//*

Ādyā¹ the man who builds and dedicates a bridge or causeway shall not see the region of Yama, but will happily reach the abode of the Suras,² and will there have enjoyment in their company.

वृक्षारामप्रतिष्ठाता गत्वा त्रिदशमन्दिरम् ।

कल्पपादपवृन्देषु निवसन् दिव्यवेश्मनि ।

भुङ्क्ते मनोरमान् भोगान् मनसो यानभीप्सितान् ॥ २७ ॥

*vrkṣārāmapratiṣṭhātā gatvā tridaśamandiram/
kalpapādapavṛndeṣu nivasan divyaveśmani/
bhuṅkte manoramān bhogān manaso yānabhīpsitān//*

निशामय शृणु ।

He who dedicates trees and gardens goes to the region of the Devas,³ and lives in celestial houses surrounded by Kalpa⁴ trees in the enjoyment of all desired and agreeable enjoyments.

प्रीतये सर्वसत्त्वानां ये प्रदद्युर्जलाशयम् ।

विधूतपापास्ते प्राप्य ब्रह्मलोकमनामयम् ।

निवसेयुः शतं वर्षानम्भसां प्रतिशीकरम् ॥ २८ ॥

*prītayē sarvasattvānāṁ ye pradadyurjalāśayam/
vidhūtapāpāste prāpya brahmalokamanāmayam/
nivaseyuh śataṁ varṣānambhasāṁ pratiśīkaram//*

जलाशयम् वापीकूपादिकम् । अनामयम् निरुपद्रवम् । प्रतिशीकरम् प्रत्यम्बुकणम् ।

Those who give away tanks⁵ and so forth for the comfort of all beings are washed of all sins, and, having attained the blissful

1. Primordial One.

2. i.e., Devas whose abode is heaven.

3. Tridaśa-mandira.

4. Trees which grant all desires.

5. Jalāśya—places where water can be had.

region of Brahmā, reside there a hundred years for each drop of water which they contain.

यो दद्याद्वाहनं देवि देवताप्रीतिकारकम्।
स तेन रक्षितो नित्यं तल्लोके निवसेच्चिरम्॥ २९॥

*yo dadyādvāhanam devī devatāprītikārakam/
sa tena rakṣito nityam talloke nivasecciram//*

Devī! the man who dedicates the image of a Vāhana¹ for the pleasure of any Deva shall live continually in the region of such Deva, protected by Him.

मृण्मये वाहने दत्ते यत् फलं जायते भुवि।
दारुजे तद्दशगुणं शिलाजे तद्दशाधिकम्॥ ३०॥

*mṛṇmaye vāhane datte yat phalam jāyate bhuvi/
dāruje taddaśaguṇam śilāje taddaśādhikam//*

तल्लोके तस्य देवस्य लोके।

रिन्तिका कांस्यताम्रादिनिर्मिते देववाहने।
दत्ते फलमवाप्नोति क्रमात् शतगुणाधिकम्॥ ३१॥

*rintikā kāṁsyatāmṛādinirmite devavāhane/
datte phalamavāpnoti kramāt śataguṇādhikam//*

Ten times the merit which is acquired on earth by the gift of a Vāhana made of mud is acquired by the gift of one made of wood, and ten times the latter is acquired by the gift of one made of stone. Should one made of brass or bellmetal or copper, or any other metal, be given, then the merit is multiplied in each case tenfold.

देव्यागारे महासिंहं वृषभं शङ्करालये।
गरुडं कैशवे गेहे प्रदद्यात् साधकोत्तमः॥ ३२॥

*devyāgāre mahāsiṁhaṁ vṛṣabhaṁ śaṅkarālaye/
garuḍam kaiśave gehe pradadyāt sādhakottamaḥ//*

रिन्तिका पित्तलम्।

1. Each Deva has got his separate Vāhana, or carrier, usually an animal. Thus, Viṣṇu has Garuḍa, Śiva the Bull, Yama the Bison, etc.

The excellent worshipper should present a great lion¹ to the temple of Devī, a bull² to the temple of Śaṅkara,³ and a Garuḍa⁴ to the temple of Keśava⁵.

तीक्ष्णदंष्ट्रः करालास्यः शटशोभितकन्धरः ।

चतुरङ्घ्रिर्वज्रनखो महासिंहः प्रकीर्तितः ॥ ३३ ॥

*tīkṣṇadamṣṭraḥ karālāsyaḥ śaṭśobhitakandharaḥ/
caturāṅghrīrvajranakho mahāsinihaḥ prakīrtitaḥ//*

महासिंहस्वरूपमाह तीक्ष्णदंष्ट्र इत्याद्येकेन । करालास्य दन्तुरवदनः । शटशोभित-
कन्धरः शटया परस्परश्लिष्टरोमविशेषसमूहेन शोभिता कन्धरा यस्य तथाभूतः ।
चतुरङ्घ्रिः चतुष्पात् ।

The great lion has sharp teeth, a ferocious mouth, and mane on his neck and shoulder. The claws of his four feet are as hard as the thunderbolt.

शृङ्गायुधः शुद्धकायः चतुष्पादसितक्षुरः ।

बृहत्ककुत् कृष्णपुच्छः श्यामस्कन्धो वृषः स्मृतः ॥ ३४ ॥

*śṛṅgāyudhaḥ śuddhakāyaḥ catuspādasitakṣuraḥ/
br̥hatkakut kṛṣṇapucchaḥ śyāmaskandho vṛṣaḥ smṛtaḥ//*

वृषभस्वरूपमाह शृङ्गायुध इत्याद्येकेन । असितक्षुरः नीलक्षुरः ।

The bull is horned, is white of body, and has four black hoofs, a large hump, black hair at the end of his tail, and black shoulders.

गरुडः पक्षिजङ्घस्तु नरास्यो दीर्घनासिकः ।

पादसङ्कोचसंविष्टः पक्षयुक्तः कृताञ्जलिः ॥ ३५ ॥

*garuḍaḥ pakṣijaṅghastu narāsyō dīrghānāsikaḥ/
pādasaṅkocasaṁviṣṭaḥ pakṣayuktaḥ kṛtāñjaliḥ//*

गरुडस्वरूपमाह गरुड इत्याद्येकेन । नरास्यः मनुष्यमुखः ।

The Garuḍa is winged, has thighs like a bird, and a face

1. Mahā-simha.
2. Vṛṣabha.
3. Śiva.
4. Garuḍa is the Bird King Vāhana of Viṣṇu.
5. Viṣṇu.

like a man's, with a long nose. He is seated on his hunches, with folded palms.

पताकाध्वजदानेन देवप्रीतिः शतं समाः ।

ध्वजदण्डस्तु कर्तव्यो द्वात्रिंशद्भस्तसम्मितः ॥ ३६ ॥

*patākādhvajadānena devaprītiḥ śataṁ samāḥ/
dhvajadaṇḍastu kartavyo dvātriṁśaddhastasmmitaḥ//*

By the present of flags and flag-staffs the Devas remain pleased for a hundred years. The flag-staffs should be thirty-two cubits long,

सुदृढशिच्छद्ररहितः सरलः शुभदर्शनः ।

वेष्टितो रक्तवस्त्रेण कोटौ चक्रसमन्वितः ॥ ३७ ॥

*sudṛḍhaśchidrarahitaḥ saralaḥ śubhadarśanaḥ/
veṣṭito raktavastreṇa koṭau cakrasamanvitaḥ//*

पताकेत्यादि । पताकाध्वजदानेन पताकासहितध्वजसमर्पणेन । शतं समाः शतवर्षाणि देवप्रीतिर्भवति । तयोर्मध्ये पूर्वं ध्वजस्वरूपमाह ध्वजदण्ड इत्यादिना सार्धेन । कोटौ अग्रभागे ।

And should be strong, without defects, straight, and pleasant to look at. It should be wrapped round with a red cloth, with a Cakra¹ at its top.

पताका तत्र संयोज्या तत्तद्वाहनचिह्निता ।

प्रशस्तमूला सूक्ष्माग्रा दिव्यवस्त्रविनिर्मिता ।

शोभमाना ध्वजाग्रे या पताका सा प्रकीर्तिता ॥ ३८ ॥

*patākā tatra saṁyojyā tattadvāhanacihnitā/
praśastamūlā sūkṣmāgrā divyavastravinirmitā/
śobhamānā dhvajāgre yā patākā sā prakīrtitā//*

तत्र ध्वजदण्डे । पताकास्वरूपमाह तत्तद्वाहनचिह्नितेत्यादिना सपादश्लोकेन । ध्वजाग्रे ध्वजदण्डाग्रभागे ।

The flag should be attached to the top of the staff, and should be marked with the image of the carrier² of the particular

1. The discus carried by Viṣṇu.

2. Vāhana.

Devatā. It should be broad at the part nearest the staff and narrow at the other end. It should be made of fine cloth. In short, whatever ornaments the top of the flag-staff is a flag.

वासोभूषणपर्यङ्कयानसिंहासनानि च ।

पानप्राशनताम्बूलभाजनानि पतद्ग्रहम् ॥ ३९ ॥

*vāsobhūṣaṇaparyāṅkayānsimhāsanāni ca/
pānaprāśanatāmbūlabhājanāni patadgraham//*

पतद्ग्रहम् मुखात् पततो जलताम्बूलादेर्वाहकं पात्रविशेषम् ।

मणिमुक्ताप्रवालादिरत्नान्यात्मप्रियञ्च यत् ।

यो दद्याद्देवमुद्दिश्य श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ।

स तल्लोकं समासाद्य तत्तत्कोटिगुणं लभेत् ॥ ४० ॥

*maṇimuktāpravālādiratnānyātmapriyañca yat/
yo dadyāddevamuddiśya śraddhābhaktisamanvitaḥ/
sa tallokaṁ samāsādya tattatkoṭiguṇaṁ labhet//*

Whatever a man presents with faith and devotion in the name of a Deva, be it clothes, jewels, beds, carriages, vessels for drinking and eating, Pān plates,¹ spittoon, precious stones, pearl, coral, gems, or anything else with which he is pleased, such a man will reach the region of such Deva and receive in turn a Koṭi² times the presents he made.

कामिनां फलमित्युक्तं क्षयिष्णुः स्वप्नराज्यवत् ।

निष्कामानान्तु निर्वाणं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ४१ ॥

*kāmināṁ phalamityuktaṁ kṣayiṣṇuḥ svapnarājyavat/
niṣkāmanāntu nirvāṇaṁ punarāvṛttivarjitam//*

Those who worship with the object of attaining³ a particular reward gain such reward which (however) is as perishable as a kingdom enjoyed in a dream. Those, however, who rightly act

1. Pān plates—Plates for serving made-up betel-leaves (Pān, or Tām-būla).

2. Ten millions.

3. Kāmī.

without¹ hope of reward attain Nirvāṇa,² and are released from rebirth.

जलाशयगृहारामसेतुसंक्रमशाखिनाम् ।
देवतानां प्रतिष्ठायां वास्तुदैत्यं प्रपूजयेत् ॥ ४२ ॥

*jalāśayagr̥hārāmaśetusam̐kramaśākhinām /
devatānām pratiṣṭhāyām vāstudaityam̐ prapūjayet//*

In ceremonies relating to the dedication² of a reservoir of water, a house, a garden, a bridge, a causeway, a Devatā, or a tree, the Vāstu-Daitya³ should be carefully worshipped.

अनर्चयित्वा यो वास्तुं कुर्यात् कर्माणि मानवः ।
विघ्नं तस्याऽऽचरेद्वास्तुः परिवारगणै सह ॥ ४३ ॥

*anarcayitvā yo vāstum̐ kuryāt karmāṇi mānavaḥ/
vighnam̐ tasyā''caredvāstuḥ parivāraganai saha//*

समासाद्य सम्प्राप्य ।

The man who performs any of these ceremonies with out worshipping the Vāstu-Daitya is troubled by the Vāstu-Daitya and his followers.

कपिलास्यः पिङ्गकेशो भीषणो रक्तलोचनः ।
कोटराक्षो लम्बकर्णो दीर्घजङ्घो महोदरः ॥ ४४ ॥

अश्वतुण्डः काककण्ठो वज्रबाहुर्व्रतान्तकः ।
एते परिकरा वास्तोः पूजनीयाः प्रयत्नतः ॥ ४५ ॥

*kapilāśyaḥ piṅgakeśo bhīṣaṇo raktalocanaḥ/
koṭarākṣo lambakārṇo dīrghajāṅgho mahodaraḥ//
aśvatuṇḍaḥ kākakaṇṭho vajrabāhurvratāntakaḥ/
ete parikarā vāstoḥ pūjanīyāḥ prayatnataḥ//*

The twelve followers of the Vāstu-Daitya are Kapilāśya,⁴

1. i.e., for the sake of right itself, and without regard to the fruits thereof.
2. Pratiṣṭhā—which is derived from Prati and Sthā=to stay, means the act of making anything, stand firmly, establishing firmly.
3. Vāstu signifies homestead land. All Vāstu lands—in fact all lands are controlled by the Vāstu Spirit—called Vāstu-Puruṣa—and the Vāstu Puruṣa also called Vāstu Daitya should be propitiated by Vāstu yajña. The Tantrarāja (Tantrik Texts, XII) treats this differently.
4. Of a tawny face.

Piṅga-keśa,¹ Bhīṣaṇa,² Raktalocana,³ Koṭarākṣa,⁴ Lambakarna,⁵ Dīrghajaṅgha,⁶ Mahodara,⁷ Aśvatunḍa,⁸ Kāka-kaṇṭha,⁹ Vajra-bāhu,¹⁰ and Vratāntaka,¹¹ and these followers of Vāstu should be propitiated with great care.

मण्डलं शृणु वक्ष्यामि यत्र वास्तुं प्रपूजयेत् ॥ ४६ ॥

maṇḍalaṁ śṛṇu vakṣyāmi yatra vāstuṁ prapūjayet//

अथ वास्तुदैत्यस्य परिवारानाह कपिलास्य इत्यादिना सार्धेन । परिकराः परिवाराः ।

Now, listen! I am speaking of the Maṇḍala where the Vāstu-Puruṣa should be worshipped.

वेद्यां वा समदेशे वा शस्ताद्भिरुपलेपिते ।

वाखीशकोणयोर्मध्ये हस्तमात्रप्रमाणतः ॥ ४७ ॥

सूत्रपातक्रमेणैव रेखामेकां प्रकल्पयेत् ।

ईशानादग्निपर्यन्तमपरां रचयेत्तथा ॥ ४८ ॥

*vedyāṁ vā samadeśe vā śastādbhirupalepite/
vādryavīśakoṇayormadhye hastamātrapramāṇataḥ//
sūtrapātakrameṇaiva rekhāmekāṁ prakalpayet/
īśānādagniparyantamaparāṁ racayettathā//*

On an altar¹² or on a level space, which has been well washed with pure water, a straight line should be drawn, one cubit in length, from the Vāyu¹³ to the Isāna¹⁴ corner. In the same manner another line should be drawn from the Isāna to the Agni¹⁵ corner, and another from the Agni to the Nairṛta¹⁶ corner, and then front the Nairṛta to the Vāyu corner.

1. Of tawny hair.
2. The ferocious one.
3. With red eyes.
4. Having deep-sunk eyes.
5. Having long ears.
6. Having long shins.
7. Having a large belly.
8. Horse-faced.
9. Having the voice of a crow.
10. Having arms like the thunder-bolt, *i.e.*, strong arms.
11. Destroyer of Vratas as were the Anāryas.
12. Vedī.
13. N.W. corner.
14. N. E. corner.
15. S. E. corner.
16. S. W. corner.

आग्नेयात्रैर्ऋतं यावत् नैर्ऋताद्वायवावधि ।

दत्त्वा रेखे चतुष्कोणमेकं मण्डलमालिखेत् ॥ ४९ ॥

āgneyānnairṛtaṁ yāvat nairṛtādvāyavāvadhi/
dattvā rekhe catuṣkoṇamekaṁ maṇḍalamālikhet//

वास्तुप्रपूजनार्थं मण्डलमेवाह वेद्यां वेत्यादिभिः । वेद्यां वा शस्ताद्भिः प्रशस्तैर्जलैरुप-
लेपिते समदेशे वा वाय्वीशकोणयोर्मध्ये सूत्रपातक्रमेणैव हस्तमात्रप्रमाणत एकां रेखां
प्रकल्पयेत् रचयेत् । तथा तेनैव प्रकारेण ईशानादीशानकोणमारभ्याऽग्निकोणपर्यन्तम्
अपराम् अन्यां रेखां रचयेत् । तथैवाऽऽग्नेयादग्निकोणमारभ्य नैर्ऋतं यावन्
नैर्ऋतकोणावधि नैर्ऋतमपि नैर्ऋतमपि कोणमारभ्य वायवावधि वायुकोणपर्यन्तं क्रमतो
द्वे रेखे दत्त्वा एवं विधानेन एकं चतुष्कोणं मण्डलमालिखेत् ।

By these straight lines a square Maṇḍala should be drawn.

कोणसूत्रे पातयित्वा चतुर्धा विभजेत्तु तत् ।

यथा तत्र भवेद्देवि मत्स्यपुच्छचतुष्टयम् ॥ ५० ॥

koṇasūtre pātayitvā caturdhā vibhajettu tat/
yathā tatra bhaveddevi matsyapucchacatuṣṭayam//

कोणसूत्रे इत्यादि । हे देवि तत्र चतुष्कोणे मण्डले यथा मत्स्यपुच्छचतुष्टयं भवेत्तथा
तत् चतुष्कोणं मण्डलं कोणसूत्रे पातयित्वा चतुर्धा विभजेत् विभक्तं कुर्यात् ।

Then two lines should be drawn from corner to corner (diagonally) to divide the Maṇḍala into four parts, like four fish-tails.

ततो भित्त्वा पुच्छमूलं वारुणाद्वासवावधि ।

कौबेराद् याम्यपर्यन्तं दद्याद्रेखाद्वयं सुधीः ॥ ५१ ॥

tato bhittvā pucchamūlaṁ vāruṇādvāsavāvadhi/
kauberād yāmyaparyantaṁ dadyādrekhaḍvayaṁ sudhīḥ//

तत इत्यादिना । ततः सुधीर्जनो वारुणात् पश्चिममारभ्य वासवावधि पूर्वपर्यन्तं
कौबेरादुत्तरमाभ्य याम्यपर्यन्तं दक्षिणावधि च पुच्छमूलं भित्त्वा रेखाद्वयं दद्यात् ।

The worshipper versed in ritual should then draw two lines, one from the West to the East, and other from the North to the South, through the point where the diagonal lines cut one another, so as to pass through the tip of the fish-tails.

ततश्चतुर्षु कोणेषु कोणरेखान्वितेष्वपि।
कर्णाकर्णिप्रयोगेण न्यसेदेखाचतुष्टयम्॥५२॥

*tataścaturṣu koṇeṣu koṇarekhānviteṣvapi/
karnārkaniṣayogena nyasedrekhācatuṣṭayam//*

तत इत्यादिना। ततःपरं कोणरेखान्वितेषु चतुर्ष्वपि कोष्ठेषु कर्णाकर्णिप्रयोगेण रेखाचतुष्टयं न्यसेत्। अपिना कोणरेखान्वितेषु चतुर्षु कोष्ठेषु पश्चिमात् पूर्वावधि रेखाद्वयमुत्तरस्मादक्षिणावधि च रेखाद्वयं न्यसेत्।

Then four diagonal lines should be drawn connecting the corners of the four inner squares so formed by the lines at each of the corners.

एवं सङ्केतविधिना कोष्ठानां षोडशं लिखन्।
पञ्चवर्णेन चूर्णेन रचयेद्यन्त्रमुत्तमम्॥५३॥

*evaṁ saṅketavidhinā koṣṭhānāṁ ṣoḍaśaṁ likhan/
pañcavarṇena cūrṇena racayedyantramuttamam//*

एवमित्यादि। एवं सङ्केतविधिना इत्थं सङ्केतविधानेन कोष्ठानां षोडशमालिखेत्। ननु केन द्रव्येणेदं मण्डलमालिखेदित्यपेक्षायामाह पञ्चवर्णेनेत्यादि।

According to these rules, sixteen spaces should be drawn with five different colours, and an excellent Yantra thus made.

चतुर्षु मध्यकोष्ठेषु पद्मं कुर्यात् मनोहरम्।
चतुर्दलं पीतरक्तकर्णिकं रक्तकेसरम्॥५४॥

*caturṣu madhyakoṣṭheṣu padmaṁ kuryāt manoharam/
caturdalaṁ pitaraktarkāṇikam raktakesaram//*

In the four middle rooms draw a beautiful lotus with four petals, the pericarp of yellow and red colour, and the filaments of red.

दलानि शुक्लवर्णानि यद्वा पीतानि कल्पयेत्।
यथेष्टं पूरयेत् पद्मसन्धिस्थानानि वर्णकैः॥५५॥

*dalāni śuklavarṇāni yadvā pītāni kalpayet/
yatheṣṭaṁ pūrayet padmasandhisthānāni varṇakaiḥ//*

The petals may be white or yellow, and the interstices may be coloured with any colour chosen.

शाम्भवं कोष्ठमारभ्य कोष्ठानां द्वादशं क्रमात्।
श्वेतकृष्णपीतरक्तैश्चतुर्वर्णैः प्रपूरयेत्॥५६॥

*śāmbhavaṃ koṣṭhamārabhya koṣṭhānāṃ dvādaśaṃ kramāt/
śvetakṛṣṇapītaraktaīścaturvaṇariḥ prapūrayet//*

चतुर्ष्वित्यादि । ततश्चतुर्षु मध्यकोष्ठेषु मनोहरं चतुर्दलं चतुष्पत्रकं पीतरक्तकर्णिकं पीतरक्तवर्णबीजकोशकं रक्तकेसरं पद्मं कुर्यात् ।

Beginning with the corner of Śāmbhu,¹ the twelve spaces should be filled up with the four colours—viz., white, black, yellow, and red.²

दक्षिणावर्तयोगेन कोष्ठानां पूरणं प्रिये ।

वामावर्तेन देवानां पूजनं तेषु साधयेत् ॥ ५७ ॥

*dakṣiṇāvartayogena koṣṭhānāṃ pūraṇaṃ priye/
vāmāvartena devānāṃ pūjanaṃ teṣu sādhayet//*

In filling up the spaces one should go towards one's left, and in the worship of the Devas therein one should go to the right.

पद्मे समर्चयेद्वास्तुदैत्यं विघ्नोपशान्तये ।

ईशादिद्वादशे कोष्ठे कपिलास्यादिदानवान् ॥ ५८ ॥

*padme samarcayedvāstudaityaṃ vighnopaśāntaye/
īśādīdvādaśe koṣṭhe kapilāsyaḍidānavān//*

The Vāstu Spirit should be worshipped in the lotus, and the twelve Daityas,³ Kapilāśya and others, should be worshipped in the twelve rooms, beginning with the Īśāna⁴ corner.

कुशण्डिकोक्तविधिना कुर्वन्नलसंस्कृतिम् ।

यथाशक्त्याऽऽहुतिं दत्त्वा वास्तुयज्ञं समापयेत् ॥ ५९ ॥

*kuṣaṇḍikoktavīdhinā kurvannalasaṃskṛtim/
yathāśaktyā' 'hutim dattvā vāstuyajñaṃ samāpayet//*

Fire should be consecrated according to the injunctions laid down for Kuṣaṇḍikā,⁵ and after offer of oblations to the best of one's ability, the Vāstu-yajña should be concluded.

1. i.e., Īśāna corner=N. E.

2. These are the colours of water, air, earth and fire. In doing worship one should follow the direction the hands of a clock move.

3. Demonic Spirits—that is, the Vāstu Daityas.

4. N. E. Corner.

5. See Chapter IX, vv. 14-39, ante.

इति ते कथिता देवि वास्तुपूजा शुभप्रदा ।

यां साधयन्नरः क्वापि वास्तुविघ्नैर्न बाध्यते ॥ ६० ॥

*iti te kathitā devi vāstupūjā śubhapradā/
yāṁ sādhayannarah kvāpi vāstuvighnairna bādhyate//*

एवं वास्तुमण्डलं कथयित्वेदानीं तत्र सपरिवारस्य वास्तोः पूजाया विधानमाह वामावर्तेनेत्यादिना सार्धद्वयेन । तेषु द्वादशसु कोष्ठेषु वामावर्तेन देवानां दीव्यतां कपिला-स्यादीनां द्वादशानां दानवानां पूजनं साधयेत् ।

I have thus described, O Devī! the auspicious Vāstu worship, by the performance of which a man never suffers dangers from Vāstu (and his followers).

देव्युवाच

मण्डलं कथितं वास्तोर्विधानमपि पूजने ।

ध्यानं न गदितं नाथ तदिदानीं प्रकाशय ॥ ६१ ॥

devyuvāca

*maṇḍalam kathitam vāstorvidhānamapi pūjane/
dhyānam na gaditam nātha tadidānīm prakāśaya//*

एवं वास्तुमण्डलं तत्र सपरिवारस्य वास्तोः पूजाया विधानञ्च श्रुत्वेदानीं वास्तोर्ध्यानं श्रोतुमिच्छन्ती श्रीदेव्युवाच मण्डलमित्यादिना ।

Śrī Devī said :

Thou hast described the Maṇḍala of, and the injunctions relating to, the worship of Vāstu, but, My Husband, Thou hast not spoken of the Dhyāna; do Thou now reveal it.

श्रीसदाशिव उवाच

ध्यानं वच्मि महेशानि श्रूयतां वास्तुरक्षसः ।

यस्यानुशीलनात् सद्यो नश्यन्ति सकलापदः ॥ ६२ ॥

śrīsadāśiva uvāca

*dhyānam vacmi maheśāni śrūyatām vāsturakṣasaḥ/
yasyānuśīlanāt sadyo naśyanti sakalāpadaḥ//*

एवं प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच ध्यानमित्यादि ।

Śrī Sadāśiva said :

I am speaking of Dhyāna of the Vāstu-Rākṣasa,¹ by constant and devoted repetition of which all dangers are destroyed. O Maheśānī! do Thou listen.

चतुर्भुजं महाकायं जटामण्डितमस्तकम्।

त्रिलोचनं करालास्यं हारकुण्डलशोभितम्॥६३॥

*caturbhujam mahākāyaṁ jaṭāmaṇḍitamastakam/
trilocanam karālāsyaṁ hārakuṇḍalaśobhitam//*

वास्तोर्ध्यानमेवाह चतुर्भुजमित्यादिना सार्धत्रयेण।

लम्बोदरं दीर्घकर्णं लोमशं पीतवाससम्।

गदात्रिशूलपरशुखट्वाङ्गं दधतं करैः॥६४॥

*lambodaram dīrghakarṇaṁ lomaśaṁ pītavāsasam/
gadātriśūlaparaśukhaṭvāṅgaṁ dadhatam karaiḥ//*

लोमशम् बहुलोमविशिष्टम्।

असिचर्मधरैर्वीरैः कपिलास्यादिभिवृतम्।

शत्रूणामन्तकं साक्षादुद्यदादित्यसन्निभम्॥६५॥

ध्यायेद्देवं वास्तुपतिं कूर्मपद्मासनस्थितम्।

मारीभये रोगभये डाकिन्यादिभये तथा॥६६॥

*asicarmadharairvīraiḥ kapilāsyaḍibhivṛtam/
śatrūṇāmantakam sāksādudyadādityasannibham//
dhyāyeddevaṁ vāstupatiṁ kūrmapadmāsanasthitam/
mārībhaye rogaḥbhaye ḍākinīyāḍibhaye tathā//*

The Deva Vāstu-pati² should be meditated upon as four-armed, of great body, his head covered with matted hair, three-eyed, of ferocious aspect, decked with garlands and earrings, with big belly and long ears and hairy body, wearing yellow garments, holding in his hand the mace, the trident, the axe, and the Khaṭvāṅga.³ Let him be pictured as (red) like the rising

1. Another name of Vāstudaitya.

2. Lord of Vāstu. Vāstu means a site or locality.

3. Khaṭvāṅga is a staff with a skull at the top of it, considered to be a weapon of Śiva carried by yogins.

Sun and like the Deva of Death to the enemies, seated in the Padmāsana¹ posture on the back of a tortoise, surrounded by Kapilāśya and other powerful followers, carrying swords and shields.

औत्पातिकापत्यदोषे व्यालरक्षोभयेऽपि च ।

ध्यात्वैवं पूजयेद्वास्तुं परिवारसमन्वितम् ॥ ६७ ॥

तिलाज्यपायसैर्हुत्वा सर्वशान्तिमवाप्नुयात् ।

यथा वास्तुः पूजनीयः प्रोक्तकर्मसु सुव्रते ॥ ६८ ॥

*autpātikāpatyadoṣe vyālarakṣobhaye'pi ca/
dhyātvaivaṁ pūjayedvāstuṁ parivārasamanvitam//
tilājyapāyasairhutvā sarvaśāntimavāpnuyāt/
yathā vāstuḥ pūjanīyaḥ proktakarmasu suvrate//*

Whenever there is panic caused by pestilence or epidemics, an apprehension of any public calamity, danger due to evil influences to one's children, or fear arising from ferocious beasts or Rākṣasas,² then Vāstu with his followers should be meditated upon as above, and then worshipped, and thus all manner of peace may be obtained by the offer of oblations of sesamum-seeds, ghee, and Pāyasa³.

ग्रहाश्चापि तथा पूज्या दशादिक्पतिभिर्युताः ।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च वाणी लक्ष्मीश्च शङ्करौ ॥ ६९ ॥

*grahāścāpi tathā pūjyā daśādikpatibhiryutāḥ/
brahmā viṣṇuśca rudraśca vāṇī lakṣmīśca śaṅkarī//*

O Suvratā!⁴ in these rites the Grahas⁵ and the ten Dikpālas⁶ should be worshipped in the same way as Vāstu is worshipped.

मातरः सगणेशाश्च सम्पूज्या वसवस्तथा ।

पितरो यद्यतृप्ताः स्युः कर्मस्वेतेषु कालिके ॥ ७० ॥

1. The ordinary posture in worship.
2. Demonic Spirits.
3. Pāyasa is a kind of custard made with milk, sugar, ghee, and rice usually (no eggs). For rice, other grains, or soojee (coarse wheat flour) are sometimes substituted.
4. Virtuous One.
5. The nine Planets.
6. Guardian regents of the quarters.

*mātaraḥ saṅaśāśca sampūjyā vasavastathā/
pitāro yadyatṛptāḥ syuḥ karmasveteṣu kālike//*

Brahmā, Viṣṇu, Rudra,¹ Vāṇī, Lakṣmī, Śaṅkarī the celestial mothers, Gaṇeśa, and the Vasus,² should also be worshipped.

सर्वं तस्य भवेद्व्यर्थं विघ्नञ्चापि पदे पदे।

अतो महेशि यत्नेन प्रोक्तसंस्कारकर्मसु॥ ७१॥

*sarvaṁ tasya bhavedv்யartham vighnañcāpi pade pade/
ato mahēśi yatnena proktasāṅskārakarmasu//*

O Kālikā! if in these rites the Pitṛs³ are not satisfied, then all which is done becomes fruitless, and there is danger in every stage.

पितृणां तृप्तयेऽत्राऽभ्युदयिकं श्राद्धमाचरेत्।

ग्रहयन्त्रं प्रवक्ष्यामि सर्वशान्तिविधायकम्॥ ७२॥

*pitṛṇām tṛptaye'trā'bh्यudyikaṁ śrāddhamācaret/
grahayantram pravakṣyāmi sarvaśāntividhāyakam//*

उद्यदादित्यसन्निभम् उद्यत्सूर्यसदृशम्।

Therefore, O Maheśi! in all these rites Ābhyudayika-Śrāddha⁴ should be performed for the satisfaction of the Pitṛs.

यत्र सम्पूजिताः सेन्द्रा ग्रहा यच्छन्ति वाञ्छितम्।

त्रित्रिकोणैर्लिखेद्यन्त्रं तद्बहिर्वृत्तमालिखेत्॥ ७३॥

*yatra sampūjitāḥ sendrā grahā yacchanti vāñchitam/
tritrikonaṁlikhedyantram tadbahirvṛttamālikhet//*

सेन्द्राः इन्द्रादिदशदिक्पतिसहिताः। यच्छन्ति ददति।

I shall now speak of the Graha-yantra,⁵ which is the cause of all kinds of peace. If the Dikpālas Indra and others and all the planets are worshipped therein they grant every desire.

-
1. Śiva. Vāṇī is Sarasvatī. Śaṅkarī is the consort of Śaṅkara or Śiva. As to Celestial Mātṛkās, see ch. III V. 25 and ch. V, u. 33-35.
  2. They are eight in number.
  3. The forefather—Manes.
  4. See p. 608, note 1.
  5. Diagram of the nine Planets.

विदध्याद्वृत्तलग्नानि दलान्यष्टौ च तद्बहिः।

चतुर्द्वारान्वितं कुर्यात् भूपुरं सुमनोहरम् ॥ ७४ ॥

*vidadhyādvṛttalagnāni dalānyaṣṭau ca tadbhiḥ/
caturdvārānvitaṁ kuryāt bhūpuram sumanoharam//*

In order to draw the Yantra three triangles¹ should be drawn with a circle outside them, and outside, but touching the circle, eight petals should be drawn.

वासवेशानयोर्मध्ये भूपुरस्य बहिःस्थले।

वृत्तं विरचयेदेकं प्रादेशपरिमाणकम् ॥ ७५ ॥

रक्षोवारुणयोर्मध्ये चापरं कल्पयेत्तथा ॥ ७६ ॥

*vāsaveśānayormadhye bhūpurasya bahiḥsthale/
vṛttaṁ viracayedekam prādeśaparimāṇakam//
rakṣovāruṇayormadhye cāparam kalpayettathā//*

ग्रहयन्त्रमेवाह त्रित्रिकोणैरित्यादिभिः। प्रथमतस्त्रिभिस्त्रिकोणैर्विशिष्टं यन्त्रं लिखेत्। ततस्तद्वह्निस्त्रिकोणेभ्यो बहिर्वृत्तं वर्तुलमेकं मण्डलमालिखेत्। ततो वृत्तलग्नान्यष्टौ दलानि पत्राणि विदध्यात् कुर्यात्। तद्वह्निश्चतुर्द्वारान्वितं सुमनोहरं भूपुरं कुर्यात्। ततो वासवेशानयोर्मध्ये भूपुरस्य बहिःस्थले प्रादेशपरिमाणकमेकं वृत्तं वर्तुलं मण्डलं विलिखयेत्। ततो रक्षोवारुणयोः नैऋत्यपश्चिमयोर्मध्ये भूपुरस्य बहिःस्थले तथैव प्रादेशपरिमाणकमपरं वृत्तं मण्डलं कल्पयेद्ब्रूयेत्।

Then should a beautiful Bhūpura² be drawn (outside the petals of the Yantra) with four entrances, and (outside the Bhūpura) between the East and North-East corners a circle should be drawn with its diameter the length of a Prādeśa,³ and between the West and the South-West corners another similar circle should be drawn.

नवग्रहाणां वर्णेन नवकोणानि पूरयेत्।

मध्यत्रिकोणद्वौ पार्श्वौ सव्यदक्षिणभेदतः ॥ ७७ ॥

1. Of these two are downward turned, and the three intersect one another so that nine triangles are formed.
2. The part with four doors which surrounds and is common to every Yantra.
3. See Ch. VI, verse 150.

श्वेतपीतौ विधातव्यौ पृष्ठभागः सिततेरः।

अष्टदिक्पतिवर्णेन पर्णान्यष्टौ प्रपूरयेत्॥ ७८॥

*navagrahāṇāni varṇena navakoṇāni pūrayet/
madhyatrikoṇadvau pārśvau savyadakṣiṇabhedataḥ//
śvetapītau vidhātavyau prṣṭhabhāgaḥ sitateraḥ/
aṣṭadikpativarṇena paṇānyaṣṭau prapūrayet//*

नवग्रहाणामित्यादि। तत् सूर्यादीनां नवग्रहाणां वर्णेन विशिष्टैश्चूर्णैः नवकोणानि पूरयेत्। ततः सव्यदक्षिणभेदतो मध्यत्रिकोणस्य द्वौ पार्श्वौ क्रमतः श्वेतपीतौ विधातव्यौ। मध्यत्रिकोणस्य पृष्ठभागः सितेतरः कृष्णवर्णो विधातव्यः। ततः इन्द्रादीनामष्टानां दिक्पतीनां वर्णेन विशिष्टैश्चूर्णैरष्टौ पर्णानि पत्राणि प्रपूरयेत्।

Then the nine triangles¹ should be filled up with the colours of the nine planets, and the left and right sides of the middle triangle should be made white and yellow, and the base should be black. The eight petals should be filled up with the colours of the eight regents of the quarters².

सितरक्तसितैश्चूर्णैः पुरः प्राकारमाचरेत्।

पुरो बहिःस्थे द्वे वृत्ते देवि प्रादेशसम्मिते॥ ७९॥

उपर्यधःक्रमेणैव रक्तश्चेते विधाय च।

सन्धिस्थानानि यन्त्रस्य स्वेच्छया रंजयेत् सुधीः॥ ८०॥

*sitaraktāsitaīścūrṇaiḥ puraḥ prākāramācaret/
puro bahiḥsthe dve vṛtte devi prādeśasammite//
uparyadhakrameṇaiva raktaśvete vidhāya ca/
sandhisthānāni yantrasya svecchayā rañjayet sudhīḥ//*

The walls of the Bhūpura should be decorated with white, red, and black powders, and, O Devī! the two circles each of which measure a Prādeśa outside the Bhūpura should be coloured the upper one red and the lower white, and the intervening spaces of the Yantra may be coloured in any manner the wise may choose.

1. Formed by the intersection of the three triangles.
2. Dikpālas. Their colours are—Yellow (Indra), Red (Agni), Black (Yama), Syāmala or Dark blue or Dark green (Niṛṛti), white (Varuṇa), Black (Vāyu), Golden (Kubera), and colour of the Full Moon (Īśāna). Also see v. 99 *post* for Brahmā and Ananta.

यत्कोष्ठे यो ग्रहः पूज्यो यत्पत्रे यश्च दिक्पतिः ।

यदद्वारेऽवस्थिता ये च तत्क्रमं शृणु साम्प्रतम् ॥ ८१ ॥

*yatkoṣṭhe yo grahaḥ pūjyo yatpatre yaśca dikpatiḥ/
yaddvāre'vasthitā ye ca tatkramaṁ śṛṇu sāmpratam//*

Listen now to the order in which each planet should be worshipped in the particular houses, and in which each Dikpati¹ should be worshipped in the particular petals, and to the names of the Dévas who are present at each particular entrance.

मध्यकोणे यजेत् सूर्यं पार्श्वयोररुणं शिखाम् ।

पश्चात् प्रचण्डयोर्दण्डौ पूजयेदंशुमालिनः ॥ ८२ ॥

*madhyakoṇe yajet sūryaṁ pārśvayoraruṇaṁ śikhāṁ/
paścāt pracaṇḍayordaṇḍau pūjayedaṁśumālinaḥ//*

In the inner triangle the Sun should be worshipped, and in the angles on the two sides Aruṇa² and Śikhā.³ Behind Him with the garland of rays,⁴ the two standards, of the two fierce ones (Śikhā and Aruṇa) should be worshipped.

भानूर्ध्वकोणे पूर्वस्यामर्चयेद्रजनीकरम् ।

आग्नेये मङ्गलं याम्ये बुधं नैऋतकोणके ॥ ८३ ॥

*bhānūrdhvakōṇe pūrvasyāmarcayedrajanīkaram/
āgneye maṅgalaṁ yāmye budhaṁ nairṛtakōṇake//*

सितेत्यादि । ततः सितरक्तसितैः श्वेतलोहितकृष्णवर्णैश्चूर्णैः पुरो भूपुरस्य प्राकार-
माचरेत् कुर्यात् । हे देवि पुरो भूपुरस्य बहिःस्थे प्रादेशसम्मिते द्वे वृत्ते वर्तुले मण्डले
उपर्यधः क्रमेणैव रक्तश्चेते विधाय सुधीः साधको मन्त्रस्य सन्धिस्थानानि स्वेच्छया
रंजयेत् ।

बृहस्पतिं वारुणे च दैत्याचार्यं प्रपूजयेत् ।

शनैश्चरं तु वायव्ये कौबेरेशानयोः क्रमात् ।

राहुं केतुं यजेत् चन्द्रं परितस्तारकागणान् ॥ ८४ ॥

-
1. Or Dikpāla.
  2. The charioteer of the Sun.
  3. The rays of the Sun.
  4. Arṇśumālī, i.e., the Sun.

सूरो रक्तः शशी शुक्लो मङ्गलोऽरुणविग्रहः ।

बुधजीवौ पाण्डुपीतौ श्वेतः शुक्रोऽसितः शनिः ।

राहुकेतू विचित्राभौ ग्रहवर्णाः प्रकीर्तिताः ॥ ८५ ॥

*brhaspatim vārune ca daityācāryam prapūjayet/
śanaiścaram tu vāyavye kaubereśānayoḥ kramāt/
rāhum ketum yajet candram paritastārakāgaṇān//
sūro raktaḥ śaśi śuklo maṅgalo'ruṇavigrahaḥ/
budhajīvau pāṇḍupītau śvetaḥ śukro'sitaḥ śaniḥ/
rāhuketū vicitrābhau grahavarṇāḥ prakīrtitāḥ//*

परितः सर्वतः ।

अथ क्रमतः सूर्यादीनां नवग्रहाणां वर्णानाह सूर इत्यादिना सार्धेन । सूरः सूर्यः ।

Worship the Maker of nights¹ in the triangle above the Sun on the East, in the Agni² corner Maṅgala,³ on the South side Budha,⁴ in the Nirṛta⁵ corner Bṛhaspati,⁶ on the West Śukra,⁷ in the Vāyu⁸ corner Śani,⁹ in the corner on the North Rāhu,¹⁰ and in the Isāna¹¹ corner Ketu,¹² and, lastly, round about the Moon the multitude of stars. Sun is red, Moon is white,¹³ Maṅgala is tawny, Budha is pale¹⁴ or yellowish-white, Bṛhaspati is yellow,¹⁵ Śukra is white,¹⁶ Śani is black,¹⁷ and Rāhu and Ketu are of

-
1. Rajanīkara—the Moon.
  2. South-East.
  3. Mars.
  4. Mercury.
  5. South-West.
  6. Jupiter.
  7. Venus.
  8. North-West.
  9. Saturn.
  10. Rāhu. Ascending node of the Moon or point where the Moon intersects the elliptic in passing northward.
  11. North-East.
  12. Ketu the descending node.
  13. Śukla.
  14. Pāṇḍu.
  15. Pīta.
  16. Śveta.
  17. Asita.

variegated colour; thus I have spoken of the different colours of the Grahas.

चतुर्भुजं रविं ध्यायेत् पद्मद्वयवराभयैः।

चिन्तयेच्छशिनं दानमुद्रामृतकराम्बुजम्॥८६॥

*caturbhujaṁ raviṁ dhyāyet padmadvayavarābhayaiḥ/
cintayecchaśinaṁ dānamudrāmṛtakarāmbujam//*

अथ सूर्यादीनां नवग्रहाणां क्रमतो ध्यानमाह चतुर्भुजमित्यादिभिः। पद्मद्वयवराभयै-
र्विशिष्टं चतुर्भुजं रविं सूर्यं ध्यायेत्। दानमुद्रामृतकराम्बुजं दानमुद्रा चामृतञ्च
कराम्बुजयोर्हस्तपद्मयोर्यस्य तथाभूतं शशिनं चन्द्रं विचिन्तयेत्।

कुजमीषत्कुब्जतनुं हस्ताभ्यां दण्डधारिणम्।

ध्यायेत् सोमात्मजं बालं भाललोलितकुन्तलम्॥८७॥

यज्ञसूत्रान्वितं ध्यायेत् पुस्तकाक्षकरं गुरुम्।

एवं दैत्यगुरुञ्चापि कारणं खञ्जं शनैश्चरम्॥८८॥

*kujamīṣatkubjatanuṁ hastābhyāṁ daṇḍadhāriṇam/
dhyāyet somātmajaṁ balaṁ bhālalolitakuntalam//
yajñasūtrānvitaṁ dhyāyet pustakākṣakaraṁ gurum/
evaṁ daityaguruṁcāpi kāraṇaṁ khañjaṁ śanaiścaram//*

सोमात्मजम् बुधम्। भाललोलितकुन्तलम् भाले लोलिताश्चलिताः कुन्तलाः केशा
यस्य तथाभूतम्।

The Sun should be meditated upon as having four hands, in two of which he is holding lotuses; and of the other two, one hand is lifted up to dispel fear,¹ and the other makes the sign of blessing.² The Moon should be meditated upon as having nectar in one hand, and the other hand in the attitude of giving.³ Maṅgala should be meditated upon as slightly bent and holding a staff in his hands. The son of Moon, Budha, should be meditated upon as a boy, the locks of whose hair play about upon his forehead. Guru⁴ should be meditated upon with a sacred thread, and holding a book in one hand and a string of

1. Abhayakara.

2. Vara.

3. i.e., making the Dāna-mudrā (Gesture of bestowing).

4. Brhaspati—the Guru of the Devas.

Rudrākṣa beads in the other; and the Guru of the Daityas¹ should be meditated upon as blind of one eye, and Śani as lame, and Rāhu as a trunkless head, and Ketu as a headless trunk, both deformed and wicked.

राहुकेतू शिरःकायौ विकृतौ क्रूरचेष्टितौ
स्वैः स्वैर्ध्यानैर्ग्रहानिष्ठा यजेदिन्द्रादिदिक्पतीन्॥ ८९॥

rāhuketū śiraḥkāyau vikṛtau krūraceṣṭitau
svaiḥ svairdhyānairgrahāniṣṭvā yajedindrādidiḥpatīn//
इष्ट्वा पूजयित्वा ।

Having worshipped each of the planets in this manner, the eight Dikpālas, Indra and others, beginning from the East, should be worshipped.

दलेष्वष्टसु पूर्वादिक्रमतः साधकोत्तमः ।
सहस्राक्षं यजेदादौ पीतकौषेयवाससम्॥ ९०॥

daleṣvaṣṭasu pūrvādikramataḥ sādhakottamaḥ/
sahasrākṣaṁ yajedāḍau pītakauṣeyaavāsasam//

He of a thousand eyes,² of a yellow colour, should first be worshipped. He is dressed in yellow silk garments, and, holding the thunderbolt in his hand, is seated on Airāvata³.

वज्रपाणिं पीतरुचिं स्थितमैरावतोपरि ।
रक्ताभं छगवाहस्थं शक्तिहस्तं हुताशनम्॥ ९१॥

vajrapāṇiṁ pītaruciṁ sthitamairāvatopari/
raktābhaṁ chāgavāhasthaṁ śaktihastaṁ hutāśanam//

अथ क्रमत इन्द्रादीनामष्ट्यानां दिक्पतीनां ध्यानं वर्णञ्चाह समस्त्राक्षमित्यादिभिः ।
पीतकौशेयवाससम् पीतं कौशेयं कृमिकोशोत्थं वासो वस्त्रं यस्य तथाभूतम् ।

1. Śukra (Venus), the Guru of the Daityas (Demonic Spirits). The Daityas are the offspring of Kaśyapa by Diti, one of his consorts. Kaśyapa is another form of Paśyaka=the Seer, i.e., the Supreme. From Him all creatures originated. See the first chapter of *Harivaṁśa*.

2. Indra.

3. Airāvata is the name of the Indra's elephant, so called because he was churned out of Ocean (Irāvāt).

ध्यायेत् कालं लुलापस्थं दण्डिनं कृष्णविग्रहम् ।
 निर्ऋतिं खड्गहस्तञ्च श्यामलं वाजिवाहनम् ॥ ९२ ॥
 वरुणं मकरारूढं पाशहस्तं सितप्रभम् ।
 ध्यायेत् कृष्णत्विषं वायुं मृगस्थञ्चाङ्कुशायुधम् ॥ ९३ ॥
 कुबेरं कनकाकारं रत्नसिंहासनस्थितम् ।
 स्तुतं यक्षगणैः सर्वैः पाशाङ्कुशकराम्बुजम् ॥ ९४ ॥
 ईशानं वृषभारूढं त्रिशूलवरधारिणम् ।
 व्याघ्रचर्माम्बरधरं पूर्णेन्दुसदृशप्रभम् ॥ ९५ ॥

dhyāyet kālāṃ lulāpasthaṃ daṇḍināṃ kṛṣṇavīgraham/
 nirṛtiṃ khadḡgahastāṃśca śyāmalaṃ vājivāhanam//
 varuṇaṃ makarārūḍhaṃ pāśahastaṃ sitaprabham/
 dhyāyet kṛṣṇatviṣaṃ vāyuniṃ mṛgasthāṇkāṅkuśāyudham//
 kuberaṃ kanakākāraṃ ratnsimhāsanasthitam/
 stutaṃ yakṣagaṇaiḥ savariḥ pāśāṅkuśakarāmbujam//
 īśānaṃ vṛṣabhārūḍhaṃ triśūlavaradhārīṇam/
 vyāghracarmāmbaradharaṃ pūrṇendusadrśaprabham//

कालम् यमम् । लुलापस्थम् महिषस्थम् ।

निर्ऋतिम् राक्षसम् ।

The body of Agni is of red hue. He is seated on a goat in his hand is the Śakti.¹ Yama is black, and, holding a staff² in his hand, is seated on a bison. Nirṛti is of dark green colour,³ and, holding a sword in his hand, is seated on a horse. Varuṇa is white, and, seated on a Makara,⁴ holds a noose⁵ in his hand. Vāyu should be meditated on as possessed of a black radiance, seated on a deer and holding a goad.⁶ Kubera is of the colour of gold, and seated on a jewelled lion-seat,⁷ holding the noose and

1. The name of Agni's weapon shaped like an axe.
2. Daṇḍa.
3. Śyāmala.
4. Makara is a mythological animal a cross between a fish and an alligator. It is the Vāhana of Devī Gaṅgā.
5. Pāśa.
6. Aṅkuśa.
7. Simhāsana—Throne.

hook¹ in his hands. He is surrounded by Yakṣas,² who are singing his praises. Īśāna is seated on the bull; he holds the trident in one hand, and with the other bestows blessings. He is dressed in raiments of tiger-skin, and his effulgence is like that of the full moon.

ध्यात्वा चैतान् क्रमादिष्ट्वा ब्रह्मानन्तौ पुरो बहिः ।

ऊर्ध्वाधोवृत्तयोरर्च्यौ ततोऽर्च्या द्वारदेवताः ॥ १६ ॥

*dhyātvā caitān kramādiṣṭvā brahmānantau puro bahiḥ/
ūrdhvādhovṛttayorarcyau tato'rcyā dvāradevatāḥ//*

ध्यात्वेत्यादि । एतानिन्द्रादीनष्टौ दिक्पतीनेवं ध्यात्वा क्रमादिष्ट्वा पूजयित्वा च पुरो भूपुराद्वहिरूर्ध्वाधःस्थितयोर्वृत्तयोर्मण्डलयोर्ब्रह्मानन्तौ दिक्पती क्रमतोऽर्च्यौ पूजनीयौ । ततो द्वारदेवता अर्च्याः ।

Having thus meditated upon and worshipped them in their order, Brahmā should be worshipped in the upper circle, which is outside the Maṇḍala, and Viṣṇu in the lower one. Then the Devatās at the entrances should be worshipped.

उग्रे भीमः प्रचण्डेशौ पूर्वद्वाःस्थाः प्रकीर्तिताः ।

जयन्तः क्षेत्रपालश्च नकुलेशो बृहच्छिराः ।

याम्यद्वारे पश्चिमे च वृकाश्चानन्ददुर्जयाः ॥ १७ ॥

त्रिशिराः पुरजिच्चैव भीमनादो महोदरः ।

उत्तरद्वारपाश्चैते सर्वे शस्त्रास्त्रपाणयः ॥ १८ ॥

*ugre bhīmaḥ pracanḍeśau pūrvadvāḥsthāḥ prakīrtitāḥ/
jayantaḥ kṣetrapālaśca nakuleśo bṛhacchirāḥ/
yāmyadvāre pścime ca vṛkāścānandadurjayāḥ//
triśirāḥ purjiccaiva bhīmanādo mahodaraḥ/
uttaradvārapāścaite sarve śastrāstrapāṇayaḥ//*

पूज्या द्वारदेवता एवाह उग्रे भीम इत्यादिना सार्धद्वयेन ।

Ugra,³ Bhīma, Pracanḍa, and Īśa, are at the eastern entrance; Jayanta, Kṣetra-pāla, Nakuleśa, and Bṛhatsīrāḥ, are at the southern entrance; at the door on the west are Vṛka, Aśva, Ānanda, and Durjaya; and Triśirāḥ, Purajit, Bhīmanāda, and

1. Aṅkuśa.

2. Devayoni (see p. 6, note 6, ante) of that name.

3. This and the other are the Dvāra-devatās.

Mahodara are at the northern entrance. As protectors of the entrances, they are all armed with weapons, offensive and defensive.

श्रूयतां ब्रह्मणो ध्यानमनन्तस्यापि सुव्रते ॥ ११ ॥

रक्तोत्पलनिभो ब्रह्मा चतुरास्यश्चतुर्भुजः ।

हंसारूढो वराभीतिमालापुस्तकपाणिकः ॥ १०० ॥

*śrūyatām brahmaṇo dhyānamanantasyāpi suvrate//
raktotpalanibho brahmā caturāsyaścaturbhujah/
haṁsārūḍho varābhītimālāpustakapāṇikah//*

ब्रह्मणो ध्यानमेवाह रक्तोत्पलनिभ इत्यादिना ।

हिमकुन्देन्दुधवलः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

सहस्रपाणिवदनो ध्येयोऽनन्तः सुरासुरैः ॥ १०१ ॥

*himakundendudhavalah sahasrākṣah sahasrapāt/
sahasrapāṇivadano dhyeyo'nantah surāsuraiḥ//*

अथाऽनन्तस्य ध्यानमाह हिमकुन्देन्दुधवल इत्याद्येकेन ।

Suvratā! listen to the Dhyāna¹ of Brahmā and Ananta. Brahmā is of the colour of the red lotus, and has four hands and four faces. He is seated on a swan. With two of his hands he makes the signs which dispel fear and grant boons, and in the others he holds a garland and a book. Ananta is white as the snow, the Kunda flower, and the Moon. He has thousands of eyes and feet, thousands of hands and faces, and he should be meditated upon by Suras and Asuras².

ध्यानं पूजाक्रमश्चापि यन्त्रञ्च कथितं प्रिये ।

वास्त्वादिक्रमतो ह्येषां मन्त्रानपि शृणु प्रिये ॥ १०२ ॥

*dhyānam pūjākramaścāpi yantrañca kathitam priye/
vāstvādikramato hyeṣāṁ mantrānapi śṛṇu priye//*

एषाम् वास्त्वादीनामनन्तानाम् ।

Beloved! I have now spoken of the meditation,³ the mode of worship, and the Yantra.⁴ Now, my beloved, listen to their Mantras in their order, beginning with the Vāstu Mantra.

1. Dhyāna, mental image.

2. Devas and Daityas. Thousands of eyes, etc., in the sense of countless eyes and son on. Cf. *Puruṣa-sūkta*.

3. Dhyāna, mental image.

4. Diagram.

क्षकारो हव्यवाहस्थः षड्दीर्घस्वरसंयुतः ।

भूषितो नादबिन्दुभ्यां वास्तुमन्त्रः षडक्षरः ॥ १०३ ॥

*kṣakāro havyavāhasthaḥ ṣaṇḍīrghasvarasamyutaḥ/
bhūṣito nādabindubhyāṃ vāstumantṛaḥ ṣaḍakṣaraḥ//*

वास्त्वादीनां क्रमतो मन्त्रानेवाह क्षकारः इत्यादिभिः । हव्यवाहस्थः हव्यवाहो रेफः तत्स्थः क्षकारः षड्दीर्घस्वरसंयुतो नादबिन्दुभ्यां भूषितश्च कर्तव्यः । एवञ्च क्षौं क्षीं क्षूं क्षैं क्षौं क्षूं इति षडक्षरो वास्तुमन्त्र उद्धृत आसीत् ।

Mantras

When Kṣa-kāra¹ is placed on the Carrier² of Oblations, and the six long vowels are then added to it, and adorned with the Nāda-Bindu,³ the six-lettered Vāstu Mantra is formed.

तारं मायां तीग्मरश्मे डेऽन्तमारोग्यदं वदेत् ।

वह्निजायां ततो दत्त्वा सूर्यमन्त्रं समुद्धरेत् ॥ १०४ ॥

*tāraṃ māyāṃ tīgmarasme ṇe'ntamārogyadam vade/
vahniajāyāṃ tato dattvā sūryamantaṃ samuddhret//*

तारमित्यादि । पूर्वम् तारं प्रणवं वदेत् । ततो मायां हीं बीजं वदेत् । ततस्तीग्मरश्मे इति वदेत् । ततो डेऽन्तमारोग्यदं वदेत् । ततो वह्निजायां दत्त्वा सूर्यमन्त्रं समुद्धरेत् । योजनया ओं हीं तीग्मरश्मे आरोग्यदाय स्वाहेति सूर्यमन्त्र उद्धृत आसीत् ।

The Sūrya-Mantra is thus formed : first the Tāra⁴ should be said; then the Māyā⁵; then the word Tīgmarasme⁶; then the word Ārogya-da⁷ in the dative singular; and, last of all, the Śakti⁸ of Fire.

कामो माया च वाणी च ततोऽमृतकरेति च ।

अमृतं प्लावय द्वन्द्वं स्वाहा सोममनुर्मतः ॥ १०५ ॥

*kāmo māyā ca vāṇī ca tato'amṛtakareti ca/
amṛtaṃ plāvaya dvandvaṃ svāhā somamanurmataḥ//*

1. i.e., the letter Kṣa.
2. Agni (Fire)—i.e., the Bīja of Fire, Ra.
3. The sound point (Candra-bindu)=Ñ or M. The Vāstu Mantra is—Kṣrām, Kṣrīm, Kṣrūm, Kṣraim, Kṣraum, Kṣrma.
4. i.e., Om-kara=Om.
5. i.e., Māyā-bīja=Hrīm.
6. O Thou with burning rays!
7. To the giver of good health.
8. Svāhā. The Mantra is —Om Hrīm Tīgma-raśme ārogya-dāya Svāhā.

काम इत्यादि । पूर्वं कामः क्लीमिति बीजमुच्येत । ततो माया ह्रीं बीजमुच्येत । ततो वाणी ऐमिति बीजमुच्येत । ततोऽमृतकरेत्युच्येत । ततोऽमृतमुच्येत । ततः प्लावय-
द्वन्द्वमुच्येत । ततः स्वाहोच्येत । योजनया क्लीं ह्रीं ऐं अमृतंकराऽमृतं प्लावय प्लावय
स्वाहेति सोममनुर्मतः ।

The approved Mantra of Soma is formed by saying the Bijas¹ of Kāma, Māyā and Vāṇī, then Amṛta-kara, amṛtarn plāvaya plāvaya Svāhā.

ऐं ह्रां ह्रीं सर्वपदाददुष्टान्नाशय नाशय ।

स्वाहावसानो मन्त्रोऽयं मङ्गलस्य प्रकीर्तितः ॥ १०६ ॥

*aiṁ hrām hrīm sarvapadādduṣṭānnāśaya nāśaya/
svāhāvasāno mantrō'yaṁ maṅgalasya prakīrtitaḥ//*

ऐमित्यादि । पूर्वम् ऐं ह्रां ह्रीं वदेत् । ततः सर्वपदतो दुष्टान्नाशय नाशयेति वदेत् ।
योजनया ऐं ह्रां ह्रीं सर्वदुष्टान्नाशय नाशयेति मन्त्रो जातः । स्वाहावसानः स्वाहान्तोऽयं
मङ्गलस्य मन्त्रः प्रकीर्तितः ।

The Mantra of Maṅgala is Aim Hrarḥ Hrīm Sarvaduṣṭān nāśaya nāśaya Svāhā².

ह्रीं श्रीं सौम्यपदञ्चोक्त्वा सर्वान् कामांस्ततो वदेत् ।

पूरयाऽन्ते वह्निकान्तामेष सोमात्मजे मनुः ॥ १०७ ॥

*hrīm śrīm saumyapadañcoktvā sarvān kāmān stato vadet/
pūrayā'nte vahnikāntāmeṣa somātmaṇe manuḥ//*

ह्रीमित्यादि । पूर्वम् ह्रीं श्रीं सौम्यपदं चोक्त्वा ततः सर्वान् कामान् वदेत् । ततः
पूरयान्ते वह्निकान्तां वदेत् । योजनया ह्रीं श्रीं सौम्य सर्वान् कामान् पूरय स्वाहेत्येष
सोमात्मजे बुधे मनुर्मतः ।

The Mantra of the son of Soma³ is Hrām, Śrīm, Saumya sarvān kāmān pūraya Svāhā⁴.

तारेण पुटिता वाणी ततः सुरगुरोपदम् ।

अभीष्टं यच्छ यच्छेति स्वाहामन्त्रो बृहस्पतेः ॥ १०८ ॥

1. Bijas of Kāma, etc., are—Klīm, Hrīm, Aim. The Mantra is—Klīm, Hrīm, Aim Amṛtarn plāvaya plāvaya Svāhā (O Thou with nectar rays! do thou pour nectar, do thou pour nectar).
2. Destroy all the wicked, destroy all the wicked.
3. Buddha.
4. O Son of Soma! gratify all desires.

*tāreṇa puṭitā vāṇī tataḥ suraguropadam/
abhīṣṭaṁ yaccha yaccheti svāhāmantra br̥haspateḥ//*

तारेणेत्यादि । तारेण प्रणवेन पुटिता आदावन्ते च संयुक्ता वाणी वक्तव्या । ततः सुरगुरो इति पदं वदेत् । ततोऽभीष्टं यच्छ यच्छेति वदेत् । ततः स्वाहेति वदेत् । योजनया ओँ ऐँ ओँ सुरगुरो अभीष्टं यच्छ यच्छ स्वाहेति बृहस्पतेर्मन्त्रो मतः ।

The Mantra of the Sura-Guru¹ is formed thus : Let the Tāra precede and follow the Bija of Vāṇī, and then say, Abhistarḥ yaccha yaccha, and lastly Svāhā².

शाँ शीँ शूँ शैँ ततः शोँ शँः शुक्रमन्त्रः समीरितः ॥ १०९ ॥

śāṁ śīṁ śūṁ śaiṁ tataḥ śoṁ rśaṁḥ śukamantraḥ samīritah//

शाँ शीँ शूँ शैँ शौँ शँः इति शुक्रमन्त्रः समीरितः कथितः ।

The Mantra of Śukra is Śāṁ, Śīṁ, Śūṁ, Śaiṁ, Śauṁ, Śmḥ.

हाँ हाँ हीँ हीँ सर्वशत्रून् विद्रावय पदद्वयम् ।

मार्तण्डसूनवे पश्चात् नमो मन्त्रः शनैश्चरे ॥ ११० ॥

*hrāṁ hrāṁ hrīṁ hrīm sarvaśatrūn vidrāvaya padadvayam/
mārtaṇḍasūnave paścāt namo mantraḥ śanaiścaraḥ//*

हाँ हामित्यादि । पूर्वम् हाँ हाँ हीँ हीँ सर्वशत्रूनि वदेत् । ततो विद्रावयपदद्वयं वदेत् । ततो मार्तण्डसूनवे इति वदेत् । पश्चान्नमो वदेत् । योजनया हाँ हाँ हीँ हीँ सर्वशत्रून् विद्रावय विद्रावय मार्तण्डसूनवे नमः इति शनैश्चरे मन्त्रो मतः ।

The Mantra of the Slowly Moving One³ is Hrāṁ Hrāṁ Hrīm Hrīm Sarva-śatrūn vi-drāvaya vi-drāvaya Mārtaṇḍa-sūnave Namaḥ—Destroy, destroy all enemies—I bow to the son of Mārtaṇḍa⁴.

राँ हौँ भ्रौँ हीँ सोमशत्रो शत्रून् विध्वंसय द्वयम् ।

राहवे नम इत्येष राहोर्मुनुरुदाहृतः ॥ १११ ॥

*rāṁ hrauṁ bhrauṁ hrīṁ somaśatro śatrūn vidhvanīsayā dvayam/
rāhave nama ityeṣa rāhormanurudāhṛtaḥ//*

1. Br̥haspati.

2. The Mantra is : Om Aīm Om sura-guro abhīṣṭaṁ yaccha-yaccha Svāhā—O, Guru of the Suras (Devas)! grant the wished-for thing (Abhīṣṭa—Abhi-iṣṭa, from root Ish, to wish for).

3. Śani, who is lame.

4. i.e., the Sun.

The Mantra of Rāhu is Rām, Hraum, Bhraum,¹ Hrīm—Soma-śatrūn vi-dhvaṁsaya vi-dhvaṁsaya Rāhave Namaḥ—O Enemy of Soma (Moon)! destroy, destroy all enemies. I bow to Rāhu.

ॐ हँ क्रौं केतवे स्वाहा केतोर्मन्त्रः प्रकीर्तितः ॥ ११२ ॥

krūṁ hram̐ kraim̐ ketave svāhā ketormantraḥ prakīrtitaḥ//

रामित्यादि। पूर्व राँ हौँ भ्रौँ हीँ सोमशत्रो शत्रूनिमि वदेत्। ततो विध्वंसयद्वयं वदेत्। ततो राहवे नम इति वदेत्। योजनया राँ हौँ भ्रौँ हीँ सोमशत्रो शत्रून् विध्वंसय विध्वंसय राहवे नम इत्येष राहोर्मनुरुदाहृतः कथितः।

Krūṁ, Hrūṁ, Kraim̐, Ketave Svāhā is the Mantra of Ketu².

लँ रँ मृँ स्त्रूँ वँ यमिति क्षँ हौँ ब्रीममिति क्रमात्।

इन्द्राद्यनन्तदिक्पानां दशमन्त्राः समीरिताः ॥ ११३ ॥

*laṁ raṁ mṛṁ strūṁ vaṁ yamiti kṣaṁ hauṁ brīmamiti kramāt/
indrādyanantadikpānāṁ daśamantrāḥ samīritāḥ//*

Laṁ, Raṁ, Mṛṁ, Strūṁ, Vaṁ, Yaṁ, Kṣaṁ, Hauṁ, Br̐ṁ, and Aṁ are in their order³ the ten Mantras of the ten Dikpālas, beginning with Indra and ending with Ananta.

अन्येषां परिवारणां नाममन्त्राः प्रकीर्तिताः।

अनुक्तमन्त्रे सर्वत्र विधिरेष शिवोदितः ॥ ११४ ॥

*anyeṣāṁ parivāraṇāṁ nāmamantrāḥ prakīrtitāḥ/
anuktamantre sarvatra vidhیرهṣa śivoditaḥ//*

लमित्यादि। लमिति रमिति मृमिति स्त्रूमिति वमिति यमिति क्षमिति हौमिति ब्रीमिति अमित्येते क्रमादिन्द्रादीनामनन्तानां दिक्पानां दशमन्त्राः समीरिताः कथिताः।

The names of the other attendant Devas are their Mantras; in all instances where there is no Mantra mentioned this is the rule as enjoined by Śiva.

1. A variation is Bhraim̐.

2. See p. 662, note 9.

3. Laṁ, Indra; Raṁ, Agni; Mṛṁ, Yama; Strūṁ, Nirṛti; Vaṁ, Varuṇa; Yaṁ, Vāyu; Kṣaṁ, Kubera; Hauṁ Iśāna; Br̐ṁ Brahmā and Aṁ, Ananta or Viṣṇu. The last two are above and below and the others at the eight corners of the Yantra.

नमोऽन्तमन्त्रे देवेशि न नमो योजयेद् बुधः ।

स्वाहान्तेऽपि तथामन्त्रे न दद्याद्बह्विक्ल्लभाम् ॥ ११५ ॥

*namo'ntamantre deveśi na namo yojayed budhaḥ/
svāhānte'pi tathāmantre na dadyādvahnikllabhām//*

बह्विक्ल्लभाम् स्वाहेति पदम् ।

Sovereign Mistress of the Devas¹! the wise man should not add Namaḥ to Mantras that end with the word Namaḥ, nor should he put the Śakti² of Vahni to a Mantra that ends with Svāhā.

ग्रहादिभ्यः प्रदातव्यं पुष्पं वासश्च भूषणम् ।

तेषां वर्णानुरूपेण नान्यथा प्रीतये भवेत् ॥ ११६ ॥

*grahādibhyaḥ pradātavyaṁ puṣpaṁ vāsaśca bhūṣaṇam/
teṣāṁ varṇānurūpeṇa nānyathā prītaye bhavet//*

तेषाम् ग्रहादीनाम् ।

To the Planets and others should be given flowers, clothes, and jewels, but the colour of the gifts should be the same as that of the respective Planets; otherwise they are not pleased.

कुशण्डिकोक्तविधिना वह्निं संस्थापयन् सुधीः ।

पुष्पैरुच्चावचैर्यद्वा समिद्धिर्होममाचरेत् ॥ ११७ ॥

*kuśaṇḍikoktavīdhinā vahnīm sanisthāpayan sudhīḥ/
puṣpairuccāvachairyadvā samidbhīrhomamācaret//*

समिद्धिः काष्ठैः ।

The wise man should place Fire in the manner prescribed for Kuśaṇḍikā,³ and perform Homa either with flowers of variegated colours or with sacred fuel⁴.

शान्तिकर्मणि पुष्टौ च वरदो हव्यवाहनः ।

प्रतिष्ठायां लोहिताक्षः शत्रुहा क्रूरकर्मणि ॥ ११८ ॥

*śāntikarmaṇi puṣṭau ca varado havyavāhanaḥ/
pratiṣṭhāyāṁ lohītākṣaḥ śatruhā krūrakarmaṇi//*

1. Deveśi.

2. Svāhā.

3. See pp. 499, note 3 : 521, v. 70.

4. Samidh—certain kinds of wood used as fuel for sacrificial purposes.

In rites for the attainment of peace¹ or good fortune, or nourishment² or prosperity, the Carrier of Oblations³ is called Varada⁴; in rites relating to consecration⁵ he is called Lohitākṣa⁶; in destructive rites⁷ he is called Śatruhā⁸.

शान्तौ पुष्टौ महेशानि तथा क्रूरेऽपि कर्मणि ।

ग्रहयागं प्रकुर्वाणो वाच्छितार्थमवाप्नुयात् ॥ ११९ ॥

*śāntau puṣṭau maheśāni tathā krūre'pi karmaṇi/
grahayāgaṁ prakurvāṇo vācchitārthamavāpnuyāt//*

Maheśānī! in Śānti,⁹ Puṣṭi, and Krūra rites the man who worships the Planets will obtain the desired end.

यथा प्रतिष्ठाकार्येषु देवार्चा पितृतर्पणम् ।

वास्तोर्यागे ग्रहाणाञ्च तद्वदेव विधीयते ॥ १२० ॥

*yathā pratiṣṭhākāryeṣu devārcā pitṛtarpaṇam/
vāstoryāge grahāṇāṅca tadvadeva vidhīyate//*

वरदो वरदनामा । लोहिताक्षो लोहिताक्षायः । शत्रुहा शत्रुहसंज्ञकः ।

As in the rites relating to the consecration¹⁰ the Devas should be worshipped and libations offered to the Pitṛs,¹¹ so also should there be the same sacrifices to Vastu and the Planets.

यद्येकस्मिन् दिने द्विस्त्रिः प्रतिष्ठा यागकर्म च ।

तन्त्रेण तत्र देवार्चा पितृश्राद्धाग्निसंस्क्रियाः ॥ १२१ ॥

*yadyekasmin dine dvistriḥ pratiṣṭhā yāgakarma ca/
tantraṇa tatra devārcā pitṛśrāddhāgnisamskriyāḥ//*

-
1. Śānti. Rite to avert evil.
  2. Puṣṭi. Rite for the attainment of worldly prosperity.
  3. Havya-vāhana=Fire.
  4. One who grant boons.
  5. Pratiṣṭhā.
  6. The Red-eyed one.
  7. Krūra-karmāṇi—that is, in rites to avenge a wrong or injure an enemy, etc.
  8. Destroyer of enemies.
  9. See previous śloka.
  10. Pratiṣṭhā.
  11. The forefather—Manes.

Should one have to perform two or three consecratory and sacrificial rites on the same day, then the worship of the Devas, the Śrāddha of the Pitṛs, and Consecration of Fire are required once only.

जलाशयगृहारामसेतुसंक्रमशाखिनः ।
वाहनासनयानानि वासोऽलङ्करणानि च॥१२२॥
पानाशनीयपात्राणि देयवस्तूनि यान्यपि।
असंस्कृतानि देवाय न प्रदद्युः फलेप्सवः॥१२३॥

jalāśayagrharāmaśetusāṅkramaśākhinaḥ /
vāhanāsanayānāni vāso'laṅkaraṇāni ca//
pānāśanīyapātrāṇi deyavastūni yānyapi/
asaṁskṛtāni devāya na pradadyuḥ phalepsavaḥ//

One who desires the fruit of his observances should not give to any Deva reservoirs of water, houses, gardens, bridges, causeways, carriers,¹ conveyances,² clothes, jewels, drinking-cups, and eating-plates, or whatever else he may desire to give, without first purifying³ and consecrating the same.

काम्ये कर्मणि सर्वत्र बुधः सङ्कल्पमाचरेत्।
विधिवाक्यानुसारेण सम्पूर्णसुकृताप्तये॥१२४॥

kāmye karmaṇi sarvatra budhaḥ saṅkalpamācaret/
vidhivākyaṇūsāreṇa sampūrṇasukṛtāptaye//

तन्त्रेण एकधैव ।

In all rites performed with an ultimate object the wise one should in all cases perform a Saṅkalpa,⁴ in accordance with directions, for the full attainment of the good object.

संस्कृताभ्यर्चितं द्रव्यं नामोच्चारणपूर्वकम्।
सम्प्रदानाभिधाञ्जोक्त्वा दत्त्वा सम्यक् फलं लभेत्॥१२५॥

1. Vāhana.

2. Yāna.

3. Saṁskṛtya.

4. Preliminary rite expressive determination. Saṅkalpa means determination.

*saṃskṛtābhyarcitaṃ dravyaṃ nāmoccāraṇapūrvakam/
sampradānābhīdhāṇcoktvā dattvā samyak phalaṃ labhet//*

संस्कृताभ्यर्चितम् शोधितं प्रपूजितम् । संप्रदानाभिधां सम्प्रदानामधेयम् ।

Complete merit is earned when the thing about to be given is first purified, worshipped, and mentioned by name, and then the name of him to whom it is given is pronounced.

जलाशयगृहारामसेतुसंक्रमशाखिनाम् ।

कथ्यन्ते प्रोक्षणे मन्त्राः प्रयोज्या ब्रह्मविद्यया ॥ १२६ ॥

*jalāśayagr̥hārāmaśetusaṅkramaśākhinām /
kathyante prokṣaṇe mantrāḥ prayojyā brahmavidyayā//*

ब्रह्मविद्यया गायत्र्या सह ।

I will now tell you the Mantras for the consecration of reservoirs of water, houses, gardens, bridges, causeways and trees. The Mantras should always be preceded by the Brahma-Vidyā¹.

जीवनाधार जीवानां जीवनप्रद वारुण ।

प्रोक्षणे तव तृप्यन्तु जलभूचरखेचराः ॥ १२७ ॥

*jīvanādhāra jīvānāṃ jīvanaprada vāruṇa/
prokṣaṇe tava tṛpyantu jalabhūcarakhecarāḥ//*

तेषां मध्ये प्रथमतो जलाशयप्रोक्षणमन्त्रमाह जीवनाधार जीवानामिति । जीवनाधार जलाधार । वारुण वरुणदेवताक ।

Mantras

Reservoir of Water! thou that givest life to all beings! thou that art presided over by Varuṇa may this consecration of thee (by me) give satisfaction to all beings that live and move in water, on land, and in air.

तृणकाष्ठादिसम्भूत वासेय ब्राह्मणः प्रिय ।

त्वां प्रोक्षयामि तोयेन प्रीतये भव सर्वदा ॥ १२८ ॥

*tṛṇakāṣṭhādisambhūta vāseya brāhmaṇaḥ priya/
tvāṃ prokṣayāmi toyena prītaye bhava sarvadā//*

1. i.e., Brahma-gāyatrī (see p. 104, vv. 109-111).

अथ गृहप्रोक्षणमन्त्रमाह तृणकाष्ठादिसम्भूतेति । वासेय वासाय हित ।

House, thou art made of timber and grass, thou art the favourite of Brahmā; I am consecrating thee with water; do thou be always the cause of pleasure.

इष्टकादिसमुद्भूत वक्तव्यन्विष्टकामये ॥ १२९ ॥

iṣṭhakādisamudbhūta vaktavyantviṣṭakāmaye//

इष्टकादीत्यादि । इष्टकादिमये गृहे प्रोक्षणीये तृणकाष्ठादिसंभूते इत्यत्र इष्टकादि-समुद्भूतेति वक्तव्यम् ।

When consecrating a house made of bricks and other materials, one should say : "House made of bricks," and so forth.

फलैः पत्रैश्च शाखाद्यैश्छयाभिश्च प्रियङ्कराः ।

यच्छन्तु मेऽखिलान् कामान् प्रोक्षितास्तीर्थवारिभिः ॥ १३० ॥

*phalaiḥ patraiśca śākhādyaiśchāyābhiśca priyaṅkarāḥ/
yacchantu me'khilān kāmān prokṣitāstīrthavāribhiḥ//*

अथारामप्रोक्षणमन्त्रमाह फलैः पत्रैश्च शाखाद्यैरिति ।

Mantras

Garden! thou art pleasant by reason of thy fruits, leaves, and branches, and by thy shadows. I am sprinkling thee with sacred water¹; grant me all my wishes.

सेतुस्त्वं भवसिन्धूनां पारदः पथिकप्रियः ।

मया संप्रोक्षितः सेतो यथोक्तफलदो भव ॥ १३१ ॥

*setustvaṁ bhavasindhūnāṁ pāradaḥ pathikapriyaḥ/
mayā saṁprokṣitaḥ seto yathoktaphalado bhava//*

अथ सेतुप्रोक्षणमन्त्रमाह सेतुस्त्वं भवसिन्धूनामिति ।

Bridge! thou art like the bridge across the Ocean of Existence, thou art welcome to the wayfarer; do thou, being consecrated by me, grant me the fitting reward thereof.

संक्रम त्वां प्रोक्षयामि लोकानां संक्रमं यथा ।

ददासीह तथा स्वर्गे संक्रमो मे प्रदीयताम् ॥ १३२ ॥

1. Tīrtha-vāri : Consecrated water.

*saṅkrama tvāṁ prokṣayāmi lokānāṁ saṅkramāṁ yathā/
dadāsiha tathā svarge saṅkramo me pradīyatām//*

Causeway! I am consecrating thee, as thou helpest people in going from one place to another : do thou likewise help me on my way to Heaven.

आरामप्रोक्षणे मन्त्रो य एव कथितः प्रिये।

स एव शाखिसंस्कारे प्रयोक्तव्यो मनीषिभिः ॥ १३३ ॥

*ārāmaprokṣaṇe mantra ya eva kathitaḥ priye/
sa eva śākhisaṁskāre prayoktavyo manīṣibhiḥ//*

अथ संक्रमप्रोक्षणमन्त्रमाह संक्रम त्वां प्रोक्षयामिति । संक्रम्यते सम्यक् पादविक्षेपः क्रियते लोकैर्यत्र स संक्रमः सेतुविशेषः तत्सम्बोधने संक्रमेति । संक्रमम् सम्यग्गमनम् ।

The wise should use the same Mantra is consecrating a tree as is prescribed for the sprinkling of a garden.

प्रणवो वारुणञ्जस्त्रं बीजत्रितयमम्बिके।

सर्वसाधारणद्रव्यप्रोक्षणे विनियोजयेत् ॥ १३४ ॥

*praṇavo vāruṇaṅc'straṁ bījātritayamambike/
sarvasādhāraṇadṛavyaprokṣaṇe viniyojayet//*

प्रणव इत्यादि । हे अम्बिके प्रणव ओङ्कारः वारुणं वं अस्त्रं फडिति बीजत्रितयं सर्वसाधारणद्रव्यप्रोक्षणे विनियोजयेत् ।

In consecrating all other things, the Praṇava,¹ Vāruṇa,² and Astra³ should be used.

स्नापनार्हं वाहनं चेत् स्नापयेत् ब्रह्मविद्यया।

अन्यत्रैवाऽर्घ्यतोयेन कुशाग्रेण विशोधयेत् ॥ १३५ ॥

*snāpanārhaṁ vāhanam cet snāpayet brahmavidyayā/
anyatraivā'rghyatoyena kuśāgreṇa viśodhayet//*

ब्रह्मविद्यया गायत्र्या ।

Those Vāhanas that can (or ought to) be bathed should be bathed with the Brahma-Gāyatrī⁴; others should be purified by

1. Om.

2. Vāruṇa-Bīja, Varṇ.

3. Phaṭ.

4. See p. 104, vv. 109-11.

sprinkling with Arghya-water taken up with the ends of Kuśa grass.

प्राणप्रतिष्ठामाचर्य तत्तद्वाहनसंज्ञया ।

पूजितोऽङ्कृतो वाहो देयो भवति दैवते ॥ १३६ ॥

*prāṇapraṭiṣṭhāmācarya tattadvāhanasañjñayā/
pūjito'ṅkṛto vāho deyo bhavati daivate//*

प्राणेत्यादि । पूर्वोक्तेनोहनीयलिङ्गकपदशालिना देवीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रेण वाहनस्य प्राणप्रतिष्ठामाचर्य कृत्वा तत्तद्वाहनसंज्ञया पूजितोऽलङ्कृतश्च वाहो वाहनं दैवते देयो भवति ।

After performing Prāṇa-pratiṣṭhā,¹ calling it by its name, the Vāhana called by its name should be duly worshipped, and decked out and then be given to the Devatā.

जलाशये पूजनीयो वरुणो यादसां पतिः ।

गृहे प्रजापतिर्ब्रह्माऽऽरामे सेतौ च संक्रमे ।

पूज्यो विष्णुर्जगत्पाता सर्वात्मा सर्वदृग्विभुः ॥ १३७ ॥

*jalāśaye pūjanīyo varuṇo yādasāṃ patiḥ/
gṛhe prajāpatirbrahmā'rāme setau ca saṁkrame/
pūjyo viṣṇurjagatpātā sarvātmā sarvadr̥gvibhuh//*

सर्वदृक् सकलपदार्थद्रष्टा । विभुः व्यापकः ।

Whilst consecrating a reservoir, Varuṇa, the Lord of aquatic animals, should be worshipped. In the case of a house, Brahmā, the Lord of all things born² should there be worshipped. Whilst consecrating a garden, a bridge, a causeway, Viṣṇu, Who is the Protector of the universe,³ the Spirit of all,⁴ Who witnesseth all and is omnipresent, should be worshipped.

देव्युवाच

विविधानि विधानानि कथितान्युक्तकर्मसु ।

क्रमो न दर्शितो येन मानवः कर्म साधयेत् ॥ १३८ ॥

1. The life-giving rite.
2. Prajāpati.
3. Jagatpātā.
4. Sarvātmā.

devyuvāca

*vividhāni vidhānāni kathitānyuktakarmasu/
kramo na darśito yena mānavah karma sādhayet//*

Śrī Devī said :

Thou hast spoken of the different injunctions relating to the different rites, but Thou hast not yet shown the order in which man should practise them.

क्रमव्यत्ययकर्माणि बह्वायासकृतान्यपि ।

न यच्छ्रन्ति फलं सम्यक् नृणां कर्मानुजीविनाम् ॥ १३९ ॥

*kramavyatyayakarmāṇi bahvāyāsakṛtānyapi/
na yacchanti phalaṁ samyak nṛṇāṁ karmānujīvinām//*

अथोक्तकृत्यतत्तत्कर्मक्रमं जिज्ञासुर्देव्युवाच विविधानीत्यादिना ।

Rites not properly performed according to the order enjoined do not, even though performed with labour, yield the full benefit to men who follow the life of Karma¹.

श्रीसदाशिव उवाच

यदुक्तं परमेशानि मातेव हितकारिणि ।

निःश्रेयसन्तल्लोकानां फलव्यापृतचेतसाम् ॥ १४० ॥

śrīsadāśiva uvāca

*yaduktam paramēśāni māteva hitakāriṇi/
niḥśreyasantallokānāṁ phalavyāpṛtacetasām//*

एवं प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच यदुक्तमित्यादिना । फलव्यापृतचेतसाम् फलाय व्यापृतं व्यापारविशिष्टं चेतो येषां ते तेषाम् ।

Śrī Sadāśiva said :

O Parameśānī ! Thou art beneficent like a mother. What Thou hast said is indeed the best for men whose minds are occupied with the results (or their efforts).

एतेषामुक्तकृत्यानामनुष्ठानं पृथक् पृथक् ।

वास्तुयागक्रमाद्देवि कथयाम्यवधीयताम् ॥ १४१ ॥

1. Karmānujīvi : a man who does pious acts in the hope of reward.

*eteṣāṃmuktakṛtyānāmanuṣṭhānaṃ prṭhak prṭhak/
vāstuyāgakramāddevi kathayāmyavadhīyatām//*

अनुष्ठानम् साधनम्।

The practices relating to the aforementioned rites are different. Devī! I am relating them in their order, beginning with the Vāstu-yāga. Do Thou listen attentively.

पूर्वेऽह्नि नियताहारः श्वःप्रातः स्नानमाचरेत्।

कृत्वा पौर्वाहिकं कर्म गुरुं नारायणं यजेत्॥ १४२॥

*pūrve'hni niyatāhāraḥ śvaḥprātaḥ snānamācaret/
kṛtvā paurvāhnikam karma guruṃ nārāyaṇam yajet//*

He (who wishes to perform the Vāstu-yāga) should the day previous thereto live on regulated food.¹ After bathing in the early auspicious hour of morning, and performing the ordinary daily religious duties, he should worship the Guru and Nārāyaṇa².

ततः स्वकाममुद्दिश्य विधिदर्शितवर्त्मना।

कृतसङ्कल्पको मन्त्री गणेशादीन् समर्चयेत्॥ १४३॥

*tataḥ svakāmamuddiśya vidhidarśitavartmanā/
kṛtasaṅkalpako mantri gaṇeśādīn samarcayet//*

वास्तुयागक्रमादुक्तकृत्यानामनुष्ठानस्य क्रममाह पूर्वेऽह्नीत्यादिभिः।

The worshipper should then, after making Saṅkalpa,³ worship Gaṇeśa and others for the attainment of his own object, according to the rules shown in the ordinances.

बन्धूकाभं त्रिनेत्रं द्विरदवरमुखं नागयज्ञोपवीतं

शङ्खं चक्रं कृपाणं विमलसरसिजं हस्तपद्मैर्दधानम्।

उद्यद्बालेन्दुमौलिं दिनकरकिरणोद्दीप्तवस्त्राङ्गशोभं

नानालङ्कारयुक्तं भजत गणपतिं रक्तपद्मोपविष्टम्॥ १४४॥

*bandhūkābhaṃ trinetrāṃ dviradavaramukhaṃ nāgayajñopavītaṃ
śaṅkhaṃ cakraṃ kṛpāṇaṃ vimalasarasijaṃ hastapadmairdadhānam/*

1. Such as Haviṣyāṇna.

2. Viṣṇu as collective humanity.

3. See p. 825, n. 4.

*udyadbālendumaulīm dinakarakiraṇoddīptavastrāṅgaśobham
nānālaṅkārayuktam bhajata gaṇapatiṁ raktapadmopaviṣṭam//*

Dhyāna

Worship Gaṇapati,¹ Who is of the colour of the Bandhūka² flower, and has three eyes; Whose head is that of the best of elephants; Whose sacred thread is made of the King of Snakes; Who is holding in his four lotus hands the Conch, the Discus, the Sword, and a spotless Lotus; on Whose forehead is the rising young moon; the shining effulgence of Whose body and raiments is like that of the Sun; Who is decked with various jewels, and is seated on a red lotus.

एवं ध्यात्वा यथाशक्त्या पूजयित्वा गणेश्वरम्।

ब्रह्माणञ्च ततो वाणीं विष्णुं लक्ष्मीं समर्चयेत्॥ १४५॥

*evam dhyātvā yathāśaktyā pūjayitvā gaṇeśvaram/
brahmāṇaṁ tato vāṇīm viṣṇuṁ lakṣmīm samarcayet//*

अथ गणपतिध्यानमाह बन्धूकाभमित्याद्येकेन । बन्धूकाभम् बन्धूकपुष्पसदृशद्युतिम् । उद्यद्बालेन्दुमौलिम् उद्यन् यो बाल इन्दुर्बालश्चन्द्रः स मौलौ किरीटे यस्य तथाभूतम् । दिनकरकिरणोदीप्तवस्त्राङ्गशोभम् दिनकरकिरणवदुदीप्तेन वस्त्रेणाङ्गे शोभा यस्य तथाभूतम् ।

Having thus meditated upon and worshipped Gaṇeśa to the best of his ability, he should worship Brahmā, Vāṇī,³ Viṣṇu, and Lakṣmī.

शिवं दुर्गां ग्रहांश्चापि तथा षोडश मातृकाः ।

घृतधारास्वपि वसूनिष्ट्वा कुर्यात् पितृक्रियाम्॥ १४६॥

*śivam durgāṁ grahāṁścāpi tathā ṣoḍaśa mātṛkāḥ/
ghṛtadhārāsvapi vasūniṣṭvā kuryāt pitṛkriyām//*

Then, after worshipping Śiva, Durgā, the Grahas,⁴ the

1. Gaṇeśa. He is also called Siddhidātā—the Giver of Success—and therefore is first worshipped (*cf.* Chapter X, verse 118, *ante*). Gaṇeśa has fifty-one name and aspects.
2. A red flower.
3. Sarasvatī.
4. Planets.

sixteen Mothers, and the Vasus in the Vasudhārā,¹ he should perform the Vṛddhiśrāddha².

ततः प्रोक्तविधानेन मण्डलं वास्तुरक्षसः।

निर्माय पूजयेत्तत्र वास्तुदैत्यं गणैः सह॥१४७॥

*tataḥ proktavidhānena maṇḍalam vāsturakṣasaḥ/
nirmāya pūjayettatra vāštudaityaṁ gaṇaiḥ saha//*

इष्टा पूजयित्वा।

Then the Maṇḍala³ of the Vāstu-daitya should be drawn, and there the Vāstu-daitya with his followers should be worshipped.

ततस्तु स्थण्डिलं कृत्वा वह्निं संस्कृत्य पूर्ववत्।

धाराहोमान्तमाचर्य वास्तुहोमं समारभेत्॥१४८॥

*tatastu sthaṇḍilam kṛtvā vahniṁ saṁskṛtya pūrvavat/
dhārāhomāntamācarya vāstuhomaṁ samārabhet//*

आचर्य विधाय।

Then make there a Sthaṇḍila⁴ and purifying fire as before; first perform Dhārā-homa,⁵ and then commence Vāstu-homa⁶.

यथाशक्त्याऽऽहुतीस्तस्मै परिवारगणाय च।

तथा पूजितदेवेभ्यो दत्त्वा कर्म समापयेत्॥१४९॥

*yathāśaktyā'āhutīstasmai parivāraṇāya ca/
tathā pūjitadevebhyo dattvā karma samāpayet//*

तस्मै वास्तुदैत्याय।

Oblations should be offered to the Vāstu-puruṣa and all his followers according to the best of one's ability. The sacrifice should be brought to a close by the offering of oblations to the Devas worshipped⁷.

1. See p. 529, note 2.

2. See p. 601, n. 2.

3. Diagram.

4. A square.

5. See p. 527, verse 82.

6. Fire sacrifice to the Vāstu spirit.

7. That is when it is the principal rite. In a case like the order prescribed any other rite is to be followed.

वास्तुयागे पृथक्कार्ये एष ते कथितः क्रमः ।

अनेनैव ग्रहाणाञ्च यज्ञोऽपि विहितः प्रिये ॥ १५० ॥

*vāstuyāge pṛthakkārye eṣa te kathitaḥ kramaḥ/
anenaiva grahāṇāñca yajño'pi vihitaḥ priye//*

अनेनैव क्रमेण ।

When Vāstu-yajña is separately performed, this is the order which is prescribed, and in this order also the sacrifice to the planets should be performed.

ग्रहाणामत्र मुख्यत्वान्नाङ्गत्वेन प्रपूजनम् ।

सङ्कल्पानन्तरं कार्यं वास्त्वर्चनमिति क्रमः ॥ १५१ ॥

*grahāṇāmatra mukhyatvānnāṅgatvena prapūjanam/
saṅkalpānantaram kāryam vāstvarcanamiti kramaḥ//*

Moreover, the Planets being here the principal objects of worship, they should not be subordinately worshipped.

The Vāstu should be worshipped immediately after the Saṅkalpa¹.

गणेशाद्यर्चनं सर्वं वास्तुयागविधानवत् ।

ग्रहाणां यन्त्रमन्त्रौ च ध्यानं प्रागेव कीर्तितम् ॥ १५२ ॥

*gaṇeśādyarcanam sarvaṁ vāstuyāgavidhānavat/
grahāṇāṁ yantramantaṁ ca dhyānaṁ prāgeva kīrtitam//*

Gaṇeśa and the other Devas should be worshipped as in Vāstu-yāga. I have already spoken to Thee of the Yantra² and Mantra and Dhyāna³ of the Planets.

प्रसङ्गात् कथितौ भद्रे ग्रहवास्तुकृतुक्रमौ ।

अथ प्रस्तुतकृत्यानामुच्यते कूपसंस्क्रिया ॥ १५३ ॥

*prasāṅgāt kathitau bhadre grahavāstukratukramau/
atha prastutakṛtyānāmucyate kūpasamskriyā//*

1. See p. 825, n. 4. In all other worships the Navagraha-pūjā (worship of the nine Planets) is done, and the Planets are objects of sub-ordinate worship (Aṅga-pūjā). Here the Planets are worshiped as the chief (Mukhya) objects.

2. Diagram.

3. Meditation.

अत्र ग्रहयज्ञे ।

I have, O Gentle One! during My discourse with Thee, spoken of the order to be observed in the Yajñas of the planets and of Vāstu. I shall now speak to Thee of the various praiseworthy acts, beginning with the consecration of wells.

संकल्पं विधिवत् कृत्वा वास्तुपूजनमाचरेत् ।

मण्डले कलशे वापि शालग्रामे यथामति ॥ १५४ ॥

*saṅkalpaṁ vidhivat kṛtvā vāstupūjanamācaret/
maṇḍale kalaśe vāpi śālagrāme yathāmati//*

After making Saṅkalpa in the proper manner, Vāstu should be worshipped either in a Maṇḍala, or a jar,¹ or a Śālagrāma,² according to inclination.

ततः पूज्यो गणपतिर्ब्रह्मा वाणी हरी रमा ।

शिवो दुर्गा ग्रहाश्चापि पूज्या दिक्पतयस्तथा ॥ १५५ ॥

*tataḥ pūjyo gaṇapatirbrahmā vāṇī harī ramā/
śivo durgā grahāścāpi pūjyā dikpatayastathā//*

कूपसंस्कारक्रममेवाह संकल्पमित्यादिभिः ।

Then Gaṇapati³ should be worshipped, as also Brahmā and Vāṇī,⁴ Hari⁵ and Ramā,⁶ Śiva and Durgā, the Planets and the Dikpatīs⁷.

मातरौ वसवोऽष्टौ च ततः कार्या पितृक्रिया ।

प्राधान्यं वरुणस्यात्र स हि पूज्यो विशेषतः ॥ १५६ ॥

*mātarau vasavo'sṭau ca tataḥ kāryā pitṛkriyā/
prādhānyaṁ varuṇasyātra sa hi pūjyo viśeṣataḥ//*

Then the Mātṛkās⁸ and the eight Vasus⁹ having been

1. Kalaśa.

2. Sacred stone emblematic of Nārāyaṇa, or Viṣṇu.

3. Gaṇeśa.

4. Sārasvatī.

5. Viṣṇu.

6. Lakṣmī.

7. Dikpālas (see p. 812, n. 1).

8. See p. 65, note 2.

9. See Bhava, Dhruva, Soma, Viṣṇu, Anala, Anila, Prabhūṣa and Prabhava who originate from Gaṅgā.

worshipped, Pitṛkriyā¹ should be performed. Since Varuṇa is the principal Deva (for the purposes of this ceremony), He should be worshipped with particular care.

नानोपहारैर्वरुणमर्चयित्वा स्वशक्तिः ।

विधिवत् संस्कृते वह्नौ वारुणं होममाचरेत् ॥ १५७ ॥

*nānopahārairvaruṇamarcayitvā svaśaktiḥ/
vidhivat saṁskṛte vahnau vāruṇaṁ homamācaret//*

Having worshipped Varuṇa with various presents to the best of his ability, Vāruṇa-Homa² should then be performed in Fire duly consecrated.

पूजितेभ्यश्च देवेभ्यो दत्त्वा प्रत्येकमाहुतिम् ।

पूर्णाहुत्यन्तकृत्येन होमकर्म समापयेत् ॥ १५८ ॥

*pūjitebhyaśca devebhyo dattvā pratyekamāhutim/
pūrṇāhutyantakṛtyena homakarma samāpayet//*

And after offering oblations to each of the Devas worshipped, he should bring the Homa rite to an end by giving the Pūrṇāhuti³.

ततो ध्वजपताकास्रगन्धसिन्दूरचर्चितम् ।

उक्तप्रोक्षणमन्त्रेण प्रोक्षयेत् कूपमुत्तमम् ॥ १५९ ॥

*tato dhvajapatākāśragandhsindūracarcitam/
uktaprokṣaṇamantreṇa prokṣayet kūpamuttamam//*

Then he should sprinkle the excellent well, decorated with flagstaves and flags, garlands, scents, and vermilion, with the Prokṣaṇa Mantra,⁴ spoken of before.

ततः स्वकाममुद्दिश्य देवमुद्दिश्य वा नरः ।

सर्वभूतप्रीणनायोत्सृजेत् कूपजलाशयम् ॥ १६० ॥

*tataḥ svakāmamuddiśya devamuddiśya vā naraḥ/
sarvabhūtaprīṇanāyotsṛjet kūpajalāśayam//*

अत्र कूपसंस्कारे । सः वरुणः ।

1. Ābhyudayika-śrāddha (see p. 616, note 8).

2. i.e., he should offer oblations of Varuṇa in the Fire.

3. Complete or Final Oblation.

4. The Mantra said when sprinkling. See Śloka 127 ante.

Then he should, in the name of the Deva,¹ or for the attainment of the object of his desire, give away the well or tank for the benefit of all beings.

कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रार्थयेत् साधकाग्रणीः ।
 सुप्रीयन्तां सर्वभूता नभोभूतोयवासिनः ॥ १६१ ॥
 उत्सृष्टं सर्वभूतेभ्यो मयैतज्जलमुत्तमम् ।
 तृप्यन्तु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः ॥ १६२ ॥
 सामान्यं सर्वजीवेभ्यो मया दत्तमिदं जलम् ।
 ये च केचिद्विपद्यन्ते स्वस्वकर्मविपाकतः ॥ १६३ ॥

*kṛtāñjalipuṭo bhūtvā prārthayet sādhakāgraṇīḥ/
 supriyāntān sarvabhūtā nabhobhūtoyavāsinaḥ//
 utsṛṣṭaṁ sarvabhūtebhyo mayaitajjalāmuttamam/
 tṛpyāntu sarvabhūtāni snānapānāvagāhanaiḥ//
 sāmānyān sarvajīvebhyo mayā dattamidān jalam/
 ye ca kecidvipadyante svasvakarmavipākataḥ//*

Then the most excellent worshipper should make supplication with folded palms as follows :

“Be well pleased, all beings, whether living in the air or on earth or in water; I have given this excellent water to all beings; may all beings be satisfied by bathing in, drinking from, or plunging into this water; I have given this common water to all beings. Should anyone by his own misfortune be endangered in this, may I not be guilty of that sin,² may my (good) work bear fruit!”.

तत्पापैर्न प्रलिप्येऽहं सफलास्तु मम क्रिया ।
 ततस्तु दक्षिणां कृत्वा कृतशान्त्यादिकक्रियः ॥ १६४ ॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत् कौलान् दीनानपि बुभुक्षितान् ।
 जलाशयप्रतिष्ठासु सर्वत्रैष क्रमः शिवे ॥ १६५ ॥
*tatpāpairna pralipye'haṁ saphalāstu mama kriyā/
 tatastu dakṣiṇān kṛtvā kṛtaśāntyādikakriyāḥ//*

1. The dedication is made merely to the Iṣṭadevatā by a Niṣkāma dedicator and the Sakāma man mentions the object of his desire (Kāma).
2. The sin of such man's death.

*brāhmaṇān bhojayet kaulān dīnānapi bubhuṣitān/
jalāśayapraṭiṣṭhāsu sarvatraiṣa kramahī śive//*

ननु साधकाग्रणीः किं प्रार्थयेदित्याकाङ्क्षायामाह सुप्रीयन्तामित्यादिभिः ।

Then presents should be made, and Śānti¹ and other rites performed, and thereafter Brāhmaṇas, Kaulas, and the hungry poor should be fed. Śivā! this is the order to be observed in the consecration of all kinds of reservoirs of water.

तडागादौ च कर्तव्या नागस्तम्भजलेचराः ॥ १६६ ॥

taḍāgādau ca kartavyā nāgastambhajalecarāḥ//

तडागादिप्रतिष्ठायां यो विशेषस्तमाह तडागादौ चेत्यादिभिः । तडागादौ संस्कार्ये सति नागस्तम्भो जलेचराश्च कर्तव्याः ।

In the consecration of a Taḍāga² and other kinds of reservoirs of water there should be a Nāgastambha³ and some aquatic animals⁴.

मीनमण्डूकमकरकूर्माश्च जलजन्तवः ।

कार्या धातुमयाश्चैते कर्तुर्वित्तानुसारतः ॥ १६७ ॥

*mīnamanḍūkamakarakūrmāśca jalajantavaḥ/
kāryā dhātumayāścaite kartuvittānusārataḥ//*

ननु किं द्रव्यमयाः के वा जलजन्तवः कर्तव्या इत्यपेक्षायामाह मीनमण्डूकेत्यादिना ।
Aquatic animals, such as fish, frogs, alligators, and.

1. An auspicious rite to secure peace, happiness, and wealth.
2. Taḍāga is a reservoir over 2,000 square cubits in area, and not less than 45 cubits in width. Other kinds are— (1) Droṇa, 40 by 40 cubits and over; (2) Vāpī, 130 by 130 cubits and over; (3) Sarovara is a large tank where the lotus grows; (4) a Dīrghikā should be 35 cubits wide, with a superficial area of not less than 1,200 square cubits; (5) Puṣkariṇī is not less than 20 by 20 cubits; (6) Kūpa is a well; (7) Sāgara is one that is large than any of the above. These reservoirs should be long in shape from North to South; even those which are of a square form should be slightly longer from North to South.
3. When a tank is first dug out, a thick column or piece of wood is driven into its centre. It is also called Yūpa.
4. See next Śloka. Artificial fish or frogs, etc., made of brass, etc., are placed in the tank.

tortoises, should be made of metal, according to the means of the person consecrating.

मत्स्यौ स्वर्णमयौ कुर्यात् मण्डूकावपि हेमजौ ।

राजतौ मकरौ कूर्ममिथुनं ताम्ररिन्तिकम् ॥ १६८ ॥

*matsyau svarṇamayau kuryāt maṇḍūkāvapi hemajau/
rājatau makarau kūrmamithunam tāmrrarintikam//*

ननु किं धातुमयाः कति वा मीनादयो जलजन्तवो विधातव्या इत्याकाङ्क्षायामाह मत्स्यौ स्वर्णमयावित्यादिना ।

There should be made two fish and two frogs of gold, two alligators of silver, and two tortoises, one of copper and another of brass.

एतैर्जलचरैः सार्धं तडागमपि दीर्घिकाम् ।

सागरञ्च समुत्सृज्य प्रार्थयन्नागमर्चयेत् ॥ १६९ ॥

*etairjalacaraiḥ sārḍham taḍāgamapi dīrghikām/
sāgaraṁca samutsrjya prārthayannāgamarcayet//*

एतैरित्यादि । एतैर्मीनादिभिर्जलचरैः सार्धं तडागं दीर्घिका सागरञ्चापि समुत्सृज्य नागं प्रार्थयेत् सन अर्चयेत् ।

After giving away the Taḍāga or Dīrghikā or Sāgara with these aquatic animals, Nāga¹ should, after having been supplicated, be worshipped.

अनन्तो वासुकिः पद्मो महापद्मश्च तक्षकः ।

कुलीरः कर्कटः शङ्खः पाथसां रक्षका इमे ॥ १७० ॥

*ananto vāsukiḥ padmo mahāpadmaśca takṣakaḥ/
kulīraḥ karkaṭaḥ śaṅkhaḥ pāthasāṁ rakṣakā ime//*

ननु कस्मिन् स्थाने कं वा नागमभ्यर्चयेत् किं वा प्रार्थयेदित्यपेक्षायामाह अनन्त इत्यादिना । इमेऽनन्तादयोऽष्टौ नागाः पाथसां जलानां रक्षका भवन्तीत्यन्वयः ।

Ananta, Vāsuki, Padma, Mahāpadma, Takṣaka, Kulīra, Karkaṭa and Śaṅkha²—all these are the protectors of water.

1. The serpent protector, of water (see ante). At to Taḍāga, etc., see p. 828, note 2.

2. All names of Nāgas or Serpent-Divinities.

इत्यष्टौ नागनामानि लिखित्वाऽश्वत्थपल्लवे ।

स्मृत्वा प्रणवगायत्र्यौ घटमध्ये विनिःक्षिपेत् ॥ १७१ ॥

*ityaṣṭau nāganāmāni likhitvā 'śvatthapallave/
smṛtvā praṇavagāyātryau ghaṭamādhye viniḥkṣipet//*

इत्यष्टावित्यादि । इत्येतान्यनतादीन्यष्टौ नागनामान्यश्वत्थपल्लवे लिखित्वा प्रणवगायत्र्यौ स्मृत्वा घटमध्ये विनिःक्षिपेत् ।

These eight names of the Nāgas should be written on Aśvattha¹ leaves, and, after making Japa of the Praṇava² and the Gāyatrī, the leaves should be thrown into a jar.

चन्द्रार्कौ साक्षिणौ कृत्वा विलोड्यैकं समुद्धरेत् ।

तत्रोत्तिष्ठति यो नागस्तं कुर्यात्तोयरक्षकम् ॥ १७२ ॥

*candrārkaṁ sākṣiṇau kṛtvā vilōḍyaikam samuddharet/
tatrottiṣṭhati yo nāgastam kuryāttōyarakṣakam//*

चन्द्रार्कावित्यादि । ततश्चन्द्रार्कौ साक्षिणौ कृत्वा लिखितनागनामान्यश्वत्थ-पल्लवानि विलोड्यैकं लिखितनागनामकमश्वत्थपल्लवं समुद्धरेत् । तत्र यो नाग उत्तिष्ठति तं नागं तोयरक्षकं कुर्यात् ।

Calling upon Sun and Moon to witness, the leaves should be mixed up together, and one should be drawn therefrom, and the Nāga whose name is drawn should be made the protector of water.

स्तम्भमेकं समानीयं विंशहस्तमितं शुभम् ।

सरलं दारुजं तैलैरुक्षितञ्च हरिद्रया ॥ १७३ ॥

स्नापयेत्तीर्थतोयेन व्याहृत्या प्रणवेन च ।

तत्र ह्रींश्रीक्षमाशान्तिसहितं नागमर्चयेत् ॥ १७४ ॥

*stambhamekaṁ samānīyaṁ viṁśahastamitaṁ śubham/
saralaṁ dārujaṁ tailairukṣitañca haridrāyā//
snāpayettīrthatoyena vyāhṛtyā praṇavena ca/
tatra hrīśrīkṣamāśāntisahitaṁ nāgamarcayet//*

स्तम्भमित्यादि । विंशहस्तमितं विंशतिहस्तपरिमितं सरलमवक्रं दारुजं काष्ठस्तम्भं

1. *Ficus religiosa*.

2. Om.

तैलैर्हरिद्रया चोक्षितमभ्यक्तं शुभमेकं स्तम्भं समानीय व्याहृत्या प्रणवेन च तीर्थतोयेन स्नापयेत्। तत्र स्नापिते स्तम्भे ह्रीश्रीक्षमाशान्तिसहितं नागमर्चयेत्।

Then a wooden post, auspicious and straight, should be brought and smeared with oil and turmeric, and bathed in consecrated water, to the accompaniment of the Vyāhṛti¹ and the Praṇava,² and then the Nāga who has been made the protector of the water should be worshipped with the Śaktis Hṛī, Kṣamā, and Śānti.

नाग त्वं विष्णुशय्याऽसि महादेवविभूषणम्।

स्तम्भमेनमधिष्ठाय जलरक्षां कुरुष्व मे॥ १७५॥

*nāga tvam viṣṇuśayyā'si mahādevavibhūṣaṇam/
stambhamenamadhiṣṭhāya jalarakṣāṁ kuruṣva me//*

नाग त्वमित्यादि। हे नाग त्वं विष्णुशय्याऽसि महादेवविभूषणञ्चाऽसि एनं स्तम्भमधिष्ठाय मे मम जलरक्षां कुरुव।

Mantra

O Nāga! Thou art the couch of Viṣṇu, thou art the adornment of Śiva; do thou inhabit this post³ and protect my water.

इति प्रार्थ्य ततो नागस्तम्भं मध्येजलाशयम्।

समारोप्य तडागञ्च कर्ता कुर्यात् प्रदक्षिणम्॥ १७६॥

*iti prārthya tato nāgastambham madhyejalāśayam/
samāropya tadāgañca kartā kuryāt pradakṣiṇam//*

इतीत्यादि। इति नागं प्रार्थ्य ततो नागस्तम्भं मध्येजलाशयं जलाशयस्य मध्ये समारोप्य कर्ता तडागप्रदक्षिणं कुर्यात्। मध्ये जलाशयमिति “पारे मध्ये षष्ठ्या वा” इत्यनेनाव्ययीभावः।

Having thus made supplication to Nāga the pillar should be set in the middle of the reservoir, and the dedicator should then go round the Taḍāga,⁴ keeping it on his right.

1. Bhūh, Bhuvah, Svah.

2. Om.

3. Stambha.

4. See note 2, p. 838.

यूपश्चेत् स्थापितः पूर्वं तदा नागं घटेऽर्चयन्।

तज्जलं तत्र निःक्षिप्य शिष्टं कर्म समापयेत्॥ १७७॥

*yūpaścet sthāpitaḥ pūrvam tadā nāgaṁ ghāṭe'rcayan/
tajjalam tatra niḥkṣipyā śiṣṭam karma samāpayet//*

यूप इत्यादि। चेद्यदि यूपो नागस्तम्भः पूर्वमेव स्थापितो भवेत् तदा नागं घटेऽर्चयन् कर्ता तज्जलं घटसम्बन्धिजलं तत्र तडागे निःक्षिप्य शिष्टमवशेषं कर्म समापयेत्।

If the post has been already fixed, then the Nāga should be worshipped in a jar, and, throwing the water of the jar into the reservoir, the remainder of the rites should be performed.

एवं गृहप्रतिष्ठायां कृतसंकल्पको बुधः।

वास्त्वादिवसुपूजान्तं पैत्रं कर्म च कूपवत्॥ १७८॥

*evam gṛhapraṭiṣṭhāyāṁ kṛtasaṁkalpako budhaḥ/
vāstvādivasupūjāntam pitram karma ca kūpavat//*

एवं जलाशयप्रतिष्ठाविधानमुक्त्वाऽथ गृहप्रतिष्ठाविधानमाह एवं गृहप्रतिष्ठा-यामित्यादिभिः।

विद्यायाऽत्र विशेषेण यजेद्देवं प्रजापतिम्।

प्राजापत्यञ्च हवनं कुर्यात् साधकसत्तमः॥ १७९॥

*vidhāyā'tra viśeṣeṇa yajeddevaṁ prajāpatiṁ/
prajāpatyañca havanam kuryāt sādhakasattamaḥ//*

अत्र गृहसंस्कारे।

Similarly, the wise man who has taken a vow to consecrate a house should perform the rites, beginning with the worship of Vāstu, and ending with that of the Vasus, and perform the rites relating to the Pitṛs as prescribed for the consecration of a well, and the excellent devotee should worship Prajāpati and do Prājāpatya¹ Homa.

गृहं पूर्वोक्तमन्त्रेण प्रोक्ष्य गन्धादिनाऽर्चयन्।

ईशानाभिमुखो भूत्वा प्रार्थयेद्विहिताञ्जलिः॥ १८०॥

*gṛham pūrvoktamantreṇa prokṣya gandhādinā'rcayan/
īśānābhimukho bhūtvā prārthayedvihitāñjaliḥ//*

1. Prājāpatya is an adjective from Prajāpati.

गृहमित्यादि । ततः पूर्वोक्तमन्त्रेण गृहं प्रोक्ष्याऽभिषिच्य गन्धादिना गृहमर्चयन् कर्ता ईशानाभिमुखो भूत्वा विहिताञ्जलिः सन् गृहं प्रार्थयेत् ।

The house should be sprinkled with the Mantra already mentioned, and then worshipped with incense, etc.; after that, with his face to the *Isāna*¹ corner, he should pray as follows :

प्रजापतिपते गेह पुष्पमाल्यादिभूषितः ।

अस्माकं शुभवासाय सर्वथा सुखदो भव ॥ १८१ ॥

*prajāpatipate geha puṣpamālyādibhūṣitaḥ/
asmākaṁ śubhavāsāya sarvathā sukhado bhava//*

Mantra

“O House! *Prajāpati* is thy Lord; decked with flowers and garlands and other decorations, be thou always pleasant for our happy residence”.

ततस्तु दक्षिणां कृत्वा शान्त्याशीर्वादमाचरेत् ।

विप्रान् कुलीनान् दीनांश्च भोजयेदात्मशक्तिः ॥ १८२ ॥

*tatastu dakṣiṇāṁ kṛtvā śāntyāśīrvādamācaret/
viprān kulīnān dīnāṁśca bhojayedātmaśaktiḥ//*

गृहं प्रति प्रार्थनामेवाह प्रजापतिपते इत्याद्येकेन । प्रजापतिः पतिर्यस्य स प्रजापतिपतिः तत्सम्बोधने प्रजापतिपते इति ।

He should then offer presents,² and, performing *Śānti* rites,³ accept blessings.⁴ Thereafter he should feed *Vipras*,⁵ *Kulīnas*, and the poor to the best of his ability.

1. North-East.

2. *Dakṣiṇā*.

3. See p. 838, note 1, *ante*.

4. The blessings referred to are the blessing of *Kaulas*, *Brāhmaṇas*, *Veśyās*, and other honoured person (*Bhakta*, ed. 679). By *Veśyā* is not to be understood a prostitute, which the word also means but a *Śakti* who has received her *Pūṁābhiṣeka*. The root *Viṣ*=to surround. The *Veśyās* are divided into seven classes, namely, *Guptaveśyā*, *Mahāveśyā*, *Kulaveśyā*, *Rājaveśyā*, *Devaveśyā*, *Brahmaveśyā*, *Sarvaveśyā*. Their *Lakṣaṇas* are described in *Guptasādhana Tantra* and *Prāṇatoṣiṇī*. They are *Āvaraṇa Devatās* of the *Mahāvidyā*. The *Mahāvidyās* themselves are sometimes called *Veśyā*.

5. *Brāhmaṇas*.

अन्यार्थन्तु प्रतिष्ठा चेत् तद्वासायात्र योजयेत्।

देवत्राकृतगेहस्य विधानं शृणु शैलजे॥१८३॥

*anyārthantu pratiṣṭhā cet tadvāsāyātra yojayet/
devatrākṛtagēhasya vidhānaṁ śṛṇu śailaje//*

अन्यार्थन्त्वित्यादि। चेद्यद्यन्यार्थं गृहस्य प्रतिष्ठा विधीयते तदाऽत्र गृहप्रतिष्ठायां कर्तव्ये संकल्पे तद्वासायेति योजयेत्। हे शैलजे पार्वति देवत्राकृतगेहस्य देवताधीन-कृतगृहस्य दानस्य विधानं त्वं शृणु।

O Daughter of the Mountain! if the house is being consecrated for someone else, then such person should be mentioned by name and in the place "our residence" should be said "his residence". Now listen to the ordinances relating to the consecration of a house or temple for a Deva.

इत्थं संस्कृत्य भवनं शङ्खतूर्यादिनिःस्वनैः।

देवतासन्निधिं गत्वा प्रार्थयेद्विहिताञ्जलिः॥१८४॥

*itthaṁ saṁskṛtya bhavanam śaṅkhatūryādiniḥsvanaiḥ/
devatāsannidhiṁ gatvā prārthayedvihitāñjaliḥ//*

देवत्राकृतगेहदानविधानमेवाह इत्थमित्यादिभिः। इत्थं पूर्वोक्तविधानेन भवनं गृहं संस्कृत्य शङ्खतूर्यादिनिःस्वनैः सह देवतासन्निधिं गत्वा विहिताञ्जलिः सन् देवतां प्रार्थयेत्।

After consecrating the house in the above manner, the Deva should be approached with the blowing of conchshells and the sound of other musical instruments, and He should be supplicated thus.

उत्तिष्ठ देवदेवेश भक्तानां वाञ्छितप्रद।

आगत्य जन्मसाफल्यं कुरु मे करुणानिधे॥१८५॥

*uttiṣṭha devadeveśa bhaktānāṁ vāñchitaprada/
āgatyā janmasāphalyaṁ kuru me karuṇānidhe//*

यत् प्रार्थयेत्तदाह उत्तिष्ठेत्यादिना।

Mantra

Rise, O Lord of the Deva among Devas! Thou that grantest the desires of Thy votaries! come and make my life blessed,¹ O Ocean of Mercy!

1. Janmasāphalya—Fulfil the object of my life.

इत्यभ्यर्थ्य गृहाभ्यर्णे देवमानीय साधकः।

उपस्थाप्य गृहद्वारि पुरतो वाहनं न्यसेत्॥१८६॥

*ityabhyarthya grhābhyarṇe devamānīya sādhakah/
upasthāpya grhadvāri purato vāhanam nyaset//*

इतीत्यादि। साधको जन इत्यभ्यर्थ्य गृहाभ्यर्णे गृहसमीपे देवमानीय गृहद्वार्युपस्थाप्य च तस्य पुरतो वाहनं न्यसेत् स्थापयेत्।

Having thus invited (the Deva) into the room, he should be placed at the door, and the Vāhana¹ should be placed in front of Him.

त्रिशूलमथवा चक्रं विन्यस्य भवनोपरि।

रोपयेन्मन्दिरेशाने सपताकं ध्वजं सुधीः॥१८७॥

*triśūlamathavā cakram vinyasya bhavanopari/
ropayenmandireśāne sapatākam dhvajam sudhīḥ//*

Then on the top of the house a trident² or a discus³ should be placed, and in the Isāna⁴ corner a staff should be set with a flag flying from it.

चन्द्रातपैः किङ्किणीभिः पुष्पस्रक्चूतपल्लवैः।

शोभयित्वा गृहं सम्यक् छादयेद्दिव्यवाससा॥१८८॥

*candrātapaīḥ kiṅkiṇībhiḥ puṣpasrakcūtapallavaiḥ/
śobhayitvā grham samyak chādayeddivyavāsasā//*

त्रिशूलमित्यादि। सुधीर्जनो भवनोपरि त्रिशूलमथवा चक्रं विन्यस्य संस्थाप्य मन्दिरेशाने गृहेशानकोणे सपताकं पताकासहितं ध्वजं रोपयेत्।

Let the good worshipper then decorate the room with wings,⁵ small bells, garlands of flowers, and mango leaves, and then cover the house up with celestial cloth⁶.

1. Carrier of the Deity.

2. The Trident (Triśūla) is placed if the divinity is Śiva or any connected Deva.

3. The Discus (Cakra) is placed if the Deva the Viṣṇu or connected with Him.

4. North-East.

5. Candrātapa.

6. Divyavāsa—i.e., cloth of fine texture.

उत्तराभिमुखं देवं वक्ष्यमाणविधानतः ।

स्नापयेद्विहितैर्द्रव्यैस्तत्क्रमं वच्मि ते शृणु ॥ १८९ ॥

*uttarābhimukhaṁ devaṁ vakṣyamāṇavidhānataḥ/
snāpayedvihitairdṛavyaistatkramaṁ vacmi te śṛṇu//*

तत्क्रमम् वक्ष्यमाणेन विधानेन विहितैः द्रव्यैर्देवस्नापनस्य क्रमम् ।

The Deva should be placed with His face to the North, and in the manner to be described He should be bathed with the things prescribed. I now am speaking of their order; do Thou listen.

ऐं ह्रीं श्रीमिति मन्त्रान्ते मूलमन्त्रं समुच्चरन् ।

दुग्धेन स्नापयामि त्वां मातेव परिपालय ॥ १९० ॥

*aiṁ hrīm śrīmiti mantrānte mūlamantram samuccaran/
dugdhena snāpayāmi tvāṁ mātēva paripālaya//*

तत्क्रममेवाह ऐं ह्रीं श्रीमित्यादिभिः । ऐं ह्रीं श्रीमिति मन्त्रान्ते मूलमन्त्रं समुच्चरन् तदन्ते च “दुग्धेन स्नापयामि त्वां मातेव परिपालय” इति समुच्चरन् कर्ता पूर्वं दुग्धेन देवं स्नापयेत् ।

After saying Aiṁ, Hrīm, Śrīm, the Mūla-Mantra¹ should be repeated, and then let the worshipper say :

Mantra

I am bathing Thee with milk; do Thou cherish me like a mother¹.

प्रोक्तबीजत्रयस्यान्ते तथा मूलं नियोजयन् ।

दध्ना त्वां स्नापयाम्यद्य भवतापहरो भव ॥ १९१ ॥

*proktabījatrasyānte tathā mūlaṁ niyojayan/
dadhnā tvāṁ snāpayāmyadya bhavatāpaharo bhava//*

प्रोक्तेत्यादि । ततः परं प्रोक्तबीजत्रयस्यान्ते तथैव मूलं मन्त्रं विनियोजयन् तदन्ते च “दध्ना त्वां स्नापयाम्यद्य भवतापहरो भव” इति समुच्चरन् कर्ता दध्ना देवं स्नापयेत् ।

Repeating the three Bījas aforesaid and the Mūla Mantra², let him then say :

1. The principiā Mantra of the Devatā.

2. Because it is the mother who suckles.

Mantra

I am bathing Thee to-day with curds; do Thou remove the tribulations¹ of this mundane existence.

पुनर्बीजत्रयं मूलं सर्वानन्दकरेति च।

मधुना स्नापितः प्रीतो मामानन्दमयं कुरु॥१९२॥

*punarbījatrayaṁ mūlaṁ sarvānandakareti ca/
madhunā snāpitaḥ prīto māmānandamayaṁ kuru//*

पुनरित्यादि। पुनः ऐं ह्रीं श्रीमिति बीजत्रयं समुच्चरन् तदन्ते मूलं मन्त्रं समुच्चरन् तदन्ते सर्वानन्दकरेति समुच्चरन् तदन्ते च “मधुना स्नापितः प्रीतो मामानन्दमयं कुरु” इति समुच्चरन् कर्ता मधुना देवं स्नापयेत्।

Repeating again the three Bījas and the Mūla Mantra, let him say :

Mantra

O Giver of joy to all! being bathed in honey,² do Thou make me joyful.

प्राग्वन्मूलं समुच्चार्य सावित्रीं प्रणवं स्मरन्।

देवप्रियेण हविषा आयुःशुक्लेण तेजसा।

स्नानं ते कल्पयामीश मामरोगं सदा कुरु॥१९३॥

*prāgvanmūlaṁ samuccārya sāvitrīṁ praṇavaṁ smaran/
devapriyeṇa haviṣā āyulśukreṇa tejasā/
snānaṁ te kalpayāmīśa māmārogaṁ sadā kuru//*

प्राग्वदित्यादि। प्राग्वदेव मूलं मन्त्रं समुच्चार्य ततः सावित्रीं गायत्रीं प्रणवमोङ्कारं च स्मरन् सन्

“देवप्रियेण हविषा आयुःशुक्लेण तेजसा।

स्नानं ते कल्पयामीश मामरोगं सदा कुरुः”।

इति स्मरन् कर्ता घृतेन देवं स्नापयेत्। आयुःशुक्लेण आयुःशुक्लवर्धकेन तेजसा तेजोवर्धकेन।

1. Literally “heat” (Tāpa), i.e., the trials and tribulation. Curd is cooling and is offered to cool the feet.

2. Madhu also means consecrated wine.

Repeating the Mūla Mantra as before, and inwardly reciting the Praṇava and the Sāvitrī, he should say :

Mantra

I am bathing Thee in ghee, which is dear to the Devas, which is longevity, seed, and courage¹; do Thou, O Lord! keep me free from disease.

तद्वन्मूलञ्च गायत्रीं व्याहृतिं समुदीरयन् ।

देवेश शर्करातोयैः स्नातो मे यच्छ वाञ्छितम् ॥ १९४ ॥

*tadvanmūlañca gāyatrīṁ vyāhṛtiṁ samudīrayan/
deveśa śarkarātoyaiḥ snāto me yaccha vāñchitam//*

तद्वदित्यादि । तद्वदेव मूलमन्त्रं गायत्रीं व्याहृतिञ्च समुदीरयन् ततो “देवेश शर्करातोयैः स्नातो मे यच्छ वाञ्छितम्” इति च समुदीरयन् कर्ता शर्करातोयैर्देवं स्नापयेत् ।

Again repeating the Mūla Mantra, as also the Vyāhṛti and the Gāyatrī, let him say :

Mantra

O Deveśa! bathed by me in sugar water, do Thou grant me (the object of) my desire.

तथा मूलं समुच्चार्य गायत्रीं वारुणं मनुम् ।

विधात्रा निर्मितैर्दिव्यैः प्रियैः स्निग्धैरलौकिकैः ।

नारिकेलोदकैः स्नानं कल्पयामि नमोऽस्तु ते ॥ १९५ ॥

*tathā mūlaṁ samuccārya gāyatrīṁ vāruṇaṁ manum/
vidhātrā nirmitairdivyaiḥ priyaiḥ snigdhairalaukikaiḥ/
nārikelodakaiḥ snānaṁ kalpayāmi namo'stu te//*

तथेत्यादि । तथैव मूलं मन्त्रं गायत्रीं वारुणं मनुं वमिति मन्त्रं च समुच्चार्य ततः

“विधात्रा निर्मितैर्दिव्यैः प्रियैः स्निग्धैरलौकिकैः ।

नारिकेलोदकैः स्नानं कल्पयामि नमोऽस्तु ते” ॥

*“vidhātrā nirmitairdivyaiḥ priyaiḥ snigdhairalaukikaiḥ/
nārikelodakaiḥ snānaṁ kalpayāmi namo'stu te”//*

इति समुच्चरन् कर्ता नारिकेलजलैर्देवं स्नापयेत् ।

1. Ghee is heat-producing. Longevity etc. i.e., which prolongs life, increases semen (Śukra) and courage.

Repeating the Mūla Mantra, the Gāyatrī, and the Varuṇa Mantra,¹ he should say :

Mantra

I am bathing Thee with cocoanut-water, which is the creation of Vidhi,² which is divine, which is welcome to Devas, and is cooling, and which is not of the world³; I bow to Thee.

गायत्र्या मूलमन्त्रेण स्नापयेदिक्षुजै रसैः॥१९६॥

gāyatrīyā mūlamantreṇa snāpayedikṣujai rasaiḥ//

ततो गायत्र्या मूलमन्त्रेण च इक्षुजैः रसैर्देवं स्नापयेत्।

Then, with the Gāyatrī and the Mūla Mantra, the Deva should be bathed with the juice of sugar-cane.

कामबीजं तथा तारं सावित्रीं मूलमीरयन्।

कर्पूरागुरुकाश्मीरकस्तूरीचन्दनोदकैः ।

सुस्नातो भव सुप्रीतो भुक्तिमुक्तिं प्रयच्छ मे॥१९७॥

*kāmabījaṁ tathā tāraṁ sāvitrīṁ mūlamīrayan/
karpūrāgurukāśmīrakastūrīcandanodakaiḥ /
susnāto bhava suprīto bhuktimuktīṁ prayaccha me//*

कामबीजमित्यादि। कामबीजं क्लीमिति बीजं तथा तारमोकारं सावित्रीं गायत्रीं मूलं मन्त्रं चेरयन्नुच्चरन् ततः

“कर्पूरागुरुकाश्मीरकस्तूरीचन्दनोदकैः ।

सुस्नातो भव सुप्रीतो भुक्तिमुक्तीं प्रयच्छ मे”॥

*“karpūrāgurukāśmīrakastūrīcandanodakaiḥ /
susnāto bhava suprīto bhuktimuktīṁ prayaccha me”//*

इति चोदीरयन् कर्ता कर्पूरादिवासितैर्जलैर्देवं स्नापयेत्। काश्मीरम् कुङ्कुमम्।

Repeating the Kāma Bija⁴ and the Tāra,⁵ the Sāvitrī⁶ and the Mūla Mantra, he should, whilst bathing the Deva, say

1. Varṇ.

2. Brahmā, that is, it is the best of created things (Stuti).

3. Alaukika. The idea is that it is uncommon.

4. Klīm.

5. Om.

6. Gāyatrī. (See “Garland of Letters”).

Mantra

Be Thou well bathed in water scented with camphor, Aguru¹, saffron, musk, and sandal; be Thou pleased to grant me Enjoyment² and Liberation.

इत्यष्टकलशैः स्नानं कारयित्वा जगत्पतिम्।

गृहाभ्यन्तरमानीय स्थापयेदासनोपरि ॥ १९८ ॥

*ityaṣṭakalaśaiḥ snānam kāryitvā jagatpatim/
grhābhyantaramāniya sthāpayedāsanopari//*

इतीत्यादि। इत्यनेनैव विधानेन क्रमेण चाष्टकलसैरष्टकलसपरिमितैर्दुग्धादिभिः स्नानं कारयित्वा गृहाभ्यन्तरमानीय च जगत्पतिं देवमासनोपरिस्थापयेत्।

After bathing the Lord of the World in this manner with eight jarfuls (of water, etc.), He should be brought inside the room and placed on His seat.

स्नापनार्हा च चेदर्चा तद्यन्त्रे वापि तन्मनौ।

शालग्रामशिलायां वा स्नापयित्वा प्रपूजयेत् ॥ १९९ ॥

*snāpanārḥā ca cedarcā tadyantre vāpi tanmanau/
śālagrāmaśilāyām vā snāpayitvā prapūjayet//*

स्नापनार्हेत्यादि। चेद्यर्चा देवताप्रतिमा स्नापनार्हा स्नापनयोग्या न भवेत् तदा तद्यन्त्रे देवतायन्त्रे तन्मनौ तद्देवतायन्त्रे वा शालग्रामशिलायां वा स्नापयित्वा देवं प्रपूजयेत्।

If the image be one which cannot be bathed,³ then the Yantra,⁴ or Mantra, or the Śālagrāma-Śilā,⁵ should be bathed and worshipped.

अशक्तौ मूलमन्त्रेण स्नापयेच्छुद्धपाथसाम्।

अष्टभिः कलशैर्यद्वा पञ्चभिः सप्तभिर्यथा ॥ २०० ॥

*aśaktau mūlamantreṇa snāpayecchuddhapāthasām/
aṣṭabhiḥ kalaśairyadvā pañcabhiḥ saptabhiryathā//*

1. A kind of tree native in the Garo hills. The wood of this yields a strong sweet scent.
2. Bhukti and Mukti.
3. e.g., a mud image.
4. Diagram.
5. See p. 838, note 1, ante.

If one be not able to bathe (the Deva) in manner above, then he should bathe (Him) with eight, seven, or five jars of pure water.

घटप्रमाणं प्रागेव कथितं चक्रपूजने।

सर्वत्रागमकृत्येषु स एव विहितो घटः॥२०१॥

*ghāṭapramāṇaṁ prāgeva kathitaṁ cakrapūjane/
sarvatrāgamakṛtyeṣu sa eva vihito ghāṭaḥ//*

अशक्तवित्यादि। दुग्धादिभिः देवतायाः स्नापनेऽशक्तौ सत्यां मूलमन्त्रेण शुद्धपाथसां शुद्धानां जलानामष्टभिः सप्तभिः पञ्चभिर्वा कलशैर्यथावदेवं स्नापयेत्।

The size and proportions of the jar¹ have been already given whilst speaking of Cakra worship. In all rites prescribed in the Āgamas that is the jar which is appropriate.

ततो यजेन्महादेवं स्वस्वपूजाविधानतः।

तत्रोपचारान् वक्ष्यामि शृणु देवि परात्परे॥२०२॥

*tato yajenmahādevaṁ svasvapūjāvidhānataḥ/
tatropacārān vakṣyāmi śṛṇu devi parātpare//*

महादेवम् महान्तं देवम्। तत्र देवयजने।

Then the Great Deva² should be worshipped according to the injunctions to be followed in His worship. I shall speak of the offerings. Do Thou, O Supreme Devi! listen.

आसनं स्वागतं पाद्यमर्घ्यमाचनीयकम्।

मधुपर्कस्तथाचम्यं स्नानीयं वस्त्रभूषणे॥२०३॥

गन्धपुष्पे धूपदीपौ नैवेद्यं वन्दनं तथा।

देवार्चनासु निर्दिष्टा उपचाराश्च षोडश॥२०४॥

*āsanam svāgataṁ pādyamarghyamācanīyakam/
madhuparkastathācamyam snānīyam vastrabhūṣaṇe//
gandhapuṣpe dhūpadīpau naivedyam vandanam tathā/
devārcanāsu nirdiṣṭā upacārāśca ṣoḍaśa//*

उपचारानेवाह आसनमित्यादिभिः। निर्दिष्ट्य कथिताः।

1. Ghāṭa. See ante, ch v. 182.

2. The word in the text is Mahādeva, by which Śiva is generally meant. As the principal object of worship is for the time raised above the rest, the particular Deva whose temple is being consecrated is called here Mahādeva.

A seat,¹ welcome,² water³ to wash the feet, offerings,⁴ water⁵ for rinsing the mouth, Madhuparka,⁶ water for sipping, bathing water,⁷ clothes and jewels, scents and flowers, lights and incense-sticks, edibles and words of praise,⁸ are the sixteen⁹ offerings requisite in the worship of the Devas.

पाद्यमर्घ्यञ्चाचमनं मधुपर्काचमौ तथा ।

गन्धादिपञ्चकं चैते उपचारा दश स्मृताः ॥ २०५ ॥

*pādyamarghyañcācamanam madhuparkācamau tathā/
gandhādipañcakam caite upacārā daśa smṛtāḥ//*

Pādyā,¹⁰ Arghya,¹⁰ Ācamana,¹⁰ Madhu-parka,¹⁰ Ācamana,¹⁰ Gandha,¹¹ Puṣpa,¹² Dhūpa,¹³ Dīpa,¹⁴ Naivedya¹⁵—these are known as Daṣopacāra (ten requisite offerings).

गन्धपुष्पे धूपदीपौ नैवेद्यञ्चापि कालिके ।

पञ्चोपचाराः कथिता देवतायाः प्रपूजने ॥ २०६ ॥

*gandhapuṣpe dhūpadīpau naivedyañcāpi kālike/
pañcopacārāḥ kathitā devatāyāḥ prapūjane//*

उपचारप्रकारभेदमाह पाद्येत्यादिद्वयेन । स्पष्टम् ।

Gandha,¹¹ Puṣpa,¹² Dhūpa,¹³ Dīpa,¹⁴ and Naivedya,¹⁵ are

-
1. Āsana.
  2. Svāgata.
  3. Pādyā.
  4. Arghya—respectful oblations of rice, Dūrvā grass, flowers, etc., and water.
  5. Ācamanīya.
  6. Mixture of curd, ghee, and honey offered to an honoured guest (see ch. x).
  7. Snānīya.
  8. Vandana.
  9. These are called the Ṣoḍaśopacāra. Cf. this list with that given in Chapter vi, and mark the order in which they are given there. The Pūjā there described is Rahasya-pūjā, or Secret worship.
  10. See previous Śloka and Notes.
  11. Scent.
  12. Flowers.
  13. Incense-Stick.
  14. Light.
  15. Edibles.

spoken of as the Pañcopacāra (five offerings) in the worship of a Deva.

अस्त्रेणाऽर्घ्याम्भसा द्रव्यं प्रोक्ष्य धेनुं प्रदर्शयन्।

सम्पूज्य गन्धपुष्पाभ्यां द्रव्याख्यानं समुल्लिखेत्॥ २०७॥

*astrenā'rghyāmbhasā dravyaṃ prokṣya dhenuṃ pradarśayan/
sampūjya gandhapuṣpābhyāṃ dravyākhyānaṃ samullikhet//*

The articles should be sprinkled with water taken from the Offering¹ with the Weapon Mantra,² and be worshipped with scents and flowers, the names of separate articles being mentioned.

वक्ष्यमाणमनुं स्मृत्वा मूलञ्च देवताभिधाम्।

सचतुर्थीं समुच्चार्य त्यागार्थं वचनं पठेत्॥ २०८॥

*vakṣyamāṇamanuṃ smṛtvā mūlañca devatābhidhām/
sacaturthīṃ samuccārya tyāgārthaṃ vacanaṃ paṭhet//*

अथासनादिसमर्पणविधिमाह अस्त्रेणेत्यादिद्वयेन। अस्त्रेण फडितिमन्त्रेणार्घ्याम्भसा-ऽर्घ्यजलेन द्रव्यमासनादिकं प्रोक्ष्याऽभिषिच्य तदुपरि धेनुं मुद्रां प्रदर्शयन् साधको गन्धपुष्पाभ्यां द्रव्यं सम्पूज्य द्रव्याख्यानं द्रव्यनाम समुल्लिखेदुच्चारयेत्। वक्ष्यमाणं मनुं स्मृत्वा मूलं मन्त्रं सचतुर्थीं देवताभिधां च समुच्चार्य त्यागार्थं वचनं पठेत्।

Mentally repeating the Mantra that is to be said, as also the Mūla Mantra,³ and the name of the Deva in the dative case, the words of gift should be repeated.

निवेदनविधिः प्रोक्तो देव देयेषु वस्तुषु।

अनेन विधिना विद्वान् द्रव्यं दद्याद्दिवौकसे॥ २०९॥

*nivedanavidhiḥ prokto deva deyeṣu vastuṣu/
anena vidhinā vidvān dravyaṃ dadyāddivaukase//*

I have told Thee of the way in which the things to be given to the Devas should be dedicated. He who is versed in the ritual should in this manner give away an article to a Deva.

1. Arghya.

2. Phaṭ.

3. See p. 841, note 1.

आद्यार्चनविधौ पूर्वं पाद्यार्घ्यादिनिवेदनम्।
अर्पणं कारणादीनां सर्वमेव प्रदर्शितम्॥ २१०॥

*ādyārcanavidhau pūrvam pādyārghyādinivedanam/
arpaṇam kāraṇādīnāṃ sarvameva pradarśitam//*

I have shown (whilst describing) the mode of worship of the Ādyā¹ Devī how Pādya, Arghya, etc., should be offered, and how Kāraṇa and the like² should be given.

अनुक्तमन्त्रा ये तत्र तानेवात्र शृणु प्रिये।
आसनाद्युपचाराणां प्रदाने विनियोजयेत्॥ २११॥

*anuktamantrā ye tatra tānevātra śṛṇu priye/
āsanādyupacārāṇāṃ pradāne viniyojayet//*

दिवौकसे देवाय।

To such of the Mantras as were not spoken then, do Thou, O Beloved! listen to them here; these should be said when Āsana³ and other requisites are offered.

सर्वभूतान्तरस्थाय सर्वभूतान्तरात्मने।
कल्पयाम्युपवेशार्थमासनं ते नमो नमः॥ २१२॥

*sarvabhūtāntarasthāya sarvabhūtāntarātmane/
kalpayāmyupaveśārthamāsanam te namo namaḥ//*

आद्यार्चनविधावनुक्तान्मन्त्रानेव क्रमेणाह सर्वभूतान्तरस्थायेत्यादि। हे देव सर्वेषां भूतानामन्तरे तिष्ठतीति सर्वभूतान्तरस्थस्तस्मै सर्वभूतान्तरस्थाय। सर्वेषां भूतानामन्तरात्मने। ते तुभ्यमुपवेशार्थमासनं कल्पयामि समर्पयामि। ते तुभ्यं नमो नमोऽस्तु अनेन मन्त्रेण देवायाऽऽसनं दद्यात्।

Mantra

(O Deva!) Thou who residest within all beings! who art the innermost Ātmā of all beings! I am offering this seat⁴ for Thee to sit. I bow to Thee again and again.

1. The Primeval Śakti.
2. i.e., Wine, meat, etc.
3. The seat offered to the Devas.
4. Āsana.

उक्तक्रमेण देवेशि प्रदायाऽऽसनमुत्तम्।

कृताञ्जलिपुटो भूत्वा स्वागतं प्रार्थयेत्ततः॥ २१३॥

*uktakrameṇa deveśi pradāyā''sanamuttam/
kṛtāñjalipuṭo bhūtvā svāgataṁ prārthayettataḥ//*

उक्तेत्यादि। हे देवेशि उक्तक्रमेण देवायोत्तममासनं प्रदाय ततः कृताञ्जलिपुटो भूत्वा देवाः स्वाभीष्टसिद्ध्यर्थमित्यादिवचनद्वयमुदीरयन् अमुकदेव त्वया स्वागतं सुस्वागतमिति स्वागतं भक्त्या देवं प्रार्थयेत्।

O Deveśi! after giving the excellent Āsana in this way, the giver of the Āsana should with folded palms bid Him welcome as follows :

देवाः स्वाभीष्टसिद्ध्यर्थं यस्य वाञ्छन्ति दर्शनम्।

सुस्वागतं स्वागतं मे तस्मै ते परमात्मने॥ २१४॥

*devāḥ svābhīṣṭasiddhyarthaṁ yasya vāñchanti darśanam/
susvāgataṁ svāgataṁ me tasmai te paramātmane//*

देवा इत्यादि। हे परमात्मन् यस्य भवतो दर्शनं देवा अपि स्वाभीष्टसिद्ध्यर्थं वाञ्छन्ति तेन त्वया मे मदर्थं स्वागतं सुस्वागतम् तस्मै परमात्मने ते तुभ्यं नमः।

Mantra

(O Deva!) Thou art He whom even the Devas seek for the accomplishment of their objects, yet for me Thy auspicious visit has easily been obtained. I bow to Thee, O Supreme Lord !

अद्य मे सफलं जन्म जीवनं सफलाः क्रियाः।

स्वागतं यत्त्वया तन्मे तपसां फलमागतम्॥ २१५॥

*adya me saphalaṁ janma jīvanam saphalāḥ kriyāḥ/
svāgataṁ yattvayā tanme tapasāṁ phalamāgataṁ//*

अद्येत्यादि। हे देव यद्यतस्तु त्वया स्वागतं तत् ततो हेतोरद्य मे मम जन्म जीवनञ्च सफलं जातम्। क्रिया अपि सफला जाताः। मे मम तपसामपि फलमागतम्।

My life's aim is accomplished to-day; all my efforts are crowned with success; I have obtained the fruits of my devotion¹—all this by Thy auspicious coming.

1. Tapas.

देवमामन्त्र्य संप्रार्थ्य स्वागतप्रश्नमम्बिके।

विहितं पाद्यमादाय मन्त्रमेनमुदीरयेत्॥ २१६॥

*devamāmantrya saṁprārthya svāgatapraśnamambike/
vihitaṁ pādyamādāya mantramenamudīrayet//*

देवमित्यादि। हे अम्बिके देवमामन्त्र्य सम्बोध्य उक्तमन्त्रद्वयमुदीरयन् स्वागतप्रश्नं सम्प्रार्थ्य विहितं पाद्यमादाय गृहीत्वा एतं मन्त्रमुदीरयेद्वदेत्।

Ambikā! the Deva should thus be invited, prayed to, and questioned as to His auspicious coming² and then, taking Pādyā,³ the following Mantra should be repeated.

यत्पादजलसंस्पर्शाच्छुद्धिमाप जगत्त्रयम्।

तत्पादाब्जप्रोक्षणार्थं पाद्यन्ते कल्पयाम्यहम्॥ २१७॥

*yatpādajalasamsparsācchuddhimāpa jagattrayam/
tatpādābjaprokṣaṇārthaṁ pādyante kalpayāmyaham//*

यं मन्त्रमुदीरयेत्तमाह यत्पादजलेति। हे परमेश्वर यत्पादजलसंस्पर्शाज्जगत्त्रयं शुद्धिमाप जगाम तत्पादाब्जप्रोक्षणार्थं ते तुभ्यं पाद्यमहं कल्पयामि समर्पयामि इमं मन्त्रमुदीर्य देवाय पाद्यं दद्यात्।

Mantra

By the mere touch of the washings of Thy feet the three worlds are purified; I am offering Thee Pādyā for washing Thy lotus feet.

परमानन्दसन्दोहो जायते यत्प्रसादतः।

तस्मै सर्वात्मभूताय आनन्दार्घ्यं समर्पये॥ २१८॥

*paramānandasandoho jāyate yatprasādataḥ/
tasmai sarvātmabhūtāya ānandārghyaṁ samarpaye//*

परमानन्दसन्दोह इत्यादि। परमानन्दसन्दोहः परमानन्दसमूहः। अनेन मन्त्रेण देवायऽर्घ्यं दद्यात्।

He by Whose grace is attained supreme Bliss, to Him Who is the Spirit⁴ in all beings I offer this Ānandārghya⁵.

1. Mother.
2. i.e., whether he has had a good journey, etc.
3. Water to wash the feet.
4. Sarvātma bhūta.
5. The Arghya, or Offering of Bliss.

जातीलवङ्गकक्कोलैर्जलं केवलमेव वा।

प्रोक्षितार्चितमादाय मन्त्रेणाऽनेन चार्पयेत्॥२१९॥

*jātilavaṅgakakkolairjalam kevalameva vā/
prokṣitārcitamādāya mantrenā'nena cārpayet//*

जातीत्यादि। प्रोक्षितमर्चितं च जातीलवङ्गकक्कोलैर्वासितं जलं केवलमेव वा जलमादायाऽनेन वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण देवाय अर्पयेत्।

Then pure water or water which has been scented with nutmeg, cloves, and Kakkola,¹ should be consecrated, and taken and offered with the following:

यदुच्छिष्टमुपस्पृष्टं शुद्धिमेत्यखिलं जगत्।

तस्मै मुखारविन्दाय आचामं कल्पयामि ते॥२२०॥

*yaducchiṣṭamupasprṣṭam śuddhimetyakhilam jagat/
tasmai mukhārvindāya ācāmaṁ kalpayāmi te//*

तमेव मन्त्रमाह यदुच्छिष्टमिति। एति प्राप्नोति। अनेन मन्त्रेणाऽऽचमनीयं देवतामुखे दद्यात्।

Mantra

(O Lord!) by the mere touch of that which Thou hast touched² the whole of this impure world is purified; for washing that lotus mouth I offer Thee this Ācamanīya³.

मधुपर्कं समादाय भक्त्याऽनेन समर्पयेत्॥२२१॥

madhuparkaṁ samādāya bhaktyā'nena samarpayet//

ततो भक्त्या मधुपर्कं समादायाऽनेन वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण देवाय समर्पयेत्।

Then, taking Madhuparka,⁴ offer it with devotion and with the following.

तापत्रयविनाशार्थमखण्डानन्दहेतवे ।

मधुपर्कं ददाम्यद्य प्रसीद परमेश्वर॥२२२॥

1. *Cocculus indicus*.

2. *Ucchiṣṭa*=Leavings; for what has been touched by another—e.g., food—is impure. And so the saying is—*Nocchiṣṭam kasyacid dadyāt* ("Offer leavings to none").

3. Water for rinsing the mouth.

4. Honey, curds, etc. (*vide ante*).

*tāpatrayavināśārthamakhaṇḍānandahetave /
madhuparkaṁ dadāmyadya prasīda parameśvara//*

तमेव मन्त्राह तापत्रयविनाशार्थमिति ।

Mantra

For the destruction of the Three Afflictions,¹ for the attainment of uninterrupted Bliss, I give Thee to-day, O Parameśvara! this Madhuparka; be Thou propitious.

अशुचिः शुचितामेति यत्स्पृष्टस्पर्शमात्रतः ।

तस्मिंस्ते वदनाम्भोजे पुनराचमनीयकम् ॥ २२३ ॥

*aśuciḥ śucitāmeti yatsprṣṭasparśamātrataḥ/
tasminaste vadanāmbhoje punarācamanīyakam//*

ततः अशुचिः शुचितामेतीत्यादिना मन्त्रेण पुनर्देवतामुखे आचमनीयं दद्यात् ।

By the mere touch of anything which has touched Thy mouth things impure become pure : this Punarācamanīyam² is for the lotus mouth of Thine.

स्नानार्थं जलमादाय प्राग्वत् प्रोक्षितमर्चितम् ।

निधाय देवपुरतो मन्त्रमेनमुदीरयेत् ॥ २२४ ॥

*snānārthaṁ jalamādāya prāgvat prokṣitamarcitam/
nidhāya devapurato mantramenamudīrayet//*

स्नानार्थमित्यादि । ततः प्राग्वत् प्रोक्षितमर्चितं च स्नानार्थं जलमादाय देवपुरतो निधाय संस्थाप्य चैनं मन्त्रमुदीरयेत् ।

Taking water for the bath, and pouring it and consecrating it as before, it should be placed before the Deva, and the following Mantra should be repeated :

यत्तेजसा जगद्व्याप्तं यतो जातमिदं जगत् ।

तस्मै ते जगदाधार स्नानार्थं तोयमर्पये ॥ २२५ ॥

*yattejasā jagadvyāptaṁ yato jātamidam jagat/
tasmai te jagadādhāra snānārthaṁ toyamarpaye//*

1. i.e., Ādhyātmika, Ādhi-daivika, Ādhi-bhautika.

2. e.g., Second Ācamanīya offered to rinse the mouth after the Deva takes the Madhuparka.

Mantra

To Thee Whose splendour envelopes the world, from Whom the world was born, Who is the support of the world, I offer this water for Thy bath.

स्नाने वस्त्रे च नैवेद्ये दद्यादाचमनीयकम्।

अन्यद्रव्यप्रदानान्ते दद्यात्तोयं सकृत् सकृत्॥ २२६॥

*snāne vastre ca naivedye dadyādācamanīyakam/
anyadravyapradānānte dadyāttōyam sakṛt sakṛt//*

When offering bathing water, clothes, and edibles, Ācamanīya should be given as each is offered, and, after offering other articles, water should be given once after each offering is made¹.

वस्त्रमानीय देवाग्रे शोधितं पूर्ववर्त्मना।

धृत्वा कराभ्यामुत्तोल्य पठेदेनं मनुं सुधीः॥ २२७॥

*vastramānīya devāgre śodhitam pūrvavartmanā/
dhṛtvā karābhyāmuttolya paṭhedenam manum sudhīh//*

यं मन्त्रमुदीरयेत्तमाह यत्तेजसा जगद्व्याप्तमिति। अनेन मन्त्रेण देवाय स्नानार्थं जलं दद्यात्।

Bringing the cloth consecrated² as aforementioned, holding it up with both hands, the Sādhaka should repeat the following :

सर्वावरणहीनाय मायाप्रच्छन्ततेजसे।

वाससी परिधानाय कल्पयामि नमोऽस्तु ते॥ २२८॥

*sarvāvaranahīnāya māyāpracchannatejase/
vāsasī paridhānāya kalpayāmi namo'stu te//*

Mantra

Raimentless though Thou art, Thou hast kept Thy glory³ concealed by Thy Māyā.⁴ To Thee I offer these two pieces of cloth. I bow to Thee.

1. For Ācamana.

2. Śodhita-Purified, sanctified.

3. Tejas.

4. Māyā. By absence of raiment is shown the all-pervasiveness of the deity. The offer made by the Sādhaka is for his own satisfaction over-powered as he is by the Māyā of the Devatā.

नानाभरणमादाय स्वर्णरौप्यादिनिर्मितम् ।

प्रोक्ष्याऽर्चयित्वा देवाय दद्यादेनं समुच्चरन् ॥ २२९ ॥

*nānābharanamādāya svarṇarāupyādinirmitam/
prokṣyā'rcayitvā devāya dadyādenaṁ samuccaran//*

यं मनुं पठेत् तमाह सर्वावरणहीनायेति । अनेन मन्त्रेण देवाय वस्त्रे दद्यात् ।

Taking different kinds of ornaments made of gold and silver and other materials, and sprinkling and consecrating them, he should offer them to the Deva, uttering the following :

विश्वाभरणभूताय विश्वशोभैकयोनये ।

मायाविग्रहभूषार्थं भूषणानि समर्पये ॥ २३० ॥

*viśvābharanabhūtāya viśvaśobhaikayonaye/
māyāvīgrahabhūṣārtham bhūṣaṇāni samarpaye//*

यं मन्त्रं समुच्चरन् देवाय भूषणानि दद्यात् तमेव मन्त्रमाह विश्वाभरणभूतायेति ।

Mantra

To Thee Who art the ornament of the Universe, Who art the one cause of the beauty of the universe, I offer these jewels for the adornment of Thy image¹ which Thou hast shown by Thy Māyā.

गन्धतन्मात्रया सृष्टा येन गन्धधरा धरा ।

तस्मै परात्मने तुभ्यं परमं गन्धमर्पये ॥ २३१ ॥

*gandhatanmātrayā sṛṣṭā yena gandhadharā dharā/
tasmai parātmane tubhyaṁ paramaṁ gandhamarpaye//*

गन्धतन्मात्रयेति । धरा पृथ्वी । अनेन मन्त्रेण देवाय गन्धं दद्यात् ।

Mantra²

To Thee Who through the subtle Element of Smell³ hast created the Earth whose property is Smell, to Thee, the Supreme Spirit, I offer this excellent scent.

1. Māyā-vigraha. The image is Māyā, and exists through the Devatā, power of Māyā.
2. Mantra for offering scents.
3. Gandha-tanmātra from which comes the gross Pṛthivī-tattva.

पुष्पं मनोहरं रम्यं सुगन्धं देवनिर्मितम्।
मया निवेदितं भक्त्या पुष्पमेतत् प्रगृह्यताम्॥ २३२॥

*puṣpaṁ manoharaṁ ramyaṁ sugandhaṁ devanirmitam/
mayā niveditaṁ bhaktyā puṣpametat pragr̥hyatām//*
पुष्पमित्यादिना मन्त्रेण देवाय पुष्पं दद्यात्।

Mantra¹

By me have been dedicated with devotion beautiful flowers,
and charming and sweet scents prepared by Devas : do Thou
accept this flower.

वनस्पतिरसो दिव्यो गन्धाढ्यः सुमनोहरः।
आग्नेयः सर्वभूतानां धूपो घ्राणाय तेऽर्प्यते॥ २३३॥

*vanaspatiraso divyo gandhāḍhyaḥ sumanoharaḥ/
āghreyaḥ sarvabhūtānāṁ dhūpo ghrāṇāya te' rpyate//*

वनस्पतिरस इत्यादि। वनस्पतिरसः वृक्षविशेषरसः। अनेन मन्त्रेण देवाय धूपं
दद्यात्।

Mantra²

This incense-stick is the sap of the incense-bearing trees; it
is divine, and possesses a delicious scent, and is charming, and
pleasing to all beings. I give it to Thee to smell.

सुप्रकाशो महादीप्तः सर्वतस्तिमिरापहः।
सबाह्याभ्यन्तरज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम्॥ २३४॥

*suprakāśo mahādīptaḥ sarvatastimirāpahaḥ/
sabāhyābhyantarajyotirdīpo'yaṁ pratigr̥hyatām//*

सुप्रकाश इत्यादिमन्त्रेण देवाय द्वीपं दद्यात्।

Mantra³

Do Thou accept this light which illumines and is very bright,
which removes all darkness, and which is both the inner and
outer light⁴.

-
1. Mantra for offering flowers.
  2. Mantra for offering incense-stick.
  3. For offering light.
  4. That is, as I give Thee this light which illumines the outer darkness
may my very inner being be illumined by Thy Light!

नैवेद्यं स्वादुसंयुक्तं नानाभक्ष्यसमन्वितम्।

निवेदयामि भक्त्येदं जुषाण परमेश्वर॥ २३५॥

*naivedyam svādusamyuktam nānābhakṣyasamanvitam/
nivedayāmi bhaktyedam juṣāṇa parameśvara//*

नैवेद्यमित्यादिना देवाय नैवेद्यं दद्यात्।

Mantra¹

This offering of food is of delicious taste, and consists of various kinds of edibles. I offer it to Thee in a devout spirit; do Thou partake of it.

पानार्थं सलिलं देव कर्पूरादिसुवासितम्।

सर्वतृप्तिकरं स्वच्छमर्पयामि नमोऽस्तु ते॥ २३६॥

*pānārtham salilam deva karpūrādisuvāsitam/
sarvatṛptikaram svacchamarpayāmi namo'stu te//*

Mantra²

O Deva ! this clear drinking-water, perfumed with camphor and other scents which satisfies all, I offer to Thee —Salutation to Thee.

ततः कर्पूरखदिरलवङ्गैलादिभिर्युतम्।

ताम्बूलं पुनराचम्यं दत्त्वा वन्दनमाचरेत्॥ २३७॥

*tataḥ karpūrakhdiralavaṅgailādibhiryutam/
tāmbūlaṁ punarācamyam dattvā vandanamācaret//*

The worshipper should then offer Pān³ made with camphor, catechu, cloves, cardamoms, and, after again offering Ācamanīya, bow to Him⁴.

उपचाराधारदाने प्राधारं द्रव्यमुल्लिखेत्।

दद्याद्वा पृथगाधारं तत्तन्नाम समुच्चरन्॥ २३८॥

*upacārādhārādāne sādharāṁ dravyamullikhet/
dadyādvā pṛthagādhārāṁ tattannāma samuccaran//*

1. For offering edibles (Naivedya).

2. For offering water.

3. Betel-leaves.

4. This is the second Ācamanīya, called Punarācācamanīya in the original.

If the offerings are presented along with the vessels in which they are contained, then the names and description of the offerings may jointly be repeated when making the present, or the names (or description) of the vessels may separately be said and the same given¹.

इत्थमर्चितदेवाय दत्त्वा पुष्पाञ्जलित्रयम्।

साच्छदानं गृहं प्रोक्ष्य पठेदेनं कृताञ्जलिः॥ २३९॥

*itthamarcitadevāya dattvā puṣpāñjalitrayam/
sācchādanam grhaṁ prokṣya paṭhedenam kṛtāñjaliḥ//*

पानार्थं सलिलमित्यादिना कर्पूरादिसुवासितं पानार्थं जलं देवाय दद्यात्।

Having worshipped the Deva in this manner, three double handfuls of flowers should be given to the Deva. Then, sprinkling the temple and its awnings with water, the following Mantra should be said with folded palms.

गेह त्वं सर्वलोकानां पूज्यः पुण्ययशःप्रदः।

देवतास्थितिदानेषु सुमेरुसदृशो भव॥ २४०॥

*geha tvam sarvalokānām pūjyaḥ puṇyayaśaḥpradaḥ/
devatāsthitudāneṣu sumerusadṛśo bhava//*

Mantra

Temple! thou art adorable for all men; thou grantest virtue² and fame. In affording a resting-place to this Deva, do thou be like unto Sumeru³.

त्वं कैलासश्च वैकुण्ठस्त्वं ब्रह्मभवनं गृह।

यत् त्वया विधृतो देवस्तस्मात् त्वं सुखवन्दितः॥ २४१॥

*tvam kailāśaśca vaikunṭhastvam brahmabhavanam grha/
yat tvayā vidhṛto devastasmāt tvam sukhavanditaḥ//*

एनं कं पठेदित्याकाङ्क्षायामाह गेह त्वमित्यादि।

-
1. *i.e.*, it may be said : "I give you—in this vessel," or "I give you — and this vessel.
  2. Puṇya. The merit earned by pious acts.
  3. *i.e.*, Be as great and as strong as the Himālaya Mountain.

Thou art Kailāsa,¹ thou art Vaikuṇṭha,² thou art the abode of Brahmā. Since thou art holding within thee the Deva,³ Thou art the adorned of the Devas.

यस्य कुक्षौ जगत् सर्वं वरीवर्ति चराचरम्।

मायाविधृतदेहस्य तस्य मूर्तेर्विधारणात्॥ २४२॥

*yasya kukṣau jagat sarvaṁ varīvartī carācaram/
māyāvidhṛtadehasya tasya mūrtervidhāraṇāt//*

Since thou holdest within thyself the image of Him Who has assumed form by His Māyā, and within Whose belly exists this universe, with all that is movable and immovable therein.

देवमातृसमस्त्वं हि सर्वतीर्थमयस्तथा।

सर्वकामप्रदो भूत्वा शान्तिं मे कुरु ते नमः॥ २४३॥

*devamātr̥samastvaṁ hi sarvatīrthamayastathā/
sarvakāmaprado bhūtvā śāntiṁ me kuru te namaḥ//*

कुक्षौ उदरे।

Thou art the equal of the Mother of the Devas; all the holy places are in thee. Do thou grant all my desires, and do thou bring me peace. I bow to thee.

इत्यभ्यर्थ्य त्रिरभ्यर्च्य गृहं चक्रादिसंयुतम्।

आत्मनः काममुद्दिश्य दद्याद्देवाय साधकः॥ २४४॥

*ityabhyarthya trirabhyarcya gṛhaṁ cakrādisanyutam/
ātmanaḥ kāmamuddiśya dadyāddevāya sādhaḥ//*

इतीत्यादि। इति गृहमभ्यर्थ्य त्रिस्त्रिवारमभ्यर्च्य च साधकश्चक्रादिसंयुतं गृहमात्मनः काममुद्दिश्य देवाय दद्यात्।

Having thus praised the temple decorated with the discus, flag, and so forth and worshipped it three times, the worshipper should give it to the Deva, mentioning the object of his desire.

1. Śiva's Heaven.

2. Viṣṇu's Heaven.

3. That is, the Deva whose image is consecrated and installed in the Temple.

विश्वावासाय विश्वाय गृहं ते विनिवेदितम्।

अङ्गीकुरु महेशान कृपया सन्निधीयताम्॥ २४५॥

*viśvāvāsāya viśvāya grham te viniveditam/
aṅgīkuru maheśāna kṛpayā sannidhīyatām//*

विश्वेत्यादि। विश्वावासाय विश्वमावासो गृहं यस्य स विश्वावासः तस्मै।

Mantra

To Thee, whose abode is the universe, for Thy residence¹ I dedicate this temple. O Maheśāna ! do Thou accept it and in Thy mercy abide here.

इत्युक्त्वाऽर्पितगेहाय देवाय दत्तदक्षिणः।

शङ्खतूर्यादिघोषैस्तं स्थापयेद्वेदिकोपरि॥ २४६॥

*ityuktvā'rpitagehāya devāya dattadakṣiṇaḥ/
śaṅkhatūryādighoṣaistam sthāpayedvedikopari//*

इतीत्यादि। इति प्रार्थनावक्त्यं देवं प्रत्युक्त्वा अर्पितं दत्तं गेहं यस्मै सोऽर्पितगेहः तस्मै अर्पितगेहाय देवाय दत्तदक्षिणः सन् साधकः शङ्खतूर्यादिघोषैस्तं देवं वेदिकोपरि स्थापयेत्।

Having said this and having made presents, the Deva to whom the temple has been dedicated should be placed on the altar to the accompaniment of the music of conches, horns, and other instruments.

स्पृष्ट्वा देवपदद्वन्द्वं मूलमन्त्रं समुच्चरन्।

स्थाँ स्थीँ स्थिरो भवेत्युक्त्वा वासस्ते कल्पितो मया।

इति देवं स्थिरीकृत्य भवनं प्रार्थयेत् पुनः॥ २४७॥

*spṛṣṭvā devapadadvandvam mūlamantram samuccaran/
sthām sthīm sthīro bhavetyuktva vāsaste kalpito mayā/
iti devam sthīrikṛtya bhavanam prārthayet punaḥ//*

स्पृष्टेत्यादि। ततो देवपदद्वन्द्वं स्पृष्ट्वा पूर्वं मूलं मन्त्रं समुच्चरन् ततः स्थाँ स्थीँ स्थिरो भव इत्युक्त्वा वासस्ते कल्पितो मयेति समुच्चरेत्। इत्यनेन मूलमन्त्रसंयुतेन

1. The word used is Vāsāya=for a residence; Ram Mohun Roy reads Viśvāya as such as adjective qualifying "Thee" and meaning "Who are the Universe."

स्थौं स्थौं स्थिरो भव वासस्ते कल्पितो मयेति मन्त्रेण देवं स्थिरीकृत्य पुनर्भवनं गृहं प्रार्थयेत् ।

He should then touch the two feet of the Deva and utter the Mūla Mantra, and say, "Sthām ! Sthām ! do Thou remain here; this temple is made by me for Thee," and, having placed¹ the Deva there, he should pray again to the temple thus. :

गृह देवनिवासाय सर्वथा प्रीतिदो भव ।

उत्सृष्टे त्वयि मे लोकाः स्थिराः सन्तु निरामयाः ॥ २४८ ॥

*gr̥ha devanivāsāya sarvathā prītido bhava/
utsṛṣṭe tvayi me lokāḥ sthirāḥ santu nirāmayāḥ//*

Mantra

Temple ! be thou always in every way, pleasant for the residence of the Deva; thou hast been dedicated by me; may the Lokas² be assured to me without encountering danger.

द्विसप्तातीतपुरुषान् द्विसप्तानागतानपि ।

मां च मे परिवारांश्च देवधाम्नि निवासय ॥ २४९ ॥

*dvisaptātītāpuruṣān dvisaptānāgatānapi/
mām ca me parivārāṁśca devadhāmnī nivāsaya //*

Help my fourteen generations of ancestors, my fourteen generations of successors, and me and the rest of my family to reside in the abode of the Devas.

यजनात् सर्वयज्ञानां सर्वतीर्थनिषेवणात् ।

यत्फलं तत्फलं मेऽद्य जायतां त्वत्प्रसादतः ॥ २५० ॥

*yajanāt sarvayajñānāṁ sarvatīrthanīṣevanāt/
yatphalaṁ tatphalaṁ me'dya jāyatāṁ tvatprasādāt//*

ननु भवनं प्रति किं प्रार्थयेदित्यपेक्षायामाह गृह देवनिवासायेत्यादिना । उत्सृष्टे दत्ते । निरामयाः उपद्रवशून्याः ।

1. Sthirikṛtya, when repeating the Mantra the dedicator touches the feet of the image.
2. That is, the higher regions. Some interpret "Lokas" in this verse to mean Svar-loka, or Heaven, and say that the plural is "Gauravārthe" i.e., honorific.

May I, by Thy grace, gain the fruits attainable by performing all forms of Yajñas, and by visiting all the places of pilgrimage.

यावत् वसुन्धरा तिष्ठेत् यावदेते धराधराः ।

यावद्विवानिशानाथौ तावन्मे वर्ततां कुलम् ॥ २५१ ॥

*yāvat vasundharā tiṣṭhet yāvadete dharādharāḥ/
yāvaddivāniśānāthau tāvanme vartatāni kulam//*

May my line continue so long as this world, so long as these mountains, so long as the Sun and Moon endure.

इति प्रार्थ्य गृहं प्राज्ञः पुनर्देवं समर्चयन् ।

दर्पणाद्यन्यवस्तूनि ध्वजं चापि निवेदयेत् ॥ २५२ ॥

*iti prārthya gṛhaṁ prājñaḥ punardevaṁ samarcayan/
darpaṇādyanyavastūni dhvajam cāpi nivedayet//*

The pious man, after having thus addressed the temple should again worship the Deva, and dedicate mirrors and other articles and the flag to Him.

ततस्तु वाहनं दद्यात् यस्मिन् देवे यथोदितम् ।

शिवाय वृषभं दत्त्वा प्रार्थयेद्विहिताञ्जलिः ॥ २५३ ॥

*tatastu vāhanam dadyāt yasmin deve yathoditam/
śivāya vṛṣabhaṁ dattvā prārthayedvihitāñjaliḥ//*

धराधराः पर्वताः ।

Then the Vāhana appropriate to the Devatā should be given. To Śiva should be given a Bull. Then prayer to him should be made thus :

वृषभ त्वं महाकायस्तीक्ष्णशृङ्गोऽरिघातकः ।

पृष्ठे वहसि देवेशं पूज्योऽसि त्रिदशैरपि ॥ २५४ ॥

*vṛṣabha tvam mahākāyastīkṣṇaśṛṅgo'righātakah/
prṣṭhe vahami deveśam pūjyo'si tridaśairapi//*

ननु वृषभं प्रति किं प्रार्थयेदित्याकांक्षायामाह वृषभ त्वमित्यादि ।

Mantra

O Bull! thou art large of body, thy horns are sharp, thou

killest all, enemies, thou art worshipped even by the Tridaśas,¹ as thou carriest on thy back the Lord of the Devas².

क्षुरेषु सर्वतीर्थानि रोमि वेदाः सनातनाः ।

निगमागमतन्त्राणि दशनाग्रे वसन्ति ते ॥ २५५ ॥

*kṣureṣu sarvatīrthāni romni vedāḥ sanātanāḥ/
nigamāgamatantrāṇi daśanāgre vasanti te//*

दशनाग्रे दन्ताग्रे ।

In thy hoofs are all the holy shrines, in thy hair are the eternal Vedas,³ in the tip of thy teeth are all the Nigamas, Āgamas, and Tantras.

त्वयि दत्ते महाभाग सुप्रीतः पार्वतीपतिः ।

वासं ददातु कैलासे त्वं मां पालयं सर्वदा ॥ २५६ ॥

*tvayi datte mahābhāga suprītaḥ pārvatīpatiḥ/
vāsaṁ dadātu kailāse tvam mām pālayaṁ sarvadā//*

May the husband of Pārvatī,⁴ pleased with this gift of thee, give me a place in Kailāsa,⁵ and do thou protect me always.

सिंहं दत्त्वा महादेव्यै गरुडं विष्णवे तथा ।

यथा स्तूयान्महेशानि तन्मे निगदतः शृणु ॥ २५७ ॥

*siṁhaṁ dattvā mahādevyai garuḍaṁ viṣṇave tathā/
yathā stūyānmaheśāni tanme nigadataḥ śṛṇu//*

सुप्रीतः भवतु इति शेषः ।

O Maheśānī! do Thou listen to the manner of prayer upon giving a Lion to Mahādevī⁶ or a Garuḍa⁷ to Viṣṇu.

सुरासुरनियुद्धेषु

महाबलपराक्रमः ।

देवानां जयदो भीमो दनुजानां विनाशकृत् ॥ २५८ ॥

1. Devas, Brahmā and others.

2. Deveśa.

3. Which according to Tarkālaṅkāra are the Vedic Mantras.

4. i.e., Śiva.

5. Śiva's Heaven.

6. The Great Devī is Her aspect as Durgā. See p. 672, n. 3.

7. See ante, p. 671, note 3.

सदा देवीप्रियोऽसि त्वं ब्रह्मविष्णुशिवप्रियः ।

देव्यै समर्पितो भक्त्या जहि शत्रून्मोऽस्तु ते ॥ २५९ ॥

*surāsurniyuddheṣu mahābalaparākramah/
devānām jayado bhīmo danujānām vināśakṛt//
sadā devīpriyo'si tvam brahmaviṣṇuśivapriyah/
devyai sarmapito bhaktyā jahi śatrūnnamo'stu te//*

सिंहस्तुतिमेव विदधाति सुरासुरेत्यादिभ्यां द्वाभ्याम् ।

Mantra

Thou didst display thy great strength in the wars between the Suras¹ and the Asuras²; thou didst give victory to the Devas, and didst destroy the Dānavas. Thou formidable one, thou art the favourite of the Devī, thou art the favourite of Brahmā, Viṣṇu, and Śiva; with devotion I have dedicated thee to the Devī. Do thou destroy my enemies. I bow to thee.

गरुत्मन् पतगश्रेष्ठ श्रीपतिप्रीतिदायक ।

वज्रचञ्चो तीक्ष्णनख तव पक्षा हिरण्मयाः ।

नमस्तेऽस्तु खगेन्द्राय पक्षिराज नमोऽस्तु ते ॥ २६० ॥

*garutman patagaśreṣṭha śrīpatiprītidāyaka/
vajracāṇco tīkṣṇanakha tava pakṣā hiraṇmayāḥ/
namaste'stu khagendrāya pakṣirāja namo'stu te//*

O Garuḍa! most excellent bird! thou art the favoured one of the Husband of Lakṣmī³; thy beak is hard like adamant⁴; thy talons are sharp, and golden are thy wings. Obeisance to thee, most excellent among birds! I bow to thee, O King of birds!.

यथा करपुटेन त्वं संस्थितो विष्णुसन्निधौ ।

तथा मामरिदर्पघ्न विष्णोरग्रे निवासय ॥ २६१ ॥

*yathā karapuṭena tvam saṁsthito viṣṇusannidhau/
tathā māmāridarpaghna viṣṇoragre nivāsaya//*

1. Devas.

2. Daityas, or Demons. See *Durgāsaptāṣṭī* or *Caṇḍī*.

3. Śrīpati : Viṣṇu.

4. Vajra-caṇcu.

As thou abidest near Viṣṇu with folded palms, do thou, O Destroyer of the pride of enemies! help me to be there as thou art there.

त्वयि प्रीते जगन्नाथः प्रीतः सिद्धिं प्रयच्छति॥ २६२॥

tvayi prīte jagannāthaḥ prītaḥ siddhiṁ prayacchati//

अथ गरुडस्तुति विदधाति गरुत्मनित्यादिभिस्त्रिभिः। गुरुत्मन् गरुड। पतगश्रेष्ठ पक्षिश्रेष्ठ।

When thou art pleased, the Lord of the Universe is pleased, and grants success¹.

देवाय दत्तद्रव्याणां दद्याद्देवाय दक्षिणाम्।

तथा कर्मफलञ्चापि भक्त्या तस्मै समर्पयेत्।

नृत्यैर्गीतैश्च वादित्रैः सामात्यः सहबान्धवः॥ २६३॥

*devāya dattadravyāṇāṁ dadyāddevāya dakṣiṇām/
tathā karmaphalañcāpi bhaktyā tasmai samarpayet/
nṛtyairgītaiśca vāditraiḥ sāmātyaḥ sahabāndhavaḥ//*

तस्मै देवाय।

When a gift is made to any Deva, present² should be made to the Deva and the merit acquired by such gift and rites³ should also be given to Him in a spirit of devotion.

वेश्मप्रदक्षिणं कृत्वा देवं नत्वाऽऽशयेद्विजान्॥ २६४॥

veśmapradakṣiṇaṁ kṛtvā devaṁ natvā''śayeddvijān//

He should then, with dancing, singing, and music, go round the temple, accompanied by his friends and kinsmen, keeping the temple on his right, and, having bowed to the Deva, feed the twice-born!⁴

देवागारप्रतिष्ठायां य एष कथितः क्रमः।

आरामसेतुसंक्रामशाखिनामीरितोऽपि सः॥ २६५॥

1. Siddhi.

2. Dakṣiṇā in addition to the gift.

3. Karma-phala—the fruit of the work.

4. Dvija, which, though including the first three castes, probably here refers to the Brāhmaṇas only.

*devāgārapraṭiṣṭhāyām ya eṣa kathitaḥ kramah/
ārāmaśetusāṅkrāmaśākhināmīrito'pi saḥ//*

This is the way in which a temple to a Deva should be dedicated, and the same rule is to be observed in the dedication of a garden, a bridge, a causeway, or a tree.

विशेषेणाऽत्र कृत्येषु पूज्यो विष्णुः सनातनः ।

पूजाहोमौ तथा सर्वं गृहदानविधानवत् ॥ २६६ ॥

*viśeṣeṇā'tra kṛtyeṣu pūjyo viṣṇuḥ sanātanaḥ/
pūjāhomau tathā sarvaṁ grhadānavidhānavat//*

It is imperative that in these rites the ever-existing Viṣṇu should be worshipped; but Pūjā,¹ Homa,² and other rites, are the same as in the case of the dedication of a house.

अप्रतिष्ठितदेवाय नैव दद्यात् गृहादिकम् ।

अर्च्याऽप्रतिष्ठिते देवे पूजादानं विधीयते ॥ २६७ ॥

*apraṭiṣṭhitadevāya naiva dadyāt grhādikam/
arcyā'praṭiṣṭhite deve pūjādānaṁ vidhīyate//*

No temple or other thing should be dedicated to a Deva whose image has not been consecrated. The rules laid down above are for the worship of and dedication to a Deva who has been consecrated and worshipped.

अथ तत्र श्रीमदाद्याप्रतिष्ठाक्रम उच्यते ।

येन प्रतिष्ठिता देवी तूर्णं यच्छति वाञ्छितम् ॥ २६८ ॥

*atha tatra śrīmadādyāpraṭiṣṭhākrama ucyate/
yena praṭiṣṭhitā devī tūrṇaṁ yacchati vāñchitam//*

आशयेत् भोजयेत् ।

I shall now speak of the manner in which the auspicious Ādya³ should be installed, and by which the Devī grants quickly all desires.

-
1. Honour, worship.
  2. Fire sacrifice.
  3. i.e., Kālī.

तद्दिने साधकः प्रातः स्नातः शुचिरुदङ्मुखः ।

संकल्पं विधिवत् कृत्वा यजेद्वास्त्वीश्वरं ततः ॥ २६९ ॥

*taddine sādhaḥaḥ prātaḥ snātaḥ śucirudaṅmukhaḥ/
saṅkalpaṁ vidhivat kṛtvā yajedvāstviśvaram tataḥ//*

श्रीमदाद्याप्रतिष्ठाक्रममेवाह तद्दिने साधक इत्यादिभिः । तद्दिने श्रीमदाद्याप्रतिष्ठादिने ।

On the morning of the day (of Pratiṣṭhā) the worshipper should, after, bathing and purifying himself, sit facing the North, and, having in manner enjoined made Saṅkalpa,¹ worship the Vāstu-devatā.

ग्रहदिक्पतिहेरम्बाद्यर्चनं पितृकर्म च ।

विधाय साधकैर्विप्रेः प्रतिमासन्निधिं व्रजेत् ॥ २७० ॥

*grahadikpatiherambādyarcanam pītṛkarma ca/
vidhāya sādhaḥaivipreḥ pratimāsannidhiṁ vrajet//*

हेरम्बो गणेशः ।

After performing the worship of the Planets,² the Protectors of the Quarters,³ Gaṇeśa and others, and having performed the Śrāddha of his Pitṛs,⁴ he should approach the image with a number of devout Vipras⁵.

प्रतिष्ठितगृहे यद्वा कुत्रचित् शोभनस्थले ।

आनीयाऽर्चामर्चयित्वा स्नापयेत् साधकोत्तमः ॥ २७१ ॥

*pratiṣṭhitagrāhe yadvā kutracit śobhanasthale/
ānīyā'rcāmarcayitvā snāpayet sādhaḥakottamaḥ//*

प्रतिष्ठितेत्यादि । ततः साधकोत्तमः प्रतिष्ठितगृहे कुत्रचिच्छोभनस्थाने वा अर्चो प्रतिमामानीयाऽर्चयित्वा च स्नापयेत् ।

The excellent worshipper should then bring the image to

1. See p. 825, n. 4.

2. Grahas. See *ante*, vv. 82-85.

3. Dikpālas. See p. 812, n. 1.

4. Forefathers. This is the Ābhyudayika Śrāddha.

5. Brāhmaṇas who are Sādhaḥakas of the Devī. The true Vipra is one versed in the Vedas. Every twice born is not entitled to the name of Vipra or Brāhmaṇa.

the temple which has been dedicated, or to some other place decorated for the reception, and there duly bathe it.

भस्मना प्रथमं स्नानं ततो वल्मीकमृत्स्नया ।

वराहदन्तिदन्तोत्थमृत्तिकाभिस्ततः परम् ।

वेद्याद्वारमृदा चापि प्रद्युम्नहृदजातया ॥ २७२ ॥

*bhasmanā prathamam snānam tato valmīkamṛtsnayā/
varāhadntidantotthamṛttikābhistataḥ param/
veśyādvāramṛdā cāpi pradyumnahṛdajātayā//*

It should first be bathed with water, then with mud from an ant-hill, then with mud thrown up by the tusk of a boar and an elephant, then with mud taken from the door of a Veśyā,¹ and then with mud² from the lake of Pradyumna³.

ततः पञ्चकषायेण पञ्चपुष्पैस्त्रिपत्रकैः ।

कारयित्वा गन्धतैलैः स्नापयेत् प्रतिमां सुधीः ॥ २७३ ॥

*tataḥ pañcakaṣāyeṇa pañcapuṣpaistripatrakaiḥ/
kārayitvā gandhatailaiḥ snāpayet pratimāṁ sudhīḥ//*

ननु केन द्रव्येण प्रतिमां स्नापयेदित्यपेक्षायामाह भस्मनेत्यादि ।

The wise man should then bathe the image with Pañca-kaṣāya⁴ and Pañca-puṣpa,⁵ and three leaves,⁶ and then with scented oil.

1. See p. 843, n. 1, *ante*. Literally means a kept woman, or prostitute. When a man visits the house of a prostitute, it is said that he leaves all the merits of his good acts at the door, with the result that the mud thereat is holy. This is the current explanation of the use of mud in general practice—an explanation which has the air of a modern attempt to explain that, the origin and significance of which has been forgotten. As Tarkālaṅkāra points out (Bhakta, ed. 676), a Veśyā is a Śakti who is Pūrṇābhīṣiktā, and is Āvaraṇa (attendant) Devī of one or other of the ten Mahāvidyās, and it is such a Veśyā who is here referred to, and not a common prostitute.

2. Mṛt.

3. Pradyumna-hrada. Pradyumna=God of Desire. The “mud” is the excreta of the Nābhi-mūla.

4. See Verse 274.

5. See Verse 275.

6. See Verse 276.

वाट्यालबदरीजम्बुकुलाः शाल्मलिस्तथा ।

एते निगदिताः स्नाने कषायाः पञ्च भरुहाः ॥ २७४ ॥

*vāṭyālabadarījambuvakulāḥ śālmalistathā/
ete nigditāḥ snāne kaṣāyāḥ pañca bharuhāḥ//*

The infusion of Vāṭyāla,¹ Badarī, Jambu, Vakula, and Śālmalī, are called the five Kaṣāyas² for bathing the Devī.

करवीरं तथा जातीचम्पकं सरसीरुहम् ।

पाटलीकुसुमञ्चापि पञ्चपुष्पं प्रकीर्तितम् ॥ २७५ ॥

*karavīraṁ tathā jāticampakaṁ sarasīruham/
pāṭalikusumañcāpi pañcapuṣpaṁ prakīrtitam//*

Karavīra, Jātī, Campaka, Lotus, and Pāṭalī, are the five flowers.

वर्वरातुलसीबिल्वं पत्रत्रयमुदाहृतम् ॥ २७६ ॥

varvarātulasībilvaṁ patratrayamudāhṛtam//

ननु कैः पञ्चकषायैः कैः पञ्चपुष्पैस्त्रिपत्रकैश्च कैः प्रतिमां स्नापयेदित्याकाङ्क्षायामाह वाट्यालेत्यादि ।

By three leaves are meant the leaves of Barvara,³ Tulasī, and Bilva.

एतेषु प्रोक्तद्रव्येषु जलयोगो विधीयते ।

पञ्चामृते गन्धतैले तोययोगं विवर्जयेत् ॥ २७७ ॥

*eteṣu proktadravyeṣu jalayogo vidhīyate/
pañcāmṛte gandhataile toyayogaṁ vivarjayet//*

ननु केवलैर्भस्मादिभिः प्रतिमां स्नापयेज्जलसंयुक्तैर्वा इत्यपेक्षायामाह एतेष्वित्यादिना ।

With the above-mentioned articles water should be mixed, but no water should be put into scented oil and the five nectars⁴.

सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं मूलमुच्चरन् ।

एतद्द्रव्यस्य तोयेन स्नापयामि नमो वदेत् ॥ २७८ ॥

1. These are names of certain trees.

2. Astringent.

3. Names of Sacred trees—the leaves of which are used in worship.

4. Pañcāmṛta.

*savyāhṛtiṁ sapraṇavāṁ gāyatrīṁ mūlamuccaran/
etaddravyasya toyena snāpayāmi namo vadet//*

ननु केन मन्त्रेण भस्मादिभिः प्रतिमां स्नापयेदित्यपेक्षायामाह सव्याहृतिमित्यादिना ।
पूर्वं सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीमुच्चरन् ततो मूलं मन्त्रमुच्चरन् तत एतद्द्रव्यस्य तोयेन
स्नापयामि नम इति वदेत् । अनेनैव मन्त्रेण जलसंयुक्तैः भस्मादिभिः प्रतिमां स्नापयेत् ।

He should, after repeating the Vyāhṛti,¹ the Praṇava,² the Gāyatrī, and the Mūla Mantra, say, "I bathe Thee with the water of these articles".

ततः प्रागुक्तविधिना दुग्धाद्यैरष्टभिर्घटैः ।

कवोष्णसलिलैश्चापि स्नापयेत् प्रतिमां बुधः ॥ २७९ ॥

*tataḥ prāguktavidhinā dugdhādyairasṭabhirghṛtaiḥ/
kavoṣṇasalilaiscāpi snāpayet pratimāṁ budhaḥ//*

The good Sādhaka should then bathe the image with the eight jars filled with milk and other ingredients in manner aforementioned.

सितगोधूमचूर्णेन तिलकल्केन वा शिवाम् ।

शालीतण्डुलचूर्णेन मार्जयित्वा विरुक्षयेत् ॥ २८० ॥

*sitagodhūmacūrṇena tilakalkena vā śivām/
śālitaṇḍulacūrṇena mārjayitvā virukṣayet//*

The image should then be rubbed with powdered white wheat or sesamum cakes,³ or powdered Śāli rice,⁴ and thus cleansed.

तीर्थांभसामष्टघटैः स्नापयित्वा सुवाससा ।

सम्मार्जिताङ्गीं प्रतिमां पूजास्थानं समानयेत् ॥ २८१ ॥

*tīrthāmbhasāmaṣṭaghaṭaiḥ snāpyitvā suvāsasā/
sammārjitāṅgīṁ pratimāṁ pūjāsthānaṁ samānayet//*

कवोष्णसलिलैः ईषदुष्णैर्जलैः ।

After bathing the image with eight jars of holy⁵ water, and

1. Bhūh, Bhuvah, Svāh.
2. Om.
3. Oil-cakes.
4. Rice that ripens in Winter.
5. Tīrtha.

rubbing it with cloth of fine texture, it should be brought to the place of worship.

अशक्तौ शुद्धतोयानां पञ्चविंशतिसंख्यकैः ।

कलशैः स्नापयेदर्चा भक्त्या साधकसत्तमः ॥ २८२ ॥

*aśaktau śuddhatoyānāṃ pañcaviṁśtisaṅkhyakaiḥ/
kalaśaiḥ snāpayedarcāṃ bhaktyā sādhakasattamaḥ//*

Should one be unable to perform all these rites, then he should in a devout spirit bathe the image with twenty-five jars of pure water.

स्नाने स्नाने महादेव्याः शक्त्या पूजनमाचरेत् ।

ततो निवेश्य प्रतिमामासेन सुपरिष्कृते ॥ २८३ ॥

*snāne snāne mahādevyāḥ śaktyā pūjanamācerat/
tato niveśya pratimāmāseṇa supariṣkṛte//*

On each occasion that the Great Devī is bathed, She should, to the best of one's ability,¹ be worshipped.

पाद्यार्घ्याद्यैरर्चयित्वा प्रार्थयेद्विहिताञ्जलिः ॥ २८४ ॥

*pādyārghyādyairarcayitvā prārthayedvihitāñjaliḥ//
अर्चो प्रतिमाम् ।*

Then, placing the Image on a well-cleaned seat,² She should be worshipped by offering Pādyā,³ Arghya,⁴ and so forth and then with joined palms prayed to (as follows) :

नमस्ते प्रतिमे तुभ्यं विश्वकर्मविनिर्मिते ।

नमस्ते देवतावासे भक्ताभीष्टप्रदे नमः ॥ २८५ ॥

*namaste pratime tubhyaṃ viśvakarmavinirmite/
namaste devatāvāse bhaktābhīṣṭaprade namaḥ//*

Mantra

O Image! thou that art the handicraft of Viśvakarmā,⁵ I bow

1. That is, with such articles as one can afford.
2. The altar.
3. Water to wash the feet.
4. Offerings (see ante).
5. The Architect of the Devas.

to thee; thou art the abode of the Devī, I bow to thee; thou fulfillest the desire of the votary, I bow to thee.

त्वयि सम्पूजयाम्याद्यां परमेशीं परात्पराम्।

शिल्पदोषावशिष्टाङ्गं सम्पन्नं कुरु ते नमः॥ २८६॥

*tvayi sampūjayāmyādyāṁ parameśīm parātparām/
śilpadoṣāvaśiṣṭāṅgaṁ sampannaṁ kuru te namaḥ//*

In thee I worship the most excellent¹ primordial² Supreme Lady³; if there be any defect in thee by reason of the want of skill of him who has fashioned thee, do thou make it good; I bow to thee.

ततस्तत्प्रतिमामूर्ध्नि पाणिं विन्यस्य वाग्यतः।

अष्टोत्तरशतं मूलं जप्त्वा गात्राणि संस्पृशेत्॥ २८७॥

*tatastatpratimāmūrdhina pāṇim vinyasya vāgyataḥ/
aṣṭottaraśataṁ mūlaṁ japtvā gātrāṇi saṁspṛšet//*

ननु प्रतिमां प्रति किं प्रार्थयेदित्यपेक्षायामाह नमस्ते प्रतिमे तुभ्यमित्यादि।

He should then placing his hand over the head of the Image, inwardly do Japa of the Mūla Mantra⁴ one hundred and eight times, and thereafter touch the different parts of the image.

षडङ्गमातृकान्यासं प्रतिमाङ्गे प्रविन्यसन्।

षड्दीर्घभाजा मूलेन षडङ्गन्यासमाचरेत्॥ २८८॥

*ṣaḍaṅgamātrkānyāsaṁ pratimāṅge prāvinyasan/
ṣaḍdīrghabhājā mūlena ṣaḍaṅganyāsamācaret//*

षडङ्गेत्यादि। ततः पूर्वविधिना प्रतिमाङ्गं षडङ्गमातृकान्यासं प्रविन्यसन् साधकः षड्दीर्घभाजा मूलेन मन्त्रेणापि प्रतिमाङ्गे षडङ्गन्यासमाचरेत् कुर्यात्।

He should then perform Ṣaḍaṅga-nyāsa⁵ and Mātrkā-nyāsa² on the Image, and, when performing Ṣaḍaṅga-nyāsa add one after the other the six long vowels⁶ to the Mūla.⁷

1. Parāparā.

2. Ādyā.

3. Parameśī.

4. See ante.

5. This is called Sakalīkaraṇa.

6. i.e., Ā, I, U, Ai, Au, Aḥ.

7. The Mūla-Mantra is here Hrīm to the base (Hr) of which is added the

तारमायारमाद्यैश्च नमोऽन्तैर्बिन्दुसंयुतैः ।
अष्टवर्गैर्देवताङ्गे वर्णन्यासं प्रकल्पयेत् ॥ २८९ ॥

*tāramāyāramādyaiśca namo'ntairbindusaṁyutaiḥ/
aṣṭavargairdevatāṅge varṇanyāsaṁ prakalpayet//*

तारेत्यादि । ततः तारमायारमाद्यैरोङ्कारहो* श्रीमाद्यैर्नमोऽन्तैर्बिन्दुसंयुतैरनुस्वार-
सहितैरष्टवर्गैर्देवताङ्गे वर्णन्यासं प्रकल्पयेत् कुर्यात् ।

The eight groups¹ of the letters of the alphabet preceded by the Tāra,² Māyā,³ and Ramā,⁴ with the Bindu,⁵ added to them, and followed by Namaḥ, should be placed in different parts of the body of the Deva.

मुखे स्वरान् कवर्गञ्च कण्ठदेशे न्यसेत् बुधः ।
चवर्गमुदरे दक्षबाहौ टाद्यक्षराणि च ॥ २९० ॥
तवर्गञ्च वामबाहौ दक्षवामोरुयुग्मयोः ।
पवर्गञ्च यवर्गञ्च शवर्गं मस्तके न्यसेत् ॥ २९१ ॥

*mukhe svarān kavargañca kaṇṭhadeśe nyaset budhaḥ/
cavargamudare dakṣabāhau ṭādyakṣarāṇi ca//
tavargañca vāmabāhau ' dakṣavāmoruyugmayoḥ/
pavargañca yavargañca śavargaṁ mastake nyaset//*

ननु कस्मिन् कस्मिन् देवताङ्गे कं कं वर्गं न्यसेदित्याकांक्षायामाह मुखे स्वरानित्यादि ।

The pious worshipper should place the Vowels in the mouth; Kavarga⁶ in the throat; Cavarga⁷ on the belly; Tavarga⁸

other vowels. The Mantra of the Śaḍaṅga-nyāsa—Om Hrīm Hṛda-yāya (Heart) Namaḥ; Om Hrīm Śīrase (Head) Svāhā; Om Hrūm Śikhāyai (Crown-lock) Vaṣaṭ; Om Hraiṁ Kavacāya (Upper part of the body) Hum; Om Hrauṁ Netratrayāya (three Eyes) Vauṣaṭ Om Hrmāḥ karatala-prṣṭhābhyām (the two sides of Palm) Phaṭ.

1. Varga.
2. Om.
3. Hrīm.
4. Śrīm.
5. The nasal point.
6. Ka to Ņga.
7. Ca to Ņa.
8. Ṭa to Ṇa.

on the right and Tavarga¹ on the left arm; Pavarga² on the right thigh, and Yavarga³ on the left thigh, and Śavarga⁴ on the head⁵.

वर्णन्यासं विधायेत्थं तत्त्वन्यासं समाचरेत्॥२९२॥

varṇanyāsaṁ vidhāyetthaṁ tattvanyāsaṁ samācaret//

Having placed these groups of the letters of the alphabet on different parts of the Image (the worshipper) should perform Tattva-nyāsa⁶ (as follows) :

पादयोः पृथिवीतत्त्वं तोयतत्त्वञ्च लिङ्गके।

तेजस्तत्त्वं नाभिदेशे वायुतत्त्वं हृदम्बुजे॥२९३॥

आस्ये गगनतत्त्वञ्च चक्षुषो रूपतत्त्वकम्।

घ्राणयोर्गन्धतत्त्वञ्च शब्दतत्त्वं श्रुतिद्वये॥२९४॥

जिह्वायां रसतत्त्वञ्च स्पर्शतत्त्वं त्वचि न्यसेत्।

मनस्तत्त्वं भ्रुवोर्मध्ये सहस्रदलपङ्कजे॥२९५॥

शिवतत्त्वं ज्ञानतत्त्वं परतत्त्वं तथोरसि।

जीवप्रकृतितत्त्वे च विन्यसेत् साधकाग्रणीः।

महत्तत्त्वमहङ्कारतत्त्वं सर्वाङ्गके क्रमात्॥२९६॥

*pādayoḥ pṛthivītattvaṁ toyatattvañca liṅgake/
tejastattvaṁ nābhideśe vāyutattvaṁ hṛdambuje//
āsyē gaganatattvañca cakṣuṣo rūpatattvakam/
ghrāṇayorgandhatattvañca śabdatattvaṁ śrutidvaye//
jihvāyām rasatattvañca sparśatattvaṁ tvaci nyaset/
manastattvaṁ bhruvormadhye sahasradalapaṅkaje//
śivatattvaṁ jñānatattvaṁ paratattvaṁ tathorasi/
jīvaprakṛtitattve ca vinyaset sādhakāgrāṇiḥ/
mahattattvamahaṅkāratattvaṁ sarvāṅgake kramāt//*

1. Ta to Na.

2. Pa to Ma.

3. Ya to Va.

4. Śa to Ha.

5. In some of the Tantras in worship of the Devas, particularly in worship of Ādyā Kālīkā, Pañcāṅga-nyāsa is performed—i.e., on heart, two hands, and two feet.

6. Described in the following verses (293-297).

ननु कस्मिन् कस्मिन् देवताङ्गे किं किं तत्त्वं न्यसेदित्यपेक्षायामाह पादयोः पृथिवीतत्त्वमित्यादि ।

तारमायारमाद्येन डे नमोऽन्तेन विन्यसेत् ॥ २९७ ॥

tāramāyāramādyena ṇe namo'ntena vinyaset//

ननु केन मन्त्रेण पृथिवीतत्त्वादिकं पादादौ न्यसेदित्यपेक्षायामाह तारेत्यादि । तारमायारमाद्येन ओं ह्रीं श्रीमादिना डे नमोऽन्तेन पृथिवीतत्त्वादिना मन्त्रेण पृथिवी-तत्त्वादिकं पादादौ विन्यसेत् ।

Place on the two feet, Pṛthivī-tattva; on the Liṅga,¹ Toya-tattva; on the region of the navel, Tejas-tattva; on the lotus of the heart, Vāyu-tattva; on the mouth, Gagana-tattva; on the two eyes, Rūpa-tattva; on the two nostrils, Gandha-tattva; on the two ears, Śabda-tattva; on the tongue, Rasa-tattva; on the skin, Śparśa-tattva.² The foremost of worshippers should place Manas-tattva³ between the eyebrows, Śiva-tattva, Jñāna-tattva, and Para-tattva on the Lotus⁴ of a thousand petals; on the heart Jīva-tattva and Prakṛti-tattva. Lastly, he should place Mahat-tattva and Ahaṅkāra-tattva all over the body. The Tattvas should, whilst being placed, be preceded by Tāra, Māyā, and Ramā, and should be uttered in the dative singular, followed by Namaḥ.

सबिन्दुमातृकावर्णपुटितं मूलमुच्चरन् ।

नमोऽन्तं मातृकास्थाने मन्त्रन्यासं प्रयोजयेत् ॥ २९८ ॥

sabindumātrkāvarṇapuṭitam mūlamuccaran/

namo'ntaṁ mātṛkāsthāne mantranyāsaṁ prayojayet//

सबिन्द्वित्यादि । ततः सबिन्दुमातृकावर्णपुटितं सानुस्वारैर्मातृकावर्णैरादावन्ते च

1. Here meaning Yoni.
2. The Tattvas are constituent principles of the universe Pṛthivī (Earth), Toya (Water), Tejas (Fire), Vāyu (Air), Ākāśa or Gagana (the void or Ether), Rūpa (Form visibility), Gandha (Smell), Śabda (Sound), Rasa (Taste), Śparśa (Touch). The *Serpent Power* by A. Avalon particularly v. 40 and notes thereunder.
3. The names of these Tattvas, or principles mean Mind, Śiva, Knowledge, the Supreme, Embodied Spirit, Prakṛti, and Principle of Intelligence and Egoism. See Ch. V. verse 39.
4. Sahasrāra-padma (see *Serpent Power*, and *Śakti and Śākta*).

संयुक्तं नमोऽन्तं मूलं मन्त्रमुच्चरन् सन् मातृकास्थाने मन्त्रन्यासं प्रयोजयेत् विदध्यात् ।

Repeating the Mūla Mantra, preceded and followed by each of the Mātrkā-varṇas,¹ with Bindu² added to them, and followed by the word Namaḥ, Mantra-nyāsa should be performed at the Mātrkā-sthānas³.

सर्वयज्ञमयं तेजः सर्वभूतमयं वपुः ।

इयं ते कल्पिता मूर्तिरत्र त्वां स्थापयाम्यहम् ॥ २९९ ॥

*sarvayajñamayam tejah sarvabhūtamayam vapuḥ/
iṣyam te kalpitā mūrttiratra tvāṁ sthāpayāmyaham//*

(The worshipper should then say) :

Mantra

The Body is the glory which is all sacrifices and all beings.⁴ In this Image here which has been made of Thee, I place Thee.

ततः पूजाविधानेन ध्यानमावाहनादिकम् ।

प्राणप्रतिष्ठां सम्पाद्य पूजयेत् परदेवताम् ॥ ३०० ॥

*tataḥ pūjāvidhānena dhyānamāvāhanādikam/
prāṇapratīṣṭhāṁ sampādya pūjayet paradevatām//*

Thereafter, the Devī should be meditated upon and invoked, according to the rules of worship,⁵ and after Prāṇa-pratiṣṭhā⁶ the Supreme Devatā (Devī) should be worshipped.

देवगेहप्रदाने तु ये ये मन्त्राः समीरिताः ।

त एवात्र प्रयोक्तव्या मन्त्रलिङ्गेन पूजने ॥ ३०१ ॥

*devagehapradāne tu ye ye mantrāḥ samīritāḥ/
ta evātra prayoktavyā mantraliṅgena pūjane//*

The Mantras which are ordained for the dedication of a

-
1. Letter of the alphabet.
  2. Nāda-bindu.
  3. The places where the letters of the alphabet should, in doing Mātrkā-nyāsa, be placed (see Chapter, V, verse 118 ff.).
  4. Tejas which is Sarvayajñamayam Sarvabhūtamayam.
  5. Pūjā-vidhāna.
  6. "Life-giving" ceremony (see Śakti and Śākta).

temple to a Deva should be used in this ceremony,¹ the necessary changes in Mantra and gender being made.

विधिवत् संस्कृते वह्नावर्चितेभ्योऽर्पिताहुतिः ।

आवाह्य देवीं सम्पूज्य जातकर्माणि साधयेत् ॥ ३०२ ॥

*vidhivat saṁskṛte vahnāvarcitebhyo'rpitāhutiḥ/
āvāhya devīm sampūjya jātakarmāṇi sādhayet//*

The Devī should then be invoked into the fire, which has in-due form been consecrated by the offer of oblations to the Devatās who are to be worshipped; and thereafter the Devī should be worshipped, and Jāta-karma,² and so forth should be performed.

जातनाम्नी निष्क्रमणमन्नप्राशनमेव च ।

चूडोपनयनं चैते षट्संस्काराः शिवोदिताः ॥ ३०३ ॥

*jātanāmnī niṣkramaṇamannaprāśanameva ca/
cūḍopanayanam caite ṣaṭsaṁskārāḥ śivoditāḥ//*

ततः सर्वयज्ञमयं तेज इत्यादिना देवीं प्रार्थयेत् । वपुः तवेति शेषः ।

The Saṁskāras³ are six in number—viz., Jāta-karma. Nāmakaraṇa, Niṣkramaṇa, Anna-prāśana, Cūḍa-karaṇa, and Upanayana—this has been said by Śiva⁴.

प्रणवं व्याहृतिं चैव गायत्रीं मूलमन्त्रकम् ।

सामन्त्रणाभिधानं ते जातकर्मादि नाम च ॥ ३०४ ॥

सम्पादयाम्यग्निकान्तां समुच्चार्य विधानवित् ।

पञ्चपञ्चाहुतीर्दद्यात् प्रतिसंस्कारकर्मणि ॥ ३०५ ॥

*praṇavam vyāhṛtiṁ caiva gāyatrīm mūlamantrakam/
sāmantraṇābhidhānam te jātakarmādi nāma ca//
sampādayāmyagnikāntāṁ samuccārya vidhānvit/
pañcapañcāhutīrdadyāt pratisaṁskārakarmaṇi//*

1. i.e., the Pratiṣṭhā of the image.

2. Birth-rite.

3. Purificatory or Sacramental rites (alluded to in the previous Śloka).

4. See Chapter III, 109, 110; V, 63; and IX, 214, 225.

Repeating the Praṇava,¹ the Vyāhṛtis, the Gāyatrī, the Mūla Mantra, the worshipper versed in the injunctions should addressing the Devatā say, "Thine," and then the name of (the Saṁskāra) Jātakarma, and others, and uttering, "I perform, Svāhā," offer five oblations at the end of each Saṁskāra².

दत्तनाम्नाऽऽहुतिशतं मूलोच्चारणपूर्वकम्।

देव्यै दत्त्वाऽऽहुतेरंशं प्रतिमामूर्ध्नि निःक्षिपेत्॥ ३०६॥

*dattanāmnā''hutiśatam mūloccāraṇapūrvakam/
devyai dattvā''huteramśam pratimāmūrdhina niḥkṣipet//*

Thereafter repeating the Mūla-Mantra and the name given (to the Devī), one hundred oblations should be offered to Her, and the remnants of each oblation should be thrown over the head of the image.

प्रायश्चित्तादिभिः शेषं कर्म सम्पादयन् सुधीः।

भोजयेत् साधकान् विप्रान् दीनानाथांश्च तोषयेत्॥ ३०७॥

*prāyaścittādibhiḥ śeṣam karma sampādayan sudhīḥ/
bhojayet sādhakān viprān dīnānāthānīśca toṣayet//*

The wise man, after having, brought the ceremony to a close by Prākyaścitta³ and other rites, should feed and thus please Sādhakas⁴ and Vipras⁵ and the poor and the helpless.

उक्तकर्मस्वशक्तश्चेत् पाथसां सप्तभिर्घटेः।

स्नापयित्वाऽर्चयन् शक्त्या श्रावयेन्नाम देवताम्॥ ३०८॥

*uktakarmasvasaktaścet pāthasān saptabhirghṭaiḥ/
snāpayitvā'rcayan śaktyā śrāvayennāma devatām//*

Should anyone be unable to perform all these rites, he should bathe (the image) with seven jars of water, and, having worshipped to the best of his ability, repeat the name of the Devatā.

-
1. The Beneficent source of all good.
  2. "I perform They (addressing the image) Jāta-karma" and so on in other Saṁskāras (sacramental rites).
  3. Expiatory rite.
  4. Worshippers who are on the path of spiritual advancement.
  5. Brāhmaṇas.

इति ते श्रीमदाद्यायाः प्रतिष्ठा कथिता प्रिये ।
 एवं दुर्गादिविद्यानां महेशादिदिवौकसाम् ॥ ३०९ ॥
 चलतः शिवलिङ्गस्य प्रतिष्ठायामयं विधिः ।
 प्रयोक्तव्यो विधानज्ञैर्मन्त्रनामोहपूर्वकम् ॥ ३१० ॥

*iti te śrīmadādyāyāḥ pratiṣṭhā kathitā priye/
 evaṁ durgādividyānāṁ maheśādivaukasām//
 calataḥ śivaliṅgasya pratiṣṭhāyāmayam vidhiḥ/
 prayoktavyo vidhānājñairmantranāmohapūrvakam//*

॥ इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे सर्वधर्मनिर्णयसारे
 श्रीमदाद्यासदाशिवसंवादे आद्याकालीप्रतिष्ठानुष्ठाने वास्तुग्रहयागजलाशयादि-
 प्रतिष्ठादेवगृहदानादिसर्वदेवप्रतिष्ठाकथनं नाम त्रयोदशोल्लासः ॥ ३१ ॥

*// iti śrīmahānirvāṇatantre sarvatantrottamottame sarvadharmmanirṇayasāre
 śrīmadādyāsadaśivasanivāde ādyākālīpratiṣṭhānuṣṭhāne vāstugraha-yā-
 gajalāśayādir pratiṣṭhādevagrhadānādisarvadevapratīṣṭhākathanam
 nāma trayodaśollāsaḥ//*

ननु केन मन्त्रेण देव्या जातकर्मादि साधयेदित्यपेक्षायामाह प्रणवमित्यादि । पूर्वम्
 प्रणवमोङ्कारं ततो व्याहृतिं भूरादिं ततो गायत्रीं ततो मूलमन्त्रं ततः सामन्त्रणाभिधानम्
 आमन्त्रणसहितदेवीनाम ततस्ते इति पदं ततो जातकर्मादिनाम ततः सम्पादयामीति पदं
 ततोऽग्निकान्तां स्वाहेति पदं समुच्चार्य विधानवित् साधको देव्या जातकर्माणि साधयेदिति
 पूर्वेष्वन्यो विधेयः ।

इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रटीकायां त्रयोदशोल्लासः ।

Beloved! I have now spoken to Thee of the Pratiṣṭhā¹ of the adorable Ādyā.² In a similar way should men versed in the ritual carefully perform the Pratiṣṭhā of Durgā³ and other Vidyās,⁴ Maheśa,⁵ and other Devas, and of the Śiva-liṅgas that may be moved⁶.

End of the Thirteenth Chapter entitled "Installation of Devatās".

1. Installation.
2. Kālī.
3. A form of the Supreme Śakti usually worshipped in autumn.
4. Different manifestations of the Supreme Śakti.
5. Śiva.
6. Śiva-liṅgas, or phallic emblems of Śiva, ordinarily should be moved from where they are fixed (cf. Cālayet sarva-liṅgāni Śiva-liṅgam na cālayet). The Bāṇa-liṅgas, however, are never fixed. Those which are fixed should not be moved.

चतुर्दशोल्लासः

CHAPTER XIV

CONSECRATION AND AVADHŪTAS

श्रीदेव्युवाच

आद्यशक्तेरनुष्ठानात् कृपया भूरिसाधनम्।
कथितं मे कृपानाथ तृप्ताऽस्मि तव भावतः॥ १॥
ओं नमो ब्रह्मणे।

śrīdevyuvāca

*ādyāśakteranuṣṭhānāt kṛpayā bhūrisāadhanam/
kathitaṁ me kṛpānātha tṛptā'smi tava bhāvataḥ//
om̐ namo brahmaṇe/*

Srī Devī said :

I am grateful to Thee, O Lord of Mercy! in that Thou hast in Thy discourse upon the Worship of the Ādyā Śakti, spoken, in Thy mercy, of various modes of Worship.

सचलस्येशलिङ्गस्य प्रतिष्ठाविधिरीरितः।
अचलस्य प्रतिष्ठायां किं फलं विधिरेव कः॥ २॥

*sacalasyeśaliṅgasya pratiṣṭhāvidhirīritaḥ/
acalasya pratiṣṭhāyāṁ kiṁ phalaṁ vidhireva kaḥ//*

एवं सकलदेवतानां सचलस्य शिवलिङ्गस्यापि प्रतिष्ठाया विधिं फलञ्च श्रुत्वेदानीमचलस्य शिवलिङ्गस्य प्रतिष्ठायाः फलं विधिं च श्रोतुमिच्छन्ती श्रीदेव्युवाच आद्यशक्तेरित्यादि। भावतः प्रीतितः।

Thou hast spoken of the Installation of a Movable Śivaliṅga, but what is the object of installing an immovable Śiva-

liṅga, and what are the rites relating to the installation of such a Liṅga?

कथ्यतां जगतां नाथ सविशेषेण साम्प्रतम् ।

इदं हि परमं तत्त्वं प्रष्टुं वद वृणोमि कम् ॥ ३ ॥

*kathyatām jagatām nātha saviśeṣeṇa sāmpratam/
idaṁ hi paramaṁ tattvaṁ praṣṭum vada vṛṇomi kam//*

परमकारुणिकमाशुतोषं सर्वज्ञमपरं कञ्चित् पृच्छ मां किं पुनः पुनः पृच्छसि तत्राह
इदं हि परमं तत्त्वमित्यादि ।

Do Thou, O Lord of the Worlds! now tell Me all the particulars thereof; for say, who is there but Thee that I can honour by My questions anent this excellent subject.

त्वत्तः को वास्ति सर्वज्ञो दयालुः सर्वविद्विभुः ।

आशुतोषो दीननाथो समाऽऽनन्दविबर्धनः ॥ ४ ॥

*tvattaḥ ko vāsti sarvajño dayāluḥ sarvavidvibhuḥ/
āśutoṣo dīnanātho samā''nandvibardhanah//*

सर्ववित् सर्वविचारकः ।

Who is there that is Omniscient, Merciful, All-knowing, Omnipresent, easily satisfied, Protector of the humble, like Thee? Who makes My joys increase like Thee?.

श्रीसदाशिव उवाच

शिवलिङ्गस्थापनस्य माहात्म्यं किं ब्रवीमि ते ।

यत्स्थापनान्महापापैर्मुक्तो याति परं पदम् ॥ ५ ॥

śrīsadāśiva uvāca

*śivaliṅgasthāpanasya māhātmyaṁ kiṁ bravīmi te/
yatsthāpanānmahāpāpāirmukto yāti param padam//*

Śrī Sadāśiva said :

What shall I tell Thee of the merit¹ acquired by the installation² of a Śiva-liṅga? By it a man is purified of all great sins, and goes to the Supreme Abode.

1. Māhātmya, lit. = greatness, here, great merit.

2. Sthāpana.

स्वर्णपूर्णमहीदानाद्वाजिमेधायुतार्जनात् ।
 निस्तोये तोयकरणात् दीनार्तपरितोषणात् ॥६॥
 यत् फलं लभते मर्त्यस्तस्मात् कोटिगुणं फलम् ।
 शिवलिङ्गप्रतिष्ठायां लभते नात्र संशयः ॥७॥

svarṇapūrṇamahīdānādvājimedhāyutārjanāt /
nistoye toyakaraṇāt dīnārtaparitoṣaṇāt//
yat phalaṁ labhate martyastasmāt koṭigūṇaṁ phalam/
śivaliṅgapraṭiṣṭhāyāṁ labhate nātra saṁśayaḥ//

There is no doubt that by the installation of a Śiva-liṅga a man acquires ten million times the merit which is acquired by giving the world and all its gold, by the performance of ten thousand horse-sacrifices,¹ by the digging of a tank² in a waterless country, or by making happy the poor and such as are enfeebled by disease.

लिङ्गरूपी महादेवो यत्र तिष्ठति कालिके ।
 तत्र ब्रह्मा च विष्णुश्च सेन्द्रास्तिष्ठन्ति देवताः ॥८॥

liṅgarūpī mahādevo yatra tiṣṭhati kālike/
tatra brahmā ca viṣṇuśca sendrāstiṣṭhanti devatāḥ//

O Kālikā! Brahmā, Viṣṇu, Indra, and the other Devas reside where Mahā-deva is in His Liṅga form.

सार्धत्रिकोटितीर्थानि दृष्टादृष्टानि यानि च ।
 पुण्यक्षेत्राणि सर्वाणि वर्तन्ते शिवसन्निधौ ॥९॥

sārdhatrikoṭitīrthāni drṣṭādrṣṭāni yāni ca/
punyaḥkṣetrāṇi sarvāṇi vartante śivasannidhau //

प्रथमतः शिवलिङ्गप्रतिष्ठायाः फलं श्रीसदाशिव उवाच शिवलिङ्गस्थापनस्ये-
 त्यादिभिः ।

लिङ्गरूपधरं शम्भुं परितो दिग्विदिक्षु च ।
 शतहस्तप्रमाणेन शिवक्षेत्रं प्रकीर्तितम् ॥१०॥

liṅgarūpadharaṁ śambhuṁ parito digvidikṣu ca/
śatahastapramāṇena śivakṣetraṁ prakīrtitam//

1. Aśva-medha.

2. Nistoye toyakaraṇam : i.e., making it easy to get water in a waterless desert.

Thirty-five million known and unknown places of pilgrimage and all the holy places abide near Śiva. The land within a radius of a hundred cubits of the Liṅga is declared to be Śiva-kṣetra¹.

ईशक्षेत्रं महापुण्यं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्।

यत्राऽमरा विराजन्ते सर्वतीर्थानि सर्वदा॥११॥

*īśakṣetram mahāpuṇyam sarvatīrthottamottamam/
yatrā'marā virājante sarvatīrthāni sarvadā//*

This land of Īśa² is very sacred. It is more excellent than the most excellent of holy places,³ because there always abide all the Immortals and there are all the holy places.

क्षणमात्रं शिवक्षेत्रे यो वसेद्भावतत्परः।

स सर्वपापनिर्मुक्तो यात्यन्ते शङ्करालयम्॥१२॥

*kṣaṇamātram śivakṣetre yo vasedbhāvatatparah/
sa sarvapāpanirmukto yātyante śaṅkarālayam//*

परितः सवर्तः।

He who in a devout spirit lives there, be it even for but a little while, becomes purged of all sins, and goes to the heaven of Śaṅkara⁴ after death.

अत्र यत् क्रियते कर्म स्वल्पं वा बहुलं तथा।

प्रभावाद्भूर्जटेस्तत्कोटिकोटिगुणं भवेत्॥१३॥

*atra yat kriyate karma svalpaṁ vā bahulaṁ tathā/
prabhāvāddhūrjaṭestattatkoṭikoṭiguṇaṁ bhavet//*

Anything great or small (meritorious or otherwise) which is done in this holy land of Śiva becomes multiplied (in its effect) by the majesty of Śiva.

यत्र तत्र कृतात् पापान्मुच्यते शिवसन्निधौ।

शैवक्षेत्रे कृतं पापं वज्रलेपसमं प्रिये॥१४॥

1. The holy land of Śiva.

2. The Beneficent one, an epithet of Śiva.

3. Tīrthas.

4. Śiva.

*yatra tatra kṛtāt pāpānmucyate śivasannidhau/
śaivakṣetre kṛtaṁ pāpaṁ vajralepasamaṁ priye//*

All sins committed elsewhere are removed (by going) near Śiva, but sins committed in Śiva-kṣetra¹ adhere to a man with the strength of thunderbolt.

पुरश्चर्या जपं दानं श्राद्धं तर्पणमेव च।

यत् करोति शिवक्षेत्रे तदनन्ताय कल्पते॥ १५॥

*puraścaryāṁ japaṁ dānaṁ śrāddhaṁ tarpaṇameva ca/
yat karoti śivakṣetre tadanantāya kalpate//*

अत्र शिवक्षेत्रे। धूर्जटेः शिवस्य।

The merit acquired by the performance, there, of Puraścaraṇa,² Japa,² acts of charity, Śrāddha,³ Tarpaṇa,² or any other pious acts is endless.

पुरश्चर्याशतं कृत्वा ग्रहे शशिदिनेशयोः।

यत् फलं तदवाप्नोति सकृज्जप्त्वा शिवान्तिके॥ १६॥

*puraścaryāśataṁ kṛtvā grahe śaśidineśayoḥ/
yat phalaṁ tadavāpnōti sakṛjjaptvā śivāntike//*

The merit acquired by the performance of a hundred Puraścaraṇa at times of lunar or solar eclipse is acquired by merely performing one Japa⁴ near Śiva.

गयागङ्गाप्रयागेषु कोटिपिण्डप्रदो नरः।

यत् प्राप्नोति तदत्रैव सकृत् पिण्डप्रदानतः॥ १७॥

*gayāgaṅgāprayāgeṣu koṭipinḍaprado naraḥ/
yat prāpnōti tadatraiva sakṛt pinḍapradānataḥ//*

By the offering of Piṇḍa⁵ once only in the land of Śiva, a man obtains the same fruit as he who offers ten million Piṇḍas at Gayā, the Gaṅgā, and Prayāga.

1. The holy land of Śiva.

2. See Śakti and Śākta.

3. Funeral rites.

4. Recitation of Mantras. See ante Ch. III, 114; Ch. VI, 166, 167; Ch. VII, 80, 81.

5. Funeral cakes.

अतिपातकिनो ये च महापातकिनश्च ये।

शैवतीर्थे कृतश्राद्धास्तेऽपि यान्ति परां गतिम्॥ १८॥

*atipātakino ye ca mahāpātkinaśca ye/
śaivatīrthe kṛtaśrāddhāste'pi yānti parāṁ gatim//*

Even in the case of those who are Ati-pātakīs¹ and Mahā-pātakīs attain the supreme abode if Śrāddha be performed in their names in the land of Śiva.

लिङ्गरूपी जगन्नाथो वेद्यां श्रीदुर्गया सह।

यत्रास्ति तत्र तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश॥ १९॥

*liṅgarūpī jagannātho vedyāṁ śrīdurgayā saha/
yatrāsti tatra tiṣṭhanti bhuvanāni caturdaśa//*

The fourteen worlds² abide there where abides the Lord of the Universe in His Liṅga form with the auspicious Devī Durgā.

स्थापितेशस्य माहात्म्यं किञ्चिदेतत् प्रकाशितम्।

अनादिभूतभूतेशमहिमा वागगोचरः॥ २०॥

*sthāpiteshasya māhātmyaṁ kiñcidetat prakāśitam/
anādibhūtabhūtesamahimā vāgagocarah//*

I have spoken a little about the majesty³ of the immovable Mahādeva⁴ in His Liṅga form. The Sanctity and Majesty⁵ of the Anādi⁶-liṅga is beyond the power of words to express.

महापीठे तवाऽर्चयामस्पृश्यस्पर्शदूषणम्।

विद्यते विद्यते नैतल्लिङ्गरूपधरे हरे॥ २१॥

*mahāpīṭhe tavā'rcāyāmasprśyasparśadūṣaṇam/
vidyate vidyate naitallīṅgarūpadhare hare//*

1. For Atipātakīs see Ch. XI, 29, 30 and Mahā-pātakīs, Ch. X—205.
2. The seven lower Atala and so on and the seven higher Bhūh, and the rest.
3. Māhātmya.
4. Śiva.
5. Mahimā.
6. An-ādi—literally, without beginning—i.e., those Liṅgas which spring from the ground, otherwise called Svayambhu, or self-generated, as distinguished from those which are fashioned and installed by men, such as the Liṅgas of Vaidya-nātha, Tārakeśvara, the Candra-śekhara at Chittagong, and other places.

O Suvratā¹! even in Thy worship at the Mahā-pīṭhas² the touch of an untouchable is unclean, but this is not so in the worship of Hara³ in His Liṅga image.

यथा चक्रार्चने देवि कोऽपि दोषो न विद्यते।

शिवक्षेत्रे महातीर्थे तथा जानाहि कालिके॥ २२॥

*yathā cakrārcane devi ko'pi doṣo na vidyate/
śivakṣetre mahātīrthe tathā jānāhi kālike//*

O Devī ! as there are no prohibitions at the time of Cakra⁴ worship, so know this, O Kālikā ! that there are none in the holy shrine in Śiva's land.

बहुनात्र किमुक्तेन तवाग्रे सत्यमुच्यते।

प्रभावः शिवलिङ्गस्य मया वक्तुं न शक्यते॥ २३॥

*bahunātra kimuktena tavāgre satyamucyate/
prabhāvaḥ śivaliṅgasya mayā vaktuṁ na śakyate//*

What is the use of saying more? I am but telling Thee the very truth when I say that I am unable to describe the glory, majesty, and sanctity⁵ of the Liṅga image of Śiva.

अयुक्तवेदिकं लिङ्गं युक्तं वेदिकयाऽपि वा।

साधकः पूजयेद्भक्त्या स्वाभीष्टफलसिद्ध्ये॥ २४॥

*ayuktavedikaṁ liṅgaṁ yuktaṁ vedikayā'pi vā/
sādhaḥ pūjayedbhaktyā svābhīṣṭaphalasiddhaye//*

कृतं श्राद्धं येषां ते कृतश्राद्धाः।

Whether the Liṅga is placed on a Gaurī-paṭṭa⁶ or not, the

-
1. Of good resolve, or Virtuous One.
  2. Holy places, where different parts of the body of Devī as Satī fell to earth.
  3. Śiva.
  4. The Tāntrika Circle. See *ante*, Chs. V, VI and VII.
  5. Prabhāva.
  6. Gaurī is a name of the Devī and the Gaurī-paṭṭa is the emblem of the Yoni, or female organ, in which the male Liṅga is generally set. The latter is symbolical of static Feeling-Consciousness and the former of its active Power which in the form of its creations surround the Bindu or Point.

worshipper should, for the successful attainment of his desires, worship it devoutly.

प्रतिष्ठापूर्वसायाह्ने देवतां योऽधिवासयेत्।

सोऽश्वमेधायुतफलं लभते साधकोत्तमः॥ २५॥

*pratiṣṭhāpūrvasāyāhne devatāṃ yo'dhivāsayet/
so'svamedhāyutaphalaṃ labhate sādhakottamaḥ//*

अथाचलस्य शिवलिङ्गस्य प्रतिष्ठाया विधिमाह प्रतिष्ठापूर्वसायाह्ने इत्यादिभिः।

The excellent worshipper earns the merit of (performing) ten thousand horse-sacrifices¹ if he performs the Adhi-vāsa² of the Deva in the evening previous to the day of installation.

मही गन्धः शिला धान्यं दूर्वा पुष्पं फलं दधि।

घृतं स्वस्तिकसिन्दूरं शङ्खकज्जलरोचनाः॥ २६॥

सिद्धार्थं काञ्चनं रौप्यं ताम्रं दीपश्च दर्पणम्।

अधिवासविधौ विंशद्द्रव्याण्येतानि योजयेत्॥ २७॥

*mahī gandhaḥ śilā dhānyaṃ dūrvā puṣpaṃ phalaṃ dadhi/
ghṛtaṃ svastikasindūraṃ śaṅkhakajjalārocanāḥ//
siddhārthaṃ kāñcanaṃ raupyaṃ tāmraṃ dīpaśca darpaṇam/
adhivāsaavidhau viṃśaddravyāṇyetāni yojayet//*

ननु केन केन वस्तुना देवतामधिवासयेदित्याकाङ्क्षायामाह महीत्यादि सिद्धार्थः धवलसर्षपः।

The twenty articles to be used in the rite of Adhivāsa are: Earth, Scent, a Pebble,³ Paddy, Dūrvā grass, Flower, Fruit, Curds, Ghee, Svastika,⁴ Vermillion, Conchshell, Kajjala,⁵ Rocanā,⁶ White Mustard Seed, Gold, Silver, Copper, Lights, and a Mirror.

1. Aśva-medha.
2. Adhivāsa is the rite below described preliminary to all auspicious ceremonies.
3. Śilā the pebble is warmed and applied to the face.
4. Here a figure made of pounded rice.
5. Lamp-black collyrium, applied to the eyelashes medicinally, or for beautifying the eyes.
6. A yellow pigment obtained from the inside of the head of a cow, also called Go-rocanā. Tilaka is made with it by some sects.

प्रत्येकं द्रव्यमादाय मायया ब्रह्मविद्यया।

अनेनाऽमुष्यपदतः शुभमस्त्वधिवासनम्॥ २८॥

*pratyekaṁ dravyamādāya māyayā brahmavidyayā/
anenā'muṣyapadataḥ śubhamastvadhivāsanam//*

Taking each of these articles, the Māyā-Bīja¹ and the Brahma-Gāyatrī² should be repeated, and then should be said "Anena" (with this) and "Amuṣya" (of this one's or his)—may the auspicious Adhivāsa be"³.

इति स्पृशेत् साध्यभालं महाद्यैः सर्ववस्तुभिः।

ततः प्रशस्तिपात्रेण त्रिधैवमधिवासयेत्॥ २९॥

*iti spr̥śet sādhyabhālaṁ mahyādyaiḥ sarvavastubhiḥ/
tataḥ praśastipātreṇa tridhaivamadhivāsayet//*

And then the forehead of the divinity to be installed should be touched with the earth and all other articles aforesaid. Then Adhivāsa should be performed with the Praśastipātra⁴—that is, the receptacle should be lifted up, and with it the forehead of the image should be touched three times.

अनेन विधिना देवमधिवास्य विधानवित्।

गृहदानविधानेन दुग्धाद्यैः स्नापयेत्ततः॥ ३०॥

*anena vidhinā devamadhivāsyā vidhānavit/
gr̥hadānavidhānena dugdhādyaiḥ snāpayettataḥ//*

The worshipper conversant with the ordinances, having thus performed the Adhivāsa of the Deva, should bathe the

1. Hrīm̐.

2. See *ante*, pp. 104, vv. 109-111.

3. Adhivāsa is a preliminary rite in all auspicious ceremonies. Vṛddhi=śrāddha is apt of it, e.g., taking earth say : "Hrīm̐! with this earth may the auspicious Adhivāsa of this Deva be made." Then the image is touched with the earth.

4. i.e., receptacle—usually a falt bamboo basket—in which all the above-mentioned articles are placed. The image is first touched with each of the articles mentioned singly, and then the Pātra in which the articles were brought and put back is lifted up and the forehead of the image touched as above.

Devatā with milk and other liquids, as directed in the ceremony relating to the dedication of a temple.

सम्मार्ज्यं वाससा लिङ्गं स्थापयित्वाऽऽसनोपरि ।

पूजानुष्ठानविधिना गणेशादीन् समर्चयेत् ॥ ३१ ॥

*sammārjya vāsasā liṅgaṁ sthāpyitvā'asanopari/
pūjānuṣṭhānavidhinā gaṇeśādīn samarcayet//*

Rubbing the Liṅga with a piece of cloth and placing it on its seat, Gaṇeśa and other Deities should be worshipped according to the rules prescribed for their worship.

प्रणवेन करन्यासौ प्राणायामं विधाय च ।

ध्यायेत् सदाशिवं शान्तं चन्द्रकोटिसमप्रभम् ॥ ३२ ॥

*praṇavena karanyāsau prāṇāyāmaṁ vidhāya ca/
dhyāyet sadāśivam śāntam candrakōṭisamaprabham//*

ननु केन विधिना देवतामधिवासये दित्याकाङ्क्षायामाह प्रत्येकमित्यादि । प्रत्येकमह्यादिद्रव्यमादाय गृहीत मायया ह्रीं बीजेन विशिष्टया ब्रह्मविद्यया गायत्र्या संयुक्तेन अनेन द्रव्येणा अमुष्य दैवतस्य शुभमधिवासनमस्तु इति मन्त्रेण मह्याद्यैः सर्ववस्तुभिः साध्यस्य देवस्य भालं स्पृशेत् । ततः परं प्रशस्तिपात्रेण त्रिधा त्रिवारमेवं विधिना देवमधिवासयेत् ।

व्याघ्रचर्मपरीधानं नागयज्ञोपवीतिनम् ।

विभूतिलिप्तसर्वाङ्गं नागालङ्कारभूषितम् ॥ ३३ ॥

धूपपीतारुणश्चेतरक्तैः पञ्चभिराननैः ।

युक्तं त्रिनयनं बिभ्रज्जटाजूटधरं विभुम् ॥ ३४ ॥

गङ्गाधरं दशभुजं शशिशोभितमस्तकम् ।

कपालं पावकं पाशं पिनाकं परशुं करैः ॥ ३५ ॥

*vyāghracarmapariḍhānam nāgayajñopavītinam/
vibhūtiliptasarvāṅgaṁ nāgālaṅkārabhūṣitam//
dhūmrapītāruṇaśvetarakṭhaiḥ pañcabhirānanaiḥ/
yuktam trinayanam bibhrajjaṭājūṭadharaṁ vibhum//
gaṅgādharan daśabhujam śaśiśobhitamastakam/
kapālaṁ pāvakaṁ pāśaṁ pinākavra paraśuṁ karaiḥ//*

बिभ्रत् बिभ्रतम् । 'सुपां सुलुक्' इत्यमो लुक् ।

वामैर्दधानं दक्षैश्च शूलं वज्राङ्कुशं शरम् ।

वरञ्च बिभ्रतं सर्वैर्देवैर्मुनिवरैः स्तुतम् ॥ ३६ ॥

*vāmairdadhānam dakṣaiśca śūlaṁ vajrāṅkuśaṁ śaram/
varaṇca bibhrataṁ sarvairdevairmunivaraiḥ stutam//*

बिभ्रतं दधतम् ।

परमानन्दसन्दोहोल्लसत्कुटिललोचनम् ।

हिमकुन्देन्दुसङ्काशं वृषासनविराजितम् ॥ ३७ ॥

परितः सिद्धगन्धर्वैरप्सररोभिरहर्निशम् ।

गीयमानमुमाकान्तमेकान्तशरणप्रियम् ॥ ३८ ॥

*paramānandasandohollasatkuṭilalocanam /
himakundendusāṅkāśaṁ vṛṣāsanavirājitam//
pritaḥ siddhagandharvairapsarobhiraharniśam/
gīyamānamumākāntamekāntaśaraṇapriyam //*

Having performed Kara-nyāsa¹ and Aṅga-nyāsa and Prāṇa-yāma with the Praṇava,² the Sadāśiva should be meditated upon³.

Dhyāna

Tranquil, possessed of the effulgence of ten million Moons; clothed in a garment of tiger-skins; wearing a serpent as His sacred thread⁴; His whole body covered with ashes; wearing ornaments of serpents; His five faces are of reddish-black,⁵ yellow, Morning Sun red,⁶ white, and red colours, with three eyes each; His head is covered with matted hair; He is Omnipresent; He holds Gaṅgā⁷ on His head, and has ten arms, and

1. See Ch. III, 41-43; V, 125-127, *ante*.

2. Om.

3. The Dhyāna given here is of the Sthūla aspect. The other aspects are Sūkṣma or subtle and Para or Transcendent. As the Sādhaka advances in the path of spirituality his Dhyāna changes till he realises his oneness with the Supreme.

4. Nāga.

5. Dhūmra, or the colour of fire seen through smoke.

6. Aruṇa—the red colour of the rising Sun. The last red is Rakta.

7. The River Ganges, which fell upon His matted hair on its descent from Heaven at the Prayer of Bhagīratha. "Śaṅkara-mauli-vihārīṇī vimale!" as the Gaṅgā-stotra of Śaṅkarācārya says.

in His forehead shines the (crescent) Moon; He holds in His left hand the skull, fire, the noose,¹ the Pināka,² and the axe,³ and in His right the trident,⁴ the thunderbolt,⁵ the arrow,⁶ and blessings⁷; He is being praised by all the Devas and great Sages; His eyes half-closed⁸ in the excess of bliss; His body is white as the snow and the Kunda flower and the Moon; He is seated on the Bull; He is by day and night surrounded on every side by Siddhas, Gandharvas, and Apsarās⁹ who are chanting hymns in His praise; He is the husband of Umā; the devoted Protector of His worshippers.

इति ध्यात्वा महेशानं मानसैरुपचारकैः ।

संपूज्याऽऽवाह्य तल्लिङ्गे यजेच्छक्त्या विधानतः ॥ ३९ ॥

*iti dhyātvā maheśānam mānasairupacārakaiḥ/
sāmpūjyā''vāhya talliṅge yajecchaktyā vidhānataḥ//*

Having thus meditated upon Mahā-deva and worshipped Him with articles of mental worship, He should be invoked into the Liṅga, and worshipped to the best of one's powers, and as laid down in the ordinances relating to such worship.

आसनाद्युपचाराणां दाने मन्त्राः पुरोदिताः ।

मूलमत्र मनुं वक्ष्ये महेशस्य महात्मनः ॥ ४० ॥

*āsanādyupacārāṇāṃ dāne mantrāḥ puroditāḥ/
mūlamatra manuṃ vaksye maheśasya mahātmanah//*

परमानन्दसन्दोहोल्लसत्कुटिललोचनम् परमानन्दसन्दोहेनोल्लसन्ति कुटिलानि च लोचनानि यस्य तथाभूतम् । सन्दोहः समूहः ।

1. Pāśa.

2. Śiva's weapon in shape like a snake with seven heads.

3. Paraśu.

4. Śūla.

5. Vajra.

6. Śara.

7. Vara—i.e., the hands make the Vara-Mudrā.

8. The eyes are half-seen being turned upwards in a state of, or, leading to Samādhi.

9. Beautiful and voluptuous Deva Yoni of Indra's Heaven.

I have already spoken of the Mantras for the giving of Āsana and other articles of worship.¹ I shall now speak of the Mūla Mantra² of the Great Maheśa.

माया तारः शब्दबीजं सन्ध्यर्णान्ताक्षरान्वितम्।

अर्धेन्दुबिन्दुभूषाढ्यं शिवबीजं प्रकीर्तितम्॥४१॥

*māyā tāraḥ śabdabījaṁ sandhyarṇāntākṣarānvitam/
ardhendubindubhūṣāḍhyaṁ śivabījaṁ prakīrtitam//*

Māyā,³ Tāra,⁴ and the Śabda-Bīja,⁵ with the vowel Au⁶ and Ardhendu-bindu⁷ added to it, is the Śiva Bīja—that is, “Hrīm Om Haum”.

सुगन्धिपुष्पमाल्येन वाससाऽऽच्छ्रद्य शङ्करम्।

निवेश्य दिव्यशय्यायां देवीमेवं विशोधयेत्॥४२॥

*sugandhipuṣpamālyena vāsasā'cchādyā śaṅkaram/
niveśya divyaśayyāyāṁ devīmevaṁ viśodhayet//*

महेशस्य मूलमन्त्रमेवाह मायेत्यादिना । पूर्वं माया हीं बीजमुच्येत ततस्तारः प्रणवो वाच्यः । ततः सन्ध्यर्णान्ताक्षरान्वितं सन्ध्यक्षरान्ताक्षरसंयुक्तम् अर्धेन्दुबिन्दुभूषाढ्यञ्च शब्दबीजं हकाररूपमक्षरं वाच्यम् । सकलपदयोजनया हीं ओं हौं इति शिवबीजं प्रकीर्तितम् ।

Covering Śaṅkara⁸ with clothes and garland of sweet-smelling flowers, and placing Him on a beautiful conch, the Vedit⁹ should be consecrated in manner above-mentioned.

वेद्यां प्रपूजयेद्देवीमेवमेव विधानतः।

माययाऽत्र करन्यासौ प्राणायामं समाचरेत्॥४३॥

1. See p. 852, n. 2.

2. Primary Mantra.

3. Hrīm.

4. Om.

5. Haum.

6. Saṁdhyarṇāntākṣara : the last vowel letter formed by Saṁdhi which Au is.

7. The half Moon and the Bindu, i.e., Candra-Bindu.

8. Śiva—i.e., the Liṅga as His emblem.

9. That is, the Gaurīpaṭṭa personates Devī. See ante, p. 891, n. 6.

*vedyām prapūjayeddevīmevameva vidhānataḥ/
māyayā'tra karanyāsau prāṇāyāmaṁ samācaret//*

मायया हीं बीजेन ।

The Devī should be worshipped in the Vedī according to the following rites : with the Māyā-Bija,¹ Aṅga-nyāsa, Kara-nyāsa, and Prāṇāyāma should be performed.

उद्यद्भानुसहस्रकान्तिममलां वह्न्यर्कचन्द्रेक्षणाम्

मुक्तायन्त्रितहेमकुण्डललसत्स्मेराननाम्भोरुहाम् ।

हस्ताब्जैरभयं वरञ्च दधतीं चक्रं तथाब्जं दधत्

पीनोत्तुङ्गपयोधरां भयहरां पीताम्बरां चिन्तये ॥ ४४ ॥

इति ध्यात्वा महादेवीं पूजयेन्निजशक्तिः ।

ततस्तु दश दिक्पालान् वृषभञ्च समर्चयेत् ॥ ४५ ॥

*udyadbhānusahasrakāntimamalām vahnyarkacandreksaṇām
muktāyantritahemakuṇḍalalasatsmerānanāmbhoruhām/
hastābjairabhayaṁ varaṇca dadhatīm cakram tathābjaṁ dadhat
pīnottuṅgapayodharām bhayaharām pītāambarām cintaye//
iti dhyātvā mahādevīm pūjayenniśaktitah/
tatastu daśa dikpālān vṛṣabhaṇca samarcayet//*

The Great Devī should, to the best of the worshipper's ability, be worshipped after meditation upon Her as follows

Dhyāna

I meditate upon the stainless One, Whose splendour is that of a thousand rising Suns. Whose eyes are Fire, Moon and Sun,² and Whose lotus face in smiles is adorned with golden earrings³ set with lines of pearls. With Her lotus hands She makes the gestures which grant blessings and dispel fear,⁴ and holds the discus and lotus; Her breasts are large and rounded; She is the Dispeller of all fear, and She is clothed in saffron-coloured raiment.

1. Hṛīm. In the case of Śiva the Praṇava is used. See *ante*, v. 32.

2. The white, red, and mixed Bindus of the Kāmakaḷā. See *Kāmakaḷāvilāsa* and *Garland of Letters*.

3. Kuṇḍala.

4. *i.e.*, She holds in her hands Vara and Abhaya Mudrās.

Having thus meditated upon Her, the ten Dikpālas¹ and the Bull² should be worshipped to the best of one's powers.

भगवत्या मनुं वक्ष्ये येनाऽऽराध्या जगन्मयी ॥ ४६ ॥

bhagavatyā manuṁ vakṣye yenā'ārādhyā jaganmayī//

अथ महादेव्या ध्यानमेवाहैकेन उद्यद्भान्वित्यादिना । महादेवीमहं चिन्तये । कथम्भूतां महादेवीम् उद्यद्भानुसहस्रकान्तिम् उद्यतां भानूनां सूर्याणां सहस्रस्येव कान्तिर्दीप्तिर्यस्याः तथाभूताम् । पुनः कीदृशीम् अमलां निर्मलाम् । पुनः कीदृशीम् वह्न्यर्कचन्द्रेक्षणाम् वह्न्यर्कचन्द्राः ईक्षणानि लोचनानि यस्यास्तथाभूताम् । पुनः कीदृशीम् मुक्तायन्त्रित-हेमकुण्डललसत्स्मेराननाम्भोरुहाम् मुक्ताभिर्यन्त्रिताभ्यां सम्बद्धाभ्यां हेमकुण्डलाभ्यां लसद्दीप्यमानं स्मेरमीषद्धसनशीलम् आननाम्भोरुहं मुखपद्मं यस्याः तथाभूताम् । पुनः कीदृशीम् हस्ताब्जैः पाणिकमलैः अभयं वरं चक्रं तथा सुगन्धादिकं दधदब्जं कमलं च दधतीम् । पुनः कीदृशीम् पीनोत्तुङ्गपयोधराम् पीनौ महान्तावुत्तुङ्गावुन्तौ पयोधरौ स्तनौ यस्यास्तथाभूताम् । पुनः कीदृशीम् भयहराम् भयहन्त्रीम् । पुनः कीदृशीम् पीताम्बराम् पीतमम्बरं वस्त्रं यस्यास्तथाभूताम् ।

I will now speak of the Mantra of the Bhagavati,³ by which the World-pervading One should be worshipped.

मायां लक्ष्मीं समुच्चार्य थान्तं षष्ठस्वरान्वितम् ।

बिन्दुयुक्तं तदन्ते च योजयेद्वह्निवल्लभाम् ॥ ४७ ॥

*māyām lakṣmīm samuccārya thāntaṁ ṣaṣṭhasvarānvitam/
binduyuktaṁ tadante ca yojayedvahnivallabhām//*

भगवत्या मन्त्रमेवाह मायामित्यादिना । मायां ह्रीं बीजं लक्ष्मीं श्रीं बीजं च समुच्चार्य ततः षष्ठस्वरान्वितं बिन्दुयुक्तं च थान्तं वर्णं समुच्चार्य तदन्ते वह्निवल्लभां योजयेत् । सकलपदयोजनया ह्रीं श्रीं दूँ स्वाहेति मन्त्रो जातः । थान्तमित्यत्र सान्तमिति वाक्चित् ।

Repeating the Māyā,⁴ and Lakṣmī⁵ Bījas, and the letter

1. See ante.

2. Śiva's vāhana. To the ordinary man Vṛṣabha is a Bull, but the higher Sādhaka sees the embodiment of Dharma in the white Bull.

3. The Devī.

4. Hṛīm.

5. Śrīm.

which follows Sa¹ with the sixth vowel,² with the Bindu³ added to it, and thereafter uttering the name of the Śakti of Fire,⁴ the Mantra is formed (which is as follows) :

Mantra

Hrīm Śrīm Hum Svāhā.

पूर्ववत् स्थापयन् देवीं सर्वदेवबलिं हरेत्।

दधियुक्तमाषभक्तं शर्करादिसमन्वितम्॥ ४८॥

*pūrvavat sthāpayan devīm sarvadevabaliṁ haret/
dadhiyuktamāṣabhaktam śarkarādisamanvitam//*

पूर्ववदित्यादि। ततः पूर्ववत् शिवलिङ्गवत् सुगन्धिपुष्पमाल्येन वाससा चाऽऽच्छद्य दिव्यशय्यायां देवीं स्थापयन् सन् दधियुक्तं शर्करादिसमन्वितं च माषभक्तं सर्वदेवबलिं हरेद्दद्यात्।

Placing the Devī as aforementioned,⁵ offerings⁶ should be made to all the Devas with a mixture of boiled Māṣa beans⁷, and curd, with sugar, and so forth added to it.

ऐशान्यां बलिमादाय वारुणेन विशोधयेत्।

संपूज्य गन्धपुष्पाभ्यां मन्त्रेणानेन चार्पयेत्॥ ४९॥

*aiśānyām balimādāya vāruṇena viśodhayet/
saṃpūjya gandhapuṣpābhyām mantreṇānena cārpayet//*

ननु केन विधिना सर्वदेवबलिं दद्यादित्याकाङ्क्षायामाह ऐशान्यामित्यादि। वारुणेन वमिति मन्त्रेण।

These articles of worship should be placed in the Iśāna⁸ corner, and purified with the Varuṇa Bija,⁹ and should be offered after purification with scents and flowers and the following :

1. i.e., Ha.
2. i.e., Ū.
3. Candra-bindu—the nasal point, see *ante*.
4. Svāhā.
5. Clothed and garlanded like Śiva.
6. Bali.
7. A kind of kidney beans.
8. North-East.
9. Varṇ.

सर्वे देवाः सिद्धगणा गन्धर्वोरगराक्षसाः।

पिशाचा मातरो यक्षा भूताश्च पितरस्तथा॥५०॥

*sarve devāḥ siddhagaṇā gandharvoragarākṣasāḥ/
piśācā mātaro yakṣā bhūtāśca pitarastathā//*

ऋषयो येऽन्यदेवाश्च बलिं गृह्णन्तु संयताः।

परिवार्य महादेवं तिष्ठन्तु गिरिजामपि॥५१॥

*ṛṣayo ye'nyadevāśca baliṁ grhṇantu saṁyatāḥ/
parivārya mahādevaṁ tiṣṭhantu girijāmapī//*

सर्वदेवबलिसमर्पणमन्त्रमेवाह सर्वे देवाः सिद्धगणा इत्यादिकम्।

Mantra

O Devas, Siddhas,¹ Gandharvas,² Urgas,³ Rākṣasas, Piśācas, Mothers,⁴ Yakṣas, Bhūtas,⁵ Pitṛs,⁶ Ṛṣis,⁷ and other Devas! do you quietly take this offering, and do you stay surrounding Mahā-deva and Girijā.⁸

ततो जपेन्महादेव्या मन्त्रमेनं यथेप्सितम्।

गीतवाद्यादिभिः सद्भिर्विदध्यान्मङ्गलक्रियाम्॥५२॥

*tato japeṇmahādevyā mantramenaṁ yathepsitam/
gītavādyādibhiḥ sadbhirvidadhyānmaṅgalkriyām//*

एनं ह्रीं श्रीं दूँ स्वाहेतीमम्।

Then Japa should be made of the Mantra of the Great Devī as often as one may, and then with excellent songs and instrumental music let the festival be celebrated.

अधिवासं विधायेत्थं परेऽह्नि विहितक्रियः।

संकल्पं विधिवत् कृत्वा पञ्च देवान् प्रपूजयेत्॥५३॥

1. See p. 6, notes 4 and 6.

2. See p. 69, note 1.

3. i.e., one that goes on its breast—i.e., Nāga, or Snake.

4. See p. 70, note 1.

5. Ghosts.

6. See *ibid.*

7. See *ibid.*

8. A title of the Devī as Pārvatī (see p. 7, note 3).

*adhivāsaṁ vidhāyetthaṁ pare'hni vihitkriyaḥ/
saṁkalpaṁ vidhivat kṛtvā pañca devān prapūjayet//*

Having completed the Adhivāsa¹ in manner above, the following day, after performance of the compulsory daily duties, and having taken the vow, the Five Devas² should be worshipped.

मातृपूजां वसोर्धारां वृद्धिश्राद्धं समाचरन्।

महेशद्वारपालांश्च यजेत् भक्त्या समाहितः॥५४॥

*mātrpūjāṁ vasordhārāṁ vṛddhiśrāddhaṁ samācaran/
maheśadvārapālāṁśca yajet bhaktyā samāhitaḥ//*

पञ्च देवान् ब्रह्मादीन्।

After worshipping the Mātr̥s³ and making the Vasudhārā,⁴ and performing Vṛddhi-Śrāddha,⁵ the Door-keepers of Maheśa⁶ should, in a calm and devout frame of mind, be worshipped.

नन्दी महाबलः कीशवदनो गणनायकः।

द्वारपालाः शिवस्यैते सर्वे शस्त्रास्त्रपाणयः॥५५॥

*nandī mahābalaḥ kīśavadano gaṇanāyakaḥ/
dvārapālāḥ śivasyaite sarve śastrāstrapāṇayaḥ//*

The Door-keepers of Śiva are—Nandī, Mahābala, Kīśa-vadana, and Gaṇa-nāyaka; they are all armed with missiles and other weapons.

ततो लिङ्गं समानीय वेदीरूपां च तारिणीम्।

मण्डले सर्वतोभद्रे स्थापयेद्वा शुभासने॥५६॥

*tato liṅgaṁ samānīya vedīrūpāṁ ca tāriṇīm/
maṇḍale sarvatobhadre sthāpayedvā śubhāsane//*

सम्पूज्यान्महेशद्वारपालानाह नन्दीत्यादिनैकेन।

-
1. Preliminary rite.
  2. Brahmā and others.
  3. The sixteen Mātr̥kās, beginning with Gaurī, etc.
  4. See p. 529, note 2.
  5. See pp. 600-601.
  6. Śiva.

Bringing the Liṅga¹ and Tāriṇī,² as represented by the Gaurī-paṭṭa,³ they should be placed on a Sarvato-bhadra Maṇḍala,⁴ or on an auspicious seat.

अष्टभिः कलशैः शम्भुं मनुना त्र्यम्बकेन च।

स्नापयित्वाऽर्चयेत् भक्त्या षोडशैरुपचारकैः॥५७॥

*aṣṭbhiḥ kalaśaiḥ śambhuṁ manunā tryambakena ca/
snāpayitvā'rcayet bhaktyā ṣoḍaśairupacārakaiḥ//*

मनुना हीँ ओँ हौँ इति मन्त्रेण। त्र्यम्बकेन त्र्यम्बकं यजामहे इत्यादिना मन्त्रेण।

Śambhu should then be bathed with eight jars of water with the Mantra⁵ "Tryambaka," etc., and worshipped with the sixteen articles of worship⁶.

वेदीं च मूलमन्त्रेण तद्वत् संस्थाप्य पूजयन्।

कृताञ्जलिपुटः साधुः प्रार्थयेत् शङ्करं शिवम्॥५८॥

*vedīm ca mūlamantrena tadvat sansthāpya pūjayan/
kṛtāñjalipuṭaḥ sādhuḥ prārthayet śaṅkaraṁ śivam//*

मूलमन्त्रेण हीँ श्रीं दूँ स्वाहेति मन्त्रेण। वेदीमित्यत्र देवीमिति वा क्वचित्।

After bathing the Devī in a similar way with the Mūla Mantra, and worshipping Her, the good worshipper should pray to Śaṅkara with joined palms.

आगच्छ भगवन् शम्भो सर्वदेवनमस्कृत।

पिनाकपाणे सर्वेश महादेव नमोऽस्तु ते॥५९॥

*āgaccha bhagavan śambho sarvadevanamaskṛta/
pinākapāṇe sarveśa mahādeva namo'stu te//*

Mantra

Come, O Bhagavān! O Śambhu! O Thou before Whom all

1. i.e., Śiva-liṅga.
2. A title of Devī—"She Who saves."
3. Vedī-rūpām tāriṇīm, i.e., Tāriṇī in the form of a Vedī or Altar. The Gaurī-paṭṭa which symbolises the cosmic yoni and into which the Liṅga is fixed is like a Vedī to it. See p. 891, note 6.
4. A form of Yantra.
5. See ch. v, verse 210.
6. See p. 852, n. 2.

Devas bow! I bow to Thee, Who art armed with the Pināka,¹
Thee the Lord of all; O Great Deva.

आगच्छ मन्दिरे देव भक्तानुग्रहकारक।

भगवत्या सहाऽऽगच्छ कृपां कुरु नमो नमः॥६०॥

*āgaccha mandire deva bhaktānugrahakāraka/
bhagavatya sahā''gaccha kṛpāṁ kuru namo namaḥ//*

O Deva ! Thou Who conferrest benefits on Thy votaries! do
Thou in Thy mercy come to this temple with Bhagavatī :² I bow
to Thee again and again.

मातर्देवि महामाये सर्वकल्याणकारिणि।

प्रसीद शम्भुना सार्धं नमस्तेऽस्तु हरप्रिये॥६१॥

*mātardevi mahāmāye sarvakalyāṇakāriṇi/
prasīda śambhunā sārddham namaste'stu harapriye//*

O Mother! O Devī! O Mahā-māyā !³ O All-beneficent One!
be Thou, along with Śambhu, pleased: I bow to Thee, O Beloved
of Hara⁴.

आयाहि वरदे देवि भवनेऽस्मिन् वरप्रदे।

प्रीता भव महेशानि सर्वसम्पत्करी भव॥६२॥

*āyāhi varade devī bhavane'smin varaprade/
prītā bhava maheśāni sarvasampatkarī bhava//*

Come to this house, O Devī ! Thou Who grantest all boons,
be Thou pleased, and do Thou grant me all prosperity.

उत्तिष्ठ देवदेवेशि स्वैः स्वैः परिकरैः सहा।

सुखं निवसतां गेहे प्रीयेतां भक्तवत्सलौ॥६३॥

*uttiṣṭha devadeveśi svaiḥ svaiḥ parikaraiḥ saha/
sukham nivasatāṁ gehe prīyetāṁ bhaktavatsalau//*

Rise O Deva! Rise, O Queen of Devas! and Each with Thy
followers abide happy in this place; may Both of You be pleased,
You Who are kind to Your devotees.

1. Śiva's weapon, see *ante*.

2. The Devī.

3. The Devī as the wielder of, and liberator from, Māyā.

4. Śiva.

इति प्रार्थ्य शिवं देवीं मङ्गलध्वनिपूर्वकम्।

प्रदक्षिणं त्रिधा वेश्म कारयित्वा प्रवेशयेत्॥ ६४॥

*iti prārthya śivam devīm maṅgaladhvanipūrvakam/
pradakṣiṇam tridhā veśma kārayitvā praveśayet//*

ननु शङ्करं शिवाञ्च प्रति किं प्रार्थयेदित्यपेक्षायामाह आगच्छ भगवन् शम्भो इत्यादि।

Having thus prayed to Śiva and the Devī, They should first be carried three times round the Temple, keeping the latter on the right¹ to the accompaniment of joyful sounds,² and then taken inside.

पाषाणखनिते गर्ते इष्टकारचितेऽपि वा।

अधस्त्रिभागलिङ्गस्य रोपयेन्मूलमुच्चरन्॥ ६५॥

*pāṣāṇakhanite garte iṣṭakāracite'pi vā/
adhastribhāgaṅgasya ropayenmūlamuccaran//*

Repeating the Mūla Mantra, one-third of the Liṅga should be set in a hollow made in a piece of stone or in a masonry hole,

यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत् पृथ्वी च सागराः।

तावदत्र महादेव स्थिरो भव नमोऽस्तु ते॥ ६६॥

*yāvaccandraśca sūryaśca yāvat pṛthvī ca sāgarāḥ/
tāvadatra mahādeva sthīro bhava namo'stu te//*

पाषाणेत्यादि। ततो मूलं मन्त्रमुच्चरन् साधकः पाषाणे स्वनिते इष्टकारचितेऽपि वा गर्ते लिङ्गस्याऽधस्त्रिभागमधो रोपयेत्।

(with the following Mantra)

Mantra

O Mahādeva! do Thou remain here so long as the Moon and the Sun endure, so long as the Earth and the Oceans endure : I bow to Thee.

मन्त्रेणानेन सुदृढं कारयित्वा सदाशिवम्।

उत्तराग्रां तत्र वेदीं मूलेनैव प्रवेशयेत्॥ ६७॥

1. Pradakṣiṇa.

2. Such as Uludhvani.

*mantreṇānena sudṛḍham kārāyitvā sadāśivam/
uttarāgrām tatra vedīm mūlenaiva praveśayet//*

Having firmly fixed Sadā-śiva with this Mantra, the Gaurī-paṭṭa, with its tapering end to the North, should be placed over the Liṅga, that it may be pierced by the latter¹.

स्थिरा भव जगद्धात्रि सृष्टिस्थित्यन्तकारिणि।

यावद्विवानिशानाथौ तावदत्र स्थिरा भव॥ ६८॥

*sthirā bhava jagaddhātri sṛṣṭisthityantakāriṇi/
yāvaddivāniśānāthau tāvadattra sthirā bhava//*

मन्त्रेणेत्यादि। अनेन यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्चेत्यादिना मन्त्रेण सदाशिवं सुदृढं कारयित्वा मूलैर्नैव मन्त्रेण तत्र सदाशिवे वेदीं प्रवेशयेत्।

Mantra

Be Thou here, O Jagad-dhātṛi!² Thou That art the Cause of creation; existence, and destruction of things; abide Thou here so long as the Sun and the Moon endure.

अनेन सुदृढीकृत्य लिङ्गं स्पष्टा पठेदिमम्॥ ६९॥

anena sudṛḍhīkṛtya liṅgam spaṣṭvā paṭhedimam//

सुदृढीकृत्य वेदीमिति शेषः।

Having firmly fixed it, the Liṅga should be touched and the following (Mantra) should be repeated.

व्याघ्रा भूताः पिशाचाश्च गन्धर्वाः सिद्धचारणाः।

यक्षा नागाश्च वेतालाः लोकपाला महर्षयः॥ ७०॥

मातरो गणनाथाश्च विष्णुर्ब्रह्मा बृहस्पतिः।

यस्य सिंहासने युक्ता भूचराः खेचरास्तथा॥ ७१॥

आवाहयामि तं देवं त्र्यक्षमीशानमव्ययम्।

आगच्छ भगवन्नत्र ब्रह्मनिर्मितयन्त्रके॥ ७२॥

1. The Liṅga is already fixed and erect, the head enters the aperture of the Gaurī-paṭṭa, which is then slipped over the Liṅga until it reaches its resting-place.
2. The Devī as World-Creatrix.

*vyāghrā bhūtāḥ piśācāśca gandharvāḥ siddhacāraṇāḥ/
yakṣā nāgāśca vetālāḥ lokapālā maharṣayaḥ//
mātaro gaṇanāthāśca viṣṇurbrahmā bṛhasptiḥ/
yasya śimhāsane yuktā bhūcarāḥ khecarāstathā//
āvāhayāmi taṁ devaṁ tryakṣamīśānamavyayam/
āgaccha bhagavannatra brahmanirmitayantrake//*

Mantra

I invoke that Deva who has three eyes, the imperishable Isāna,¹ around whose lion-seat² are tigers, Bhūtas, Piśācas,³ Gandharvas,⁴ Siddhas,⁵ Cāraṇas,⁶ Yakṣas,⁷ Nāgas,⁸ Vetālas,⁹ Loka-pālas,¹⁰ Maharṣis,¹¹ Mātr̥s,¹² Gaṇanāthas,¹³ Viṣṇu, Brahmā, and Bṛhaspati,¹⁴ and all beings which live on earth or in the air; come, O Bhagavān! to this Yantra, which is the handiwork of Brahmā, for the prosperity and happiness of all.

ध्रुवाय भव सर्वेषां शुभाय च सुखाय च।

ततो देवप्रतिष्ठोक्तविधिना स्नापयन् शिवम्॥७३॥

*dhruvāya bhava sarveṣāṁ śubhāya ca sukhāya ca/
tato devapratisthoktavidhinā snāpayan śivam//*

Beloved! Śiva should then be bathed according to the injunctions relating to the consecration of a Deva, and having been meditated upon as before-mentioned, should be worshipped with mental offerings¹⁵.

-
1. Lord, Ruler.
  2. Śimhāsana, i.e., throne.
  3. Ghosts, Ghouls and filthy spirits.
  4. See p. 6, note 6.
  5. See p. 6, note 4.
  6. See p. 7, note 5.
  7. Attendants of Kubera the Deva of Wealth.
  8. Serpent divinities.
  9. See p. 42, note 2; 67 note 1.
  10. Guardians of the Quarters, p. 325, note 2.
  11. Great Ṛsis, or sages.
  12. Divine Mothers, Gaurī, etc.
  13. See p. 7, note 1.
  14. Guru of the Celestials.
  15. Articles of worship. See Ch. III, 52, ante.

प्राग्वद्ध्यात्वा मानसोपचारैः सम्पूजयेत् प्रिये ।

विशेषमर्घ्यं संस्थाप्य समर्घ्यं गणदेवताः ।

पुनर्ध्यात्वा महेशानं पुष्पं लिङ्गोपरि न्यसेत् ॥ ७४ ॥

*prāgvaddhyātvā mānasopacāraiḥ sampūjayet priye/
viśeṣamarghyaṁ saṁsthāpya samarçya gaṇadevatāḥ/
punardhyātvā maheśānaṁ puṣpaṁ liṅgopari nyaset//*

इमं कं पठेदित्याकाङ्क्षायामाह व्याघ्रभूता इत्यादीत्यादि ।

After placing a special Arghya,¹ and having worshipped the Gaṇa-devatās,² and meditated upon Maheśa³ again, flowers should be placed on the Liṅga.

पाशाङ्कुशपुटा शक्तिर्यादिसान्ताः सबिन्दुकाः ।

हौं हंस इति मन्त्रेण तत्र प्राणान् निवेशयेत् ।

चन्दनागुरुकाश्मीरैर्विलिप्य गिरिजापतिम् ॥ ७५ ॥

*pāśāṅkuśaputā śaktiryādisāntāḥ sabindukāḥ/
haum haṁsa iti mantreṇa tatra prāṇān niveśayet/
candanāguruḥkāśmīrairvilipya girijāpatim//*

Repeating the Śakti Bīja⁴ between Pāśa⁵ and Aṅkuśa,⁶ and the letters from Ya to Sa⁷ with Nāda-bindu, and then "Haum Haṁsaḥ,"⁸ the Prāṇas of Sadāśiva should be placed into the Liṅga⁹.

यजेत् प्रागुक्तविधिना षोडशैरुपचारकैः ।

जातनामादिसंस्कारान् कृत्वा पूर्वविधानवत् ॥ ७६ ॥

*yajet prāguktavidhinā ṣoḍaśairupacārakaiḥ/
jātanāmādisaṁskārān kṛtvā pūrvavidhānavat//*

1. Offering. See Ch. V, 158.

2. The surrounding Devas.

3. Śiva.

4. i.e., Hrīm.

5. Ām.

6. Krom.

7. Ya, Ra, La, Va, Śa, Ṣa, Sa.

8. The Mantra so formed is — Ām Hrīm Krom Yam Ram Lam Varṁ Śaṁ Ṣaṁ Haum Haṁsaḥ.

9. The Liṅga is vitalised by the Prāṇa-pratiṣṭhā or life-giving ceremony. As to Prāṇa, see author's *World as Power : Life*.

पाशेत्यादि । पाशाङ्कुशपुट पाशाङ्कुशाभ्याम् आँ क्रौं बीजाभ्यां पुट आद्यन्तयोः संयोगो यस्यास्तथाभूता शक्तिः हीं बीजं पूर्वमुच्येत । ततः सविन्दुकाः सानुस्वारा यादिसान्ता वर्णा वक्तव्याः । ततो हौं हंसः इत्युच्येत् । योजनया आँ हीं क्रौं यं रं लं वं शं षं सं हौं हंसः इति मन्त्रो जातः । इत्यनेन मन्त्रेण प्रागुक्तविधानेन तत्र लिङ्गे प्राणान्निवेशयेत् ।

Then, smearing the Husband of the Daughter of the Mountain¹ with sandal, aguru, and saffron, He should be worshipped with the sixteen articles of worship according to the injunctions laid down after performing the Jātā, the Nāma,² and other rites.

समाप्य सर्वं विधिवत् वेद्यां देवीं महेश्वरीम् ।

अभ्यर्च्य तत्र देवस्य मूर्तीरष्टौ प्रपूजयेत् ॥ ७७ ॥

*samāpya sarvaṁ vidhivat vedyāṁ devīm mahēśvarīm/
abhyarcya tatra devasya mūrtīraṣṭau prapūjayet//*

तत्र वेद्यामेव ।

After concluding everything according to the injunctions, and after worshipping the Devī in the Gaurī-paṭṭa, the eight images of the Deva should be carefully worshipped.

शर्वः क्षितिः समुद्दिष्टा भवो जलमुदाहता ।

रुद्रोऽग्निरुग्रो वायुः स्याद् भीम आकाशशब्दितः ॥ ७८ ॥

पशोः पतिर्यजमानो महादेवः सुधाकरः ।

ईशानः सूर्य इत्येते मूर्तयोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥ ७९ ॥

*śarvaḥ kṣitiḥ samuddiṣṭā bhavo jalamudāhṛtā/
rudro'gnirugro vāyuḥ syād bhīma ākāśaśabditaḥ//
paśoḥ patiryajamāno mahādevaḥ sudhākaraḥ/
īśānaḥ sūrya ityete mūrtayo'sṭau prakīrtitaḥ//*

महादेवस्य प्रपूज्या अष्टौ मूर्तीराह शर्वः क्षितिरितिदिभ्यां द्वाभ्याम् ।

By the name Śarva³ his relation to the Earth is shown; by

1. Girijā-pati—the Husband (Lord=Patī) of the Daughter (-Jā) of the (Himālaya) Mountain (Giri), whose emblem the Līṅga is.
2. See Ch. ix, 131-143, for Jāta (Birth), and Nāma (Naming) rites of children.
3. This and the following are the names of the eight forms of Śiva. As Śarva he is the presiding Deva of Earth, as Bhava of water and so on.

Bhava, Water; by Rudra, Fire; by Ugra, Wind; by Bhīma, Ether;¹ by Paśu-pati the Employer of a priest for sacrifice,² by Mahādeva the Source of Nectar,³ and by Isāna, the Sun; these are declared to be the Eight forms.

प्रणवादिनमोऽन्तेन प्रत्येकाह्वानपूर्वकम् ।

पूर्वादीशानपर्यन्तमष्ट मूर्तीः क्रमाद्यजेत् ॥ ८० ॥

*pranavādinamo'ntena pratyekāhvānapūrvakam/
pūrvādīśānaparyantamaṣṭa mūrtiḥ kramādyajet//*

ननु केन विधिना महादेवस्याष्टौ मूर्तीः प्रपूजयेदित्यपेक्षायामाह प्रणवादीत्यादि । प्रणवादिनमोऽन्तेन नाममन्त्रेण । पूर्वात् पूर्वमारभ्य । यथा शर्व क्षितिमूर्ते इहागच्छ इह तिष्ठ इह सन्निधेहि मम पूजां गृहाणेत्याहूय ओँ शर्वाय क्षितिमूर्तये नम इति मन्त्रेण वेद्यां पूर्वदेशे गन्धपुष्पादिभिः शर्व क्षितिमूर्तिं यजेत् । एवमेवाऽऽग्नेयादिषु क्रमतोऽन्या अपि सप्त मूर्तीर्यजेत् ।

Each of these should be invoked and worshipped in their order (in the corners), beginning with the East and ending with the North-East, uttering the *Pranava*⁴ first and *Namaḥ* last⁵.

इन्द्रादिदिक्पतीनिष्ठा ब्राह्म्याद्याश्चाऽष्टमातृकाः ।

वृषं वितानं गेहादि दद्यादीशाय साधकः ॥ ८१ ॥

1. Ākāśa.

2. Yajamāna. By this name (Paśupati) Śiva is denoted as Lord of men (see note 6 below).

3. Sudhā-kara—i.e., the Moon.

4. Om.

5. The Mantras which are said are —Om Śarvāya kṣiti-mūrtaye Namaḥ; Om Bhavāya jalamūrtaye Namaḥ; Om Rudrāya agni-mūrtaye Namaḥ; Om Ugrāya vāyumūrtaye Namaḥ; Om Bhīmāya ākāśa-mūrtaye Namaḥ; Om Paśu-pataye yajamāna-mūrtaye Namaḥ; Om Mahādevāya somamūrtaye Namaḥ; Om Isānāya sūryamūrtaye Namaḥ. Bhava means existence—and water—the first of things. Rudra means fierce, and so in Agni (Fire). Ugra means strong beyond measure, and Pavana or Vāyu is that. Bhīma means terrific and the great Void is terrific. The Yajamāna is like an animal (Paśu), which requires to be guided, and the Lord of Paśu (Paśu-pati) does that. Mahādeva is the great benignant Deva—the abode of all which is sweet and life-giving. Isāna is the Lord of all.

*indrādidikpatīniṣṭvā brāhmyādyāścā'ṣṭamātrkāḥ/
vṛṣaṇi vitānaṇi gehādi dadyādīśāya sādhakāḥ//*

After having worshipped Indra and the other Dikpālas,¹ the eight Mātr̥s, Brāhmī, and others, the worshipper should give to Īśa the Bull, awning,² house, and the like.

ततः कृताञ्जलिर्भक्त्या प्रार्थयेत् पार्वतीपतिम्॥८२॥

tataḥ kṛtāñjalirbhaktyā prārthayet pārvatīpatim//

इष्टा पूजयित्वा ।

Then, with joined palms, he should with fervour pray to the Husband of Pārvatī (as follows).

गृहेऽस्मिन् करुणासिन्धो स्थापितोऽसि मया प्रभो ।

प्रसीद भगवन् शम्भो सर्वकारणकारण॥८३॥

यावत् ससागरा पृथ्वी यावत् शशिदिवाकरौ ।

तावदस्मिन् गृहे तिष्ठ नमस्ते परमेश्वर॥८४॥

गृहेऽस्मिन् यस्य कस्यापि जीवस्य मरणं भवेत् ।

न तत्पापैः प्रलिप्येऽहं प्रसादात्तव धूर्जटे॥८५॥

*gr̥he'smin karuṇāsindho sthāpito'si mayā prabho/
prasīda bhagavan śambho sarvakāraṇakāraṇa//
yāvat sasāgarā pṛthvī yāvat śasīdivākaraṇau/
tāvadasmin gr̥he tiṣṭha namaste paramēśvara//*

*gr̥he'smin yasya kasyāpi jīvasya maraṇaṇi bhavet/
na tatpāpaiḥ pralipyē'haṇi prasādāttava dhūrjate//*

Mantra

O Ocean of Mercy! O Lord! Thou hast been placed in this place by me; be Thou pleased (with me). O Śāmbhu! Thou Who art the Cause of all causes, do Thou abide in this room, O Supreme Deva! so long as the Earth with all its Oceans exists, so long as the Moon and the Sun endure : I bow to Thee. Should

1. The Protectors of the Quarters Indra and others. See *ante*, under vv. 70-72.

2. Placed on temple at time of consecration.

there occur in this temple, the death of any living being,¹ may I, O Dhūrjaṭi!² by Thy grace, be kept from that sin.

ततः प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य गृहं व्रजेत्।

प्रभाते पुनरागत्य स्नापयेच्चन्द्रशेखरम्॥८६॥

*tataḥ pradakṣiṇīkṛtya namaskṛtya grhaṁ vrajet/
prabhāte punarāgatya snāpayeccandraśekharam//*

ननु पार्वतीपतिं किं प्रार्थयेदित्याकाङ्क्षायामाह गृहेऽस्मिन् करुणासिन्धो इत्यादि।

The dedicator should go round the image, keeping it on his right, and, having bowed before the Deva, go home. Returning again in the morning, he should bathe Candraśekhara³.

शुद्धैः पञ्चामृतैः स्नानं प्रथमं प्रतिपादयेत्।

ततः सुगन्धितोयानां कलशैः शतसंख्यकैः॥८७॥

*śuddhaiḥ pañcāmṛtaiḥ snānaṁ prathamam pratipādayet/
tataḥ sugandhitoyānāṁ kalasaiḥ śatasamkhyakaiḥ//*

ननु केन द्रव्येण शिवं स्नापयेदित्यपेक्षायामाह शुद्धैरित्यादि।

संपूज्य तं यथाशक्त्या प्रार्थयेत् भक्तिभावतः॥८८॥

saṁpūjya taṁ yathāśaktyā prārthayet bhaktibhāvataḥ//

तम् शिवम्।

He should first be bathed with consecrated Pañcāmṛta and then with a hundred jars of scented water; and the worshipper, having worshipped Him to the best of his powers, should pray to Him (as follows).

विधिहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं यदर्चितम्।

सम्पूर्णमस्तु तत् सर्वं त्वत्प्रसादादुमापते॥८९॥

यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत् पृथ्वी च सागराः।

तावन्मे कीर्तिरतुला लोके तिष्ठतु सर्वदा॥९०॥

1. i.e., in the Temple or its precincts.

2. Dhūrjaṭi—Śiva having the burden—dhūr—of the three worlds.

3. Śiva, so called on account of the crescent Moon which He has on His forehead.

*vidhihīnaṁ kriyāhīnaṁ bhaktihīnaṁ yadarcitam/
sampūrṇamastu tat sarvaṁ tvaṭprasādādumāpate//
yāvaccandraśca sūryaśca yāvat pṛthvī ca sāgarāḥ/
tāvanme kīrtiratulā loke tiṣṭhatu sarvadā//*

Mantra

O Husband of Umā!¹ if there has been any irregularity, omission, want of devotion in this worship, may they all by Thy grace, be rectified, and may my fame remain incomparable in this world so long as the Moon, the Sun, the Earth, and its Oceans endure.

नमस्त्यक्षाय रुद्राय पिनाकवरधारिणे ।

विष्णुब्रह्मेन्द्रसूर्याद्यैरर्चिताय नमो नमः ॥ ११ ॥

*namastryakṣāya rudrāya pinākavaradhāriṇe/
viṣṇubrahmēndrasūryādyairarcitāya namo namaḥ//*

I bow to the three-eyed Rudra, Who wields the excellent Pināka, to Him Who is worshipped by Viṣṇu, Brahmā, Indra, Sūrya, and other Devas, I bow again and again.

ततस्तु दक्षिणां दत्त्वा भोजयेत् कौलिकान् द्विजान् ।

भक्ष्यैः पेयैश्च वासोभिर्दरिद्रान् परितोषयेत् ॥ १२ ॥

*tatastu dakṣiṇāṁ dattvā bhojayet kaulikān dvijān/
bhakṣyaiḥ peyaiśca vāsobhirdaridrān paritoṣayet//*

The worshipper should, then make presents,² and feast the Kaulika-dvijas,³ and give pleasure to the poor by gifts of food, drink; and clothes.

-
1. Umā is a name of Devī. See Canto I of Kālidāsa's *Kumārasanibhava*; Umeti mātṛā tapaso niṣiddhā, Paścād umākhyāṁ sumukhī jagāma. ("Oh (u) do not (mā). Thus was She restrained from Tapas by (Her) mother : thereafter She of beautiful face went by the name of Umā.")
  2. Dakṣiṇā.
  3. i.e., a Kaul who has received his Pūrṇābhīṣeka initiation, upon which he is born again. The passage may also be interpreted to mean Kaulikas and Dvijas (twice-born classes).

प्रत्यहं पूजयेद्देवं यथाविभवमात्मनः ।

स्थावरं शिवलिङ्गं तु न कदापि विचालयेत् ॥ ९३ ॥

*pratyaham pūjayeddevam yathāvibhavamātmanah/
sthāvaram śivaliṅgam tu na kadāpi vicālayet//*

The Deva should be worshipped every day according to one's means. The fixed¹ Śiva-liṅga should on no account be removed.

अचलस्येशलिङ्गस्य प्रतिष्ठा कथितेति ते ।

सङ्क्षेपात् परमेशानि सर्वागमसमुद्भूता ॥ ९४ ॥

*acalasyeśaliṅgasya pratiṣṭhā kathiteti te/
saṅkṣepāt paramēśāni sarvāgamasamuddhṛtā//*

ननु शिवं किं प्रार्थयेदित्याकाङ्क्षायामाह विधिहीनमित्यादि ।

Paramēśvarī ! I have in brief spoken to Thee of the rites relating to the consecration of the immovable² Śiva-liṅga, gathering the same from all the Āgamas.

श्रीदेव्युवाच

यद्यकस्माद्देवतानां पूजाबाधो भवेद्विभो ।

विधेयं तत्र किं भक्तैस्तन्मे कथय तत्त्वतः ॥ ९५ ॥

śrīdevyuvāca

*yadyakasmāddevatānām pūjābādhō bhavedvibhō/
vidheyam tatra kiṁ bhaktaistanme kathaya tattvataḥ//*

Śrī Devī said :

If, O Lord ! there be an accidental omission in the worship of the Devas, then what should be done by their votaries—do Thou speak in detail about this.

अपूजनीया कैर्दोषैर्भवेयुर्देवमूर्तयः ।

त्याज्या वा केन दोषेण तदुपायश्च भण्यताम् ॥ ९६ ॥

*apūjanīyā kaidoṣairbhaveyurdevamūrtayah/
tyājyā vā kena doṣeṇa tadupāyaśca bhanyatām//*

1. Sthāvara. The image of any other Deva may be moved, but not a Śiva-liṅga. Where it has been fixed it must remain.
2. Acala.

श्रीदेव्युवाच यदीत्यादि । तत्र पूजाबाधे सति ।

Say, on account of what faults are images of Devas unfit for worship, and should thus be rejected,¹ and what should be done?

श्रीसदाशिव उवाच

एकाहमर्चनाबाधे द्विगुणं देवमर्चयेत् ।
दिनद्वये तद्विगुणं तद्वैगुण्यं दिनत्रये ॥ ९७ ॥

śrīsadaśiva uvāca

*ekāhamarcanābādhe dviguṇaṁ devamarcayet/
dinadvaye tadviguṇaṁ tadvaiгуṇyaṁ dinatraye//*

Śrī Sadāśiva said :

If there be an omission to worship an image for a day, then (the next day) the worship should be twice performed; if for two days, then the worship should be four times performed; if for three days, then it should be celebrated eight times.

ततः षण्मासपर्यन्तं यदि पूजा न सम्भवेत् ।

तदाऽष्टकलशैर्देवं स्नापयित्वा यजेत् सुधीः ॥ ९८ ॥

*tataḥ ṣaṇmāsaparyantaṁ yadi pūjā na sambhavet/
tadā'ṣṭakalaśairdevaṁ snāpayitvā yajet sudhīḥ//*

If the omission extends three days, but does not exceed six months, then the wise man should worship after bathing the Deva with eight jars of water.

षण्मासात् परतो देवं प्राक्संस्कारविधानतः ।

पुनः सुसंस्कृतं कृत्वा पूजयेत् साधकाग्रणीः ॥ ९९ ॥

*ṣaṇmāsāt parato devaṁ prākṣaṁskāravidhānataḥ/
punaḥ susaṁskṛtaṁ kṛtvā pūjayet sādhaḥkāgrāṇiḥ//*

एवं प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच एकाहमर्चनाबाधे इत्यादि ।

If the period of omission exceeds six months, then the excellent worshipper should carefully consecrate the Deva

1. e.g., where the image is polluted or injured, and the like (*vide post*, verse 100).

according to the rules already laid down, and then worship Him.

खण्डितं स्फुटितं व्यङ्गं संस्पृष्टं कुष्ठरोगिणा।

पतितं दुष्टभूम्यादौ न देवं पूजयेद्बुधः॥१००॥

*khaṇḍitam sphuṭitam vyaṅgam saṁsprṣṭam kuṣṭharogiṇā/
patitam duṣṭabhūmyādau na devaṁ pūjayedbudhaḥ//*

The wise man should not worship the image of a Deva which is broken or is holed, or which has lost a limb, or has been touched by a leper, or has fallen on unholy ground.

हीनाङ्गं स्फुटितं भग्नं देवं तोये विसर्जयेत्।

स्पर्शादिदोषदुष्टं तु संस्कृत्य पुनरर्चयेत्॥१०१॥

*hīnāṅgam sphuṭitam bhagnam devaṁ toye visarjayet/
sparśādidoṣaduṣṭam tu saṁskṛtya punararcayet//*

The image of a Deva with missing limbs, or which is broken or has holes in it, should, be consigned to water. If the image has been made impure by touch, it should be consecrated, and then worshipped.

महापीठेऽनादिलिङ्गे सर्वदोषविवर्जिते।

सर्वदा पूजयेत्तत्र स्वं स्वमिष्टं सुखाप्तये॥१०२॥

*mahāpīṭhe'nādiliṅge sarvadoṣavivarjite/
sarvadā pūjayettatra svaṁ svamiṣṭam sukhāptaye//*

The Mahāpīṭhas and Anādi-liṅgas¹ are free from all deficiencies, and these should always be worshipped for the attainment of happiness by each worshipper as he pleases.

यद्यत्पृष्टं महामाये नृणां कर्मानुजीविनाम्।

निःश्रेयसाय तत् सर्वं सविशेषं प्रकीर्तितम्॥१०३॥

*yadyatprṣṭam mahāmāye nṛṇāṁ karmānujīvinām/
niḥśreyasāya tat sarvaṁ saviśeṣaṁ prakīrtitam//*

Mahāmāyā! whatever Thou hast asked for the good of men who act with a view to the fruits of action, I have answered all this in detail.

1. See ante, p. 890, note 6.

विना कर्म न तिष्ठन्ति क्षणार्धमपि देहिनः।

अनिच्छन्तोऽपि विवशाः कृष्यन्ते कर्मवायुना॥ १०४॥

*vinā karma na tiṣṭhanti kṣaṇārdhamapi dehinaḥ/
anicchanto'pi vivaśāḥ kṛṣyante karmavāyunā//*

Men cannot live without some actions even for half a moment. Even when men are, unwilling, they are, in spite of themselves, drawn by the force of Action¹.

कर्मणा सुखमश्नन्ति दुःखमश्नन्ति कर्मणा।

जायन्ते च प्रलीयन्ते वर्तन्ते कर्मणो वशात्॥ १०५॥

*karmanā sukhamaśnanti duḥkhamaśnanti karmanā/
jāyante ca praliyante vartante karmaṇo vaśāt//*

By Action men enjoy happiness, and by Action again they suffer pain. They are born, they live, and they die the slaves of Action².

अतो बहुविधं कर्म कथितं साधनान्वितम्।

प्रवृत्तयेऽल्पबोधानां दुश्चेष्टितनिवृत्तये॥ १०६॥

*ato bahuvidhaṁ karma kathitaṁ sādhanānvitam/
pravṛttaye'lpabodhānāṁ duṣceṣṭitanivṛttaye//*

It is for this that I have spoken of various kinds of action, such as Sādhana and the like, for the guidance of the intellectually weak in the paths of righteousness, and that they may be restrained from wicked acts.

यतो हि कर्म द्विविधं शुभञ्चाऽशुभमेव च।

अशुभात् कर्मणो यान्ति प्राणिनस्तीव्रयातनाम्॥ १०७॥

*yato hi karma dvividhaṁ śubhañcā'śubhameva ca/
aśubhāt karmaṇo yānti prāṇinastīvrayātanaṁ//*

व्यङ्गम् विगताङ्गम्।

There are two kinds of action—good and evil; the effect of evil action is that men suffer acute pain.

1. Karmavāyu. Human activity is compared to Air (Vāyu) as its characteristic is Motion (Calanapara).
2. That is, Karma prompted by wordly motives (see verse 112, post).

कर्मणोऽपि शुभादेवि फलेष्वासक्तचेतसः।

प्रयान्त्यायान्त्यमुत्रेह कर्मशृङ्खलयन्त्रिताः॥ १०८॥

*karmano'pi śubhāddevi phaleṣvāsaktacetasaḥ/
prayāntyāyāntyamutreha karmaśṛṅkhalayantritāḥ//*

And, O Devī! those who do good acts with minds intent on the fruits thereof go to the next world, and come back again to this, chained by their action¹.

यावन्न क्षीयते कर्म शुभं वाऽशुभमेव वा।

तावन्न जायते मोक्षो नृणां कल्पशतैरपि॥ १०९॥

*yāvanna kṣīyate karma śubham vā'śubhameva vā/
tāvanna jāyate mokṣo nṛṇāṃ kalpaśatairapi//*

Therefore men will not attain final Liberation even at the end of a hundred Kalpas² so long as action, whether good or evil, is not destroyed.

यथा लौहमयैः पाशैः पाशैः स्वर्णमयैरपि।

तथा बद्धो भवेज्जीवः कर्मभिश्चाऽशुभैः शुभैः॥ ११०॥

*yathā lauhamayaiḥ pāśaiḥ pāśaiḥ svarṇamayairapi/
tathā baddho bhavej्जीवः karmabhiścā'śubhaiḥ śubhaiḥ//*

एवं नानाविधानि सुखप्रापकानि प्रचुरसाधनसंयुक्तानि कर्माणि व्याहृत्येदानीं ब्रह्मज्ञानेनैव लोका मुक्तिमधिगच्छेयुर्नतु कर्मभिरिति व्याहर्तुमुपक्रमते कर्मणोऽपि शुभादित्यादि। हे देवि शुभादपि कर्मणो हेतोः फलेष्वासक्तचेतसो जनाः कर्म-शृङ्खलयन्त्रिताः कर्मरूपेण निगडेन बद्धाः सन्तो लोकादस्मादमुत्र परलोके प्रयान्ति तस्माच्च लोकात् पुनरिहाऽऽयान्ति मुक्तिभाजिनस्तु न भवन्तीत्यर्थः।

As a man in bound, be it by a gold or iron chain, so he is bound by his action, be it good or evil.

कुर्वाणः सततं कर्म कृत्वा कष्टशतान्यपि।

तावन्न लभते मोक्षं यावत् ज्ञानं न विन्दति॥ १११॥

*kurvāṇaḥ satataṃ karma kṛtvā kaṣṭaśatānyapi/
tāvanna labhate mokṣaṃ yāvat jñānaṃ na vindati//*

1. For action which involves the thirst for life leads to life in birth and rebirth.
2. A Kalpa is 4,320,000,000 years.

न विन्दति न लभते ।

So long as a man, has not Knowledge,¹ he does not attain final Liberation, even though he be in the constant practice of religious acts and a hundred austerities.

ज्ञानं तत्त्वविचारेण निष्कामेणापि कर्मणा ।

जायते क्षीणतमसां विदुषां निर्मलात्मनाम् ॥ ११२ ॥

*jñānaṁ tattvavicāreṇa niṣkāmeṇāpi karmaṇā/
jāyate kṣīṇatamasāṁ viduṣāṁ nirmalātmanām//*

The Knowledge of the wise from whom the darkness of ignorance² is removed, and whose souls are pure,³ arises from the performance of duty without expectation of fruit or reward,⁴ and by constant meditation on the Brahman⁵.

ब्रह्मादितृणपर्यन्तं मायया कल्पितं जगत् ।

सत्यमेकं परं ब्रह्म विदित्वैवं सुखी भवेत् ॥ ११३ ॥

*brahmāditṛṇaparyantaṁ māyayā kalpitaṁ jagat/
satyamekam paraṁ brahma viditvaivaṁ sukhī bhavet//*

ननु मोक्षैकसाधनं ज्ञानं कथमुत्पद्यते तत्राह ज्ञानमित्यादि । तत्त्वविचारेण ब्रह्मणो विचारेण क्षीणतमसाम् क्षीणाज्ञानरूपान्धकाराणाम् । निर्मलात्मनां विमलान्तःकरणानाम् ।

He who knows that all which is in this universe from Brahmā to a blade of grass is but the creation of Māyā,⁶ and that the Brahman is the one and Supreme Reality is happy.

विहाय नामरूपाणि नित्ये ब्रह्मणि निश्चले ।

परिनिश्चिततत्त्वो यः स मुक्तः कर्मबन्धनात् ॥ ११४ ॥

1. Jñāna : that is, Brahma-Jñāna. A distinction is made between Jñāna, which leads to Liberation and Vijñāna which is proficiency in the Arts and Sciences.
2. Kṣīṇatamaḥ—from whose mind the Tamo-guṇa has disappeared.
3. Nirmalātmanā.
4. Niṣkāma-karma.
5. Tattva-vicāra—that is, meditation on the Tattvas and the Supreme Tattva, the Brahman.
6. The Power of Śiva, whereby the worlds appear. See *Śakti and Śākta*. Cf. Ch. ii, verse 34, 46.

*vihāya nāmarūpāṇi nitye brahmaṇi niṣcale/
pariniṣcitatattvo yaḥ sa muktaḥ karmabandhanāt//*

That man is released from the bonds of action who, renouncing Name and Form, has attained to complete knowledge of the Reality¹ of the eternal and immutable Brahman.

न मुक्तिर्जपनाद्धोमादुपवासशतैरपि ।

ब्रह्मैवाऽहमिति ज्ञात्वा मुक्तो भवति देहभृत् ॥ ११५ ॥

*na muktirjapanāddhomādupavāsaśatairapi/
brahmaivā'hmiti jñātvā mukto bhavti dehabhṛta//*

विहायेत्यादि । नित्ये अविनाशिनि निश्चले पूर्वरूपापरित्यागिनि परिनिश्चितं सम्यक् निर्णीतं तत्त्वं याथार्थ्यं येन स परिनिश्चिततत्त्वः ।

Liberation² does not come from Japa,³ Homa,⁴ or a hundred fasts; man becomes liberated by the knowledge that he himself is Brahman⁵.

आत्मा साक्षी विभुः पूर्णः सत्योऽद्वैतः परात्परः ।

देहस्थोऽपि न देहस्थो ज्ञात्वैवं मुक्तिभाग् भवेत् ॥ ११६ ॥

*ātmā sākṣī vibhuḥ pūrṇaḥ satyo'dvaitaḥ parātparaḥ/
dehastho'pi na dehastho jñātvaivaṁ muktibhāg bhavet//*

Final Liberation is attained by the knowledge that the Ātmā (Spirit) is the Witness,⁶ is the Truth,⁷ is omnipresent, is one,⁸ free from all illuding distractions of self and not-self,⁹ the supreme; and, though Abiding in the body, is not in the body¹⁰.

-
1. Tattva. "Being, Manifestation and Bliss belong to the Brahman. Name and Form to the manifested world."
  2. Mukti.
  3. Recitation of Mantras.
  4. Sacrifice (see *ante*, Ch. VI, 119-164).
  5. Brahmaivāhaṁ—*i.e.*, Brahma eva aham—"I verily am the Brahman"; or Sa'haṁ—*i.e.*, Saḥ Aham—"I am He."
  6. *i.e.*, independent witness of a man's actions—as it is said, Ātmā sākṣī cetā kevalo nirguṇaśca. (Svetāśvatara, 6, 11).
  7. Satyaṁ, that is the Real, that is the True.
  8. Pūrṇa=Impartite, which Bhāratī renders by Akhaṇḍa.
  9. Advaita.
  10. The Spirit, being One, is not confined to the body. There is but one Spirit, in which all bodies inhere.

बालक्रीडनवत् सर्वं रूपनामादिकल्पनम् ।

विहाय ब्रह्मनिष्ठो यः स मुक्तो नाऽत्र संशयः ॥ ११७ ॥

*bālakrīḍanavat sarvaṃ rūpanāmādikalpanam/
vihāya brahmaniṣṭho yaḥ sa mukto nā'tra saṁśayaḥ//*

All imagination of Name, Form and the like are but the play of a child. He who put away all this and is firmly attached to the Brahman, is, without doubt, liberated.

मनसा कल्पिता मूर्तिर्नृणां चेन्मोक्षसाधनी ।

स्वप्नलब्धेन राज्येन राजानो मानवास्तदा ॥ ११८ ॥

*manasā kalpitā mūrtirnrṇāṁ cenmokṣasādhānī/
svapnalabdhenā rājyena rājāno mānavāstadā//*

आत्मेत्यादि । साक्षी शुभाशुभद्रष्टा । विभुः व्यापकः । पूर्णः अखण्डरूपः । अद्वैतः स्वजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यः ।

If the form imagined by the (human) mind were to lead to Liberation, then undoubtedly men would be Kings by virtue of such kingdoms as they gain in their dreams.

मृच्छिलाधातुदार्वादिमूर्तावीश्वरबुद्ध्यः ।

क्लिश्यन्तस्तपसा ज्ञानं विना मोक्षं न यान्ति ते ॥ ११९ ॥

*mṛcchilādhātudārvādimūrtāvīśvarabuddhayaḥ /
kliśyantastapasā jñānaṁ vinā mokṣaṁ na yānti te//*

तपसा कृच्छ्रचान्द्रायणादिना ।

Those who (in their ignorance) believe that Īśvara is (only) in images made of clay, or stone, or metal, or wood, merely trouble themselves by their devotion.¹ They can never attain Liberation without Knowledge².

1. Tapas.

2. For the explanation of these three verses see the *Tantra Tattva* edited by the Author.

...mṛcchilā-dhātu-dārvādi-mūrtāvīśvara-buddhayaḥ.

Kliśyantastapasā jñānaṁ vinā mokṣaṁ na yānti te.

They are not authority against the worship of images. This Tantra throughout deals with images, and image worship which it would

आहारसंयमक्लिष्टा यथेष्टाहारतुन्दिलाः ।

ब्रह्मज्ञानविहीनाश्चेन्निष्कृतिं ते ब्रजन्ति किम् ॥ १२० ॥

*āhārasaṇīyamakliṣṭā yatheṣṭāhāratundilāḥ/
brahmajñānavihīnāścenniṣkṛtiṁ te vrajanti kim//*

Can men attain final Liberation¹ by restriction in food, be they ever so emaciated thereby, or by uncontrolled indulgence, be they ever so gross therefrom, unless they possess the knowledge of Brahman?

वायुपर्णकणातोयव्रतिनो मोक्षभागिनः ।

सन्ति चेत् पन्नगा मुक्ताः पशुपक्षिजलेचराः ॥ १२१ ॥

*vāyuparṇakanātoyavratino mokṣabhāgināḥ/
santi cet pannagā muktāḥ paśupakṣijalecarāḥ//*

निष्कृतिम् निस्तारम् । ब्रजन्ति प्राप्नुवन्ति ।

If by observance of a vow² to live on air, leaves of trees, bits of grain, or water, final Liberation may be attained, then snakes, cattle, birds, and aquatic animals should all be able to attain final Liberation.

उत्तमो ब्रह्मसद्भावो ध्यानभावस्तु मध्यमः ।

स्तुतिर्जपोऽधमो भावो बहिः पूजाऽधमाधमा ॥ १२२ ॥

*uttamo brahmasadbhāvo dhyānabhāvastu madhyamaḥ/
stutirjapo'dhamo bhāvo bahiḥ pūjā'dhamādhamaḥ//*

उत्तम इत्यादि । ब्रह्मैव सत् तद्विन्नं सर्वमसदित्युत्तमो भावः । उत्तमं भजनं भवतीत्येवमन्वयः । ध्यानभावः ध्यानरूपं भजनम् ।

Brahma-sad-bhāva³ is the highest; Dhyāna-bhāva⁴ is

---

not do if image worship was considered by its author to be wrong. But whilst image worship of the king mentioned in v. 119 is legitimate and the only possible at that stage of development, man must pass on much higher before he can attain Liberation.

1. Niṣkṛti.
2. Vrata. Cf. *Kulārṇava* (Author's Tantrik Texts, Vol. V), h. I, 76 et seq.
3. The state of mind in which it is realized that all is Brahman, and in which the identity of Self with Brahman is realized. Bhārati says that it is the state in which Brahman alone is Sat and all else is Asat.
4. The meditative state of mind in which there is constant meditation on the Brahman.

middling; Stuti¹ and Japa² is the last; and external worship is the lowest of all.

योगो जीवात्मनोरैक्यं पूजनं सेवकेशयोः।

सर्वं ब्रह्मेति विदुषो न योगो न च पूजनम्॥ १२३॥

*yogo jīvātmanauraikyaṃ pūjanam sevakeśayoḥ/
sarvaṃ brahmeti viduṣo na yogo na ca pūjanam//*

Yoga is the unity of the embodied spirit³ and the Supreme Spirit;⁴ Pūjā⁵ is the union of the worshipper and the worshipped; but he who realizes that all things are Brahman for him there is neither Yoga nor Pūjā.

ब्रह्मज्ञानं परं ज्ञानं यस्य चित्ते विराजते।

किं तस्य जपयज्ञाद्यैस्तपोभिर्नियमव्रतैः॥ १२४॥

*brahmajñānam para jñānam yasya citte virājate/
kiṃ tasya japayajñādyastapobhīrniyamavratāiḥ//*

योग इत्यादि। सर्वं ब्रह्मैव भवतीति विदुषो जानतो जस्य जीवात्मनोरैक्यमेव योगो भवति। सेवकेशयोः सेवकेश्वरयोरैक्यमेव पूजनं भवति। तद्विन्नो योगो नास्ति। तद्विन्नं पूजनमपि नास्ति तस्य।

For him who possesses the knowledge of Brahman,⁶ the supreme Knowledge, of what use are Japa,⁷ Yajña,⁸ Tapas,⁹ Niyama,¹⁰ and Vrata?¹¹

सत्यं विज्ञानमानन्दमेकं ब्रह्मेति पश्यतः।

स्वभावात् ब्रह्मभूतस्य किं पूजा ध्यानधारणा॥ १२५॥

-
1. Praise.
  2. Recitation of Mantra.
  3. Jīva.
  4. Ātman.
  5. Worship.
  6. Brahma-jñāna.
  7. Recitation of Mantra.
  8. Sacrifice.
  9. Penance.
  10. Regulations of conduct.
  11. Voluntary vows.

*satyaṃ vijñānamānandamekaṃ brahmeti paśyataḥ/
svabhāvāt brahmabhūtasya kiṃ pūjā dhyānadhāraṇā//*

सत्यमित्यादि । विज्ञानं विज्ञानस्वरूपम् । एकम् अद्वैतम् । धारणा चित्तवृत्तिनिरोधः ।

He who sees the Brahman, Who is Truth, Knowledge, Bliss, and the One, is by his very nature one with the Brahman¹ Of what use to him are Pūjā, Dhyāna, and Dhāraṇā?²

न पापं नैव सुकृतं न स्वर्गो न पुनर्भवः ।

नापि ध्येयो न वा ध्याता सर्वं ब्रह्मेति जानतः ॥ १२६ ॥

*na pāpaṃ naiva sukrtaṃ na svargo na punarbhavaḥ/
nāpi dhyeyo na vā dhyātā sarvaṃ brahmeti jānataḥ//*

न पुनर्भवः न पुनरुत्पत्तिः ।

For him who knows that all is Brahman there is neither sin³ nor virtue,⁴ neither heaven nor future birth. There is none to meditate upon, nor one who meditates.

अयमात्मा सदा मुक्तो निर्लिप्तः सर्ववस्तुषु ।

किं तस्य बन्धनं कस्मान्मुक्तिमिच्छन्ति दुर्धियः ॥ १२७ ॥

*ayamātmā sadā mukto nirliptaḥ sarvavastuṣu/
kiṃ tasya bandhanaṃ kasmānmuktimicchanti durdhiyaḥ//*

निर्लिप्तः अनासक्तः ।

The Spirit which is detached from all things, is ever liberated; what can bind Him? From what do fools desire to be liberated?

स्वमायारचितं विश्वमवितर्क्य सुरैरपि ।

स्वयं विराजते तत्र ह्यप्रविष्टः प्रविष्टात् ॥ १२८ ॥

*svamāyāracitaṃ viśvamavitarkyaṃ surairapi/
svayaṃ virājate tatra hyapraviṣṭaḥ praviṣṭāt//*

He abides in this Universe, the creation of His power of

1. Brahma-bhūta.

2. Worship, Meditation and Concentration. Bhārati defined Dhāraṇā as Citta-vṛtti-nirodha.

3. Pāpa.

4. Sukṛta.

Māyā,¹ which is incomprehensible even to the Devas. He is seemingly in the Universe, but not in it.

बहिरन्तर्यथाऽऽकाशं सर्वेषामेव वस्तुनाम्।

तथैव भाति सदूपो ह्यात्मा साक्षी स्वरूपतः॥१२९॥

*bahirantaryathā''kāśaṁ sarveṣāmeva vastunām/
tathaiva bhāti sadrūpo hyātmā sākṣī svarūpataḥ//*

नन्वात्मनो देहरूपं बन्धनमस्त्येव कथमुच्यते अयमात्मा सदा मुक्त इत्यादि तत्राह स्वमायेत्यादि। अवितर्क्यम् अनूहनीयम्।

न बाल्यमस्ति वृद्धत्वं नात्मनो यौवनं जनुः।

सदैकरूपश्चिन्मात्रो विकारपरिवर्जितः॥१३०॥

*na bālyamasti vṛddhatvaṁ nātmāno yauvanam januḥ/
sadaikarūpaścinnātro vikāraparivarjitaḥ//*

जनुः जन्म। आत्मनो बालत्वादेरभावे हेतूनाह सदैकरूप इत्याद्यर्थेन।

The Spirit² is in its own nature, the Eternal Witness,³ and like the Ether exists both outside and inside all things, and has neither birth nor childhood, nor youth nor old age, but is the mere Feeling Consciousness which is ever the same, knowing no change.

जन्मयौवनवार्धक्यं देहस्यैव न चाऽऽत्मनः।

पश्यन्तोऽपि न पश्यन्ति मायाप्रावृत्तबुद्धयः॥१३१॥

*janmayauvanavārdhakya dehasyaiva na cā''tmanāḥ/
paśyanto'pi na paśyanti māyāprāvṛtabuddhayaḥ//*

तर्हि कस्य जन्मादिकं भवति तत्राह जन्मेत्यादि।

It is the body which is born, matures, and decays,⁴ Men enthralled by illusion, seeing this, understand it not.

-
1. Māyā is defined as She who can do what is impossible (Aghaṭana ghaṭanā-paṭīyasi).
  2. Sadrūpa ātmā=Paramātmā=Supreme Spirit.
  3. Sadrūpaḥ sākṣī : that is, Being which ever endures and witness all and participates in nothing.
  4. Yauvana and vārdhakya.

यथा शरावतोयस्थं रविं पश्यत्यनेकधा ।

तथैव मायया देहे बहुधाऽऽत्मानमीक्षते ॥ १३२ ॥

*yathā śarāvato yasthaṁ ravim paśyatyane kadhā/
tathaiva māyayā dehe bahudhā''tmānamīkṣate//*

ननु तत्तद्देहस्थित आत्मा नानारूपः प्रतीयते कथमुच्यते सदैकरूप इति तत्राह यथेत्यादि ।

As the Sun (though one and the same) when reflected in different platters of water appears to be many, so by Māyā the one soul appears to be many in the different bodies in which it abides.

यथा सलिलचाञ्चल्यं मन्यन्ते तद्गते विधौ ।

तथैव बुद्धेश्चाञ्चल्यं पश्यन्त्यात्मन्यकोविदाः ॥ १३३ ॥

*yathā salilacāñcalyaṁ manyante tadgate vidhau/
tathaiva buddheścāñcalyaṁ paśyantyātmanyakovidāḥ//*

As when water is disturbed the Moon which is reflected in it appears to be disturbed, so when the intelligence¹ is disturbed ignorant men think that it is the Spirit which is disturbed.

घटस्थं यादृशं व्योम घटे भग्नेऽपि तादृशम् ।

नष्टे देहे तथैवात्मा समरूपो विराजते ॥ १३४ ॥

*ghaṭasthaṁ yādrśaṁ vyoma ghāṭe bhagne'pi tādrśam/
naṣṭe dehe tathaivātmā samarūpo virājate//*

As the void inside a jar remains the same even after the jar is broken, so the Spirit remains the same after the body is destroyed.

आत्मज्ञानमिदं देवि परं मोक्षैकसाधनम् ।

जानन्निहैव मुक्तः स्यात् सत्यं सत्यं न संशयः ॥ १३५ ॥

*ātmajñānamidaṁ devi param mokṣaikasādhanaṁ/
jānannihaiṁ muktāḥ syāt satyaṁ satyaṁ na saṁśayaḥ//*

Self-knowledge,² O Devī! is the one means of attaining final Liberation; and he who possesses it, is verily—yea, verily—

1. Buddhi.

2. Ātma-jñāna=Self-knowledge, realization of the oneness of the individual with the universal Spirit.

liberated in this world, even yet whilst living;¹ there is no doubt of that.

न कर्मणा विमुक्तः स्यान्न सन्तत्या धनेन वा ।

आत्मनाऽऽत्मानमाज्ञाय मुक्तो भवति मानवः ॥ १३६ ॥

*na karmaṇā vimuktaḥ syānna santatyā dhanena vā/
ātmanā' 'tmānamājñāya mukto bhavati mānavaḥ//*

Neither by acts, nor by begetting offspring, nor wealth is man liberated; it is by the Knowledge of the Spirit,² by the Spirit³ that man is liberated⁴.

प्रियो ह्यात्मैव सर्वेषां नात्मनोऽस्त्यपरं प्रियम् ।

लोकेऽस्मिन्नात्मसम्बन्धात् भवन्त्यन्ये प्रियाः शिवे ॥ १३७ ॥

*priyo hyātmaiva sarveṣāṃ nātmano'styaparam priyam/
loke'sminnātmasambandhiāt bhavantyan्ये priyāḥ śive//*

It is the Spirit that is dear to all! there is nothing dearer than the Spirit; O Śivā! it is because the Spirit is One⁵ that men become dear to one another.

ज्ञानं ज्ञेयं तथा ज्ञाता त्रितयं भाति मायया ।

विचार्यमाणो त्रितये आत्मैवैकोऽवशिष्यते ॥ १३८ ॥

*jñānaṃ jñeyaṃ tathā jñātā tritayaṃ bhāti māyayā/
vicāryamaṇe tritaye ātmaivaiko'vaśiṣyate//*

Knowledge,⁶ Known,⁷ Knower⁸ appear by Māyā⁹ to be three

1. Jīvanmukha.
2. i.e., the Supreme Spirit.
3. i.e., the Individual Spirit.
4. This is Śruti (Kaivalya), which says: Na karmaṇā, na prajāyā. dhanena, tyāgena ekena amṛtatam-ānaśuḥ ["It is not by meritorious acts and sacrifices, not by Piṇḍa offered by children, not by the giving of wealth, but by renunciation (of the particular Self) have men attained Liberation"].
5. Ātmā-sambandha.
6. Jñāna.
7. Jñeya.
8. Jñātā. Mātr Māna, Meya are the three Bindus, products of the Nirvāṇa Bija in which they potentially are in seed form. See Kāmakaḷāvilāsa, v. 13.
9. Māyā, Mātr, Māna, Meya is the gist (Saṅkalitīrtha) of manifested Śakti.

different things; but if careful discrimination is made, one Spirit alone is.

ज्ञानमात्मैव चिद्रूपो ज्ञेयमात्मैव चिन्मयः ।

विज्ञाता स्वयमेवात्मा यो जानाति स आत्मवित् ॥ १३९ ॥

*jñānamātmāiva cidrūpo jñeyamātmāiva cinmayah/
vijñātā svayamevātmā yo jānāti sa ātmavit//*

Knowledge is Consciousness;¹ the object of knowledge is Consciousness;² the Knower³ is Consciousness; He who knows this knows the Self⁴.

एतत्ते कथितं ज्ञानं साक्षान्निर्वाणकारणम् ।

चतुर्विधावधूतानामेतदेव परं धनम् ॥ १४० ॥

*etatte kathitaṁ jñānaṁ sākṣānnirvāṇakāraṇam/
caturvidhāvadhūtānāmetadeva paraṁ dhanam//*

तद्गते विधौ सलिलगते चन्द्रे । अकोविदाः अविद्वांसः ।

I have now spoken of Knowledge which is the true cause of final Liberation.⁵ This is the most precious possession⁶ of the four classes of Avadhūtas⁷.

श्रीदेव्युवाच

द्विविधावाश्रमौ प्रोक्तौ गार्हस्थो भैक्षुकस्तथा ।

किमिदं श्रूयते चित्रमवधूताश्चतुर्विधाः ॥ १४१ ॥

śrīdevyuvāca

*dvividhāvāśramau proktau gārhasṭho bhaikṣukastathā/
kimidaṁ śrūyate citramavadhūtāścaturvidhāḥ//*

Śrī Devī said :

Thou hast spoken of the two stages in the life of man—

1. Cid-rūpa.

2. Cin-maya.

3. Vijñātā.

4. i.e., knows himself, and thereby knows his identity with the Supreme Spirit.

5. Nirvāṇa.

6. Dhana (Wealth).

7. See Chapter VIII, vv. 227 *et seq.*, also *post.*

namely, that of householder¹ and mendicant;² what is this wonderful distinction of four classes of Avadhūtas³ which I now hear?

श्रुत्वा वेदितुमिच्छामि तत्त्वतः कथय प्रभो।

चतुर्विधावधूतानां लक्षणं सविशेषतः॥१४२॥

*śrutvā veditumicchāmi tattvataḥ kathaya prabho/
caturvidhāvadhūtānāṁ lakṣaṇaṁ saviśeṣataḥ//*

चतुर्विधानामवधूतानां लक्षणं विज्ञातुमिच्छन्ती श्रीदेव्युवाच द्विविधावित्यादि।

I wish to hear and clearly understand the distinctive features of the four classes of Avadhūtas. Do Thou, O Lord! speak (about them) truly.

श्रीसदाशिव उवाच

ब्रह्ममन्त्रोपासका ये ब्राह्मणात्रियादयः।

गृहाश्रमे वसन्तोऽपि ज्ञेयास्ते यतयः प्रिये॥१४३॥

śrīsadāśiva uvāca

*brahmamantropāsakā ye brāhmaṇātriyādayaḥ/
grhāśrame vasanto'pi jñeyāste yatayaḥ priye//*

Śrī Sadā-śiva said :

Those Brāhmaṇas, Kṣatriyas, and other castes who are worshippers of the Brahma-mantra⁴ should be known to be Yatis,⁵ even thou they be living the life of a householder.

पूर्णाभिषेकविधिना संस्कृता ये च मानवाः।

शैवावधूतास्ते ज्ञेयाः पूजनीयाः कुलार्चिते॥१४४॥

*pūrṇābhiṣekavidhinā saṁskṛtā ye ca mānavāḥ/
śaivāvadhūtāste jñeyāḥ pūjanīyāḥ kulārcite//*

श्रीदेव्यैवं प्रार्थितः सन् श्रीसदाशिव उवाच ब्रह्ममन्त्रोपासका य इत्यादि।

O Worshipped of the Kulas! those men who are sanctified

1. Grhastha.

2. Bhikṣuka.

3. See Śakti and Śākta.

4. See Chapter II and III.

5. Yatis—Self-controlled men; men who have subdued their passions

by the rites of Pūrṇābhīṣeka¹ should be known and honoured² as Śaivāvadhūtas.

ब्राह्मावधूताः शैवाश्च स्वाश्रमाचारवर्तिनः ।

विदध्युः सर्वकर्माणि मदुदीरितवर्त्मना ॥ १४५ ॥

*brāhmāvadhūtāḥ śaivāśca svāśramācāravartinah/
vidadhyuḥ sarvakarmāṇi madudīritavartmanā//*

Both the Brāhma and Śaiva Avadhūtas shall do all acts in their respective states of life according to the way directed by Me.

विदध्युः कुर्युः ।

विना ब्रह्मार्पितं चैते तथा चक्रार्पितं विना ।

निषिद्धमन्नं तोयञ्च न गृहीयुः कदाचन ॥ १४६ ॥

*vinā brahmārpitaṁ caite tathā cakrārpitaṁ vinā/
niṣiddhamannaṁ toyañca na grhīyūḥ kadācana//*

They should not partake of forbidden food or drink unless the same has been offered to the Brahman or offered in the Cakra³.

ब्राह्मावधूतकौलानां कौलानामभिषेकिणाम् ।

प्रागेव कथितो धर्म आचारश्च वरानने ॥ १४७ ॥

स्नानं सन्ध्याऽशनं पानं दानं च दाररक्षणम् ।

सर्वमागममार्गेण शैवब्राह्मावधूतयोः ॥ १४८ ॥

*brāhmāvadhūtakaulānāṁ kaulānāmabhiṣekiṇām/
prāgeva kathito dharma ācāraśca varānane//
snānaṁ sandhyāśanaṁ pānaṁ dānaṁ ca dārarakṣaṇam/
sarvamāgamamārgeṇa śaivabrāhmāvadhūtayoh//*

O Beauteous One! I have already spoken of the way and Dharma of the Kaulas,⁴ who are Brāhma Avadhūtas, and of

1. See *ante*, Ch. X, 109-212.

2. Pūjanīya—or worshipped.

3. Circle of Worship. This śloka means—"Unless in the case of a Brāhma Avadhūta it has been offered to the Brahman, and in the case of a Śaiva Avadhūta it has been offered to the Cakra."

4. Sādhakas of the Kaula Saṁpradāya. See *Kulārṇava*, II, 7 and 8.

the Kaulas who have been initiated.¹ For Brāhma and Śaiva Avadhūtas, bathing, eating evening meals, drinking, the giving of charities, and if married marital duties should be done according to the way prescribed by the Āgamas.

उक्तावधूतो द्विविधः पूर्णापूर्णविभेदतः।

पूर्णः परमहंसाख्यः परिव्राडपरः प्रिये॥१४९॥

*uktāvadhūto dvividhaḥ pūrṇāpūrṇavibhedataḥ/
pūrṇaḥ paramahansaśāhyaḥ parivrāḍaparaḥ priye//*

The above Avadhūtas are of two classes, according as they are perfect² or imperfect.³ Beloved! the perfect one is called Parama-hansa, and the other or imperfect one is called Parivrāḍ.

कृतावधूतसंस्कारो यदि स्यात् ज्ञानदुर्बलः।

तदा लोकालये तिष्ठन्नात्मानं स तु शोधयेत्॥१५०॥

*kṛtāvadhūtasamskāro yadi syāt jñānadurbalaḥ/
tadā lokālaye tiṣṭhannātmānaṁ sa tu śodhayet//*

The man who has gone through the Saṁskāra⁴ of an Avadhūta, but whose knowledge is yet imperfect,⁵ should, by living the life of a householder,⁶ purify his Self.

रक्षन् स्वजातिचिह्नञ्च कुर्वन् कर्माणि कौलवत्।

सदा ब्रह्मपरो भूत्वा साधयेत् ज्ञानमुत्तमम्॥१५१॥

*rakṣan svajāticihnañca kurvan karmāṇi kaulavat/
sadā brahmaparo bhūtvā sādhayet jñānamuttamam//*

Retaining his caste-mark and practising the rites of a Kaula, he should, remaining constantly devoted to the Brahman, do Sādhana for attainment of the highest Knowledge.

1. i.e., who have received Abhiṣeka, i.e., Śaiva Avadhūtas.
2. Pūrṇa, or complete.
3. Apūrṇa, or incomplete.
4. Purificatory rites, etc.
5. Jñāna-durbala—one who has not realized the oneness of himself with the Supreme Self.
6. Literally, living among men—a life in the world. The married Avadhūta looks on his wife as a form of his Self as he is a form of herself. "Marital duties" in vv. 147-8 is Dārarakṣaṇa.

ओं तत्सन्मन्त्रमुच्चार्य सोऽहमस्मीति चिन्तयन्।

कुर्यादात्मोचितं कर्म सदा वैराग्यमाश्रितः॥ १५२॥

*om tatsanmantramuccārya so'hamasmīti cintayan/
kuryādātmocitaṁ karma sadā vairāgyamāśritaḥ//*

With his mind ever free from attachment, yet discharging all his duty,¹ he should constantly repeat "Om Tat Sat," and constantly think upon and realize the saying, "Saḥ aham"²

कुर्वन् कर्माण्यनासक्तो नलिनीदलनीरवत्।

यतेताऽऽत्मानमुद्धर्तुं तत्त्वज्ञानविवेकतः॥ १५३॥

*kurvan karmāṇyanāśakto nalinīdalanīravat/
yatetā''tmānamuddhartuṁ tattvajñānavivekataḥ//*

अपरः अपूर्णः।

Doing his duties, his mind as completely detached as the water on the lotus leaf, he should constantly strive to free his Self by the knowledge of Divine Truth³ acquired through discrimination⁴.

ओं तत्सदिति मन्त्रेण यो यत् कर्म समाचरेत्।

गृहस्थो वाऽप्युदासीनस्तस्याऽभीष्टाय तद् भवेत्॥ १५४॥

*om tatsditi mantreṇa yo yat karma samācaret/
grhastho vā'pyudāsīnastasyā'bhīṣṭāya tad bhavet//*

The man, be he a householder⁵ or an ascetic,⁶ who commences any undertaking with the Mantra "Om Tat Sat," is ever successful therein.

-
1. Duty=Ātmocita-karma which may mean acts which are fit for him or his position.
  2. So'ham=I am He—i.e., I am one with the Supreme.
  3. Tattva-jñāna.
  4. Viveka=Faulty of distinguishing things by their properties, and classing them according to their real, and not apparent, nature. In the Vedānta it is the power of distinguishing Truth from untruth, Reality from appearance.
  5. Gṛhastha.
  6. Udāsina.

जपो होमः प्रतिष्ठा च संस्काराद्यखिलाः क्रियाः ।

ओं तत्सन्मन्त्रनिष्पन्नाः सम्पूर्णाः स्युर्न संशयः ॥ १५५ ॥

*japo homaḥ pratiṣṭhā ca saṁskārādyakhilāḥ kriyāḥ/
om tatsanmantranispannāḥ sampūrṇāḥ syurna saṁśayaḥ//*

Japa,¹ Homa,² Pratiṣṭhā,³ and all sacramental rites,⁴ if performed with the Mantra "Om Tat Sat," are faultless beyond all doubt.

किमन्यैर्बहुभिर्मन्त्रैः किमन्यैर्भूरिसाधनैः ।

ब्राह्मणेनानेन मन्त्रेण सर्वकर्माणि साधयेत् ॥ १५६ ॥

*kimanyairbahubhirmantraiḥ kimanyairbhūrisādhanaḥ/
brāhmyeṇānena mantreṇa sarvakarmāṇi sādhayet//*

What use is there of the various other Mantras? What use of the other multitudinous practices?⁵ With this Brāhma-Mantra alone may all rites be concluded.

सुखसाध्यमबाहुल्यं सम्पूर्णफलादायकम् ।

नास्त्येतस्मान्महामन्त्रादुपायान्तरमम्बिके ॥ १५७ ॥

*sukhasādhyaṁabāhulyaṁ sampūrṇaphalādāyakam/
nāstyetasmanmahāmantrādupāyāntaramambike //*

अथ ओं तत्सदिति मन्त्रस्य माहात्म्यमाह ओं तत्सदिति मन्त्रेणेत्यादिभिः । समाचरेत् कुर्यात् ।

Ambikā!⁶ this Mantra is easily practised, is not prolix, and gives complete success, and there is no other way besides this great Mantra.

पुरः प्रदेशे देहे वा लिखित्वा धारयेदिमम् ।

गेहस्तस्य महातीर्थं देहः पुण्यमयो भवेत् ॥ १५८ ॥

*purāḥ pradeśe dehe vā likhitoṁ dhārayedimam/
gehastasya mahātīrthaṁ dehaḥ puṇyamayo bhavet//*

1. Recitation of Mantras. See Śakti and Śākta.
2. Sacrifice to Fire.
3. Consecration.
4. Saṁskāras (see *op. cit.*).
5. Sādhana (see *op. cit.*).
6. Mother (see *op. cit.*).

If it be kept written in any part of the house or on the body, then such house becomes a holy place¹ and the body becomes sanctified².

निगमागमतन्त्राणां सारात्सारतरो मनुः।

ओं तत्सदिति देवेशि तवाग्रे सत्यमीरितम्॥ १५९॥

*nigamāgamatantrāṇāṃ sārātsārataro manuḥ/
om tatsaditi deveśi tavāgre satyamīritam//*

O Deveśi ! I am telling the very truth when I say that the Mantra "Om Tat Sat" is superior to the essence of essences of the Nigamas, the Āgamas, and the Tantras³.

ब्रह्मविष्णुमहेशानां भित्त्वा तालुशिरःशिखाः।

प्रादुर्भूतोऽयमो तत्सत् सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः॥ १६०॥

*brahmviṣṇumahēśānāṃ bhittvā tāluśiraḥśikhāḥ/
prādurbhūto'ayamoṃ tatsat sarvamantrottamottamaḥ//*

इमम् ओं तत्सदिति मन्त्रम्।

This most excellent of Mantras, "Om Tat Sat," has pierced through the palate, the skull, and crownlock of Brahmā, Viṣṇu, and Śiva, and has thus manifested itself.⁴

चतुर्विधानामन्नानामन्येषामपि वस्तुनाम्।

मन्त्रान्यैः शोधनेनाऽलं स्याच्चेदेतेन शोधितम्॥ १६१॥

*caturvidhānāmannānāmanyēṣāmapi vastunām/
mantrānyaiḥ śodhanenā'laṃ syāccedetena śodhitam//*

If the four kinds of food and other articles are sanctified⁵ by this Mantra, then it becomes useless to sanctify them by any other Mantras.

पश्यन् सर्वत्र सदूपं जपंस्तत्सन्महामनुम्।

स्वेच्छचारः शुद्धचित्तः स एव भुवि कौलराट्॥ १६२॥

1. Mahā-tīrtha.

2. Puṇyamaya.

3. See *Tantra-Tattva*.

4. They practised the Mantra and on becoming adept in it revealed it.

5. Śodhita.

*paśyan sarvatra sadrūpaṁ japanistatsanmahāmanum/
svecchācāraḥ śuddhacittaḥ sa eva bhuvi kaularāt//*

He is a King among Kaulas, who sees the Great Being⁶ everywhere, and constantly makes Japa¹ of the great Mantra "Tat Sat" (i.e., Om Tat Sat), who acts as he so inclines,² and is pure of heart withal.

जपादस्य भवेत् सिद्धो मुक्तः स्यादर्थचिन्तानात् ।

साक्षाद् ब्रह्मसमो देही सार्थमेनं जपन् मनुम् ॥ १६३ ॥

*japādasya bhavet siddho muktaḥ syādarthacintānāt/
sākṣād brahmasamo dehī sārthamenam japan manum//*

By Japa of this Mantra a man becomes a Siddha³; by thinking of its meaning he is liberated, and he who, when making Japa, thinks of its meaning, becomes like unto the Brahman in visible form.

त्रिपदोऽयं महामन्त्रः सर्वकारणकारणम् ।

साधनादस्य मन्त्रस्य भवेन्मृत्युञ्जयः स्वयम् ॥ १६४ ॥

*tripado'yaṁ mahāmantraḥ sarvakāraṇakāraṇam/
sādhanaādasya mantrasya bhavenmṛtyuñjayaḥ svayam//*

This Great, Three-footed⁴ Mantra is the cause of all causes; by its Sādhana⁵ one becomes the Conqueror of Death⁶ himself.

युग्मं युग्मपदं वापि प्रत्येकपदमेव वा ।

जप्तवैतस्य महेशानि साधकः सिद्धिभाग् भवेत् ॥ १६५ ॥

*yugmaṁ yugmapadam vāpi pratyekapadameva vā/
japtvaitasya maheshāni sādhaḥkaḥ siddhibhāg bhavet//*

1. i.e., the Ever-Existent Brahman.

2. Repetition (See Introduction).

3. Svecchācāra (see p. 95, note 3).

4. i.e., One possessed on the Siddhis, of one or some of them. Here, one who has mastered the Mantra and reached his goal.

5. Tri-pada.

6. See Śakti and Śakta.

7. Mṛtyum-jaya, or Śiva.

O Maheśānī ! the worshipper attains Siddhi in what-soever way lie makes Japa of it¹.

शैवावधूतसंस्कारविधूताखिलकर्मणः ।

नापि दैवे न वा पित्रे नार्षे कृत्येऽधिकारिता ॥ १६६ ॥

*śaivāvadhūtasamskāravidhūtākṣhīlakarmaṇaḥ /
nāpi daive na vā pitre nārṣe kṛtye'dhikāritā//*

He who, renouncing all rites, has been cleansed by the Saṁskāra² of a Śaiva Avadhūta; is no longer competent for worshipping the Devas, performing the Śrāddha of the Pitṛs,³ or for honouring the Ṛsis⁴.

चतुर्णामवधूतानां तुरीयो हंस उच्यते ।

त्रयोऽन्ये योगभोगाढ्या मुक्ताः सर्वे शिवोपमाः ॥ १६७ ॥

*caturṇāmavadhūtānām turīyo haṁsa ucyate/
trayo'nye yogabhogaḍhyā muktāḥ sarve śivopamāḥ//*

चतुर्विधानामित्यादि । चतुर्विधानाम् भक्ष्यचर्व्यलेह्यचोष्याणाम् ।

Of the four classes of Avadhūtas, the fourth is called the Haṁsa (Parama-haṁsa). The other three both practise yoga and have enjoyment. They are all liberated and are like unto Śiva.

हंसो न कुर्यात् स्त्रीसङ्गं न वा धातुपरिग्रहम् ।

प्रारब्धमशनन् विहरेन्निषेधविधिवर्जितः ॥ १६८ ॥

*haṁso na kuryāt strīsaṅgaṁ na vā dhātuparigrahaṁ/
prārabdhamaśnan viharenniṣedhavidhivarjitaḥ//*

अशनन् भुञ्जानः ।

The Haṁsa should not have intercourse with women, and should not touch metals. Unfettered by restrictions, he moves about enjoying the fruits of his meritorious acts done in previous lives⁵.

1. As thus—Whether he says Om Tat Sat; Om Sat; Tat Sat; Om; Tat; Sat.
2. i.e., Pūrṇābhiṣeka, which qualifies one to be a Śaiva Avadhūta.
3. See *Introduction to Tantra Śāstra*.
4. See *ibid*. The meaning is that such a one is above such observances.
5. Prārabdha—literally, that which has been commenced.

त्यजेत् स्वजातिचिह्नानि कर्माणि गृहमेधिनाम्।

तुरीयो विचरेत् क्षौणीं निःसङ्कल्पो निरुद्यमः॥ १६९॥

*tyajet svajāticihnāni karmāṇi grhamedhinām/
tūrīyo vicaret kṣauṇīm niḥsaṅkalpo nirudyamaḥ//*

गृहमेधिनाम् गृहस्थानाम्। निरुद्यमः आत्मशरीरनिर्वाहार्थव्यापारशून्यः।

The fourth class,¹ removing his caste-marks and relinquishing his household duties, should move about in this world without aim or striving².

सदात्मभावसन्तुष्टः शोकमोहविवर्जितः।

निर्नकेतस्तिक्षुः स्यान्निःशङ्को निरुपद्रवः॥ १७०॥

*sadātmabhāvasantustaḥ śokamohavivarjitah/
nirnaketastitikṣuḥ syānniḥśaṅko nirupadravaḥ//*

Always pleased in his own mind, he is free from sorrow and illusion, homeless and forgiving, fearless, and doing harm to none.

नाऽर्पणं भक्ष्यपेयानां न तस्य ध्यानधारणाः।

मुक्तो विरक्तो निर्द्वन्द्वो हंसाचारपरो यतिः॥ १७१॥

*nā'rpaṇam bhakṣyaapeyānām na tasya dhyānadhāraṇāḥ/
mukto virakto nirdvandvo haṁsācāraparo yatih//*

For him there is no offering of food and drink (to any Deva); for him there is no necessity for dhyāna or dhāraṇa,³ the Yati⁴ is liberated, is free from attachment, unaffected by all opposites,⁵ and follows the ways of a Haṁsa⁶.

इति ते कथितं देवि चतुर्णां कुलयोगिनाम्।

लक्षणं सविशेषेण साधूनां मत्स्वरूपिणाम्॥ १७२॥

*iti te kathitaṁ devi caturṇām kulayoginām/
lakṣaṇam sviśeṣeṇa sādhuṇām matsvarūpiṇām//*

1. I.e., the Parama-haṁsa.

2. Niḥsaṅkalpa and Nirudyama.

3. See *ibid.*, sub voce "Yoga."

4. Self-controlled.

5. Nir-dvandva—that is, heat and cold, love and hate, etc.

6. Highest class of ascetic.

सदात्मेत्यादि। भावः चिन्तनम्। निर्विकेतः नियतसततवासशून्यः। तितिक्षुः सहनशीलः।

O Devī! I have now spoken to Thee in detail of the distinctive marks of the four classes of Kula-Yogīs, who are but images of Myself¹.

एतेषां दर्शनात् स्पर्शादालापात् परितोषणात्।

सर्वतीर्थफलावाप्तिर्जायते मनुजन्मनाम्॥ १७३॥

*eteṣāṃ darśanāt sparśādālāpāt paritoṣaṇāt/
sarvatīrthaphalāvāptirjāyate manujanmanām//*

By seeing them, by touching them, conversing with them, or pleasing them, men earn the fruit of pilgrimage to all the holy places.

पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्यक्षेत्राणि यानि च।

कुलसन्न्यासिनां देहे सन्ति तानि सदा प्रिये॥ १७४॥

*pṛthivyāṃ yāni tīrthāni puṇyakṣetrāṇi yāni ca/
kulasannyāsināṃ dehe santi tāni sadā priye//*

अथावधूताना माहात्म्यमाह एतेषामित्यादिभिः।

All the shrines and holy places which there are in this world, they all, O my Beloved! abide in the body of the Kula-Sannyāsi².

ते धन्यास्ते कृतार्थाश्च ते पुण्यास्ते कृताध्वराः।

यैरर्चिताः कुलद्रव्यैर्मानवैः कुलसाधवः॥ १७५॥

*te dhanyāste kṛtārthāśca te puṇyāste kṛtādhvarāḥ/
yairarcitāḥ kuladravyairmānavaiḥ kulasādhavaḥ//*

Those men who have worshipped Kula Sādhus³ with Kula-dravya⁴ are indeed blessed and holy, have attained their desired aim, and have earned the fruit of all sacrifices.

अशुचिर्याति शुचितामस्पृश्यः स्पृश्यतामियात्।

अभक्ष्यमपि भक्ष्यं स्यात् येषां संस्पर्शमात्रतः॥ १७६॥

1. Mat-svarūpī.

2. Kaula ascetic, or Avadhūta.

3. Holy men.

4. Wine, etc.

*aśuciryāti śucitāmasprśyaḥ sprśyatāmiyāt/
abhakṣyamapi bhakṣyaṁ syāt yeṣāṁ saṁsparśamātrataḥ//*

कुलद्रव्यैः मद्यादिभिः।

किराताः पापिनः क्रूराः पुलिन्दा यवनाः खसाः।

शुद्ध्यन्ति येषां संस्पर्शान् विना कोऽन्यमर्चयेत्॥ १७७॥

*kirātāḥ pāpinaḥ krūrāḥ pulindā yavanāḥ khasāḥ/
śuddhyanti yeṣāṁ saṁsparśāttān vinā ko'nyamarcayet//*

पुलिन्दाः चाण्डालविशेषाः। स्वसाः सङ्कर जातिविशेषाः। युदक्तम्।

झल्ली मल्लश्च राजन्यो ब्राह्म्यो लिच्छविरेव च।

नटश्च करणश्चैव स्वसो द्राविड एव च। इति।

By more touch of these Sādhus the impure becomes pure, the untouchable becomes touchable, and food unfit to be eaten¹ becomes fit to be eaten. By their touch even the Kirātās,² the sinful, the wicked, the Pulindas,³ the Yavanas,⁴ and the wicked and ferocious,⁵ are made pure; who else but they should be honoured?

कुलतत्त्वैः कुलद्रव्यैः कौलिकान् कुलयोगिनः।

येऽर्चयन्ति सकृद्भक्त्या तेऽपि पूज्या महीतले॥ १७८॥

*kulatattvaih kuladravyaih kaulikān kulayoginaiḥ/
ye'rcayanti sakṛdbhaktiā te'pi pūjyā mahītale//*

Even those who but once worship the Kaulika Yogī with Kula-tattva⁶ and Kula-dravya⁶ become worthy of honour in this world.

कौलधर्मात् परो धर्मो नास्त्येव कमलानने।

अन्त्यजोऽपि यमाश्रित्य पूतः कौलपदं व्रजेत्॥ १७९॥

-
1. By reason of its having been cooked or touched by a low caste man, or for any other cause.
  2. Hunters—a low caste.
  3. Pulindas are a class of Caṇḍālas, one of the lowest castes.
  4. Foreigners. Barbarians.
  5. Krūra.
  6. Bhāratī says—the first is meat, etc., and the second wine, etc.

*kauladharmāt paro dharmo nāstyeva kamalānane/
antyajo'pi yamāśritya pūtaḥ kaulapadaṁ vrajet//*

O Thou with the lotus face! there is no Dharma superior to Kaula-Dharma,¹ by seeking refuge in whic even a man of inferior caste becomes purified and attains the state of a Kaula.

करिपादे विलीयन्ते सर्वप्राणिपदा यथा।

कुलधर्मे निमज्जन्ति सर्वे धर्मास्तथा प्रिये॥१८०॥

*karipāde vilīyante sarvaprāṇipadā yathā/
kuladharme nimajjanti sarve dharmāstathā priye//*

As the footmarks of all animals disappear in the footmark of the elephant, so do all other Dharmas disappear in the Kaula-Dharma.

अहो पुण्यतमाः कौलास्तोत्ररूपाः स्वयं प्रिये।

ये पुनन्त्यात्मसम्बन्धान् म्लेच्छश्चपचपामरान्॥१८१॥

*aho puṇyatamāḥ kaulāstīrtharūpāḥ svayaṁ priye/
ye punantyaātmāsambandhān mlecchaśvapacapāmarān//*

My Beloved! how holy are the Kaulas! They are like the images of the holy places. They purify by their mere presence even the Caṇḍālas and the vilest of the vile.

गङ्गायां पतिताम्भांसि यान्ति गाङ्गेयतां यथा।

कुलाचारे विशन्तोऽपि सर्वे गच्छन्ति कौलताम्॥१८२॥

*gaṅgāyāṁ ptiṭāmbhāṁsi yānti gāṅgeyatāṁ yathā/
kulācāre viśanto'pi sarve gacchanti kaulatām//*

As other waters falling into Gaṅgā, so all men following Kulācāra reach the stage of a Kaula.

यथाऽर्णवगतं वारि न पृथग्भावमाप्नुयात्।

तथा कुलाम्बुधौ मग्ना न भवेयुर्जनाः पृथक्॥१८३॥

*yathā'rṇavagatam vāri na pṛthagbhāvamāpnuyāt/
tathā kulāmbudhau magnā na bhaveyurjanāḥ pṛthak//*

1. see Introduction to Tantra Śāstra. Of the Kaula-Tāntrika division of worshippers.

As water gone into the sea does not retain its separateness, so men sunk in the ocean of Kula lose theirs.

विप्राद्यन्त्यजपर्यन्ता द्विपदा येऽत्र भूतले।

ते सर्वेऽस्मिन् कुलाचारे भवेयुरधिकारिणः॥ १८४॥

*viprādyantyajaparyantā dvipadā ye'tra bhūtale/
te sarve'smin kulācāre bhaveyurdhikāriṇaḥ//*

All beings in this world which have two feet,¹ from the Vipra² to the inferior castes, are competent for Kulācāra.

आहूताः कुलधर्मेऽस्मिन् ये भवन्ति पराङ्मुखाः।

सर्वधर्मपरिभ्रष्टास्ते गच्छन्त्यधमां गतिम्॥ १८५॥

*āhūtāḥ kuladharme'smin ye bhavanti parāṇmukhāḥ/
sarvadharmaparibhraṣṭāste gacchantyadhamāṁ gatim//*

Those that are averse to the acceptance of Kula-Dharma, even when invited, are divorced from all Dharma and go the downward path.

प्रार्थयन्ति कुलाचारं ये केचिदपि मानवाः।

तान् वञ्चयन् कुलीनोऽपि रौरवं नरकं व्रजेत्॥ १८६॥

*prārthayanti kulācāraṁ ye karūcidapi mānavāḥ/
tān vañcayan kulīno'pi rauravaṁ narakam vrajet//*

कुलतत्त्वैः मांसादिभिः। कुलद्रव्यैः मद्यैः।

The Kulīna who deceived those men who seek for Kulācāra shall go to the hell named Raurava.

चाण्डालं यवनं नीचं मत्वा स्त्रियमवज्ञया।

कौलं न कुर्यात् यः कौलः सोऽधमो यात्यधोगतिम्॥ १८७॥

*cāṇḍālāṁ yavanāṁ nīcāṁ matvā striyamavajñayā/
kaulāṁ na kuryāt yaḥ kaulaḥ so'dhamo yātyadhogatiṁ//*

That low Kaula who refuses to initiate Caṇḍāla³ or a Yavana⁴

1. As opposed to the quadrupeds and the quadrumani. Here it means all men and women.
2. A Brāhmaṇa.
3. A very low caste.
4. Here used generally for non-Aryan. The Greeks specifically were so-called.

into the Kula-Dharma, considering them to be inferior, or a woman out of disrespect for her, goes the downward way.

शताभिषेकात् यत् पुण्यं पुरश्चर्याशतैरपि।

तस्मात् कोटिगुणं पुण्यमेकस्मिन् कौलिके कृते॥ १८८॥

*śatābhiṣekāt yat puṇyam puraścaryāśatairapi/
tasmāt koṭiguṇaṁ puṇyamekasmin kaulike kṛte//*

The merit acquired by a hundred Abhiṣekas,¹ by the performance of a hundred Puraścaraṇas,² ten million times that merit is acquired by the initiation of one man into the Kula-Dharma.

ये ये वर्णाः क्षितौ सन्ति यद्यद्धर्ममुपाश्रिताः।

कौला भवन्तस्ते पाशैर्मुक्ता यान्ति परं पदम्॥ १८९॥

*ye ye varṇāḥ kṣitau santi yadyaddharmamupāśritāḥ/
kaulā bhavantaste pāśairmuktā yānti paraṁ padam//*

All the different castes, all the followers of the different Dharmas in this world, are, by becoming Kaulas, freed from their bonds, and go to the Supreme Abode.

शैवधर्माश्रिताः कौलाः तीर्थरूपाः शिवात्मकाः।

स्नेहेन श्रद्धया प्रेम्णा पूज्या मान्याः परस्परम्॥ १९०॥

*śaivadharmāśritāḥ kaulāḥ tīrtharūpāḥ śivātmakāḥ/
snehena śraddhayā premṇā pūjyā mānyāḥ parasparam//*

The Kaulas who follow that Śaiva-Dharma are like places of pilgrimage, and possess the soul of Śiva. They worship and honour one another with affection, respect, and love.

बहुनाऽत्र किमुक्तेन तवाग्रे सत्यमुच्यते।

भवाब्धितरणे सेतुः कुलधर्मो हि नापरः॥ १९१॥

*bahunā'tra kimuktena tavāgre satyamucyate/
bhavābhdhitarāṇe setuḥ kuladharmo hi nāparaḥ//*

What is the use of saying more? I am speaking the very

1. See Introduction to Tantra Śāstra.

2. See *ibid.*

truth before Thee when I say that the only bridge for the crossing of this ocean of existence is the Kula-Dharma and none other.

छिद्यन्ते संशयाः सर्वे क्षीयन्ते पापसञ्चयाः ।

दहन्ते कर्मजालानि कुलधर्मनिषेवणात् ॥ १९२ ॥

*chidyante saṁśayāḥ sarve kṣīyante pāpasañcayāḥ/
dahyante karmajālāni kuladharmaniṣevanāt//*

By the following of Kula-Dharma all doubts are cut through, all the accumulation of sins is destroyed, and the multitude of acts is destroyed¹.

सत्यव्रता ब्रह्मनिष्ठाः कृपयाऽऽहूय मानवान् ।

पावयन्ति कुलाचारैस्ते ज्ञेयाः कौलिकोत्तमाः ॥ १९३ ॥

*satyavratā brahmaniṣṭhāḥ kṛpayā''hūya mānavān/
pāvayanti kulācāraiste jñeyāḥ kaulikottamāḥ//*

Those Kaulikas are excellent who, truthful and faithful to the Brahman, in their mercy invite men to purify them by Kulācāra.

इति ते कथितं देवि सर्वधर्मविनिर्णयम् ।

महानिर्वाणतन्त्रस्य पूर्वार्धं लोकपावनम् ॥ १९४ ॥

*iti te kathitaṁ devi sarvadharmavinirṇayam/
mahānirvāṇatantrasya pūrvārdham lokapāvanam//*

अवज्ञया तिरस्क्रियया ।

Devi! I have spoken to Thee the first portion² of the Mahā-nirvāṇa Tantra for the purification of men. It contains the conclusions³ of all Dharmas.

य इदं शृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वापि मानवान् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः सोऽन्ते निर्वाणमाप्नुयात् ॥ १९५ ॥

*ya idaṁ śṛṇuyānnityaṁ śrāvayedvāpi mānavān/
sarvapāpavinirmuktaḥ so'nte nirvāṇamāpnuyāt//*

1. Together with the karma resulting from such acts.
2. The second portion of the Tantra has been generally supposed to be lost, but see Preface.
3. Nirṇaya.

He who hears it daily or enables¹ other men to hear it becomes freed from all sins, and attains Nirvāṇa at the end.

सर्वागमानां तन्त्राणां सारात्सारं परात्परम्।

तन्त्रराजमिदं ज्ञात्वा जायते सर्वशास्त्रवित्॥ ११६॥

*sarvāgamānāṃ tantrāṇāṃ sārātsāraṃ parātparam/
tantrarājamidaṃ jñātvā jāyate sarvaśāstravit//*

By knowing this King among Tantras, which contains the essence of essence of all the Tantras, and is the most excellent among the Tantras, a man becomes versed in all the Śāstras.

किन्तस्य तीर्थभ्रमणैः किं यज्ञैर्जपसाधनैः।

जानन्नेतन्महातन्त्रं कर्मपाशैर्विमुच्यते॥ ११७॥

*kintasya tīrthabhraṇaiḥ kiṃ yajñairjapasāadhanaiḥ/
jānannetanmahātantram karmapaśairvimucyate//*

The man who knows this Mahā-Tantra is freed from the bonds of actions. Of what use is it to him to go on pilgrimage, or to do japa, yajña, and sādhana?²

स विज्ञः सर्वशास्त्रेषु सर्वधर्मविदां वरः।

स ज्ञानी ब्रह्मवित् साधुर्य एतद्वेत्ति कालिके॥ ११८॥

*sa vijñāḥ sarvaśāstreṣu sarvadharmavidāṃ varaḥ/
sa jñānī brahmavit sādhyurya etadvetti kālike//*

Kālikā! he who knows this Tantra is conversant with all the Śāstras, he is pre-eminent among the virtuous,³ is wise, knows the Brahman, and is a Sage.

अलं वेदैः पुराणैश्च स्मृतिभिः संहितादिभिः।

किमन्यैर्बहुभिस्तन्त्रैर्ज्ञात्वेदं सर्वविद्भवेत्॥ ११९॥

*alaṃ vedaiḥ purāṇaiśca smṛtibhiḥ saṃhitādibhiḥ/
kimanyairbahubhistantrairjñātvetaṃ sarvavidbhavet//*

There is no use of the Vedas, the Purāṇas, the Smṛtis the

1. E.g., by engaging someone to read the Tantra to the public.
2. See Introduction to Tantra Śāstra.
3. Dharma-vid.

Saṁhitās, and the various other Tantras, as by knowing this Tantra one knows all.

आसीद् गुह्यतमं यन्मे साधनं ज्ञानमुत्तमम्।

तव प्रश्नेन तन्त्रेऽस्मिस्तत् सर्वं सुप्रकाशितम्॥ २००॥

*āsīd guhyatamaṁ yanme sādhanam jñānamuttamam/
tava praśnena tantre'sminastat sarvaṁ suprakāśitam//*

All the most secret rites and practices and the most excellent knowledge¹ have been revealed by me in reply to Thy questions.

यथा त्वं ब्रह्मणः शक्तिर्मम प्राणाधिका परा।

महानिर्वार्णतन्त्रं मे तथा जानीहि सुव्रते॥ २०१॥

*yathā tvaṁ brahmaṇaḥ śaktirmama prāṇādhikā parā/
mahānirvārṇatantraṁ me tathā jānīhi suvrate//*

अथ महानिर्वार्णतन्त्रस्य माहात्म्यमभिधत्ते य इदं शृणुयान्नित्यमित्यादिभिः।

Suvratā!² as Thou art my most excellent Brāhmī Śakti, and art to me dearer than life itself, know Thou that the Mahā-nirvāṇa Tantra is likewise.

यथा नगेषु हिमवान् तारकासु यथा शशी।

भास्वांस्तेजःसु तन्त्रेषु तन्त्रराजमिदं तथा॥ २०२॥

*yathā nageṣu himavān tārakāsu yathā śaśī/
bhāsvāṁstejaḥsu tantreṣu tantrarājamidaṁ tathā//*

As the Himālaya is among the Mountains, as the Moon is among the Stars, as the Sun is among all lustrous bodies, so this Tantra is the King among Tantras.

सर्वधर्ममयं तन्त्रं ब्रह्मज्ञानैकसाधनम्।

पठित्वा पाठयित्वाऽपि ब्रह्मज्ञानी भवेन्नरः॥ २०३॥

*sarvadharmamayam tantraṁ brahmajñānaikasāadhanam/
pṛthitvā pāṭhayitvā'pi brahmajñānī bhavennaraḥ//*

All the Dharmas pervade this Tantra. It is the only means

1. Tattva-jñāna.

2. Virtuous one.

for the acquirement of the knowledge of Brahman.¹ The man who repeats himself or causes others to repeat it will surely acquire such knowledge.

विद्यते यस्य भवने सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमम्।

न तस्य वंशे देवेशि पशुर्भवति कर्हिर्चित्॥ २०४॥

*vidyate yasya bhavane sarvatantrottamottamam/
na tasya vaṁśe deveśi paśurbhavati karhircit//*

In the family of the man in whose house there is this most excellent of all Tantras there will never be a Paśu².

अज्ञानतिमिरान्धोऽपि मूर्खः कर्मजडोऽपि वा।

शृण्वन्नेतन्महातन्त्रं कर्मबन्धाद्विमुच्यते॥ २०५॥

*ajñānatimirāṇdho'pi mūrkhah karmajaḍo'pi vā/
śṛṇvannetanmahātantram karmabandhādvimucyate//*

The man blinded by the darkness of ignorance, the fool caught in the meshes³ of his actions, and the illiterate man, by listening to this Great Tantra, are released from the bonds of karma.

एतत्तन्त्रस्य पठनं श्रवणं पूजनं तथा।

वन्दनं परमेशानि नृणा कैवल्यदायकम्॥ २०६॥

*etattantrasya paṭhanam śravaṇam pūjanam tathā/
vandanaṁ parameśāni nṛṇā kaivalyadāyakam//*

Parameśānī ! reading, listening to, and worshipping this Tantra, and singing its praise, gives liberation to men.

उक्तं बहुविधं तन्त्रमेकैकाग्र्यानसंयुतम्।

सर्वधर्मान्वितं तन्त्रं नातःपरतरं क्वचित्॥ २०७॥

*uktaṁ bahuvīdham tantramekaikāgryānasanyutam/
sarvadharmānvitam tantram nātaḥparataram kvacit//*

1. Brahma-jñāna.

2. See *Introduction to Tantra Śāstra*. Here it means one ignorant of divine knowledge.

3. See *Bhagavad-gītā* iv., *pari passu*; also *Śiva-Saṁhitā*, chap. i., verses 4-9.

Of the other various Tantras each deals with one subject only. There is no other Tantra which contains all the Dharmas.

पातालचक्रं भूचक्रज्योतिश्चक्रसमन्वितम्।

परार्धमस्य यो वेत्ति स सर्वज्ञो न संशयः॥ २०८॥

*pātālacakraṁ bhūcakrajyotiścakrasamanvitam/
parārdhamasya yo vetti sa sarvajña na saṁśayaḥ//*

The last part contains an account of the nether, earthly, and heavenly worlds.¹ He who knows it (along with the first) undoubtedly knows all.

परार्धसहितं ग्रन्थमेनं जानन्नरो भवेत्।

त्रिकालवार्ता त्रैलोक्यवृत्तान्तं कथितुं क्षमः॥ २०९॥

*parārdhasahitaṁ granthamenam jānannaro bhavet/
trikālavartāṁ trailokyavṛttāntaṁ kathitum kṣamaḥ//*

The man who knows the second part with this book is able to speak of the past, present, and future, and knows the three worlds.

सन्ति तन्त्राणि बहुधा शास्त्राणि विविधान्यपि।

महानिर्वाणतन्त्रस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम्॥ २१०॥

*santi tantrāṇi bahudhā śāstrāṇi vividhānyapi/
mahānirvāṇatantrasya kalāṁ nārhanṭi ṣoḍāśīm//*

There are all manner of Tantras and various Śāstras, but they are not equal to a sixteenth part (in value) of this Mahā-nirvāṇa Tantra.

महानिर्वाणतन्त्रस्य माहात्म्यं किं ब्रवीमि ते।

विदित्वैतन्महातन्त्रं ब्रह्मनिर्वाणमाप्नुयात्॥ २११॥

*mahānirvāṇatantrasya mātmyam kiṁ bravīmi te/
viditvāitannmahātantraṁ brahmanirvāṇamāpnuyāt//*

॥ इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे सर्वधर्मनिर्णयसारे
श्रीमदाद्यासदाशिवसंवादे पूर्वकाण्डे शिवलिङ्गस्थापनचतुर्विधावधूत-
विवरणकथनं नाम चतुर्दशोल्लासः॥ १४॥

1. Pātāla-cakra, Bhū-cakra, and Jyotish-cakra respectively.

// iti śrīmahānirvāṇatantrē sarvatantrottamottamē sarvadharmmanirṇayasāre
 śrīmadādyāsādāśivasamvāde pūrvakāṇḍe śivliṅgasthāpanacaturviṅśadvai
 vīvarāṇakathanāṁ nāma caturdaśollāsaḥ//

तेजःसु तेजस्विषु ।

समाप्तोऽयं पूर्वार्धः ।

इति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रटीकायां चतुर्दशोल्लासः ।

What further shall I tell Thee of the greatness of the Mahā-nirvāṇa Tantra? Through the knowledge of it one shall attain to Brahma-nirvāṇa.

*End of the Fourteenth Joyful Message of the Mahānirvāṇa, entitled,
 "The Consecration of Śiva-liṅga and Description of the Four
 Classes of Avadhūtas."*

INDEX

A

- Abhiṣeka 515, 663, 942
 Abhistarḥ 821
 Ābhyudayika Śraddha 607, 809
 Ācamana 852
 Ācamanīya 614, 857, 859, 862
 Ācamanya-pātra 288
 Ācāra 100
 Ācārya 568
 Adambha 233
 Ādhāra 239, 240, 279
 Ādhāra-śakti 192, 196, 223, 324
 Adhivāsa 892, 893, 902
 Adveṣa 233
 Ādyā 170, 219, 298, 300, 304, 375, 380, 383, 391, 401, 617, 681, 713, 796, 871, 884
 Ādya Devī 200, 390, 854
 Ādyā Ekoddiṣṭa Śraddha 635
 Ādyā-Bīja 304
 Ādyā-Devī-Kālikā 383
 Ādyā-Kālī 135, 218, 236, 291, 299, 302, 309, 348, 374, 379, 384, 391, 658
 Ādyā-Kālikā 177, 190, 229, 292, 307, 354, 357, 360, 361, 379, 386, 389
 Ādyā-Kālī Devatā 301
 Ādya-Kālīśvarī-svarūpā 361, 378
 Ādyā Paramā Śakti 161
 Ādyā Prakṛti 169
 Ādyā Śakti 885
 Ādyāyai 188
 Āgamas 24, 37, 45, 109, 159, 162, 342, 402, 425, 499, 678, 851, 868, 914, 931, 934
 Agnate 630, 695, 723
 Agni 206, 325, 337, 338, 510, 511, 512, 520, 521, 546, 552, 554, 556, 613, 662, 802, 816
 Aguru 196, 850, 909
 Ahaṅkāra 204, 481, 677
 Ahaṅkāra-tattva 880
 Ahimsā 234
 Āhuti 556
 Airāvata 815
 Aiśvarya 224
 Ājñā 214
 Ākanda plant 41
 Akhaṇḍa 284
 Akṣata 584, 617, 652
 Akṣobha 233
 Alakṣmī 663
 Alobha 233
 Amā Bīja 254

- Amada 233
 Amātsarya 233
 Amāya 233
 Ambikā 156, 209, 328, 618,
     631, 697, 733, 772, 776, 856,
     902
 Ambrosia 223, 231, 234, 257,
     283, 285
 Amoha 233
 Amṛtā 282
 Amṛta-kara 820
 Amulet 107
 Anādi-liṅgas 916
 Anahamkāra 233
 Anāhata 214
 Anāhata Cakra 232
 Ānanda 818
 Ānanda Kanda 226
 Ānanda-Bhairava 258, 290,
     450, 451
 Ānanda-Bhairavī 258, 260,
     450
 Ānandanātha 665
 Ānandārghya 856
 Anaṅga 285
 Ananta 325, 663, 818, 822, 839
 Aṅga Devatās 292, 339, 669
 Aṅgadā 282
 Aṅga-nyāsa 77, 78, 210, 387,
     895, 898
 Aṇimā 378
 Aṅkuśa 908
 Aṅkuśa-mudrā 181, 242
 Anna-prāśana 882
 Anna-purnā 127
 Antarikṣa 195
 Anujnā-vākya 611
 Anuloma 236
 Anuloma marriage 598
 Anuṣṭup 76, 92, 361, 379
 Apāna 310, 480
 Aparājita 226, 283, 313
 Aparṇa 382, 674
 Apsarās 3, 896
 Arāga 233
 Arcana 162
 Ardhendu-bindu 897
 Arghya 191, 240, 242, 286, 304,
     614, 647, 829, 852, 854, 908
 Armour Bija 283
 Artha 63, 66, 76, 92, 105, 361,
     394, 550, 576, 588, 599
 Aruṇā 326, 812
 Arundhatī 593
 Āsana 854, 855, 897
 Asitāṅga 226, 314, 661
 Āśrama 571
 Aṣṭa-dalābja-Maṇḍala 669
 Astra 828
 Astra Bijas 448, 484
 Astra-Mantra 184
 Aśvatha-tree 653, 840
 Aśvatuṇḍa 802
 Aśvins 532, 544
 Ati-pātakīs 890
 Ātma 178, 481, 854, 920
 Autumnal Festival 637
 Avadhūta 403, 470, 929, 931,
     936
 Avagunṭhana-Mudrā 252,
     283, 309
 Āvāhanī 198
 Āvaraṇa Devatās 292, 669

B

- Badarī 874
 Bagalā 127, 597
 Bāhu-dā 381
 Bali-pātra 288
 Bāndhavas 723
 Bandhūka 832
 Barvara 874
 Bhadrā 226, 313
 Bhadrakālī 661
 Bhagavān 12, 52, 903, 907
 Bhagavatī 899, 904
 Bhairavas 43, 226, 239, 314
 Bhairavī 127, 595, 597, 661
 Bhairavī circle 458
 Bhairavī-cakra 446, 447, 455,
 457, 463
 Bharga 575
 Bhāskara 554, 570
 Bhavānī 399, 661
 Bhayaṅkara 314, 661
 Bheruṇḍā 164
 Bhikṣuka 402
 Bhīma 817, 910
 Bhīmanāda 818
 Bhīṣaṇa 314, 661, 802
 Bhīṣaṇa Unmatta 226
 Bhoga-dā 280, 645
 Bhoga-pātra 288, 291
 Bhojya 647
 Bhṛgu-Rāma 661
 Bhū-pura 244, 315, 323, 810
 Bhūtas 69, 296, 541, 664, 901,
 907
 Bhuvaneśvarī 127, 570, 597
 Bīja 74, 164, 166, 168, 174, 182,
 203, 206, 217, 219, 220, 291,
 318, 371, 500
 Bindu 164, 165, 211, 236, 295,
 652
 Blissful Devī 451
 Bodhinī 280
 Brahma 12, 50, 77, 425, 487
 Brahmā 52, 117, 195, 210, 239,
 257, 258, 318, 322, 350, 474,
 498, 505, 506, 507, 508, 513,
 520, 521, 526, 538, 544, 545,
 546, 552, 554, 556, 569, 591,
 592, 638, 647, 660, 809, 817,
 818, 827, 829, 832, 864, 869,
 887, 907, 913, 934
 Brāhma 688, 690, 691, 930
 Brāhma Avadhūtas 930
 Brahma Bīja 652
 Brahma bliss 285
 Brahmācārī 568, 576
 Brahmācārya 402, 564, 571
 Brahma Circle 468
 Brahma-Gāyatrī 828, 893
 Brahma-jñāna 131
 Brahma-kalaśa 657
 Brahma knowledge 391, 479
 Brahma-Mantra 70, 80, 95,
 101, 103, 104, 105, 109, 110,
 113, 115, 117, 119, 120, 136,
 386, 392, 424, 466, 468, 486,
 726, 933
 Brāhma marriage 593, 784
 Brahman 33, 83, 85, 90, 92, 98,
 100, 102, 105, 108, 118, 122,
 130, 133, 204, 355, 358, 388,
 408, 412, 422, 433, 455, 467,
 491, 493, 506, 508, 574, 657,
 670, 673, 919, 920, 924, 930,
 935, 943, 946

Brāhmaṇa 16, 264, 401, 406,
461, 471, 630, 689, 710,
838, 929
Brahmāṇī 661
Brāhmaṇik 458
Brahma-nirvāṇa 948
Brahmarṣis 117, 218
Brahma-sad-bhāva 922
Brahma-Sāvitṛī 427
Brahmavidyā 571, 826
Brahma-Vidyā Gāyatrī 611
Brāhmī 185, 335, 646, 744, 911
Brāhmī marriage 757
Brāhmī Śakti 945
Brāhmī wife 718
Bṛhaspati 57, 375, 554, 565,
813, 907
Bṛhatsīrāḥ 817
Buddhi 481
Budha 813, 814

C

Ḍakra 458, 594, 595, 596, 597,
598, 656, 666, 715, 721, 799,
851, 891, 930
Cakreśvara 671
Campaka 874
Caṇḍa 226, 314, 642, 661
Caṇḍāla 97, 98, 139, 157, 459,
491, 691, 720, 721, 940, 941
Candra 542, 544
Candra-bhāgā 662
Candra-śekhara 912
Candrikā 282
Cāraṇa 4, 907
Caru 522, 525, 529, 531, 541,
590

Cāru-hāsinī 381
Carukarma 522
Ceṭakas 69
Chamber of Gems 223
Chāyā-maṇḍapa 563, 580
Chinnamastakā 127
Cit 77, 353, 481
Citāsana 462
Cit-kuṇḍa 538
Cūḍākaraṇa 561, 882

D

Daityas 805
Ḍākinīs 663, 69
Dakṣiṇā 665
Dānava 129, 869
Darbha grass 507, 509, 604
Dayā 234, 661
Deva 6, 8, 15, 27, 33, 43, 52,
67, 870
Deva of Love 375
Devarṣis 117, 484
Deva-senā 527
Devatā 25, 54, 73, 74, 92, 104,
106, 158, 190, 193, 195, 218,
237, 239, 245, 247, 250, 260,
261, 265, 270, 272, 303, 304,
320, 329, 342, 527, 642, 657,
658, 711, 726, 800, 801, 829,
867, 883, 894
Deveśa 848
Deveśī 45, 115, 690, 934
Devī 34, 38, 90, 116, 124, 130,
136, 140, 172, 176, 177, 180,
191, 208, 209, 210, 213, 227,
230, 234, 236, 251, 262, 265,
297, 302, 303, 304, 306, 309,

- 312, 315, 316, 343, 349, 358,
 359, 397, 425, 427, 454, 470,
 496, 596, 599, 631, 640, 655,
 657, 680, 725, 735, 737, 755,
 775, 779, 792, 798, 806, 831,
 874, 877, 905, 928
 Devī Ānanda-Bhairavī 290
 Devī Annadā 556
 Devī Gāyatrī 185, 187
 Devī-Mātrkā 214
 Devī Nirmālya-vāsinī 349
 Devī Sudhā 253
 Devī Vāruṇī 714
 Dhana-dā 662
 Dhārā Homa 512, 525, 530,
 539, 544, 546, 551, 556, 558,
 563, 590, 833
 Dhāraṇā 924, 937
 Dhāriṇī 280
 Dharma 13, 14, 16, 17, 19, 22,
 31, 33, 36, 41, 42, 63, 66, 76,
 92, 102, 103, 105, 139, 144,
 149, 224, 361, 394, 399, 411,
 414, 417, 437, 463, 550, 576,
 588, 599, 623, 638, 695, 735,
 737, 745, 767, 772, 785, 940
 Dharma Śāstras 578
 Dharma Scriptures 23
 Dhātā 530
 Dhenu 193, 198
 Dhenu-Mudrā 243, 262, 283,
 309, 316, 330
 Dhṛti 282, 527
 Dhruva 593
 Dhūmāvati 127
 Dhūmrā 280, 326
 Dhūmrābha 646
 Dhūpa 853
 Dhūrjati 912
 Dhyāna 14, 57, 637, 644, 806,
 807, 818, 832, 834, 898, 924
 Dhyāna-bhāva 922
 Dikpālas 335, 527, 646, 662,
 808, 809, 815, 822, 899, 911
 Dikpati 812
 Dīpa 165, 853
 Dīrghajāṅgha 802
 Dīrghikā 839
 Divine Circle 464
 Divine Consciousness 81
 Divine Experience 139
 Divine Knowledge 578
 Divine Power 115
 Divine Wisdom 576, 577
 Divya 25, 27
 Divyabhāva 27, 129
 Divya-cakra 469
 Durgā 127, 534, 544, 554, 570,
 591, 592, 661, 676, 832, 835,
 884, 890
 Durjaya 818
 Dūrvā grass 242, 283, 584, 892
 Dvāpara 143
 Dvāpara Age 19, 152, 498
- E
- Eka-danta 646
 Ekaṁ 77
 Ekoddiṣṭa 629
 Ekoddiṣṭa Śrāddha 605, 621,
 627, 628
 Eternal Brahman 84
 Eternal Consciousness 47
 Eternal Primeval Kālī 382
 Eternal Witness 925

Brāhmaṇa 16, 264, 401, 406,
461, 471, 630, 689, 710,
838, 929
Brahmāṇī 661
Brāhmaṇik 458
Brahma-nirvāṇa 948
Brahmarṣis 117, 218
Brahma-sad-bhāva 922
Brahma-Sāvitṛī 427
Brahmavidyā 571, 826
Brahma-Vidyā Gāyatrī 611
Brāhmī 185, 335, 646, 744, 911
Brāhmī marriage 757
Brāhmī Śakti 945
Brāhmī wife 718
Bṛhaspati 57, 375, 554, 565,
813, 907
Bṛhatsīrāḥ 817
Buddhi 481
Budha 813, 814

C

Čakra 458, 594, 595, 596, 597,
598, 656, 666, 715, 721, 799,
851, 891, 930
Čakreśvara 671
Campaka 874
Caṇḍa 226, 314, 642, 661
Caṇḍāla 97, 98, 139, 157, 459,
491, 691, 720, 721, 940, 941
Candra 542, 544
Candra-bhāgā 662
Candra-śekhara 912
Candrikā 282
Cāraṇa 4, 907
Caru 522, 525, 529, 531, 541,
590

Cāru-hāsinī 381
Carukarma 522
Ceṭakas 69
Chamber of Gems 223
Chāyā-maṇḍapa 563, 580
Chinmamastakā 127
Cit 77, 353, 481
Citāsana 462
Cit-kunḍa 538
Cūḍākaraṇa 561, 882

D

Daityas 805
Dākinīs 663, 69
Dakṣiṇā 665
Dānava 129, 869
Darbha grass 507, 509, 604
Dayā 234, 661
Deva 6, 8, 15, 27, 33, 43, 52,
67, 870
Deva of Love 375
Devarṣis 117, 484
Deva-senā 527
Devatā 25, 54, 73, 74, 92, 104,
106, 158, 190, 193, 195, 218,
237, 239, 245, 247, 250, 260,
261, 265, 270, 272, 303, 304,
320, 329, 342, 527, 642, 657,
658, 711, 726, 800, 801, 829,
867, 883, 894
Deveśa 848
Deveśī 45, 115, 690, 934
Devī 34, 38, 90, 116, 124, 130,
136, 140, 172, 176, 177, 180,
191, 208, 209, 210, 213, 227,
230, 234, 236, 251, 262, 265,
297, 302, 303, 304, 306, 309,

- 312, 315, 316, 343, 349, 358,
 359, 397, 425, 427, 454, 470,
 496, 596, 599, 631, 640, 655,
 657, 680, 725, 735, 737, 755,
 775, 779, 792, 798, 806, 831,
 874, 877, 905, 928
 Devī Ānanda-Bhairavī 290
 Devī Annadā 556
 Devī Gāyatrī 185, 187
 Devī-Mātrkā 214
 Devī Nirmālya-vāsinī 349
 Devī Sudhā 253
 Devī Vāruṇī 714
 Dhana-dā 662
 Dhārā Homa 512, 525, 530,
 539, 544, 546, 551, 556, 558,
 563, 590, 833
 Dhāraṇā 924, 937
 Dhāriṇī 280
 Dharma 13, 14, 16, 17, 19, 22,
 31, 33, 36, 41, 42, 63, 66, 76,
 92, 102, 103, 105, 139, 144,
 149, 224, 361, 394, 399, 411,
 414, 417, 437, 463, 550, 576,
 588, 599, 623, 638, 695, 735,
 737, 745, 767, 772, 785, 940
 Dharma Śāstras 578
 Dharma Scriptures 23
 Dhātā 530
 Dhenu 193, 198
 Dhenu-Mudrā 243, 262, 283,
 309, 316, 330
 Dhṛti 282, 527
 Dhruva 593
 Dhūmāvātī 127
 Dhūmrā 280, 326
 Dhūmrābha 646
 Dhūpa 853
 Dhūrjaṭī 912
 Dhyāna 14, 57, 637, 644, 806,
 807, 818, 832, 834, 898, 924
 Dhyāna-bhāva 922
 Dikpālas 335, 527, 646, 662,
 808, 809, 815, 822, 899, 911
 Dikpati 812
 Dīpa 165, 853
 Dīrghajāṅgha 802
 Dīrghikā 839
 Divine Circle 464
 Divine Consciousness 81
 Divine Experience 139
 Divine Knowledge 578
 Divine Power 115
 Divine Wisdom 576, 577
 Divya 25, 27
 Divyabhāva 27, 129
 Divya-cakra 469
 Durgā 127, 534, 544, 554, 570,
 591, 592, 661, 676, 832, 835,
 884, 890
 Durjaya 818
 Dūrvā grass 242, 283, 584, 892
 Dvāpara 143
 Dvāpara Age 19, 152, 498

 E
 Eka-danta 646
 Ekaṁ 77
 Ekoddiṣṭa 629
 Ekoddiṣṭa Śrāddha 605, 621,
 627, 628
 Eternal Brahman 84
 Eternal Consciousness 47
 Eternal Primeval Kālī 382
 Eternal Witness 925

F

Fig-tree 653

G

Gagana-tattva 880
 Gajānana 646
 Gaṇa-devatās 908
 Gaṇaka 642
 Gaṇa-kr̥ḍa 646
 Gaṇa-nātha 646, 907
 Gaṇa-nāyaka 646, 902
 Gāṇapata 670
 Gaṇapati 295, 642, 643, 645,
 832, 835
 Gāṇa-patyas 44
 Gaṇḍakī 662
 Gandha 853
 Gandharvas 4, 896, 901, 907
 Gandha-tattva 880
 Gaṇeśa 10, 108, 116, 194, 200,
 295, 527, 553, 554, 642, 646,
 809, 831, 832, 834, 872, 894
 Gaṅgā 7, 95, 181, 194, 423, 431,
 604, 628, 638, 662, 711, 889,
 895, 940
 Garbhādhāna 526, 535, 561
 Gārhapatya 256
 Garu-āśauca 763
 Garuḍa 186, 663, 798, 868, 869
 Gaurī 527, 535, 539, 562, 580
 Gaurī-paṭṭa 891, 903, 906, 909
 Gayā 67, 889
 Gāyatrī 104, 105, 180, 188, 210,
 218, 424, 425, 427, 573, 617,
 619, 622, 624, 726, 729, 840,
 848, 849, 875, 883
 Gāyatrī mantra 187, 316, 573

Gem Island 223
 Girijā 901
 Godāvarī 181
 Golakas 767
 Gotra 584, 585, 593, 610, 759,
 765
 Govinda 165
 Grahas 527, 808, 814, 832
 Graha-yantra 809
 Great Deva 851
 Great Devī 117, 272, 504, 610,
 655, 775, 792, 876, 898, 901
 Great Devil 102
 Great Dissolution 52
 Great Lord 90
 Great Maheśa 897
 Gṛhasṭha 402
 Guardian Devas 51
 Guhyakas 69, 458
 Guṇas 86, 226
 Guru-pātra 288, 290, 313, 654

H

Haṁsa 184, 255, 367, 936, 937
 Haṁsa Mantra 203
 Hara 82, 891, 904
 Hari 82
 Heart-Mantra 192
 Heavenly Stream 141
 Hell 119, 159, 411, 470, 672,
 941
 Himālaya 945
 Hiranya 333
 Homa 68, 386, 636, 638, 656,
 871, 920, 933
 Hūṇa 459

I

Idā 183

Idam̐tā 287
 Indra 51, 183, 510, 521, 546,
     554, 568, 570, 662, 815, 822,
     887, 911, 913
 Indrāṇī 661
 Indu 322
 Īśa 322, 817, 888, 911
 Īśāna 182, 325, 510, 676, 802,
     813, 817, 843, 900, 907, 910
 Iṣṭa-devatā 176, 284, 311, 332,
     349, 449, 472, 479, 665, 671
 Iṣṭa-mantra 454
 Īśvara 921

J

Jack-tree 653
 Jagaddhātṛī 380, 906
 Jagan-maṅgala 90
 Jagan-mayī 388
 Jahnavī 41, 45, 549
 Jālandhara 276
 Jambū 874
 Jānu-Homa 525
 Japa 23, 39, 68, 80, 85, 89, 106,
     113, 150, 166, 174, 176, 179,
     181, 187, 191, 217, 235, 236,
     237, 242, 260, 261, 284, 342,
     343, 346, 369, 371, 386, 389,
     425, 462, 536, 537, 543, 547,
     636, 877, 889, 901, 920, 923,
     933, 935
 Jāṭā 909
 Jāta-karma 548, 882, 883
 Jāta-veda 332, 333, 334, 339
 Jātī 874
 Jayā 527
 Jayadurgā 382, 661

Jayanta 817
 Jayantī 226, 313
 Jīva 301, 393
 Jīvaseka 579, 601
 Jīva-tattva 880
 Jñāna 224, 234
 Jñāna-mudrā 213
 Jñāna-tattva 880
 Jvālīnī 280, 645
 Jyeṣṭhā 328
 Jyotsnā 282

K

Kaca 253
 Kacchapa Mudrā 227, 298
 Kadam̐ba flowers 365
 Kadam̐ba forest 365
 Kādam̐barī wine 366
 Kailāsa 4, 864, 868
 Kaivalya-dāyīnī 381
 Kāka-kaṇṭha 802
 Kakkola 857
 Kāla 134, 135, 229, 241, 278,
     279, 280, 362, 364, 790, 791
 Kālakarṇī 663
 Kalaśa 248, 251
 Kālaśakti 789
 Kālī 127, 135, 188, 373, 380,
     389, 455, 504, 662, 789
 Kali Age 22, 29, 32, 39, 109,
     129, 130, 140, 142, 144, 146,
     147, 148, 149, 150, 151, 156,
     160, 163, 272, 362, 364, 385,
     389, 401, 402, 426, 427, 428,
     430, 453, 454, 459, 463, 470,
     499, 512, 640, 676, 787
 Kālī Bīja 663

- Kālikā 197, 229, 300, 373, 463,
 498, 603, 631, 753, 766, 769,
 809, 887, 891, 944
 Kālikā Mantra 389, 595
 Kalpa 308, 479, 651, 795, 796,
 918
 Kalpa tree 663
 Kalyāṇī 382
 Kāma 63, 66, 76, 92, 105, 167,
 361, 394, 448, 484, 537, 550,
 576, 588, 599, 820
 Kāma-Bīja 372, 483, 537, 849
 Kamalā 75, 293, 362, 377, 428,
 597
 Kamalā-Bīja 219
 Kamalālayā 127, 381
 Kāma-pīṭha 367
 Kāma-rūpa 196, 276, 367
 Kāma-rūpiṇī 645
 Kamaṭhāsanā 382
 Kāminī 588
 Kānīnas 767
 Kānti 282, 661
 Kapālī 226, 314, 661
 Kapālīni 662
 Kapardinī 381
 Kapilāśya 801, 805, 808
 Karālī 504
 Kāraṇa 369, 649, 662, 854
 Kara-nyāsa 76, 210, 895, 898
 Karavīra 874
 Karkaṭa 839
 Karma 470, 830
 Kaśāya 564, 577, 874
 Kaula 138, 394, 408, 461, 596,
 635, 639, 641, 670, 673, 684,
 710, 718, 723, 726, 729, 838,
 930, 940, 942
 Kaula-Dharma 152, 727, 940
 Kaula doctrine 137, 144, 395
 Kaula path 395
 Kaula worship 320
 Kaula-Sādhu 669
 Kauli 130
 Kaulika 139, 140, 144, 147,
 288, 636, 637, 646, 943
 Kaulika Dharma 143, 145, 151,
 152
 Kaulika doctrine 140, 148
 Kaulika-dvijas 913
 Kaulika Guru 665
 Kaulika rites 727
 Kaulika ritual 146
 Kaulika Tantras 151
 Kaulika Yogī 939
 Kaulika-sādhaka 151
 Kaulika-sādhana 151
 Kaulika-Yogī 145
 Kaulinī 724
 Kaumārī 313, 381
 Kauśikī 662
 Kavaca 90, 93, 382, 398
 Kavaca-Mantra 85, 262
 Kāverī 181
 Keśava 798
 Ketu 813, 815
 Khadira 566
 Khaṇḍāśauca 761, 762
 Khaṭvāṅga 807
 Kīlaka 379
 Kirāta 459, 939
 Kīśa-vadana 902
 Koṭarākṣa 802
 Kṛcchra-Vrata 723
 Krodha 226

Krodhonmatta 314, 661
 Kṛpā-mayī 381
 Kṛṣṇa 258, 326
 Kṛta Age 17
 Krūra 824
 Kṣakāra 236, 819
 Kṣamā 234, 280, 381, 527, 661, 841
 Kṣatriya 16, 401, 471, 630, 689, 724, 929
 Kṣetrapāla 194, 295, 817
 Kṣīra tree 566
 Kubera 375, 554, 816
 Kula Ācāra 394
 Kula articles 200
 Kula-Cakra 641
 Kulācāra 42, 146, 148, 169, 371, 393, 394, 940, 941, 943
 Kulācāra rites 169
 Kula-dharma 175, 463, 593, 712, 728, 732, 942, 943
 Kula doctrine 138, 460, 499
 Kula-dravya 147, 938, 939
 Kula Faith 686
 Kula flower 250
 Kula-gurus 313
 Kula-Kuṇḍalinī 353
 Kulāmṛta 286, 711
 Kula-rūpiṇī 284
 Kula Sādhya 938
 Kula-Sādhaka 178
 Kula-Saṁnyāsī 938
 Kula Scriptures 734
 Kula Tantras 162
 Kula-tattva 147, 398, 939
 Kula worship 398
 Kula-yantra 179

Kula-yogī 147, 938
 Kuleśānī 55, 381, 631, 668
 Kuleśvarī 174, 594, 597, 718, 720
 Kulīnā 371, 597, 941
 Kulīra 839
 Kullā 662
 Kulluka 108
 Kumārīs 656
 Kumbhaka 206, 217
 Kuṇḍa 245, 767
 Kuṇḍalī 199, 353
 Kuṇḍalinī 203, 235
 Kuntī 662
 Kūrca 484, 500
 Kūrca-Bīja 321, 541
 Kūrma 661
 Kuru-kullā 662
 Kuśa grass 252, 321, 332, 335, 477, 505, 509, 517, 518, 523, 524, 549, 559, 564, 566, 605, 606, 610, 613, 618, 620, 624, 768, 829
 Kuśaṇḍikā 499, 521, 522, 563, 590, 592, 600, 601, 602, 805, 823

L

Lakṣmī 194, 318, 661, 809, 832, 869, 899
 Lakṣmī Bījas 559
 Lambakarma 802
 Lambodara 646
 Leliḥāna-Mudrā 302
 Lepa-bhojī 621
 Liberation of Beings 33
 Liṅga 880, 886, 887, 890, 891, 894, 896, 903, 905, 906, 908

Lipi-nyāsa 210
 Lohitākṣa 824
 Loka-pālas 907
 Lokas 866
 Lord of Kāśī 371

M

Madhuparka 305, 583, 852, 858
 Mahābala 902
 Mahādeva 273, 887, 890, 896, 901, 905, 910
 Mahādevī 191, 210, 654, 868
 Mahā-gurus 686, 726, 729
 Mahākāla 134, 135, 230
 Mahākālī 661, 679, 788
 Mahālakṣmī 570, 661, 679
 Mahā-māyā 380, 526, 656, 679, 904, 916
 Mahānīla-sarasvatī 661, 679
 Mahā-nirvāṇa Tantra 943, 945, 947
 Mahāpadma 839
 Mahā-piṭhas 891, 916
 Mahāraudrī 679
 Maharṣis 907
 Mahat 126, 133, 204
 Mahat-tattva 677, 880, 944
 Mahāvākya 319
 Maheśa 787, 884, 902, 908
 Maheśāna 601, 662, 865
 Maheśānī 682, 807, 824, 868, 936
 Maheśī 156, 809
 Maheśvara 318, 661
 Maheśvarī 58, 85, 414, 539, 621, 679

Mahīṣa-mardinī 661
 Mahodara 646, 802, 818
 Mahodarī 679
 Mahogrā 662
 Makara 816
 Mālā 235
 Manas-tattva 880
 Maṇḍala 241, 242, 251, 261, 277, 279, 280, 282, 449, 478, 618, 645, 651, 652, 668, 802, 803, 833, 835
 Maṅgalā 226, 313, 813, 814, 820
 Mango-tree 653
 Maṇipūra 215
 Manojavā 504
 Mantra-nyāsa 881
 Mantra-siddhi 373, 383
 Mantroddhāra 62, 164
 Maricī 280
 Mārtaṇḍa 821
 Maruts 521
 Mātṛkā 69, 210, 343, 527
 Mātṛkā Bījas 281
 Mātṛkā-nyāsa 209, 877
 Mātṛkā-sthānas 881
 Mātṛkā-varṇas 881
 Mātr̥s 562, 902, 907, 911
 Matsya 661
 Matsya Mudrā 283
 Māyā 74, 136, 293, 484, 559, 819, 820, 859, 864, 878, 880, 897, 899, 919, 925, 926, 927
 Māyā-Bīja 189, 193, 217, 219, 239, 324, 327, 344, 379, 501, 537, 541, 545, 559, 615, 653, 893, 898

Māyā-Mantra 349
 Medhā 527
 Mleccha 459, 720, 721
 Mleccha race 141
 Mokṣa 64, 66, 76, 92, 105, 361,
 394, 576, 599
 Movable Śiva-līṅga 885
 Mudrā 55, 108, 198, 199, 227,
 310
 Mukunda 322
 Mūla-Devatā 329
 Mūlādhāra 215, 353
 Mūlādhāra Cakra 203
 Mūlādhāra circle 207
 Mūlādhāra Lotus 311
 Mūla-Mantra 79, 80, 85, 175,
 179, 181, 182, 191, 198, 199,
 201, 220, 236, 241, 242, 245,
 251, 252, 260, 261, 265, 277,
 284, 303, 308, 309, 311, 321,
 324, 327, 329, 339, 343, 345,
 353, 387, 643, 846, 847,
 848, 849, 853, 866, 875, 877,
 881, 883, 897, 905
 Muṇḍāsana 462
 Munis 117
 Muñja 564

N

Nāda-Bindu 819, 908
 Nāḍī Idā 336
 Nāḍī Piṅgalā 336
 Nāḍī Suṣumṇā 336
 Nāgas 662, 839, 840, 841, 907
 Nāgastambha 838
 Nairṛta 325, 510, 802
 Nairṛta corner 618

Naivedya 350, 853
 Naivedya-Mudrā 310
 Nakṣatras 662
 Nāma 909
 Nāmakaraṇa 882
 Nandā 645
 Nandī 902
 Nāndīmukha 607
 Nāndīmukha Śrāddha 627
 Nāndīmukhī 607
 Nandinī 226, 313
 Nāndmukha 626
 Nārasimhī 226, 313, 661
 Nārāyaṇa 318, 494, 517, 831
 Narmadā 181, 549
 Nava-nābha 668
 Nava-nābha Maṇḍalas 669
 Nāyikās 43, 226, 313
 Nidhis 335
 Nigamas 24, 499, 678, 787,
 868, 934
 Nirmālya 355
 Nirṛta 813
 Nirṛti 816
 Nirvāṇa 463, 801, 944
 Niṣkramaṇa 553, 562, 882
 Nityā 597, 661
 Nivṛt 642
 Niyama 390, 923
 Nṛsimha 661
 Nyāsa 25, 32, 55, 77, 107, 163,
 212, 222, 303, 358

O

Ocean of Mercy 34
 Omnipresent 49, 133, 400, 514,
 561, 886, 895

Omniscient 49, 679, 886

P

Padma 325, 335, 839

Padmā 527

Padmāsana 808

Pādyā 614, 852, 854, 856, 876

Pādyā-pātra 288

Pakṣa 584, 609

Palāśa 566

Pañcābja 668

Pañcābja-Maṇḍala 669

Pañca-kaṣāya 873

Pañcāmṛta 542, 732, 912

Pañca-puṣpa 873

Pañca-tattva 29, 267, 651, 654,
665, 670, 671

Pañcīkaraṇa 252

Pañcopacāra 853

Parā Prakṛti 125

Parama Guru 290

Paramā Māyā 376

Parama-guru 313

Parama-haṁsa 931, 936

Paramātmā 125

Parameśāna 793

Parameśānī 830, 946

Para-meṣṭhi-guru 313

Parameṣṭhi-Guru 291

Parameśvara 105, 858

Parameśvarī 35, 47, 166, 297,
302, 305, 307, 594, 794, 914

Parāpara Guru 290

Parāpara-guru 313

Para-tattva 880

Parātparā 190

Pareśa 573

Pārijāta 223

Parivrāṭ 931

Pārthiva 552

Pārvaṇa Śrāddha 605, 626

Pārvatī 5, 9, 11, 45, 53, 124,
149, 382, 393, 409, 454, 455,
607, 611, 710, 787, 868

Pāśa 908

Pāśādi-trika-Bīja 453

Paśu 25, 27

Paśu-bhāva 27, 129

Paśu-Gāyatrī 317

Paśu-pāśāya 317

Paśupati 910

Pātāla 663

Pāṭalī 874

Pāṭna 271

Pavana 662

Pāyasa 557, 808

Pināka 896, 904

Piṇḍa 67, 476, 607, 617, 618,
619, 620, 621, 622, 624, 628,
633, 760, 766, 889

Piṅga-keśa 802

Piṅgalā 183

Pisācas 69, 458, 541, 664, 901,
907

Pīṭha 247

Pīṭha-Devatā 339

Pīṭha-nyāsa 222, 227, 247

Pīṭhas 276

Pitṛs 13, 67, 158, 159, 189, 473,
484, 496, 548, 562, 576, 622,
630, 729, 785, 809, 872, 901

Prabhāvatī 382

Pracaṇḍā 661

Pracaṇḍa 817

- Prādeśa 523, 528, 811
 Pradyumna 873
 Prajāpati 165, 521, 530, 531,
 536, 542, 544, 546, 552, 556,
 560, 568, 569, 589, 592, 843
 Prajāpati-devatāka 588
 Prājāpatya Homa 842
 Prakṛti 51, 204, 379, 393, 573,
 788
 Prakṛti-tattva 880
 Prākyaścitta 883
 Prāṇa 310, 480
 Prāṇa-bīja 467
 Prāṇadā 282
 Prāṇāhuti Mantra 583
 Prāṇa-pratiṣṭhā 829, 881
 Praṇava 62, 80, 168, 189, 254,
 324, 326, 338, 449, 452, 498,
 572, 575, 604, 625, 678, 828,
 840, 841, 848, 875, 883, 895,
 910
 Prāṇāyāma 79, 80, 216, 218,
 227, 344, 346, 387, 643, 655,
 895, 898
 Prāṇeśa 164
 Praśastipātra 893
 Pratiṣṭhā 872, 884, 933
 Pratiṣṭhā-Mantra 300
 Pravara 584, 585
 Prayāga 889
 Prāyaścitta 542
 Prāyaścitta-Homa 512
 Preta 541, 628, 632, 633, 635,
 664, 768
 Preta Śrāddha 628, 635
 Primeval Kālī 378, 395
 Primeval Kālikā 329, 395
 Primordial Kālī 638
 Primordial Kālikā 349, 349
 Primordial Power 788
 Prīti 282
 Prokṣaṇa Mantra 836
 Protective Mantra 346, 383,
 385
 Pṛthivī 203, 569
 Pūjā 23, 114, 261, 272, 386, 637,
 871, 923, 924
 Pulindas 939
 Puṁsavana 539
 Punarācamanīyaṁ 858
 Purajit 818
 Purāṇas 37, 46, 944
 Purandara 322
 Purāṇic 141
 Puraścaraṇa 32, 107, 378, 384,
 385, 386, 388, 462, 889, 942
 Puraṣkriyā 392
 Pure Jñāna 285
 Pūrṇā 282
 Pūrṇābhiṣeka 648, 656, 658,
 663, 668, 727, 930
 Pūrṇābhiṣeka Mantra 730
 Pūrṇāhuti 836
 Pūrṇāmṛtā 282
 Pūrṇa-śaila 276
 Pūrṇāśauca 761, 762
 Pūṣā 282
 Puṣpa 853
 Puṣṭi 527, 612, 626, 661, 824
- Q
- Queen of Kāśī 371
 Queen of Kula 395

R

Rāhu 662, 813, 815, 822
 Rājanya 435, 437
 Rājarājesvarī 597
 Rajarṣis 117
 Rajoguṇa 791
 Rakṣaḥ 662
 Rākṣasas 329, 501, 901
 Rākṣoghna 542
 Rakta 165
 Raktalocana 802
 Raktatuṇḍa 646
 Raktikā nāḍī 538
 Ramā 592, 597, 878, 880
 Rāma 661
 Ramā-Bīja 379, 537, 653, 664
 Rati 282
 Raudrī 328, 661
 Raurava 941
 Ṛddhi 581
 Revā 549, 662
 Rohita 271
 Ṛṣi 76, 92, 189, 210, 218, 274,
 275, 361, 379, 572, 642, 658,
 901, 936
 Ṛṣi-nyāsa 92, 113, 210, 218,
 387
 Ṛta 257
 Ṛtu-saṃskāra 526, 530, 535
 Ṛtvik 637
 Ruci 280
 Rucirā 326
 Ruddy Spirit 331
 Rudra 474, 521, 542, 809, 910,
 913
 Rudra-Bhairavīs 671
 Rudrā-Dākinīs 671

Rudrākṣa 213, 815

Rūpa-tattva 880

Ruru 226, 314, 661

S

Śabda-Bīja 897

Śabda-tattva 880

Śacī 527

Saḍāṅga-nyāsa 211, 643, 655,
 877

Sadāśiva 76, 92, 124, 358, 360,
 361, 379, 393, 408, 427, 470,
 495, 572, 640, 658, 676, 789,
 794, 807, 830, 886, 895, 906,
 908, 915, 929

Sad-guru 175

Sādhaka 42, 77, 78, 80, 83, 93,
 94, 96, 98, 100, 104, 107,
 156, 162, 169, 172, 174, 191,
 194, 195, 197, 200, 203, 205,
 206, 209, 212, 214, 215, 227,
 230, 236, 242, 251, 258, 270,
 281, 290, 293, 298, 299, 303,
 305, 308, 311, 316, 318, 327,
 330, 347, 350, 351, 354, 386,
 388, 393, 395, 424, 450, 464,
 468, 479, 500, 639, 649, 859,
 875, 883

Sādhana 29, 57, 62, 68, 100,
 101, 104, 107, 108, 115, 117,
 122, 136, 162, 163, 169, 170,
 917, 931, 935, 944

Sādhus 939

Sāgara 839

Śailajā 789

Śaiva 44, 446, 594, 595, 670

Śaiva Avadhūta 930, 936

- Śaiva form 690, 691
 Śaiva rites 404
 Śaiva-Dharma 598, 942
 Śaiva-Guru 670
 Śaiva-marriage 594, 597, 598,
 757, 759, 760, 784
 Sakalī-kṛti 303
 Śakra 569
 Śākta 44, 670
 Śākta rites 671
 Śakti 127, 170, 173, 189, 210,
 219, 235, 239, 250, 273, 274,
 318, 335, 345, 350, 353, 354,
 379, 380, 454, 455, 456, 502,
 646, 653, 656, 661, 665, 816,
 841
 Śakti Bija 908
 Śakti-Mantra 169
 Śakti-pātra 288, 292
 Śāla 270
 Śālagrāma 96, 835
 Śālagrāma-Śilā 850
 Śālī rice 271, 875
 Śālmali 874
 Samāna 310, 480
 Samana 662
 Sāmānya 401, 425, 435, 461,
 471, 485, 561, 598, 630, 689
 Śāmbhavi 103
 Śāmbhu 124, 158, 159, 270,
 428, 479, 497, 576, 598, 674,
 691, 805, 903, 904, 911
 Saṁdhyā 103, 104, 111
 Saṁhāra 25, 314
 Saṁhāra-Mudrā 341, 349
 Saṁhārī 226
 Saṁhitās 19, 36, 37, 499, 678,
 945
 Saṁnyāsin 404
 Saṁskāra 65, 405, 600, 601,
 656, 883, 931, 936
 Samud-bhava 563, 569, 579
 Saṁvid 358
 Sandhi 63
 Sandhyā 23, 180, 189, 424, 429
 Śani 813, 815
 Saṅkalpa 108, 114, 649, 825,
 831, 835, 872
 Śāṅkara 11, 29, 34, 121, 159,
 262, 266, 358, 399, 498, 535,
 601, 674, 722, 798, 888, 897,
 903
 Śāṅkarī 380, 809
 Saṅketa-Mudrā 199
 Śāṅkha 839
 Śānti 527, 661, 824, 841, 843
 Śānti-karma 517, 561
 Sapiṇḍa 593, 598, 630, 687,
 754, 757, 759
 Sarasvatī 74, 181, 200, 212,
 531, 532, 549, 661, 662
 Sarayū 662
 Śarva 909
 Sarva-siddhi-dā 382
 Sarva-svarūpā 190
 Sarvatobhadra 651, 669
 Sarvato-bhadra Maṇḍala 903
 Śaśinī 282
 Śāstras 46, 438, 562, 637, 678,
 727, 734, 944, 947
 Sat 73, 77, 102, 348, 490, 584,
 932, 933, 935
 Śatruḥā 824
 Sattva Guṇa 6
 Satya 143, 401, 498, 558, 560,
 645

- Satya Age 152
 Sauras 44, 669
 Sāvaraṇā 190
 Śavāsana 462
 Savitā 575
 Sāvitrī 428, 527, 568, 572, 848, 849
 Sāyudhā 190
 Śeṣa 223
 Setu 108
 Siddhas 4, 42, 896, 901, 907
 Siddhi 46, 75, 113
 Śikhā 812
 Sīmantonayana 543
 Sindhu 181
 Sinīvālī 531, 532
 Śivā 287, 297, 309, 360, 442, 459, 519, 544, 555, 596, 603, 608, 611, 614, 620, 643, 656, 686, 708, 723, 738, 742, 748, 791, 838, 927
 Śiva 5, 115, 178, 287, 297, 318, 330, 350, 379, 404, 409, 455, 462, 466, 544, 545, 554, 569, 591, 592, 599, 638, 639, 647, 648, 653, 661, 666, 668, 686, 699, 703, 710, 713, 716, 734, 754, 759, 822, 832, 867, 869, 888, 889, 890, 902, 905, 934
 Śiva-kṣetra 888, 889
 Śiva-liṅga 884, 885, 887, 914
 Śiva-Śakti 648
 Śiva-tattva 880
 Smṛti Scripture 18
 Smṛtis 19, 36, 37, 678, 944
 Sodakas 759
 Ṣoḍaśī 127, 168, 661
 Solar Disc 186
 Soma 337, 511, 512, 544, 820
 Sovereign Mistress 141, 152, 157, 398
 Sovereign Queen 435
 Śparśa-tattva 880
 Sphuliṅginī 326, 504
 Sphuliṅgnī 326
 Spiritual Wisdom 470
 Śrāddha 67, 154, 159, 599, 608, 610, 612, 625, 626, 633, 635, 636, 661, 825, 872, 889, 890, 936
 Śrī 282
 Śrī-pātra 274, 288, 345, 346, 654
 Śrī Sadāśiva 736
 Sṛṣṭi 25
 Stambhana 249
 Sthaṇḍila 321, 329, 330
 Sthiti 25
 Stotra 86
 Strī-dhana 751
 Stuti 923
 Śuci 556
 Śuddhi 272, 289, 290, 308, 351, 352, 649, 667
 Sudhā Devi 260
 Sudhūmrā 280
 Sudhūmra-varṇā 504
 Śūdras 16, 23, 27, 401, 425, 428, 435, 461, 471, 485, 497, 561, 630, 689
 Śukra 254, 258, 554, 813, 821
 Su-lohitā 504
 Sumeru 863
 Sundarī 570
 Śūnya 250

Supreme Abode 942
 Supreme Ādyā-Kālī 376
 Supreme Being 409
 Supreme Brahman 57, 62, 68,
     71, 76, 80, 83, 91, 92, 93, 99,
     108, 111, 120, 121, 132, 150,
     175, 253, 379, 409, 464, 469,
     472, 482, 514, 663, 672
 Supreme Deva 911
 Supreme Devatā 881
 Supreme Devī 166, 185, 190,
     428, 498, 851
 Supreme Divinity 677
 Supreme Īśvarī 121
 Supreme Kālikā 595
 Supreme Lady 74
 Supreme Lord 50, 57, 88, 91,
     94, 95, 105, 855
 Supreme Prakṛti 358
 Supreme Primordial 135
 Supreme Reality 105, 919
 Supreme Self 57, 287
 Supreme Spirit 57, 83, 85, 89,
     91, 93, 94, 95, 99, 468, 477,
     479, 492, 656, 860, 923
 Supreme Tattva 656
 Supreme Unity 47
 Supreme Viṣṇu 533
 Supreme Yoginī 134
 Sura-Guru 821
 Suras 796, 869
 Sureśvarī 36
 Sūrya 532, 534, 544, 566, 638,
     647, 913
 Sūrya-Mantra 819
 Su-siddha 390
 Suṣumnā-Nāḍī 298

Suvratā 808, 818, 891, 945
 Svadhā 305, 527, 626
 Svādhiṣṭhāna 215
 Svādhiṣṭhāna Cakra 203
 Svāhā 77, 527, 612, 661, 820
 Svasti 581
 Svastika 892
 Svayambhu 245, 273
 Śvetā 326
 Śvetagaṅgā 662
 Sviṣṭa-kṛt 338, 512, 535
 Sviṣṭa-kṛt Homa 512, 513, 514,
     525, 542, 546, 552, 560, 579,
     593

T

Taḍāga 838, 839, 841
 Taijasa 164
 Takṣaka 839
 Tamas 132
 Tāntrika 180, 424
 Tāntrika rites 427
 Tāntrika Sandhyā 180
 Tapas 14, 18, 109, 150, 152,
     623, 923
 Tāpinī 280
 Tārā 167, 712
 Tāra 343, 467, 573, 849, 878,
     880, 897
 Tāriṇī 127, 597, 661, 903
 Tarpaṇa 67, 272, 290, 313, 889
 Tattva cakra 446, 455, 464
 Tattva Circle 465, 469
 Tattva-Homa 481
 Tattva-nyāsa 879
 Tejas 343, 346
 Tejas-tattva 880

Tejasvatī 645
 Tilaka 180
 Tilaka mark 356, 369
 Tivrā 645
 Toya-tattva 880
 Trailokya-tāriṇī 381
 Tretā 143, 498
 Tretā Age 17, 152
 Tri-puṇḍra 180
 Tripurāri 360
 Triśirāḥ 818
 Triṣṭup 572
 Tryambaka 263, 478, 903
 Tulasī 606, 874
 Tulasī-leaves 613
 Tuṣṭi 661
 Tuṣṭi Puṣṭi 282
 Tvaṣṭā 530

U

Udāna 310, 480
 Uddīyāna 276
 Ugrā 645, 817
 Ugra-Canḍā 661
 Umā 318, 661, 913
 Upanayana 579
 Urgas 901
 Urvaruka 263, 478

V

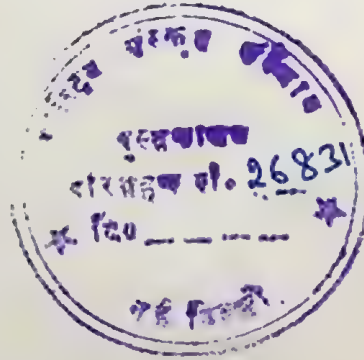
Vadhū 168
 Vāgbhavā 167, 428, 547, 597
 Vāgbhava Bija 174, 291, 500,
 537, 653
 Vāgdevī 127
 Vāgeśvarī 318
 Vāgīśvara 327

Vāgīśvarī 326, 327, 329
 Vāhana 797, 828, 829, 845, 867
 Vahni 167, 183, 278, 279, 327,
 331, 334, 337, 338, 339, 552,
 560
 Vahni Bija 201, 632
 Vahni-kāntā 166
 Vaidika 180, 424, 427
 Vaidika-Sandhyā 425, 428
 Vaikuṇṭha 864
 Vairāgya 224
 Vaiṣṇava 44, 670
 Vaiṣṇavī 186, 226, 661
 Vaiśvānara 333, 339
 Vaiśya 16, 401, 435, 441, 461,
 471, 630, 689
 Vaivasvata 322
 Vajra-bāhu 802
 Vāk 293
 Vakula 653, 874
 Vāmā 328
 Vāmana 661
 Vāmanetra 165
 Vana-mālinī 661
 Vāna-prastha 402
 Vāṇī 194, 809, 820, 821, 832
 Varadā 661, 824
 Varāha 661
 Vārāhī 661
 Varuṇa 182, 262, 554, 568, 662,
 816, 826, 828, 829, 836
 Varuṇa Bija 206, 257, 558, 615,
 900
 Varuṇa Mantra 849
 Vāruṇa-Homa 836
 Vāruṇī 661
 Varvarā leaf 283

- Vāsava 544, 552, 556
 Vaśīkaraṇa 249
 Vāstu 802, 806, 808, 835, 842
 Vāstu-Daitya 801, 833
 Vāstu-devatā 872
 Vāstu Mantra 819
 Vāstu-pati 807
 Vāstu-Puruṣa 802, 833
 Vāstu-Rākṣasa 807
 Vāstu Spirit 805
 Vāstu-yāga 831, 834
 Vāstu-yajña 806, 834
 Vasudhārā 539, 562, 580, 603,
 647, 833, 902
 Vāsuki 839
 Vasus 521, 809
 Vaṭuka 43, 194, 292, 293, 294,
 320
 Vātyāla 874
 Vāyu 182, 325, 510, 530, 554,
 802, 813, 816
 Vāyu Bija 205, 620
 Vāyu-tattva 880
 Vedānta 52, 98, 461
 Vedas 12, 14, 18, 22, 37, 45, 46,
 116, 254, 429, 499, 678, 868,
 944
 Vedī 897
 Vedic 141
 Vedic practices 100
 Vedic rituals 36
 Vedic-rites 39
 Veil Mudrā 329
 Veśyā 873
 Vetālas 43, 69, 458, 541, 907
 Vidhi 82, 534, 849
 Vidyā 166, 167, 168, 178, 188,
 220, 342, 395, 884
 Vighna-nāśana 646
 Vighna-rāja 646
 Vighna-vināśinī 645
 Vijayā 197, 198, 199, 226, 313,
 527
 Vikāṭa 646
 Viloma 236, 598
 Vilomārghya 347
 Vipra 491, 507, 625, 702, 941
 Vipracitta 662
 Vipras 23, 404, 407, 496, 613,
 726
 Vīra 25, 223, 456, 457, 459, 460,
 595, 670, 689, 721
 Vīra-pātra 288
 Vīra-sādhana 29
 Virodhinī 662
 Viśālākṣī 382, 661
 Visarga 210, 211
 Viśeṣārghya 316
 Viṣṇu 51, 116, 262, 264, 318,
 350, 444, 474, 512, 530, 531,
 533, 534, 544, 545, 554, 569,
 584, 591, 592, 604, 638, 647,
 653, 660, 732, 809, 832, 841,
 868, 869, 870, 871, 887, 907,
 913, 934
 Viśuddha 214
 Viśvā 280
 Viśva-Devas 546, 552, 556,
 559, 610, 611, 614, 616, 628
 Viśvakarmā 248, 546, 876
 Viśvanirūpiṇī 504
 Vital Airs 301
 Vrata 23, 157, 261, 369, 528,
 695, 733, 923
 Vratāntaka 802

- Vṛddhi Śrāddha 539, 553, 563,
     580, 600, 601, 602, 603, 605,
     625, 647, 833, 902
 Vyāhṛti 338, 483, 501, 512, 572,
     574, 575, 841, 848, 875, 883
 Vyāhṛti Homa 515, 730
 Vyāna 310, 480
 Vyāpaka-nyāsa 220
     W
 Weapon-Bīja 283, 321
 Weapon-Mantra 192, 195, 201,
     202, 262, 329, 450, 652, 853
     Y
 Yajña 13, 39, 66, 528, 835, 867,
     923, 944
 Yakṣas 458, 817, 901, 907
 Yama 727, 796
 Yamunā 181, 194, 549, 662
 Yantra-rāja 243
 Yati 187, 929, 937
 Yavana 941
 Yoga 13, 25, 31, 110, 138, 662,
     923
 Yoga-pīṭha 328
 Yoginī 194, 237, 294, 663
 Yoginī-pātra 288, 292
 Yogīs 7, 82, 228
 Yojaka 590
 Yoni 198
 Yoni Mudrā 193, 243
 Yoni-Yantra 330
     Z
 Zodiac 65

New Bharatiya Book Corporation

5824/7, New Chandrawal, Near Shiv Mandir,
Jawahar Nagar, Delhi-110007. (INDIA)

Phone : 91-11-23851294, 65195809

Fax : 91-011-23854870

E-mail : newbbc@indiatimes.com

ISBN 81-8315-

Rs. 1800.
(In 2 Vols)